Hommetyn 1675

NEMO ME IMPUNE LACESSIT
John Earl of Bute

THEATRUM FUNGORUM, OFT TOONEEL DER CAMPERNOELIEN

MISSOURI
BOTANICAL
GARDEN.

OP DE TITEL-PLAET

HIer sietmen het Tooneel , Rond'om van alle canten
Verciert door menigh Cruydt, en Campernoelie planten
Van veelderhande soort , die met een goedt beleyt
En neerstigh ondersoeck, door Sterbeeck sijn verspreyt,
De quaede vande goey : de quaey die sietmen hanghen
Vol doodelijck vergift , doorvlochten vande slanghen,
En ander vuyl ghediert , soo dat het kleyn en groot
Veracht, versmaet, beschimpt en noement *Duyvels broot.*
En aenden andren cant daer sietmen kinders spelen,
Die blij en vrolijck sijn , daer d'eerste sitten quelen.
Dees thoonen door t'ghelaet en hunnen soeten schijn
Dat haeren *Fungi-troep* bevrijdt is voor't fenijn,
En dat geen slangh oft pad' hier cost haer aes aen vinden :
Sy hanghen hem ten thoon : en roepen, lieve vrinden,
Die langhs dees Poort comt in , siet oft u *Fungi* sijn
Van dees oft d'ander soort , want hier magh gheen fenijn!
Oft quaer ghewas meer door : soo dat dit vuyl ghebroet
Vol haetelijck vergif daer buyten blijven moet.
Hier toontmen nu de merct, waer dat van alle sijen
t'Gheboert ghelaeden comt : het sit met heele rijen,
En t'stelt haer *Fungi* voort , sy roepen overluyt :
Wy hebben niet als goey , de quaey die bantmen uyt.
Het krielter van het volck , de kocks die sietmen loopen
Om ergens voor een feest Provisie te gaen coopen.
Den Spaegniaert, Italiaen, en oock den Portugies
Beminnen dese vrucht , sy sijn niet meer soo vies,
Want kennen nu haer deught. De maerten oock niet luy,
Die coopen om het meest : maer holla , wat een buy
Rijst aenden andren cant ! wie comt de merct hier stooren ?
Laet sien wat beest is dit, men kent hem aen sijn hooren.
't Is Momus : die vol nijt en opgheperopten haet .
Hier het Tooneel beschimpt : maer vrint ten is niet quaet,
Het komt seer wel te pas , dat ghy hier comt verthoonen
U bot onwetentheydt , hy sal u daer voor loonen,
Die ghy sijn werck soo laeckt, en maecken dat dees merct
Oock van u vuyl fenijn gheheel ghesuyvert wert :
Hy sal voor jeder een u aen dees poort doen hanghen,
En binden inden troep by d'adders ende slanghen :
Suyght daer noch meer vergif , en eet daer *t'Duyvels broot,*
Soo berst ghy door t'fenijn : 't Tooneel is sonder noot.

A. V. Westerhout.

THEATRUM FUNGORUM
OFT
HET TOONEEL
DER CAMPERNOELIEN

Waer inne vertoont wort de gedaente, ken-teeckens, natuere, crachten, voetsel, deught ende ondeught; mitsgaders het voorsichtigh schoonmaken ende bereyden van alderhande Fungien; en blijckteeckenen van de gene die vergiftighe gegeten hebben, met de gheneesmiddelen tot soodanigh ongeval dienende: beneffens eene naukeurighe beschrijvinghe vande *Aerd-buylen, Papas, Tarratouffli, Artichiocken onder d'aerde*, ende dierghelijcken ghewasschen.

Waer by ghevoeght is een cort Tractaet vande hinderlijcke Cruyden van dit landt, als wilde Petercelie, ende andere, met de teghen middelen teghen soodanigh vergif.

Alles met neerstigheyt, lanck-duerige ondervindinghe, ende ijverigh ondersoecken vande schriften der ervarenste cruyt-kenders vergaedert ende beschreven door

FRANCISCUS VAN STERBEECK Priester.

Verciert met veele belden van alle ghedaenten van Campernoelien ende andere Cruyden, dienende tot dit werck: alles naer het leven in coper ghesneden.

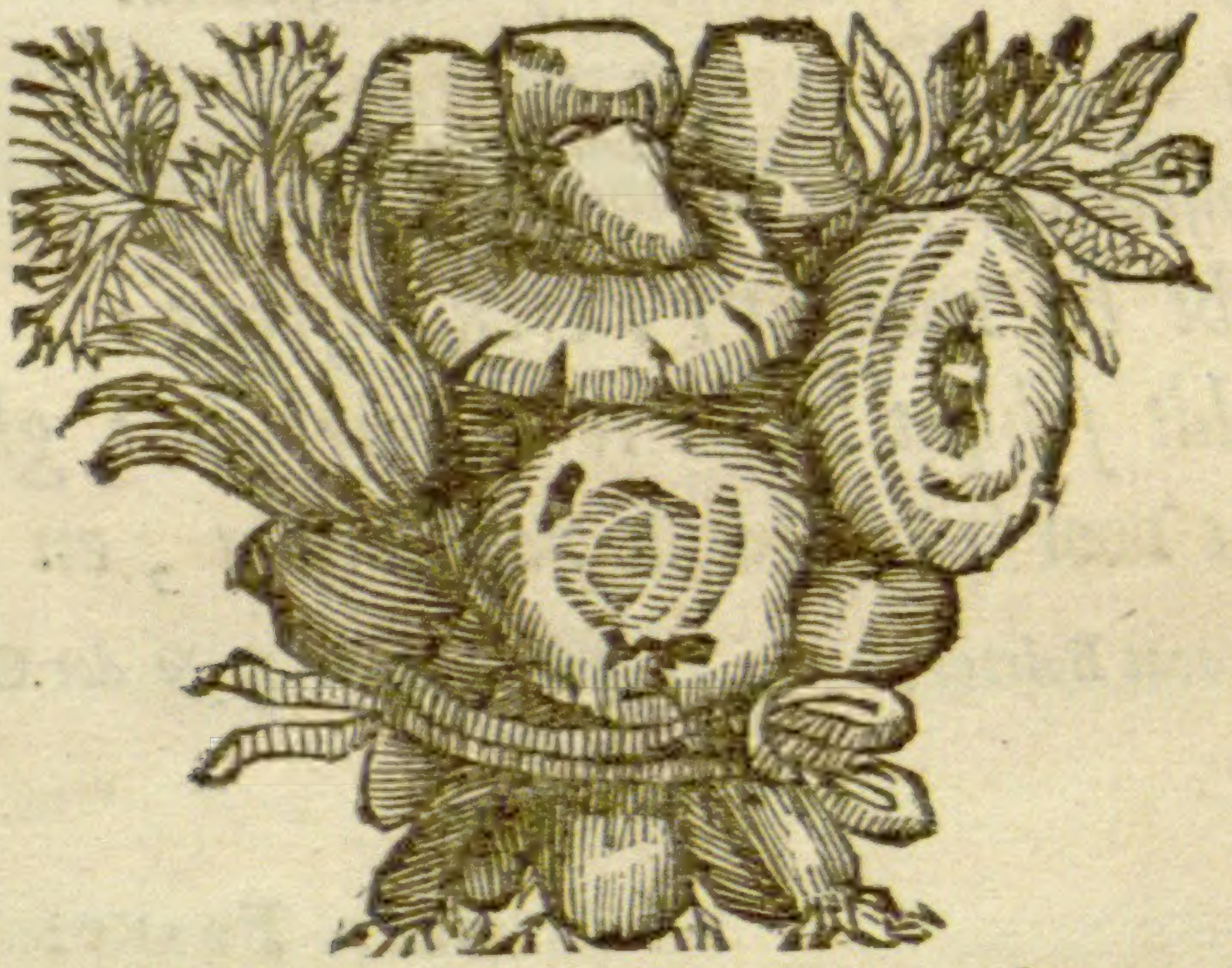

T'ANTWERPEN, By Ioseph Iacobs, inde Borse-straet, boven op de Borse. 1675.
Met Gratie ende Privilegie.

5⁰⁰ Pre-Linnean QK603 .S73 1675

AEN MOMUS

Op het overstaende Beldt van den Heere

IOANNES VAN BUYTEN.

DEn schimp-godt MOMUS *sloegh met spot*
't Oogh op dit Boeck, doch sagh dit Belt, en sloot sijn kaeken,
En sweegh. En schoon hy is een' Godt,
En siet dit VVerck vol Goden spijs, *
En dat hier stof is om vergif en gal te braecken,
Soo vindt hy hier nochtans niet, t'ghen' hy aen derft raeken;
De handt, die desen disch bereyt, is al te wijs.
Hy speurt te groot vernuft in desen handel sweven:
Den gheest, die met sijn pen dees blaeders heeft beschreven,
Crijght in het velt ghewas, 't ghen' ons dreyght met de doodt,
Tot spijt van schimp, een eeuwigh leven:
VVant 't is een Hemelsch werck, al ist van Duyvels broodt.
Hy siet dit schrift versien van binnen
Met geest, verstant, en rijpe sinnen:
En daer hy 't siet, denckt hy den mondt
En ooghen op dit VVerck te sluyten:
VVant daer hy wijsheydt siet, verliest hy spraeck en licht;
Dies vlucht hy voor dit VVerck terstont:
Dit Boeck en Beldt schijnt hem te vinnigh in't ghesicht,
Diên Godt schrickt voor 't verstandt van binnen, en VAN BUYTEN.

* *Nero apud Dionem vocat Boletos*, Βρῶμα τῶν θεῶν: [*dat is, spijse der Goden*] *ut ait Nonnins de re cib. lib.* 1. *cap.* 27.

ANT. FRANC: WOUTHERS, I. C.

IOANNES VAN BVYTEN MEDIC. OLIM ANATOMIÆ PRÆLECTOR

AN.º MDCLXXIV ÆTATIS LXII.

Vt videt Hunc ANVERSA *suum uenerata* GALENVM,
Candoremque notans tota per ora stupet;
Ambigit, an Mentem, faciemve in imagine spectet;
Et bene: Candore est vtraque nota suo.
Quæ vultu prodit simulari nescia virtus,
Hoc habet interius, quod habet EXTERIVS.

Car. Eman. Biset delineavit.

Arnol. van Westerhout sculpsit.

AEN DEN SEER ERVAREN
ENDE
WYT-VERMAERDEN HEERE
MYN HEER
IOANNES VAN BUYTEN,
LICENTIAET IN DE MEDECYNEN:

Ende teghenwoordigh voor de vierde mael President in het Collegie der Medecijnen, ende vijftien jaeren geweest Leer-meester der Anatomie in de publicque schole der Chirurgie binnen de Stadt van Antwerpen.

SEER ERVAREN HEERE.

INdien de menighvuldighe geschiedenissen der vermaerde Romeynen betuygen, dat sy, soo wanneer de Gemeynte eenigh voordeel, nut oft profijt genoten hadde, soo van de Raets-heeren oft Rechters in goedt ende spoedigh voltrocken recht te doen, oft in eenighe overwinninge te becomen door de voorsichtige cloecke ende manhaftige Velt-oversten: als mede de goede voorganghen in het sachtmoedigh beheerschen der geboden ende wetten door hunne Wet-houders

 ende

ende Overigheydt : sy altijdt toevoeghden den eersten glans ende eere aen de meesters, de welcke in haere wetenschappen soodanige leerlingen door hunne onderwijsinge voortsghebrocht hadde, seggende, dat de goede meesters, de welcke hun het goet van'tquaet hadde leeren onderscheyden, oock het misachten van het schaedelijck ende ongeoorloft, een spoor gegeven hebbende tot het nut en weldoen, den eersten oorspronck ende glans waeren van al dit goet ende profijt: Waerom en soude my niet geoorloft wesen te mogen seggen, dat V E. beieveringe ende arbeyt in het ontleden van seven lichaemen, de selve te toonen, ende met iever te leeren (aen de jonghe aencomende wondtheelders alhier) het ontsluyten ende ontvoegen der selve, als weder het selve te sluyten, ende jeder lidt in sijne natuerlijcke plaetse te brengen, met alle het gene dagelijcks door ongeval aen ons broosch lichaem is overcomende, aen de heel-meesters van V. E. gheleert, ende de behulp-middelen hun aenghewesen, het welck den vermaerden Doctoor Plempius * in sijne boecken van V. E. is betuyghende, wy ende een jeder int besonder V E. de eerste plicht van danckbaerheyt met de danckbaere Romeynen schuldigh zijn?

Te meer dan, ick voornamentlijck in het besonder aen V E. bestieringe verplicht ben, van my in het jaer 1663. door V E. groote ervaerentheydt ende wetenschap van mijne lanckduerighe ende swaere quaele met de hulpe vanden *Alwetenden gheneeß-meester* verloft ende ghenesen te hebben: daerenboven V E. hooghste genegentheyt ende sorghvuldigheyt, als eenen Vader tot sijnen Sone, sedert noyt en is vermindert, maer gheduerigh aengewasschen, soo dat ick moet bekennen, dat ick

* *Plempius ad fundamenta Medicinæ. lib. 2. de Aure, &c.*

ick ombequaem ben tot volle danckbaerheydt, vertrouwende my op V E. gheneghen goetheyt.

Dat ick dit ſleght ende geringh Tractaet van de *Campernoelien* V E. heb derren toe-eyghenen, is de reden geweeſt uwe groote ervarentheydt ende uyterlijcke kenniſſe van alle levende cruyden: welcke uwe wetenſchap tot Loven, Padua, Roomen, Parijs, ende elders, altijt met grooten lof heeft uytgeſteken, waer toe ick mijn toevlucht nemende, derre vaſt ſtaen op V E. aenteeckeningen van mijne miſſlagen, die buyten twijfel en te grof en te veel ſullen ſijn, die ick willigh naer V E. onderrechtinghe wil ſchicken, ſoo de moeyt V E. niet verveelt my de ſelve aen te wijſen. Ondertuſſchen wat deſe mijne beſchrijvinge aengaet, bevele die in V E. gunſtige beſcherminge, ſonder de welcke ſy ſonder twijfel ſom wijl groot gevaer ſoude loopen: verhopende ende wenſchende, dat V E. ſal oordeelen, dat de ghenegentheyt voortscomende uyt eenen goeden ende danckbaeren wille, meer als de daet is, ende dat V E. het ſelve beſtierende, deſe opdraght in danck ſal aennemen van

V. E. verplichen en gheneghen dienaer

Franciſcus van Sterbeeck Prieſter.

APPROBATIE.

HEt Tooneel der Campernoelien, ende de beſchrijvinghe der Aerd-buylen, fenijnighe Cruyden &c. vergadert ende beſchreven door den Eerweerdighen Heer FRANCISCUS VAN STERBEECK Canoninck van Hooghſtraten, ſal moghen ghedruckt worden, als niet behelſende teghens die H. Kercke van Roomen oft goede manieren Actum in Antwerpen den 15. September 1674.

A VANDEN EEDE *Archidiaken van Antwerpen en Cenſor der Boecken.*

Corten inhout van het Privilegie.

CAREL *By der gratie Godts Coninck van Caſtilien, van Leon, van Arragon, Aerts-hertoghe van Ooſtenrijck, Hertoghe van Borgoignien, van Lottrijck, van Brabant &c. heeft verboden, dat niemandt anders dan* Ioſeph Iacobs *Boeckdrucker binnen Antwerpen, en ſal vermoghen te drucken het* Tooneel der Campernoelien, *uyt-ghegheven by den* Eervveerdighen Heere FRANCISCUS STERBEECK Prieſter, *'t ſelve naer te doen drucken, oft in andere landen oock inde Franſche oft Latijnſche taele gedruckt, in deſe landen te brengen oft vercoopen voor den tijdt van negen toecomende iaeren, innegaende van den dagh van dit Octroy: op pene ende confiſcatie van alle, ende amende van 30. guldens voor ieder van ſoodanighe naergheдruckte exemplaeren, gelijck breeder comt te blijcken uyt de brieven daer van zijnde: ghegheven tot Bruſſel onder den grooten Zegel den 27. September* 1674. *gheparapheert* Fier Vt.

Onderteeckent.
LOYENS.

INLEYDINGHE
TOT DEN GOET-WILLIGHEN LESER.

MYne ledighe uren oft tijdts-overschot nu twintigh iaeren met grooten jever, niet sonder oncost en slaeflijcken arbeyt overgebrocht hebbende in het saeyen ende planten soo van in-lantsche als uyt-lantsche kruyden, boomen, heesters, ende alle soorten van aerd-ghewasschen; tusschen welcken tijdt, naer een neerstich ende ghedurigh ondersoeck, in kennisse ghecomen sijnde soo van goede ende gheneesbaere, als van schadelijcke ende doodelijcke kruyden ende ghewasschen, waer onder oock ghe en cleyne plaets en grijpen de *Fungi* oft *Campernoelien*, in dese ghewesten van Brabant seer wel bekent, ende overvloedigh in't ghebruyck, nochtans seer in nature verschillende: soo heeft my den eyghen appetijt, als de ghesontheydt, opgheweckt, om de kennisse daer van met alle jever te becomen ende uyt te speuren: te meer, als ick gesien hebbe, dat het selve aen mijnen even naesten dienstigh ende oorboor wesen cost: het gene ick bemerckt hebbe, door een corte aenwijsinghe van ses bladeren, die ick in het jaer 1668. in een cleyn besonder Tractaet door den druck in't licht hebbe ghegheven, het welck achter by eenen *Koock-boeck* (voor desen in Hollandt ghemaeckt ende ghedruckt) ghebonden was. Om welcke reden menighe persoonen my den naem ghegheven, oft den Auteur van den gheseyden *Koock-boeck* ghenaemt hebben: als mede van eenen boeck, genaemt den *Verstandigen Hovenier*; den welcken van ghelijcken in Hollandt ghedruckt was: want ick tot op den dagh van heden niet anders als het voornoemde *Tractaet der Fungi* in het licht hebbe ghebracht. Ende ghemerckt hebbende, dat soo weynighe regelen aen vele menschen aengenaem waeren, soo heeft my goet ghedocht, alle het gene ick in den tijdt van soo veel jaeren vergadert hadde, eens in goede ordre by den anderen te voeghen, ende met eenen nieuwen iver de nature der selver in alles te ondersoecken, ende breeder te beschrijven, hebbende tot dien eynde niet alleenlijck

alle naturaliſten ende Auteuren, daer van tracterende, doorſnuffelt ende doorleſen, maer boven dien ſelfs, als oock door andere, doorwandeldt vele boſſchen, velden, canten en hoecken, met ſulcken ghewaſch dickwils bevrucht; om daer door (ſoo ſeer my moghelijck was) meerder licht ende voldoeninghe aen een jeder te gheven. Tot welcken eynde dat by naer alle de figuren door den plaet-ſnijder naer het leven ſijn gheteeckent ende ghesneden; het ghene my behalven de groote moeyte ende ſorghe, noch tot grooter oncoſten heeft verſtreckt, aenghesien deſe vruchten ſoo haeſtelijck veranderen, ſoo in haer ghedaente als ondeught: ende om alles op het uyterſte ende volmaeckſte de natuer voor ooghen te ſtellen, ſoo ſijn de ſelve op het ſpoedighſte alle naer het leven gheſchetſt; ende met ſijne coleuren by my gheſchildert, waer door my altijt het levens voorbeldt is ten toon ghebleven: nochtans haer weſen (van jeder ſoorte, met alle ſijne eyghendommen) op den ſelven ſtondt naer het leven promptelijck beſchreven, ende volcomentlijck beſcheyden; met ſoodanich verſchil ende onderſcheyt, dat een jeder ſal ghetuyghen, dat elck gheſlacht in ſijn eyghen weſen naturelijck vertoont wordt. Welcke waerheydt den Leſer claerlijck bemercken ſal in het verſchil van de eene goede ſoort aen de ghelijckſchijnende ſelve quaede ſoort: want als ick dit werck in't Iaer 1654. begonſt hebbe, ſoo is mijn eerſte voor-dacht ende oogh-merck geweeſt, het ſelve in twee ghelijcke deelen te beſcheyden, te weten, dat de eerſte ſoort oft gheſlacht der goede ſoude ghelijck ſijn aen het eerſte gheſlacht der quaede, het welck in alle de gheſlachten in beyde de Deelen (ſoo veel my doenlijck gheweeſt heeft) ghedurigh achtervolght is: waer uyt dat alle gheſchil, twijfelachtigheydt ende vreeſe terſtonts met de waerheydt ondeckt wordt, ſiende de eerſte plaet van de goede teghen de eerſte plaet van de quaede: door welcke middel in alle de gheſlachten wel achtnemende, een jeghelijck in corten tijt volcomen kenniſſe van de goede tuſſchen de quaede ſal becomen.

Dit Werck, oft beſchrijvinghe der Campernoelien, was eerſt in het Latijn begonſt: maer ſekere voorſichtige perſoonen hebben my gheraden, het ſelve in ons Nederduytſch uyt te gheven; eens-deels, om dieſwil dat in Brabant de Fungi ſoo ghemeyn ſijn, dat aen de vrou-lieden

den en keucke-maerten, soo diese koken, als diese eten, in alle vergaderinghen daer van praeten en kakelen, ende oock de regeringhe der selver meestendeel aen haer bevolen ende betrout is, haer dien volghens (geen Latijn verstaende) dese leeringe niet en mocht verborghen blijven. Boven dien dat aen vele treffelijcke Edel-lieden, en andere, woonende ten platten lande op haere Casteelen, oft andersins, de *Fungi* by naer onder haere tafels wasschende, evenwel haer weynigh bekent sijnde, door onse moederlijcke tale de selve souden leeren kennen. Tot welcken eynde, dat ick de ghemeyne ende naturelijckste Nederduytsche woorden heb willen gebruycken, ende alle vremde uythemsche woorden voorbygaen: als mede alle voormomde woorden, de gene oft van het Latijn, oft van het Frans iet gheleent oft gestolen hebben: waer door ick voor een gheboren Antwerpenaer can bekent worden.

Al ist nochtans seker, datmen altijt menschen vindt wederspannigh van ghemoedt, even-wel en vreese ick noch schimp noch opspraeck; aenghesien mijnen wille (*In dese beschrijvinghe der Fungi*) niet anders is streckende als tot aenwijsinghe van mijne ondervindinge. Ende niet teghenstaende, dat dese materie seer teer ende perijckeleus om te raken is; soo hope ick, dat den Leser sich sal voldaen vinden, als hy bemercken sal, dat hier soo wel het quaet als goet bevestight ende aenghewesen staet, soo door mijne eyghen ondervindingh, als door menichvuldighe gheleerde ende ervaren Doctoren der medecijnen, ende andere wijt-befaemde schrijvers, de welcke hier naer met hunne naemen sijn aengheteeckent.

Men vindt hedens daeghs vele persoonen, de welcke de *Goede Fungi* niet alleen niet en derren eten, maer de selve met versmaetheyt vernietighen; jae die haer vermeten te segghen, dat de selve sonder doodtsonde van niemandt connen ghegeten worden; waer op ick antwoorde, sulckx valsch en onwaer te wesen: het welck nochtans wel eenighsints plaets soude connen grijpen ten opsicht van de gene die de eerste *Fungi oft Campernoelien* hebben ghegeten: maer oft sy het selve met kennisse ghedaen hebben oft niet, is te ondersoecken noodigh tot dese teghenwoordighe materie.

In dit mijn Tractaet en wil ick niemandt raden tot het ghebruyck oft eten der *Fungi*: al ist evenwel gheen nieuwe versierde leckernije oft spijse, aenghesien die twee groote pilaren der Medecijnen, den grooten HIPPOCRATES die gheleeft heeft over de twee-duysent, ende CLAUDIUS GALENUS, over vijftien hondert jaeren, ons betuyghen, datter in haeren tijdt twee goede eetbaere soorten van *Fungi* seer ghemeyn in het ghebruyck waeren. Ende ADAMUS LOVICERUS betuyght seven goede soorten, die over hondert jaer ghegeten ende bekent sijnde, seer ghemeyn in het ghebruyck waeren. Ende naer hem den vermaerden CAROLUS CLUSIUS heeft ons in het jaer 1601. in de veertich goede soorten beschreven. Ende alsoo ons den tijdt daghelijcks meer ontdeckt, soo sal ick door voorder ondersoeckinghe den Leser ontrent de hondert goede eetbaere soorten in dese beschrijvinghe aenwijsen, de welcke sonder de minste vreese oft naerdencken moghen ghenut worden, alsoo de selve voor een groot deel van my gheproeft sijn: verhopende (soo den *Almoghenden* my het leven laet behouden) binnen weynigen jaeren door eenen *Appendix*, oft aen-hanghsel, dit Werck te vermeerderen, tot het welcke ick teghenwoordigh veel bequame stof hebbe vergadert, sedert dat dit Tractaet ghesloten ende voltrocken was: alswanneer ick vertrouwe, dat de *Fungi* die by my twijfelachtighe worden vertoont, V. E. voor vaste goede sal betuyghen.

Wat belanght de *Quaede hinderlijcke, oft doodelijcke cruyden*, daer van sal een jeder sich voldaen vinden, alswanneer sal bevonden worden, dat van my alle haer quaedt ende menichvuldighe ongheyallen niet verduystert, veel minder verswegheu souden sijn, alsoo van dese materie veel gheschreven is, met weynigh vaste kennisse oft voorsekeringh, want ick bevonden hebbe, dat menighte verscheyde schrijvers al te samen eenen ende den selven thoon singhen; want ick alle onse vermaerde Biblioteecken van Antwerpen besocht hebbe, als mede de groote ende vermaerde van de Abdije van Tongerloo, oock uyt de groote Biblioteeck der Universiteyt van de faculteyt der Medecijnen van Leyden, als uyt het Collegie der Medecijnen onser stadt Antwerpen, sonder menighte andere van besondere persoonen: waer van ick een ieder danckbaerheyt schuldigh ben van my soo liberael de

selve

selve boecken gheleent ende ter handt ghestelt te hebben. Soo al ist dat hier naer geene andere Auteuren ghenaemt sijn als de gene, met de welcke dit beschrijven wordt bevestight, soo heb ick nochtans voor het minste wel dry hondert te samen in ghetal doorsocht ende ghelessen, de welcke alle oft veel oft weynigh van de *Campernoelien* schrijven, t'sy van haer quaet oft goet.

Nu wat belanght de *Tubera* oft *Aerd-buylen*, alsoo de selve seer naer maeghschap der *Fungi* sijn, waer van de goede alhier ende elders tot spijse ghenut, ende de quaede verworpen oft tot medecijnen ghebruyckt worden: soo docht my gheraden en bequaem haer natuer ende eyghentschap hier by te voeghen, tot volcomen kennis der selve ende een ieders gherustheydt: te meer, op dat somvvijl de *Goede Fungi* door *de Quaede Aerd-buylen* niet belast en vvorden.

Doch soo vvanneer ick nu buyten de beschrijvinghe der *Fungi* een vveynigh afvvijcke, vvilt my (beminden Leser) niet lichtvaerdigh vonnissen; vvant als ick in de velden en bosschen *Fungi* heb ghesocht, als dan heb ick beneffens de *Goede Campernoelien* oock vvel quaet ende doodelijck cruydt, ende beneffens de *Quaede Fungi* oock goede cruyden bevonden, sonder nochtans dat het van my gesocht vvierde: vvelck my bevveeght heeft eenige hinderlijcke van de selve kenbaer te maecken, ten opsicht van haer groot perijckel ende menighe onbekende svvarigheydt, die den mensch daer door can lijden, alsoo men dickmael de *Goede Fungi* met *Quaede Petercelie* vergiftight heeft, vvaer door de *Fungi* ten onrecht belast sijn. Ick meyne datter nu meer kenders der *Fungi* sijn als de gene die de *Wilde Petercelie* ende andere quaede cruyden kennen, de vvelcke nochtans meer ende eerder doodelijck sijn als vele *Quaede Fungi*.

Sonder eenich teghen segghen sijn vvy al te samen (besonder in onse ghevvesten van Brabant) seer onbedacht, ende spelen lichtveerdich als met den teerlinck, om ons levens oft ghesontheydt, als vvanneer vvy met een stout ghemoet, sonder de minste sorghe oft vreese (niet anders als uyt een ghemeyne ghevvoonte) derren eten moes, oft groen vverm-moes-sop, het vvelck bestaet in een menghelingh van tien oft meer verscheyde cruyden, van het vvelck vvy oock panne-koecken oft

oft groene eyer-koecken backen: vvelcke cruyden van de buyte-lieden oft door haere kinderen gheplukt sijn aen canten, grachten, velden, vveghen, heyen, vveyen en bosschen, alvvaer dat die *Cicuta*, dat is die doodelijcke vvilde *Petercelie*, *Nachtschaey*, *Bilsen-cruydt*, *dulle Kervel*, ende meer andere in overvloet sijn groeyende, door de vvelcke lichtelijck eenighe svvarigheyt can voortscomen.

a Waer van my in het jaer 1657. een staeltien vvedervaren is. In de maendt van Mey sijnde op seker speel-huys, ontrent tvvee mijlen van Antvverpen, onder veertien oft vijftien vrienden, ende comende by gheval door de keuken, ende de oogh ghessaghen hebbende op een partije schoon ghemaeckte Petercelie, bereyt om te scherven, bevonde ick dat de selve alle *Doodelijcke Cicuta* vvas: de vvelcke ick niet sonder groote verbaestheydt aen alle de vrienden vvas toonende. Sonder vvelcke mijne kennisse, vvy al te samen levens ghevaer hadden gheloopen: souden de *Goede Fungi* hier vvederom niet de eenighe oorsaecke des doodts ghenaemt ghevveest sijn?

b Binnen de stadt Dornick, in seker Clooster, vvas by foute van kennisse door den kock *Wilde Petercelie* in de potagie gedaen: door vvelcke, die daer van ghegeten hadden, alle haestelijck sieck sijn ghevvorden, doch goet tijts den oorspronck van het quaet ghevvaer vvordende, sijn door medecijnen ghenesen.

c Het vvaer vvel te vvenschen, tot den algemeynen vvel-stant der ghemeente, dat in alle steden eenen ghemeynen hof ghestelt vvas, beneffens eenen goeden cruydt kender, om soo de jonghelinghen der Apotekers de kennisse der cruyden te doen leeren, door de vvelcke dickmael groote fouten begaen vvorden, vvaer van my over eenighe jaeren een onghemeen gheval vvedervaren is: vvant sekeren jonghen leerlinck der Apotekerye, van sijnen meester om eenighe cruyden tot mijnen hove ghesonden sijnde in de maendt Februarij, hadde den selven een goede handtvolle jonghe *Mans-ooren* voor violette bladeren gheplukt. Het vvelck door my (alsoo ick den selven de kennisse der cruyden vveynigh toe betroude) ondersocht sijnde, is door my soo grooten aenstaende svvarigheydt verhoet: oft anders soude dese Apo-

a Perijckel van quaede Petercelie. *b Ongheval van quaede Petercelie.* *c Quaet voor goet gheplukt.*

seme

ſeme den ſiecken ende ſvvacken menſch de ziele doen uytbraken ende ſterven hebben.

Om ſulcken ende dierghelijcke redenen heeft my goet gedocht een cleyn *Tractaet der quaede cruyden* by *de Quaede Fungi* te voeghen, op dat een jeder ſigh voor quaet behoede, ende de ſelve uyt den hof rucke, * op dat oock de onnooſel kinderen hier door aen haer doot niet en comen, als gheſchiet is in het iaer 1669. binnen Groeninghen in Vrieſlant in den publijcken ende vermaerden cruyt hof vanden Heere Doctoor ABRAHAM MUNTINGH (vvant in ſoodanighe hoven ſoo vvel de quaede als de goede cruyden moeten ſijn, om tot volle kenniſſe alles aen te vvijſen) alvvaer de *Groote Nachtſchaey* , oock ghenaemt *Dulbeſien*, te vinden vvas, de vvelcke aen het vierde Capittel van de quaede cruyden beſchreven ſtaet : van vvelcke beſien, oft ſvverte krieck ghelijcke vruchten, tvvee cleyne kinderen, nichtekens germain hadden ghegeten, ſijnde het eene des genoemden heer MUNTINGH eyghen kint, van vvie het ſelve my met droefheydt mondelingh geclaeght is; vvant de ſelve in vveynighe uren te ſamen gheſtorven ſijn, alſoo alle behulp-middelen te ſpade quamen.

My dunckt hier is ghenoegh tot een bevvijs ghegheven :
Wie dat vergif ghebruyckt, vermoort ſijn eyghen leven.

Soo dat een jeder groot ghelijck heeft, dat ſy de *Quaede Fungi* haten: maer de gene die alle de *Goede eetbaere Campernoelien* om de quaede miſachten, die ſal ick vraghen, waerom dat ſy derren goede Petercelie eten, ten opſicht van haere doodelijcke mede ſoort, de vvelcke ſoo overvloedigh van ſelfs in onſe hoven voortscomt. De meeſte menichte ſal antvvoorden, om dat ons de goede Petercelie wel bekent is. In welcke meyningh nochtans oft vaſte kenniſſe, ick ſegghe datter veel bedroghen ſijn.

De haters der goede Fungi ſouden dien volghens weynigh ghelijck behaelen : doch ſommighe volghen meeſt haer ghevoelen ende ghenegentheyt uyt ſekere rede-looſe ſinnelijckheyt : want ſommighe ſijn oock ſeer coppigh (niet alleen in de materie der Fungi, maer in alles)

* *Ongheval gheſchiet door dulbeſien.*

kende dat haere reden oft opinie aen niet en moet wijcken, blijvende alleen op het gene haer ghemoet voldoet. Dese sijn al te samen sectarissen ghenaemt. Van soodanighe soort heb ick ghevonden in de materie der Fungi, de welcke geene ander redenen en conden geven, als dat sy vreesden door de selve *Goede Fungi* te sterven, niet tegenstaende dat sy beneffens haer, meer als twintigh aensienelijcke ende ervaren persoonen aen tafel de selve saghen eten. Soodanighe dunckt my te raden, om niet onder de sectarissen ghetelt te worden, dat dese het ghemeyne *Axioma* der Philosofen souden ghebruycken, *De gustibus non est disputandum*, dat is, van den smaeck oft appetijt is niet te dissputeren, jeder eet ende nut dat hem best smaeckt. Tot weynigh verschooninghe sal ick dese stellen beneffens sommighe weldrighe oft aelwaerdighe Iouffers, de welcke al dat sy haer inbelden, meynen dat het vast gaet: het gene ick ghesien hebbe van een treffelijcke vrouwe, de welcke seyde gheenen caes oft loock te eten (het gene vele persoonen eyghen van de natuer hebben) oft, soo sy het selfde proefde, al wast oock onwetende, soo soude door uytwendighe teeckenen haer *antipathie* te voorschijn comen, als door het bloeden uyt den neuse, monde, ende andersins. Ter selve noenmael waeren verscheyde spijsen, soo met loock als met caese ghedist, van de welcke dese vrouwe veel ende smakelijck had ghegeten, naer het welcke nochtans geene teeckenen van ontsteltenis, noch de minste veranderinghe by haer ghevolght sijn. Hoe het ghesel schap hier mede speelde, laete ick aen den Leser oordeelen,

Om niet buyten den wegh der *Fungi* te loopen, soo dunckt my, dat het billigh is, dat wy ghehouden sijn, de *Goede Fungi* als goede spijse aen te nemen, ende de selve laten aen de gene diese met smaeck sonder vreese eten: welcke smaeckelijcke eters oock geen reden en hebben tot die de welcke geene Fungi eten (sonder reden) te bestraffen, maer wel met vrindtschap te nooden.

Dit eerste Deel is bedeylt in vijf Tractaten, waer van het eerste Tractaet is bevattende verscheyde noodelijcke bemerckinghen van desen heelen boeck. Het tweede begint met de leeringhe vande goede eetbaere Campernoelien, de welcke behelsen sevenennegentigh soorten.

Het

Het derde beſchrijft de *Twijfelachtighe Fungi*, de gene die tot noch toe noch voor goet noch voor quaet bevveſen vvorden, ende ſijn ſeventien ſoorten in ghetal.

Het vierde Tractaet leert het ſchoon-maecken, oplegghen en koken. Het vijfde Tractaet handelt van het ghebruyk ende de natuere der *Goede Campernoelien*. Waer in dat ick hope dat den goetionſtighen Leſer ſal voldoeningh vinden: ende ſoo anders, ſoo oordeelt vrijlijck dat ick niet anders hebbe ghevveten.

LOF-DICHT

Ter eeren vanden Eervverdighen, ende ſeer ervaren Heere, mijn Heer

FRANCISCUS VAN STER-BEECK,

Op ſijn lof-vveerdigh Tooneel vande Campernoelien

O Ster, ô wonder Ster! ô Ster van Godt gheſonden,
Die door u ſeldſaem licht de Wijſe gaet verkonden,
Dat dien grooten Godt ghe worden is een menſch,
Gheboren van een Maeght, tot iders trooſt, en wenſch.
O licht, ô wonder licht! Die door u clare ſtraelen Matth. 2. cap.
Ia vanden Ooſten af de Wyſen hebt gaen haelen,
Gaen roepen door u licht, als door een helle ſtem,
Tot inde Koninghs ſtadt, de ſtadt van Betlehem.
Soo dat dees Wijſe mans met haeſt daer quamen rennen,
Om uyt ſoo cleyne kint den grooten Godt te kennen.
Hier comt een ander Ster, een STERRE *vande* BEECK,
Die daer van dagh tot dagh, die daer van weeck tot weeck,
Die daer van maent tot maent, die daer van iaer tot iaeren,
Sijn oogh-licht vlieghen laet, niet op des waters baeren,

*** *Maer*

Maer op het vlacke veldt, en op't bemoste landt,
Op dreven van het hout, en op den Eycken candt:
Niet op den marmer steen, niet op de swarte hoelli,
Maer op die eedel vrucht, ick segh, de CAMPERNOELI
Oft FUNGI, *soo men seght, oft wel op de* BOLETI
Oft op PRADELLI *oock, oft wel op de* GOLLIET.
Daer is diversche soort: hun vaeder is den reghen;
Hun moeder, Eycken-boom, de voester, moste weghen.
Hier comt dees clare STER, *die scheydt het quaet uyt goet;*
Het water uyt den wyn, het bitter uyt het soet:
Het suyker uyt de gal, het besten uyt fenyn:
Het leven uyt de doodt, 't vergif uyt medecyn:
Het duyster uyt het licht, het coren uyt het stroo:
De swarte uyt de grauw, de witte uyt de roo.
Soo dat een ider magh des vruchten wel ghenieten,
Mits dat sy op dees STER *hun ooghen laeten schieten.*
Hoe menigh purpere cleedt, hoe menigh goude croon,
Sou sonder dese STER *niet staen in vollen throon.*
Hoe veel, gheloovet my, 't sy Heeren, oft 't sy knaepen,
Ten waer dat ded' dees STER, *niet lanck en soude gaepen:*
Den Myter en den staf die laeghen int' graf,
Ten waer dat dese STER *hun 't levens middel gaf.*
Hoe menigh vromen man, hoe veel diversche vrouwen,
Sou sonder dese STER *niet connen 't leven houwen.*
Hoe menigh royen hoet, hoe menigh wit bonet,
Sou sonder dese STER *ten hoochsten sijn gheplet.*
Gheeft lof dan dese STER *die u dees edel vruchten,*
De FUNGI, CAMPERNOIL, *leert eeten sonder duchten:*
Maer eerst loft Godt den Heer van al dit eel ghewas,
Loft Godt tot allen tydt: seght, Deo gratias.

EPIGRAMMA AD EVNDEM

Ut Cynosura docet nautas vitare Charibdim,
Sic nova Stella docet nos fugitare necem.

I. G. vanden Bogaert
Past. & Pars. in Mera.

EER-GALM

tot den Auteur VAN DIT TOONEEL DER CAMPERNOELIEN.

DE cruydt-conſt ſonder gaey, in Outheyt, en in Adel,
Handt-haefden eertijts Prins en Coninck, ſonder nadeel
Van haere achtbaerheyt: en menigh Geeſtelijck man,
Heeft voormaels oock gehaelt lof, eer en prijs daer van.
Gelijck Ioannes *a* Paus het goet uyt quaet cruyt ſchiften,
Conſtantin, *b Neophyt*, *'Kunet*, en *Holm* met ſchriften,
Den cruydt-hof heeft verciert, en met ghevvijde handt
met ſpit en ſpaey ghelockt Godts ſegen op haer landt.
Dees volght VAN STER-BEECK nae van't minſt dat in den hof is,
Van Campernoelien ſchrijft, dat't meeſt van ſijnen lof is:
'T luckt hem al vvat hy ſaeyt; vvant daer dient niet tot queeck
Als invloedt vande STER, en vvater vande BEECK.
Soo vaert lief hebber voorts, beſteedt u led'ghe uren
In ſoo een eerlijck ampt, u lof ſal ſoo langh duren
Als een cruydt groen ſal ſijn: vvant gy verſtreckt ons hier
Een cleynen *Salomon*, maer grooten hovenier.

M. Boudewijns,
Medic. Antuerp.

a Petrus Hiſpanus, daer naer Paus met naem Ioannes XXI. *b Conſtantinus Afer Benedictien.* *c Neophytus moninck, d Richardus Kunetus Carmelit. e Guiliam holmus* Minderbroeder.

IN AUCTOREM

Concretos tellus nocturno frigore succos
Quos parit, & paucis germina visa refers:
Ignotas Francisce dapes, priscisque timendas
Instruis, & nulli funeris auctor eris.
Si qua pericla latent, sua cuique pericula monstras,
Mortiferisque iubes abstinuisse cibis.
Quin etiam ignotos agros & prata pererras,
Quaque ferat tellus parte venena mones.
Ei age: tam docti fiat modò copia libri:
Fama manet studijs non peritura tuis.
Qua pereunt alij, perijt qua Claudius esca,
Illa tibi semper vivere posse dabit.

TOT DEN SELVEN

AL word ter goeden smaeck by duysend' in ghevonden,
De Campernoeli *is gheen spijs voor alle monden:*
Ghy vindt'er die sy lust, ghy vindt'er die sy quelt:
Maer die ons worden door VAN STER-BEECK *voor ghesteldt,*
Sijn jeder aenghenaem, en onghemeene saecken.
Hy weet door sijn vernuft soo alles toe te maecken,
Dat niemandt wie het sy daer in misnoeghen heeft,
Maer lof aen soo een man voor sijnen arbeydt gheeft.
Het heeft iet wonders in al wat men hier sal vinden:
Schoon jemandt dese spijs niet al te seer beminden,
Oft vreesden voor ghevaer, hy stel sigh vrij gherust:
Al wat hier staet is goedt: voldoedt dan uwe lust
By STER-BEECK, *wie ghy sijt, hier is wat ghy kont wenschen:*
Niet wordt'er voor ghedischt, oft 't smaeckt aen alle menschen.
Proeft alles sonder vrees, hier is in 't minst gheen noodt:
Daer steeckt een engels geest selfs in het Duyvels broodt.

I. F. Coffiers,
Ill. D. Epp. Iprens. à secretis.

OP HET TOONEEL
DER
CAMPERNOELIEN

Beſchreven

Door den Eerweerdighen ende ſeer gheleerden Heer

FRANCISCVS VAN STER-BEECK,

Canoninck vande Collegiale kerck van Hooghſtraten.

T'Tooneel,'t ghen' ſigh ontſloot met uyt ſpraeck en gordijnen,
Plagh door geluyt van rijm, en glans van hof-ſattijnen
Alleen het oor en oogh te wencken tot vermaeck:
Den mondt ſagh dit met nyt, en vraeghde: *Sal den ſmaeck*
Sigh oock noyt een Tooneel met ſulcken luſt ontſluyten ?
'T vernuft door geeſt begaeft met kennis vande fruyten,
Van vvortels, cruydt, boom, bloem, en al vvat blaeders draeght,
Riep, *Iae*: en mits den drift ſigh in diên vvenſch behaeght,
Soo opent ſigh't Tooneel door d'handt der letter-ſetters,
'T pampier ſtreckt tot gordyn; de ſpelders vande letters
Sijn ſpelders vande rol, daer mondt en ſmaeck naer gaept,
Ter vvijl de leckerheyt daer uyt vernoegen raept.
Hier op comt *d'Aerd-buyl*, en het *Duyvels broot* verſchijnen,
D'een toont een ſoeten aerdt, en d'ander braeckt fenijnen:
De *Campernoelie* ſtreckt aen d'aertſenij tot baet,
D'een plant maeckt ſigh bemindt, en d'anderen gehaet:
'T vverckt al, als op't Tooneel: men leert hier cruyden kennen:
Den kock, hoe hy ſijn mes tot toeſight moet gevvennen,

De deught en ondeught ſpelt haer rol in dit gevvoel:
'T verſtant ſit ſtil en ſiet op eenen *Padde-ſtoel*:
En merckt, hoe alles vvordt in eygendom gedreven;
Want nu VAN STER-BEECK heeft dit heel bedrijf geſchreven,
Soo vindt den ſmaeck alleen hier in niet zijn vermaeck,
Maer ſelfs 't verſtandt crijght ſtof, en treft den meeſten ſmaeck.
Het ſpeurt hier, hoe de ſon ſijn minne vlam laet daelen
Op d'aerd', en ſchiet ſijn vier door pijlen van ſijn ſtraelen
In een verliefde cley, oft ſuyght een vriendelijck nat
Vyt een geſtreelden clomp, tot dat ſijn liefde vat,
En in een duyſt'ren nacht van miſt den dauvv laet vlieten,
Om in den ſchoot van d'aerd'onſighbaer ſaet te ſchieten:
Waer toe hy het gevvelt van al de STERREN leent,
Dat ſigh op ſijn beroep als in een BEECK vereent,
En laet langhs vvolck op vvolck ſijn toghten neder vloyen,
En doet in 't aertſche veldt een nieuvven hemel groyen:
Want daer de ſon dus heeft haer mengelingh gedaen,
Daer vintmen inden dagh de *Campernoelien* ſtaen,
Die in het Eycken vvout gelijck de ſterren proncken:
Is 't vreemt? ô neen. Men ſiet den menſch in ijver voncken,
Om uyt zijn ſaet een' menſch te teelen ghelijck hy:
Den hemel ſucht ſoo wel om ſijns ghelijck, als wy,
En tracht door ſulcken drift d'invloeyingh van ſijn ſterren *Influentia*
Met ſijnen heeten geeſt ſoo heftigh te verwerren,
Dat hy, als d'aerde door ſijn vier beſvvangert wordt,
D'invlooyingen gelijck een' *Sterren-beeck* neerſtort:
En daer de ſterren ſigh met 't zaet der aerde menghen,
Weet d'hemel ſelfs uyt d'aerd' een' hemel voorts te brenghen.
De *Campernoelien*, de bloemen, 't loof, en cruyt,
Bewijſen in hun beldt hoe vaſt des' reden ſluyt:
Want dat zijn anders niet dan ſterren vander aerde,
En kinderen van 't bedt, daer aerd' en hemel paerde:
Oft dunckt het u te grof, dat d'hemel ſijns gelijck
Sou willen bootſen in een klomp van kley oft ſlijck,
Soo ſtiert 's naghts 't oogh om hoogh, dogh met een wijs gevvemel,
En ſchat de ſterren daer voor bloemen vanden hemel,
Soo blijft Pythagoras * in ſijn gevoelen ſtaen,

Die leert't ghen STER-BEECK heeft in dit geschrift gedaen:
Hy leght den oorspronck uyt van dese aertsche sterren,
En daer een dapper oogh in misslagh plagh te vverren,
Wijst hy het onderschil van goet en schad'lijck fruyt:
'T verstandt door tijdt, en geest geoeffent in het cruyt,
En planten vander aerdt met goddelijcke straelen
Van claerheyt, en van licht, in plaets daer and're dvvaelen
In nevels, damp, en mist, heeft als een aertsche Son
Beschenen dit pampier: en eer hy 't vverck begon,
Doorliep hy het bevvorp van duysent and're boecken,
Die naer den eygendom der Campernoelien soecken:
Hy vvroette selfs in velt en vveyen met de handt,
Iae d'afgeseten volck sont aen hem plant op plant;
Dit vvaren sterren, die des'vruchten deden groyen
Door cracht van in hun son met Soo veel glans te vloyen,
Dat des'invloyingh door den overvloet geleeck
Aen eenen vloet van licht, oft aen een STERREN-BEECK:
En mits des'beeten toght op't schouw borgh is geschoten,
Soo is't niet vremt, dat daer des'vruchten sijn gesproten,
En dat op een *Tooneel de Campernoelien* staen:
Dit heeft *d'invloyingh* van een STERREN-BEECK ghedaen.

Ant. Francisc. Wouthers. I. C.
Quod fecisse velis.

a *Quod & Pythagoræi innuere videntur, cum flores collucentes stellarum oculos vocant, & sydera cæli flores: & sicut in terra flores colores stellarum, ita sydera in cælo terræ partem ostendunt. Columella ait:* Pingunt & varios cælestia sydera flores:

Imò quodlibet sydus in cælo cum suo flore in terris sympathiam possidere, STELLARUMQUE INFLUXUS *veluti per pyramidem (ut & nos paulò antè innuimus) suscipere dicunt.* Athan. Kircherus in regno Naturæ magnetico Sect. 3. cap. 3.

AEN DEN EERWEERDIGHEN
Ende vvijdt-befaemden cruydt-kender, &c.
MYN HEER
FRANCISCUS VAN STERBEECK Priester,
Ende Canonick, over het uyt-gheven van sijn Tooneel der Campernoelien.

DEn *Fungi* diemen soeckt sal altijdt niet ghelucken;
En die niet misschen wilt, moet met den meester plucken:
Met STERBEECK, wiens STERR' en luyster u wijst aen
Het ghen' u is ghesont, en waer gh'u soudt misgaen.
Noch wilt vau gheen venijn der *Campernoelien* schroomen:
De BEECK van sijn vernuft spoelt dit door haere stroomen:
De *Aerdt-buyl* die hy keurt, die heft hem tot die faem;
En roept: In STERBEECKS boeck wat *Licht* heeft dien naem!
Op het *Vergiftigh cruydt* sal in de Stadt *Hantwerpen*
Niemandt voortaen sijn *Handt* tot sijn vernietingh *Werpen*,
Wie door uw' leeringh vat, dat g'hem gheheel bevrijdt,
Wanneer ghy toont het *Bladt*, waer t'quaedt verholen leydt.
Laet STERBEECK uwen boeck aen ons sijn strael uyt schieten,
En t'sap van uw' verstandt uyt uwe BEEKE vlieten,
Tot meughe van die t'leest. En ist u niemant loont,
Soo wordt ghy van uw konst', en van uw *Cruydt* ghekroont.

Tot Zoilus.

KNort Zoile, schimpt aen, de STERR' wijckt aen geen blaesen,
De STERR' verliest geen licht, hoe seer de honden raesen.
En steygert ghy de BEECK, ghy jont haer meerder goedt:
Als sy ghesteygert is, dan is het overvloedt.

IAER-SCHRIFT.

DESE BEECKE STRAELT HIER VVATER DES VVIISHEIIDTS.

Applaudebat. A. A F. 14. a. Pass. Dñi. Carm.

EER-GIFT

Aen den vermaerden ſeer Eerweerdighen Heere

FRANCISCUS VAN STERBEECK

Natuerelijck af-beldende de Fungis *crachten.*

SOete ſtraelen comt ghy gheven,
Die verquicken *Fungis* leven;
  Door u kloeck en rijp verſtandt,
  Op dit vvit pampier gheplant.
T'ſijn de vruchten, die vvy vluchten,
En veel menſchen deden ſuchten:
  Maer als u ſoet STERREN *Licht*
  Deſe vrucht door reên verlicht;
Soo mach ieder een wel praeten,
Dat men *Fungi* niet moet haeten:
  Daer ſy gheven ſoeten ſmaeck,
  Tot een graeghe smaeck vermaeck.
Laet dan vry dit boecxken drucken,
Dat den *Fungi* leert vvel plucken:
  Soo vvordt uvven cloecken aerdt,
  Als een claere STER' vermaert.

F. T. Melijn A. P. P.

SONNET

Aen den Eerweerdighen ende wel ervaren cruydt lievenden Heere

MYN HEER

FRANCISCUS VAN STER-BEECK

Priester, &c.

Over het uytgheven van sijn Tooneel der Campernoelien, Aerd-buylen, ende venijnighe cruyden.

WAer speeldent diep vernuft van soo veel oude wijsen,
Waer swierden hun verstant, en nimmer moede geest,
Als om ons vant gewas der aerde t'onderwijsen.
D'onsterfelijcken lof lagh daer in aldermeest:
Maer nae dat haer de doodt van d'aerde hadt gesonden,
Soo socht hun dierb're drift nae een bequamer ste,
Tot dat sy in het eynt heeft STER-BEECKS licht gevonden,
En nu met lust besit, ende deelt haer kennis me:
Soo dat Hypocrates in hem schijnt te herleven.
En om de werelt daer het proef-stuck van te geven,
Beschrijft hy heden hun dees wonderlijcke plant,
Die soo veel eeuwen heeft gelegen als in't duyster,
Wort van ons STER-BEECK hier bestraelt met nieuwe luyster:
Wat wonder ist, de wijl een sterr'is int verstant?

EEN ANDER

Aenden selven.

T'Is der *Sterren* eygen wesen,
Staegh te sijn om hoogh ghereſen,
Boven Son, en boven Maen
In het firmament te staen:
Daer te trecken, daer te geven
Daer te lichten, daer te leven:
Maer hoe comt dit over een
Met u STER-BEECK, die beneen

Altijdt

Altijdt vroet, en soeckt in d'aerde,
Inde cruyden die sy baerde:
  Vande minste tot de meest,
  'T vint al plaets in uwen geest.
Maer als ick het wel bedencke,
'T schijnt de glans der sterr' te krencken,
  Sigh te houden soo om leegh,
  Die de plaets vry hoogher kreegh.
STERBEECK hier in best ervaren,
Weet het hooghst' met leeghst' te paren,
  En het ghen lagh inden hoeck,
  Brenght in achtingh door, sijn boeck.
Minnaerts dan van *Fongis* 't eten,
Ey en wilt doch niet vergheten,
  Eer ghy pluckt dit seltsaem cruyt,
  Eerst dit boeck te lesen uyt.
Dat leert kennen goey en quaede,
Welcke deught doen, welcke schaede:
  Welcke steken vol finijn,
  Welck bequame spijse zijn.
En of ghy door ongelucken
Quaemt 't vergiftich cruydt te plucken,
  Soeckt remedi voor u quael,
  In dit boeck ist altemael.
Soo ryst STERBEECKS *Ster* veel helder,
Soo loopt STERBEECKS *Ster* veel snelder:
  Door de aerd' en door het stof
  Groyt sijn glori, roem en lof:
Die int eyndt soo hoogh sal rijsen,
Dat m'hem sonder eyndt sal prijsen,
  Op dien dagh als hy ten toon
  Sal verschijnen by de Goon.

M. D. I.

ADMODUM REVERENDO DOMINO
Domino FRANCISCO VAN STERBEECK Presbytero,
CANONICO HOOGHSTRATANO,
Illustrissimo ac Reverendissimo à Sacris,
Theatrum Fungorum edenti.

VT *fugiant* Fungos, * Fungos *producis ad auras*, — * Malos, Fungus à funere.
Contrahis auctores, tuto ut moderamine cuncti
Vescantur Fungis, *quia* Stella * *es splendida, lustras*: — STERBEECK.
Fama volet mundum super & Garamantas *&* Indos;
*Vrna * dedit sonitum, satis est, caput intulit antro*, — * Mors.
Perdite si qua * *nocent, verùm hæc quoque perdite tantùm.* — * Genera fungorum

AD EUMDEM.

Q*Vi de* mortiferis *facis ista volumina* Fungis,
Quàm benè de vita *promeritura facis*!
Vita *velut* Fungus: *patet hic, patet illa veneno*,
Hic horas, annos perstat & illa breues:
Fungus *obest* Vitæ *spatio, nam si sine lectu*
Manditur, hoc horis contrahit ille suis.
Sic benè, ne Fungi *noceant, distinguere nosti*,
Quique venenati, dicere, quique boni;
Ne latitans illis, vt callidus anguis in herbis * — *Virg. eclog. 3. V. 4.
Inveniat morsus mors sibi sæva novos:
Nunc ede quisquis amas, non mors latet amplius ollâ: * — * Regum 4. cap. 4. lit. g.
Iussus hic ex herbis anguis *abire suis.*
At tibi, *qui scriptis sic* Mortis *tela retundis*,
Congruit, ut scriptis vita *perennis eat*.

I TA EX VOTO TIBI NICOLAVS DE RIEMER presb.

KLINCK-DICHT

In d' Eere vanden Eerwerdighen Heere

FRANCISCUS VAN STER-BEECK,

Over sijn boeck beschreven vande kracht der Campernoelien, oft Duyvels broodt,

toe ghesonden aen sijne haeters.

SOu'uyt de STER-en-BEECK, uyt d'een en d'anders raemen
Hier voort ghecomen sijn de *Fung'* oft *Duyvels-broodt*,
Om dat ons STER-BEECK wijst in menighe de doodt:
En wat ghebruyck-baer is: en elck met eygen naemen?

Wie sal den vrijdom van ons ruym ghedachten praemen,
Om niet verwondert van die STERRE-BEECK te sijn?
Die thoont de lessen, met hun kracht en medecijn,
Van alle schrijvers (die dit handelen) te saemen.

Een werck vol noodigheyt: doch weder niet met all'
Voor die de deucht besmeurt, en schildert met sijn gall',
Die *Fungie* aert betracht, soo veel het diendt tot bersten.

Leert van een Gheest'lijck man, ô goddeloose nyt,
Rechtsinnigh onder-soeck! verbetert uwen spijt
En strijckt een oordeel naer't betaemen van een Kersten.

A. David.

IN
THEATRVM FUNGORUM
R.di. Domini
FRANCISCI VAN STER-BEECK,
Canonici, & Illuſtriſſimo Domino
Antuerpienſi Epiſcopo à Sacris,
inque Botanicis curioſiſſimi.

QVis fuit in menſis primus, qui ponere Fungos
Auſus, lethiferas ſumere dente dapes?
Certè dura fames fuit, aut veſana libido:
Hæ varijs veſci nos docuere cibis.
At nunc ne dubita, tibi STERBEECK *hoſce parabit,*
Pro guſtu ut faciant, proque ſalute tua.

Chronicon.
DeMonstrat sterbeeCk fVngos pro gVstV, proqVe saLVte.

Wie is het eerſt gheweeſt die oyt heeft derren ſetten
Op tafels *Duyvels-broot*, en dat door tanden pletten?
Dat ſoo venijnigh is, en gicht en ſtoel-ganck weckt,
Iae ſomwijl door de doot den menſch uyt leven treckt.
Het was door honghers noodt, oft wel door geile luſten,
Dat ſy dees vremde ſpijs beſtonden op te ruſten.
Hier is de vrees gheſtut, want Sterbeeck kennen doet
De quaey verſtooten, en te eten, die ſijn goet.

Iaer-ſchrift
Van sterbeeCk koMt De VVeet Van fVnges Leeren.

Honoris & amoris ergô
A. Boutens. Pharm.

SONNET
tot den Auteur.

HEt menſchelijck vernuft, door liefden aenghedreven,
En ſpaert gheen moeyt oft vlijt, wanneer 'tſich gaet begeven
Om eenigh dienſtbaer werck te brenghen aen den dagh,
Dat gans van t' licht berooft, noch in het duyſter lagh.
Veel met hun cloeck verſtandt gaen door de wolcken dringhen,
Doorſoecken t'blauw ghewelft, en vinden wonder dinghen,
Die vremt en ſeldſaem ſijn: het welck nochtans ghemeen
Is aen de STER, om dat ſy naerder is: maer neen,
Dees STER met al haer cracht die ſietmen nederdalen
Ontrent een waeter-BEECK, daer ſchiet ſy eerſt haer ſtralen,
En wildt vereenight ſijn niet in dien grooten ſtreeck
Daer Son en Maen op heerſcht; maer in een claere BEECK
Daer ſoeckt ſy haere plaets, daer ſteldt ſy haer tot ſchijnen,
En doet de duyſternis van haeren cant verdwijnen:
Daer ſchiet ſy ſtrael op ſtrael door menich edel plant,
Die aen het water groyt, en op het dorre zant.
Ginſch ſchijnt ſy door het boſch, beſtraelt ſoo bergh en dallen
Maer al daer *Fungi* ſtaen, licht ſy noch t'meeſt van allen:
Daer heeft ſy meeſt haer kracht, daer ſchiet s'een ſtrael op uyt,
En toont ons door haer licht de kracht van t' ghiftigh cruyt,
Al wat van dit ghewaſch op aerden wordt ghevonden,
Aen boom, aen hegh en haegh, op droogh en natte gronden,
Van t'meeſte tot het minſt, en wijſt ſoo t'quaet als t'goet,
Wat nut is tot ghebruyck, en welck men laeten moet:
Waer door de faem haer glans van d'aerde op ſal haelen,
En draeghen tot een pronck weer in des hemelſch ſaelen,
En blaſen over al: Dees STER hier voortijts weeck
Om op der aerd te ſijn een rechte STERREBEECK.

A. van Weſterhout.

ACROSTICON OFT NAEM-RYM AEN DEN EERWEERDIGHEN HEERE MYN HEER

FRANCISCUS VAN STERBEECK,

Op het ieverigh beschryven van sijn Tooneel der Campernoelien, Aerd buylen, ende fenijnighe cruyden.

Fenijnigh cruydt braeckt uyt u ghif, men vreest u niet :
Raest Momus vry , terwijl dees Ster haer lichten schiet
Aen alle cant, en hulpe biedt tot jeders quaelen :
Niet een soo boosch, oft sal hier uyt versoetingh haelen.
Cropt in u haet, al berst u gal, stort s' in dees Beeck,
Ick segh s'is even soet, want noyt voor bitter weeck :
S'is ieder aenghenaem, ghedienstigh, en gheneghen,
Comt wie haer noodigh heeft ; sy comt van selfs u teghen :
Voorwaer s'is kenbaer door haer goedertieren aert,
Sy wordt bemint, gheacht door t'goet doen dat sy baert.
Voor al leest eens dit boeck ghemaeckt op ledigh' uren,
Aen ieder dienstigh : laet u niet door smaet vervueren :
Neemt maer in danck dit neerstigh werck tot ieders dinst ;
Soeckt hier u leven voor t'vergif : is dat gheen winst ?
Toont aen van Sterbeeck, dat sijn licht en water-vlieten
Een oorsaeck sijn van troost, die wy met danck ghenieten :
Roemt op dit Sterren-licht, die t'quaet kent en gheneest,
Bedanckt dees ieveraer, waer uyt een ieder leest,
En sijn ghesontheyt treckt : hy leert de *Fungi* kennen,
En ieder gheeft sijn les om van het quaet te wennen.
Claeght iemant van t'vergif van t'quaede *Duyvelsch broodt* ?
Koopt desen boeck, en leest wel soo en ist geen noodt.

Applaudebat. A. A. L. Gevers, Presb.

LYSTE

Vande Autheurs, ende hunne VVercken, de welcke in desen Boeck ghebruyckt ende aenghewesen worden.

ABRAHAM MUNTING Waerd Oeffeninghe der planten. *Ghedruckt tot Amsterdam* 1672. in quarto.

ADAMI LONICERI Botanicôn plantarum historiæ. *Francofurti* 1565. in folio.

ADRIANI IUNII Hornani Descriptio phalli ex Fungorum genere, &c. *Delphis* 1564. in 4.

ADRIANI SPIGELII Isagoge in rem herbariam. *Lugduni Batavorum* 1633. in 16.

ADRIANI TURNEBI Adversaria. *Basileæ* 1581. in fol.

AETII MEDICI Quatuor medici universales ex veteribus medicis. *Lugduni* 1659. in fol.

ÆMILIUS MACER De herbarum virtutibus. *Basileæ* 1581. in 8.

ALEXANDER BENEDICTUS Veronensis de re medica. *Basileæ* 1549. in fol.

AMBROSIUS PARE Beschrijvinghe der Chirurgie. *tot Middelborch* 1655. in fol.

ANDREAS CESALPINUS de plantis, sine figuris. *Florentiæ* 1583. in 4.

——————————— De Metallicis. *Norimbergæ* 1602. in 4.

ANDREÆ LACUNÆ Commentaria in Dioscoridem. *Salmant.* 1552. in fol.

ANTONIUS GONSALES beschrijvinghe van Hierusalem. *t'Antwerpen* 1673. in 4.

ANTONII GUAINERII Opera medica. *Papiæ* 1518. in 4.

ANTONII MUSÆ Brasavoli in octo libros Aphorismorum Hjppocratis &c. *Basileæ* 1541. in fol.

ARNOLDI DE VILLANOVA Medicina universalis *Lugduni* 1504. in fol.

ARNOLDUS MONTANUS Beschrijvinghe van de nieuwe Werelt. *t'Amsterdam* 1671. in folio.

ATHANASII KIRCHERI Mundus subterraneus. *Amstelrodami* 1664. in fol.

——————————— Item China illustrata. *ibidem* 1667. in fol.

——————————— Item Magneticum naturæ regnum, in 12.

ATHENÆUS DEIPNOSOPHISTA cum DALESCHAMPII interpretatione. *Lugduni* 1583. in folio.

AVICENNA Medicus in rem herbariam, & reliqua. *Venetiis* 1608. in fol.

BALTHASARIS PISANELLI De esculentorum potulentorumque facultatibus. *Genevæ* 1593. in 16.

BARTHOLOMÆI FRITZSCHII de morbis venenosis, &c. *Basileæ* 1620. in 4.

BASILII BESLERI Hortus Eystetensis. *Norimbergæ* 1613. in 12.

BENEDICTI TEXTORIS Segusiani Stirpium differentiæ. *Parisiis* 1534. in 12.

CAIUS SUETONIUS TRANQVILLUS de duodecim Cæsaribus. *Antverpiæ* 1617. in 12.
CAROLI CLUSII Historia Plantarum. *Antverpiæ* 1601. in fol.
——————Item Exoticorum, Animalium, plantarum &c. *Lugduni Batavorum* 1605. in fol.
CASPARI BAUHINI Pinax. *Bisileæ* 1623. in 4.
CASPARI BRAVO DE SOBREMONTE RAMIREZ Consultationes medicæ &c. *Coloniæ* 1671. in 4.
CASPARI HOFMANNI Opuscula medica, sive de medicamentis officinalibus *Francofurti* 1667. in 4.
CASTORIS DURANTIS Medici Romani novum herbarium. *Romæ* 1585.
CÆLIUS APITIUS De re culinaria libri decem &c. *Lugduni* 1551. in 8.
CHRISTOPHORI à COSTA Aromatum & medicamentorum in Orientali India historia *Antverpiæ* 1593. in 8.
CHRISTOPHORUS ENCELIUS de re Metallica. *Francofurti* 1557. in 8.
CLAUDII GALENI Opera medica. *Basileæ* 1549. in folio.
CONRARDUS HERESBACKIUS De re rustica. *Coloniæ* 1571. in 8.
CORNELII TACITI Opera. *Francofurti* 1607.
DANIELIS SENNERTI Opera medica Tom. 1. *Lugduni* 1656. in folio.
DECY IUNII IUVENALIS Satyræ. *Venetiis* 1523. in folio.
DEMOCRITUS de re Rustica. *Basileæ* 1540. in 8.
DESIDERY ERASMI Rotterdami Adagia. *Antverpiæ* 1553. in 8.
DIONIS CASSII Cocceani Historiæ Romanæ. *Francofurti* 1592. in 8.
EDMUNDI HOLLINGI de Chylosi, hoc est, prima ciborum, quæ in ventriculo fit, concoctione &c. *Ingolstady* 1592. in 8.
ERICII CORDI Botanologicôn Indicum de herbis. *Francofurti* 1549. in 8.
EURICII CORDI Botanologicôn, *Parisiis* 1551. in 16.
FABIUS COLUMNA De plantis. *Romæ* 1616. in 4.
FERRANTIS IMPERATI Neapolitani de plantis & fructibus. *Neapoli* 1599. in folio.
FELICIS PLATERI Praxes medicæ Tomi. 3. *Basileæ* 1608. in 8.
FERDINANDUS PONZETTUS cum ARDOYNO de venenis. *Basileæ* 1562. in folio.
FORTUNUS LICETUS de spontaneo viventium ortu. *Vicetiæ* 1618. in folio.
FRANCISCI ALEXANDRI Vercellensis medici Apollo. *Venetiis* 1565. in folio.
GILBERTI ANGLICI Laurea Anglicana, sive compendium totius medicinæ. *Genevæ* 1608. in 12.
GREGORII BERTINI Campani medicina. *Basileæ.* 1587. in folio.
GREGORII HORSTII Opera medica. *Norimbergæ* 1660. 3. Tomi in folio.
GULIELMUS BUDEUS Parisiensis in pandectas. *Basileæ* 1524. in folio.
GULIELMI ROUILLII Historia generalis plantarum 2. Tom. *Lugduni* 1586. in folio.
GULIELMUS RONDELETIUS de piscibus *Lugduni* 1554. in folio.
GULIELMI TURNERI Plantarum historia, anglicè scripta cum paucis figuris. *Londini* in folio.

HALY

HALY ABBATIS Regalis dispositio Theorica & practicæ libri decem *Lugduni* 1523. in 4.
HERMOLAUS BARBARUS in Dioscoridem corollarium. *Coloniæ* 1530. in folio.
s. HILDEGARDIS Physica Elementorum &c. Arborum, herbarum, &c. *Argentorati* 1533. in folio.
HORATII FLACCII Poemata. *Venetiis* 1570. in 4.
HIERONYMI CARDANI Opuscula medica, ac de subtilitate. *Basileæ* 1559. in folio.
HIERONYMUS MERCURIALIS de Venenis & morbis venenosis. *Venetiis* 1584. in 4.
HIERONYMI TRAGI Historia plantarum. *Argentinæ* 1552. in 4.
HIPPOCRATIS Opera medica. *Basilieæ* 1546.
HONORII BELLI Vicentini de plantis ad CLUSIUM.
HUGO FRIDÆVALLIS Sampaulimus de tuenda sanitate. *Antverpiæ* 1568. in 8.
IACOBI DALECHAMPII Historia plantarum. *Lugduni* 1587. in folio.
IACOBUS GREVINUS Claromontanus Bellovacus de Venenis. *Antverpiæ* 1571. in 4.
IANI ANTONII Saraceni Lugdunei interp. in Dioscoridem. *Lugduni* 1598. in folio.
IANUS CORNARUIS GERMANUS in Paulum Aeginetam. *Basileæ* 1556. in folio.
IACOBI SILVII Interpretationes in Mesuam de re medica libri tres *Venetiis.* 1623.
IOANNIS ACTUARII Opera medica. *Lutetiæ parisis.* 1567. in folio.
IOANNIS BAUHINI historia plantarum. *Erboduni*, 1650. 3. Tom.
————————Item de Thermis aquisque medicatis. *Montisbelg* 1600. in 4.
IOANNIS BAPTISTA CORTESII Miscellanea medicinalium &c. *Messaneæ.* 1625 in folio,
IOANNES BAPT. IGNATIUS Venetus in Dioscoridem, interprete Hermolao Barbaro. *Venetiis* 1516. in folio.
IOANNIS BAPTISTÆ PORTÆVILLÆ Neapolitani libri 12. in quibus maiori ex parte verus plantarum cultus monstratur. *Francofurti.* 1592. in 4.
IOANNES BODEUS in Theophrastem. *Amstelrodami* 1644. in folio.
IOANNES BRUIERINUS Campegius de re cibaria. *Lugduni* 1560. in 8.
IOANNES GOEDAERT Het tweede Deel van sijnen Metamorphosis naturalis oft de beschrijvingh der pepels. *tot Middelburgh* in 8.
IOANNES van BEVERWYCK den schat der ghesontheyt *tot Dort* 1638. in 8.
————————Oock den schat der onghesontheydt. 1642. in 8.
IOAN. BAPT. van HELMONT Dageraet oft nieuwe opcomst der gheneef-const. *tot Amsterdam* 1659. in 4.
IOAN. van LINSHOTEN de beschrijvingh van Oost-indien 1646.
IOANNIS IACOBI WECKERI Antidotarium generale. *Basileæ* 1617. in 4.
IOANNIS MANARDI Medici Ferrariensis Epistolæ medicinales cum annotationibus Mesuæ. *Basileæ* 1535. in folio.
IOANNIS MESUÆ Opera diversa. *Venetiis* 1623. in folio.

IOANNES NIEUWHOF beschrijvinghe van China. *t'Amsterdam* 1666. in fol.
IOANNIS PIERII Hieroglyphica. *Lugduni* 1602. in fol.
IOANNIS RENODEI Dispensatorium. *Hannoniæ* 1631. in 4.
IOANNIS RHODII in Scribonium largum interpretationes. *Patavij* 1655. in 4.
IOANNES RUELLIUS in Dioscoridem. *Lugduni* 1550. in 8.
IOANNIS SCHRODERI Opera. *Francofurti* 1648. in fol.
IOANNIS TACKII Misterium resurrectionis rerum, sive phasis 3. *Francofurti* 1673. in 4.
IOANNIS THALII Catalogus plantarum sponte nascentium in montibus. *Francofurti* 1588. in 4.
IOANNES TAGAULTIUS Ambianus Vimacus de Chirurgia institutione. *Lugduni* 1569. in 8.
IULII CÆSARIS SCALIGERI Animadversiones in libros Plantarum THEOPHRASTI *Genevæ* 1566. in fol.
——— Item de Subtilitate, ad CARDANUM. *Francofurti* 1576. in 8.
LEONARDI FUCKSII Historia stirpium &c. *Basileæ* 1542. in fol.
LEVINI LEMNII de Plantis sacris. *Lugduni* 1583. in 4.
LUCII APULÆI de virtutibus herbarum. *Venetiis* 1547. in fol.
LUCIUS IUNIUS Moderatus Columella, de re rustica. *Lugduni* 1541. in 8.
LUDOVICUS NONNIUS de re Cibaria. *Antverpiæ* 1645. in 4.
MARCELLUS VIRGILIUS in Dioscoridem. *Coloniæ* 1529. in fol.
MARCUS TERENTIUS VARRO de re rustica. *Regij* 1593. in fol.
MARTIALIS Epigrammata. *Duaci* 1609. in 12.
MATTHÆI SILVATICI MANTUANI Opus pandectarum medicinæ &c. *Lugduni* 1541. in fol.
MATTHEUS RADERUS ad Martialem. *Moguntiæ* 1627. in fol.
MATTYS LOBEL beschrijvinghe der Kruyden. *t'Antwerpen* 1581. in fol.
MELCHIORIS SEBIZII Exercitationes medicæ. *Argentinæ* 1672. in 4.
MICHAELIS BOUDIWYNS Ventilabrum Medico Theologicum. *Antuerpiæ* 1666. in 4.
NICANDRI Alexipharmaca Græcè scripta. *Coloniæ* 1530. in 4.
NICOLAUS LEONICENUS de Plinij & plurimorum aliorum Medicorum erroribus. *Basileæ* 1532. in fol.
NICOLAI MONARDI Exotica, Carolo Clusio interprete. *Lugduni Batavorum* 1605. in fol
NICOLAI PEROTTI Pontificis Sipontini Cornucopia. *Parisiis* 1510. in fol.
NICOLAI WINCKLERI Med. Chronica herbarum, florum, seminum &c. *Augustæ* 1571. in 4.
ORIBASIUS SARDINUS in tres Euporistôn libros ad Eunapion. *Basileæ*. 1556. in folio.
Ortus & progressus Academiæ naturæ curiosorum miscellaneorum, Annus secundus.

Iena

Ienæ 1671. in 4.

OTHONIS BRUNSFELSII Moguntini Novi herbarij tomus secundus. *Argentinæ* 1536. in folio.

PALLADIUS RUTILIUS de re rustica. *Lugduni* 1541. in 8.

PAMPHILII MONTII Bononiensis Methodus medendi. *Augustæ Vind.* 1540. in 8.

PAULUS ÆGINETA de totâ re medica. *Basileæ* 1556. in fol.

PEDACIUS DIOSCORIDES de medicinali materia, IOAN. RUELLIO interprete. *Lugduni* 1550. in 8.

——————— Item de medica materia, de lethalibus venenis &c. greco-lat. Marcello Virgilio interprete. *Coloniæ* 1529. in fol.

PETRUS APONENSIS de venenis. *Marpurgi* 1537. in 8.

PETRI ALBIANI Patavini Conciliator Philosophorum, Medicorum &c. *Venetiis* 1514. in fol.

PETRUS ANDREAS CANONHERUS de admirandis vini virtutibus. *Antverpiæ* 1627. in 8

PETRI ANDREÆ MATTHIOLI Commentaria in rem herbariam Dioscoridis. *Venetiis* 1565. in fol.

PETRI IOANNIS FABRI Medici Panchimicum. *Francofurti* 1656. in 4.

PEETER MESSIE verscheyde lessen. *t'Antwerpen* 1588. in 8.

PLINII SECUNDI Historiæ naturales. *Lugduni Batavorum* 1635. in 12.

RABBI MOYSES de regimine sanitatis *Aug. Vindelic.* 1518. in 4.

REGNERI BRUYTSMA Schola Salernitana. *Lovanij* 1646. in 8.

REINERI SOLINANDRI Consilia medicinalia. *Francofurti* 1596. in fol.

REMACLUS FUSCHIUS de herbarum notitia &c. *Antverpiæ* 1544. in 16.

REMBERTI DODONAEI Herbarius oft Kruydtboeck. *t'Antwerpen* 1644. in fol.

RENATI MOREAU Schola Salernitana. *Parisiis* 1622. in 8.

ROBERTI BRITANNI Agriculturæ encomium. *Parisiis* 1539. in 4.

ROBERTI HOOCH Beschrijvinghe van de vergroot-buyse, in het Engels. *Tot Londen* 1667. in fol.

ROBERTI STEPHANI de Latinis & Grecis nominibus arborum, fructuum, herbarum &c. *Lugduni* 1548. in 16.

SANTUS ARDOYNUS Pisaurensis Medicus de venenis, *Basileæ* 1562. in fol.

SEBASTIANI AUSTRII de secunda valetudine tuenda &c. *Argentorati* 1538. in 4.

SIMONIS GUNTHERI Hortulus sanitatis. *Spiræ* 1608. in 16.

THEOPHRASTI ERESII Historia Plantarum græco-lat. *Amstelrodami* 1644. in folio,

THOMAE BARTHOLINI Acta medica. *Hafniæ* 1673. in 4.

TOBIAE ROELSII de certis quibusdam plantis Epistola, extat cum historia plantarum CLUSII *Antverpiæ* 1601. in fol.

VALERIUS CORDUS in Dioscoridem. *Tiguri* 1561. in fol.
VIDIVIDII Florentini Ars Medicinalis. *Venetiis* 1611. in fol. 3. tomi.
VITRUVIUS POLLIO de Architectura. *Lugduni* 1552. in 4.
VLYSSIS ALDROUANDI Dendrologia. *Bononiæ*. 1668. in folio.
VOPISCI FORTUNATI PLEMPII Fundamenta medicinæ. *Lovanij* 1640. in folio.
—————————Item in Avicennam. 1658. in folio.

EERSTE DEEL.

Beschrijvinghe der goede Campernoelien.

HET EERSTE TRACTAET,

Bevattende verscheyde noodelijcke bemerckingen, raeckende soo wel de quaede als de goede Fungi.

HET EERSTE CAPITTEL.

Met hoedanighe vremde naemen dat van alle Natien der menschen de Fungi verscheydentlijck ghenaemt zijn, soo de quaede als de goede.

ONder alle Kruydt-beschrijvers worden ons geene naemen der Fungi meerder aenghewesen als van de *Hongaren*, waer uyt te besluyten is, dat in Hongarijen de Fungi aldermeest bekent ende in het ghebruyck zijn, noemende de selve met dese naervolghende menichvuldighe naemen.

Hongersche naemen.

BIcza/Bikahyva/Baba Varganya /Chopozkegomba/ Ewzlab/Feketetinor/Galam bicza/Gilwagyerthyan fatermewt/ Grewling / Gilua gyerthyan / Hagenbucht / Herpch kremling / Kygio gomba / Kigyo / Kstrick / Monyaro alya gomba / Ochwartz hirschling / Omgraberbutz / Peztricz/ Posseteg/Szemerrehyck / Szilwa alya / Sztifa terme wt alya / Szent Giewrgi gambaia / Veras kesero gomba / Vol maurachten / Varganya / Waras galambicza / Wt felem terewm gomba/ &c.

Hoogh-

Hoogh-duytſche ende Bohemſche naemen, de welcke oock by de Hongaren in het ghebruyck zijn.

ANgerlin / Bingſlin / Frochſenſtuel / Gilſbart / Geiſzklaw / Greſſeling / Greſſing / Hirſchling / Hoken-ſchwammen / Horgrylen / Keyſerling / Kremling / Krotten-ſchwam / Kucling / Pefferling / Paſter-nitz / Rekeling / Sawtaſchen / Scheberling / Seiſzbart / Sigenbart / Teubelinge / Thamneling / Waitzling / &c. met menichte andere by ons nooyt ghehoorde naemen.

In de Arabiſche tale, *Hazar* ende *Fatlrer*. In het Grieckſch ἀμμονῖται, *Ammonitæ*; oft ἀμανῖται, *Amanitæ*; βωλῖτες, *Bolites*; Μυκήτες. ἀιγειρῖται, *Mycetes*, het welck te ſegghen is Populier Fungi. Μύκης, *Myces*. πεζῖται, *Pezitæ* oft *Pezicæ*. In het Latijn, *Fungus, Pradellus, Boletus*, ende meer andere. In het Italiaens, *Cardarelle, Citrini, Galietti, Mamne, Orcelli, Ordinali, Prataioli, Parigiole, Turini, Veſcie di lupo*, &c. In het Francois *Schampinions, Conochielle*, &c. In het Spaens, *Hongos, Cylherquas* ende *Cogomelos*.

Niet teghenſtaende dat ick in verſcheyde plaetſen van Italien goede kennis hebbe, ende geene moeyte geſpaert hebbe met de vrinden aldaer te overvallen, ſoo heb ick evenwel van daer als uyt andere plaetſen geen andere connen becomen, om dat wy te ſamen het verſchil der vruchten niet conden ſien. Evenwel worden al de ſoorten van Fungi, ſoo goede als quaede, by alle Natien met eenen ghemeynen naem ghenaemt: als van de Griecken μυκήτας, van de Latijnen *Fungus*, van de Italianen *Fungi*, van de Spagniaerden *Hungos* ende *Cugumelos*: van de Franſchen *Schampinions*, ende *Conochielle*: van de Hongaren met Gomba: van de Hooghduytſchen, Schwammen; eñ wy Nederduytſchen met den naem Duyvelſch-broodt en Campernoelien. Door deſen naem kent jeder Natie waer van datmen ſpreken wilt. De andere eyghen naemen, waer mede haere verſcheydentheydt in de ghſlachten jeder in het beſonder genaemt worden, zijn by jeder ſoort in verſcheyde taelen aengeteeckent; behalven dat ick de Grieckſche naemen oft woorden in deſen druck met haere eygen Grieckſche letteren niet gedruckt en hebbe; dat my heeft onnoodich gedocht, eensdeels om den Leſer niet te vermoeyen, als mede om dat ick wel een ſeſde deel van deſe materie by de Griecken gheleſen heb, het welck dit werck ſeer lanck ſoude maecken, ende aen veele perſoonen onaengenaem. Van gelijcken ſoo heb ick veleeygene naemen van de vremde uytlantſe Auteuren achtergelaten, welcke naemen ſy gegeven hebben naer de velden, dorpen en andere plaetſen, daer ſy de Fungi ghevonden hebben, de welcke by ons niet bekent en zijn: oordeelende dat den Leſer ſulcks weynigh dienſtigh ſoude ſijn.

HET II. CAPITTEL.

ETYMOLOGIA NOMINIS.

Oorspronck ende verclaringhe van den naem Fungus, Campernoelie, Duyvelsch-broot, Ammanite, *en andere.*

ALsoo de scherp-sinnighe alles naer-soecken soo tot voldoeninghe van hun eygen begeirte, als om hun gevoelen aen de toecomende naer te laten, ende met reden vast te stellen, waer om jeder sijnen eyghen naem ghegheven is; soo soude volghens den eyghendom van de saeck, jeder sijn besondere uytlegginghe van noode hebben, naer advenant de taele is uyt de welcke den eyghen naem voorts-compt; want in de eene tale den naem meer beduydt als in de andere: het welck besonderlijck in de Grieckſche tale te bemercken is, als in't naervolghende blijcken sal.

PLINIVS DEN GROOTEN meynt dat het woordt *Fungus* compt *à funere. Funus* is een lijck; waer door hy heeft willen segghen, dat alle de gene die Fungi aten, een lijck waeren. Dit heeft hy sonder eenich onderscheyt soo wel van de goede als van de quade Fungi ghesseydt. *Plinius maior lib. 6. de Fungis.*

Dogh dat hy met THEOPHRASTVS over drijhondert jaer gheleeft hadde, hy soude sijn segghen met dese woorden ghevoeght hebben. *Fungus à funere dicitur, quòd suo veneno ad funus vescentes ducat.* Dat is, dat de quade Fungi door haer fenijn, diese eten, naer het graf leydt: ergo de quaede. Ick segh, dat *Fungus* met *funus* gheen volcomen gemeynsaemheydt en heeft, maer dat *Fungus* met *fungor* meer te samen eyghen is: als, *fungor officio meo: Ick bediene mijn officie:* soo doen al de goede Fungi, gelijck al de goede kruyden ende vruchten der aerden voldoen aen haer officie, als wanneer sy dienen tot eetbaer spijse ende daghelijcken noodtruft ghelijck de goede Fungi. *Theop. lib. 1. fol. 24.*

Het Latijns woordt *Fungus* compt van het Grieckx woordt *Fungos*, het welck te segghen is *Deorum cibus:* dat is, *spijse der Goden*: ende aenghesien wy Christenen maer eenen Godt belijden, soo verstaen wy door de goden Afgoden en duyvels, *quia dij sunt diaboli*, want Goden zijn duyvels: waer uyt ick segghe, van duyvelsch spijse, *Duyvelsch broodt.* Even wel en streeckt desen naem niet tot misachtingh der Fungi, maer tot grooten lof; want de oude Griecken en Heydenen hebben door dien naem de *FUNGI SPYSE DER GODEN.*

goede Fungi willen verheffen boven alle andere spijsen, segghende dat dit een goddelijcke spijse was.

My dunckt dat men de Fungi in de plaets van *Duyvelsch broot*, den naem van *Daghelijcks broot* sal gheven, ten opsicht van haer dagelijcks gebruyck, ende dat besonderlijck in Bohemen, Hongarijen en Italien.

Den Philosoph PORPHYRIUS, *non cibum, sed filios deorum Fungos & Tubera vocabat, quia provenire videbantur sine semine, &c. Porrò Deorum & cibus & alumni ideò videri possunt, quoniam & eos, quorum pater ignotus est, filios terræ dicimus.* Hy noempt de *Fungi* en *Aerd-buylen* geen spijse, maer sonen en kinderen der Goden, om dieswil dese sonder eenich saet voorts comen: want soo wanneer eenighe kinderen, sonder vader bekent te wesen, ter wereldt quaemen, wirden de selve altijt kinderen der aerden ghenoempt, als voorts-ghecomen zijnde ende niet ghegenereert, ghelijck de *Fungi* voorts-comen geenen vader kennende.

Ioan. Pier. lib. 58. cap. 9.

IOANNES PIERUS bewijst, dat het woort *Fungus* een onverwachte saeck beteeckent, de welcke haest ende onversins op-compt: als ten tijde van den *Paus Leo* X. gheschiet is, dat als doen in dry daghen sekere gheringhe slechte persoonen waeren Orateurs, Rechts gheleerden ende andere gheworden, iae oock met ghewelt dreyghden aen hunne wederstrevende, heyrkrachten te ghebruycken tot der doodt, &c. Dese oft soodanighe zijn als doen *Fungi* ghenaempt. Noch dienden dit woordt *Fungus* tot een misachtinghe, segghende aen imandt: Ick acht hem soo veel als een *Fungi*, dat is als een onstantvaste saeck, haest comende ende verdwijnende, het gene soo veel beteeckende als niet.

Erasm. in Adagi. in stupid. Plaut. in Bachilibus. Ioan Bude. in Theophr. lib. 10.

ERASMUS ROTERDAMUS, oock PLAUTUS segghen, dat het *adjectivum Fungus*, ghebruyckt wordt voor het woordt *stupidus*, dat is bot te seggen, oft eenen persoon die alles aenneempt en ghelooft dat hy hoort: want de wijle de Fungi een broose stof is, oock broose verstandē beteeckent.

IOANNES BUDEUS seydt dat *Fungus* beteeckent botmaeckende, ten opsicht van haer coude natuer: want alle coude spijsen het verstandt verduysteren, waer door de scherpste gheesten bedompelt, ofte als met eenen nevel bedeckt ende vergroft worden.

Noch bevinde ick, dat het woordt *fungosus*, niet anders beduydt als een bedorven vrucht, zijnde vol vierighe gaetkens gesteken: waer uyt te besluyten is, dat den naem *Fungus* eyghen aen de quade Fungi soude toecomen, maer niet aen de goede, soo dat aen de goede den naem van *Campernoelie* alleen toecompt: ende soo langh als sy goet ende onbedorven sijn, desen naem moeten behouden.

DEN NAEM CAMPERNOELLIE

Het woordt *Campernoeli*, compt van het Latijns woordt *Campus*, een vlack

vlack velt, in het Italiaens *Campinioni*, in het Frans *Champignon*, soo dat Campernoelie is te segghen velt-ghewasch. Op soodanighe manier ghelijck de Wey Campernoelien in het Italiaens ende Latiin worden *Pradelli* ghenoempt, uyt het woordt *Pratum* een weyde, ghelijck van meer andere, als oock van de *Boleti* op hare plaetse te lesen is.

Menichvuldighe schrijvers ghetuyghen, dat de Arabiers ende oude Griecken de eerste van de wereldt zijn, de welcke van de Fungi eerst ghesproken ende gheschreven hebben: doch van geene soorten in het besonder, maer noemden alle de soorten van Fungi met eenen alghemeynen Griecksschen naem *ἀμμονῖται*, *Ammonitæ*, oock *ἀμανῖται*, *Amanitæ*: welcke letter o oft a by haer geene veranderingh ofte bescheydentheydt noch in de natuer nochte in wesen beteeckende. Daerom was ick seer begerich tot de uytleggingh van desen naem, waer van ick verscheyde hebbe ghevonden. Voor het eerste, soo hebben de Fungi den naem van *Ammonitæ* becomen naer een seker gheslacht van volck in Arabien, het gene ons de H. Schrifture betuyght, die ghenoempt sijn *Ammonitæ*: welcken naem dit volck heeft becomen naer haer gheboort stadt, ende de stadt naer den sone van LOT, die genaempt was AMMON: welcke natie om haer overgroot quaet niet alleen van Godt verstooten, maer vermaledijt waeren, want sy en mochten in geene goddelijcke vergaderinghen nocht tempels comen, tot in de thiende generatie toe. Ende om dat de *Fungi* by de Arabiers en Griecken niet bekent en waren tot eenighe spijse oft ander ghebruyck, ende dat door foute van ondersoeck, niet anders al voor quaet en vergif (het welcke noch hedens daeghs ghebeurt, dat seer te beklaghen is, by foute van ondersoeck menichte goede ende gheneesbare kruyden als onnut met de voeten ghetrapt worden) daer om hebben sy aen de Fungi den naem van *Ammonitæ* toegheworpen, als aen een vermaledijdt ghewasch, onnut om in eenighe vergadering van andere spijsen haer te verghesellschappen; op de selve manier, als vele verscheyde wortelen en sappen, die eerst voor fenijn, ende naermaels tot medecijn ghebruyckt zijn.

DEN NAEM AMMONITÆ.

Genes. cap. 10. vers 38.

Deutron. cap 23. ver. 3.

Veele eeuwen hier naer heeft HYPPOCRATES dese natuer van *Ammonitæ* begost te ondersoecken: onder welcke hy ons twee goede eetbare soorten aenwijst, de welcke hy beneffens *Galenus* ons met den selven naem van *Ammonitæ* noempt, ende bekent maeckt.

DALESCHAMPIUS: *Omnium fungorum ij minimum sunt noxij: secundi autem post hos, sunt Ammonitæ: reliquos verò tutius est ne attingere quidem, &c.* Hier seght desen Auteur, dat de *Ammonitæ* de tweede goede soort van Fungi zijn, maer niet de vermaledijde.

Daleschа. Tom 2 lib. 15. cap. 20.

Galenus seght, dat *Ammonitæ* van het Hebreeusch woordt *Aman* voorts compt: het welck te segghen is, *Nutrire*, dat is voeden: waer uyt hy seght, dat de *Ammanitæ* tot goet voedtsel dienen.

Nicand. in Alexipharmac.

NICANDER ende meer andere segghen, dat sy den naem naer den grooten berch *Amanus* becomen hebben, den welcken Syrien van Cicilien scheydt, al waer dese *Ammanitæ* in groote menichten groyen, ende aldaer ghemeyn ghegeten worden.

Sy worden in het Grieckx *Micetas* ghenoempt, welck woordt het selve was als *Myces* oft *Bolites*: met welcke namen de Griecken eenighe jaeren daer naer de goede, by haer bekent gheworden zijnde, oock die selve met dien naem altijt ghenoempt ende de goede Fungi aenghewesen en beschreven hebben.

HET III. CAPITTEL.

Met hoedanighe maete dat van de ouderlinghen de Fungi afghemeten ende beschreven zijn.

TOt mijn groot ghevoelen heb ick veel arbeyt en tijt verquist, op dat ick den sin ende maniere van maete, van CLUSIUS, RUELLIUS, THEOPHRASTUS en andere, soude moghen verstaen: als wanneer ick bevonden hebbe, dat sy al te samen de *Fungi* in hunne grootte, ronde, lenghde, diepte, dichte, ende andersins beschrijven met een maete van oncen, segghende, die oft dese Fungi (het sy goet oft quaet) is den stele hoogh dry oncen, den hoet is in de ronde oft diameter acht oncen, dick een once, &c.

By een jeder van desen tijt is bekent, dat een once een sestiende deel van een Brabants pondtghewicht is, ende by de Medecijnen een twelfste deel: want het medicinael pondt-ghewicht bestaet in twelf oncen: al noch soo is by de Doctoren ende Apothekers, een once siroop, ghedistileert water, ofte andere natte medecijnen, een ghedeelte van een pint oft pot-maete, welcke maeten haeren oorspronck hebben becomen van het ghewicht, by exempel eenen Antwerpsen pot water weeght 48. oft 49. oncen. Soo dat my docht in het lesen der voornoemde Auteuren, dat een once geen maete van lenghde oft breede conde bereyckẽ. Welck seer duyster schrijven my seer bekommerde, om tot de kennisse in't licht te comen, te meer, als ick bevonden hebbe, dat het woordt *uncialis*, *een once*, vele verscheyde uytlegghinghen van noode heeft. Want PLINIUS seght

seght dat *uncialis* te segghen is jet het gene een once waerdich is. GVLIELMVS BVDEVS: *Literæ unciales* beteeckent eenighe brieven tot jmandts lof en eere gheschreven eenen duym dick. *Frontinus de aquæductibus* seght: *Vncia* in de maete van Geometrie, dat is landt-meterije, beteeckent een twelfste gedeelte van een voet-maete, met eenen anderen naem Duym ghenaempt: noch seght den selven, als men spreeckt van eenen vinger (waer door de dickte des vingers moet verstaen worden) dat is een sestiende paert oft deel van eenen voet.

Plin. lib. 33. cap. 3.
Guli. Bude. in Pandectas folio verso 108.

FABIVS DICTATOR gheeft ons van dese dolinghe de claerste voldoeninghe, segghende, *uncialis herba* beteeckent eenich kruyt dat een once, dat eenen duym hoogh oft lanck is: soo dat twelf oncen, de selve mate van twelf duym is, het welck by de oude Schrijvers eenen heelen voet beteeckent: met welcke maete van oncen, ende nu duymen, alle breede, lenghde ende hooghde af te meten is; soo zijn oock met de selve maete van duymen alle mijne Fungi ghemeten, bedeyldt en beschreven, hoe wel dat onse Antwerpse voet maete maer elf duymé is; van welcke maete, op de eerste plaete van de goede Wey-campernoelien, eenen halven voet met sijne duymen seer precies gheteeckent staet, waer naer alle mijne soorten ghemeten en beschreven zijn. Bemerckt, als ick schrijve, dese Fungi was twee duym in het kruys, dat is wel ses duym in de ronde: ende als ick segghe vier duym breet, dat is lini recht te verstaen; want dat is recht de wijde van het decksel van eenen tennen bier-pot, het welck wel twelf duym in den circkel ofte ronde wesen sal.

Fab. dict. lib. 13 cap. 16.
ANTWERPSCHE VOET-MAET.

Al noch hebben sy de Fungi met een maete beschreven die sy in het Grieecks ende nu Latijn *Dodrans* noemen, het gene verscheyden uytlegginghen behoeft, doch sal niet anders, als het gene ons noodich is, aenwijsen. BENEDICTVS TEXTOR seght, dat *Dodrans* in dese maete niet anders moet verstaen worden als de spanne eender handt, te weten van het uytersten van den duym tot het punt van den kleynen vingher uytghespannen: hoe wel dat andere segghen, dat *Dodrans* beteeckent neghen oncen in ghewicht, ofte neghen oncen in eenighe mate van lenghde oft hooghde, het gene soo veel soude zijn als neghen duym.

Bene. Tex. fol. 14.

HET IV. CAPITTEL.

Hoedanich geslacht oft soorte van ghewasch dat de Fungi zijn.

ALle Cruyt-beschrijvers hebben seer gheivert om jeder gheslacht van kruydt oft ghewasch by sijn soort te voeghen, als vrucht-dra-

ghende

ghende boomen te samen, onvruchtbare, als *Elsen*, *Essen*, en dierghelijcke, oock al de water planten, al de heesterachtighe, dat geen boomen van natuer, zijn als Averoon, Wijnruyt, en andere, de welcke vele houtachtighe scheuten voortsbrenghen uyt eenen ende den selven wortel, ende heele rouwe boskens worden, het gene nochtans door snoeyen can belet worden; soo dat sy alle soorten jder by den sijnen voeghen.

Soo heb ick betracht een soodanich gheslacht van ghewasch, waer neffen dat ick de Fungi hadde connen by stellen, maer ick bevinde dat de selve geen deel by eenighe andere besitten; maer dat het een gheslacht en gewasch op sijn selven is; waerom ick my gevoeght hebbe by het gevoelen van ADRIANVS SPIGELIVS, segghende dat de Fungi noch boom-gewas, noch heester is, want het noch rancken, noch tacken heeft: ten is oock niet lastich in het uytrucken, nochte ten doet oock gheen teghenweir ten opsicht van sijne uytghespreyde diep-ghegronde wortels: het en is oock geen kruydt, aenghesien het sonder bladeren is, ende geen bloemen noch saet voorts-brenght: noch en heeft oock geen schaduwe door sijne sijde scheuten, ende meer andere redenen, waerom wy dit een gheslacht op sijn selven noemen, ende voor een vyfde gheslacht onder de Aerd-buylen sullen stellen.

Adr. spig. lib. 1. cap. 14.

THEOPHRASTVS seght, dat de Fungi geen wortels en hebben, behalven dat sommighe eenighe teere draeykens ofte peeskens hebben, op de selve maniere als den aiuyn-wortel, oft als de bollen der tulpanten: hoe wel dat ick met soodanighen wortel gheene ghesien hebbe, dan wel met eenighe taeye als houtachtighe peeskens: alsoo ick van ghevoelen ben, dat soodanighe met den aiuyn-wortel, haer souden laten verplanten, als alle soodanich ghewas sulcken wortelen hebbende: het welck door my anders bevonden is, besonderlijck in de Wey-campernoelien, want de selve ghemeynelijck den meesten wortel hebben.

Het verplanten der Fungi.

IN het iaer 1671. heb ick in onsen hof van het Bischdom eenige goede Wey-campernoelien bevonden, de welcke tot haeren vollen wasdom niet ghecomen waeren: dese heb ick uyt ghetrocken, ende aen stondts op de selve plaets weder geplant, maer waeren des ander daeghs geheel swart en bedorven, sonder eenighe voorder aen-neminghe van te groeyen. Waer uyt betoont wordt dat de Fungi niet verplant willen worden. De reden dunckt my te wesen, om dat sy haeren eersten tocht eñ naturelijcken drift seffens uyt wercken, eñ geenen tweeden groy verwachten: waer

uyt

uyt volght, dat sy in haeren voortganck niet ghestoort willen worden, maer geduerigh, soo lanck als sy op haeren center ende voorts comende oorspronck staen, moeten voorts-groeyen, tot dat haere oorspronckelijcke stoffe gheheel verschoten is; ofte ghestoort sijnde, stutten haeren loop, ende trecken haeren groy te rugghe, ende alsoo in haer onvolwassentheyt verdwijnen. Nu de reden dat sy bedorven waeren ende swart gheworden, is gheweest de natte aerde ende locht; want dat sy binnens huys gheleghen hadden op een drooghe plaets, in den tijt van vier daghen niet verdorven souden hebben.

HET V. CAPITTEL.

Den oorspronck ofte de reden van het voortscomen ende groeyen van alle soorten van Fungi, soo goede als quaede.

ADRIANUS TURNEBUS ghetuyght de Fungi seer vremdt uyt den buyck der aerden gheboren te worden, ghevende voor ghelijckenisse, als eenich water valdt op heete vierighe asschen, de selve seker bobbelen met eenighen roock opwerpt: op de selve manier seght hy te gheschieden met de Fungi: als de locht haren reghen over de drooghe aerde is stortende, als dan de aerde haere bobbelen (dat zijn Fungi) uytborstelt ende voortsbrenght. *Adr. Tur. lib. 22. cap. 18.*

TRAGUS seght, dat al de *Tubera* ofte *Aerd-buylen* ende de Fungi, besonderlijck de welcke goet en eetbaer zijn, door den donder ende reghenachtighe locht gheboren worden. Dit dunckt my een vremde oorsaeck, alsoo de oorsaeck van dit bobbelen niet anders wesen can, als den tegenstrijt tussen twee on-eenige Elementen, te weten tusschen het water ende vier: hoe sal TURNEBUS vast stellen, als den reghen op seer natte, doorweyckte vette aerde valt (welck water en aerde twee over-een comende Elementen sijn) welck als dan de oorsaeck van den groey der Fungi wesen sal, want hoe het saysoen natter is, hoe meerder Fungi voorts comen. Boven dien soo vindt men de meeste Fungi op de voechtichste plaetsen, ghelijck ick betoonen sal de selve meest ghevonden te hebben in doorweyckte water-straten, leeghe velden en weyen, als in belommerde vochtighe busschen, &c. *Hyero. Tra. Lib. 3. cap. 1.*

Dit wordt ons veel claerder betoont by PETRUS IOAN. FABRI, als hy seydt, dat alle de Fungi en Boleti voortscomen uyt de dompen die de aerde ontfanght uyt de hitte van den *Center*, (dat is het middel punt) welcke *Pet Ioan. Fabr. Tom. 1. lib. 5. cap. 1.*

welcke opclimmende dompen ontfanghen worden uyt de Elementen, die in de aerde bevonden worden ghemenghelt te wesen soo van de eene natuer,als van de andere, naer advenant de Elementen, die in de aerde meest zijn, haer ghestelt vinden. Al ist dat hier de vier Elementen samen wercken, nochtans maer eene materie voortsbrengen: behoudelijck soo wy dit volghens de Chimie sullen verstaen, soo comen uyt dese vier Elementen twee saecken voorts, te weten,de dompen ende de hitte: welcke dompen het vrouken wort ghenoempt, ende de hitte het manneken, uyt welcke dese twee, te weten, dompen en hitte te samen ghevoeght, de Fungi voortscomen.

Noch betuyght den selven, dat alle stoffe ofte matèrie, soo lanck als die noch onder de aerde is, ende uyt sijn Element noch niet gheboren, gheen fenijn en is, nochte zijn can, maer uyt der natuere goet is. Want seght, dat de Boleti en Fungi, welck het subject ofte oorspronck is, waer van die voortscomen, onder de aerde zijnde,ende noch niet gheboren, al ist dat onder dese, boven de aerde zijnde, sommighe fenijnich zijn, haren eersten oorspronck altijt even wel uyt der natuere goet geweest is: maer dat dese quaet ende fenijnich zijn, is oft door een quaede locht, oft door den langhen tijt, ofte, ghelijck hy aen het vyfde Capittel seydt,door de schaduwe der quaede boomen daer de Campernoelien onder voortscomen, ofte ontrent fenijnighe plaetsen quaet worden. Ghelijck den goeden wyn door het vuyl vat daer hy in ghestort wordt,in leck-wijn verandert en bederft.

Tegen dit leste van Fabri,segh ick,dat de quaede Fungi van haer eerste natuer eñ oorspronck,oock in haer Element oft center besloten zijnde, quaet en fenijnich zijn, ende de goede van alle beginsel goet zijn. Want het seker is,dat ieder Element,hoedanich het zy,sijne fouten,bedervenisse ofte qualen heeft, alsoo de sterren selfs somwijl onghesonden invloet hebben.

Het is ghewis, dat eer de aerde van selfs eenich kruydt baert,'t zy goet oft quaet, het selve evenwel uyt haer eyghen natuer is voortsbrenghende: welcke stoffe ofte bereydtsel in den buyck van de aerde by een ghevoeght ofte vergadert zijnde, van soodanighe natuere is als het uytwerpsel sal te voorschijn brenghen. Dit can seer claer betoont worden in de mineraelen, de welcke door gheen schaduwe der boomen haere natuer veranderen, want het gout is van sijne eerste natuer gout gheweest, het silver, silver, ende oock den Antimonium heeft van sijnen eersten oorspronck ende nature vergif en doodelijck gheweest.

Het selve wordt in de kruyden ende wortels betoont, ghelijck in de

Cicuta

Cicuta ofte *wilde Peterceli*, ende in den *Napellus*, *Aconitum* ofte *Moninckx-cappen*. Dese twee doodelijcke kruyden, van selfs uyt de aerde voortscomende, sijn vã haer eerste wesen, oft vergaederingh, ofte samen-gevoeghdẽ oorspronck, noch onder de aerde zijnde, soo doodelijck als naer haer gheboorte ende wasdom: het welck oock claerlijck betoont wordt in de wortelen der selver kruyden, de gene eerst een lichaem onder de aerde moeten wesen, al eer sy haer kruyt en loof boven de aerde uytschieten: welcke wortelen, al ist dat sy onder de aerde in haer Element besloten blijven, evenwel vergif en fenijn zijn. Soo oock de Fungi zijn van haer eerste vergaderingh oock voor haer opcomste bequaem ghestelt ofte om goede eetbare, ofte om quaede doodelijcke te zijn.

Iacobus Grevinus seght, dat de Fungi een saecht, licht, spongiachtich wit lichaem is, het ghene ghemeynelijck uyt het slijm der aerden groeyt, ofte wel in de plaetsen daer het selve wast, dit slijm sich selven verheft, door middel van een suer sap, het meestendeel ontrent het opcomen van den dagh, om welcke reden dat Nicander het selve den hefdeegh van de aerde noempt: want den hefdeegh heeft oock een suerigheydt die het broodt doet oprijsen, op de selve manier gelijck een Campernoelie, die niet anders en is als het slijm, opgheblasen door een kleyne suericheyt, die soo grooten ghemeynschap heeft met den hefdeegh, dat in ghevalle den hefdeegh wordt gheweyckt in water, ende dat hy is uytghestort op de aerde, als dan op weynich tijt sal doen groote menichten van Campernoelien voortscomen, besonderlijck ontrent de plaetsen daer den swarten populier boom aen den wortel afghecapt is. *Iac. Greuin. lib. 2. c. 19.*

Nu de reden dat de quaede Fungi onder de quaede boomen ende ontrent de holen der slanghen meest voortscomen, is, om dat uyt den drup ende nedervallende bladeren der selver fenijnighe boomen, als door seker rottinghe ende schimmel, van ghelijcken door het vergif der slangen over d'aerde schitende, het Element van d'aerde dit quaet ontfanght, ende naer sich treckt, het gene sy naer haer swanghergaen oock baert en voortsbrenght. Boven dien is oock kennelijck ghenoech, hoe de quaede luchten door dampen, quaet vier ende dierghelijcken op der aerden vallen, de welcke eerstmael door de Son uyt vuyle poelen, verrotte beesten, ofte al waer groote leghers ende vele doode menschen gheweest sijn, opghetrocken sijn, waer door de locht vol onghesontheyt vervult sijnde, het blijck van haer quaet maer al te langh over blijvende mede deelt en vertoont. Door dierghelijcke wort de aerde belast, het welck sy weder door onkruyden, quaede Fungi en vruchten van soodanighe natuer uyt-werpt als het in ghetrocken zaet gheweest is, door het welck het

Element oft wel oft qualijck ghesteldt gheworden is.

Inghevalle dat wy het alghemeyn segghen willen aennemen, te weten, dat de Campernoelien niet anders als *Excrementa terræ* zijn, dat is uytworpsels van de aerde, wie sal ons dien volghens teghen streven, dat alle de kruyden oock geene uytworpsels zijn, soo wel de goede als de quaede, want sy alle seer naer op een ende selve manier uyt de aerde spruyten? Want zijn de goede kruyden nut en bequaem tot spijse, de goede Campernoelien zijn van gelijcken: Zijn de quaede kruyden bequaem tot behulp ende ghenees-middelen, de quade fenijnighe Fungi besitten oock soodanich nut en behulp, het gene in de beschrijvinge der quaede breeder te lesen is. Immers het zy wat het zy, ick segghe dat de Campernoelien een veldt-ghewas ende aerd-vruchten zijn, ende ghetelt ofte gheacht moeten worden onder alle de ander aerd kruyden ende vruchten: ende de gene die dit willen loochenen, seggende om dat sy geen zaet en geven, waer van haer selfs wesen weder voorts compt, die ghelieven te lesen hier naer aen het sevenste Capittel; boven dien noch in het tweede deel, de bemerckinghe van mijne 141. quade Fungi ofte *Phallus*: al waer van het zaet der Fungi ghenoeghsaem betoont wordt: ende oft het nu soo was, dat de Fungi geen zaet voortsbrachten, souden sy dien volghens onder de aerd-ghewassen geen plaets moghen hebben? Soo sullen menichvuldighe planten, als *speer-kruyt* ofte *tonghen-bladt*, het oprecht *venus-hayr*, *steen-ruyt*, *wederdoot*, *adiantum*, met wel tien soorten van *varen*, *herts-tonghen*, *hepatica*, met al de soorten van *water mosch*, *aerd-mosch*, ende meer andere, de welcke geen zaet noch bloemen voorts en brenghen, maer alleenelijck van bladeren, wortels ofte taxkens in de aerde ghesteken, haer selven laten voorts teelen, oock geen plaets onder de kruyden en planten moghen besitten, het welck hier door ghenoech anders betoont wordt.

Sonder eenich teghen segghen is oock aen te nemen uyt de voorgaende redenen, dat oock de Fungi en Campernoelien van den tweeden dagh van de scheppinghe der wereldt haer begin ghenomen hebben in de aerde te groeyen ende voorts te comen, als wanneer Godt heeft gheseydt, *Laet de aerde voortsbrenghen groeyende kruydt ende zaedt voortsbrenghende* &c. Ende alsoo hier in het generael ghesproken is sonder onderscheydt, soo en vinden wy geen redenen, dat de Campernoelien hier uytghesloten zijn, oft dat sy hondert oft duysent iaer daer naer eerst zijn voorts-gekomen: want al ist dat ons eenighe vremde (ende van ons in onse quartieren noyt ghesien) planten oft vruchten voor ooghen comen, daer uyt is niet te besluyten dat de selve ghewasschen als nu eerst, ende noyt voor desen ter wereldt ghesien zijn. Want ghelijck de Schrifture oock seydt,

Genesis.cap. 1. ver. 11.

Nil

Nil sub sole novum, Datter onder de son niet nieuws en is, waer uyt oock te besluyten is, dat hier in dese beschrijvinghe niet nieuws te voorschijn is ghebrocht, maer onder de eerste tellinghen der eeuwen al gheweest is: waer toe ons het levend exempel van het vinden der letteren ende druck const een groote voldoeninghe gheeft. Want volghens het betuyghen van PEETER MESSIE, soo is den druck const in Europa eerst ghevonden, ende begost in het iaer veerthien-hondert dry-en-vijftich, ende IOAN. NIEUWHOF in sijne beschrijvinghe van China (welcke landen door de Nederlanders eerst besocht zijn anno 1603.) betuyght, dat hy aldaer ghesien heeft, ende van de Chinesen hem getoont zijn ghedruckte boecken van over de twee duysent iaer out; ende dat meer is, soo is aldaer den tijt van het begin der selver conste niet bekent. Ende van soodanighe oude nieuwicheden, ofte nieuwe oudtheden zijnder menichten te betoonen, waer door het voorschreven ghevoelen seer sterck bevesticht is.

Peeter Messie lib. 3. cap. 2.

HET VI. CAPITTEL.

Vyt welcke oorsaeck dat de Fungi soo verscheyden van fatsoen voortscomen.

ICk heb ghetracht, aen den Leser het verschil ende wesen van de ghedaente van alle de soorten van Fungi, hier naer beschreven, op het alderbeste voor ooghen te stellen, ende naer het leven te vertoonen: evenwel sal menich mensch dickmael de eene soorte voor de andere aensien, ten opsicht dat de selve soo verscheyden van fatsoen te voorschijn comen; alsoo een soort haer somwyl op tien verscheyde fatsoenen vertoont, evenwel maer een, ende de selve soort is: het welck, soo ick sulcks hadde moeten aen-wijsen, dit een oneyndelijck werck ende oock onnoodigh wesen soude.

De reden van dese verscheyde wesens ende fatsoens is niet anders, als sulckx geschiet, door het overtollich voedende sap, ghekockt met verscheyde graden van hitte en vochticheydt, waer dat de aerde mede begaeft is. Want de Fungi, die in ghedaente lanck-worpiger, dunder en teerder van stof sijn, bestaen uyt meerder warme ende lochtachtigher dunder vochtigheydt, het welck de Chimisten met een latijns woordt, *Rarefactio* noemen, ende seer claer beschrijven: ende de gene die dicker, grover en corter te samen ghedronghen sijn, bestaen uyt een meerder aerdachtigher ende grover stoffe, ghenaempt *Condensatio*: ende naer advenant de

eene

eene oft de andere humeur krachtigher oft minder is, soo is de eene Fungi oft kleynder ofte grooter, langher oft korter, dicker oft dunder, oock swarter oft witter, saechter oft herder: noch merckelijcker gheschiet dese veranderingh, naer dat de selve plaetse veel oft weynich van de sonne beschenen worden: evenwel blijft ieder soort sijn eyghen gheslacht, het gene ick ghenoech in ieder soorte sal betoonen, besonderlijck in de byvoeginghe der ghemeyne Fungi aen de derde plaet. Oock soo hebben sommighe Fungi twee verscheyde wesen, die in haer beginsel heel teer van stof sijn, seer locht en schuymachtich, de welcke daer naer tot een vaster stoffe, als saecht witten broot, verandert: ieder vaster of saechter, volghens hun natuer, ofte naer dat den center oft Element, daer sy uyt voorts-comen, ghestelt is, als voren noch gheseydt is.

Het VII. Capittel.

Op welcke maniere datmen de Fungi can doen groeyen ende voortscomen.

BY gheval worden dickmael vremde ondervindinghen ontdeckt, van de vvelcke voormaels noyt ghedacht, veel min ghetracht vvas: als blijckt in het voorts-comen der Fungi, de vvelcke in Brabant van gheen saet ghesaeyt vvorden, nochtans in soo groote menichten te voorschijn comen.

Causob. in Athenæum. lib. 12 cap. ultimo.

Soo is het segghen van vele persoonen (hoe wel den Auteur is Causobonus) dat door het water daer Fungi in ghesoden sijn, vverm sijnde, uyt ghestort over een open plaetse, oft hof, al vvaer van te voren noyt Fungi gheweest hadden, door het overgieten des waters goede Fungi te voorschijn ghecomen sijn, waer door sy dit water met den naem van Fungi-saet noemden. Dit gheseyde Fungi-saet heb ick op twee verscheyde manieren ghesaeyt, te weten, cout, maer oock sonder effect: maer warm sijnde, hebbe eenighe daghen daer naer sommighe quade, ghenaempt den vingher-hoet, bevonden; nochtans is my van gheloof-waerdighe persoonen voor de waerheydt verhaelt, met goet effect bevonden te hebben, behoudelijck dat sy het selve op mest-hoopen ghestort hadden, ende aldaer goede Fungi voortsghecomen waeren, sonder nochtans dat de selve van hun waren ghegheten oft gheproeft gheweest. Dit soude oock strijden teghen het al-ghemeyn segghen der Auteuren, datmen op gheene mest-hoopen sal Fungi plucken. Leest in het tweede deel van mijne 99.

quaede

quaede die ick de gezaeyde Fungi ghenoempt hebbe: al-waer het voorgaende segghen met mijne ondervindingh vast ghestelt wordt.

Mijn ghevoelen is, meer ghevolgh te verwachten van het overblijfsel ofte af-snijdtsel der goede Fungi, het welck in het schoon maecken verworpen wordt, te stampen ende het sap uyt perssen; welck sap gebruyckt als voren, meerder kracht moet hebben: ghelijck van de *Seeme-leire* Fungi verhaelt wordt, van de welcke de grootste, ter plaetsen aen de velden en kanten met den voet vertrapt worden, met hope van door dit sap andere te verwachten. Want DISCORIDES seght, dat sommighe leeren, datter seker soorte van Fungi zijn, hebbende swart en witte schorssen, de welcke my noch onbekent sijn, dese in stuckskens ghesneden, ende op de ghemeste bedden ghestroyt, met weynich aerde bedeckt, op alle tijden des jaers goede Fungi voorts-brenghen. *Dioscor. lib. 1. Cap. de populo.*

Noch is't ghevoelen van sommighe om Fungi te doen voortscomen, datmen eenich paerde-mest, ghemenghelt met een derde-deel aerde, ende eens soo veel van den huy-vetters ofte leir bereyders moer, het gene niet anders is als de gemaele schorsse der eycke-boomen, alles onder den anderen ghemenght, ende in dese menghelingh het water daer de Fungi in ghesoden zijn overghegoten, het geheel jaer door seer goede kleyne bollekens van de ghemeyne Fungi te voorschijn comen sullen. Waer van de eycke schorsse de meeste eere toegheschreven wordt.

IACOBUS GREVINUS seght, dat ontrent Parijs seker Aerd-campernoelien zijn, die op haer bollekens ofte hoofdekens bewasschen zijn met iet ghelijck zijnde aen eenich zaet: het selve met eenich reghenachtich weder ghesaeyt zijnde, brenght groote menichten van goede Fungi voorts. *Iacob. Grev. lib. 2. cap. 19.*

RUELLIUS, LOBEL, DODONEUS, L. NONNIUS, ende menichte andere, verhaelen, dat in't rijck van Napels sekere soorte van steenen is, door de welcke op alle tijden des jaers in vier daghen goede Fungi voortscomen: welcke steenen in de aerde gheleyt zijnde, worden met weynich aerde bedeckt, ende met lauw-water besproeyt, ghevende als dan goede eetbaere Fungi voor de tafel: welcke steenen weder uytghenomen, met groote sorghe in de wijn-kelders bewaert worden, want dese altijt haer natuer ende effect behouden; sonder nochtans dat jemandt van alle dese Schrijvers het fatsoen ofte ghedaente van dese steenen ons beschrijft oft aenwijst. *Lud. Nonn. lib. 1. cap. 27.*

Den Eerweerdighen Heer NICOLAUS PEROTTUS, Bisschop van Siponten in Italien, verhaelt in sijn boeck *Cornucopia* datter een beest is, by naer een gheslacht van eenen gheplecken oft ghespickelden hert, de welcke *Nicol. Perott in Cornucopia.*

welcke *Lynx* ghenoemt wordt : desen is van natuer ghewoon sijn urine oft pisse by een te vergaderen , den welcken tot een seker dickicheydt by malcanderen stoldt , ende als dan verandert in een herdt steenken , het gene als dese beest dit begint te voelen , het selve als met voordacht onder het sant is deckende en borgende,alsoo sy eenen sekeren haet tot het menschelijck gheslacht is draeghende , op dat het uytworpsel niet en soude comen tot ons profijt : hoe wel dat desen steen sijn selven aenwyst ende verklickt door de menichvuldighe Fungi , de welcke dicht by malcanderen als eenen geheelen tros ende plant groeyen; welcke Fungi de aldersmaeckelijckste sijn van al de andere. Ende soo het ghebeurt dat in het af plucken van dese Fungi eenighe stuckxkens van de stelen aen den steen blijven, soo verandert het aenblijfsel in de selve natuer van den steen, waer door dese steenen te grooter worden, ende door dien jaerelijcks meer Fungi voorts brenghen. De oude schrijvers hebben de natuer van desen steen niet anders ghekent , als een seer goede medecijn voor de steen-sieckte, pijne der nieren, ende af-drijven van graveel;welcken sy noemden *Lyncurium* ende oock *Lynxinium*, maer gheen kennis hebbende van de natuere der Fungi voorts te brenghen , het welck den ghenoemden Bisschop oock is betuyghende.

Theophrastus seght , dat den ghenoemden steen seer ghelijck is aen *succinum* , dat is amber ; ende voeght daer by het gene seer twijfelachtich is, dat desen steen naer hem is treckende het strooy en stael , ghelijck den amber van de natuer is doende. Wie soude ons beletten van ghevoelen te zijn , dat soodanighe Fungi , voortsghecomen van den *Lynx*, geen behulp middel uyt de natuer van dien steen souden ghetrocken hebben, goet en behulpsaem tot die droeve quael van steen-sucht en graveel ?

Uyt het aenwijsen van desen *Lynx* , soo en can ick niet vast stellen , dat desen, ende den steen van *Napels* , de selve zijn , alsoo Perottus is bewijsende , dat desen iaerlijckx Fungi voortsbrenght , ende niet ghelijck die van Napels, daghelijcks. Nochtans seyt Ioannes Bruyerinus , dat de steenen die hy noemt *Lyncurium* oft *Lynceus* het geheel iaer door Fungi voortsbrenghen , den welcken soo my dunckt nochtans den eenen noch den anderen te wesen.

Ioannes Baptista Porta seydt, dat de steenen die in seven daghen Fungi voortsbrenghen, ghehaelt worden , ende te vinden zijn in de seer hooghe berghen , als *Vesuvius*, *Fagetus* , *Partenius* by de stadt *Arcadia* in het Eylandt *Creten* , oock in den bergh *Garganus*, nu ghenoemt *Mons sancti Angeli*, den bergh van den heylighen Enghel , &c. sonder ons eenich voorder licht aen te wijsen.

Ruellius

Ruellius verhaelt oock, dat den ſtam van dē ſwarten populier-boom, neffens de aerde afghecapt zijnde, ende over den ſelven tronck eenigh modder oft ſlijckerich water ghegoten, ſeker ſoorten van Fungi doet voortscomen,die hy *Egeritas* noemt. Noch voeght hy hier by, iſt dat eenich heuvelachtich landt dicht bewaſſen is met riet, lis, bieſen,oft tronckachtich is,ende al te ſamen wordt in brandt geſteken, ende op die aſſchen ofte aerde als dan grooten reghen valdt, aldaer groote menichte van Fungi voortscomen. Het is ſeker dat de Fungi meerder met de nieuwe maen, als met de oude maen te voorſchijn comen, beſonderlijck in de maendt April, ofte in September, hoe als dan de ſelve later haer begin nemen, hoe wy dien volghens laeter Fungi becomen.

Het VIII. Capittel.

Dat de Fungi meer als eenen dagh groeyen en goet blijven.

HEt alghemeyn ende eenderley ghevoelen der menſchen is, dat de Campernoelien op eenen nacht geboren worden, ende oock volwaſſchen moeten zijn; ende ingheval ſy dien ſelven dagh niet gheplucht en worden, den naervolghenden bedorven, onnut en doodelijck zijn. Soodanich ſegghen, is ſpreken ſonder kennis, en ſoo d'oude ſonghen, pijpen de ionghen, ter wijlen dat ick alles hebbe ghetracht te onderſoecken. Wat belanght de beſchrijvinge der Fungi,ſoo is deſe een van de eerſte aenteeckeninge ende achtneminghe die van my contrari bevonden is: want ick menichmael geſien hebbe ſomwijl thien,ſeſthien,ende meer by malcanderen, van het gheſlacht der ghemeyne Fungi, zijnde niet grooter als ghemeyne erweten, die nauws gheboren waeren, ſchuylende onder het gras ende boom-moſch, rechts boven d'aerde zijnde, de welcke den tweeden dagh vinghers lenghde,ende den derden dagh van de aldergrootſte waeren, de welcke ick gheplucht hebbe ende ghegeten.

Onder de wey-campernoelien can dit beter betoont worden, alſoo deſe haer eerſt vertoonen als een rondt bolleken: de tweede vertooningh is het velleken tuſſchen den ſteel ende het hoofdeken los ghebroken: welck bolleken ſich als dan vertoont met een meerder plattigheydt ende wyder uyt-ghewaſſchen: ende in de derde veranderingh is de ſchotel heel plat, als wanneer het corael plues gheheel te voorſchijn comt. Ieder veranderingh verſoeckt ghemeynelijck eenen dagh, ten ſy in heete ſonne-ſchijn, ende ſtaende op voechtighen gront,ſoo gheſchiet deſe veranderingh in twee daghen, het gene van my ſoo bevonden is: ſoo dat het

waerachtich is, datter meer Fungi ghegheten worden van twee en dry dagen out, als vã eenen dagh. Dat seer wel blijckt, als men eene partije op de merct koopt, datter kleyn geslotē ronde bollekens oock onder de groote platte wijde hoofden sijn, met noch andere die tusschen beyden sijn. Leest mijne 97. goede van hondert pont swaer.

Ioannes Bauhinus ende meer andere segghen, dat de Boleti in seven daghen voorts-comen ende vergaen: daerom dan en moet niemant scrupel maecken raeckende het groeyen der tijdt, maer wel letten op de goede en quaede ken-teeckenen, de welcke hier naer geleert worden.

Het IX. Capittel.

Aen-wijsinghe der goede plaetsen alwaer men de goede Fungi soecken en plucken sal.

TOt meerder gherustheydt ende voldoeninghe, soo sal een jeder met voordacht een ghewoonte maecken van de goede Campernoelien te soecken ontrent de naer beschreven plaetsen. De eerste dan ende beste sullen wesen de vlacke velden ende opene weyden, alsoo de quaede boomen aldaer gheen oorsaeck van eenich quaet veroorsaecken: nochtans salmen stoutelijck onder de Eycke boomen plucken, oock onder Buke-boomen, ende wel onder Abeel-boomen, met noch vele andere soorten van boomen, als wanneer dat aen den plucker de goede kennisse van de vruchten wel bekent is.

Tarent. in libro Gerponica. Tarentius prijst de gene die ontrent den swarten populier-struyck wasschen.

Plin. lib. 8. cap. 16. Plinius seyt, de beste te groeyen ontrent den wortel van den Eycken boom.

Hermolaus seght, geen beter, als de ghene die onder de Brem-besie besschen, doornen, hinne-besien, ende die onder de distelen voortscomen.

Men behoeft gheene vreese alleen ten opsicht van de plaets, maer ten opsicht van de vrucht: welcke regels den Leser by jeder soort van de goede Fungi sal lesen, waer om achter elcke soort in't besonder haer groeyplaets beschreven is.

Quaede ende verboden plaetsen.

VOor al is te bemercken mijne aen-wijsinghe der oude Schrijvers, te weten, dat soodanighe hunne aenteeckeninghen besonder moeten

ten

ten gheacht worden naer de gheleghentheyt van de plaetſen daer ſy van ſchrijven oft ghewoont hebben.

Voor het eerſte, ſoo verbiede ick wel uyt-druckelijck, hier in Brabant gheene Fungi te plucken op verſche meſt-hoopen, nochte alwaer rot hout, lijnwaet, laken, oft eenighe vuylen vodden van ſoodanighe natuer begraven oft ghedolven leydt, nochte oock op verrotte, bemoſte ſtroo-daken, ofte ontrent vervalle mueren, ruinen, hollen van ſlanghen, ofte andere fenijnighe ghedierten, oft in uyt-ghedrooghde ſtadts veſten, oft dierghelijcke grachten van ſpeel-huyſen oft caſteelen, oft eenighe poelen, ofte andere kleyne, belommerde, modderachtighe drooghe grachten: ende al noch beſonderlijck op eenighen verroeſten ijſerachtigen gront.

Tot blijck ende volcomen aen-wijſinghe (voor de ongheloovighe, die ſulcks verworpen) datter ſoodanighen gront ende plaetſen te vinden ſijn, dunckt my ghenoech te weſen den ſtil-ſtaenden ijſer-meulen binnen Loven in Brabant, ende den Roeſel-bergh daer ontrent. Boven dien ſoo hebbe ick in het jaer 1662. tot Braſchaet, ſijnde een Dorp twee mijlen van Antwerpen, bevonden ſekere bemden oft weyden van derthien oft veerthien bunderen groot, vol ſijnde van deſen ijſeren gront, uyt de welcke door mijn toedoen menichte karren en waghens van deſe ijſere ruſſen ghegraven ſijn, waer van ſommighe ſoo groot waeren als een kleyne tafel, die door haer gewicht niet te verheffen en waeren de welcke ick dede breken, met de welcke ick het geheel fondament vā een ſpeel-huys hebbe doen maecken. Deſe ruſſen ſijn niet dieper in de aerde als met een handt breedt aerde bedeckt, ende ſommighe niet dieper als dat men de ſelve ſiet doorſchijnen: ende van ſoodanighe natuer ſijn in Brabant op verſcheyde quartieren heele bemden, landen en velden; hoe wel dat ſulcken Fungi haer quaet ghenoechſaem aen-wijſen: want ick in de ſelve weyen op kleyne plaetskens, de welcke met geene van de voornoemde ijſere ruſſen beſmet waeren, ſeer goede wey-campernoelien heb bevonden; ende eenen pas daer neffens van het ſelve fatſoen en ghedaente ſeer doodelijcke en quaede; waer van de goede, verſchen geur hadden, ende ſeer wit bleven al waeren ſy open ghebroken, ende de quaede wierden op den ſelven ſtondt ſwart, ende waeren ſeer ſtinckende.

Plinius verbiet geene Fungi te plucken ontrent de Wagheſchot boomen, anders Haegh-eycken ghenoemt, oock Cypreſſen boomen en Pijn boomen, want deſe en zijn niet alleen ſchadichlijck, maer doodelijck ſeght hy, hoe wel dat Brabant van ſoodanighe boomen niet bewaſſchen is.

Fabius Calumna ſeght, dätmen geene Fungi ſal plucken onder de

 Appel-

Appel-boomen, Abeelen, Bercken, Buecken, Cypressen, Flier, Okernoten, Pijn-appelen en Mast-boomen. Den ouden PLINIUS seght wederom met THEOPHRASTUS, geene Fungi te plucken oft te raepen in de schaer bosschen, alwaer nochtans in Brabant veel goede te vinden zijn: alnoch segghen sy, niet onder de Abeele-boomen, Elsen, Essen, Populier, en Willighe-boomen te plucken: alwaer sy ten minsten schadelijck, oft met perijckel zijn; hoe wel dat ick in de besondere aenwijsinghe van jeder soort sal toonen, dat sulcks alhier weynich aen te nemen is. Ende al ist dat meestendeel al de oude Schrijvers van een ghevoelen zijn, dat onder de Eycke boomen seer goede voortscomen, soo seght nochtans BAUHINUS, datmen onder de Eycke boomen geen sal plucken, ende nochtans meest al de goede die hy beschrijft, ende aenwijst, bekent hy onder de Eycke boomen gheplucket te hebben.

Plin. lib. 6. cap. 8.

Ioan. Bauhi. Tom. 3. lib. 40.

Het is seer te verwonderen, dat BAUHINUS den Ipen boom niet aen en wijst voor eenen van de schaedelijcke, ter wijlen dat hy een Hooghduyts was, ende in Duytschlant geschreven heeft, alwaer den selven boom soo hinderlijck is, ende besonderlijck de schaduwe alleen doodelijck is.

NICANDER een Griecks Medecijn en Poeet *in Georgicis*, ende uyt hem GREVINUS, seght, dat de Campernoelien altijt doodelijck zijn, die men bevint te wasschen aen de Granaet boomen, Ipen boomen, onde Olijf boomen.

Grev. lib. 2. cap. 19.

Bemerck reden.

HEt is kennelijck, datmen in Brabant ende in andere quartieren, op verscheyde plaetsen ten platten lande aen canten en weghen, beneffens ende onder malcanderen plant veel soorten van boomen, als Abeelen, Buken, Essen, Elsen, Populieren, Willighen en andere: soo is nu de vraghe? Soo wanneer als ick tusschen eenen Eycken boom ende Populier, ofte Abeel boom, ofte tusschen eenen van de andere verbode boomen, ende eenen goeden boom sal bevinden alle goede Fungi, ende geene quaede; (het ghene my dickmael ghelschiet is, ende noch daghelijcks) aen welcken van de twee boomen sal ick de eere ende deught toeschrijven: Ick heb onder heele leijen van Abeelen seer veel goede gepluckt, alwaer oock quaede te vinden waeren, ghelijck ick van de Moerbesi Fungi sal betuyghen, die ghemeynelijck onder de Buke boomen te vinden zijn: van ghelijcken de Abeele Fungi, die ick dickmael rou gheten hebbe (leest van de groote Parasol) Waer uyt dat ick besluyte, dat wy ons voeghen moghen naer onsen teghenwoordighen tijt, gheleghentheydt, kennis, ende ondervindinghe.

In het iaer 1671. den 29. Iulij heb ick goede wey Campernoelien gepluckt ende gheten, die op den cant van den slijckachtighen modder in de diepte van een seer wel bekende straet stonden, ghenoemt de Moelli, buyten Mechelen, op de baen van Brussel.

In het selve iaer in onsen hof van het Bisschops Paleys binnen Antwerpen heb ick ghepluckt op eenen grooten hoop ghebrandt gruys van steenkolen ofte brouwers asschen, sonder dat de selve met aerde ghemenghelt was, een goedt deel wey Fungi, de welcke sijn HOOGHWAERDIGHEYT DEN BISSCHOP mede heeft ghegheten.

Tot dit propost comt seer wel te pas dat ons THEOPHRASTUS betuyght, segghende dat alle de fenijnighe cruyden, wortelen, en vruchten, naer advenant de plaets, ofte oock het climaet daer sy groeyen, meer oft minder fenijn sijn. Het ghene DODONEUS met het exempel van den Ipen boom vast stelt, den welcken in Duyts-lant soo vergiftich is, dat de gene die onder het loof haer begeven om te slapen (het gene veel te gheschieden placht van de reysende lieden, die vermoeyt sijnde, ende om de weynighe huysen ver gheleghen van malcanderen, bleven in den somer tijt, om hun schoon dicht loof, hier onder rusten, ende schuylende vernachten) gheenen dagh meer en saghen, maer met de doodt betaelden. Desen selven boom is in Enghelandt by groote menichten te vinden, al waer dat de vruchten, het welck lanckachtige roode besien sijn, seer ghemeyn van de kinderen ghegheten worden, ende in vele saussen ter tafel ghebrocht. *Theop. lib. 6. cap. 20.*

ALEXANDER BENEDICTUS seght, van ghelijcken, soo eenen *Tartar* in sijn lant maer een rou pers sou eten, ende soo wanneer hy op den selven stondt gheene remedie soude ghebruycken, voor seker een doot mensch soude sijn. Even-wel kenne ick verscheyde persoonen, de welcke thien oft twaelf persen eten, ende aen de selve geen hinder en deden: nochtans is over eenighe jaeren tot Brussel een jonghman gheweest, de welcke twintich persen had ghegeten, maer weynige uren daer naer doodt was: sommighe soude dit ongheval wel connen overcomen van minder ghetal, naer advenant de natuere des lichaems ghestelt is: ofte ten minsten een swaere sieckte. Aenmerckt het groot verschil van Tartaryen tusschen Brabant, thien persen teghen een. *Alexa. Ben. lib. 5. cap. 2.*

Om wederom te comen tot onse Fungi, soo ist seker dat wy in onse quartieren van Brabant meerder quaede soorten, als in Savoyen ende hoogher in Italien, ende oock in Bohemen hebben; want aldaer weynighe quaede bekent sijn. Want onse ghemeyne quaede die wy alhier verachten, sijn aldaer voor goedt in't ghebruyck. Soo dan al ist hier voor-

maels vele verboden plaetsen (naer het segghen van verscheyde Auteuren) heb aenghewesen, soo staet te bemercken, dat mijne eerste aenteeckeninghe van mest-hoopen, verrot-hout, ijseren gront en dierghelijcken, besonderlijck voor ons Brabant te achten en verboden is : want al is't dat men de alderbeste Fungi beneffens de alder-doodelijckste sal vinden, soo verstaen ick nochtans, niet op dese eerste voornoemde plaetse te plucken: al hadden sy alle de beste goede teeckenen van deught'sullen even-wel al daer bevondẽ sijnde, verworpẽ worden, niet tegenstaende datter oock wel souden connen goet sijn : soo ist dat ick dit raede, op dat de meeste perijckelen souden gheschout wesen, alsoo de goede op andere plaetsen sonder perijckel ghenoech te vinden sijn : want op de alderbeste plaetsen sijn beneffens de alderbeste Campernoelien , oock quaede ghenoech te vinden : tot welcken eynde den Leser by jeder goede ende jeder quaede soort, in het besonder den tijdt ende plaetse sal aengheteeckent vinden.

Het X. Capittel.

Datter plaetsen sijn, op welcke noyt eenighe soorten van Fungi te sien sijn : ende andere al waer dat op alle tijden Fungi zijn.

In sommighe morassen , nieuwe swaere inghedijckte Polder-landen ; oft al waer dat dẽ gront suer oft sout is. In het west-quartier vā Vlaenderen sijn verscheyde plaetsen, alwaer men van gheene soorten van Fungi, het sy goede oft quaede, weet te spreken , noch by niemandt bekent sijn: besonderlijck in het quartier van Iperen sijn geene Fungi bekent, nochte en weten niet wat dat Fungi, Campernoelien, oft Duyvelsch broot te segghen is.

Anto Gons. Tom.2. lib. 6. cap. 3. In teghen deel soo betuyght den Eerw. P. Antonius Gonsales in de beschrijvinge van Ierusalem, de welcke aldaer ende in de aen-grensende quartieren eenighe jaeren ghewoont heeft, dat in Egypten, Syrien, Cypers ende elders, het gheheel jaer door goede Campernoelien groeyen ende voortscomen, de welcke van den selven aldaer dickmael geten sijn.

Wy moeten bekennen , dat in Italien , Bohemen , ende Hongarijen meer Fungi te becomen zijn, als in Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt ende daer ontrent ; hoe wel dat in Brabandt soo veel goede als in Duytslandt

te vinden zijn: hoe wel dat op onse merckten van Antwerpen alle de selve haer weynich vertoonen, soo door ghebreck van kennisse onder de pluckers, ende vercoopers, als onder de coopers en eters. De ghemeyne soorten, de welcke tot Antwerpen ontrent de Borse (aen de Borse, segh ick, ten opsicht dat aldaer alle vremde natien onder de Cooplieden, de selve meest bekent zijnde) aldaer te coop staen, sijn onse gemeyne Fungi, ofte Campernoelien: hoe wel dat somwijl door mijn toedoen, door sekere Boeren van Wijnegem, de gout-geile Fungi ten toon zijn geweest, beneffens de Pradelli: niet twijfelende oft onse merckt sal in het toecomende door dese beschrijvinge van meer andere soorten versien worden.

De Fungi, de welcke ter voornoemde merckt in tonnekens opgeleydt zijnde, te coop comen met den pot ofte pinte, quaemen ghemeynelijck van de Walsche quartieren, als Namen, Engeen, oft van daer ontrent: welcke Fungi meestendeel de Abeele Fungi zijn, waer van in de beschryvinghe by de Abeele Fungi alles breeder te lesen is: ende besonderlijck in het vierde Tractact aen het derde Capittel, alwaer het in 't opleghen en souten der Abeele Fungi gheleert wordt.

HET XI. CAPITTEL.

VVat verschil datter is tusschen plues en mergh.

PLues en mergh zijn twee verscheyde overtollighe stoffen ofte materien, de welcke tot het ghebruyck weynich dienen connen, maer worden altijt verworpen, op soodanighe manier als het hayr van de stoelen der artisiocken, ende dit is het onderste, met het welcke altijt de Fungi onder in den hoet ofte schotel beset ende bewasschen zijn.

Om nu te comen tot het onderscheydt, soo sal het woordeken *plues* verstaen worden, een stoffe te wesen, seer saecht, met de welcke de Fungi onder becleet is, het ghene seer lini-recht met laeghen beset is, op de manier van de ploeyen der vrouwe huycken, evenwel soodanich, datmen den witten grondt van het vleesch der Fungi, tusschen jeder linie plues can sien doorschijnen, het welck de Wey-campernoelien van de natuer eyghen hebben, het gene van sommighe het baerdeken genoemt wordt.

Door het woort ofte naeme mergh, moet verstaen worden een herde vaste stoffe, seer vast in de schotel aenclevende, en hoe het selve dunder is, hoe het dies te vaster houdt: het welck de Boleti meest eyghen hebben, doch in onse ghemeyne Campernoelien zijn oock de cleyne met dit dun cort mergh beset, de welcke oock onder die soort de beste zijn,

waer.

want in sommighe groote is dit mergh seer dick en lanck, dat het selve seer lichtelijck met heele cladden uytvalt.

Noch zijnder Fungi, de welcke noch plues, noch mergh en hebben, de welcke evenwel seer goet zijn om te eten. Oock soo is het vonckhout, licht-hout, en meer andere soorten van boom swammen, de gene, als voorseyt is, noch plues, noch mergh oyt ghehadt, noch beseten hebben, de welcke noyt tot spijse bequaem zijn.

De Seeme-leire Fungi hebben een seker vast plues in, seer taey, ende niet broosch van stof, want sy met het selve oock gheten worden; ende de Wey-campernoelien is het plues seer broosch, sprock en brockelachtich, het welck in veel meer andere soorten, dien van gheslacht ghelijckende, oock van de selve natuer en wesen is, hoe wel aen de eene soorte root van coleur, andere sneeu-wit, andere purper, oft geil, groen, ende meer andere coleuren.

Het XII. Capittel.

VVelcke persoonen de eerste Campernoelien hebben ghegeten.

Ioan. Ruell. in Diosco. lib. 4. cap. 71.

Het schijnt dat Ioan. Ruellius ons wilt aenwijsen, dat de inwoonders van Toscana, woonende ten platten lande, tusschen het gheberghte in Italien, ver gheleghen van steden en rivieren, soo dat dese inwoonders op visch-daghen gheenen ofte weynighen visch connen becomen, de eerste zijn gheweest, die door schaersheyt ende noodt hun hebben ghevoeght tot hunne inlandtsche vruchten ende ghewasschen; want de Fungi aldaer in groote overvloedicheyt zijn groeyende: ende dese Natie is oock de eerste van het ghebruyck der Caracolli, oock ghenaemt Wijngaert-slecken, de welcke nu by ons ghenoech in ghebruyck zijn, en gheten worden.

Noch hebben sy aldaer seker *Aerd-buylen* die sy *Papas*, Tarrauffoli noemen, ende andere, de welcke sy oock eten, waer van in haere beschrijvinghe breeder te lesen is. Met reden mach een jeder sich verwonderen, hoe jemandt soodanighe sorghelijcke vruchten heeft derren eten, ende tot soo ghemeyne spijse bereyden. Gheen ander reden heb ick connen achterhaelen, als dat my dunckt, dat de weyende ende kruydt-etende beesten, als Schaepen, Geyten, en Bocken, de welcke seer kiem en vies zijn, ende geene hinderlijcke kruyden, noch vruchten eten sullen (haer van de natuere eyghen zijnde) maer wel het gene haer goet en behulpsaem is: dese haere eerste voor-proevers ende aenwijsers gheweest zijn.

Dit

Dit comt wel te pas op het ghemeyn ſegghen, het welck ons voor eenen vaſten reghel, ofte om beter te ſegghen, tot een raedt-ghevende aenwijſinghe voorghe ſteldt wordt; te weten, datmen ſoodanighe Campernoelien ſal plucken, daer de ſchaepen aen ghebeten hebben, want ſoodanighe ſeker goet, iae de alderbeſte zijn; niet teghenſtaende dat dit ſeker ende waerachtich is, ſoo mach een ieder wel verſekert zijn, dat wy die op onſe tafels niet en krijghen, alſoo de ſchaepen, aen deſe bijtende, geene laeten ſtaen, maer geheel op-eten, want ick ghesien hebbe, dat ſy alle de Fungi die ſy proefden, tot den gront op aten, ende die ſy roken, voor by gingen: ſoo dat de Fungi, de welcke ghequeſt ofte gebeten ſijn, is door het af-eten der ſlecken, zeughen, pieren, ende ander ghewormte.

Even-wel ſoo en can ick niet aennemen dat de Italianen de eerſte proevers gheweeſt ſijn, maer dat die eere aen de Griecken toecomt, want ſy Fungi gheten hebben ten tijden van HIPPOCRATES, den welcken heeft gheleeft vier-hondert en drij en-twintich jaer voor de geboorte CHRISTI, het gene ons Plutarchus betuyght: ende GALENUS heeft gheleeft hondert en eenen ſeventich jaer naer de gheboorte *Chriſti*: het gene verſchilt vijf hondert en dry jaer: welcke kenniſſe door GALENUS in Italien eerſt ghecomen is: het gene IACOBUS GORDONIUS in ſijne Chronijck aenwijſt. DE FUNGI SYN GHEGETEN OVER TWEE DUYSENT IAER. *Plut. fol.* 474.

Even-wel ſoo iſt ſeker te ghelooven, ende meeſt waerſchijnelijck, dat de Griecken oock de kenniſſe ende de aenwijſinghe der goede Campernoelien door het eten der Schapen en Geyten eerſt becomen hebben, alſoo ick aen den Leſer tot noch toe gheen meerder aen-wijſingh ofte voldoeninghe can naerlaten.

Even wel ſijn wy plichtich te belijden, dat wy in Brabant de kennis van het gebruyck der Fungi becomen ſijn van de Italianen, de welcke al hier om de Coopmanſchap haer begheven hebben, ende de Fungi ſelver buyten deſe ſtadt Antwerpen ginghen plucken, waer van de buyte-lieden deſe leſſe ghekreghen ende neerſtigh achtervolght hebben, ende onſe Nederlanders oock de ſelve hebben leeren koken en eten, welcken tijt onder hun begoſt heeft ontrent het jaer 1620. weynich min oft meer (ſoo my van oude perſoonen voor de waerheyt gheſeydt is) hoe wel dat in 't jaer 1640. oft daer ontrent de ſelve in merckelijck ghetal ſijn aenghenomen, ende ſeer ghemeyn gheworden, het ghene even-wel gheen ſchaduwe by deſen teghenwoordighen tijdt en heeft: alſoo menichte buyte-lieden ſoo wel de kinders als de ouders, by deſe Campernoelivanck hun ſeer wel behouden connen: niet tegenſtaende dat de ſpeciers winckels binnen Bruſſel oock de ghedrooghde Fungi vercoopen, beſonder-

ſonderlijck de Morillen ende de Galietti, de welcke met heele caſkens uyt Borgondien en Italien comen, ſoo dat het nu een coopmanſchap is. Het is te bedencken oft het ſelve ten eynde niet en ſal verpacht worden, oft ten minſten van den eyghenaer des landts, als ſijn eyghen vruchten aenſtaen, op de manier van ander wilt: doch het is even-wel nu ſoo gemeyn dat de boeren ende ſlechte buyte-lieden de ſelve ſoo ghemeyn eten als ander moes potagie, ſonder vrees oft achterdocht.

HET TWEEDE TRACTAET

Beſchrijvinghe der goede eetbaere Campernoelien.

HEt ſal in vele gemoederen vremt en ongeloofbaer duncken, in ſoo grooten getal der verſcheyde Fungi het verſchil aē te wijſen: te meer om dat ſomwijl ſoo kleynen verſchil van de eene tuſſchen de andere is. Dit niet tegenſtaende (als den naukeurigen alles wel ſal onderſoecken) ſoo ben ick verſekert, dat mijn onderſcheyt door behoorelijck verſchil ſal bevonden worden aengeteeckent te weſen: iae dat meer is, ſoo is oock een ende de ſelve ſoorte dickmael ſoo verſcheyde vruchten van fatſoen voortsbrenghende, dat men uyt een ſoort vier verſcheyden ſouden meynen aen te wijſen, waer door de oude ſchrijvers niet weynich en zijn vertwijfelt gheweeſt, het welck ick met groote aendacht hebbe onderſocht, dat den Leſer in twee ſoo gelijcke vruchten, als twee raepen (naer den uytwendighen ſchijn) ſal betoont worden; waer van de eene altijt goet en eetbaer is, ende de andere van de natuer altijt quaedt, en doodelijck is. Doch als wy bemercken dat onder de appelen ſoo veel verſcheyde ſoorten zijn, ſoo van ſmaeck en fatſoen, de welcke jeder met haeren eyghen naem beſcheyden worden, oock de peiren van ghelijcken, ſoo ſal het eene beneffens het ander connen plaets hebben.

Gaſp. Bau. in pina. fol. 1. Noch ſal meer doen verwonderen, als men ſien can, dat BAUHINUS eenendertich ſoorten van gras aenwijſt, de welcke met haer verſchil en onderſcheyt ſeer claer te bewijſen ſijn: ende te meer, als ieder van deſe ſoorten met haer veranderingh beſcheyden worden, ſult bevinden datter over de twee-hondert ſoorten van gras te vinden ſijn, het welck aen de kruydt-kenders niet vremt noch wonderlijck is.

MAT-

Mattys Lobel en Rembertus Dodoneus hebben in't cort tien oft twaelf soorten soo goede als quaede *Fungi* aenghewesen; maer Carolus Clusius wijst ontrent hondert en twintich in het generael. Desen comt den hooghsten lof van al de voorgaende schrijvers alleen toe; want al is't dat Ioan. Bauhinus vijftich jaer naer Clusius sijne dry boecken beschreven heeft, soo nochtans is in sijne wercken niet verhalens waerdigh meerder oft anders als de selve woorden van Clusius: ende de figuren hebben in het minste geene ghelijckenis naer t'leven; hoe wel dat in den druck van Clusius de figuren veel beter sijn, nochtans weynighe goet sijn, het welck by foute van den snijder sijn moet, alsoo ick in't jaer 1672. bevonden hebbe in sekeren costelijcken boeck, door Clusius in sijn leven ghemaeckt, in de welcke alle sijne soorten naer 't leven gheschildert waeren, de gene in sijnen druck by figuren te cort quamen: welcken boeck toebehoorde aen den seer ervaren Heere Doctor Syen Professor der kruyden in de Universiteyt van Leyden, den welcken ick becomen heb door Meester Adrianus David, Apoteker ende Drogist, oock een vermaerdt Herbarist binnen Antwerpen: welcken boeck my seer verlicht heeft, soo in de schriften te lesen, ende daer beneffens de figuren siende: uyt de welcke ick ses oft seven vremde uytlandtsche Fungi sal vertoonen. Soo-danighe middel heb ick van ghelijcken achtervolght: soo dat dese al mijne plaeten in mijne teghenwoordigheydt tot mijnen huyse naer het leven sijn ghesneden, van de welcke in de twintich platen (door mijn af wesen teghen de natuere ghemist sijnde) gheheel hebbe doen veranderen, om te beter de onbecleede waerheyt in desen boeck te doen verschijnen: door welcke prompte achtervolginghe een jeder te vaster sich mach vertrouwen. Want ick ghelooye, geene planten in eenighe boecken der werelt meerder het leven connen ghelijck sijn als alle de figuren der Fungi in desen vertoont, met al de Aerdt-buylen, doodelijcke kruyden, &c. Soo als wanneer een jeder op mijne aen-wijsinghe ende leerende ken-teecken met voordacht sal letten, ende de Figuren mede aensiende, sal stoutelijck door velden enósschen met volle gerustheyt moghen tot het gebruyck plucken, ende het quaet, als onnut, naer laten en verstooten.

Carol. Clus. Tom. 2. Tractat. de Fungis.

Om als nu te comen tot de kennisse ende aenwijsinghe der goede inlandtsche Fungi, soo sullen wy beginnen met het beschrijven der *Wey-campernoelien*, onder de welcke vele verscheyde soorten zijn, ende alhier ses sal aenteecekenen.

Het I. Capittel.

Beschrijvinghe der Wey-fungi.

I. A. Den naem. GHelijck menighvuldige Cruyden den naem becomen hebben naer de plaetse daer de selve bevonden zijn; van ghelijcken hebben oock vele *Fungi* door de plaetsen van haer opcomst, haeren naem be erft. Ghelijck dese in het Nederduyts ghenoemt zijn *Wey-fungi*, oft *Wey-campernoelien*, in't Latijn *Fungus pratensis*, in't Italiaens *Pradelli*, in't Frans *Schampinions*, om dat dese ghemeynelijck op de vlacke velden, ende in weyden te vinden zijn.

Nomber 1. Gedaente Het wesen van de *Wey-campernoelie* met A gheteeckent, is een vrucht van ghedaente met een plat hoyken oft schotelken, niet veel verheven, met een bruyn velleken overtoghen: het selve hoyken is van onder recht plat ende scherp van canten, niet ingeslaeghen, onder met schoon corael-roodt plues beset, seer dun van stoffe, en lieffelijck om aensien, het welck heel lini-recht met strepen oft laghen neffens malcanderen staet, niet seer lanck van stof. Den stele is gemeynelijck niet lanck noch dick: volwasschen zijnde is even als eenen cleynen vinger van gedaente: onder aen den punt van den wortel zijn eenighe cleyne teere witte draeykens, seer malsch van natuer, met de welcke sy niet diep in de aerde en staen, hoe wel eer sy volwasschen zijn, hebben sy de voorseyde peskens niet, ligghende onder de aerde begraven als ronde ballekens, de aerde opheffende, als den aspergis doet: het vleesch van de schotel is van binnen heel wit en taemelijck vast van stoffe, maer brenght niet veel in de schotel: den stele is soo vast niet als den hoet, maer seer broos, spreck en breeckachtigh.

Onder dese zijnder meniehte te vinden van de grootte van eenen schellinck, oock minder en meerder: de aldermeeste die ick eens onder menichte ghesien hebbe, was een van vier duym in haer cruys, dat is ontrent de ronde van den mondt van eenen tinnen bierpot; maer dit is seer seldtsaem. Ioan. Bauhinus seydt, in Italien van dese heel groote ghesien te hebben, maer ick ben versekert dat hy faelt, want hy de eene soorte voor de andere ghenoemt heeft, het welck in dese naervolghende sal betoont worden, ende seer verscheyde van malcanderen zijn.

2. B. Gedaente Dese tweede soorte, is een seer ghelijcke mede-suster van de voorgaende in wesen, stoffe, ende stele, nochtans met recht een verscheyde soorte: de schotel is noyt plat, maer hoogh verheven, ende altijt sneeuw

wit

N°. 1.
B
A
C
O
O
D
F
G
E
F
G
1
2
3
4
5
pet. van Sickeleers. ad viuum delini. et Sculpsit

wit van velle, somtijts met een weynich bruynicheydt beset, maer selden: haer plues is noyt corael roodt, maer als purper; het welck wel eens soo groot ende lanck is, ende meer slodrich van stoffe, staende dunder oft ydelder van elckanderen, soo datmen meer van den witten gront van de Fungi tusschen doorsiet. Ick meynde dat dese bruyn-rooyigheydt van plues door haere oudtheydt voortsquam, maer heb vastelijck bevonden, dat sy dit van haer eerste uytcomen altijt eygen hebben. De randen van de schotel zijn ghemeynelijck als een zaeghe met tandekens uytgesnipt. Al ist dat sy ghemeynelijck van de selve grootte zijn als de voorgaende; nochtans comen dese somwijl seer groot; het welck BAUHINUS van dese hadde moghen segghen, maer niet van de eerste. Het randeken van den hoet valt wat leegh om, om dieswil het plues langher ende swaerder zijnde den randt doet in hellen, op dat het plues onder den selven hoet soude beschudt blijven; niet teghenstaende zijn de randen niet omghesoomt, maer scherp: het plues is aen den buytensten randt veel breeder als teghen den stele, het welck sich allenghskens vervolghens vermindert, naer advenant sy groot van stuck zijn, vervolghens dicker van vleesch, zijn seer wit en tamelijck vast van stof.

Ick heb den 25. Iulij in het iaer 1671. van dese een ghesien op de conterscherpen van het block-huys by de stadt Mechelen, seer schoon geef sneeuw-wit, soo groot als eenen ghemeynen mans hoet, nochtans, volghens haere grootte, niet lanck oft hoogh van stele.

Dese twee voorgaende soorten sijn van TRAGUS in het Grieckx *Ammonitæ* ghenoemt ende oock *Boleti*, ende van MATTHIOLUS, LACUNA, LOVICERUS, CASPER DURANT, LOBEL en DODONEUS niet anders als *Fungi*, ofte ghemeyne eetbaer Fungi ghenoemt: ende daer voor beschreven.

Dese twee vruchten met O geteeckent, sijn de figuren van de voorgaende soorten, te weten op den tweeden dagh van haer ghebóorte, op haer naeste open gaen: in dese ghedaente sijn sy van vele ouderlinghen *Boleti* oft *Bol-achtighe*, genoemt ten opsicht van hare rondicheyt: sy sijn als dan soo herdt van stof als een beenken: en wit al sneeuw.

Onse derde soorte van de *Pradelli* heb ick bevonden in onsen hof van het Bisschops Paleys van Antwerpen in het jaer 1671. den 5. Iulij tusschen ende teghen de palmen van de ghemeste bloem-beddekens soo wit als sneeuw, sonder eenighe bruynicheyt, merckelijck dick van vleesch: in haer eerste uyt-comen, als de Figuer met C vertoont, te weten een rondt, effen, sneeuw wit bolleken, heel saecht, den stele merckelijck dick, met seker holle puttekens, sonder eenighen wortel oft peeskens

3. C D Gedaente

kens aenhebbende: welcke dickigheyt vergroeyt in dunte en lenghde, ghelijck den ſtele van de letter D hier vertoont. Dit bolleken is ſeer dicht by den ſtele met een wit dun velleken vaſt beſloten, het welck door den voortgangh in het groeyen ſich los breeckt, ende aen den ſtele vaſt blijft, als hier aen D te ſien is, naer welck los-breken, oft open groeyen, het plues ſich vertoont, heel bleeck root van coleur, heel cort en dicht beſet: den hoet open ende volwaſſen ſijnde, blijft den rant rontom gheſoomt ende ingheſlaghen, ſeer hoeckich uyt en ingaende; het welck my ſeer dede twijfelen oft het een en de ſelve was: maer alſoo deſe ſoorte eenighe achter-volghende daghen ter ſelver plaetſe in ſeker getal haer vertoonden (de welcke wy daghelijcks hebben ghegeten) dies heb ick alles te beter connen onderſoecken ende aenteeckenen: om welcke reden hier twee figuren ſijn gheſteldt, om de eene van boven in haer eerſte op-comen, ende de andere omghekeert volwaſſchen ſijnde, te connen aenſchouwen.

Soo wanneer deſe eerſte uyt-comen, heffen de aerde om hoogh ghelijck den Aſpergis oft Roomſche-boonen, Erweten en andere, als dan ſijn ſy als ronde bollekens, ghelijck hier boven in de plaete twee aenghewesen ſijn ſonder letteren, die oock ſeer ghelijck ſijn aen de aldercleynſte der ghemeene Fungi. Oock ſoo ſy boven de aerde ſijn, hebben dickmael de ghedaente van de boonkens hol wortel, oft als een forme van de cleyne plat-ronde caeskens. Deſe comen ſelden een alleen, maer ghemeynelijck dry vier oft meer te ſamen; nochtans jeder op ſijn ſelven, al iſt dat ſy dicht teghens malcanderen ſtaende ende te ſamen dringhende uyt gheenen eenen ſtruyck oft wortel voorts en comen.

Van deſe heb ick voren verhaelt beproeft te hebben om te verplaetſen oft verplanten, het welck te leſen is in het verplanten der Fungi, die verſch ſijn van geur en goet van reuck. Eer ick de ſelve hebbe ghegeten, hebbe die open ghebroken, ende van binnen ſeer wit en tamelijck vaſt van vleeſch bevonden, oock naer dat ſy dry uren ghebroken ſijnde, in de locht gheleghen, geene ſwarticheyt noch eenighe veranderingh becomen hadden, heb de ſelve voor goet ghekent ende ghegeten: hoe wel dat ick haer plues niet uyt-ghenomen hadde het welck in het koken ende oock in het braden ſeer uyt den blauwen was gheworden, waer door ſy niet te onaenghenamer waeren in den ſmaeck, maer wat vremt in het aenſien ſchenen.

4\. E. Gedaente — De vierde van deſe *Wey-fungi* heeft een hooghe verheven ſchotel, met een wit vel overtoghen, ſomtijts wat bruyn: het welck ſy becomen oft door den ouderdom, oft door de vlacke locht: want deſe veel op de

canten

canten onder cleyne lommeringh bevonden worden : haer plues is op de selve manier als van de derde, maer heel wit van coleur : den stele is eenen ghemeynen vingher dick , maer soo hoogh niet , wanter een soort onder de quaede is in alles ghelijck, behalven dat den stele van de quaede heel hoogh en dun,en van binnen hol is,ghelijck van de vijfde onder de quaede te lesen is. Het vleesch van dese goede is seer wit en vast , doch niet dick : den stele heeft somtijts eenighe peeskens onder de aerde,oock somwijl geene. Dese soude wel mogen den *Cleynen Beggijnen hoet* ghenaemt worden, om haere diepte : want den hoet is somwijl soo groot als eenen cleynen coeck van een oort, maer noyt grooter , altijdt veel cleynder. Somwijl sijn dese als een bedelaers houte schotel seer ghelijck aen eenen halven bal.

Een merckelijcke mede soorte vande voorgaende wordt hier bewesen met de letter F. de eene recht staende ghelijck sy inde aerde staen , 5.
ende de ander Figure omghekeert. Dese sijn somwijl seer groot, bysonderlijck in Borgondien; maer hier te lande heb ick geen grooter becomen als de ronde van de ghemeyne palme eender handt , ghemeynelijck vlack van hoet, dickmaels boven ingheslaghen, met een hollicheyt , als des menschen navel : heel wit van velleken , de canten van den hoet een weynich ingheslaghen, ende ghemeynelijck met eenighe snippens ghesneden ; haer plues is niet seer lanck, noch dick, maer seer ydel en wijdt van malcanderen , soo dat men de witte Fungi seer siet door schijnen : welck plues een weynigh ros is, noch wit noch grau, maer een weynich uyt den geilen: ende is van binnen seer wit en vast van vleesch,den stele een weynich dicker als van de voorgaende: heeft oock haer velleken van den hoet (los-gebroken sijnde)behouden : den stele is heel vast en wit van binnen. Dese dunckt my de eerste van het achtste geslacht van Clusius te sijn; hoe-wel hy seydt, dat de sijne eenen peperachtighen smaeck heeft, het welck ick in dese niet heb connen proeven, doch de selve is in de 8. plaet onder de goede met B. aenghewesen,dat volghens het segghen van Clusius aldaer te lesen is. Even wel noemt hy die *Champignon, Potiron.* soo dat hy bekent dese *Velt-campernoelien* te sijn.

F.
Gedaente

Sint Ioris Fungi, Fungi diVi Georgij.

6.

My dunckt dat het noodelijck was dese *Fungi* onder het ghestacht der Wey-campernoelien te stellen , om dat alle haer geheel wesen en natuer aen dese ghelijck is.

G.
Naem.

Tot haerder claerder onderrichtingh hebbe hier den Leser twee figuren

ren naer 't leven vertoont, met de letter G. de eene volghens haer manier van het groeyen, en de ander omghekeert. Dese is in het gheheel cleyn van stuck: de aldermeeste van dese is de schotel in haer geheel niet grooter als eenen Rijcks-daelder; hoe wel dat sy noyt rondt is, maer op de rechte ghelijckenisse van eens menschen oor, van onder een weynich hol, maer niet diep: haer canten oft randeken tamelijck inghestaghen, ghelijck de figuere aenwijst: haer plues is seer weynich ende cort, met seer aerdighe ghelijcke aderkens bescheyden, het welck een weynich uyt den bleeck-geilen, oft somwijl grauw van coleur is: de schotel is boven een weynich bultachtich, ghelijck een saecht oor-kusken, met een seer wit velleken overtrocken: den stele is cort, maer tamelijck dick: heeft oock geene veselinghen aen den wortel.

Van dese worden geene mede soorten ghevonden, maer blijft een geslacht op sy selven. Den tijt van haer opcomst gheeft ons de reden van haeren naem, om dat sy ontrent 23. April teghen den Feestdagh van S. GEORGIUS haer vertoont. Ontrent den voorseyden feestdagh zijn dese in Duytschlant seer vele te vinden, als wanneer sy voor groote leckernije ghesocht worden: waer toe de vrienden aldaer malcanderen ter tafel roepen, als tot een nieuw aenghenaeme vrucht, ende groote bancketten aenrechten. Let wel op mijne sevenste quaede teghen dese goede.

Op den derden Mey in het iaer 1667. heb ick dese onder het dorp van Aertselaer bevonden, met alle haere voorschreven eyghendommen. Dese wordt van CLUSIUS en van IOAN. BAUHINUS voor haere derde soort ghetelt, ende voor een van de beste eetbaere goede soorten aenghewesen.

Den tijdt en plaetse van haer voortscomen.

HEt is seker, dat al de *Pradelli* voor een vroeghe soorte ghehouden worden: nochtans segghe ick, dat sy altijt tweemael in het iaer te vinden zijn, als in de maent Meert, en in September, dat is, in den *Herfst*, ende in de *Lenten*; hoe wel dat sy somwijl vroegher oft laeter comen, naer de gesteltenis van't saysoen, 't zy voechtich weder, oft heete sonne schijn, als ick geseyt hebbe van dese derde soorte bevonden te hebben in Iulio.

De *S. Ioris Fungi*, is alleen een vroeghe van desen ghestachte, noyt te
Plaetsen. voorschijn comende als op den gheseyden tijdt, ende niet langh te becomen, maer haest ghedaen: ghemeynelijck worden alle dese *Pradelli* in de weyden ghevonden, oft in sandtachtighe nieuwe ghemeste landen, oock op de canten van de vlacke velden, alwaer geene rouwagie oft eenich

nich hout wascht. Noch worden sy ghevonden op voechtighe mest-hoopen, waer door sy niet te beter en zijn : men vindtse oock wel buyten de voornoemde eyghen plaetsen , maer seer selden. De koyen , schaepen en bocken sullen dese niet voorby gaen , maer is voor haer een lecker beetken : sy iaeghen dit wildt soo op , dat ickse heb malcanderen bynaer sien over rugh loopen, om die het eerst te vanghen.

Alle dese *Wey-fungi* zijn van de natuer de alderbeste, ende de lichtste om verteiren , om dat sy niet grof noch dick , maer teer, dun en droogh van stoffe zijn : het welck te bespeuren is , dat de selve in het koken soo seer verminderen ende smilten : van ghelijcken soo en connen dese het souten niet langh verdraghen; waerom de boeren van *Italien* ende *Borgounien* dese ghemeynelijck aen biesen oft draeykens ryghen, de selve in eene drooghe plaetse hanghende buyten de sonne , met groote reessselen te merct brenghen ten tijde van het heel jaer, ende meest in den winter , de welcke als dan ghelijck dunne vellekens seer vercrompen sijn , hebbende haer vorigh wesen gheel verloren; ghelijck ick van dese oock becomen hebbe , ende alles beproeft, ende soo bevonden. VIRGILIUS *betuyght , dat dese onder al de gheslachten der Fungi de alderbeste sijn, om dat sy door de vlacke sonne schijn ende open locht van alle fouten ghesuyvert ende ontlast sijnde, noyt door eenighe schaduwe oft lommer der boomen belet worden.* In dese is geen ander vreese oft perijckel als in andere ghemeyne potagien. waer om ick haer de eerste plaets in desen boeck heb ghegheven,

Natuer.

Marcus Virgi in Diosco. lib. 4. cap. 18.

Haer ondeught oft quaet bestaet in haren ouderdom : nochtans groeyen dese somtijdts twee oft dry daghen,dat sy even goet sijn. Het quaet teecken is als haer plues swaert is : als dan is oock het vleesch binnen swaert , oft vol steken , ende heel duf en stinckende ende slijmerick: waer door sy niet alleen sorghelijck sijn , maer oock doodelijck , ghelijck LOBEL seydt.

Quaede teeckenen.

Dat de VVey-fungi oock ten halven van haeren groey ghepluckt sijnde ,grooter worden oock buyten de aerde ligghende.

ICk heb bevonden dat ghemynelijck dese Wey-fungi , in die ghedaente gepluckt zijnde (gelijck de vrucht met de letter C aenwijst) dat tien oft twaelf vruchten , in een corfken , ofte oock op de tafel , oft teghen de aerde ligghende, daeghs daer naer grooter waeren uytghewassen , soodanich, dat men alle haer root corael plues seer schoon sien cost : even eens ghelijck een halve volwassen roose ofte ghenoffel,de welcke in het water ghestelt sijnde allenghskens volcomen open gaet.

Nochtans de twee kleynste vruchtkens, de welcke in de plaet staen sonder letters, ende de twee andere met de letter O, dese souden eerder in haer selve wesen bedorven hebben, als dat sy tot eenich ander veranderingh souden comen, even eens als de roose-knoppen ofte ander bloemen, de welcke in haere blaederkens noch geen volcomen natuer en besitten: nochte tot soodanighe kracht van wasdom niet ghecomen sijn.

Dit geschiet oock in de quaede doodelijcke Fungi, als te lesen is in het tweede deel aen het negenste Cappittel van de quaede *Cattoen Fungi*: doch het is een groot ken-teecken van quaet, als eenighe Fungikens in haer jonckxste ende eerste wesen ghepluckt sijnde, haer selven (buyten de aerde ligghende) vergrooten ende uytwasschen, het welck de quaede Fungi eyghen hebben: maer de goede Fungi (ghelijck ick voor betoont hebben) blijven en vergaen in haer eerste ghekipte grootte, sonder vergrooten ofte uytwasschen: waer uyt te besluyten is, dat de goede van vaster ende te samen ghesloten stoffe, als mede van een droogher ende wermer natuer sijn; ende de quaede sijn in teghen-deel seer nat, waterachtich, cout, ende gheheel los en ontsloten van natuer. De ghemeyne goede eycke Fungi sijn dese veranderingh seer weynich onderworpen, om dieswil dat sy een ghelijvigher, grover ende dicker lichaem sijn, het welck vervolghens in alle de soorten van de goede gheschiet, naer dat sy dick oft dun van stof sijn, dies meerder ofte minder dese uytwassinghe aennemen, het selve ghebeurt oock in de quaede: doch in de quaede gheschiet dit altijt, ende in goede soorten somwijl, ende als dan nochtans noyt met soo grooten ghewelt, nochte in soo corten tijdt, nochte in soo vremde onghemeyne veranderingh, als in de quaede, de welcke van haer eerste wesen somwijl gheen ghelijckenis naer en laten.

HET II. CAPITTEL.

BESHRYVINGHE DER BOLETI,

VViens ghedaente met seven figuren te samen staende in de naervolghende plaete boven de gemeyne Campernoelien aenghewesen worden.

Merckelijcke verschillen ende dolinghen in het aenwijsen der Boleti, *der oude schrijvers.*

GHelijck den algemeynen schrijver C. PLINIUS van alle saecken bynaer gheschreven heeft, oock veel en groote misslaghen heeft, het welck aen de scherpsinnighe, van de welcke sijne wercken ghelesen zijn, genoech bekent is, in dese sijne aenteeckeninghe der *Boleti*; sal genoechsaem blijcken hoe onseker en wanckelbaer dat sijnen grondt-steen is, op den welcken hy is bouwende. PLINIUS seght, dat de groote *geile Eyer-fungi* de rechte *Boleti* zijn, sonder eenighe andere aenwijsinghe oft kenteeckenen te hebben, als uyt het ghemeyn segghen van den Poët HORATIUS en IUVENALIS, de welcke niet anders als alleen den naem van *Boleti* in hunne versen ghebruycken, sonder dat sy eenich verschil van fatsoen oft gheslacht zijn noemende, oft leerende, als sy segghen:

Vilibus ancipites Fungi ponentur amicis,
Boletus Domino: sed qualem Claudius edit
Ante illum uxoris, post quem nil amplius edit.

't Ghemeente wirdt ghedist van slecht on-seker soort:
Boleti, als de best, stelt men voor s'Keysers ooghen:
Hoe wel dat CLAVDIVS door dese is vermoort,
Door t'gift van sijne vrou, waer me s'hem heeft bedroghen.

Hier is u de ghetuyghenis vertoont, met de welcke PLINIVS syn aenwijsinghe vast stelt, oock soo en hebben dese Poëten geene *Fungi* oft Cruijden int besonder ghenoemt, als alleen tot welstandt en meerder verclaeringe van hun segghen de eyghen naemen en noodtsaeckelijcke woorden ghebruyckende. Noch meer ist om verwonderen dat DIOSCORIDES en BAUHINUS hier van geen ander ondersoeck ghedaen hebben

ben, aenghesien sy den selven toon singhen als voren. Noch ick en heb by naer geene oude Schrijvers ghelesen, oft sy bevestighen al hun seg-
Pli. lib. 16. Cap. 8. gen met de voorseyde versen van de Poeten. Leest PLINIUS op verscheyde plaetsen, ende ghy sult bevinden hoe hy sich selven teghen streeft, als hy seydt dat de *Fungi swilli, ende ander Campernoelien*, die men Boleti noemt, *die voor lecker spijsen in het lest van de maeltijden op de tafels ghebrocht wierden.* Ende corts daer naer seght hy, *Dat de selve Fungi aen biesen ghereghen zijnde, op-*
Pli. lib. 22. cap. 22. *ghehanghen ende ghedrooght wierden.* Ende corts te voren aen het selve Cap. seydt hy, *de selve seer bequaem te wesen om als vergif te ghebruycken*: want voeght daer by, *Daer zijn nu onlanghs heele huysghesinnen ende maeltijden met dese Fungi vergheven ende omghebrocht.* Wat sekerheydt can iemandt bevatten uyt dit vremdt ende teghenstrijdende schrijven, welcke als nu *Boleti* zijn, *Fungi*, oft *Swilli*, *Campernoelien*, oft welcke soort hy nu meynt? Hoe can het samen staen, dese voor de alderbeste aen te wijsen, en saemen voor doodelijck te schelden.

Dodo. lib. 5. cap. 24. REMB. DODONEUS seyt, dat de mede soorten van de *Campernoelien*, de welcke onderwaerts bleeck-roodt zijn, worden in de oude tijden *Boleti* ghenoemt, als sommighe meynen; de welcke in seven daghen comen, ende vergaen. Hier strijden wederom de roode teghen de geile.

HYPPOCRATES, GALENUS, AVICENNA, ende meer andere, de welcke sommige voor PLINIUS, doch meest naer hem geleeft eñ geschreven hebben, getuygen ons geene besondere soort, welck de *Boleti* zijn, dan dat de Boleti onder al de *Fungi* de alderbesteende sonder eenich perijckel zijn.

BAUHINUS seght, *Eer men de Boleti sal koken, moeten eerst van haer plues, het*
Ioan. Bauh. lib. 40. cap. 4. *welck blauw, oft lootachtich van coleur is, ghesuyvert worden.* Nochtans en zijnder geen *Fungi* die blauw oft lootachtich plues in hebben, als de Weycampernoelien. Noch seydt den selven, dat de Bolenses, welcke natie den
Ioan. Bauh. lib. 40. cap. 6. naem hebben naer de hooft stadt van Hongarijen, *De witte melckachtighe ghepeperde Fungi* voor de *Boleti* houden. ADAM LOVICERUS houdt dese oock voor de *ronde Boleti*; nochtans en maeckt hy gheen mentie, dat sy melckachtich zijn: die hy in't latijn *Boleti orbiculares* noemt.

Het blijckt by CLUSIUS, hoedanich ondersoeck ende neersticheyt dat
Clusius de Fungis fol. cclxxiij. den selven gedaen heeft, om de rechte *Boleti* aen de werelt ten toon te stellen, betuygende met sijn exempel, hoe hy in het iaer 1584. in Hongarijen tot sekeren grooten Heere ende liefhebber der Fungi, HEER BALTASAR BATTHYAN gekomē sijnde van den selven de *Eyer-fungi* aen CLUSIUS voor de rechte *Boleti* voorgediest waren; doch CLUSIUS verwondert sijnde, siende het geil soffraenachtich sap, meende dese Fungi met soffraen ghekockt te wesen, waer door den Heere soetelijck begonst te lacchen, verwondert

sijnde,

sijnde, dat aen hem de *Boleti* noch onbekent waeren : wel wetende nochtans, wat moeyte dat CLUSIUS tot de kennisse der selve was daghelijcks doende. Met dit exempel steldt CLUSIUS vast, dat dese *Fungi* voor de seker ende rechte *Boleti* vande ouderlinghen sijn ghehouden gheweest.

Voor het eerst soo sijn de *Boleti* by de Griecken en de Romeynen meer als duysent jaer bekent; en van haer ghenoemt gheweest eer die van Hongarijen desen naem ghehoort hebben, oock wordt ons by gheene Griecken nochte Romeynen betoont, dat dese *eyer-Fungi* van haer voor de *Boleti* gheacht sijn, dit connen de *Boleti* van Hongarijen sijn, op welcker wijse jeder natie een soort van *Fungi* can *Boleti* noemen, ghelijck ick voormaels noch betoont hebbe, hoe veel verscheyde soorten voor de Boleti ghenoemt worden.

IOAN. BAUHINUS verhaelt uyt het segghen van DIOSCORIDES, datter een teerder soort is, de welcke onder root plues hebben, ende dese de beste sijn, die hy *Boleti* noemt, daer nochtans gheen ander soort met root plues sijn als de *Pradelli*, dat *sijn de wey Campernolien.* *Diosco. cap. de Fungis.*

DIPHILUS prijst de *Fungi* die in het eylant *Cao* by Sicilien wasschen, de welcke de hovelinghen *Mosyllos* noemen.

In desen grooten dool-hof en worden ons noch gheene rechte *Boleti* betoont, noch en vinde de selve hier niet aenghewesen, Het is seker, dat al dit groot verschil ende onsekerheydt ontstaen is door de goede natuer ende ghemeyn ghebruyck der *Wey-fungi*, ende in ander plaetsen de *Geile eyer-fungi*, ende by een ander natie een ander seer goede soort : want een jeder den naem der *Boleti* ghehoort hebbende, ende dat de selve de beste van de werelt geacht sijn, soo heeft jeder natie sijne beste soort met den naem van Boleti vereert.

Het is seker ende onfeylbaer, dat de oprechte *Boleti* seer schaers en seldsaem te becomen waren (gelijck sy noch sijn) want MARTIALIS betuyght.

> *Argentum atque aurum facile est, lanamq; togamq;*
> *Mittere : Boletos mittere difficile est.*

Martialis lib. 13. Epigr. 48.

Dat het moghelijcker ende lichter was eenen vriendt goudt en silver ende ander heerelijcke gheschencken t'huys te seynden, als oprechte *Boleti*, om dat de selve soo selden ghevonden wierden : hier by segghen sommighe andere schrijvers, als wanneer jemandt een cleyne portie *Boleti* becomen hadden, dese selver behielen, ende weynich iemant vereerden. Het welck wel over een comt met mijn voorgaende, dat de *Boleti* niet anders als voor Keysers en Coninghen ter tafel quamen, ende even-wel niet anders als de bovenste hoofdekens aten, maer geene steelkens, het welck de portie noch kleynder maeckte. Ghelijck SUETONIUS

Sueton. de morte Claudij, cap. 44. *verhaelt dat* AGRIPPINA *den Keyser* CLAUDIUS *haeren man met een portie Boleti heeft vergheven, op dat haeren sone* NERO *in het rijck soude succederen.* Bemerckt, met *Boleti*, om dat dit voor het leckerste, seld-saemste, costelijckste ende alderbeste bekent ende gheacht was, sonder eenich achterdocht oft vreese: maer TACITUS seght, *dat dese goede ende aenghenaeme Boleti met een soort van vergif ghemenght waren, het welck* CLAUDIUS *allenghskens quellende dede sterven sonder merckelijck ghewaer te worden, waer door het bedrogh van* AGRIPPINA *bedeckt bleef.* *Corn. Tacitus Annal. 12.*

Van dese twijfelinghen ende onseker kennisse in het aenwijsen der *Boleti*, soude ick seer lichtelijck vele bladeren connen vullen, jae een heel tractaet in het bysonder daer van moeten schrijven, waer door mijn werck veel te lanck sou loopen, ende den Leser vermoeyen, den welcken ick met de voor-verhaelde aen-teeckeninghen sal voldaen achten: hoe wel, soo wanneer ick eenighe van al de ghenoemde soorten der Fungi voor de oude *Boleti* soude moeten bekennen, soo souden de Wey-campernoelien de rechte Boleti van de ouderlinghen sijn, besonderlijck uyt het segghen van den ouden TRAGUS, het welck te lesen is van sijne eerste, sesde ende achtste soort: soo dat volgens de getuygenisse de Pradelli, de oprechte Boleti van TRAGUS sijn: oock seght GREVINUS dat hy meynt dat de *Potirons* en *Moussirons* by de Grieecken en Latijnen ghenoemt sijn *Boleti.* *Iacob. Grevin. lib. 2. cap. 19.*

Om nu te comen tot het aen-wijsen der *Boleti*, ende den voorgaenden dool-hof te passeren, soo sullen wy hier met de naeste ende sekerste redenen alle om wegen voor by-gaen, stellende tot sekerheyt, de voor-verhaelde reden te wesen, dat de groote schaersheyt der *Boleti* haer deught doen ondersoecken heeft, de wijle dat Keysers en Coninghen alles begeeren, ende oock toecomt, het gene weynigh te becomen is; ende dien volghens oock te dierder is. Waer uyt ick betoone, dat dese mijne naervolghende aenwijsende *Fungi*, ten opsicht van haer schaersheydt, de rechte *Boleti* zijn iae dese zijn soo onghemeen, dat ick in geene plaetsen, die ick oyt besocht hebbe, al te samen gherekent, van mijn heel leven in den tijdt van 20. jaer, hondert goede gesien hebbe. Nochtans heeft CLUSIUS, LOBEL, DODONEUS dese selve figuren seer goet naer het leven onder hare ghemeyne Fungi in print, die ick gheloove den eenen uyt den anderen heeft naer ghesien sonder voorder te bemercken, alsoo niemandt van dese eenighe heeft beschreven.

Ten anderen, soo hebben dese mijne *Boleti* soo weynighe stoffe aen om te eten, dat de hondert bollekens te saemen ghekoockt, geen portiken soude verstrecken, om op een tafel te setten. Voorder soo noemt

ADAMUS

ADAMUS LOVICERUS de rechte *Boleti, orbiculares* in't latijn: het ghene te ſegghen is, rondt, bolachtich, oft bollekens, welcken naem gheen van al de voorgaende *Boleti* can toecomen: want ſy ſoodanich weſen niet en hebben, het welck de mijne van haer eerſte beginſel tot haeren volwaſſchen ouderdom hebben en behouden. BRUYERINUS ſeght, dat het mergh van de *Boleti* uyt den bleeck geilen is, het welck hy ſeer wel ſeydt, want den tweeden dagh van haer oudtheydt wordt het ſelve uyt den geilen, het welck hoe ſy ouder worden, dies te geilder is, maer in het eerſte iſt wit oft wat grauw: ſoo dat het waerſchijnelijck is, dat vele ſchrijvers ghemiſt hebben in de *Boleti* te noemen de geile Fungi om het geil merck. Noch ſeght hy, dat de Narbonenſes ende haere nae-bueren de *Boleti Ammanitas* ende oock *Romanitas* noemden, al oft ſy wilden ſegghen dat de Boleti vruchten van Roomen waren.

Ioan. Bruyerin. lib. 9. cap. 21.

THEOPHRASTUS betuyght, dat in Arabien by de Roode Zee al waer de *Fungi* veel voorts comen, door het overloopen der zee wateren, ende daer naer vande ſonne beſchenen ſijnde, alle deſe *Fungi* in ſteen veranderen, nochtans behouden hare forme ende voorich weſen, de welcke als van my gheſien ſijnde, bevinde de ſelve een ſoort van mijne *Boleti* te weſen. Ende alſoo ick betoont hebbe, dat de *Boleti* ten eerſten om haer ſchaersheyt, ende ten anderen om haer ſeker goet, van jeder natie voor de beſte ſijn beſchreven, de ſelve redenen is my beneffens al de andere ſchrijvers geoorloft aen-te-nemen: waer uyt ick deſe goede aldercleynſte *Fungi* voor de rechte *Boleti*, oft ten minſten voor mijne *Boleti* ſal noemen, beneffens de *Wey-fungi, Cleyne geile* ende *Groote roye en Geile Eyer-fungi de Witte melckachtige ghepeperde* &c. hier onder ſal de mijne mede haer rol ſpelen. Want de andere vier ſoorten die om haer groote menichte over al te vinden ſijn, connen door de reden van ſchaersheydt geen *Boleti* ghenoemt worden.

Theophr. lib 4. cap. 8.
FUNGI IN STEEN VERANDERT.

7. A.

Al de oude ſchrijvers ghebruycken den Griecxſchen naem βωλίτης *Bolites*, ende in t'latijn *Boleti*. De oorſaeck van deſen naem wort verſcheyden uyt-gheleydt: ick ſegghe dat ſy deſen naem naer de ſtadt *Boline* in *Achaia* becomen hebben, alſoo deſe ſoorte door die natie aen ander eerſt is bekent ghemaeckt: ende in onſe Neder-duijtſche tale canmen deſe de *Gebolde* oft *Bollekens Fungi* noemen, in t'Latijn *Orbiculares*, om dat haer hooſdeken de rechte helft van een rondt bolleken is, ende meeſtendeel meer als de helft van een ronde haer omboogen. Nochtans wil ick de *Boleti* niet berooven van haeren heerlijcken ouden naem, de *Keyſerlijcke Fungi*: al iſt dat ick deſen naem noch meer ſal ghebruycken, want al de ſoorten bekent oft genoemt *Boleti*, behooren den ſelven naem van *Keyſerlijcke* niet

Name.
OORSAECKE VAN DEN NAEM BOLETI.
AENWYSEN DER BOLETI.

te verliesen, ten opsicht van haer deught waer door sy desen naem be-erft hebben: dese heb ick door het verschil van den stele de eene den *Dick-stele*, ende ander den *Dun-stele*, ghenoemt.

Gedaente Inden eersten soo worden hier in het bovenste van dese naer volghende plaet seven bysonder figuren vertoont, van de welcke de twee buytenste met A gheteeckent, voor de rechte *Boleti* ben aenwijsende. Dese twee verschillen van malcanderen alleenelijck in den stele, en dat den eenen altijdt dicker is als den anderen: welcken dicken oock soo wit niet en is als den dunnen. Welcke dickte niet en bestaet door het groeyen, maer jeder heeft dit eyghen (oft dick oft dun) van haer eerste opcomen: nochtans is het bolleken ghemeynelijck even groot: het welck met een root castani-bruyn velle overtoghen is, somwijl wat blinckende ende glat: de schotel, ofte bolleken, is het selve fatsoen van een houte bedelaers schotel, dogh noyt grooter in haer ronde als eenen tennen-lepel, maer ghemeynelijck half soo groot oft minder: sijn onder met heel dun, wit en met vast mergh beset, het welck door den ouderdom grooter, ende geil, oft bleeck groen-geil wordt, als wanner sy oock hare groote vasticheydt ende herdigheyt seer verliesen, sijn heel dun van stoffe, somwijl het vleesch niet dicker als den tinne-lepel, maer ghemeynelijck wat dicker, soo datter niet veel aen-te eten is, al soo sy seer smilten in het koken. Den stele is buyten grau van coleur, maer van binnen heel vast en wit, van binnen oock een weynich melckachtich: noyt hebben sy de minste wortelkens oft peeskens, nochtans staen diep in de aerde, de quaede seer *Boleti* gelijckende. Dese goede verschillen daer in, dat den stele

Teeckenen van quaede Boleti. der quaede binnen hol en swart is &c. welcke breeder aenwijsingh in het tractaet der quaede *Boleti* te lesen is. Dese quaede sijn in grooten overvloet over al te vinden: soo dat ick gheloove dat dese goede *Boleti* om haren langen dunnen stele van een jeder worden voor quaedt aenghesien ende voor by ghegaen.

8. B. Om nu te comen tot de ander mede soorten, de welcke beneffens mijne *Boleti* hier ghestelt zijn, soo dient te bemercken, dat sy van eene ende de selve natuer zijn met de eerste; nochtans van geheel ander fatsoen en wesen als hier in dese met B gheseydt wordt. Dese is in haer eerste opcomen seer ghelijck aen de A, hoe wel dat sy op den selven dagh haer geheel anders vertoont; te weten, den stele maer half soo langh; ende van dickte, als den *dun-stele*: sy is de eenighe de welcke van dese soorten wortel heeft, te weten, ses oft seven teere draeykens, tamelijck lanck: den stele is heel vol, vast en wit van binnen, maer buyten wat grauw, somwijl halfbruyn: de schotel oft den hoet is somwijl soo

groot

groot als een cleyn houte ſchotelken, maer meeſtendeel de grootte van eenen ducaton, boven met een bruyn velleken: het welck wat glat is, maer onderwaerts ghelijck aen de Boleti. Sy hebben van binnen in het openbreken een melckachticheydt, oft witte voechticheydt, ende zijn van binnen noyt gheſteken met de minſte ticheling hskens. Ick gheloove vaſtelijck, dat deſe de *Boleti* van Hongarijen zijn van BAUHINUS, die hy noemt de *Witte melckachtighe ghepeperde*, hoe wel dat my met ADAM LONICERUS haere peperachticheyt onbekent is, alſoo ick daer niet op ghelet hebbe, nochtans dickmael ghehadt, maer niet rouw gheproeft, ſy zijn meer te becomen als mijne eerſte *Boleti*. Leeſt mijne 52. goede.

De derde, die door de letter C wordt aenghewesen, is van my weynich gheſien, twee oft dry, ſonder meer, hebbende een cleyn bolleken, de forme van eender kriecke, ſonder eenich mergh te beſitten, heeft een dun, teer, onder ſcherp ſteelken, van de ſelve natuere en coleur als de voorgaende. 9. C Gedaente

De vierde is van coleur, van ſtoffe ende in alles aen de andere gelijck, behalven dat den ſtele dicker is, ende onder en boven even dick: van ghelijcken ſoo is haer bolleken onder rondt, en vaſt tegen den ſtele toegheboghen, het welck haer noyt opent, maer altijt toe blijft; het welck ſeer ghelijck is aen de kleynſte van de ghemeyne Fungi, hoe wel dat door ſijnen dunnen en corten ſtele hier onder de *Boleti* gheplaetſt is. 10. D Gedaente

Mijne vijfde en leſte onder de *Boleti* wordt hier vertoont met twee gedaenten. De eerſte met E is haer eerſten weſen, als wanneer ſy als een rondt bolleken is, bynaer gelijck aen de voorgaende met D, maer wel vijfmael grooter, ende vervolghens veel dicker van ſtele, ende gheheel wit, ſoo den ſtele als hoofdeken, ſeer ghelijck aen mijne derde ſoort van de *Wey-fungi*, 11. E F Gedaente

Haere tweede veranderinghe wordt door de figuere met F getoont. Deſe is als dan volwaſſchen, ende heeft dan eene aenſienelijcke rondigheydt, ſomwijlen ſoo groot als eenen cleynen bal, heel wit, als ſneeuw. Den ſelven is ſeer rondt onder omgheſlaeghen, ghelijck deſe omgekeerde figuere aenwijſt: ſy heeft eenich dun grauw mergh, waer door ſy onder de *Boleti* plaets becomen heeft. Deſe heeft geene veſelinghen aen den wortel, maer is ſomtijts als met eenighe litten beſcheyden, ende ſomwijl als een bot ſtompken, als hier vertoont wordt.

Op welcken tijdt deſe te voorſchijn comen. Tijdt.

CORNARIUS ſeght, dat de *Boleti* in Mey voortſcomen. Sulcks can ick niet beſtraffen, want ander climaten hebben ander effecten: noch- *Ian. Corn. lib.* 1. *cap.* 77.

F tans

tans heb ick al mijne voorgaende *Boleti* niet anders als in September en October bevonden, als blijckt van dese voorseyde met F die ick in het iaer 1667. op den 9. October in onsen hof van het *Bischdom* heb bevonden, naer de welcke dese is gheteeckent. Dese heb ick rouw, ende ghestooft, en oock gebraden gegeten. Noch heb ick dickmael de merct besocht, om dese te sien vercoopen, maer selden ghevonden: somwijl een oft twee onder al de menichte die ick daer sagh: doch het was oock in den herft; waerom ick dese onder de laete soorten heb ghestelt.

Ioan. Bauh. Tract. de Thermis Tom. 2. fol. 229. BAUHINUS seght, dat hy den 15. October gheplukt heeft de *Groote melckachtighe Fungi* ontrent den bergh Horn by een wonderbaere fonteynedie van de Bolensen in het Hongersch Milchling genoemt wierden.

Plaetse. *Arn. de Vill. No. lib. 2. cap. 6.* VILLA NOVA: *Boleti & nascuntur in pratis & in terra non corupta, ubi etiam animalia venenosa non conversentur. De Boleti*, seght hy, *groeyen in geenen bedorven grondt oft aerde, nochte ontrent eenighe hollen daer venijnighe dieren vereenighen, maer in goede weyden.* Naer mijn ghevoelen, soo stelt hy de *Pradelli* voor de *Boleti*. BAUHINUS aen de voorseyde aenwijsinghe, seydt dese veel te groeyen in Italien by de fonteynen, ende in de leeghte van de gheberchten. In onse Brabantsche plaetsen heb ick de *Boleti* noyt in eenighe weyen bevonden, maer wel in sandtachtighe velden, de welcke iaerlijcks gheploeght ende ghemest worden.

Noch seght BAUHINUS, dat de *Boleti* (welcke hy nu voor *Boleti* meynt, alsoo hy verscheyde soorten aenwijst, wete ick niet) in het hertoeghdom van Wittenberch, en in Bohemen, in groote menichten verkocht worden, met soodanich verschil, ende uytghesondert, als witte koolen voor roode koolen: alsoo sy oock veel dierder en in meerder achtingh zijn als andere *Fungi*. Het is ghewis, dat de *Boleti* eerder by de Griecken zijn bekent gheweest, als de ghemeyne *Fungi* in Hongaryen. SCHALIGERIUS seght, *dat sy op den tijdt van eenen nacht voorts comen ende volwasschen sijn.* Tot noch toe is my dit onbekent: nochtans is het

Nature. *Ioan. Schal. exerci. 140.* waerschijnelijck anders, want icker ghevonden hebbe van dry oft vier daghen: het welck ick cost gissen uyt het geil plues, de ghene ick geloove op eenen dagh soo groot niet gheworden waeren, om haer onghemeene grootte die sy hadden; evenwel waeren seer wit en goedt, die die ick wel soude dorven eten hebben.

De schole der ghesontheydt singht dese versen.

Lauta decent nitidæ BOLETI *fercula cœnæ,*
Sed nisi percoctis virus inesse puta:
Cui pituita placet, vel inani frigida succo
Pectora, Fungorum millia multa vorat.

BOLETI

Boleti wel ghekockt, voor leckerny gheacht,
Behooren d'eerste plaets by al de tafel spijsen:
Maer heel oft half rou, siet dat ghy niet versmacht;
Den mensch die fluymrich is, aen die ist niet te prijsen. *Schola Salernitana notitione. 88.*

Paulus Ægineta seght, *Cæterum à reliquis Fungis abstinendum est. Multi enim ex ipsis lethales sunt: sed ex ipsis Boleti, si crudiores edantur, sæpè periculi causa existunt.* Van de gemeyne *Fungi* moet-men hem mijden, veel minder rou eten, want vele van die sijn doodelijck, ende soo men van de *Boleti* selver sou rou eten, connen dickmael noch perijckel veroorsaecken. Mijne eygen ondervindinge sal dit seggen geen gehoor doen hebben, alsoo ick menichmael van de ghemeyne *Fungi* rou onghekockt, jae oock sonder wasschen oft schoon-maken, niet als wat met de handt het sandt af gevaeght, gegeten hebbe met wat sout tot den boteram, op de manier van een ramelats oft radys, van de welcke ick noyt ben ontstelt, noch oock gheen apparentie ofte vreese oyt in my gheweest is. Waer uyt ick besluyte, soo wanneer de *Boleti*, die sy eenpaerlijck bekennen sonder perijckel te wesen, souden rou ghegeten quaet sijn, soo souden de ghemeyne *Fungi* de welcke sy segghen perijckel te hebben rou te eten, moeten veel quaeder sijn: welcke ondervindingh hier anders doet ghelooven, als het ghene een jeder can oordeelen: maer van alle de schrijvers sijnder weynighe die *Fungi* ghegeten hebben; ergo al haer schrijven is sonder eyghen ondervindinghe. *Paul. Ægi. lib. 1. cap. 77.*

Den voorseyden Ægineta aen de selve passagie, met meer van de principaelste medecijnen segghen, dat de *Boleti* de alderbeste sijn van al de gheslachten der *Fungi*, soo wanneer sy niet bedorven sijn door haere oudtheyt. My dunckt, dat sy beter wat meerder ondersoeckinghe hadden moeten doen, om den grouwel ende vreese der ghemeente te verminderen, ende de selve voorder licht te gheven, om uyt haere duysternis te geraecken: want meest alle eetbaer goede spijsen door haere outheydt van tijdt bederven, en door die bedervenisse den mensch een pestilentiale quaele ende doodt can becomen. want.

De alderbeste spijs, t'sy vleesch, oft vis, jae broodt,
Wanneer t'bedorven is, can strecken tot ons doodt.

HET III. CAPITTEL.

Beschrijvinghe der ghemeyne Campernoelien.

OP de selve plaete onder de *Boleti* worden vertoont seven verscheyde fatsoenen, ende op de naervolghende plaete noch vyf van den selven aert en natuere, alles naer 't leven gheteeckent : ende onder de eerste plaet met seven, wordt een sonder figuer beschreven.

Hoedanigh van dese ghemeyne *Fungi* in de oude tijden ghesproken
12. ende ghechreven is, heb ick voormael vertoont soo van den naem *Fun-*
A *gus*, *Campernoelie*, *Duyvelsch-broot*, als anders. Aenghesien sy met den al-
Naem. gemeynen naem *Campernoelie* bekent sijn sal haer den selven laeten behou-
NOMBER den,nochtans sal ick sommighe van dese, naer haere veranderingh ende
2. wesen, eenen tweeden naem toevoeghen. In het Frans heeten dese *Champingnons du bois* : in't Latijn, *Fungus silvestris* : in't Duyts, *Bosch Campernoelien*; maer niet *Pradelli*, ghelijck IOAN. BAUHINUS dese oock noemt.

Gedaente Dese eerste met de letter A is seer groot van stuck, de schotel als een halve stuyvers witte broot, oock somwijl eens soo groot, maer selden. Sy zijn van tweederley fatsoen, sommighe met een hooghe ronde, ende ander met een platte schotel, de welcke onder met veel groot dick mergh beset is, grauw van coleur, maer als het oudt wort, als Papegaeyen-groen, oft uyt den geilen; ende als sy te oudt sijn, verandert in eenen mosch-achtighen schimmel ; het welck sy meest becomen, alswanneer sy te langh in den kelder gheleghen hebben; het gene de boeren doen om te bewaeren, die sy op malcanderen legghen, en met natte doecken decken, als het vuyl weder haer belet de selve te merct te brengen: doch al ist dat het mergh sulcks is,als wanneer sy van binnen wit sijn sonder gaetkens, sijn sy even goet. Bemerckt dat het mergh dickmael meerder is als het vleesch van de *Fungi*: dese schotel is met een bruyn velleken overtrocken, het welck wat slibberich is : den stele is lanck en dun, sonder eenige wortelkens, maer met eenighe cnobbels, waer mede sy seer vast staet, als in cley gheplant : is oock met een weynich mosch becleet. Het coleur van den stele is somwijl bruyn, oft grauw, hebbende eenighe rechte strepen,ende oock wel eenighe pleckxkens : de schotel is noyt in gheslaghen, maer scherp van randen : ende is dick-mael ghequest

N° 2
A
F
C
A
E
D
B
E
B
A
C
E
D
F
H
G

queſt oft ghebeten, ghelijck als de kriecken vande weſpen oft voghels ghebeten ſijn, als de figure hier vertoont, het welck in meer andere ſoorten te ſien is, het gene van vele menſchen voor ſchaeps beten ghekeurt wordt, doch is ghemiſt, alſoo ick gheſien heb, dat ſy dit krijghen van de ſlecken, oft duyſent voeten, by ons ghenoemt ſeughen, waerom ſy niet te erger ſijn, want deſe ſoort heel wit en vaſt van vleeſch is.

Den eerweerdighen Heer PASSCHASIUS VAN GESSEL heeft my gheſeydt, binnen ſijn Parochie van Meir in de maendt October in het iaer 1670. eene *Fungi* gheplucket te hebben, deſe voorſeyde in alles ghelijck, behalven den ſtele onder niet ghebolt oft geenobbelt, maer effen rondt; welcke vrucht neghentien oncen ſwaer woegh: van de welcke den ghenoemden Heere met ſijne conſoorten twee dagen ieder een goede portie ter tafel hadden. Hoe wel dat mijn ghevoelen is, dat het deſe niet en was, maer dat het mijne *Slanghe Fungi* ſal gheweeſt hebben, van de welcke aen de ſevenentwintichſte van mijne quaede breeder te leſen is, ſoo tot voldoeninghe van deſe, als van de andere fenijnighe.

BRUYERINUS ſeght, dat de *Fungi* die aen de caſtani-boomen voortſcomen, de aldergrootſte, ende goedt om te eten zijn, ende dat men met eene vrucht alleen verſcheyde noen-maelen can houden, hoe wel dat het een heel ander ſoort en fatſoen van Fungi zijn die aen die boomen waſſchen, als deſe tegenwoordighe geſlachten: van de welcke breeder te leſen is van de *Kaes fungi*. Maer hier is te bemercken, dat den Medecijn VIDIVIDY ſeyt, *Fungus qui quanto craſſior eſt, & glutinoſior, tanto maius malum efficit*. Hoe dat de *Fungi* grooter, dicker en lijmerigher zijn, dat ſy dies te meerder quaedt bybrenghen.

Ioan. Bruyer lib 9. cap. 20.

Vidi vidi. Tom 3. lib. 4. cap. 10.

Den ſlecken ſtamper.

13. B

Naem.

OM welcke reden deſe ick ſoo ghenoemt hebbe, is om haer fatſoen, coleur, ende ſlibberachticheydt: want den ſtele is als eenen ſtamper, ende de ſchotel is van coleur, ende gheladt, even eens als de groote rooye ſlecken, die buyten aen de weghen ligghen, oft in de bier-kelders zijn. Hier is te bemercken, hoe deſe figuer het leven ten hooghſten ghelijck is: hebbende deſe vrucht een cleyn ſchotel, de forme van den Beggijnen hoet, de grootte van eenen koeck van een oort, ſommighe cleynder, ende ſommighe veel grootter: de randen van de ſchotel noyt omgeſlaeghen, maer als een ſcherp mes: de ſelve is heel dun van vleeſch, ende inwendich heel wit en vaſt, overtrocken met een root bruyn ſeer lijmerich velleken, al oft ſy met een ſlacken-vel becleet waer, ſeer gelijck

Gedaente

aen de kelder ofs bier-flacken : van onder heeft sy weynich mergh, tweemael soo dick als een eyer-schael, het welck seer vast en leverachtich van stof is : ten welcken opsicht by naer onder de *Boleti* was gestelt : haeren stele is seer ghelijck rondt, onder heel dick, maer allenghskens boven-waerts sich verliesende, seer ghelijck aen eenen boterstamper. Geen van dese heb ick oyt met eenighe wortelkens bevonden, maer met schoon groen teere mosch beset, het welck sy van haere ghebort plaetse behouden, alsoo sy meestendeel in de bemoste aerde sijn groyende, onder de boomen. Den stele is van coleur als de eerste met A, ende heel vast: sy can haer wel dry daghen gheplucket sijnde goet behouden, sonder schoon te maecken; hoe wel niet af-snydens van noode heeft.

Wy becomen onder dese veele die voos en plat sijn, ghelijck de cruym van een witten-broot, besonder den stele alleen, den welcken seer ghelijck is aen eenen voosen radijs. De selve platticheyt veroorsaeckt even wel in dese geen quaet oft fenijn, want sijn soo wit als krijt, hoe wel in het eten seer plat sijn, slabberich ende onaenghenaem, waerom ick dese ghemeynelijck heb verworpen, nochtans heb die door noodt van schaersheyt tot vermeerderingh van de portie dick-maels ghegeten.

14. C Gedaente

Van het selven coleur, gladt en slijmerich als de voorgaende, is dese derde, maer is heel cort van stele, boven heel dun, en onder dick, sonder wortel, hebbende een seer aerdigh clauken daer sy seer vast mede in de aerde staet. De schotel is als een open-gaende bloemeken, de randen seer ghelijck omgheslaghen, ghelijck dese om-ghekeerde figure aenwijst : het hoeyken is boven wat hoogh verheven : het mergh is ghelijck als van de voor-gaende, maer een weynich dicker, ende seer ghelijck ghestrept neffens malcanderen. Dese is seer goet om te eten, want ick dese dickwils rou ghegeten hebbe.

De *Polsche muts*, in Latijn *Vitta Poloniensis*. in't Frans *Bonnet à la Polonoise*.

15. D Naem:

Tot noch toe heb ick dese van niemandt beschreven ghevonden; de welcke nochtans om haer onghemeyn wesen niet conde voor by ghegaen sijn.

Gedaente

Als ick dese met goede voor-dacht wel besien ende door-socht hebbe, is van my bevonden, dat sy geenen hoet, schotel, nochte bolleken hadde, maer het recht fatsoen van die syde mutskens die de Polacken ende de Armenianen draghen, met eenighe dunne hayre vellekens gevoedert oft beset op het top, oft een weynich om oft in-gheslaeghen. Sy zijn in het gheheel noyt groot van stuck, ghemeynelijck als de figuere hier vertoont, oft somtijdts een weynich meerder : de muts is dun van stoffe, gheheel diep hol; somtijdts is het randeken een weynich ingheslaeghen,

ghen, maer selden: haer mergh is heel dun, vast en grauw, haer bovenste coleur is niet bruyn, maer wit, oft wat grauw: zijn van binnen seer wit en vast van vleesch: den stele is cort en dun, heeft geenen wortel, maer is onder als een om-ghevouwen lidt, uyt het welck ghemynelijck een cleyn vruchtken voorts comt, alsoo sy veel twee te samen voorts comen.

CLUSIUS en IOAN. BAUHINUS hebben veel van dese beschreven, de welcke sy in dryen bescheyden, de welcke CLUSIUS voor sijn 8. en IOAN. BAUHINUS voor sijne 13. en CASP. BAUHINUS voor sijne 10. sorte steldt. De eerste noemt IOAN. BAUHINUS in Latijn *Candicans*, dat is, *de Witachtighe*: de tweede, *Albus alter cum flauescentibus maculis*, *De ander witte met uyt den bleeck geile vlecken*: de derde, *ex Fuscorubens*, *doncker root-achtich*. Noch gheeft hy dese dry te samen eenen al ghemeynen naem in t'Latijn, *Fungus amarus*, in t'Hongers **Keserew gomba** / in t' Hoogh-duyts **Pfifferlingh** / dat is, de *Heete*, oft *bitter peperachtighe Fungi*: in't Frans *Champignon*, en oock *Potiron*. Ende ick heb dese om de naer beschreven reden in t' Latijn *Os leporis*, en in t' Frans *Bouche de lievre*, dat is den *Hasen mondt* ghenoemt. Dese had haer placts by de *Wey fungi* verdient, ten waer om haer vast mergh als hier in de omghekeerde figuer te sien is. 16. E. Naeme.

Al ist dat ick dese in drijen beschrijven sal, soo nochtans beginne eerst met de gene die ick ghesien en ghegeten heb. In Brabant sijn dese ghenoch-saem te vinden, te weten niet veel grooter als eenen Rijcks-daelder in de ronde; maer den hoet heb ick noyt rondt ghesien, maer altijt met een slippe ofte platticheydt aen de eene oft aen de andere sijde, als eenen hase-mont: noch de schotel is niet scherp-rondt, maer uyt en in-gaende, seer ghelijck aen seker witte posteleyne lob-schotelen. De schotel is boven niet verheven, maer plat: de randen sijn wat om ghesoompt, waer teghen dat het dun, grau, vast lini-recht mergh leydt, seer fraey om sien: boven is sy met een wit vel bewassen, niet seer effen, maer wat onghelijck uyt en ingaende: sy heeft eenen corten en dunnen stele, onder wat dicker als boven, sonder wortel: sy heeft niet veel spijs om te eten, al ist dat sy seer goet, wit en vast is. IOAN. BAUHINUS seght, dat sy melckachtich ende oock peperachtich sijn. Ick heb in de selve eenighe vochticheydt bevonden, nochtans soodanich niet dat ick het selve voor melckachtich can betuyghen: op den heeten smaeck heb ick geene reflectie ghenomen, om dit te betuyghen. 1. Gedaente.

De tweede, die sy betuyghen een ander mede soort te wesen, die BAUHINUS de *witte met bleeck geile vlecken* noemt, is van my wel ghesien geweest; maer ick conde dese noyt voor een tweede soort aenteeckenen. 2.

Wel

Wel is waer, datſe wel twee-mael ſoo groot van ſtuck is als Clusius ſeght, datſe wel vier oncen, dat ſijn vier duymen breet is, te weten de ſchotel; ende dat den ſtele oock veel dicker is, endehet mergh ſcheynt meer plues-achtich te ſijn. Dit alle heb ick voor by ghegaen, gheloovende dat dit alle door den langhen tijt verandert was; waerom ick deſe by naer onder de twijfelachtighe gheſtelt hadde. Ofte dit de derde van *Tragus* is, die hy ſeght melckachtich te weſen, can gheſchieden, doch ick meyne dat hy de eerſte van deſe dry ſal meynen, die hy ſeght, heet, peperachtich, vol melck te ſijn.

3. De derde die van de Hongaren **Voros keſeru gomba**; en Hooghduytſchen **Rode Pfifferling** noemen, is de tweede noch in grootte te boven gaende, ende veel ronder als de andere, met eenen langeren ſtele: onder en boven is ſy bruyn, als doncker root achtich: deſe groeyt veel onder den Buken-boom, maer de ander niet: waer om dat die van Hongarijen deſe **Bikalpa** noemen, ſoo veel te ſeggen als de *Buke fungi*. Deſe en heb ick by mijn weſen noyt gheſien.

Tijdt. Clusius ſeght, dat deſe ghemeynelijck ontrent Sinxen, dat is het eynde van Mey, oft in het beginſel van Iunij voort-komen. De eerſte ende de tweede van deſe heb ick twee mael in't jaer gheſien, in de Lenten, en in den Herft: ende naer dat den reghen vroegh valt, dies te vroegher comen.

In onſe plaetſen van Brabant ſijn deſe eerſte, van my den *Haſenmont* ghenoemt, meeſt te vinden in de weyen op ſandtachtighen voeghtighen grondt, op vlacke velden ſelden, en op de canten van grachten:
17 maer de tweede heb ick meeſt onder de opgaende Eycke-boomen in de
FG leyen ſien waſſchen.

Clusius beſchrijft deſe twee naervolghende, van de welcke hy deſe
Plaetſen. noemt in't Latijn *Fungus ruber*, in het Hongerſch, **Veretus varga upa**: het ghene te ſegghen is, de *Rooye Fungi*: maer Clusius twijfelt, oft niet de ſelve en is, die ſy **Sarga vergaupa** noemen, het welck te ſegghen is de *Bleecke*, alſoo haer onderſte deel maer uyt den bruynen roodt en is. Deſe heb ick de *Rooy gheployde*, in't Latijn *Ruber rugatus* ghenoemt. Doch alſoo ick deſe dickwils gheſien hebbe, is van my geen beter connen gheteeckent worden, als deſe, want onder al de figueren van Clusius zijn geen ſoo goede, noch oock beter: waerom ick ſijne figueren heb achtervolght. Het is de tweede van de 16. van Clusius.

Van de natuere heeft deſe den hoet ſeer onfatſoenelijck gheploeyt, als ghebult, met putten inghetrocken, even als een gheknobbelde, ongheliicke, ghemerſelde raep, bruyn-roodt, dat is uyt den bruynen van

coleur

coleur, den hoet van onder wat hol, maer niet diep, den randt wat omghesflaghen, als in de omghekeerde figuere met G te sien is, haer mergh is niet seer dick, vast, en bleeck-ros van coleur, den stele heeft de selve verve vande schotel: desen is onder dick, ende boven dun, maer niet seer hoogh oft lanck: de slacken eten dese seer graegh, alsoo sy altijt ghebeten zijn, ghelijck de figuere aenwijst. Dese is in't gheheel soo groot als een ghemeyne raepe, ende van binnen seer wit, vast, en goedt: 18.
sy groeyen twee daghen en twee nachten, eer sy tot dese groote comen. H

Om dat dese tot noch toe van niemant bekent, noch beschreven is, soo heb ick de selve door haer fatsoen met eenen naem bescheyden: Naem.
wiens wesen my haer heeft doen noemen in het Duytsch, het **Son-beschudtsel/** oft **witte Parasol**: in't Latijn. *Vmbella*: in't Fransch, *Parasol, qui fait ombre*: in't Italiaensch, *Parosole, ombrella*: in't Spaensch, *Sombroeo*: van de Indiaenen ende Chinesen, *Tirasol*, *Quintasol*: om dieswil dat sy eenen hooghen dunnen stele heeft, met eenen grooten hooghen hoet: want de Parasol is een schudtsel, waer mede de menschen in de heete landen op den wegh sich voor den sonne-schijn beschermen, het welck op de maniere is van eenen krijgh-schildt, wanneer het uytghespreyt is, het welck sich laet in trecken als toe ghevouwen, seer bequaem om mede te reysen &c. Van dese dunckt my dat DODONEus iet gheseydt heeft, die hy de *Groote witte* noemt, doch met weynigh aenwijsen.

Mijne *Witte Parasol* met de letter H naer het leven ghestelt, is van Gedaente
my seer verscheyden van fatsoen bevonden, hoe wel dat ick de aensienelijckste heb doen vertoonen. Sommighe van dese sijn heel ront van schotel, sommighe ovael oft lanck-worpigh, sommighe oneffen van randen ende cantich, hoe wel dat den randt vande schotel niet scherp maer rondt bot is: de schotel is boven rondt hoogh verheven, van onder dien volghens diep en hol, soo dat de grooste van dese wel vijf lepels water can behouden, hebben tamelijck veel mergh in, het welck dicht is, ende even wel mals van stoffe, dat seer haest uyt gaet: ende is seer wit. Den steele is wel vyf duym lanck, ende de schotel wel vier duym wijdt: sy is gheheel wit van buyten en binnen, ende vast van vleesch, heeft veel spijs om te eten: den stele is ontrent onder eenen goeden duym oft twee dick, maer boven dunder, heeft onder eenighe teere dracykens, waer mede sy heel vast in de aerde staet. Leest aen het xiv. Capittel van dit eerste deel aen de 88. goede soort, al waer de figure niet by en is. Op dat den Leser het verschil ten besten can bekent worden, ende geen quaede voor goede en plucke.

Tijt en plaets. In September. 1668. twee mijlen buyten Antwerpen, ontrent het vermaert hof van Cantecroy (van het welck *Strada* schijft in de Nederlandtsche oorlogen) heb ick de voorgaende bevonden in een langhe strate, onder de Abeele-boomen, in drooghe grachten, en op de hooghe canten, in groot ghetal; de welcke ons al te samen uyt de carosse waeren lockende, om dese jacht met alle vlijt te becomen : ende onse neusdoecken met de selve wel voorsien sijnde, twee uren daer naer thuys comende, hebben de selve alle perdts en blau bevonden, door de welcke onse neus-doecken gheheel besmet en bedorven sijn ghebleven. Waer door de selve van my als doen sijn af-ghekeurt: maer onsen ouden kock, zijnde een seer ervaren kender, gaf my ongelijck, segghende dat sy seer goet van natuer waeren, met conditie, soo de selve versch ghepluckt in cout water hadden gheleydt gheweest; het welck noch van ander goede kenders oock betuyght wierdt, dat wy daer naer oock soo bevonden hebben. Nochtans al schrijft DODONEUS en BAUHINUS dese goet te wesen, het welck ick mede betuyghe, sal even wel dese voor by gaen als ick andere can vinden: want het dunckt my seer ghefondeert in reden, dat dese blauwigheydt een foute in de natuere is: welck teecken in al de soorten noyt voor goet can betuyght wesen. In't jaer 1670. in October. heb ick de selve tot Minderhout by Hoogh-straten onder de Eycke-boomen ghepluckt, al waer de Eycke-boomen haer geen meerder deught als de Abeelen ghegeven hadden.

Bemerckinghe. Moch is bemerckens waerdigh, dat dese *Parasol* met haere mede-soorten(dat is de gene haest blauw worden)seer herdt van natuer sijn, want als dese, rouw sijnde, in eenen eemer cout oft werm water gheleydt worden, ende daer beneffens eene van de onse ghemeyne goede Eycke campernoelien,soo sal de ghemeyne Eycke-campernoelie merckelijcken tijt eerder sacht, platter ende verrot sijn, als de blauw Abeele-fungi, aen ghesien die veel herder en swaerder van stof sijn, waer uyt men can aen-nemenen dat dien volghens de selve oock veel herder en lastigher om verteiren sijn.

Dry Abeele-fungi sonder figuren.

19.

Gedaente IN het lest van September, in't jaer 1672. in een dorp ghenaemt Herenthout, heb ick ghepluckt een *Abeele-fungi*, in alle ghelijck aen mijne *Parasol*, behoudelijck dat den stele wel eens soo dick was, ende aen het onderste vanden selven was sy met een boordeken oft soomken beset:

den ſelven ſtele was boven teghen den hoet wel de helft dunder als onder: den hoet was heel root oft ſchou zoet bruyn, maer niet wit, als de *Parasol:* onder den ſelven hoet was ſchoon wit lanck plues, het welck ghelijck de *Pradelli* met een wit teer velleken bedeckt was; het ſelve velleken door my afghepeldt ſijnde, heeft het gheſeyde plues ſich gheheel ſchoon wit ende lini-recht neffens malcanderen vertoont. Sy was ſeer goet en verſch van geur, ende ſoet van ſmaeck: al noch was deſe van teere ſtoffe ende natuere; want als ick de ſelve rouw hebbe in den mondt ghehouden, liet haer gheheel als tot water verſmilten, waer door ick oordeelde dat ſy niet alleen goet om te eten, maer oock licht om te verteiren was: van binnen was ſy heel wit en vaſt. Tot naerder onderſoeck heb ick de ſelve in verſcheyde ſtucken gheſneden, de welcke haere wittigheydt in vieren-twintich uren niet en heeft verloren, behoudelijck dat ſy eenighe roſſigheydt behaelde; op de ſelve maniere als eenen doorgheſneden appel door den tijdt van een ure can be-erven: welck weder ſeer dun af gheſneden ſijnde, binnen even wit was, waerom ſulcks geene bederffeniſſe can genoemt worden: want dit alleen gheſchiet door de locht die de openingh comt beſchijnen.

Op den ſelven tijdt achter het caſteel van Grobbendonck, onder het dorp Auwen, onder de Abeele boomen, in de bemden neffens de riviere de Neet, heb ick groote menichte van de ſelve Fungi gepluckt, de welcke weynich corter en vaſt mergh in hadden: noch waerender met ſeer langher, maer ſaechter mergh in, de welcke veel ſaechter van vleeſch waeren. In het iaer 1673. in Iunij hebbe de ſelve onder de Abeelen ontrent Antwerpen ghevonden, den hoet ſeven duym breedt, heel caſtani bruyn, vol bruyn dick mergh, heel los en ſaecht, langher uytgewaſſchen als den hoet bevatten coſt, het ghene met heele clonten van ſelfs uytviel: het vleeſch is eenen goeden duym dick ende heel wit, het welck ſijn wit coleur niet veranderde, al was ſy eenen halven dagh doorgheſneden: den ſtele was meer als ſeven duym lanck, boven wat dicker als onder: deſe woegh ontrent twintich oncen groot ghewicht: ſy zijn van natuere ſaecht ende lijmerich, oock ſoo ſaecht als verſchen deegh: want ſy behouden de putten van het drucken der vingheren, ghelijck weeck verſch broodt, waerom ſy niet te beter zijn.

20. Gedaente.

MISSOURI BOTANICAL GARDEN.

De bruyne groote vlacke Abeele Fungi.

21. Gedaente. NOch hebbe ter selver ure en tijdt eene bevonden met een half bolleken, dat is de helft van eenen bol, is een hol half rondt schotelken: dit was twee duym breedt, het selve wesen als de omghekeerde met de letter C, behalven dat den stele meer als eens soo lanck was, ende bynaer over al even dick, behalven eenen bult hebbende op eenen duym naer by de aerde: welck onderste sich seer verdunt, met welcke dunte sy in de aerde staet. Dese vier-en-twintigh uren openghesneden zijnde, is in het leste een weynich blauw gheworden.

Dese *Parasol* met de selve met F en G gheteeckent, dat is de *Rooy gheploeyde*, zijn te saemen de rechte Abeele Fungi, hoe wel dat sy onder de Abeelen soo root niet en zijn, maer grauw oft bruyn grauw, soo wel de schotel als den stele. Van ghelijcken soo hebben sy een seker slappigheydt, als pladt zijnde, ende niet soo herdt als onder de Eycke boomen, waer door sommighe schrijvers dese voor een ander soort willen bescheyden, het welck niet bestaen en can.

Het is ghewisch, dat dese twee soorten de eenighe zijn, de welcke van de Walsche plaetsen, als van Namen, Engeen, en elders, ghesouten in tonnekens te merct comen, de welcke sy aldaer, soo sy die plucken, in eenen tob met kalck-water worpen, om dese blauwicheydt te voorcomen. Dese en connen haer soo langh in de pekel niet bewaeren, als onse herde Campernoelien, de welcke hier nu volghen in de derde plaete, om dat sy seer plat, slibberich, en saecht zijn, het welck in het aenwijsen van te souten te lesen is.

Vervolgh van de ghemeyne Eycke-fungi.

NOMBER 3. AL ist dat dese oock met de letter A B &c. gheteeckent staen, soo nochtans sullen het ghetal van de andere vervolgens vermeerderen, om dieswil dat sy van een natuere en coleur zijn, ende op den selven tijdt voortscomen.

22. A Naem: Onse ghemeyne *Groote bruyn rooye Fungi*, van CLUSIUS in 't Hooghduytsch Grawerbultz / in't Griecks ἀμανῖτα *Amanita* ghenoemt, is soo ghemeyn, en van een ieder bekent, dat de selve bynaer gheene beschrijvinghe vereyscht; want door desen ouden Griecksche naem

N° 3

naem haer deught ende luyster ghenoech ten toon comt, hoe sy onder de alderbeste by de Ouderlinghen is gheacht gheweest, meer als over de twee duysent iaer. Het is eenichsins waerschijnelijck, dat CLUSIUS dese met A, ende die met C voor de selve soort can aenwijsen, alsoo sy weynich schijnen te verschillen, niet als dat de eene grooter is als de andere, waer door hy de eene de ionghe aencomende, ende de ander de groote volwasschen noemt, want hy dese onder sijne 16. goede de derde stelt: hoe wel dat ick ieder met sijne verscheydentheydt sal aenwijsen. Sy soude moghen het *Bruyn witte broodt* ghenoemt zijn.

Voor het eerste, soo is dese met A den hoet ghemeynelijck dry duym, oock minder en meerder in de wyde, maer niet in de ronde, want het wel negen duym in de ronde sijn soude. Desen hoet is seer dick van vleesch, bewassen, oft met een bruyn root glat velleken overdeckt, dat somwijl seer slibberich is: welck velleken soo dun is, dat door de minste quetsinghe het selve af ghevreven sijnde haestelijck het wit vleesch sich laet sien. Dese is met seker malsch plues ghevult; het welck dickmael buyten den randt van de Fungi uyt wascht: welck plues grauw van coleur sijnde, sich met groote cladden lichtelijck laet ontlasten; het welck van binnen geil van coleur is. Als dese seer out sijn, wordt het selve gheheel van buyten groen-geil. Om welcke reden dat hier twee figuren met A ghestelt sijn, om van onder en van boven te connen aenmercken. Den stele is vier duym lanck, onder gheheel dick, maer boven wat dunder, hy is van buyten oock castani-bruyn van coleur: dese hebben geenen wortel: somwijl comen dese soo groot als een menschen hooft. Gedaente

Van dese met B heeft CLUSIUS seer duyster ghechreven, besonderlijck in het aenwijsen: ick meyne dat dit de eerste van sijn 16. sijn moet, volghens dat ick dese in't leven ghesien heb. 23. B

Dese heb ick ghenoemt, *Fungus albus caule ex cæruleo viridi mixsto*: de *Witte fungi* met *uytten groenen, blauwen ghemenghden stele*: oock in't Latijn, *Sagitta capitata*, in't Hooghduytsch Bultz/ in't Frans, *Materaz*: het welck al te samen is te segghen eenen *Schiet-pijl*, oft bout, ghelijck daer de Schutters met den kruys oft voet-boogh den voghel mede schieten: oock van CLUSIUS ghenaemt in het Hongersch Feyer barganya/ het welck te segghen is, de *Witte fungi*. Naem

Niet sonder reden is dese den *Schiet-pijl* ghenoemt, alsoo den stele ghemeynelijck vier oft vijf duym hoogh is, ende boven teghen het hooft eenen vingher dick, ende onder wel viermael soo dick, ghelijck aen de om- Gedaente

omgekeerde figure met B te sien is. Desen stele is buyten seer vremt beschildert, als groen, blau en bruyn, besmoddert: den hoet oft schotel is meer vlacker, dat is, soo hoogh rondt verheven niet als de voorgaende: is oock niet bruyn root, maer wit, met seker bultkens en putten; hoe wel datse mede op sommighe plaetsen wat bruyn sijn. Haer mergh is heel vast te samen als een massa, ghelijck het ghestoldt eyer-wit aen een ghehecht, het welck seer onghemackelijck uyt gaet: sy sijn seer goet, deughtsaem, wit en vast van vleesch.

Quaede Fungi dese ghelijck.

HEt verschil van de quaede desen ghelijckende, bestaet in merckelijcke veranderinghe, te weten dat de quaede geen wit mergh, maer geil mergh hebben, oock den stele bruyn grau is, altijt voos, saecht en spongiachtich, met meer ander onderscheydt, het welck in het Tractaet van de quaede te lesen is in het 2. Cappittel die de 18. quaede is.

Van ghelijcken heeft de voorgaende met A, die ick het *Bruyn witte broot* ghenoemt hebbe, haer quaede medeghesellen, hoe wel dat op de selve plaet by de andere quaede te onderkennen is.

24. C Naer mijnghevoelen soo is dit de tweede derde van de sesthiende van Clusius; want ick voor gheseydt hebbe van de mijne hier met A de selve van Clusius, in tween te bedeylen. Dese seght hy de selve te wesen, maer dat het verschil alleen bestaet door haer eerste opcomst ende on-vol-wassentheyt, het welck by my gheen gheloof can hebben, om dat ick al te wel op dese gheler hebbe: want het is seker, dat dese noyt soo groot en worden als de gheseyde met A noch, al ist dat dese door haer outheydt bedorven sijn, soo en hebben dese noyt ghelijckenis van het mergh by de voorgaende: nochtans is het seker, datter onder al de soorten der *Fungi* geen naerder maechschap aen malcanderen zijn, als dese met C en die met A. Den stele is naer advenant haere grootte van wesen en coleur al het selve: den hoet oft schotel volgens het bruyn root coleur, ende lijmerigheydt, zijn ghelijck, doch desen en heeft geenen hoet, maer meer een widt bolleken, met weynich vast en grau mergh beset. Ioan. Bauhinus seght, dat dit de *Boleti* van Plinius zijn. Dese telt Bauhinus sijne 29. dese comen dickmaels twee te gader neffens malcanderen.

Ioan. Bauh. Tom. 3. lib. XL. Cap. XXIX.

Bj-

Byvoeginghe.

MY dunckt dat CLUSIUS oft BAUHINUS, dese met A en C in de derde plaet aenghewesen, de selve uyt MATTIOLUS beschreven hebben: want sy krac-keelen om den rechten naem, alsoo sy beyde twijfelen, oft dit de *Verckens fungi* zijn van MATTIOLUS, oft de *Laete fungi* van den Herft, van PORTAVILLA; de welcke van de Griecken *Ammanitæ*, van de Latijnen *Suilli*, en van de Neapolitanen *Silli*, oock *Amoniti* ghenoemt zijn, en by APITIUS de *Ferneſche Fungi*, naer seker eycken boom, die *Fernus* ghenoemt is, de welcke in Etruria wel bekent is. CORNARIUS in PAULUM heeft dese voor de *Boleti* ghekent en ghenoemt. IOAN. BAUHINUS noemt dese twee, tot onderscheydt van malcanderen, de eene *Fungus porosus magnus*, ende de ander *Porosus parvus*: dat is, de eene de *groote*, ende de andere de *Kleyne ghegaette Fungi*, de 29. van IOAN. BAUHUSIUS. Het is seker, als ick in het jaer 1669. den 3. October, ontrent de Abdije un Everbode dese in groot ghetal ghevonden hebbe, de selve het onderste mergh vol poros, dat is, oft uytgegeten, oft vol ghelijck sweet-gaetkens was.

Noch seyt BAUHINUS, dat dese cleyne ghemeynelijck met een tweede cleyne te voorschijn comt uyt eenen wortel, want als de moeder gheplückt wordt, volght de cleyne mede: ghelijck ick voor in het eerste van desen boeck noch ghesëydt heb, dat de Fungi haer niet laeten verplanten, soo can men dese cleyne, van de moeder ghetrocken zijnde, niet verplaetsen tot grooter wasdom: ende dat in dese meest te bemercken is, dat de cleyne in haer cleyn wesen met de groote te ghelijck vergaen en bederven: welcke reden is, soo de moeder sterft, het kindt sijn voetsel derft.

Ick heb dese noch ghevonden in drooghe water straeten onder het eycken loof, namentlijck als het in den Herft droogh weder was. Tot Geneven en Bisatien heeft BAUHINUS dese in de bemden veel ghesien, meest twee te gader. Leest neerstich de quaede verckens Fungi, teghen dese goede, de welcke de 34. quaede is.

Ghebruyck.

DEse worden veel ghesouten en ghedrooght tot den winter, ghelijck in het sluyten van dese teghenwoordighe soorten te lesen is. In Hongarijen worden dese overvloedigh op den rooster ghebraden, worden oock op den rooster herdt gedrooght: ende dan tot een fijn poeder ghestooten, FUNGI-MEIL.

ghestooten, ende ghesift als meel: met het welcke sy een sausse maecken als een papken, maer niet te dick, daer by doende eeck oft asijn, oli, boter, gember, peper en gyroffis-naghelen: met dese saus worden de ghebraede Fungi opghedist, waer van sy seker soppen maecken.

Het ghemeyn volck, als boeren en dierghelijcke, nemen wat asijn, boter, peper en sout, daer van sy een saus maecken, ende van het voorseyde *Fungi-meil* en water koken sy eenen broot-bry, die sy met dese saus eten, het welck aldaer een ghemeyne lepel potagie is.

BROOT-BRY VAN FUNGI.

Noch sieden sy de selve Fungi wel gedrooght, in het voorseyde meil ghewentelt, en soo in oli oft boter ghebacken met wat peterceli, peper en sout, &c.

25. D

Naem. My heeft dickmael doen twijfelen, oft dese niet het jongh van de voorgaende was; maer het is ghewis, dat het een soort op haer selven is, die ick de *Grauwe kleyn gheboldc Fungi* noemen sal, in't Latijn *Fungus sphericus parvus cineraceus.* In groot ghetal sijn dese te vinden onder de daghelijcksche ghemeyne *Fungi*, soo dat in een corfken somwijl de helft van dit gheslacht is; want den stele is somwijl corter en dicker, soo dat sy alle niet soo schoon oft wel ghemaeckt sijn als dese figuer haer vertoont; want de schilders houden voor vasten reghel, in alles het schoonste leven te verkiesen, op dat alles dies te aenghenaemer sou vertoonen.

Gedaente Ghemeynelijck sijn dese van soodanighe groote als de figure naer 't leven hier vertoont: nochtans somwijl wel twee en drymael soo groot, maer noyt oft selden kleynder als de letter D hier aenwijst. De reden van soo grooten ghedaente bevinde den lommer der boomen te sijn: want ick in de vlacke locht oft onder dunne en weynige schaduwe dese altijt teerder en cleynder heb bevonden.

Het bolleken is gheheel rondt als een kriecke, rondtsom vast inghetrocken, ende den stele soo bevattende, dat soo men het dun en weynich mergh, dat sy in heeft, wilde uytdoen, het gheheel bolleken te niet soude gaen: het selve is ghemeynelijck aschgrauw, blinckende van velleken; somwijl oock bruyn, maer weynich: den stele is boven seffens dun, maer onder heel dick, met eenighe dunne draeykens voor wortel: den stele heeft het selve coleur, maer is niet blinckende, noch glat, maer doof grau: sy sijn heel goet om aladobi te leggen, om haer groote herdigheyt: dese heb ick menichmael rou ghegeten.

26. E

Naem. Tot onderscheyt van de voorgaende heb ick dese de *Cleyne slack* gheheeten, in't Latijn *Parvus limax.*

Noch meer docht my dese met de voorgaende een en de selve te zijn, niet anders peysende, als dat den tijt die te saemen dede ghelijcken, oft

veranderen

veranderen: maer van ieder soort ghesien hebbende, menichte groote en cleyne, soo van haer eerste opcomen, als volwasschen van twee en dry daghen, jae oock in haer bedervenisse door oudtheydt, soo is haer verschil in alles volcomentlijck ghevolght: want dese selden grooter als een goedt vingher-lidt is, gheliick de letter E naer't leven aenwijst. Sy is somtijts als een clompken onder en boven even dick: welck schotelken allenghskens sich verdunnende, over den stele scherp verlieſt. Sy zijn van het selve coleur als de voorgaende, maer hebben geenen wortel: haer vleesch is binnen selden heel wit, maer wat grauw. Ghemeynelijck zijn dese van de cleyne slacken ghebeten, van de welcke sy oock een seer ghelijckende coleur besitten, ende sijn een fatsoen als een inghecrompe slacke. Dese sijn een paragoen om te souten ende voor aladobie te ghebruycken. Gedaente

Van dese heb ick vele in haer cleyn wesen bedorven sijnde bevonden, swart en ghesteken, stinckende en rot, het welck my in twijfel stelde, oft van dese oock gheen quaede soorte te vinden was, maer hebbe gheene connen vinden noch bekennen, alsoo dese quaede ondeughende te kennen gaven, voormael goet gheweest te zijn. 27.

Noch isser een *Groote slecke Fungi*, de welcke het selve wesen en coleur in alles heeft, maer is wel vier-mael, en somwijl wel seven-mael grooter als de cleyne. Gedaente 28.

Wy becomen onder dese ghemeyne Fungi een soort, de welcke altijt twee en dry te saemen in malcanderen wasschen, op de selve manier en fatsoen, als de twee voorgaende, behalven dat het hoofdeken wat grooter is, de stelen corter, ende noyt eenighe bruynicheydt hebben, maer grauw oft seer wit zijn. Van ghelijcken zijn de cleyne bruyne *Abeele-fungi*, die dickmael vyf oft ses te saemen groyen. Gedaente

Dat ick al dese verscheydentheydt van ghedaente den Leser by figuere niet ten toon en stelle, is, om dieswil dit Werck niet te costelijck soude worden: want sulcks doende, souden noch meer als dertigh plaeten van noode wesen; welcke verscheyde fatsoenen ick nochtans aen den leser can voor ooghen stellen, aenghesien ick van ieder soorte het verschil in mijnen originelen boeck naer het leven heb gheschildert.

Dese twee soorten van *Slecke Fungi*, als sy te out zijn, hebben van binnen witte levende wormkens, even als de caes maeykens zijn, het welck een ieder can beproeven, dese eenighe daghen bewaerende, ghelijck ick ondervonden heb. Quaet teecken.

De alghemeyne aenwijsinghe, op wat tijt de voorbeschreven derthien Tijdt.

soorten der ghemeyne *Fungi* meest te vinden zijn, is tweelmael in het jaer, in de Lenten, en in den Herft: nochtans de vier eerste met de sevenste zijn laete *Fungi*, ende en comen noyt, oft seer selden, in het voor-jaer te voorschijn, als alleenlijck in September en October.

Plaetse. Onse ghemeyne Fungi sijn ghemeynelijck te vinden in de bosschen, soo onder tronck-eycken, als in de leyen van opgaende eycke-boomen; doch sijn oock in de vlacke velden ende weyen te vinden, ende in de drooghe grachten, onder de eycke kanten: want het schijnt dat het eycken-loof sekeren goeden invloet aen de ghemeyne Fungi mededeylt.

Het ghebruyck der ghemeyne Eycke-fungi.

NAer het segghen van DODONEUS, soo worden dese *Campernoelien* nergens meer ghegeten als in Oostenrijck, Bohemen, Hongarijen, en in al die omligghende plaetsen, al waer de kinders de selve rou als knollen oft rapen uyt der handt snoepen. De vroeghe die in April comen, worden aldaer aen draeykens ghereghen ende ghedrooght tot provisie des winters. Hoe-wel dat mijn ghevoelen is, dat de laete *Fungi* veel beter sijn als de vroeghe, om dieswille dat de aerde door de wermte der sonneschijn van vele coude, voetighe, quaede dompen ontlast ende ghesuyvert is, waerom ick segghe:

Pluckt Campernoelien hoogh en droogh, en laet op't jaer,
't Is sonder sorge goede spys, vreest gheen ghevaer.

De reden dat sy de vroeghe drooghen, is om dat de laete te spaede comende, door den aencomenden voechtighen tijdt haer niet wel tot volcomen verdrooghinghe souden voeghen. Ten anderen soo worden dese door het drooghen van haere overvloedighe voechtigheyt ontlast, waer door sy te beter worden, ghelijck dese oock de bequaemste sijn om te souten, eens-deels om dat sy dick van vleesch sijn, waer door sy haer te langher connen bewaeren, ende van de pekel soo licht niet worden opgegeten: ten anderen om dat het sout oock alle coude, grove vochtigheyt verteirt ende verbetert.

Quaede teeckenen. Als wanneer eenighe van dese ghesteken sijn met eenighe geile, rooye, swarte oft grauwe spelle gaetkens, oft als sy stinckende oft duf van geur sijn, oft als sy van buyten, ende veel erger van binnen swert oft blau sijn, oft dat sy in het open-breken blau, geil, oft groen worden, sijn als dan gheheel ondeughende: oft als den hoet oft stele plat, sacht, oft voos is.

Het

No. 4

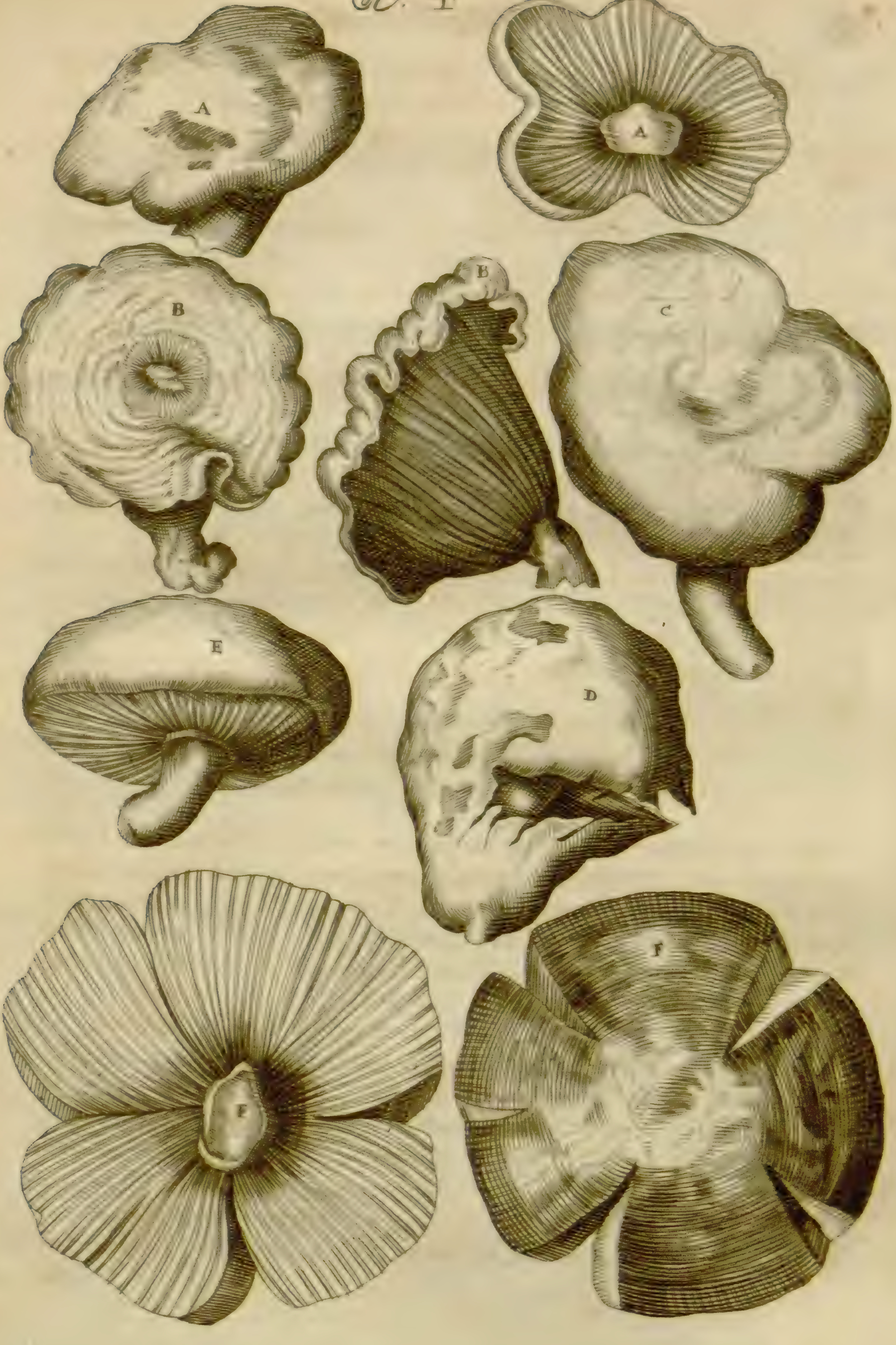

HET IV. CAPITTEL.

Beschrijvinghe der geile Fungi.

CLUSIUS wijst ons dese voor de eerste van sijne veertiende soort, de welcke hy by figure in sijne wercken niet en heeft: ende al ist dat ick de selve menichmael ghesien hebbe, soo en conde ick even wel geen schoonder in het leven becomen, als dese figure met A, de welcke ick uyt den gheschilderden boeck van CLUSIUS (van den welcken ick voormaels noch ghesproken hebbe) heb naer ghevolght. IOAN. BAUHINUS bewijst dese met weynighe woorden onder sijne sevenentwintichste. NOMB. 4. 29. A.

In't Latijn wordt dese van CLUSIUS ghenoemt, *Fungus leporinus*: in het Hongersch, Nitul gomba: in 't Hooghduytsch, Hasen ozlein: in't Nederduytsch Hasen oor: ende tot onderscheydt van de naervolghende, heb ick dese *Fungus croceus parvus*, dat is, *de cleyne Saffraen fungi* ghenaemt. Naem.

Haer volcomen ronde en grootte wordt hier by figuer vertoont; want sy is noyt meerder als eenen goeden duym breedt: sy staet ghemeynelijck wat van besijden op den stele: is boven wit, met weynich asch-verwich in de puttekens, maer is veel met saffraen beschildert: het plues van onder op het buytenste van de ribbekens is seer bruijn geil, maer in den gront wit: den stele is cort en tamelijck dick, en met het selve coleur besmoddert: sy sijn van binnen seer wit en vast: sy wasschen seer ongheschickt uyt en in, den randt wat in gheslaghen: even wel vinde ick geene reden om dese een oor te noemen. Hier van sijn twee figuren tot voldoeninghe vanden begeirighen. Gedaente 30.

Noch beschrijft ons CLUSIUS een tweede soort, de welcke verschilt in veel grooter te wesen als de voorgaende, ten minsten tweemael soo groot: de selve is niet minder uyt en ingaende als de eerste: van boven den hoet niet bultachtich, maer meer inwendich inghetrocken: de welcke als men dese van besijden aensiet, soude het voor een geil bloeme gheacht worden te wesen; te meer, als iemandt dese in de handt hadde, voor geene Fungi can bespeurt worden. Dese soude behooren de groote *Saffraen-fungi* te heeten. Ick en can niet anders speuren, oft het is de selve die hier volght, hoe wel dat CLUSIUS nochtans die uyt LOBEL achter in sijnen appendix bysonder by figure aenwijst; ende geen ghelijckenisse aen malcanderen hebben. Een ander. 31. B.

Onse ghemeyne geile Fungi van Brabant sijn (soo my dunckt) in alle plaetsen Naem.

plaetsen te vinden : als door haere verscheyde naemen te sien is. Van vele oude Schrijvers is dese in't Latijn genaemt, *Fungus luteus*, dat is, de *geile Fungi* genaemt : van TRAGUS *Fungus leporinus*, de *Haese fungi* : van andere, *Auricula Judæ*, *Judas oor* : van LOBEL, *Groote ghecrolde Bos-campernoelie* : van IOAN. BAUHINUS, *Fungus luteus*, sive *pallidus*, de *Geile Fungi* : van den selven in het Fransch, *Chanterelle* : in Borgondien, *Mußirons*, van my, *Auricula leporis lutea*, de *Geil hasen oor* ; maer haer sou beter den naem van *Seeme-leir* toecomen, om de naer beschreven reden, ofte de *Gout geile*. Dese is de vierde soorte van TRAGUS, de 14. van CLUSIUS, de 20. van GASPER BAUHINUS, ende 27. van IOAN. BAUHINUS : van MATTIOLUS de 7. ende de eerste van PLINIUS, &c dit sijn de rechte *Gualliet*, van vele alsoo bekent.

Ick bevinde, dat de oude Schrijvers met dese *Fungi* seer vremt gehobbelt hebben, in het voorseyden noemen en veranderlijck stellen : ghelijck LONICERUS stelt dese neffens sijne *Vinger-fungi*, by de welcke sy gheene ghelijckenis can becomen.

Gedaente Het wesen van de *Seeme-leire Fungi* is aen ieders oogh aenghenaem : is gheheel Gout geil van coleur : heeft gheene ghelijckenis met eenighe ander soorten, want ten is hoet, noch schotel, noch bolleken ; want den stele is aen de sijde van het bovenste, soo dat hy noyt in de midden staet : waer om ick dese nergens beter can by doen kennen, als by het fatsoen van eenen spaenen waeyer, daer de maerten het vier mede waeyen en doen gloyen als sy visch braden, behalven dat dese Fungi niet soo plat oft recht open ghespannen is, maer half toe ghetrocken : by naer ghelijck eenich leir dat door het vier toe ghetrocken is : oft even ghelijck des menschen navel : sy gheven een weynich toe, ghelijck eenigh leir dat sich laet uyt-recken. In dese can ick noch mergh, noch plues aenwijsen : het vertoont sich onderwaerts op de manier van ghestreept plues, maer blijft in het vleesch vast, sonder sich van een te scheyden, gelijck al de ander soorten doen : het welck even vast als't vleesch is, ende van het selve geil coleur : de schotel oft bovenste is seer effen, waer van de randen seer aerdigh ghefronst oft omgecrolt in-gheslaghen sijn. Als de schotel oft de vrucht soo groot sijn als een cleyn palme van eender handt (het welck de grootste sijn) als dan is den stele eenen ghemeynen duym lanck, en half soo dick. In het breken oft snijden sijn binnen heel vast en wit : de stoffe is vvat taeyachtich : haeren reuck is ten uytersten versch, rensch en lieffelijck. Den ghemeynen slach sijn vvat grooter als eenen halven Rijcksdaelder, gelijck hier de print vertoont ; vvaerom hier van een en de selve vrucht tvveederley aensien is ten toon ghestelt, de eene vlack boven op-siende, ende de ander van besijden onder.

Noch

Noch heb ick bevonden, dat ſy eenen pickenden oft peperachtighen ſmaeck hebben, het gene ick proefde in de ſelve rou te eten; maer de eene is heeter als de andere: van deſe heb icker eens ſoo groot ghehadt en ghegeten, die goet waeren: de aldergrootſte vvorden van de lief-hebbers ter plaetſen vvoonende, onder de voet verplet, op dat van het ſap (als van zaet) weder ander ſouden voorts comen, het gene my van de ſelve verhaelt is; hoe-wel dat het effect my niet en is ghebleken. Als deſe te out ſijn, ſoo vercrimpen ſy als een verdrooght velleken.

Wy becomen de *Geile Fungi* twee mael in't iaer, eens ten tijde van het uytcomen van't eycken loof, ende eens, als't ſelve rijſt. Als den ſoeten reighen vroegher valt, vertoonen oock haer alsdan vroegher, want ſy connen teghen gheenen heeten ſonneſchijn, waer door ſy heel wit worden, ende haer goudt coleur verlieſende, heel verdrooghen. Veel reighen is haer oock niet aenghenaem, worden alsdan plat en ſeer waterachtigh, waer door ſy rotten. Tijdt.

Daerom is't beſte ſayſoen in Auguſto, ſoo ick bevonden hebbe in't jaer 1671. als doen het ſeer voechtich was, als wanneer ick in groote menichten heb die aen verſcheyde vrienden toe gheſonden, met grooten danck.

Moſch-achtighen gront brenght deſe voorts in alle plaetſen, want ſy over-vloedigh in de boskens, prieelen en leven van Eycke-boomen te vinden ſijn: waer om (als ick gheſeydt hebbe) LOBEL deſe de *Ghecronckelde Boſch campernoelien* heeft ghenoemt. Het ſchynt dat ſy byſonder door ſekeren in-vloet van het Eycken-hout voorts comen, want ghelijck het ſomwijl gheſchiet, dat ten tijde als het eerſt uyt ſchietende eycke loof van de rupen gheheel af-ghegeten wordt, ghelijck in het jaer 1671. als dan worden deſe niet ghevonden, maer comen dies te meerder in den naer ſomer. Deſe heb ick veel gheſien in de dreven van 't Caſteel van Hoogh ſtraeten, oock tot Mera, daer ontrent: al noch anderhalve mijle van Antwerpen ontrent Wijnegom, ende elders, aldaer rondtom. Plaetſen.

Al iſt dat den al-ghemeenen regel ons verbiedt, op gheene meſthoopen te plucken, alſoo de ſelve niet ſonder perijckel ſijn, ſoo is my nochtans voor de waerheydt verhaelt van groote perſoonen van ſtaet en crediet, dat ſy van deſe *Goude-fungi* op den meſthoop binnen haeren huyſe dick-mael gheplucket, ghekockt en ghegeten hebben, met gheen ander verminderingh als oft ſy op de voornoemde goede plaetſen gheplucket waren, ende aen vrienden van meerder qualiteyt oock een ſchotel preſent ghedaen. Dit ſoude in deſe beſonder grootelijckx te achten ſijn: Bemerckinghe. GOEDE FUNGI OP DEN MEST-HOOP GHEWASSCHEN.

waer om haer den naem vande *Goude-fungi* toe-behooren soude.

Het is seker, dat dese noyt eenighe spellegaten, oft maeyen, oft wormgaetkens hebben; waer door my dunckt dese noyt bederven; ende te meer, als haeren groey gheeyndicht is, verdroghen, oft ten sy door te veel regen verrotten, ghelijck alle andere goede aerdt-vruchten, als koolen, savoyen en andere: ende niet tegen-staende soodanighe rottinghe oft bedervenisse, be-erven nochtans gheene vergiftigheyt, noch doodelijcke fout, ghelijck andere; hoe wel dat dese rottinghe can sieckte en onghesontheyt veroorsaecken, op de selve maniere als andere bedorven spijsen de maghe onstellende, gheen goede kokinghe, noch goet bloet oft voeytsel maecken, verweckende alsoo verscheyde quaelen. Soo dat als dese vast, goet en herdt sijnde, noydt met eenighe vreese, achter-docht, oft perijckel connen belaster tworden. In het jaer 1670. in de maent October. binnen Meræ ten huyse van den Eerweerdighen Heer VAN DEN BOGAERT, Pastor aldaer, door de goede kennisse van den Eerweerdighen Heer PASSCHASIUS VAN GESSEL, Vicarius ter voornoemde plaetse, sijnde een expert kender deser Fungi (siende mijne genegentheyt) heeft my sijne kennisse van dese in alles mede ghedeelt, ende te saemen een goede schotel ghegeten: ende my verhaelt, hoe dese soort over dertich jaer in sijn ouders huyse met heele caskens uyt Italien ghedrooght quaemen, als mede tot den seer Edelen Heer DE DECKER, sijnen oom, de welcke dese *Medulla terræ*, dat is, *Het mergh vande aerde* noemde. De welcke als hy dese buyten over wegh gaende bevondt, het sant wat af-vaeghde, ende soo rouw op at, bekennende in dese in het minsten geen ghevaer te wesen. Noch noemde hy dese het *Hemelsch manna*: ende alsoo hy veele jaeren in Italien ghewoont hadde, alle soorten wel kennende, sachmen hem selden ander soorten als dese eten. Naer mijne gissinge, ende goede kennisse van den genoemden Heere, is den selven een man in de tachentich iaer geweest eer hy gestorven is; nochtans het abondant eten der *Fungi* wordt hem geen oorsaecke des doodts gheweten: waer uyt ick segghe, dat de eyghen ondervindinghe my dese voor de beste doet stellen, om dat sy altijt sonder vrees en perijckel moghen ghegeten vvorden.

Gebruyck en schoon maken. Van dese *Fungi* valt weynich verloren in het schoon maecken, alsoo den stele onder, daer sy mede in de aerde ghestaen heeft, een weynich afgheeort wordt: ten waer dat den stele hol was, alsdan wordt hy afghecort tot daer hy vol en vast is: ende als de canten van de schotel wat te dun oft slodrich zijn, oft door den reighen wat doorwijckt zijn, (het gene lichtelijck becomen) can men het selve wat af-ronden, maer is niet

noo-

noodich. Als sy te groot zijn, can men die doorsnijden, naer ieders believen; maer de cleynste blijven heel.

Sy zijn veel smaeckelijcker en beter, rou ghestooft sonder opbroeden, oft sieden; oock beter versch, als ghedrooght: sy en moeten van het plues niet berooft worden. Sy worden aen eenen draet ghereghen, ende ontrent de schouw ghehanghen, oft in een drooghe camer op de tafel ghespreydt uyt der sonnen schijn, alwaer sy beter drooghen als aen de schouw. In het drooghen worden seer cleyn, ende krimpen in een; want ick dese met heel reesselkens van Brussel heb becomen, de welcke van Borgondien quamen, waer van de grootste gheen ghemeyn Roomsche boon groot was.

Naer dat ick ondersocht hebbe, comen dese tot Brussel niet versch te merct; nochtans in Soignien bosch ghenoech te vinden zijn; want BAUHINUS seydt, dat sy veel onder de Buecke boomen wasschen. Ick heb in mijn kleyn Tractaet, in't iaer 1668. oock ghescydt, dat sy maer eens op onse merct van Antwerpen alsdoen ghesien waeren; maer hebben sedert al meer-mael monster ghepasseert: zijn tot Brussel seer in ghebruyck, te weten de ghedrooghde.

Dese drooghe zijn altijt in twee oft dry uren bequaem tot den dis; worden in lauw reghen-water, oft in soete-melck ghewijckt (melck is beter als vvater) tot dat sy mals vvorden; vvant comen noyt tot de grootte van haer eerste vvesen: zijn oock beter in kiecken sop, en hamele sop ghevvijckt; doch moeten vveder in versch sop ghestooft vvorden, volghens den stiel ende const: maer behooren wel schoon ghewasschen te worden, want de ribbekens, die sy in de placts van plues hebben, sijn vol aerde en sant.

TRAGUS stelt dese voor sijn vierde goede, die hy noemt in't Latijn *Capreolini*, dat is, de *Cabriet*, oft *Geyte Fungi*: de tvveelfste van CLUSIUS, die hy in't Hooghduytsch den selven naem gheeft **Lichling**: oock **Leisc-ten**. Het is de elfste van GASPER BAUHINUS. *Fungus pileolo lato orbiculari flavescente*: de *Fungi met den ronden breeden bleeck geilen hoet*: van IOAN. BAUHINUS de sesentvvintichste: *Fungus luteus pallidus*, de *Bleeck geile Fungi*, van my *Fungus croceus magnus*, de *groote saffraen Fungi*, sy is oock de vierde van MATTIOLUS. 32. C Naem.

Dese *Bleeck geile Fungi* comen op verscheyde fatsoenen te voorschijn. In den gheschilderden boeck van CLUSIUS, heb ick tvvee verscheyde figueren bevonden, de eene de helft kleynder als de andere: de grootste van de selve heb ick hier in print ghestelt. Dese heeft eenen vlacken, niet seer hoogh verheven hoet oft schotel, seer hoeckich uyt en Gedaente.

ingaeNde

ingaende, ontrent dry duym breedt: in de midden een weynich inghetrocken, de randen op sommighe plaetsen een weynigh omgheslaghen: haer coleur is grau wit, maer op den cant ende in de midden bleeck geil: de reste met eenighe heel bleecke dunne saffraenachtighe verwe beloopen: haer plues is seer ghelijck aen de *Goude-fungi*; maer is meerder ghegheſtreept, met rechte linien oft ribbekens beginnende van den stele, en eyndighende teghen den randt van de schotel, het welck schoon saffraen-coleur is. Somwijl is de schotel aen den rant boven omgetrocken; den stele is van het selve bleeck coleur, als sy boven is; den welcken eenen halven vinger lanck is, ende van des vingers dickte: sijn van de selve natuer als de voorgaende, doch hebben soo veel vleesch niet: sijn oock meer onderworpen aen stanck en bedervenisse als de Goude-fungi. Dese sijn meer wit als geil, oock veel droogher als de *Goude*, en seer heet, peperachtigh van smaeck; noch sy en laeten haer niet uyt-recken, want sijn seer hert en vast: ick heb dese den 22. Iunij 1673. rou ende ghestooft ghegeten.

Tijdt en plaets. Dit is een vroeghe soort; want is te vinden ontrent Sincxen: comt in de bosschen, en op de selve plaetsen als de andere.

33. D. E. F. Naem. Hier is te bemercken, hoe dese de *Boleti* van de Ouderlinghen is gheweest: als van CICERO, PLINIUS, HORATIUS, en andere: van PORTA-VILLA ghenoemt, *Fungi Autumnales*, de *Herft Fungi*. Het is de derde van MATTIOLUS, die hy in't Hooghduytsch noemt **Herren Peltz**: de seventienste van CLUSIUS, met den naem van Hongarijen, *Dominorum Fungus*, in't Hongersch, **Vz Gomba**: oock in't Hooghduytsch **Keyserling**/ *Fungus Cæsarius*: het ghene al te saemen te segghen is, de *Heeren*, oft *Keyserlijcke Fungi*. Ick heb dese *Fungus ovinus*, de *Eyer Fungi* ghenoemt. IOANNES BAUHINUS in't Latijn, *Fungus speciosus*, de *schoone Fungi*, oock *Magnus luteus*, de *Groote geile*. Dit is sijne drijentwintichste soorte.

Gedaente Tot meerder kennis en voldoeninghe zijn hier vier figueren naer 't leven vertoont: ten opsicht van haer eerste wesen, als de letter D vertoont, is dese van my de *Eyer fungi* ghenoemt; alsoo sy in alles aen een wit hinnen ey ghelijckende is; want leydt bewonden ende ghewasschen in een vast, saecht, dun, wit liesken oft velleken, het welck de selve, soo de schotel, als den stele, gheheel omvat: welck velleken sy selven allenghskens, door het swillen ende groeyen van de binnen besloten vrucht, ontwindt ende los-maeckt: ende open berstende, de Fungi haer meer en meer vertoont, op de selve manier als het broyen van een kiecken. Dit heb ick in't jaer 1669. den 3. 4. en 5. October in de afgecapte bosschen van de Abdije van Everbode neerstelijck bespeurt: dese nu uyt haer velleken ofte schelle gheboren sijnde, heeft de schotel het coleur van

eenen eyer-doyer, ende het fatsoen van de figure met E niet lanck noch dick van stele: het plues is merckelijck dick en menichvuldigh, schoon citroen coleur, ende den stele van den selven.

Dese heeft dryderley wesen, welck ieder eenen dagh verheyscht: in haer derde wesen is sy seer vlack en pleyn uytgherecke, als wanneer de schotel seer groot is, somwijl als een kleyn hoeyken, ende ghemeynelijck ghespleten oft ghescheurt als de twee figuren met F hier aenwijsen; de bovenste sijde is schoon en aenghenaem, als saffraen, met een weynich roodt fermelioen gemenght beschildert, met aen den randt eenighe streepkens bleeck-geil: haer plues is alsdan seer verwasschen, ende veel dunder gheworden; maer leydt seer recht neffens malcanderen, als oft het met eenen ghesoden bleecken eyer-dooyer bestreken was: den stele is alsdan veel langher, ghelijck eenen goeden vingher: den hoet is dick en wit, vast van vleesch, en den stele van ghelijcken. Sommighe segghen, dat sy van binnen melck in heeft, het welck ick niet bevonden hebbe. Van dese soorten zijnder groote en cleyne, doch van ghelijcken aensien.

Tijde.

Volghens den naem van PORTAVILLA, de *Herfst Fungi*, soo soude dese een laete soort wesen: van ghelijcken volghens mijn voorschreven ondervindinghe, van de maendt October: niet teghenstaende, my dunckt dat sy in het voor iaer oock te voorschijn komen, want ick meyne dese noch in Iunij in het voorby-gaen ghesien te hebben: ende te meer, soo betuyght CLUSIUS, de selve twee mael binnen 't iaer te becomen te zijn.

Plaetse.

In Brabant zijn eenighe te vinden in de afghecapte bleck bosschen, de welcke niet veel met eycken loof bedeckt zijn; want onder lommer van eycke boomen worden sy noyt bevonden, maer meestendeel in drooghe plaetsen. Als wanneer dese bedorven zijn, is haer eerste wesen gheheel verloren, ende worden heel slodderich en plat.

Bemerckinghe.

In de beschrijvinghe der *Boleti* is te lesen, hoe in de voorgaende eeuwen dese *Keyserlijcke Fungi* van de Ouderlinghen voor de *Boleti* zijn ghehouden gheweest, als PLINIUS meynt, dat den Keyser CLAUDIUS hier door vergheven is, het welck grootelijcks ghemist is. Het is seker, dat dese soort seer weynich en seldtsaem in *Brabant* te vinden zijn, maer in *Hongarijen*, *Bohemen*, *Savoyen*, *Borgondien*, *Napels* en daer ontrent zijn dese seer overvloedich: het welck my wel bekent is.

Sonder twijfel zijn dese een seer goede ende van de beste soorten, om dat sy nerghens als in drooghe plaetsen te vinden zijn: ende soo wanneer dese ontrent de hollen van eenighe fenijnighe beesten voorts-comen, zijn sy (in haer vel noch bewonden zijnde) blauw en swart, waer door

dese met haer voorschreven goede aenteeckeninghen bevonden zijnde, gheen achterdencken connen verwecken, maer als een seer goede spijse ghenut worden.

Het V. Capittel.

Nomb. 5. De reden dat dese twee met de letter A en B haer plaets by de groene *Fungi* hebben, is om dat de voorgaende plaet haer gheen plaets en conde verleenen, het ghene nochtans wel behoorlijck was.

34. A Naem. Ioan. Bauhinus heeft van dese gheen ander woorden, die hy voor sijne elfste stelt, als 't ghene Clusius van dese sijne eerste voor de negenste beschrijft: die sy met den Hongarschen naem noemt **Hereuch**/ en in't Hooghduytsch **Kremling**/ in't Latijn, *Candicantes*, oock *Alblicantes*, het welck soo veel beteeckent als *Grijsachtigh* uyt den witten. Ick noeme dese *de cleyne grijse Fungi*.

Gedaente. Dese *Grijse Fungi* is van geene Auteuren met de figuer vertoont. Als ick dese bevonden hebbe, was sy niet grooter als eenen duym breet, dat is de ronde van eenen twelf-stuyvers penninck, al uyt soo groot niet als de figure met A hier vertoont: doch ben van ghevoelen met Clusius, dat onder dese sommighe veel grooter sijn: den stele is eenen cleynen vingher dick, ende eenen halven lanck, alle van het selve grijs oft witachtigh coleur: de schotel is boven met eenighe bleeck-geile cleyne vleckskens besmet: den hoet is niet hoogh, maer plat, heel weynigh onder om-gheslaghen, ghelijck de omghekeerde figure vertoont; haer linirecht plues is ros als met roet oft soet uyt de schou beschildert: sijn van binnen seer wit, vast en droogh van vleesch.

35. B Naem. Al is't dat Clusius dese de vierde van sijne neghenste noemt, nochtans heeft cleyne ghemeynschap by de voorgaende, van hem in het Hongersch **Voros herench**/ in't Hooghduytsch **Rotte kremling**/ *De rosse Fungi ghenoemt*: haer coleur is even ghelijck aen de oude Palmenhoute dammen oft schijven van eender verkeer berdt.

Gedaente. Onse *Palmen-houte Fungi* heeft den hoet ofte de schijve seer plat, en rontsom boven aen den randt wat bleeck-ros met cleyne streepkens, in de midden een plecksken bruyn ros als soetachtigh, ende weder wat lichter van coleur: daer naer volght weder eenighen circkel van het selve bruyn coleur, waer mede de rest vervolgens haer coleur lichter ros wort, het welck sich allenghskens verliest. Het ghene in dese figure met B seer natuerelijck wordt aenghewesen. Bemerckt dat dese soort, 't zy

cleyn

N.° 5

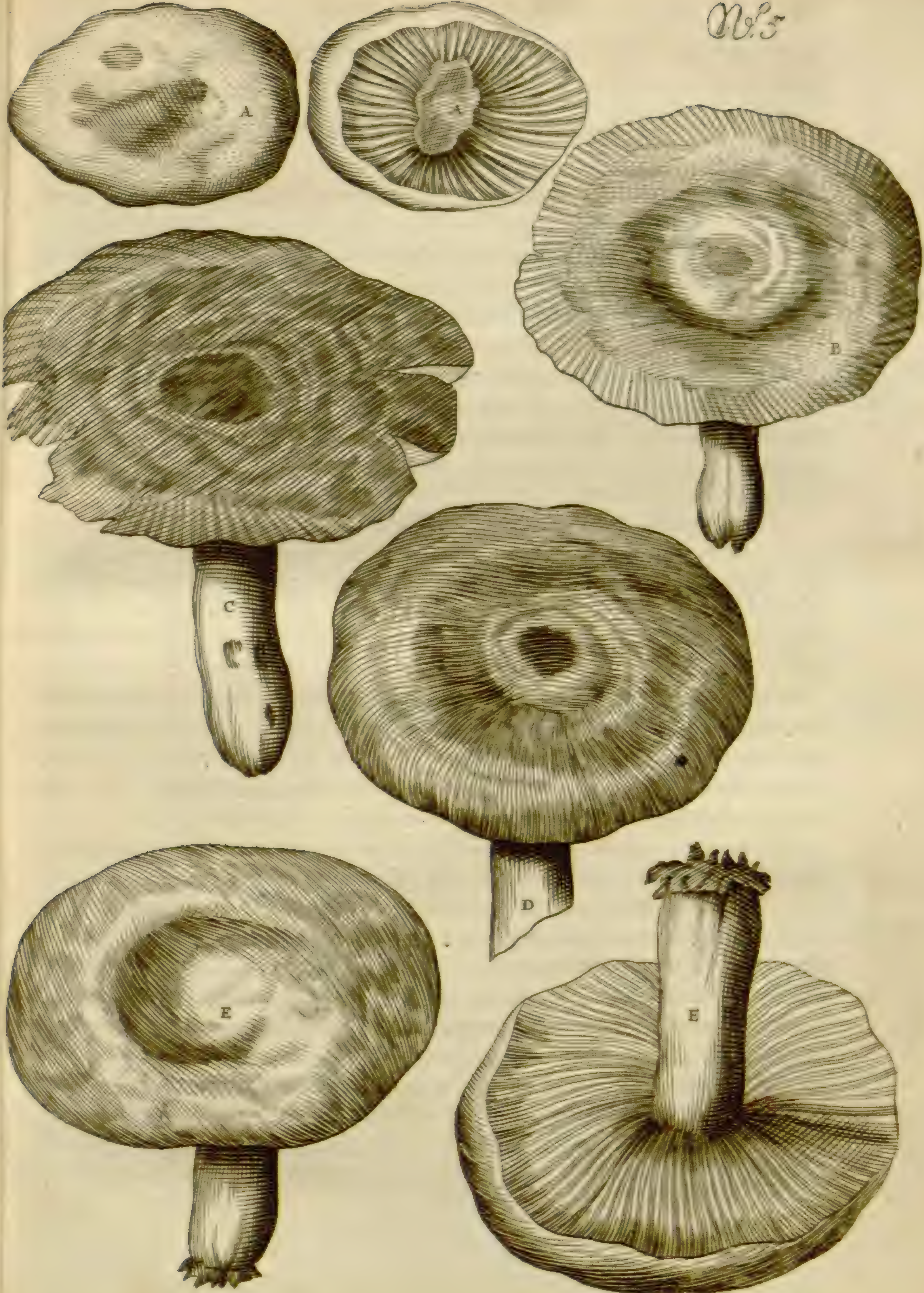

kleyn oft groot, out oft jonck, in dit voorschreven coleur gheene veranderingh en hebben, waer door sy wel toonen een seker ende vast gheslacht te sijn. De schijf is somwijl vier duym en meerder in de breede: van onder is sy gheheel wit, met seer dun, wit, sacht plues: den randt is noyt om-gheslaghen, behoudelijck dat het selve op het uytterste wat geil is: de selve schijf heeft soo veel vleesch als de dickte van een verkeer schijf, van binnen wit en vaste stoffe, seer goet van geur; nochtans becomen dese somwijl eenighe vierighe steecskens, het welck uytgesneden wort. Den stele heeft de lenghde van twee duym en half, ende als eenen ghemeynen vingher dick, onder wat dicker als in de midden: sijn coleur is gheheel wit met weynigh grauw besmoddert.

Wy becomen dese maer eens in't iaer in het leste van de maendt Mey, ende in het beginsel van Iunij, soo dat het twee vroeghe soorten zijn: in de bosschen zijn dese meest te vinden, somwijl op de canten onder het eycken loof. Tijdt en plaets.

Beschrijvinghe van dry soorten van groene Fungi.

HEt is te bemercken: hoe CLUSIUS dese twee naervolghende de eerste ende tweede van sijne dertiende stelt; de welcke hy bedeylt in vyf verscheyde: waer van de derde purper is, een ander bruyn, ende de vijfde grauw: het welck seer onseker te verstaen is, nochtans comt sijn beschrijvinghe in sijne ghedruckte boecken (alwaer de figuren niet ontrent zijn) met de figuren naer 't leven gheschildert in sijnen geschreven boeck seer wel over een: de welcke ieder, volghens haer coleur, de roode by de roode, en de grauw by de grauwe, door my te saemen ieder onder sijn soort sullen ghevoeght worden: waer uyt een ieder even wel al de soorten sal connen bekennen, soo van CLUSIUS, als van BAUHINUS, 36. 't zy in wat orden oft onder welck gheslacht van de selve Auteuren die C ghenaemt oft ghestelt zijn.

In het Hooghduytsch is dese **Fraw Teubelinge** / in het Hongersch Naem. **Galamb Vieza** / in't Latijn *Dominarum Fungus*, en in't Duytsch de **Jouffrouwen oft Mevrouwen Fungi** ghenoemt. De reden van desen naem is my onbekent, ende ick sal dese de *Groote groene Fungi* noemen, *Fungus magnus viridis.* IOAN. BAUHINUS noemt dese *Fungus silvarum asper esculentus, de stekende eetbare Fungi uyt de bosschen.* van CASPER BAUHINUS sijne eerste van de achtste; en van IOAN. BAUHINUS de eerste van de twaelfste en van CLUSIUS de eerste van sijn derthiende goede.

Met reden magh dese de *Groote groene* ghenaemt zijn, aenghesien dat Gedaente

 sy

ſy wel vyf duym in haeren diameter is, het welck by naer de ronde van het binnenſte van een tenne talloor is, geheel recht, en plat als een plaete, ſelden met eenighe bulten oft putten, ſomwijl rondt, maer meeſtendeel gheſlipt, oft met gheſcheurde ſcherpe randen, ſeer bleeck aenghenaem groen, met hier en daer een kleyn wit vlecksken aen den cant, met eenighe corte vorekens, oft uyt en ingaende linikens. Den hoet van onder heeft rechte linien van vaſt cort plues, het welck uyt den geilen beſprinckelt is: het vleeſch van den hoet is niet dicker als eenen kleynen vingher, ſeer ſneeuw wit, en vaſt van binnen: haer bovenſte groen vellecken laet ſich lichtelijck afdoen. Den ſtele is eenen grooten duym dick, ende wel vier duymen hoogh, wit bleeck-geil, en wat bruyn grauw: ieder coleur op verſcheyde plaetſen: ſy en heeft geenen wortel.

Onder deſe comender dickmael met eenen halven hoet, ſeer gheſlipt, en hol uytgheſneden, ende den ſtele alsdan niet in de midden, maer aen het eynde van den hoet, met meer ander vremde veranderinghen, te weten, boven onder het groen coleur met bleeck blauw, bleeck geil, en caſtani bruyn, op verſcheyde plaetſen ghepleckt, ick en vinde gheene reden in deſe van eenighe ſtekende rouwicheydt, waerom haer BAUHINUS ſtekende noemt.

37. D Naem. Met de ſelve naemen als de voorgaende, wordt deſe mede-ſuſter ten toon gheſtelt, en bekent ghemaeckt voor de tweede van de derthiende van CLUSIUS, van de welcke hy de figure in ſijne ghedruckte wercken ten aenſien ſtelt, tamelijck wel ghelijckende: hoe wel deſe medegaende met D op 't hooghſte naer 't leven ghevolght is. Deſe heb ick de *Groene inghetrocken navel Fungi* ghenaemt.

Gedaente. Een vierde paert minder als de voorgaende, vervolghens in al haer deelen, is deſe haer ghemeynelijck vertoonende, den hoet geheel rondt, niet plat, maer hoogh uytbortelende, ende in de midden boven den ſtele wat inwendich inghetrocken, ghelijck des menſchen navel: haer coleur is bruyn doncker groen, het welck ſich aen de cant met eenighe roſſicheydt verlieſt: den hoet is ghemeynelijck den randt een weynich inghetrocken, oft onder omgheſlaghen: het plues is uyt den witten bruyn, op de ſelve manier als voren: deſe vertoont haer in haer kleynſte opcomen met de voorſeyde bruyne groenicheydt. Sy worden voor ſeer goede van de Auteuren betuyght, hoe wel dat ick de ſelve noyt ghegheten heb, ende oock weynich gheſien hebbe, alſoo ſy in Brabant ſelden te vinden zijn.

Tijdt en plaets. Onder de vroeghe worden deſe twee ſoorten aengheteeckent, alſoo ſy in de maendt Iunij en Iulij, volghens het ſchrijven van IOAN. BAUHI-

nus, in de ghemeyne bosschen te voorschijn comen.

Een mede soorte van de voorgaende heb ick t'Antwerpen bevonden, die ick ghenoemt hebbe in 't Latijn *Fungus colore variegato*, oft *Fungus punctatus*, *De ghespickelde Fungi*: op de Hollantsche manier, de *Bonte Fungi*: want de selve noemen alle ghevlamde oft gespickelde bloemen, oft kruyden, de welcke verscheyde coleuren behelsen, als gevlamde roosen, heulbloemen, &c. De bonte heulen, roosen, ende soo voorts. 38. E Naem.

Mijne *Bonte Fungi* besit op haeren hoet verscheyde coleuren, als vleckskens van licht-groen, bruyn doncker-groen, geil-groen, bleeck-grauw, grauw en witte, seer vremt, maer niet aensienelijck: sy is hoogh van schotel, ghemeynelijck met eenen inghetrocken put, half rondt om den stele; want den stele heft sich boven met den hoet op: de schotel is rondt, selden van onder den randt inghesllaghen, heeft vast grauw ghestrept plues; is wel vier duym breedt. Den stele is eenen goeden vingher dick, en twee duym lanck, hebbende eenich fatsoen van wortel; ghelijck de twee figuren met E hier aenwijsen. Den stele is bruyn grauw, en op sommighe plaetsen heel wit van vleesch, seer versch en aenghenaem van reuck, heeft een weynich peperachtighen smaeck. Gedaente.

Oft dese tweemael in het iaer comen, is my tot noch toe onbekent, doch heb dese ghesien 24. Iunij in de eycke bosschen, ende in de vlacke locht. Tijdt en plaets.

Bemerckt, als datter een mede soort is, aen dese soo ghelijck als het een ey aen het ander, de welcke quaet ende perijckeleus is; het verschil is niet anders, als dat de quaede seer swaer stinckende is, van binnen swart, blauw oft perdts, oft seer voos en gesteken. Quaede teeckenen.

Het VI. Capittel.

Van de Roode Fungi.

Tot bequaemer licht, ende aensienelijcker kennisse, waer door een ieder te beter de eene soorte van de ander soude connen onderscheyden, soo ist dat ick alle de roode soorten hier by malcanderen heb ghevoeght, op het welck (ghelijck ick noch ghesеydt heb) onse voor-ouderen weynich ghepast hebben: het welck my oock in alles niet wel doenelijck is; alsoo het coleur in sommige de minste veranderingh is om haer ten selven opsicht daer onder te voeghen: doch evenwel sal ick soo veel voor-by-gaen als't doenelijck is, van groene, witte, bruyne en roode, alle

NOMB. 6. onder malcanderen te stellen; ghelijck ick meestendeel by CLUSIUS bevonden hebbe; ende noch ergher by IOAN. BAUHINUS, want hy stelt de goede neffens de quaede.

39. A

Naem. Om nu te comen tot de eerste goede roode soorte, soo sal de letter A den iverighen Leser alhier dry figuren naer 't leven vertoonen,

Gedaente My docht dat dese seer ghelijck was aen eenen *Vyt-ghespreyden Ioufvrouws wacyer*, om haer coleuren, aenteeckeninghen, soo van den eenen als van den anderen cant: in't Latijn, *Ventilabrum extensum dominarum.*

De eerste figuer met A vertoont, hoe dese *Fungi* seer uyt en ingaende ghesneden, ende niet rondt en is: haer meeste coleur is uyt den purpuren: dese vlecken in de midden sijn licht bruyn, ende belcheyden met wit; den hoet is seer hoogh verheven ende uyt-ghebult, ghelijck de letter AB haer vertoont. Als wanneer sy eerst te voorschijn comt, soo en is haer purper soo veel niet, maer meer wit en bruyn, hoe wel dat den meerderen uyt-wasch een vlacker ende uyt gereckter schotel aenwijst, gelijck de eerste A vertoont.

Haer onderste van den hoet is gheheel bruyn purper, met schoone rechte strepen van plues, het welck seer ghelijck aen de *Wey-fungi* is, waer van sy schijnt een mede soort te sijn: den randt is wat omgheslaghen, het welck in de tweede met A te sien is. Den stele is seer aenghenaem rondt, de dickte van eenen cleynen vingher, ende des selfs vinghers lenghde, van coleur bleeck purper en wit.

Al is dat *Clusius* hier van niet in't bysonder heeft gheschreven, soo nochtans dunckt my dat hy van dese voor een bescheyde soort onder sij-

40. B

ne sevenste schijnt te roeren, van welcke de mede-suster met B hier naer volghen, ende beschreven worden.

Naem. CASPER BAUHINUS noemt dese in't Latijn *Fungus orbicularis sulcatus albus fusco permixsto*, *De witte ronde ghevoorde Fungi met bruyn ghemenght*: ende het is sijne neghenste soort: van CLUSIUS, *Fungus tuberosus*; in het Hongersch, **Choporke gomba**; in't Hooghduytsch, **Augerling** / in het Duytsch, **de Gheboldе Fungi** / die hy sijn sevenste telt. IOAN. BAUHINUS stelt dese sijne sesthiende, die hy noemt *Fungus tuberosus esculentus albo fusco permixstius vel maculis distinctius.* dat is, *De ghebolde eetbare ghemenghde wit en bruyne Fungi, met verscheyde vleckskens.*

Gedaente Op dat haere kennis tot claerder vertoogh aen den Leser werde voor ooghen ghestelt, soo sijn hier twee figuren met B boven malcanderen staende, naer het leven aenghewesen, hoe wel van my noyt in het leven ghesien; waerom ick ghedwonghen was de selve figuren uyt de wercken van CLUSIUS naer te volghen, het welck ick bevinde IOAN. BAUHINUS

oock

N°.6
A
A
A
B
B
C
C
D
D
D
D
E
F
G

oock ghedaen te hebben. De eerste figure vertoont haer sonder stele, waer uyt te sien is, hoe sy een rechte *Tuber*, dat is een *Ardt bayle* ghelijck is, de wijle sy haer soo rondt ende dicht toe-sluyt, dat sy als-dan (soo CLUSIUS seydt) seer ghelijck is aen een eynden-ey, maer veel grooter. Als sy in de aerde staen, is aen haer gheenen stele te speuren, soo dat den buytensten randt soo onghetrocken is, dat den selven aen het gras ofte gront raken: haer vel, waer mede sy overtrocken sijn, is uyt den bruynen wit, dat is met een ghemenght coleur, gheheel effen van vel, somtijts met eenighe vleckskens wit en tusschen bruyn, het ghene met den tijdt oock gheheel vergaet: op het bovenste top ghemeynelijck wit. Onder dese vindtmen oock die van ronde forme als een bal sijn: haeren stele is heel cort, en onder spits, ghelijck de tweede figuer met B aenwijst. Van onder is dese weynich hol, met wit ghestreept plues doortrocken van den randt van de schotel tot aen den stele: somwijl sijn de randen ghescheurt oft ghespleten: sy zijn tamelijck dick van vleesch.

IOAN. BAUHINUS maeckt hier twee verscheyde soorten van, de eene noemt hy de *Fungi met de vlecken uyt den bruynen*, ende de ander de *Grauwe uyt den witten.*

Binnens iaers worden dese in Hongarijen en Duytschlandt dry-mael bevonden in de weyen en velden. Waer het saecke dat sy met roodt plues verciert waeren, sy souden onder het ghesellschap van de *Wey-campernoelien* ghestelt zijn. Tijdt en plaets.

Dese mijne derde onder de sesde soort, heb ick in't Latijn ghenaemt *Fungus coccineus villosus*: de *Roode bonte* oft *ghehayrde Fungi*, oft de *Roode wolle Fungi*: van CLUSIUS, *Fungus cervinus niger*, de *swerte herdts Fungi*: hoe wel dat ick in dese noyt eenighe sekerheydt heb connen bemercken oock in het minste deel. Hy noemt dese in het Hooghduytsch Hirschling / het is de eerste van sijne thiende soort, ende van IOAN. BAUHINUS de eerste van sijne twintighste soort, in't Latijn, *Villosus puniceus*, de *Roode ghehayrde*, ofte de *Ghenopte Fungi*; noch van de Duytschen de *Rouwe ghehayrde bockachtighe Fungi*: noch van IOAN. BAUHINUS *Fungi silvestres esculenti cervini*: *De goede herts Fungi uyt de bosschen.* 41. C Naem.

Als wanneer ick op den 21. Iunij in't jaer 1671. dese *Carmosijne* oft *Roode Fungi* heb gevonden, soo is sy ten uyttersten met haer levende wesen ten toon ghestelt, soo wel de eene van boven aensiende, als de andere omghekeerde van onder door de letter C. Haer schotelken oft hoofdeken is boven plat, ende niet verheven: wiens wijde in de ronde de selve grootte van dese figuer heeft, dat is, wat grooter als een Ducaton, doch selden veel grooter: op welcke plattigheydt seker uytwendighe teere, Gedaente

dunne.

dunne, sachte, even als nopkens van sijde-stoffe zijn, sy is roodt van coleur: Clusius seydt, als scharlaken-roodt, hoe wel dat ick dese soo hoogh van coleur niet bevonden heb, dan wel seer natuerlijck, oft sy met een saecht roodt vleesachtich velleken overtrocken was: de eene is somwijl wat rooder als de andere, ghemeynelijck als bleeck carmosijn.

Dat ick dese de *Wolle-fungi* noeme, is om dat sy nopkens heeft, als sekeren sachten dons van het fijnste hayr: het welck haer uyt-wast sonder nochtans dat het rouw oft stekende is; maer seer aen de menschen ooghen aenghenaem. De randen sijn van onder seer omgheslaghen, ende onghemeyn ingheelooght: het plues is sacht ende niet heel lanck, ende bleeck-root, als van de Pradelli, het welck seer aerdigh verscheyden met voren neffen malcanderen leydt: sy is dun van stele als eenen cleynen vingher dick, maer niet soo lanck: somwijl hebben sy eenighe peeskens voor wortel, en somwijl een boordeken, zijn van binnen seer sneeuw wit, ende seer aenghenaem van reuck.

Tijdt en plaets. In Mey en Iunij comen sy te voorschijn, maer niet anders, soo dat sy een vroeghe soort zijn. Onder de eycke boomen en in de open velden zijn dese te soecken en te plucken, soo wel als in de losschen.

Bemerckinghe. *Ioan. Bauh. Tom. 3. lib. XL. pag. 823.* Naer alle dat ick hebbe connen achterhaelen, soo is dit de *Herdts-fungi*, van de welcke sommighe lichtaerdighe Schrijvers haer beroemden, dat dese de Fungi was die sy seyden in oude tijden by de Apoteeckers te coop te zijn, segghende dat dese Fungi voorts quaemen uyt het zaet van de herten, waer door dese Fungi de natuer hadden om tot onkuyscheyt te verwecken: tot welcken eynde sy verkocht ende ghebruyckt wirden, het welcke valsch ende onwaerachtich is, doch men heeft onder veele Ouderlingen soodanige menichvuldighe heydensche superstitien bevonden: daer de natuere van de Fungi geheel anders is, alsoo sy cout, slijmerich en voechtich zijn, het gene een beletsel ende afkeer van Venus doet hebben, hoe wel dat de heete en drooghe byvoeghsels in het koken van een ander behulp zijn.

Noch docht my noodich dese derde van de dertiende van Clusius onder het gheslacht van de *Roode Fungi* te stellen, de welcke hier met dry figuren naer het leven zijn ghetrocken uyt den gheschilderden boeck, door Clusius ghemaeckt, die hier worden met de letter D vertoont.

42. D Waer van de figure met den stele vertoont haer eerste ende kleyn ghedaente, maer de twee ander vertoonen haer groodt ende volwasschen te wesen.

Naem. In Hongarijen is dese ghenaemt Vereews galambicza/ in't Hooghduytsch

duytsch **Rott teubelinge**; het welck soo veel te segghen is, als de *Purpere Fungi*. Ioan. Bauhinus stelt dese sijne derde van sijn twelfste, ende Gasper Bauhinus heeft dese sijne vierde van de achtste ghestelt, die hy noemt in't Latijn, *Fungus purpureus, sive ruber*, de *Roode oft purper Fungi*. Ick noeme dese de *Purper bedauwde buyck-Fungi*.

Sonder twijfel is dese in haer levens grootte door Clusius in sijnen boeck ghestelt; de welcke ick niet heb willen veranderen, om haer wel ghemaecktheydt. Gedaente

In haer eerste opcomen, te weten die met den stele, is den hoet een cleyn weynich grooter als dese figure hier vertoont, de welcke als dan schijnt rondt te wesen, en ontrent twee duym ende een half breedt: seer schoon purper op haer bovenste deel: den stele is van gheen meerder dickte oft lenghde als de selve in de plaet haer hier vertoont: den selven stele is heel wit.

Als sy tot grooten wasdom ghecomen is, soo is sy seer hoogh verheven als een kusken, met holten en bulten uyt en ingaende, noch oock niet rondt, maer seer hoeckich en cantich, gelijck in dese groote met D sonder stele alhier te sien is, seer schoon als purper met fermilioen ghemenght; welck schoon velleken seer dun is; want soo men ten minsten met den naghel van den vinger dit velleken roert, soo laet het schoon wit vleesch sich daer haestelijck door schijnen: sy is oock bedauwt gelijck aen den dauw van de sleeuw-pruymen, den welcken lichtelijck af can gevaeght worden: haer plues is van onder seer schoon bleeck, als tusschen grauw en wit, het welck op sommighe plaetsen door de slippen van den randt door ghewasschen is: welcken buytensten randt van den boordt een weynich omgheslaghen is, op de selve manier als de omghekeerde figuer hier aenwijst. Dese is soo goedt, wit en vast, als eene onder al de soorten can bewesen worden.

Eens op het iaer comen dese te voorschijn in Iunio en Iulio, zijnde een vroeghe soorte, groeyen in de bosschen. Tijdt en plaets.

Niet teghenstaende het segghen van Columna, datmen geene goede Fungi sal plucken onder den *Mast boom*, soo nochtans noemt Ioan. Bauhinus dese in't Latijn, *Fungi abietini esculenti*, de *Eetbaere denne Fungi*, de welcke de rechte mast boomen sijn: ende het is de neghentiende van Ioan. Bauhinus sonder figuren (al waer de dry figuren van de doodelijcke slanghe oft serpente Fungi seer qualijck ontrent ghevoeght sijn onder een en het selve ghetal en Capittel) van Casper Bauhinus is sy de vijfthiende ghenaemt, *Fungus pileolo magno plano orbiculato, venis ex exasperato*. de *Fungi met den grooten vlacken ronden hoet, met rurghe strepen*: dat is plues. Clusius

43. E Naem.

us beschrijst hier dry soorten, van de welcke sijne twintighste is die hy met eenen naem noemt in't Latijn *Fungi abietini*, dat is, *Denne fungi* : in't Hongersch schrijst men Denne-boom **Fenyo fa** / soo dat sy in de selve taele, **Fenyo alya gomba** / in 't Hooghduytsch **Thannen baum gresseling oft Thanneling** / al het selve is.

Gedaente Aenghesien dese in dry verscheyde bedeylt worden, soo is de eerste van dese met twee figuren E en F, de eene grooter als de ander, naer het leven vertoont, ten opsicht van haere verscheydentheydt in het wesen.

Dese eerste ende cleynste met E is in haer vollen wasdom, als sy hier aenwijst: de schotel is ontrent twee duym breedt, gheheel bleeckroodt, als tichelsteen van coleur, boven den hoet wat inghetrocken in't midden, als de *Navel Fungi*: den stele is niet langher als ander half lidt van eender menschen vingher, maer niet dicker als eenen dunnen cleynen vingher, onder veel dunder als boven. Dat dese, volghens het segghen van GASPER BAUHINUS ruygh oft wat rouw als wolachtigh sijn, is waerschijnelijck.

44. F

Gedaente De tweede met F is veel grooter, ende seer schoon bruyn roodt, seer aensienelijck, met ringhskens in haer ronde gheteeckent: ghemeynelijck is den randt ghescheurt soo wel in haer eerste als in haer volwasschen wesen: sy is noch veel meer wolachtigh als de andere. Dit is een rechte mede-suster van de *Roode ghehayrde Fungi*, de welcke in dese plaet met C vertoont wordt: haer plues is seer groot en senuachtigh, seer recht neffens malcanderen ligghende, het welck grauw van coleur sijnde, bewasschen is als met saechten, teeren en dunnen dons: den steel is eenen duym dick ende wel eenen vingher lanck: sy is van binnen wit en vast van vleesch, heeft stof ghenoech om met een half dosijn een portie te maecken: hoe wel dat GASPER BAUHINUS dese den *Grooten vlacken hoet* noemt; soo nochtans de grootste die ick oyt bevonden hebbe, was maer vier duym breet: ick sal dese de *Roode groote wolle navel Fungi* noemen. Het can sijn, dat GASPER BAUHINUS in Duytschlant van dese soo groot als een talloor oft grooter ghesien heeft, het welck by ons niet en is. Die ick hier de tweede noeme, is de derde van de twintichste van CLUSIUS, om dat sy root van coleur is, ende de naervolghende niet.

45. G

Gedaente Ick gheloof, dat BAUHINUS ten opsicht van dese de andere al samen den *Grooten vlacken hoet* noemt: want dese is seer vlack van hoet, nochtans selden heel rondt, maer als den *Hasen-mont* ghesneden met een slip: haer bovenste vel is uyt den witten grauw, maer met bruyn en rosse vlecken, oft wel uyt den bleeck-geilen ghemenght, het welck te saemen een

pael

pael coleur gheeft. Haer plues is ſeer aenghenaem bleeck, by naer blinckende: den ſtele is lanck en dick, de forme van eenen goeden vingher; de welcke met het ſelve coleur ghelijck den hoet beſchildert is, hebbende aen het onderſte een clauwken, daer ſy mede vaſt in de aerde ſtaen.

Als deſe op haer grootſte vol-waſſchen ſijn, ſoo verdrooghen deſe ſonder te rotten; het gene ick tot haeren lof voor een goet teecken ben betuyghende, naer het ſegghen van IOAN. BAUHINUS.

Volghens het aenwijſen van CLUSIUS, ſijn deſe dry een laete ſoort, want ſy te plucken ſijn in het leſt van den Herft, dat is in November: in Brabant vinden wy deſe onder de Eycke-boomen; maer in Italien, Duytſchlandt en Hongarijen, onder de Denne-boomen: ſy groeyen meeſt in moſtachtighen gront, het welck E en F aen haeren wortel aenhanghende, is tot waere ghetuyghenisse. *Tijdt en plaetſen.*

Een mede-ſoort iſſer aen deſe leſte, ſoo gelijck als het een ey aen het ander, niet anders verſchillende, als dat de ſchotel van onder in de plaets van plues, oprecht hayr heeft, ende het vleeſch van binnen oock hayrachtigh is, hoe wel dat deſe quaede in het leſte van September haer vertoonen: leeſt het achtſte Capittel van de quaede, de welcke mijne ſeventighſte is. *Bemerckinghe. Quaedt teecken.*

Groote druck fout in Ioan. Bauhinus.

HIer dient noodelijck gheacht te bemercken de groote druck fout van IOAN. BAUHINUS, alſoo in de beſchrijvinghe van de voorgaende dry Fungi een oneyghen ende verkeerde plaet ghedruckt is, de welcke ſijne 43. doodelijcke voorbelt, daer hy ſijn 19. goede beſchrijft, ſoo dat door deſe fout onbedacht groote ſwaerigheyt can ontſtaen te meer om dat den ſelven IOAN. BAUHINUS de goede en quaede Fungi neffens en onder malcanderen aenwijſt, menghende de eene onder de andere. Deſe figure der quaede ſijn de *Dry ſtinckende onder den Haſelaer*: in't Latijn, *Serpentini perniciosi* ghenaemt. *Ioan. Bauh. Tom. 3. lib. XI. cap. XIX.*

Ter wijlen dat wy van deſe leſte goede (ghenaemt de *Denne Fungi*) hebben gheſchreven, ſoo is te bemercken dat ſommighe perſoonen den boom *Abies* voor den Abeel-boom verſtaen, het welck grootelijcks ghefaelt is: want den *Abies* is den Dennen boom, Sperren boom (van ſommighe Pijn boom, maer qualijck ghenaemt) ende by ons den rechten Maſt boom: maer den Abeel-boom is in 't Latijn *Populus alba* ghenaemt, dat is *Witten populier*, oock van ſommighe *Farfarus* ghenaemt.

Het is ſeker datter groote miſſlaghen voorvallen in het noemen ſoo

van vruchten, kruyden en boomen, het gene meestendeel ontstaet door dien dat sommighe Schrijvers somwijl den eyghendom der taele niet recht bekent is, waer van soodanighe boomen oft kruyden eerst haeren naem becomen hebben: door welcke verscheydentheyt van naemen, met de welcke dickmael een ende het selve kruyt ghenoemt wordt, de Herbaristen onder malcanderen twisten, waer door den eenen het selve kruyt voor het een, ende een ander voor een ander (seer verscheyden van het eerste) noemt en aenwijst. Waer door sommighe planten haeren eyghen naem verliesen, ende worden alsoo voor onbekent ghenaemt en voor by ghegaen.

DEN ONBEKENDEN BOOM BUYTEN MECHELEN.

Al ist dat het hier niet al te wel ten propost comt, soo moet ick even wel den Leser kenbaer maecken dien langh vermaerden *onbekenden boom*, staende een halve mijle buyten de stadt Mechelen, onder de iurisdictie van het dorp Sems, den welcken men seght niemandt te kennen: het welck seer stout en sonder kennis ghesproken is, alsoo den selven onder de Herbaristen ghenoechsaem bekent is, den welcken ick segghe den rechten *Berch olm*, in't Latijn *Vlmus montana* te zijn, want ick over twelf iaeren op seker speelhuys, ontrent de kercke van 't voornoemt dorp, dickmael een maendt langh min en meerder heb geweest, aldaer herbariserende, ende met goet ondersoeck verscheyde tacken en bladeren naer Antwerpen ghebrocht, ende in menichte vermaerde Schrijvers naerghesocht, het welck by THEOPHRASTUS, ende by MATTHIOLUS in DIOSCORIDEM seer claer te sien is: THEOPHRASTUS noemt hem *Berch ipe*, DODONEUS spreckt van den selven *Berch olm* van THEOPHRASTUS in sijne Byvoeghsels, nochtans met kleyne voldoeninghe; van de welcke voorwaer veel claerder en breeder can ghe schreven worden. Dan op dat nu mijn schryven tot geenen kruydt boeck en worde, soo sal ick het voorder aenwysen der boomen eyndighen. Evenwel ben ick wel ghedachtich, dat dien wijt beroemden Herbarist Mr. IOANNES HERMANS Droggist ende Apoteker tot Brussel, my over veel iaeren ghesеydt heeft, dat hy van meyninghe was eenen blecken brief met den naem van *Bergh olm* voor den ghenaemden boom te hanghen, om alsoo het onbekent bekent te maecken: ende soo slechten spot-waerdigh wonder aen den voorby-gaenden te ontdecken.

Theoph. lib. III. cap. XIV. Matthi. lib. I. cap. 95. Dodoneus. 6. deel. 29. boeck. 15. cap.

NOMB. 7. 46. A

HET VII. CAPITTEL.

AL ist dat dese te saemen op een plaet staen, soo is nochtans ieder een soort op haer selven: waer van dese eerste met de letter A in't Latijn

Nº. 7

Latijn van Clusius en Bauhinus ghenaemt is *Fungus longißimo pediculo candicans*, *sed maculatus. De gheplecktе witte Fungi met den langhen stele.* Dese heb ick *Fungus coronatus*, dat is de *Ghecroonde Fungi* ghenaemt : sy soude oock moghen *Fungus marmoreus* heeten, de *Ghemarmerde Fungi.* Het is de thiende van Ioan. Bauhinus, en van Gasper Bauhinus de 24. die hy noemt *Fungus pileolo lato, longißimo pediculo variegato. De Fungi met den grooten breeden hoet, met den langen gheplecktеn stele.* Het is twijfelachtigh, oft dit niet de *Wey-fungi* is, de welcke *Andreas* Cæsalpinus *Scarogias* noemt, de 18. van Clusius. Ioan. Bap. Porta villa meynt dat dese is, die van de Neapolitanen in't Italiaens *Conoccielle* ghenaemt wordt. Naem.

Van al de goede soorten der *Fungi*, naer het segghen van Clusius, isser gheene, de welcke soo lanck van stele is als dese: somwijl neghen oft thien duym, ende noyt dicker als eenen cleynen vingher, hoe wel onder dicker als boven: den selven is van verscheyde coleuren; den gront wit met grauw-geile marbelingh, ende op sommighe plaetsen seker holle streepkens. Op de hooghde van het overhanghen van den scherpen cant van den hoet, is een wit los-hanghende dun velleken, het welck den stele onvanght als een croonken: welck velleken in den eersten het plues bedeckt hebbende, voorder groeyende, afgheborsten is, welck overblijfsel ter voorseyde plaetse vast blijft, als hier aen de oogh vertoont wordt, by naer op de selve manier als ick van de vierde *Pradelli* in de eerste plaet vertoont hebbe. Gedaente.

Den hoet is hoogh verheven opgaende, somtijdts hoogher als de lenghde van een mans duym: welcke schotel soo groot is als een tenne talloor, ende oock meerder: sy is scherp van randen, haer selven van boven nederwaerts allenghskens verminderende, op het top van de selve wat verheven, al oft den stele boven wilde door den hoet dringhen: haer bovenste vel is uyt den witten, maer den gront inwendich uyt den bruynen grauw, op de selve manier als den stele; voorders rondom vremt ghevleckt van verscheyde verven, als bruyn, grauw, ros, en anders, ghelijck sommighe marmer steenen, de eene vleck grooter als de andere. Onder is den hoet gheheel hol als eenich welfsel, met heel sacht wit ghestreept plues, seer gheslinghert, niet lini-recht neffens malcanderen, het gene seer lanck van stoffe is, onder heeft den stele seker werseiingh, herdt, ende wat houtachtich aen den woreel.

Sy is in't geheel van natuer binnen seer wit en vast, wel voorsien van melck, dat in het openbreken veel uytdrupt: zijn oock seer versch en aenghenaem van reuck: van dit gheslacht is tot noch toe maer een bekent.

Tijdt en plaets. CLUSIUS seydt, dat sy somwijl drymael in het iaer te vinden is: ick heb dese in her iaer 1667. den 10. Iulij in het dorp van Calmthout gevonden, maer niet gheproeft. Zijn ghemeynelijck te vinden op ackers de welcke iaerlijcks ghemest en besaeyt worden.

47. B Naem. By MATTYS LOBEL en DODONEUS is dese wel bekent, de welcke sy noemen in't Latijn *Nemorum Fungi*: in't Fransch *Champignons des Bois*, in't Duytsch Bos oft woudt Campernoelie van my *Mensa Delpica vel rotunda*, de *Ronde tafel*: de neghenste van IOAN. BAUHINUS ende de achtste van GASPER BAUHINUS.

Gedaente Naer de ghewoonelijcke grootte van dese aenwijsende *Fungi*, behoorde haer figure ten minsten soo groot te zijn als de *Ghecroonde*, dat is de sesenveertichste goede: het welck ick eerst bemerckt hebbe als't te laet was: evenwel is haer aensien met al de behoorelijcke kenteeckenen op het alderbeste in dese figure naer 't leven uytgebeldt. Den hoet oft tafel is somwijl soo groot als een cleyn tenne schotel, doch ghemeynelijck als een tallioor, boven wit, en geheel plat, seer vremt in het rondt gheteeckent, als oft het met een gheweven doecksken overtrocken was, op de maniere als men in de oude tijden de tafels placht in te legghen: van onder heeft sy geen plues, maer heel dun wit vast mergh, het welck somwijl met eenighe teere dunne swerte strepen beschildert is, hoe wel de selve haer tot geen ondeught verstrecken. Haeren stele is seer lanck, maer wel eens soo dick als de *Ghekroonde*, met eenighe grauwe strepen ende cleyne tickelkens, de welcke meer bruyn zijn. Aen den wortel heeft sy dry oft vier knobbels, als seker cleesters van sommighe bloemen, sonder eenighe peeskens, nochtans seer vast in de aerde staende, want de aerde meestendeel in het plucken daer aen blijft.

Een tweede soort.

48. Gedaente IN al haer deelen is dese tweede de voorgaende ghelijck: behalven dat de voorgaende boven heel wit is, soo is dese met swart en ros ghepleckt, nochtans even goet om te eten. Ten anderen, in de plaets van dun vast mergh, heeft dese veel meerder en dicker mergh. Dese veranderingh sal van sommighe aenghenomen worden, oft sulcks gheschiede door haere oudtheydt: maer sijt voorsekert dat neen.

Dese twee sijn van binnen seer wit, ende de tafels sijn niet dick van vleesch.

Dese twee sijn van my dickmael ghesien, maer met gheen voorder ondersoeck aengheteeckent; soo dat ick niet ghemerckt hebbe, oft sy in het

aen-

aenraecken lijmerich oft droogh ſijn, ick twijfel ſeer oft ſy binnen melck-achtigh is oft niet.

Als den ſtele van deſe heel ſacht en voos is, oft als den ſelven als een toeback-pijpe binnen hol is, ſijn als dan ondeughende. Quaedt teecken.

Op de ſelve tijden van de ghemeyne *Campernoelien*, tweemael in het jaer, comen deſe te voorſchijn: ſijn ghemeynelijck in de Eycke boſſchen te vinden. Tijdt en plaets.

PORTA VILLA is den eerſten aenwijſer van een ander groote mede ſoort, die hy in het Italiaenſch noemt *Fungus Richione*, het welck ſoo veel te ſegghen is als *Den Coninck van al de groote Fungi*, met welcken naem ſy van de Italiaenen in het ghemeyn alſoo ghenaemt en bekent is. Sy is de achtiende van GASPER BAUHINUS, die hy in't Latijn noemt *Fungus candidus odoratiſſimus orbe magno, De witte welrieckende Fungi met den grooten hoet*, de vijfde van IOAN. BAUHINUS, die hy ſchrijft, *Fungus candidus regius odoratiſſimus, De witte welrieckende conincklijcke Fungi*: deſe en is by CLUSIUS niet bekent. *Porta Villa Lib.10.cap.70.* 49. Naem.

Sy is, ſeght PORTA VILLA in het ghehe el ſeer wit, dat is, den hoet, plues en ſtele, oock ſeer welrieckende; den hoet is ſoo groot in ſijne ronde, dat met twee handen oft volle ſpannen deſe qualijck can omvat worden. Boven dien is ſy ſoo goet en aenghenaem om te eten, dat den ſelven PORTA VLLLA, oock IOAN. BAUHIN. ſegghen, dat ſy meeſt rau ghegeten worden, iae datſe aen de ſiecke menſchen voor ſpijſe ghegeven worden. Dit dunckt my een groote ſaecke tot den ghemeynen lof der *Fungi*, byſonder voor ſommighe perſoonen, de welcke blaffen datter niet goets aen de Fungi is. Can deſe tot een ſpijſe der ſiecken ſtrecken, ſoo behoorde deſe ten minſten licht om te verteiren zijn, want de minſte ſwaere ſpijſe den ſiecken haeſt onſteldt ende beſwaert. Gedaente *Ioan. Bauh. lib. 40.cap. 5.* 50.

Deſe is een laete ſoorte, want ſy niet als in den Herft te vinden is. Van IOAN. BAUHINUS is deſe de tweede van ſijne twintichſte, die hy in't Latijn noemt *Fungus glaber ex rufo fuſcus*, de *Slibberachtighe roſſe bruyne Fungi*: van CLUSIUS de tweede van ſijne tiende, in't Hooghduytſch, **Schwartze hirſchling**, *Bruyne fungi*: van my ghenaemt, *Fungus gemellus planus. De platte tweelingh Fungi.* C Naem.

In't jaer 1666. den 17. Mey heb ick deſe gevonden tuſſchen het dorp Brecht en s'Grave Weſel; nochtans heb ick deſe mede gaende twee figuren uyt den gheſchilderden boeck van CLUSIUS ghetrocken, alſoo die meer ghelijckenis hadden, als de mijne die ick naer het leven had geteeckent. Hier worden ſy van onder en boven vertoont. Deſe comen altijdt twee te ſamen, aen elck-anderen in den gront ghehecht: waerom ick haer de *Tweelinghen* ghenaemt heb. Sy ſouden ſeer rondt van ſchotel ſijn, Gedaente

ten

ten waere dat sy malcanderen soo dicht niet en dronghen: haer hoeyken is in de breede onderhalven duym breet, met een bruyn, root en geil ghemenght coleur, seer glat en slibberachtigh: sommighe meynen dat dese oock wolachtich oft hayrigh is, ghelijck ick gheseyt hebbe van de derde van mijne seßde soort; doch het is ghemist, alsoo dese blinckende slibberigheyt met eenen sekeren dauw oft dons bedeckt is, het welck met de handt af-ghevaeght sijnde, ons dese kennis gheheel ontdeckt heeft. Van onder heeft sy bruyne geile strepen, de welcke noch plues noch mergh sijn: even wel is't als rechte vaste leire koordekens, de welcke den randt van den hoet naer sich doen om-booghen en intrecken. Den stele is de lenghde van twee duym, ende eenen ghemeynen vingher dick, boven teghen den hoet veel dunder; want onder hebben sy een boordeken met een bruyn root coleur, wat lichter geil als den hoet boven is: onder desen boort hebben sy jeder een stomken, het welck haer dient als eenen te samen oorspronck van haer voorts-comen, het welck swart aerd-achtigh is.

Tijdt en plaets. Onder het ghetal van de vroeghe sal dese haer plaets beerven, alsoo sy in de Mey en Iunio te vinden zijn in de bosschen, ende op de hooghe canten van de velden, onder het eycken loof.

HET VIII. CAPITTEL.

NOMB. 8. HIer worden seven verscheyde soorten den Leser voor ooghen ghestelt, meestendeel ieder soort met twee figuren: dese zijn van onse voor-ouders seer oneyghen te samen ghevoeght; het welck in het naervolghende can ghesien worden, als wanneer te mercken is, om welcken eyghendom van my dese alhier te gader zijn ghevoeght, het welck ick bijsonderlijck ghedaen hebbe, soo om haer ghelijcke verwen oft coleu-
51. ren, als om haer fatsoen en aensien.

A
Naem. IOAN. BAP. PORTA VILLA seght, dat de ouderlinghen dese in't Latijn *Suilli* noemden, van de Neapolitanen in't Italiaensch *Silli*: in't Hongersch, **Diznogomba**: in't Hooghduytsch, **Schwaindling**: het welck al te samen in't Nederduytsch te segghen is **Verckens Fungi**. Het krackeelen van desen naem heb ick in het byvoeghsel van de beschrijvinghe der ghemeyne Fungi ghetoont, de welcke in de derde plaet met A en C ghetreeckent staen. FABIUS COLUMNA noemt dese tegenwoordighe Fungi in't Latijn *Fungus quercinus dipsacoidis*; in't Duytsch **De eycke taerde Fungi**: van GASPER BAUHINUS sijne vijfentwintichste soort, die hy in het Latijn *Fungus bulbosus fuscus duplici pileo*, *De bruyne ghebolde oft ghecnobbelde*

met

N° 8

met den dobbelen hoet, van IOAN. BAUHINUS sonder figure, de tweede van sijn achtiende, en van CLUSIUS sijne tweede met de figuer van sijne vijftiende. Ick sal haer den naem van *Fungus porcinus*, *Verckens Fungi*, niet berooven.

Gedaente

Het wesen van mijne *Verckens Fungi* met A sal de figure op twee verscheyde manieren hier aenwijsen. Den hoet is soo groot als een mans groote palme van de handt; den stele eenen cleynen vingher dick, maer soo lanck niet: aen het onderste teghen de aerde is meer dick als boven tegen den hoet: haeren hoet is merckelijck rondt en diep hol, de welcke boven overtrocken is met een wit velle, over het welcke eenighe bruyne ofte roodtachtighe verwe schijnt ghestort te wesen; al waer ten deele vele witte vleckskens van den gront sijn door schijnende, het ghene by de figure boven opsiende merckelijck te speuren is. Den hoet is ghemeynelijck seer ongheschieckt uyt en ingaende, ende hoogh opgheswollen als een kusken, hebbende seker bulten en putten. Den hoet is onder beset met eenigh dun recht gheliniet mergh, van coleur ghemenght als met witte en swarte vleckskens.

Tijdt en plaets.

Tweemael in het jaer sijn dese in Brabant veel te vinden, als wanneer sy veel onder de ghemeyne Fungi van de boeren te merct ghebrocht worden; waer uyt volght dat sy oock op de selve plaetsen der ghemeyne Fungi onder Bosschen en Eycke-loof te vinden sijn.

52. B

Naem.

Noch wordt ons hier ontdeckt en aenghewesen de *Boleti* van VALERIUS CORDIS IN DIOSCORIDEM, en van ADAM LONICERUS, die sy voor de *Fungi Boleti* noemen; het welck al mijn ghevoelen van het onseker aenwijsen (der oude schrijvers) in het kennen der *Boleti* doet verstencken: ghelijck ick ghetoont hebbe in de beschrijvinghe van de tweede soort, van my geseyt *Boleti*, de welcke op de tweede plaet boven vertoont worden: van CLUSIUS sijne achtste, de welcke hy in dry soorten bedeylt, welck verschil hy seght van de twee eerste niet anders te bestaen, als de veranderingh van meerder grootte: die hy in't Hooghduytsch noemt Pfifferling: in't Hongersch Kesereu gomba: in't Latijn, *Fungus amarus*, dat is de *Heete*, oft *Bitter*, oft *Peperachtighe Fungi*. LOBEL en DODONEUS hebben hier in seer lichtveerdigh sonder merckelijck verschil van gheschreven, die sy onder den ghemeynen naem *Nemorum Fungi* stellen, dat is, *Bosch Campernoelien* noemen, het welck niet anders als onse *Ghemeyne Fungi* sijn, van my op de tweede en derde plaet vertoont. Het is op de selve maniere als de *Fransen* dese by CLUSIUS oock noemen *Champignon*, en *Potiron*, met welcken alghemeynen naem sy al de *Fungi* noemen, ghelijck

ick van de neghenste ende van de elfste goede op de derde plaet, met A en C gheteeckent, noch gheseydt hebbe. Doch GASPER BAUINUS heeft ons dese wel bescheyden, al ist dat hy gheene figuren vertoont en heeft, ende hy noemt dese eerste *Fungus pileolo lato orbicularis candicans*, de *witachtighe ronde Fungi, met den breeden hoet*; het welck de eerste van sijne thiende soort is. IOAN. BAUINUS, *Fungus piperatus albus lacteo succoturgens*; in het Duytsch, de *witte peper-smaekighe melck druppende Fungi*, het is sijne sesde sonder figuer, maer van CLUSIUS **Veras kesiwo gomba:** de *Rechte Keyserlijcke Fungi* ghenaemt.

Gedaente. Ghemeynelijck sijn dese niet groot noch breet van stuck; somwijl twee duym breet, maer weynich meer: de schotel is wat hoogh ront verheven met uyt den grauwen wit, oock met wat geil en bleeck inck-achtich bevleckt: sy heeft onder plues vanden selven coleur, merckelijck lanck, maer niet al te sacht, wat vast van stoffe. Den stele is een groot vinger lidt lanck, ende een ghemeyn lidt dick; den welcken van het selve coleur is, behoudelijck op sommighe plaetsen, als oft hy met wat saffraen aen gheroert was: het vleesch van den hoet is heel dun, doch wit en goet van geur, van binnen melckachtich.

53. C

Naem. GASPER BAUINUS, noemt dese *Fungus maior albicans maculis fuscis & flauscentibus aspersis, de groote witachtighe met bruyne vlecken en geil besprinckelt.* Het verschil van dese tusschen de andere bestaet ten eersten:

Gedaente. Dat sy meer als eens soo groot is als de voor-gaende, niet teghenstaende dat de figuer cleynder in de plaet aengheweseñ staet: alsoo ick de selve in haer eerste wesen het leven ghevolght hebbe, het welck ick niet ghevoeghelijck in de plaete hebbe connen veranderen. Hoe dese grooter sijn, hoe de selve dies te dunder van vleesch sijn: de schotel is boven met veel meerder geil beschildert oft besproeyt ende veel witter als de eerste, oock met veel langher en dunder plues: sy is peperachtich en melck-achtich van smaeck; den stele is niet veel dicker als de voorgaende, maer veel langher: heeft onder cnobbelen aen den wortel. Als dese out worden, valt de schotel om als een slodrick om-leegh hangende velleken, oft als eenen doorweyckten hoet.

Ick gheloove dat dit de mede suster is van mijne negentiende, onder de ghemeyne Fungi voor beschreven sonder figure, van my tot Herenthout ghesien, ghelijck in haere aen-wysinghe breeder te lesen is.

54. D

Dese twee eerste seght CLUSIUS, sijn van haer selven seer smakelijck.

Naem. Hy noemt dese in het Hongherśch, **Vöros keserew gomba:** in't Hooghduytsch, **Rode pfifferling:** het welck te segghen is, de *Roode ghepeperde*. Noch wordt sy ghenoemt in Hongarijen **Bilialija** het welck eenen

eenen Buken boom beduydt, al waer sy ghemeynelijck onder voorts comen: is soo veel te segghen, als de *Buke Fungi*: soo dat men dese den naem van de *Groote roode peperachtighe bukefungi* behoort te noemen, van GASPER BAUINUS, *Fungus adhuc amplior, ex fusco subrubens*, *de veel grooter Fungi, uyt den bruynen root.*

Aen-ghesien dese eerste, noch dese derde met gheene figuren in de wercken van CLUSIUS noch BAUINUS bekent sijn, soo nochtans heb ick dese by staende figuren uyt den ghesch ilderden boeck van CLUSIUS naer het leven uyt-ghetrocken. Gedaente.

Dese derde met D is veel meerder van stuck als een van de twee voorgaende: den hoet oft de tafel, de welcke seer plat ende heel rondt is, ende weynigh verheven is, heeft wel vijf oft ses duym in de breede, ende heel dun van stoffe: het coleur is uyt den witten, doch als met ronde circkels oft ringhen geil-ros betrocken, ende met bruyn geile en bruyn rosse vlecken beschildert. Haer plues is recht en vast ghestreept, maer niet seer lanck van stof: de tafel is onder niet in-ghetrocken, noch ghesoomt, maer met scherpe randen. Het plues is seer naer van het selven coleur als sy boven is, doch meerder wit. Den stele is cort en dun, anderhalven duym lanck, ende als een cleynen vingher dick, heel wit van coleur, behalven dat aen het onderste heeft een bruyn knobbelken, het welck haer voor wortel dient.

TRAGUS seydt dat sijne derde heel rondt en wit is, het gene wel moet aenghenomen worden van hem soodanigh bevonden te sijn; want alle vruchten sijn niet in alles aen malcanderen even gelijck. Onder dese, seght den selven, sijnder veel edelder, die voor lecker spijsen ter tafel comen, de welcke open-ghebroken sijnde seer melckachtigh ende van stercken smaeck sijn, die op de tonghe meer byten als peper. Volghens dit segghen, soo sou TRAGUS noch een ander moeten meynen, die dese soodanicheden niet en soude besitten, alsoo uyt den voorghenoemden naem *Roode ghepeperde*, hier betuyght wordt dat sy sulcks eyghen heeft. *Hyr. Trag. lib. 3. cap. 1.*

In den Herft, dat is in Augusto en September, zijn dese te plucken in de groote doncker bosschen, de welcke dicht bewasschen zijn, soo dat dit dry laete soorten zijn. Volghens dat ick van dese ghesëyt hebbe dat sy onder de Buke boomen groeyen, gheloove ick dat sy in het Sonien bosch (alwaer dat de Buken in een ontelbaer ghetal zijn) veele moeten te voorschijn comen. Tijdt en Plaetse.

Bijvoeginghe.

IOAN. BAUHINUS seght, dat dese *Melck-druppende Fungi* in haer selven minder cout, ende de beste van natuer zijn, alsoo de melckachticheyt in haer selven hitsich is: ende ick ben van ghevoelen, als soodanighe den peperachtighen heeten smaeck met het melck te samen hebben, aen dese noch meer goet en deught toe te schrijven is, ghelijck ick by ieder soort betoont hebbe, datter zijn, de welcke den peperachtige smaeck alleen hebben, sonder melck, ende oock die het melck sonder peper-smaeck hebben.

Noch seydt den selven BAUHINUS van een ander melckachtighe soort, die de *Bolenses* in't Hooghduytsch **Milchling** noemen, (sonder dat hy seydt, oft sy goedt oft quaedt is) van de welcke hy bevonden heeft, dat sijnen vingher nat zijnde van het melck van het openbreken van dese *Fungi*, met den selven vingher onbedacht aen sijne winck brau raeckende, terstondts eenighe puggelkens ende puystkens aldaer veroorsaeckte, op de selve maniere als het sap van het kruydt *Titimallus* oft *Peplus* is doende.

IANUS CORNARIUS seght van onse dry voor beschreven soorten het tweede gheslacht van PLINIUS *Fungi* soude wesen, maer bekent dat van dese heel duyster gheschreven is: hy noemt die *Boleti orbiculares*, de *ronde Boleti*: my dunckt dat al de Fungi by PLINIUS *Boleti* zijn: ende voeght hier by dat TRAGUS seght, dat sy van peperachtighen smaeck is: CLUSIUS seyt van bitteren smaeck; een ander seydt van scherpen treckenden smaeck, in't Latijn, *Astringens*. Dese smaecken worden van HORATIUS seer onseker aenghevat, als hy seydt dat tusschen bitter, peperachtich oft scherp, qualijck te onderscheyden is: waer uyt my dunckt, dat hy den Aloe oft Coloquint-appel by den peper ende den Rhabarber wel gheproeft had, goet onderscheydt soude connen aenghewesen hebben.

Beschrijvinghe van dry ghelijcke soorten in de voorgaende plaet ieder op twee manieren naer het leven vertoont.

55.
E

Naem. NOydt can eenich leven aen des menschen oogh beter vertoont worden, als dese figuren sich verbelden. Dese heb ick in't Latijn *Semifungus* de *Halve fungi* ghenaemt: het is de tweede van de neghenste soort van CLUSIUS, ende de tweede van de elfste van IOAN. BAUHINUS. de welcke sy met eenen Hooghduytschen naem noemen, **Rremling**; het gene

ſoo veel te ſegghen is, als de *Witte* oft de *Grijſe fungi.*

Seer vremt en onghemeyn comt deſe Fungi te voorſchijn: noyt heel, maer half, nochtans groot van ſtuck, ſomwijl vijf duym breedt; den halven hoet is uyt en ingaende hoeckachtich gheſlipt, van boven met een grijs vellcken becleedt, met verſcheyde geile, roſſche en bleecke inckachtighe vlecken: ſy is dick van vleeſch; onder is recht gheſtrept en dick plues, het ghene ſeer bruyn roſch, als ſoetachtich is: den ſtele is een vingher dick, plat, maer niet rondt, ende ander halven duym lanck. Gedaente 56. F

In't Latijn is deſe van my *Fungus pallidus marmoreus*, de *Bleecke marmere Fungi* ghenaemt. Naem.

Het is ſeker, dat den uytwendighen ſchijn van deſe Fungi niet aen weynighe kenders voor quaet laet aenſien, door haer vremde vlecken en plecken, ſoo van onder als boven, ende den ſtele van den ſelven. Haer coleur is eenichſins ghelijck aen de derde van deſe plaet: den hoet is niet veel verheven, maer boven in-getrocken; waer van de helft ront is, ende aen de ander ſyde geſlipt en geſneden, hoe wel dat ſy op veel verſcheyde fatſoenen te voor-ſchijn comen, de welcke even wel onder haer ſoort bekent blijven, alſoo deſe ſekere ende byſondere eyghendommen van haer gheſlacht behouden. Deſe is den hoet niet minder als de voorgaende, vier oft vijf duym breet: haer coleur is ſeer ghelijck aen ſekeren baſtaert witte marmer, de welcken veel van Dinant ende Namen comt, hebbende een bleeck beſmoddert grau coleur met roſſche plecxkens uyt den vaelen roet; ſomwijl gelijck de ghewaterde ſyde ſtoffen: van onder heeft ſy dick en vaſt plues, het ghene ghemeynelijck oft uyt ghegeten, oft ghebroken is, ſeer ghelijck van coleur als ſy van boven is. Den hoet is dick van ſtof, ende heel wit en ſchoon van binnen: den ſtele is eenen goeden duym dick, ende eenen mans duym lanck, alle van den ſelven coleur: onder aen den ſtele is eenighe omgheſlaghentheyt waer mede ſy heel vaſt in de aerde ſtaet. Den hoet is niet ſcherp van randen maer inghetrocken ende gheſoomt. Deſe is ſeer goet en deughtſaem om te eten, volghens het ſegghen van CLUSIUS en andere, want ick deſe niet gheproeft en hebbe, al iſt dat ſy veel in Brabant te vinden ſijn, doch ſy ſijn in Duytſchlandt noch meerder ghemeyn. Gedaente

Deſe twee ſoorten comen ontrent Sinxen in den Mey en Iunio, waer door ſy een vroeghe ſoort, ſijn ende comen op de ghemeyne plaetſen in de boſſchen, en onder de boomen. Tijdt en plaets. 57. G

Ick houde deſe teghen-woordigh voor de *Fungi ſuilli*, dat is de *Verckens Fungi* van CLUSIUS, die hy beſchreven heeft voor de eerſte van ſijne vijftiende ſonder figuer, die hy oock in't Hooghduytſch **Rott ſchwindling** Naem.

ling noemt, ten opsicht van haer root coleur. Het is van Gasper Bauinus de vijf en twintichste, die hy noemt *Fungus Bulbosus fuscus duplici pileo*, de *doncker gheerolbelde Fungi met den dobbelen hoet*: van Fabius Columna *Fungus quercinus dipsacoides*, de *ruyghe Eycke fungi*: van Ioan. Bauinus de achthiende, die hy noemt *Fungus subalbidus*, de *Fungi uyt den witten*: ick gheloove dat sy van hem noyt ghesien is, maer wel van Columna, wiens naem met haer wesen seer over een comt; van my ghenoemt, *Quasi malus*, de *Schyn quaede Fungi*.

Gedaente. Het is seker dat dese Fungi uyt-wendigh van soo quaeden wesen is, dat sy van my menich mael voor een doodelijck voor by ghegaen is: ende voor al eer dat ick de figure van Clusius naer 't leven heb gheschildert ghesien, als wanneer ick op de selve neirstich ghelet, ende alles wat ick conde, daer van ghelesen en doorsocht hebbe, soo als nu vastelijck gheloove, dat het een rechte broeder van mijne twijfel-achtighe *Hasen-oor is*, de welcke op de vijfthiende plaet vertoont wordt.

Dese *Shijn-quaede*, nochtans seer goede Fungi, heb ick naer het leven doen snyden in 't jaer 1672. den 16. September.

Den hoet laet sich meer plat en in-wendich in-ghetrocken aensien, als uytwendigh oft verheven: hy is meer ovael, dat is lanck-worpich, als rondt: is op sommighe plaetsen heel wit, maer met heel bruyn besabbert, al waer op sommighe plaetsen het doncker wit doorschyndt: sy ghelijckt eenichsins van schilderingh de ghewaterde stoffen: van onder heeft sy rechte dunne strepen van plues, seer bruyn ros swart; maer den gront seer wit. Den stele is onder dunder als boven, eenen cleynen vinger lanck, maer veel dicker, besonderlijck, boven wel eenen duym dick: hy is seer roet oft soet-achtich van coleur; ick gheloove dat sy vast in de aerde staet, ten opsicht van den ghewerselden stomp.

Bemerckinghe. *Plinius lib. 22. cap. 23.* Clusius betuyght, dat Plinius in de beschrijvinghe der naturen van dese Fungi schijnt te segghen, dat sy bequaem soude wesen om tot vergift te ghebruycken: maer uyt het naer volghende is wel te speuren, dat hy wederom ghemist heeft, het welck hem niet selden en ghebeurt, ghelijck Clusius seer wel seydt. Soo wanneer dese de selve misschien souden wesen, soude het seer vremt sijn, aenghesien dese van de menschen veel ghegeten worden, want dese van vier treffelijcke Auteuren voor seer goedt bekent sijn.

Tijdt en plaetse. Tweemael in 't jaer comen sy te voorschijn. Ioan. Bauinus seght, ontrent den wortel van de Eycke boomen: maer Clusius, ontrent de Pijn-appelen en Cypres-boomen, van de welcke ons Brabant niet voorsien en is.

Byvoe-

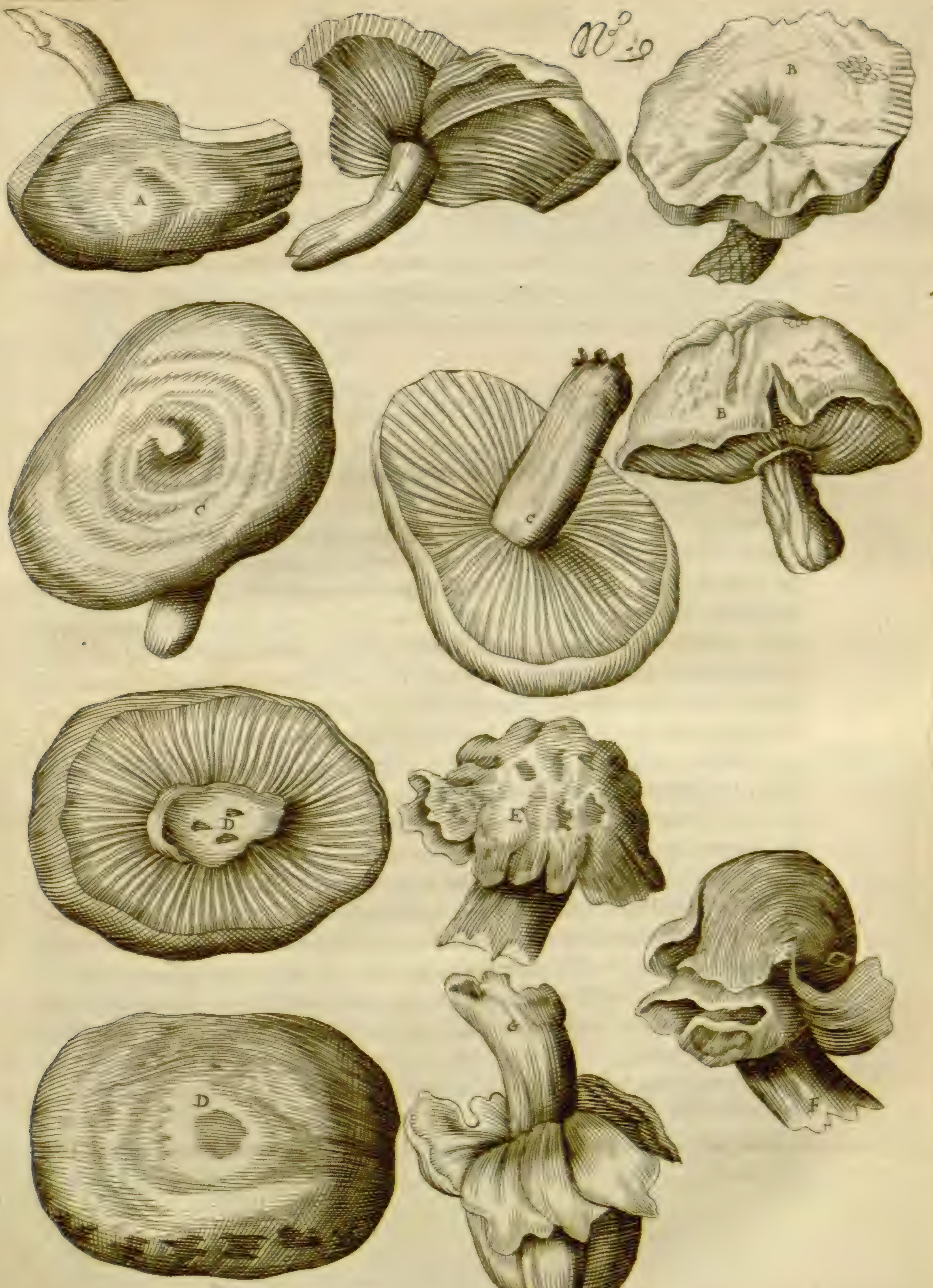
A
A
B
B
C
C
D
E
D
G
F

Bijvoeginghe.

TOt noch toe is my onbekent, oft dese (in Brabant voortscomende) goedt zijn : ghelijck ick vooren noch ghesceydt hebbe , dat sy van my dickmael met een quaede ooghe gesien zijn , sonder ghedachten van goedt , het welck ick niet beproeft en hebbe ; want het wel can bestaen dat dese in Italien en elders goet zijn , ende by ons quaet zijn ; oft dat in onse plaetsen een quaede soude voortscomen met het selve wesen van de goede : het welck in de beschrijvinghe der vierendertichste quaede breeder sal beschreven worden.

Het IX. Capittel.

Bevattende vier verscheyde soorten van Fungi.

Nomb. 9. 58. A

VAn dese wijst ons Clusius twee verscheyde soorten , die hy noemt met eenen Hooghduytschen naem **Geyßklaw** : in't Latijn *Pes caprinus, sive ungula*: in't Nederduytsch, **Geyten-voet**; het welck sijne elfste is; van Ioan. Bauhinus de eenentwintichste, met den Latijnschen naem *Fungi laceri silvestres esculenti* , de *Ghescheurde eetbaere bosch oft wout Fungi.* Van Gasper Bauhinus de sestiende : in't Latijn , *Fungus pileolo plano subfusco oris laceris* , de *Fungi met den platten bruynen hoet ende ghescheurt van canten. Fungus lividus lacerus* , dat is , *De lootvervighe ghescheurde Fungi* , is sy van my genaemt. Naem.

Soo wanneer ick dese *looye Fungi* in seker bosschen tusschen Hoboken en Wilrijck , zijnde twee dorpen ontrent een mijle van Antwerpen, heb ghesien , ende verscheyde fatsoenen van een soort ; soo nochtans hebgheene grooter bevonden , als de ronde van eenen Ducaton : haer bovenste hoofdeken can van my geenen hoet ghenaemt worden , maer is meer een tafel, platten koet oft schildeken ghelijck ; want sy van boven geen rondicheydt . noch onder geen hollicheyt heeft ; tot welcken eynde hier twee figuren met A zijn aenghewesen. Haer voor verhaelden naem betuyght met de daet over een te comen, als men siet, hoe sy ghesneden , gheslipt en ghescheurt zijn. Het bovenste coleur is half bleeck bruyn ; ende daer sy bleeck oft wit is , dat is het recht coleur van lootachtich : van onder heeft sy dunne fijne scherpe linien, van seer aerdich plues, het welck seer breedt is , waer door men heel diep insiende den witten grondt der Fungi doorsiet ; maer dit plues is oprecht loot coleur , grys en aschgrauw : het schildeken staet selden recht op den stele , maer Gedaente

wat

wat schuns, scheef, als van besijden, op de manier als men de clapmutssen draeght: somtijdts is het boven gladt, ende somwijl niet, seer scherp van canten, en dun van stoffe.

In het eerste uytcomen is den schilt niet gheslipt, maer even wel met merckelijcke teeckenen, haer toecomende scheuren aenwijsende. Den stele is dun als een cleyn vingherken, ende van soodanighe lenghde, hebbende het selve coleur als het bovenste: hy is somtijts soo vast als leir van stoffe, ende binnen heel wit.

Sy worden met haer plues ghestooft en gekockt naer ieders believen, want sy en hebben gheen perijckel. Als sy den stele hol en vois hebben, sijn als dan niet goet.

59. Het verschil tusschen de voorgaende en dese, 59. bestaet niet anders, als dat dese eens soo groot is van deel tot deel. Dit betuyghe ick uyt het segghen van CLUSIUS en BAUHINUS; want ick dese noyt bevonden hebbe. Noch bekennen sy, dat sy bruynder van coleur sijn, en dat het plues meer wit met bruyn ghemenght is. Onder mijne eerste heb ick meer verschil tusschen malcanderen ghevonden hoe wel van my voor-by ghegaen, ende niet aengheteeckent.

Tijdt en plaets. Sy sijn een vroeghe soort van de Mey en Iunij: in de schaer-bosschen sijn dese ghemeynelijck te vinden; want in de bleck-bosschen, al waer groot hout groeyt, comen sy niet veel te voorschijn: sy comen tusschen de eycke bladeren door-ghedronghen, de selve op heffende. Want aenghesien sy soo cort van stele sijn, worden meestendeel onder het loof vertreden, te meer, als de bosschen dick van bladeren ligghen, soo dat sy moeten ghesocht worden al waer het loof sich wat verheft oft uytbult.

60. B

Naem. Gheene andere Schrijvers als IOAN. BAUHINUS heeft dese beschreven, de welcke hy sijne sevenste goede eetbaere stelt, met den naem in't Latijn, *Fungus magnus totus albus sine succo lacteo, edulis*, de *Groote heel witte sonder melcksap*: noch noemt hy dese in't Fransch *Columbettes*.

Ioan. Bauh. lib. 40. cap. 7. Tom. 3.

Gedaente. Den gheseyden Auteur schrijft, dat dese in haer geheel groot van stuck is, oock op alle plaetsen seer wit: de schotel hoogh en dick op-gheswollen, op de selve manier als de *Peperachtighe, vol melck*: sy is niet scherp van canten, noch heel rondt, noch effen, maer uyt en in ghesneden, en ghekertelt op sommighe canten, somwijl om ghevouwen oft ghelijck gheplooyt: haer mergh is vast van stof, nochtans met linien, ghelijck aen de onderste figuer met B te sien is: is heel cort en dun van stele, van binnen heel wit, vast en droogh van vleesch: sy worden verscheyden van de *Biseltes*, de welcke langher van stele en grooter van stuck sijn, ende de

Biseltes

Bisettes oock later voorts comen , waerom dese *Columbettes* ghenoemt worden.

Hy seght dese ghesien te hebben in de bosschen tusschen *Champigni* en *Passavant*, in het Hertochdom van Savoyen. Al ist dat hy seyt dat dese vroeger comen als de *Bisettes*,nochtans en bewijst hy van beyde de soorten gheenen tijdt. Tijdt en plaetse.

By voeghinge.

VOlghens het aenwijsen van dese twee mede-staende figuren met B, de welcke ick naer den Auteur ghevolght hebbe,soo dunckt my de selve soo verscheyden te wesen van elck anderen , dat sy merckelijck voor twee verscheyden souden behooren vertoont te worden: want de bovenste figure is op haere schotel gehcel recht en plat, ende met heel botte teghensiende canten : ende de onderste figure is hooch,rondt,verheven,en dick,met scherpe canten. My dunckt dat ick dese wel ghesien hebbe , maer twijfel dat ick de eene voor een ander ghepasseert hebbe, soo dat ick hier van niet sekers by can voeghen.

Clusius noemt dese sijn vierde van de dertiende, in't Latijn , *Fungus niger*, in't Hooghduytsch, **Schwartze Teubelinge**: in het Nederduytsch, de **Swerte Fungi**. Ioan. Bauhinus sijne vierde van sijn twelfste , die hy in't Latijn *Fungus flavescens infernâ parte albâ*. De *Bleeckgeile Fungi, van onder wit*. Casper Bauhinus heeft dese de vierde van sijne achtste beschreven : *Supernè ex purpureo,& saturatè rubro, raris albis maculis notatus , infernè candicans fuscis striis aspersis, oris dilutè purpurascentibus*. Sy is van boven , seght hy,uyt den purperen, met roode en teere witte vlecken geteeckent, oft besproyt, van onder witachtich met scherpe bruyne strepen oft plues, waer van het buytenste randeken bleeck peperachtich is. Het is seker dat noch Gasper , noch Ioan. Bauhinus dese Fungi (volghens de soorte die Clusius hier meyndt en aenwijst) noyt ghesien hebben , oft qualijck beschreven en aengheteeckent hebben : welcke feute , de figuren met haere ghedaente beschreven zijnde, aen een ieder sal blijcken. Ick heb dese ghenaemt , *Fungus argillaceus umbilicosus* , de *Potaerde navel Fungi*. 61. C. Naem.

Het vertoogh van dese twee figuren met C heb ick uyt den gheschilderden boeck van Clusius hier naer't leven ghestelt ende beschreven. In haer geheel is dese kleyn van stuck soo wanneer dat sy den hoet heel rondt hadde, soude wel twee duym breedt zijn ; maer den hoet is meer eyerachtich , dat is lanckworpich rondt ; welck bovenste deel in de midden, als een oorkusken, te samen ghedronghen , oft ghe swollen Gedaente

len is, hebbende een inghedouwen putteken, als den menschen navel: sy is het recht coleur van potaerde; maer niet ros, geil, root noch purper: in de midden een swart randeken, ende van ghelijcken aen den buytensten scherpen cant van den hoet: haer plues is wijdt van malcanderen, bruyn van coleur, waer datmen het wit vleesch van de Fungi siet doorschijnen. Dit plues is saecht en teer: sy heeft een cort dun steelken, als twee litten van den cleynen vingher lanck, en des selfs vinghers dickte.

62. D Volghens het segghen van Clusius heeft dese eenighe rouwigheyt oft is hayrich: het welck ick in sijne figuren niet heb connen bespeuren.

Naem. Op de selve manier als de voorgaende, sijn de twee naervolghende naer het leven hier ghestelt, de welcke in de wercken van Clusius met gheene figuren bekent sijn: het is sijne vijfde by de voorgaende vierde. Clusius noemt dese in sijnen ghesch ilderden boeck, het welck boven de figuren gheschreven stondt, in de Hongarsche taele, **Waraz galambicza/ ez az log lobbick**: in't Hooghduytsch, **Rauhe teubelinge**: in't Latijn, *Fungus asper*: in't Neerduytsch, **De rouwe oft stekende Fungi.**

Gedaente Dese verschilt weynich van de voorgaende: ten eersten soo is sy van de selve grootte, maer den hoet meer dick en hoogh rondt verheven, even als een kusken; maer wat bruynder, van het selve coleur; op de canten met besondere bruynder oft swarte vleckskens: ende sy is meer rouwer oft stekender, seght hy in sijne beschrijvinghe: het welck ick in sijne figuren niet heb connen aen-ghewesen vinden. Dese sijn seer goet en eetbaer. My dunckt dat ick dese door soo weynighe veranderinghe in geen twee soorten soude connen bedeylen.

Tijdt en plaets. In de Maent van Iunij en Iulij sijn dese te vinden, ende maer eens in 't jaer; soo dat het een vroeghe soort is, de welcke in de bosschen te vinden sijn.

Beschrijvinghe van dry vremde soorten.

Door hoedanighe neerstigheydt en moeyte dat ick ghesocht hebbe om den leser de besonderheydt van dese aen-te wijsen, sijn evenwel van my noyt ghesien noch bevonden; waerom ick ghedwonghen ben den selven toon ende woorden te singhen van Clusius met Bauhinus, ende van waer sy dese becomen oft ghesien hebben, wordt van gheene der ghenoemde Auteuren ghemeldt: sy is de vijftiende van Ioan. Bauhinus.

63. E

Naem. Met eenen ende den selven naem sijn dese dry van Clusius (sijnde sijne

ſijne vierde ſoorte) in 't Latijn ghenoemt, *Fungi in metam faſtigiati*, de *Hooghe ſpits opgaende Fungi*. De voorſeyde ſchrijvers betuyghen, dat ſy tot noch toe gheenen Duytſchen naem becomen hebben. My docht billich deſe met den al-gemeynen naem *Pruneolus* te noemen, dat is, *Pruym Fungi*, want CLUSIUS ſeydt dat ſy onder de Pruym-boomen groyen. Het ſoude connen de ſelve ſijn daer VIDI VIDII van ſpreckt *Eligere autem oportet pruneolas &c.* *men behoort de pruym Fungi te verkieſen*, ſeght hy: want hy ſeydt de ſelve ſeer goet te ſijn. My heeft ghedocht, volgens haer uyt-wijſen in de plaete, dat ſy ſeer velachtich is, jae bynaer als een ghemaskerde tronie; waer uyt ick deſe in 't Latijn *Larva*, dat is *Masker* oft *Mom-aenſicht* ghenoemt hebbe: haer ſou ſeer wel den naem van *Vellen troni* paſſen. *Vidi Vidi. lib. 4. cap. 10.*

Haere vertooningh, volgens het ſegghen van CLUSIUS, heeft de wijde van eenen duym, oft wat meerder, hoogh verheven opgaende; nochtans is platter als de andere naervolghende: den hoet is ſlodrich gheſlipt, hanghende rondt-ſom over den ſtele (ghelijck my dunckt dat de figuer vertoont) van onder heeft ſy haer plues met witte bruyne ſtrepen, de ſchotel is onder heel hol: den ſtele is cort en dick, wit en vaſt van ſtof. Gedaente 64. F

Ick ben van ghevoelen, dat jeders oogh met de mijne ten deele ſal over een comen in het aenſien van deſe Fungi, die my dunckt ſeer wel een helmet te vertoonen, waerom ick deſe het *Casket* oft *Helm-fungi* in 't Latijn *Fungus galeatus* ghenoemt hebbe. Naem.

Volghens het ſchrijven der voor-gaende Auteuren, ſoo is deſe cleynder als de eerſte, in haer ronde; maer boven ſpits verheven: den helm oft hoet is onder hol als een welfſel, met bruyn wit gheſtrept plues: den ſtele is cort en wat dunder als de voorgaende. Gedaente 65. G

De ſelve reden van de voorgaende hebben my beweeght om deſe derde met den naem van *Cnop fungi*, in 't Latijn *Fungus nodoſus* te noemen; al ſoo ſy ſeker bloemen oft de cnoppen van den *Clematis Matthioli*, het welck een ſeer aen-ghenaem ghewaſch is, ſeer ſchijn ghelijck ſijn. Naem.

Onder de dry is deſe de alder-grootſte, ſeer ghelijck van fatſoen aen de tweede; maer is wel dry duym breet, boven hoogh ſcherp, onder hol, als de voorgaende, maer den ſtele is dunder: het coleur is meer uyt den bruynen, met merckelijcke teeckeninghen beſcheyden: het hoofdeken is boven ghemeynelijck ghebroken oft gheſcheurt. Gedaente

Tot noch toe is den tijdt van haer op-comſt niet bekent: haer plaetſe is onder de Pruym-boomen. Tijdt en plaets.

HET X. CAPITTEL.

Beschrijvinghe van de Moerbesi Fungi met haere vremde mede soorten.

NOM. 10. WOnderbaere, vremde, aensienelijcke Fungi, zijnde te saemen van het selve gheslacht; nochtans van neghenderley fatsoen en

66. A wesen, sal ick hier naer het leven vertoonen, al ist dat haere veranderingh veelderley is, ende by naer on-moghelijck om alles naer het leven voor ooghen te stellen.

Naem. Haeren ouden ende eersten naem in het al-gemeyn is in't Latijn *Fungus rugosus*: in 't Duydtsch, de **Gerompelde Fungi**: in 't Fransch, *Morilles*: waer uyt ick dese twee eerste met den selven naem sal noemen: dese eerste, de *Langhe moerbesie*. LOBEL en DODONEUS bewijsen ons maer een soort, de welcke sy met vier oft vijf regels nauwelijcx beschrijven. De eerste eetbare soort van CLUSIUS, die hy noemt in't Hoogh-duytsch **Mauracheen**.

Lobel Tom. 2. fol. 274. Dodoneus lib. 15. cap. 42.

Gedaente Mijne eerste met A heb ick bevonden lanck-worpich rondt, als een peire, en soo groot als een hinnen ey, sonder den stele: is boven spidts rondt: den stele een lidt lanck ende eenen vinger dick. Dese sijn al te samen van binnen hol als een uytgheblasen ey, soo wel den stele als den appel: van buyten is dese vrucht becleedt als met een honingh graet, ofte als met een ghebreydt net overtrocken, het welck seer ghe-rimpelt is, tusschen welcke maeskens ingheslaghen puttekens sijn. Dese is heel grauw bruyn van coleur, ende den gront is donckerder als de uyt-wendighe boordekens: den stele is heel effen, maer een weynich lijf-vervich oft vleeschachtich van coleur. Dese vrucht ghedrooght sijnde, is heel herdt als hout by naer van stoffe: want ick dese wel ghegeten hebbe. Haer sou met recht den *Ronden honick-raet toe behooren*.

67. B

Naem. Om dese tweede volghens haer natuerlijck wesen van een Moerbesie, niet te berooven van haeren eyghen-dom, heb ick dese de *Ronde moerbesie Fungi* ghenoemt. Die van Napels noemen dese *Spongiolas*, dat is soo veel te segghen als spongikens.

Gedaente Haere vrucht is meer rondt en cort als de eerste, den stele veel dunder, onder wat ghebuldt oft gheknobbelt, sonder eenighe wortelkens: haer buytenste vel is merckelijck witter, sonder puttekens, maer met verheven bultkens, even als een moerbesie: tusschen welcke separatie oft scheydtselkens van de puggelkens, den gront oft onder velleken in de diepte sich wit vertoont, op de selve manier als het scheydtsel tusschen de witte pocken op de mossels staende de swarte schelp haer vertoont ende laet door-sien: het steelken, dat dese twee vruchten onder-steu-

nen.

N° 10

nen is heel dun van stof, dat ick verwondert was den selven soo grooten vrucht conde draghen. Dese sijn van binnen seer effen als een leiren bor- 68.
seken oft sacksken, het welck seer wit is als met meil bestoven. C

Het derde en cleynste van allen is noyt grooter als een lidt van den Naem.
duym, maer seer scherp en spits van hooft, ende cort van stele, ten uyt- 69.
tersten aen dese figuer met C gelijck: de eerste merckelijck van wesen en fatsoen ghelijck, maer van coleur als drooghe aerde. D

Dit is een vierde soort van CLUSIUS, die hy in't Latijn beschrijft, seg- Gedaente
ghende, *In longitudinem excrescit, metæ instar, aut pilei, sive petasi germanici longioris, qui limbo caret. Dat sy soo groot is als eenen scherpen Hoogh-duytschen hoet sonder canten*, doch als ick sijne figuren met alle coleuren heb bevonden, heeft my meer licht doen sien; waerom ick dese ghenoemt hebbe in't Latijn *Mellarium*, den *Bie-korf*, van CLUSIUS in het Hongersch **Stock-maurachten / vol Maurachen.** Sonder dat ick wete wat het bediet.

Van dese heb ick dry schoone figuren in CLUSIUS bevonden, van de Gedaente
welcke hier twee met D neffens staen. Haere grootte is boven ghe-seydt: haer coleur is hoogh geil met root ghemenght: den gront is heel doncker bruyn: sy sijn van tweederley ghedaente, de eerste heeft geene hollicheydt, maer meer gevult, gelijck aen de moerbesie, het welck van het selve geil coleur is; maer sijn lanck van stele. De ander heeft de selve hollekens ghelijck ick van mijne eerste gheseydt hebbe: welcken gront ofte puttekens sommighe in-wendigh bruyn geil, en sommighe heel doncker bruyn sijn: het sijn even eens als de cellekens daer de appel keir-nen in ligghen: haer effen velleken is binnen seer roodt-vervigh. Onder dese vindt men seer verscheyde fatsoenen, want, soo CLUSIUS betuyght, 70.
hebben dese vervolghens dat sy aennemen in het groeyen, ieder groey sijn veranderingh veroorsaeckt. E

Een derde van dese eerste van CLUSIUS, die hy in het Hongersch oock Naem.
Braun mauracheu noemt. Om dese te onderscheyden van de andere, heb ick die in't Latijn *Fungus rugosus tuberans*, de *Gherimpelde bultachtige Fungi* ghenaemt.

Twee verscheyde, met de letter E zijn hier naer het leven vertoont, Gedaente
de tweede van CLUSIUS, de welcke op de selve manier als mijne eerste van ghedaente is, behalven dat haer uytwendichste boordekens (te we-ten van dese neffenstaende grootste) bleeck roodt zijn, ende de kleyne heel bruyn roodt, volghens de schilderingh van CLUSIUS. Dese seght hy, zijn niet veel grooter als mijne tweede, maer seer ongheschickt, als eenighe Aerdt-buylen, oft als den wortel van de *Aristochia rotunda*, dat is de *Ronde oosterlucie*, seer ghewerselt, met vele bultkens te saemen gevoeght:

71. ende oock in een geschrompelt als de peiren die in den oven gedrooght
F zijnde, een seker opghetrocken velachticheydt becomen.

Naem. Naer mijn gevoelen soo ist dese met E van de welcke IOAN. BAUHINUS seydt. *Fungus cavernosus niger*, de *Swerte ghebolde Fungi*; van CLUSIUS in't Hooghduytsch **Stock mauracheu**; van my in't Latijn *Favus niger*; in't Nederduytsch, den **Swarten honigh-raet.**

Gedaente Tot noch toe heb ick geen ghewas der aerden bevonden, het welck soo eygen ende ghelijck is aen eenen honigh-raet, als dese Fungi: sy is wel dry oft vier duym breet, het welck een groot stuck in den cierkel maeckt: sy is seer cirelijck gheheuvelt en ghehoeckt, met menich vul-
72. dighe hollekens en cellekens, als den honigh-raet, in welcke diepte den
G gront heel swart is, maer het buytenste is seer doncker bruyn geil.

Naem. In 't Latijn heb ick dese 72. *Fungus sphærocephalus aureus*, in 't Neerduytsch *De spheer-achtighe vergulde Fungi* ghenaemt.

Gedaente Dese is soo vol-maeckt rondt als eenen ghedraeyden bol, hebbende eenen stele onder wat breet, als met eenen voet om op te staen, welcken bol seer dicht met teerder draeykens bewasschen is, waer van de cellekens niet seer diep sijn: het coleur is seer wit, ende op de binnenste randekens seer geil, als vergult, oft met saffraen beschildert, ende in den
73. gront bruyn purper. Den selven stele voeght sich als tot een handt-have
H om mede vast in de handt te houden.

Gedaente Dese met H is een rechte mede soort van mijne eerste, met de letter A, hoe wel dat onder dese seer verscheyde van coleur sijn, te weten sommighe gheheel bruyn geil, de welcke veel langher van stuck sijn. Het gene hier neffens staet, heeft het selve coleur van seker beenkens van de schaepe voetkens, te weten de buytenste verheventheyt: want in den gront ist bleeck swart, maer den stele soude voor een beenken aen-ghe-
74. vat worden: dese hebben den langhsten stele van al desen ghessachte; som-
I wijl sijnder onder dese, die seer licht geil van coleur sijn.

Gedaente Sonder groot verschil is dese met de letter I heel ghelijck aen de *Spheer-achtighe Fungi.* Doch het verschil van dese bestaet, als dat sy grooter en meer lanck hoogh is als rondt; noch heeft sy wijder cellekens, ende den stele is veel corter, ende onder seffens dick, de welcke af-ghebroken sijnde, aen de selve randekens als dan roodt worden: den stele is heel wit van coleur, maer den cop in wendigh is het recht coleur van schoonen indigo, het welck heel doncker purper is, het buytenste is scherp, als met een pinceelken met licht geil af-ghetrocken.

Dese is bynaer ghelijck aen seker mutsen die de zee-schippers dragen van blauwe noppen ofte wolle, die sy onder haer *Hooft caes* noemen.

Alle

Alle dese vremde fatsoenen, sijnde een ende de selve soorte, sullen voor een vroegh gheslacht ghenoemt worden, want sy in de maent van April en Mey te vinden sijn; want in het lest van Mey soo vergaen dese, en comen in 't Iaer niet meer te voorschijn. Tijdt en plaetsen.

Clusius verhaelt, dat sy in Hongarijen onder de mast-boomen groyen, behalven den *Bie korf*, de welcke aldaer onder de Eycke-boomen voorts-comt. Daleschampius seydt, dat sy meest te vinden sijn in steenachtighen-rouwen gront, oock veel voorts comen uyt den wortel van de Castani boomen. In Brabant sijn sy al ghelijck te vinden onder de Eycke-boomen, op hooghe canten en velden, maer aldermeest in het Soignien bosch by Brussel, onder de Buke-boomen, noch sijn dese tot Campenhout tusschen Loven en Mechelen veel te vinden, ende by naer heel Brabant door, waer dat nu beter naer ghesocht sal worden. *Dalesc. Tom. 2. lib. 15. cap. 20.*

By voeghsel.

IN 't jaer 1671. den 26. Ianuarij, heb voor eerst van mijn leven binnen Brussel, ter tafel van sijne Doorluchtichste Hooghw. A. Bergis Aerts Bisschop van Mechelen, dese Fungi gesien ende gegeten; want ter selver mael is my te raden gegeven van mijnen meester sijne Hooghweerdichste Heere Capello, Bisschop van Antwerpen, wat dit voor een spijse was: de selve geproeft hebbende, bekende Fungi te wesen; maer hoedanige soorte oft geslacht, my onbekent was: tot welcken eynde van de selve, rouw sijnde, my lieten vertoonen: dese waren in Borgondien ghedrooght, de welcke ick mede tot Antwerpen heb ghebrocht: dese sijn ontrent een jaer goet ghebleven, als wanneer sy alle sijn vergaen, ende door bruyne maeykens oft wormkens op ghegeten, ende in poeder verandert, doch hoe oudt sy van te voren waeren, is my onbekent.

Op den derden Iulij in 't jaer 1672. sijn my van dese verscheyde fatsoenen toe-ghesonden, de welcke by Brussel in Soignien bosch ghegroeyt waeren: dese droogh sijnde, waeren soo herdt als been, ende veel witter van stoffe als die van Borgondien. De manier van koken is in het Capittel, daer van tracterende, vol-comentlijck te lesen, als van te drooghen, en schoon maken.

Al waert saecken dat wy de ghetuyghenisschen van Clusius, Bauhinus, Tragus, Ruellius, Dodoneus, ende menichte andere niet en hadden, dat dese Fungi soo ghemeyn en voor soo seer goet in Duytschlandt, Bohemen, Hongarijen, Italien, Borgondien, &c. gegeten, en over honderde jaeren in 't ghebruyck sijn gheweest, soo soude

onse

onse ondervindinghe van Brabant door het menich-vuldigh ghebruyck tot Brussel onder de Raedts-heeren en Hovelinghen dese in groote achtinghe behooren ghesteldt te worden; ende te meer, aenghesien ons vermaert Soignien bosch in Brabant de selve soo over-vloedich ons is vereerende.

Cörn. in Æginetam lib. 1. cap. 77. Hiero. Tragus. lib. 3. Sommighe oude schrijvers twijfelen, oft dit niet de *spongieuse Fungi* sijn van HERMOLAUS, RUELLIUS, TRAGUS en LOVICERUS; hoe wel dat CORNARIUS betuyght, dat de Griecken dese *Amanitas* noemden: het welck niet wonder is; want de Grieken al de beste gheslachten met dien naem vereert hebben, van de Franschen *Truffes* ghenoemt: dese soorten sijn van CLUSIUS, TRAGUS, en van GASPER BAUHINUS voor haere eerste onder al de goede eet-bare soorte van Fungi aengheteeckent.

HET XI. CAPITTEL.

Beschrijvinge van de ghetackte Fungi oft Geyten-baert.

NOM. 11. 75. A Naem. BEmerckt hebbende het groot verschil in het noemen van dese Fungi (welcke menighvuldighe woorden, oft naemen, aen ons diens weghens geen meerder licht en gheven) ende om onse beschrijvingh cort en claer aen te wijsen, sal een hoope naemen, ende andere onnoodige omstandighheden voor by gaen ende naer-laeten. Om nu te comen tot den meesten alghemeynen naem, soo is desen gheslachte veel-tijts ghenoemt, ende bysonder in Duytschlant, **Zigenbart**/ oock, **Oder geiszbart**; in 't Hongersch, **Szarwas gomba**; in 't Latijn, *Barba caprina*: alles te segghen, *Geyten-baert*.

Het sijn de neghenthienste van CLUSIUS, de neghenendertighste van IOAN. BAUHINUS, ende de negenentwinste, en dertichste, en een-endertichste van GASPER BAUHINUS; die sy alle dry noemen in 't Latijn, *Fungus ramosus*, de *Ghetacte Fungi*. HIERONIMUS TRAGUS, HERMOLAUS, RUELLIUS,

Hiero Tragus lib. 3. fol. 943. CÆSALPINUS en MATTHOILUS in DIOSCORIDEM, dese vijf treffelijcke oude Schrijvers noemen dese *Fungus digitellus*; dat is, *De vingher Fungi*, ende sy is de vijfde van TRAGUS die hy *Digitelli*, dat is *Vingher Fungi* noemt, in 't Hoogh duytsch **Hendelschwemm**/ oft *Handt Fungi*. My docht sy wel de *Handt-schoen Fungi* soude moghen ghenoemt worden, ten opsicht van haere inwendige holligheydt: nochtans naer haeren uyt-wendighen schijn sal ick haer den *Corael tack* oft de *Corale Fungi* noemen. Ende om dese vier vervolghens ieder met sijne onderscheydt bekent te maken, sal ick dese eerste met A *Den gheknopten Corael-tack* noemen, in 't Latijn *Fungus Corallinus nodosus*.

Gedaente Mijne eerste is in 't gheheel wel vier duym hoogh, oock van de selve breede

N°. 11

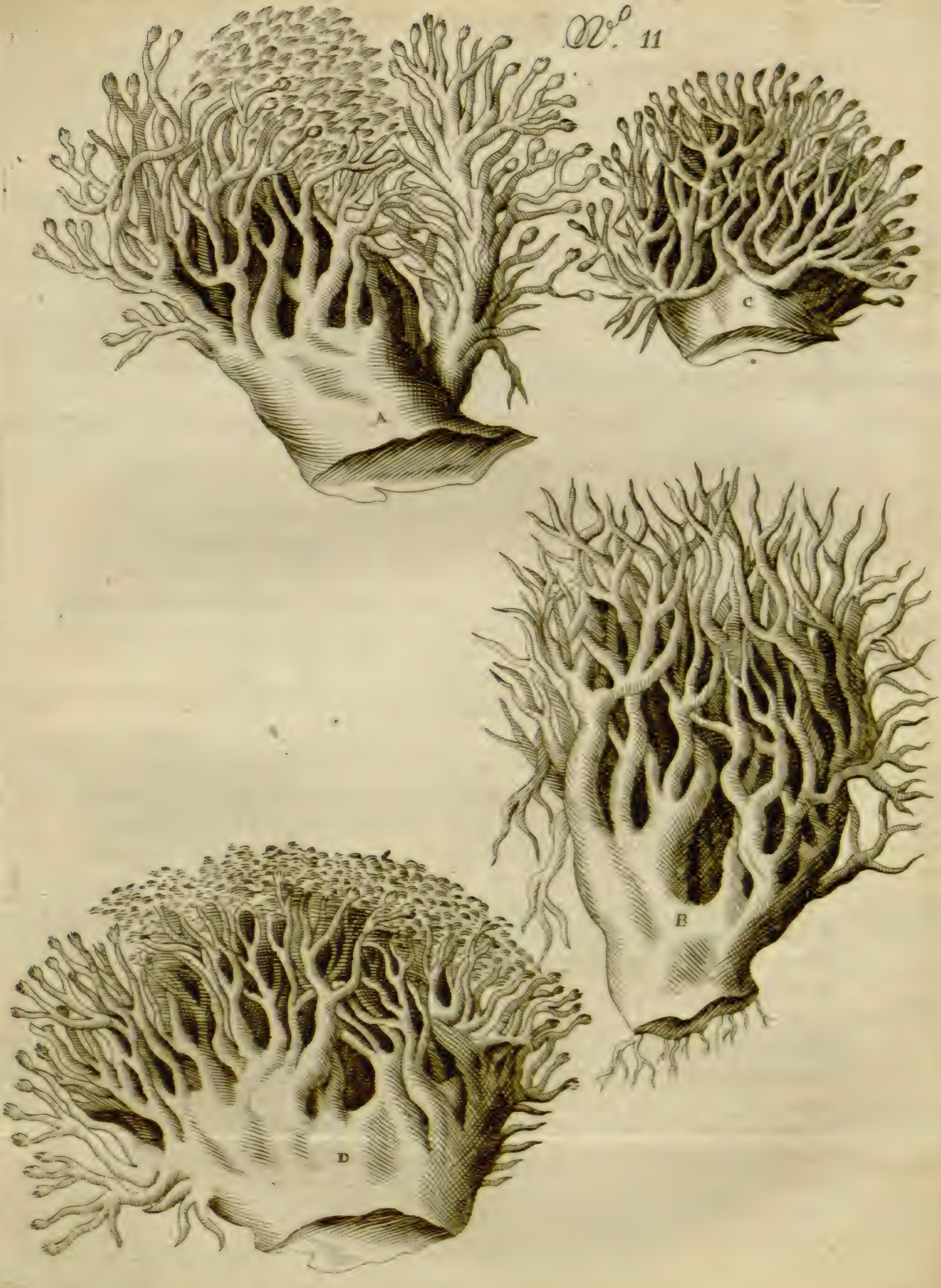

breede; hoe wel dat sy meer in het ronde groeyen , maer niet plat van ghedaente sijn. Haere tacken comen den eenen uyt den anderen, by naer als de tacken van de Herten groeyen : op ieder topken heeft dese eenige dickigheyt, als een cnopken : sy is gheheel tusschen grauw en geil samen ghemenghelt, ende op sommighe tacken eenighe bleecke roodigheydt : van binnen is sy geheel hol als een handt-schoen, ende seer wit : onder aen den tronck is sy veel witter van coleur als op de ander gedeelten : my docht dat ick geen merckelijcker kenteecken conde aenwijsen, als te weten, dat dese op de selve manier uytcomen als de wilde hoppe, oft den aspergis. 76. B.

In't Latijn is dese *Fungus corallinus asper*, de *Scherpachtighe corale Fung* i door my genaemt. Naem.

Van de selve lenghde, maer niet van de selve breede, te weten aen den onder-crop, is dese ghelijck aen de voorgaende : haere uyterste tipkens sijn heel scherp, als de Herte horens, de welcke tot het uyterste toe van binnen hol sijn : het coleur van dese is ten uytersten ghelijck aen het ghebleckt palmen hout, dat is, het welck van sijne schorse ontbloot en ghesuyvert is. Als dese te out sijn, worden sy slap en slodrich, van gelijcken veel witter van coleur. Dese hebben noch seker wortelkens, het gene de andere niet en hebben. Dese twee soorten sijn veel seldtsamer ende onghemeynder als de naervolghende. Gedaente

Ick ben wel voorsekert van dese verscheyde mael ghesien te hebben : doch sonder onderscheydt van gheslacht zijn de selve van my voor by ghegaen; het selve niet bemerckende, voor dat ick Andreas Cesalpinus hebbe gelesen, de welcke my tot Clusium heeft gesonden, alwaer ick meerder licht heb bevonden; niet teghenstaende dat sijne geschilderde figuren my de ooghen des kennis hebben geopent. Ende al ist dat Clusius dese soorten maer in dryen bedeylt; soo nochtans heb ick verschil en onderscheydt ghenoech bevonden om in vier soorten te bescheyden. 77. C.

In het iaer 1666 den 10. en 11. September tot Morckhoven en Herenthout zijnde, twee dorpen vyf oft ses mijlen van Antwerpen, heb ick dese twee naervolgende *Geyten baerden* verscheyde bevonden ende wel besichticht. Naem.

Haeren ouden naem is in't Latijn, *Barba caprina, Geyten baert*, de welcke ick in den grooten ende kleynen sal bedeylen, *Barba caprina minor*: soo dat ick dese den *Cleynen geyten baert* heb ghenaemt.

Sonder eenighe wortelkens heb ick dese bevonden : welck onderste cropken eenen halven duym lanck is, waer uyt seffens te gader menichte Gedaente

vele teere rijſkens als een roede, oft als eenen beſſem uytſchieten, ſeer malſch, als de eerſte uyrſchietende wilde hoppe, doch ſoo dick niet van ſtoffe, hoe wel dat ieder ſcheutken oft rijſken niet geheel recht uyt den tronck ſijnen oorſpronck heeft; maer het een comt uyt het ander: onder deſe zijnder ſoo teer en dun als een draeyken: haer cropken, oft, om

78. beter te ſegghen, haer effen ſacksken is bleeck geil, ende den beſſem is

D. ſchoon bleeck roodt van coleur: deſe is geheel hol tot het minſte tipken van haere ſcheuten.

Naem. In't Latijn *Barba caprina maior*; *Den grooten geyten baert*: deſe noemen de Hoogh-duytſchen, den **Grossen geyten-baert**.

Gedaente Het verſchil van deſe ende de voorgaende beſtaet, dat deſe wel tweemael ſoo groot is, ſomwijl ghelijck een kleyne handt, nochtans op de ſelve manier als den cleynen geyten baert; ende haer tronckskens is meer wit, ende haere rancken ſijn als met melck en bloet ghemenght beſchildert: deſe ſijn ſomwijl als eenen bocque oft bloemtuyl, ſeer vrindelijck en aenſinelijck voor de ooghen. Als deſe te out worden, ſoo ſijn de tackskens aen het onderſte meer wit, ende de bovenſte deelen meeder root; als dan worden de tackskens boven te gader by malcanderen ghedronghen, ſeer ghelijck als de bloemen van de baſtaert Cypres cool, dat is een bloem cool, by ons ghenaemt crawaten, met welcken naem ſy beſcheyden worden van de beſte bloem-coolen: deſe crawaten ſijn haer bloemen met langhe ſtele op gheſchoten, het welck ſy becomen door de couwe rijmen, belet ſijnde om tot vollen groye te comen, oock door het quaedt zaedt, daer ſy van voorts comen.

Tijdt en plaets. Het ghewoonelijck ſaiſoen van haer opcomſt is den Herft, dat is, in September en October: ſy comen voorts corts naer dat den ſomerſchen midder-nacht ghepaſſeert is, voor den ſonnen op ganck. Soo dan ſal deſe onder de laete ſoorten ſtellen. In ons quartier van Brabant is deſe heel ſeldtſaem te vinden: ſoo dat ick gheene ſeker plaetſen can aenwijſen. CLUSIUS ſeght, dat ſy in de belommerde boſſchen voorts comen; ende TRAGUS ſeydt, in de vochtighe natte boſſchen, ende ghemeynelijck ontrent rottende houdt, het welck haer gheen deught (volghens het ghemeyn ſegghen) can by brenghen, hoe wel dat onder deſe vier gheen

Quaedt teecken. quaede bekent ſijn; maer ick ſal een quaede, deſe eenichſints ghelijckende, met al haer verſchil merckelijck in het xij. Cappittel der quaede vertoonen, waer op neerſtich dient gelet, want ſy is de hondert en eenentwintichſte quaede ſoort.

Bemerckinghe. Het is ſeer waerſchijnelijck, dat TRAGUS gemiſt heeft in deſe Fungi voor de rechte aen te wijſen, als hy ſeght, dat ſy de *Digitelli*, dat is de *Vinger Fungi* is; ende te meer, als hy ſeydt, dat ſy ſeer ſapachtich en cout

is,

N° 12

is, ende van swaere en schadelijcke kokinghe, herdt, en onghesont om verteiren: soo als hy oock seydt van ontrent rot hout te groyen, dat hy alles meyndt van sijne *Digitelli.* Het is seker, dat dese vier soorten gheheel van een ander natuer sijn, als de *Digitelli*: want in de plaets van cout en nat, meer warm en droogh sijn. Dese sijn als een dun leiren velleken, sonder eenich sap, ende sy laeten haer drooghen als de *Moerbesie Fungi*, met de welcke sy van ghelijcke natuer sijn, te weten seer licht en dun om te verteiren.

BAUHINUS seght hier van, dat HERMOLAUS, RUELLIUS, LOVICERUS een *Vinger Fungi* noemen, om dat sy de vingers seer ghelijck is, sonder dat sy betuyghen welcke soort sy hier door gemeynt hebben. Ende MATTHIOLUS heeft LOVICERUS hier in naer ghevolght, als hy die noemt *Manine*, in 't Hoogh-duytsch, Hendel schwam/ ende van CESALPINUS *Maninas*, alles gheseydt, *Handt* oft *Vingher Fungi.* *Ioan. Bauh. lib. 40. cap. 39. Matthiolus in Diosc. lib. 4. cap. 78.*

Ick heb bevonden, dat noch CLUSIUS, nocht BAUHINUS het duyster schrijven van de voornoemde Doctoren hebben verstaen, noch connen achter-halen, het welck my geen cleyne moeyte heeft gheweest, al is nochtans mijnen arbeyt beneffens de andere (tot leedt wesen) vruchteloos ghebleven. Doch het is seker, dat dese vier soorten seer goet ende eet-baer sijn: want in Duytsch-landt worden sy seer cleyn ghecapt, waer van sy ballen maecken, op de selve manier als wy in Brabant fricadellen van ghecapt vleesch maken. Dese manier van te koken is op sijn plaets te lesen. Ick heb verscheyde persoonen ghesproken, die my bekenden dese Fungi in Duytschlandt menich mael ghegeten te hebben.

HET XII. CAPITTEL.

Vande Caes Fungi, ende andere Fungi veel te samen.

IN 't jaer 1672. is my door den Heere GRAVE VAN KRUYCKEN-BORGH eene gedrooghde Fungi toegesonden, de welcke meer hout als een Fungi gelijck was, seer gelijckende aen het vlot-hout oft korck, nochtans seer volmaeckt, sonder van haer levende wesen in het drooghen iets verloren te hebben. Hier mede niet voldaen sijnde, soo heb ick seer gheivert om van de selve levendich ende versch te becomen, het welck my in 't jaer 1673. op 26. Mey door den ghemelden Grave met alle goetjonstigheydt is toe-ghesonden in een groote Doose, met vier verscheyde Fungi van desen gheslachte, van de welcke op den selven tijdt de twee meeste ende schoonste naer het leven sijn geschildert, als den weet-gierighen Le- NOMB. 12.

79. A ser hier can in de plact aen-schouwen, met de letter A.

Naem. Ten opsicht van haeren reuck, ende andere uyt-wendighe teeckenen, heb ick dese de *Caes Fungi van Campenhout* ghenaemt in 't Latijn *Fungus casearius, ex Campenhout.*

Gedaente Gheene van desen gheslachten hebben eenighen stele noch schotel, hooft noch hoet, hol noch vol, noch sy en hebben geen plues, noch eenich mergh in, noch en hebben oock geenen wortel: sy groyen uyt het hout van de boomen, op de manier ghelijck den gom door de schorschen uyt berst: het onderste eyndt met het welcke sy vast aen den boom staet, is te samen eenen vasten clomp, somwijl twee oft dry vuysten dick, het welck sich in het bovenste breeder uyt-spreydt, by naer op de maniere van sommighe bloem-cooken, welcke bloemen met cnobbelen boven van malcanderen ghescheyden sijn, waer van dese eerste met A gelijck een claver-bladt sonder stele ghewasschen was. Haer buytenste coleur is seer ghelijck aen de corst van de versche schaepe caeskens, behalvens dat op de uyt-wendichste topkens een weynich bleeck ros, ende tusschen de uyt-staende cnobbelkens, in den gront, dat is in de inwendighe puttekens ofte hollicheydt, even eens als oft het met herde eyer-dooyers dick bestreken was, het welck hoe het naerder bovenwaerts comt, sich te dunder vertoont, maer in het diepste som eenen mes rugh dick leydt, het recht geel coleur van swavel oft solfer. Haer stoffe is van binnen gheheel wit en vast, soo dat men daer schijven van snijdt, als van eenen grooten coyen uyer: sy is seer versch en rensch van smaeck, het welck ick rouw beproeft hebbe: haeren reuck is ten uytersten aen den soete melck caes gelijck. Sy zijn met een dun vellteken becleedt, het welck eerst afgedaen wordt, als sy doorghesneden zijn. Dese zijn gheweghen vierentwintich oncen groot ghewicht. Tusschen dese ende de andere en is gheen verschil van de natuer, soo dat dit eene ende de selve is, als dat dese meer recht opghewasschen, ende naerder te gader ghedronghen was, ende wat bleecker van coleur; het gene my docht sy soo oudt niet te zijn als de voorgaende: nochtans heeft dese maer een once minder geweghen als de andere. Tot welcken eynde hier twee figuren zijn gestelt. Van dese heb ick een goede schotel helpen eten; de welcke als pensen ghesneden ende gekoockt waeren. Tot noch toe vinde ick geene Schrijvers die van dese gheslachten schrijven.

Tijdt. en plaets. Sy is een vroeghe soort, ende en is maer eens in't iaer te vinden, dat is in Mey en Iunio. Sy waeren gheplucke van de Willighe boomen binnen een Heerelijckheydt van den ghenoemden Grave, ghenaemt *Campenhout*, oft *Wildert*, tusschen *Loven* en *Mechelen*. Dese Fungi groyen in de midden

van

van den ſtam, en op de tacken van de Willighen, ende onder, maer noyt in de aerde.

Als den Heere *Colonel* LOVIGNI ter voorſeyde plaetſe in het iaer 1670. met ſijn regiment gelogeert was, gaf aen ſijn ſoldaten voor ieder Fungi ſes ſtuyvers, voor ſijn eyghen eten: door den welcken wy van deſe Fungi tot de kenniſſe van't gebruyck in Brabant zijn gekomen. Op den ſelven voornoemden tijt 1672. is my van ſekeren vrient een gheſonden, de welcke twee mijlen van Antwerpen ghegroyt was aen eenen Eycken boom, waer door ick geene beſondere veranderingh ghemerckt hebbe, als dat haer buyte velleken veel vaſter en taeyer, ende geheel bleeck geil was, hoe wel dat ſy haeren goeden geur ſoo lanck niet heeft behouden als de voorgaende: ſy was oock meer houtachtich ende vaſter, ſcheen een weynich uyt den peerdtſchen van coleur op haere bovenſte canten te worden; ſoo dat ick evenwel deſe niet voor quaedt ben aenwijſende, maer nochtans de Willighe voor de Eycke ſoort ſou verkieſen. Deſe was cleynder als de voorgaende Willighe, en woegh vijventwintich oncen, om welck meerder gewicht, ten opſicht van cleynder ſtuck en aenſien, ſonder twijfel ſwaerder van alloy moet zijn. Bemercki nghe.

Tot het gebruyck zijn deſe beter heel ionck, als te out; want doen ick deſe gegeten heb, waeren de ſelve wel tien daghen gepluckt geweeſt, waer door ſy eenighe dorricheydt, als houtachtich, becomen hadden; nochtans behielen haeren verſchen geur, tot dat ſy bynaer tot hout verdrooght waeren: maer becomen als dan eenen ſwaeren duffen banghen reuck ſy en connen door geen weyckinghe tot het koken ghebrocht worden, gelijck de andere gedrooghde Fungi; want deſe verdrooghen noyt tot een verrimpelt velleken, als de *Seeme leire* oft *Moerbeſie Fungi*; maer tot hout, ſoo dat ſommighe perſoonen, aen de welcke ick deſe, verdrooght zijnde, getoont hebbe, haer onmogelijck docht, dat de ſelve tot ſpijſe bequaem gheweeſt was. Ick heb deſe droogh in cleyne ſtuckskens geſneden, ende die twee daghen en twee nachten in water te weyck gheſtelt, ſonder eenich ſwillen oft verſachtinghe te bevinden. Soo wanneer ſy aen de boomen daer ſy groyen, blijven ſtaen, tot dat ſy verdrooght zijn, ſoo worden ſy als een vaſt oprecht hout; maer als ſy (volwaſſchen zijnde, ende bequaem om te eten) afgepluckt worden, ende als dan binnens huys laeten verdrooghen, ſoo zijn ſy heel locht en ſaecht, ſeer gelijck aen corck oft vlot-hout. Van deſe heb ick bevonden, in het beginſel van haer tweede iaer ghedrooght zijnde, dat ſy als dan begonden te vergaen door de meluwen, comende vol cleyne gaetkens, ende menichte witte wormkens, ende haere geile eyerdooyericheyt, ghelijck ick voor

geseyt hebbe, liet haer afvrijven als seker rou sandt: ende naer dry iaer is al haer vleesch in een grof morselich grimmel verandert. Evenwel blyven sommighe van binnen soo wit als Linden houdt: ende de gene die aen den boom verdrooghen, blijven als een stuck goet hout, de welcke ick bevonden hebbe in dry iaeren haer tot geene veranderingh begonden te stellen; want my soodanighe drooghe dry iaer oudt zijnde, toegesonden zijn. Leest in het tweede deel aen het twelfste Capittel met de letter E, van een ander goede Willighe Fungi, ghenaemt de *Willighe zee schelp.*

Maniere om de VVillighe Fungi tot vonck-hout te bereyden.

GHemeynelijck wordt alle licht hout oft vonck-hout van de *Swammen*, dat zijn *Boom fungi*, gemaeckt, tot welcken eynde ick het selve aen dese *Caes-fungi* heb beproeft.

In den eersten als sy gedrooght zijn binnens huys, zijn sy seer bequaem oock uyt haer eyghen selven, sonder eenighe kokinghe oft byvoeghsel, om tot lonten oft vonckhout te ghebruycken, de selve in soo bequaeme stuckskens gesneden als u dienstich zijn; ende alsdan met eenen houten hamer saecht gheclopt: door welcke bokinghe oft cloppen sy eenighe sachticheyt becomen, als buffels leir. Dit is al het gene sy behoeven om wel het viur te ontfanghen, als wanneer sy haer selven als een lonte tot stof toe vervoncken, het welck ick soo bevonden hebbe. Hier staet te bemercken, dat de selve Fungi tot haeren wasdom moeten gecomen zijn, soo dat het beter is dat de selve een weynich aen de boomen gedrooght zijn, als dat sy, noch te versch ende te ionck zijnde, gepluckt worden, waer door sy haest vergaen, ende by naer tot vonck-hout niet bequaem en zijn. Nochtans soo zijnder twee ander regeringhen, om het vonck-hout te bereyden: de eerste is, datmen de *Fungi* oft *Swammen* (welcke andere bequaeme soorten ick van gelijcken onder de quaede Fungi sal aenwijsen) in stucken sal snijden, ende de selve in een goede looghe van regenwater ende asschen van hout te samen twee uren sal laten sieden: alsdan uytgenomen zijnde, ende wederom droogh gheworden, de selve stucken met eenen houten hamer kloppen: welck kloppen oock soude voor het zieden connen geschieden.

De andere manier gheschiet als voren, behoudelijck dat by de ghesey-de looge een handt-vol bus cruyt oft poeder met wat salpeeter oft solfer ghedaen wordt, waer door sy te haester het vier ontfanghen. Het selve is in dese (soodanich ghemaeckt sijnde) wel te mercken; want sy in het branden oft voncken eenighe ginsterkens van haer gheven, ghelijck den salpeeter van sijn natuere in het vier ghewoon te doen is.

Twee verscheyde soorten van Fungi veel te samen. 80. B

Naem. ALs't saecke, dat ick hier verscheyde soorten ben vertoonende, sijn nochtans al te samen met een en alghemeynen ouden naem ghenoemt in't Latijn, *Fungi plures simul*, *Fungi veel te samen*: doch het is waerschijnelijck, dat dese soorten over langhen tijdt voor goede eetbaere sijn bekent, ende oock in het ghebruyck gheweest, als ick bevinde, dat sy van verscheyde Schrijvers van ieder met eenen anderen naem genaemt worden: van MATTHIOLUS, *Fungus in populo alba*, de *Fungi vanden witten populier-boom*: DODONEUS, *Populnei*, *Populier Fungi*: CLUSIUS noemt dese in't Hongersch Shilfan termewt gylwa/ oock Gilva gyertyan fantermet/ in't Hooghduytsch Haghenbucht / in't Latijn *Vlmei*, het welck soo veel te segghen is als *Olme Fungi*, oft de Fungi die aen de Olmeboomen groeyen, die de seste goede eetbare van CLUSIUS is. Dese sijn de sevenste goede van GASPER BAUHINUS, in't Latijn, *Fungi umbilicum exprimentes, plures simul albi*; dat is, *de Navelachtighe witte Fungi, veel te samen*: van IOAN. BAUHINUS sijne twee-en dertichste soort, in't Latijn, *Fungi plures simul albi ad arborum radices esculenti*, *Veele witte Fungi te samen groeyende aen de wortels van de boomen, sijnde goet en eetbaer*. Dese heb ick de *Reessel Fungi*, in't Latijn *Fungorum unus sive Fungus racemus* ghenaemt.

Gedaente. Op dat ick de kennis van dese mijne tachentichste Fungi beter soude bekent maecken, soo sijn hier twee figuren met B ten toon ghestelt, de eene boven opsiende, ende de ander van onder tegensiende. Haer bovenste wesen vertoont, hoe sy de schotels als kuskens verheven hebben, nochtans in de midden met eenen put inghedronghen, als des menschen navel: sommige van dese sijn ront, sommighe hoeckigh en geslipt, ligghende de eene schotel half over de ander: haer coleur is uyt den witten, maer op sommighe plaetsen al oft onder het wit een weynigh root ghemenght was. Dese wasschen seven, acht, meer oft minder te samen, niet uyt eenen ende den selven stele; want ieder heeft sijnen eyghen stele besonder; nochtans aen den ondersten crop te samen ghevoeght, ghelijck in de omghekeerde figure te sien is. Sy hebben heel cort vast plues, het welck grauw is; ende somtijdts wat geil saffraenich, oock som wat bruyn; maer in den gront is sy heel wit: de schotels sijn scherp van randen, niet ingheslaghen: haer stelen sijn op de selve manier, als mijne *Geile Seeme leire Fungi*.

Dese wort binnen *Turin* de hoofstadt van Savoyen in Italien, *De rooyachtighe* *Gasper Bau. lib. 10.*

achtighe met den witten stele ghenaemt: in Vranckerijck, *Hestre*: in Hongarijen, ende in sommighe plaetsen van Duytsch-landt in 't Latijn *Ostrya*,
81. dat is naer een seker ghestacht van Olme boomen, de welck aldaer seer overvloedigh sijn, aen welcke wortels dese Fungi te vinden sijn, ende
C D voorts comen.

Naem. Tot verschil en onderscheydt van de voorgaende, heb ick dese eenentachentichste in 't Latijn *Fungi castanei, sive rufi, limbo inverso*, in 't Neerduytsch, de **Castani oft de bruyne Fungi met den ingheslaghen randt** ghenaemt.

Gedaente Want dese in alles van ghewasch de voorgaende ghelijck is, behalven dat de schotelkens noyt rondt sijn: wiens stelen niet in de midden staen van den hoet, maer aen 't eynde: welcke schotelkens selden meerder als eenen schellinck groot sijn, den randt seer omghesomt en ingheslaghen: haer bovenste coleur is oprecht castani bruyn, met een weynich bleecke witticheyt: haer vast plues is onder heel cort en wit, om welcke reden hier de omghekeerde figure ghestelt is. Ende op dat een jeder haer bovenste wesen bequaemelijck soude connen aenschouwen, soo is hier een deel vande selve met de letter D aenghewesen. Somwijl comen dese met dry, vier, vijf oft ses vruchten te voorschijn, volghens het segghen der ouderlinghen, nochtans in onse plaetsen van Brabant heb geene meerder als vier te gader ghesien, met noch kleyn stompkens; noch sy en sijn noyt alhier soo groot, als sy in Italien, Hongarijen en Duytschlandt haer vertoonen, alwaer sy wel twee-mael soo groot sijn; ende als wanneer sy op haer aldermeeste sijn, dan sijn de randen niet ingheslaghen, maer scherp, ghelijck aen die met B, wanneer ick ghe loove dat sy te out sijn, ende alles uytghewasschen is, waerom ick dese alsdan niet te beter tot het ghebruyck soude oordeelen.

Tijdt en plaets. *Matth. in Dioscor. lib. 1. cap. 93.* Inden Herst comen sy te voorschijn, want ick dese in het voor jaer noyt ghesien hebbe. Volghens het segghen van MATTHIOLUS, sijn dese veel te vinden aen de troncken van de Olme boomen, oock op de af-ghecapte Okernote-boomen, dat is, soo wanneer dese tronchen leegh neffens de aerde afghecapt zijn, soo dat sy door het slijck oft aerde bedeckt worden, ghelijck ick hier voor in het Capittel van de Fungi te doen voortscomen, uyt GALENUS heb aenghewesen. Noch zijn dese oock te vinden aen de Eycke en Bucke boomen de welcke de Franschen *Hestre* noemen. Het is seker, naer het segghen van GALENUS, den welcken van den witten Populier schrijft, dat dese oock onder de Abeele troncken moeten voortscomen; want *Populus alba* is den Abeelboom van DODONEUS, ende van andere Schrijvers oock ghenaemt, soo dat ick

meyne

N°. 13

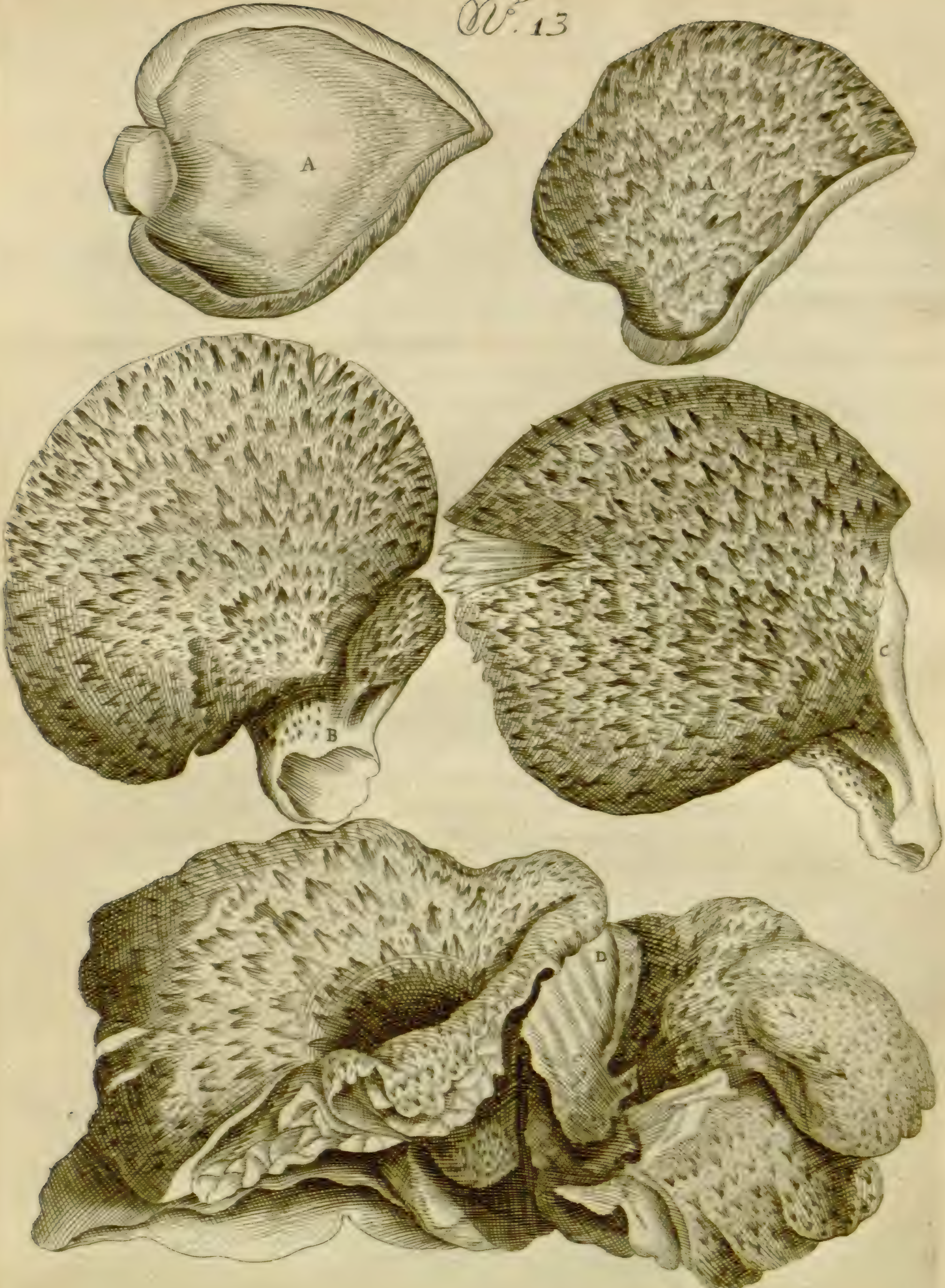

meyne dese in het Soignien bosch onder de Buken wel te vinden zijn.

Hier dient te weten, dat dese in Nederlandt seer weynich voortscomen, want ick van dese in het iaer 1656. eenighe ghesien hebbe, ende naer dien tijdt noch eens, doch maer dry vruchten, ende geen andere; soo dat ick dese geslachten noyt heb beproeft: nochtans heb ick met vier vermaerde Schrijvers dese voor goet eetbaer bevesticht ende aengewesen; hoe wel dat ANDREAS CESALPINUS dese niet voor goedt en houdt: maer ick geloove, dat hy in een ander quaede sal gemist hebben, welcke quaede in het tiende Capittel onder de doodelijcke met B aengewesen, ende met haer verschil tot volcomen onderscheydt beschreven is. Bemercke kinghe. Quaede Fungi.

HET XIII. CAPITTEL.

Beschrijvinghe van de vlammighe soorten van Fungi.

IN het aenwijsen van CLUSIUS voor sijn vijfde goede eetbare soort, soo bedeylt hy de selve in dry verscheyde soorten, waer op IOAN. BAUHINUS seyt (wiens twee-en-twintighste dat het is) dese maer een ende de selve soort te sijn; want het verschil niet anders en bestaet, als in grooter en kleynder: maer dat BAUHINUS dese ghesien hadde, oft ghesien hebbende, wel bemerckt hadde, hy en soude aen CLUSIUS geen replieck geven; maer betuyghen, dat CLUSIUS wel en met goet fondament dese wel bescheyden conde, het welck uyt mijne aenwijsingen ghenoech sal blijcken. NOM. 15. 82. A B

Om dat dese seer wel een lelle van des menschen oor ghelijck is, soo is sy van my in't Latijn *Auricula flammea Machi* de *Vlammighe Malchus oor* ghenaemt, tot verschil van de eene tusschen de andere: nochtans zijn dese al te saemen van ieder Schrijver met eenen naem bekent en beschreven, want GASPER BAUHINUS noemt dese in't Latijn *Fungus angulosus pediculo exiguo*, *de hoeckighe Fungi met eenen cleynen stele*: IOAN. BAUHINUS, *Fungi ferè sine pediculo, coloris ex rufo fusci*, de *rossche oft bruyne Fungi, bijnaer sonder stele.* CLUSIUS seght, dat de Hongeren dese met eenen naem beschrijven **Pezzricz**: in't Hooghduytsch **Pasternitz** / sonder dat hy dese naemen te verstaen gheeft. Naem.

Ghelijck ick geseydt hebbe, dat dese seer ghelijck is aen de buytenste lelle van des menschen oor, soo de twee figuren met de letter A hier naer 't leven vertoont, zijnde altijdt halfrondt, oft wat meerder, gemeynelijck hebbende het cort steelken aen het buytenste eynde van den Gedaente.

hoet, het welck eenen duym dick is, ende een lidt des vinghers lanck:
al te ſamen zijn ſy hoeckich van randen; welcke randen ſcherp zijn, en-
de de ſelve wat omgecromt, maer niet gheſoomt: ſy hebben onder wit
vaſt mergh in: boven is ſy met een roodt en geil vierich coleur beſchil-
dert, het welck ſeer gheloyent is, ende dicht beſet met menichvuldighe
donckere purpere vlecken, op de manier als vlammekens, ſy is ſomwijl
vier duym breet van hoet, ende wel dry duym dick van ſtoffe.

Tot meerder kenniſſe voor den Leſer, heb hier een ander figuer van
de ſelve Fungi met B by gheſtelt, waer uyt te ſien is, hoedanich den
ſtele aen het eynde uytwaſt, als oock, hoe verſcheyden deſe eerſte ſoort
van fatſoen te voorſchijn comt; want deſe is bynaer heel rondt, ende
83. in het voorſte deel van den bovenſten randt geſlipt: doch deſe comen
met ſoo vremden en verſcheyde weſen te voorſchijn, dat tien figuren
C. niet genoechſaem ſouden weſen om alles te vertoonen.

Naem. Deſe tweede is met een merckelijck verſchil te beſchrijven voor een
beſcheyde ſoort van de voorgaende, de welcke ick in't Latijn genaemt
heb, *Muſcarium flammeum extenſum*, *den uytgheſpreyden ghevlamden waeyer*.

Gedaente Al iſt dat deſe een ſeer gelijcke ſoort met de voorgaende is, ſoo noch-
tans verſchilt ſy van de andere in een ongemeynder ronde ende grootte,
hebbende den ſtele als achter uyt ſtekende, den welcken veel dicker, ron-
der ende langher is: van gelijcken is den waeyer wel ſeven duym breedt,
ende wel eens ſoo dick van ſtoffe als de voorgaende. Haer coleur is het
ſchoonſte van al deſe ſoorten; want al haer vlammekens zijn ſeer krach-
tich als met ſchoonen lack geſchildert, ſeer gloeyende ende aengenaem
84. om ſien. Noch hebben ſy beſijden den ſtele een tweede byvoeghſel van
D een jonghe aencomende vrucht, het welck de andere niet en hebben.

Naem. Op den tweeden Sincxendagh in't Iaer 1673. ſijnde den twee en-twin-
tighſten van Mey, heb ick deſe Fungi met D ontrent een halve mijle
van Antwerpen ghepluckt; de welcke ick heb ghenaemt in't Latijn,
Fungus verus flammeus, de *oprechte ghevlamde fungi*. Ick ſoude haer met recht,
ten opſicht van den Sincxendagh, de *Vlamme* oft *Vierighe tonghe Fungi* moe-
ten noemen.

Gedaente Volghens het aenwijſen van deſe figuer met de letter D, ſoo ver-
toonden haer deſe Fungi, als oft ſy twee verſcheyden vruchten te ſamen
aen malcanderen ghewaſſchen waeren; waer van de eene ſeer hol inghe-
trocken was, ende de andere hoeckigh met putten en bulten, gheſlipt
en gheſneden, ſeer ghelijck aen de ghedaente van eens menſchen lever:
ſy was in haer gheheel eenen voet lanck, dat is, elf duymen, ende ſes
duym breet: niet teghenſtaende dat ſy droogh was, heeft ſy tien oncen
groot

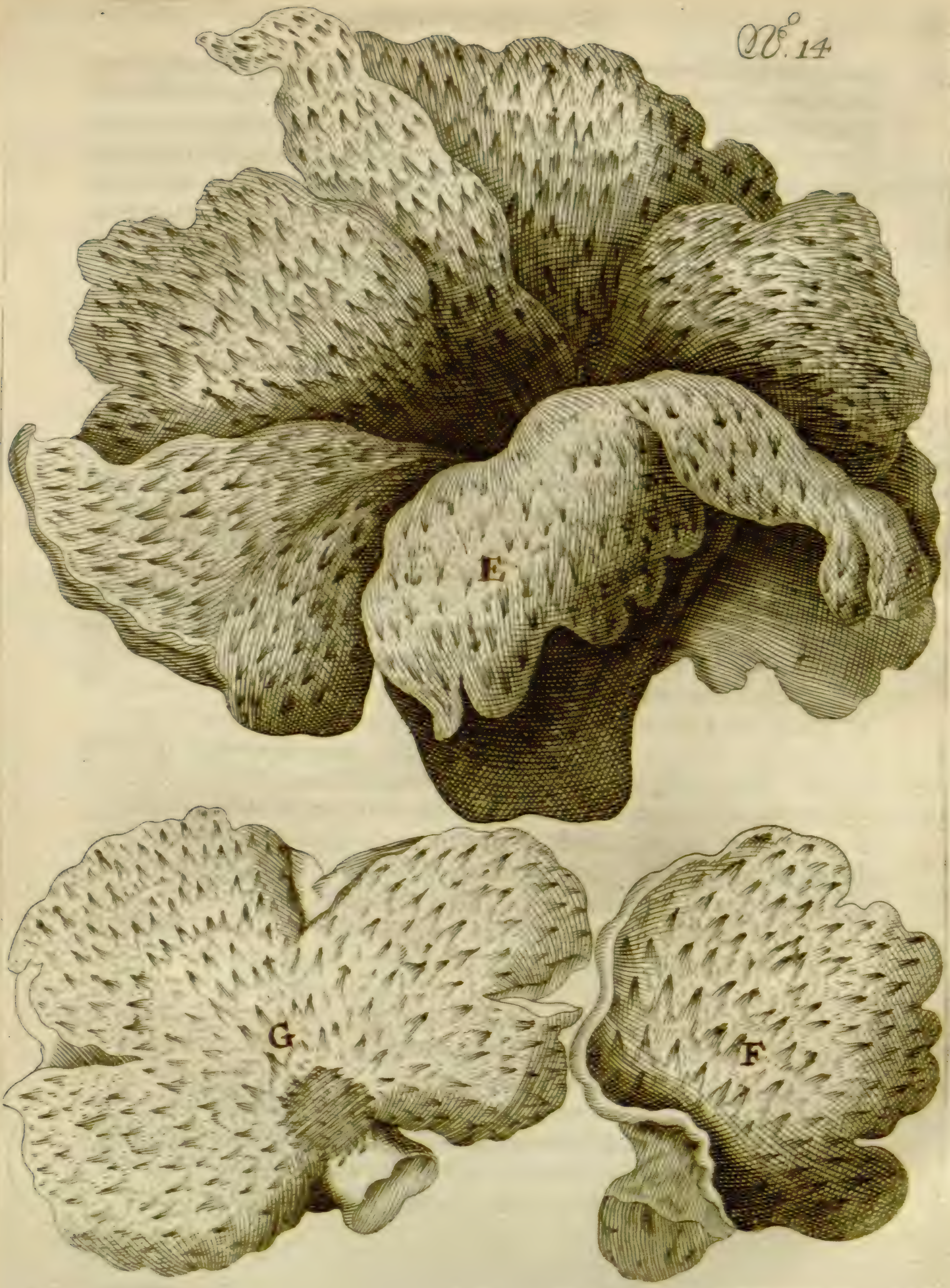

N°. 14
E
G
F

groot ghewicht gheweghen: haer coleur was schoon bleeck geil, met loetachtighe oft heel doncker purpere vlammen, seer ghelijck overhant ghestelt. Dese heeft heel vast mergh, seer hayrachtigh, ghelijck het cortste uyt de stoelen der artisiocken: het selve is bleeck geil grauw, hoewel dat ick meyne dit in het eerste wit gheweest was: den wortel is seer houtachtigh geweest door te langh verdroogen, nochtans van binnen sneeuw wit, maer buyten met een zoet swart velleken becleedt, sonder eenighe wortelkens oft peeskens. Hier dient bemerckt te zijn, dat my gheheel onbekent is, hoe langh dese Fungi aen den struyck (verdrooght zijnde) ghestaen had; want de selve acht daghen naer mijne pluckinghe heeft beginnen witte maeykens, als caes-wormkens uyt te worpen, de welcke als sprinckhaenen wegh spronghen: dese maeykens sijn ten uytersten ghelijck aen den Olm de ghene in het graen oft koren veel bevonden worden. Naer welcken tijdt, te weten van den twee-en-twintighste Mey tot den twintichste Iunij naervolghende, is sy heel goet ghebleven, ende als dan heeft sy haer bovenste geil velleken begost te scheyden van haer wit vleesch, op de selve maniere als de eyer-schaelen, droogh sijnde, haer dun liesken intrecken. Dit heb ick bevonden gheschiet te sijn door de menichte meluwe gaetkens, met de welcke het wit vleesch gheheel door-geten was, uyt de welcke een seer geil fijn stof oft polver stuyfde; ende als doen bequam sy eenen duffen houtachtighen banghen reuck: op soodanighe manier heeft sy veel maenden haer gehouden, sonder van haer coleur iet te verliesen, oft eenighe quaede teeckenen te vertoonen, want is gheheel wit ghebleven.

Clusius seght, dat de sijne tweemael in het jaer te vinden sijn op de troncken van de afghecapte witte Populier-boomen, het welck by ons oock de Abeelen sijn, ghelijck ick ghesеydt hebbe, ende dese mijne in den Mey ghepluckt heb ick op eenen dicken, corten, seer bemosten tronck Essen-boom, in't Latijn *Fraxinus*, den welcken rondtom in Else en Essche boomen verdrongen was, staende aen de canten van de grachten; in de welcke ick noch eenighe afghevallen Fungi van de selve soort in het water hebbe laeten drijven. Tijdt en plaets.

Essen-boomen Fungi.

Nom. 14. 85. E

NOch heb ick ter selver tijdt en plaets een seer groote bevonden, de welcke, naer mijn gissinghe, door haere rijpigheyt in de gracht ghevallen was, want sy meer aen den boom had ghehanghen als de andere, de welcke als in een gaffel oft micke rustende was. Dese heb ick de *Groote* Naem.

ghevlamde leli-Fungi ghenaemt, in't Latijn, *Fungus magnus flammeus liliaceus.*

Gedaente Dese was van ghedaente als een bloeme, ghelijckende een opene lelie, even eens met slippen als oft het bladeren beduyden moesten: sy was seer inwendigh inghedronghen, haer coleur ende vlammekens waeren niet verschillende van de andere, behalven dat den gront bruynder geil was: het welck sy door het gracht water ontfanghen hadde. De bovenste openingh was veel grooter in de ronde als een groote tenne-tallioor: haeren stele was eenen corten dicken stomp, boven dicker als onder: sy was van buyten en binnen heel wit, nochtans was als een ossen-pense verweyckt, hebbende eenen swaeren vuylen geur, den welcken men wel cost gissen, sy uyt haer selven niet en hadde, maer uyt den stinckenden modder van het gracht water becomen; nochtans is my niet bekent, hoe langhen tijdt dat sy in dien modder gheleghen hadden: niettemin soo heb ick gheene rottinghe, blauwigheydt, oft eenich ander quaet teecken
86. in de selve bevonden: de welcke ick, ghedrooght sijnde, twee jaer goet
F bewaert hebbe. Dese heeft gheweghen eenendertigh oncen.

Naem en Gedaente Een vijfde, de welcke seer ghelijck was soo van fatsoen als van stuck aen een *Ghevlamde Zee schelp* in't Latijn *Concha marina flammea,* die men onder de schelpen de Pelgrims van S Iacob aen den hoet siet dragen: sy was den cant wat ingeslagen, van binnen hol, van buyten rondt, op de maniere als iet het ghene van silver oft coper ghedreven is, alles van de selve natuer en coleur als de voorgaende; want sy in een en de selve rivier ghevist was als van den selven boom ghevallen. Noch hebbe ick grooter
87. en cleynder van desen ghessacht in de gheseyde gracht laten verrotten,
G soo dat ick vijf vruchten mede 't huys bracht. Dese dry voorgaende achtervolghens sijn de rechte *Essen Fungi.*

Naem. Hier sal ick vertoonen de derde van Clusius, die ick ghenoemt hebbe in't Latijn *Fungus flammeus trifoliacius*, in't Duytsch *De ghevlamde claver-blat Fungi.*

Gedaente Sy is veel grooter als de twee eerste van desen geslachte: aen haer breetste sijde is sy wel seven duym lanck: ende heeft de rechte forme van een claver-bladt, cort, en niet dick van stele, eenen mans duym dick, ende eenen halven duym lanck: sy is boven meer wit als geil, doch aen de cant is sy als met saffraen en met bruyn root ghemenght beschildert, ende de heele schotel is met bleecke bruyne teere vlammekens beset, seer vriendelijck om aensien. Haer mergh is cort en vast, gheheel wit, met grauwe en geile vleckskens: sy is van binnen seer wit, en goet om te eten. Somwijl hebben dese op het bovenste deel eenighe puttekens, op de manier als de spongien hebben, maer niet doorgaende.

In

In Hongarijen ſijn deſe in ſoo daghelijcks ghebruyck,als de ghemeynſte goede vruchten der aerden. Deſe gheſuyvert ende gheſoden ſijnde, ſnijden die in ſtuckskens, die ſy in een ſchotel by malcanderan ſchicken, waer over ſy ghebraden ſpeck druppen,ende ſoo op diſſchen om te eten. Bemerckinghe.

Noch is te bemercken, dat onder deſe geſlachten ſeker mede ſoorten zijn, de welcke ſeer dun van ſtoffe,ende plat van forme zijn: de ſelve zijn niet geil, maer bruyn grauw van coleur, hebbende haere vlammekens veel lichter, ende niet ſoo bruyn als de andere: dogh in alles op de ſelve manier als de andere voorſeyde. In het iaer 1671. den 20. Mey heb ick van deſen geſlachte veel vremde ende veranderde fatſoenen gheſien, van de welcke ick ſommighe gepluckt hebbe, alles aen de Eſſche boomen, meeſtendeel groeyende onder teghen den tronck aen de aerde, nemende haeren eerſten oorſpronck oft beginſel uyt ſekeren aſchverwigen ſchimmel oft ghelijvigen moſch. Wy zijn rondtſom onſe ſtadt Antwerpen van deſe geſlachte wel voorſien. Veranderinghe.

Kracht en behulp van den Eſſchen boom.

AEngeſien dat ons ſoo veel genecsbaer goet ende nut geſchreven is van den Eſſchen boom,ſoo dunckt my van den ſelven (tot lof van deſe mijne oprechte *vlamme Fungi*, de welcke ick aen de Eſſche boomen gheplackt heb) hier in't cort eenighe behulp middelen aen te wijſen.

DIOSCORIDES *ſeght: Aſſchen van Eſſchen ſchorſſen ghebrandt, met water vermenght, gheneeſt de quaede witte crawagie, melaetsheydt, ende dierghelijcke ruydicheydt.* Hoe wel dat ick van ghevoelen ben, datter geene Medecijnen en zijn, de welcke de rechte volcomen *Lepra*, dat is melaetsheydt, connen geneſen. Het welck wy in Brabandt Lazarus noemen. *Dioſc.li b. 1 cap. 92.*

VILLANOVA: *De ſchors van den Eſſchen boom gheſoden in azijn,ende daer in ſpongien ghenet, ende op den buyck ghelcydt, gheneeſt het braken ende overgeven der maghe.* *Arn. de Villa nova. in rem herbariam cap. 178.*

MATTHIOLUS: *'t Schuym, oft den traen die uyt Eſſchen hout ſweet, als men dat brandt, in d'ooren ghedaen, met 't ſap van ruyt oft cyclamen, ſuyvert die, ende geneeſt de doovigheyt:* noch ſeght hy: *Het water daer de ſchors bladeren en zaet in geſoden ſijn, geneeſt de doovigheydt, door den wermen domp alleen in de ooren te ontfanghen.* *Matth. lib. 1. cap. 92.*

GALENUS *ſeydt: De ſchors en bladeren in water oft wijn gheſoden, ende dat ghedroncken, openen en verſtercken de verſtopte lever, ende gheneeſt de pijne der ſijde: ende beſonderlijck de ionghe ſcheutkens, gheſoden als voren, geneſen de waterſucht, want het doet veel water loſſen.*

Twee handtſvollen gepelt eſſchen zaet geſtooten, ende in twee potten Rinſchen wijn (dicht geſtopt zijnde) tot op de helft geſoden, ſmorgens,

 ſnoenens,

ſnoenens, ende ſavons eenen roomer gedroncken; behoudelijck dat den waterſuchtighen ſich moet onthouden van drincken en voechtighe ſpijſen, ende veel gaen en ſtaen: door deſe heb ick verſcheyde ſwaere waterſuchtighe (van welcke ſy meer als dry jaeren overvallen gheweeſt waeren) ſien becomen en gheneſen.

Dodoneus. lib. 29. cap. 12. Leeſt DODONEUS in ſijne byvoeghſels, al waer hy ſeydt, dat de ſchorſ-ſe, bladers, &c. can ghebruyckt worden voor de geilſucht, graveel, milt-ſucht, beten der ſlanghen, ende meer andere quaelen.

Lobel. 2. deel fol. 127. MATTHYS LOBEL verhaelt, dat men ſeght, *dat ſchavelingen en ſaegemeel van Eſſchen-hout doodelijck is*, daer LOBEL oock tegen ſeyt: *Ick wete datter miltſuchtighe, graveele ende pocken met de ſchavelinghen gheneſen ſijn: ende hoe ſoude dan den ſelven fenijn connen weſen, want deſen boom is den fenijn vyandt?*

Noch ſeyt DODONEUS op de voor aengeweſen plaets dat *koppen oft kroeſen van eſſchenhout ghemaeckt, uyt de ſelve eenen tijdt langh ghedroncken, de verſtoptheyt der lever gheneſen*. Men ſeydt oock dat de verckens die uyt eenen troch eten van eſſchen hout ghemaeckt, nimmermeer ongans ſullen worden, &c.

Als nu heb ick ghetoont de kracht ende nut van het eſſchenhout, ſoo van de ſchors, blaederen, ſaet, ende haer ſchuym: door welcke ſchuym ick niet anders ſoude verſtaen, als onſe aengheweſen Fungi, voorts-gecomen uyt de ſelve eſſcheboomen, ende ſoo veel te meer, aengheſien dat de ſelve Fungi uyt haer natuere goet om te eten ſijn. Dien volghens te bemercken is, dat door de ſelve Fungi, aen ons als een gheneesbaer gomme van den ſelven boom verleent, dienſtigh ſijnde tot behulp ende genees-middelen voor de quaelen die door den eſſchen-boom oft ſijn behulpſame natuere connen gheholpen worden. Het welck in de andere Fungi van ghelijcken behoorde plaets te hebben, als betoont ſal worden by den *Agaricus* ende de *Lariken* Fungi: maer op dat ick van mijn Fungi geenen medecijn boeck ſoude maecken door het byvoeghen van vele genees-middelen van verſcheyde boomen, waer door ick ſoude ſchijnen buyten mijne materie te loopen, ſal hier mede dit TRACTAET DER GOEDE EETBAERE FUNGI ſtaecken, tot dat ick den Leſer meer leeren can: ende met de figuren ſal aenwijſen.

HET

Het XIV. Capittel.

VVaer in beschreven worden eenige goede Fungi sonder de figuren.

88.

BInnen het dorp van Aertselaer in het iaer 1671. op den 4. September, heb ick in groote menichte een soorte van wey Fungi bevonden, die ick genaemt hebbe in't Latijn *Galerus acuminatus*: in het Fransch *Chappeau d'Albanois*: in het Nederduytsch, *Den Albanoischen hoet*. Haer soude seer wel den naem van den *Platten spaenen hoet* voeghen, want sy seer ghelijck is aen de hoeyen van de Beggijnkens oft Nonnekens. Naem.

Onsen *Albanoyschen hoet* is seer ghelijck aen mijne aldereerste soort van de wey Fungi, die in de eerste plaet met A aenghewesen is. Is groot van stuck, hoogh en dun van stele; den hoet niet plat, noch oock niet hoogh verheven; hy is seer aerdich rondt, scherp van canten, hebbende seer lanck en saecht plues: de geheele vrucht is in al haer deelen sneeuw wit: den hoet oft schotel is het vleesch niet dicker als een schrijf penne, wit en vast van stoffe, sy was van seer goeden reuck; ende in stucken gebroken zijnde, is binnen den tijdt van een ure niet verandert, maer even wit gebleven. Den stele is eenen goeden vingher lanck, maer niet soo dick: van binnen vast en vol, niet hol. Ick soude dese wel derren eten sonder achterdocht: nochtans vinde ick dese by niemandt bekent. Gedaente.

Alsoo ick haer in September bevonden heb, soo ben ick seker dat sy in't voor iaer niet te vinden zijn. Ick heb dese in een langhduerighe leye van opgaende Eycke boomen bevonden. Tijdt en Plaetse.

Ick geloove dat dese de selve is van Ioan. Bauhinus, die hy voor sijne sevenste stelt sonder figure, die hy noemt in't Latijn, *Fungus albus, dictus Mompelgardensibus & vicinis Bissette*, de *Witte Fungi*, van de inwoonders van Mompelgarden ghenaemt *Bissette*.

Dese seght hy seer gelijck te zijn aen de *Wey-fungi*, behalven dat sy gheheel wit van plues en steel is. Hy meynde dat dese de selve was met de *Columbetten*; maer hy heeft die moeten scheyden van de *Wey-fungi*, om dat dese laeter comen, ende den stele veel langher hebben; maer hy seght dat dese veel cleynder zijn als de *Columbetten*, hoe wel dat sy de selve in aenghenaemigheydt verre te boven gaen.

Noch seght hy, dat dese selden in de eycke bosschen te voorschijn comen, maer meer in de vlacke velden. Hy beschrijft haer voor een

soorte

soorte van den Herft, ghelijck ick van de mijne oock betuyght hebbe.

Bemerckinghe. Hier docht my noodigh het segghen van DODONEUS by te stellen, als hy in sijne byvoeghsels een soorte noemt, die hy seer duyster beschrijft, segghende datter een seer vremde van fatsoen is, de schotel hol als een doose, met eenen wijden, diepen bodem, soo dat de grootste wel vier oncen, dat is, acht silvere lepels water soude connen behouden. Sommighe, seght hy, zijn rondt van mondt, sommighe oneffen van randen en cantich, dryhoeckich, oft met meer vouwen: sommighe gebleckt, oft met een uytstekende gootken, als lampen. Sy zijn soo vast en ghelijvich van stoffe, dat het reghen-water daer veel daghen blijft in ligghen, ende dat dese in twee maenden somwijl niet en vergaen.

Dodoneus lib. 15. cap. 24.

Sonder twijfel sal dese van sommighe voor de *Abeele Fungi*, oft mijne *Groote Parasol* aengesien worden, oft ten minsten voor een gheslacht van de selve, het welck nochtans seer gefaelt soude zijn, want het verschil veel te groot is: alsoo dese een rechte bescheyde soort is van de *Parasol*.

Quaet teecken. Soo wanneer dese ende de *Parasol* den stele soo dun hadden, als eenen dunnen cleynen vingher, oft een dicke schrijf-penne, het welck dickwils gebeurt, ende dat als dan den selven van binnen hol als een buysken is, welcke hollicheydt alsdan ros oft swert is, moghen voor geene goede aengesien worden; maer voor een quaede en doodelijcke verworpen.

89.

Naem.

De tweede.

HYERONIMUS TRAGUS beschrijft sijne sesde soort, zijnde een *Pradelli* oft *Wey fungi*, die hy in't Hooghduytsch noemt Brötling; van IOAN. en van GASPER BAUH. sijne seventienste, die hy in't Latijn noemt, *Fungus pileolo lato puniceo, lacteum & dulcem succum fundens*, in't Neerduytsch, de *Fungi met den breeden wijden rooden hoet, uyt den welcken melckachtigh sap drupt.* Waerom my dunckt, dat dese mach de *Roode Pradelli* ghenaemt zijn. Sy is de achtste van MATTHIOLUS, en de vijfde van LOVICERUS.

Hyer. Trag. l. 3. cap. 1.

Gedaente. Tot noch toe heb ick gheene ghedachten van dese ghesien te hebben; nochtans, volghens het aenwijsen van TRAGUS, soo is dese seer ghelijck van grootte en fatsoen aen dese eerste voorgaende, *den Albanoysen hoet*, behalven dat dese het plues gheheel scharlaken roodt is, ende in het breken vertoont sy wit melck dat daer uyt drupt: soo dat dit een oprechte *Melckachtighe wey Fungi* is.

Tijdt en plaets. Den selven seght, dat dese in de bosschen van Bohemen, die hy *Odenwalde* in die tale noemt, in groote menichten ghepluckt worden, alwaer de selve van de inwoonders seer ghemeyn worden rou ghegeten.

De

De derde.

90. Naem.

MATTHIOLUS beschrijft dese Fungi, die hy in't Latijn noemt *Fungus Laricus aurei coloris*: dat is de *Lariken Fungi, goutachtich van coleur*.

Het is waerdich te bemercken, hoedanich onder de quaede Fungi van den *Agaricus* geschreven is, ten opsicht van dese goede, de welcke nochtans uyt eenen ende den selven boom voortscomen: het welck MATTHIOLUS betuyght, segghende; *Al ist dat den Agaricus is voortscomende uyt den Larix, oft Loricken boom, den welcken altijt van natuer bitter is, soo nochtans comt uyt den selven boom dese goede eetbaere ende aenghenaeme Fungi te voorschijn.* *Matthiolus lib. 4. cap. 78. Numero 30.*

Gedaente. Te weten, uyt den stam van den *Larix* groyt een Fungi gout-geil van coleur, ende sy is seer ghecloven, oft met vele sneden gheslipt, somwijl soo groot van stuck, seght den Auteur, dat een alleen dertich pondt swaer weeght, het welck my dunckt een overmaten grootte te zijn. Dese en heeft geene van de minste bitterheydt, maer is een seer goede ende aenghenaeme spijse, al ist dat sy uyt de selve moeder van den bitteren Agaricus ghebororen wordt. Ick singhe den selven thoon met IOAN. BAUHINUS, van MATTHIOLUS. Dese steldt IOAN. BAUHINUS sijne seven-en-veertighste. FUNGI DERTICH PONDT SWAER.

De vierde.

91. Naem.

NOch betuyght ons FERRANTIS IMPERATI van Napels, de welcke van vruchten, planten en spongien geschreven heeft, datter een goede eetbaere Fungi is, die hy in't Latijn noemt *Fungus auritus iuglandium albicans*: in't Nederduytsch *de Oorachtighe okernoten Fungi uyt den witten*. *Ferran. lib. 27. cap. 6.*

Gedaente. Dese is crom van stele, de schotel in den omvanck als een halve ghesneden roose, van onder met plues door trocken: haer coleur is uyt den witten, ende sy sijn van de selve natuer om te eten als de ghemeyne Fungi, die onder de Eycke-boomen voortscomen: nochtans comen dese uyt den wortel van de Okernote-boomen. Ick meyne met goede reden, dat dit een seker mis-was is van de ghemeyne witte Abeele Fungi. Den tijdt van haer op-comst is my niet bekent.

De vijfde.

92. Naem.

ONs wordt betoont en aenghewesen de eenentwintighste goede soort van CLUSIUS, die hy in't Hongersch noemt **Boltors gomba** / in het Hooghduytsch, **Scheberlingh** / in't Latijn *Monstrum Fungi*, in't Neerduytsch, het **Monster der Fungi**. CLUSIUS meynt dese te we-

 sen

sen die IOAN. BAP. PORTA betuyght die van de Neapolitanen gemeynelijck *Gallinacia* genaemt te zijn, welcken naem gheleent is van een wilde soort van menschen, woonende op een eylandt in Africa, die ghenaemt worden Gallinaria, welcke menschen eerst in Italien, daer naer in Vranckrijck, Duytschlant &c, voorts gheteelt sijn, ghelijck dese Fungi door haere onmatighe grootte heele familien versadight ende spijst.

Gedaente. Den ghemelden CLUSIUS seght ghesien te hebben dese vremde Fungi van onghemeene grootte en fatsoen. Den stele der selve was onderhalve spanne van eender handt dick, ende meer als eenen halven voet hoogh: desen ondersteunde eenen hoet oft schotel die in de breede en hooghde meer als twee voeten was: dese schotel heeft op verscheyde plaetsen als verheven bladerkens oft schubbekens, neffens ende aen malcanderen gehecht, ghelijck de schelpen van de Carpers, Harinck, oft Witvisch, behalven dat de selve soo dicht tegen de schotel niet en sijn, maer meerder los afstaende.

Onder dese sijn sommighe gheslipt, ghelijck de eyckebladeren, ende met bobbelkens bewasschen: sy sijn uyt den grauwen swart, oft als met vele bruyne vleckskens onder een ghemenght.

Noch seght den selven, soo wanneer iemandt sijne vijfde, de welcke mijne eerste is in het dertiende Capittel der goede, wilde aensien, niet sonder reden de selve voor een jonghe aencomende monstrueuse soude connen oordeelen.

Een Fungi soo groot dat sy eenen heelen waghen vult.

VAn dese heeft CLUSIUS in Hongarijen gheen grooter ghesien, als met de welcke dry oft vier menschen souden connen versadight worden. Niet teghenstaende verhaelt hy, dat hem voor de waerheyt verclaert is, dat van soodanighe monstrueuse Fungi in de uyterste palen van Hongarijen, ontrent Crowatien, in een mans Clooster, by de stadt *Dobo*, ontrent *Leuwa*, soo groote te vinden zijn, dat een vrucht alleen somwijl eenen heelen waghen soude vervullen, het welck ick met CLUSIUS cleyn gheloof ben gevende. Noch voeght hy hier by, dat hem verhaelt is, dat sommighe met verwonderingh stil staende, daer op siende, seyden voor ghewis, onmoghelijck te wesen, eene Fungi tot soodanighe grootte te connen comen. Ende IOAN. BAUHINUS voeght hier by, dat dese wel sestich pondt swaer woegh, waer uyt te besluyten is, dat den waghen niet seer groot soude moeten zijn, om een van sestich pondt te voeren.

Tijdt en plaets. Dese comt te voorschijn in het lest van Augusti, oft ontrent S. Mi-

CHIELS

CHIELS dagh: ende groyt in Hongarijen aen de wortels van de Eycke boomen. Sy wordt veel ghegeten: hoe wel de ghene die dese gheproeft hadden, hebben verclaert, dat de selve veele winden ende couwe veroorsaeckte.

Het soude waerschijnelijck te bedencken zijn, oft het de selve Fungi niet en was, van de welcke DIO CASSIUS verhaelt, de welcke aen den Keyser TRAIANUS, teghen DECEBALUS Coningh van Dacien strijdende, voor een teecken wirdt ghedraghen, op de welcke rondtsom in Latijnsche letteren gheschreven stont, *Burros sociosque omnes à Traiano petere, ut pace factâ domum reverteretur:* het welck te segghen was, *Dat de Burri ende alle haere medeghesellen van Traianus baden, dat hy peys ende vrede ghemaeckt hebbende, souden willen wederom tuys keeren, &c.*

Dio Cassius lib. 68 fol. 775. ver. 29. FUNGI IN TRIOMPH GHEDRAGHEN.

De sesde.

93. Gedaente Fungi rou ghegeten als Miloenen.

GASPER BAUHINUS wijst ons sijne leste goede, zijnde sijne vierendertichste, die hy seght ontrent Babilonien te groyen: ende alsoo dese seer goet van smaeck en sap is, wordt dese in Æthyopien meest rouw ghegeten, als Miloenen, &c. Ende al ist dat daer seer goede ende vette aerde is; soo nochtans is daer geene andere, als dese eenighe soort groyende. Haer uytwendich wesen is hem niet anders bekent als in de historien van die landen beschreven is.

De sevenste.

94. Gedaente

IOANNES BRUYERINUS seght aen hem noch twee soorten bekent te wesen, de welcke voor delicatesse gehouden worden, ende sy zijn van gelijcke stoffe als de gene die in de eeckel bosschen wasschen. Dese seght hy ghevonden te hebben in een seker rouw bosachtich veldt, genaemt het veldt van Saturnus, geleghen in *Helvetien*, ondet een Natie die hy *Hedui* noemt: dese Fungi worden van de Inwoonders *Columellas* ghenaemt, ende zijn bruyn ros van coleur: ick meyne dat dit onse ghemeyne Fungi zijn sullen.

De achtste.

95. Gedaente *Ioa. Bruyer. lib. 9. cap. 20.*

DE tweede zijn seer spongiachtich, en voos van vleesch, ende zijn in al haer deelen geheel gelijck aen des menschen handt; waerom sy van het volck *Manotas* genaemt zijn, in het Nederduytsch Handtfun-

gi. Ick meyne dat dit de *Vingher fungi is*, daer wy in de Bijvoeginghe van het elfste Capittel van ghesproken hebben. BRUYERINUS bekent van dese ghegeten te hebben, ende dat sy eetbaer is, sonder nochtans van de selve veel deught te segghen, want hy daeghs daer naer niet wel te pas en was, &c.

De neghenste.

Melck druypende navel Fungi, in't Latijn, Fungus umbilicosus lactescens.

96.

Naem. IN't jaer 1673. op den vijftiensten September heb ick tien verscheyde vruchten van dese Fungi ghehadt, de welck ick naer 't leven heb ghe-schildert: ende al ist dat ick verscheyde navel Fungi, ende melckachtighe Fungi beschreven heb, soo en can ick niet bevinden dat dese teghen-woordighe eene van al de andere ghenoemde soorten can sijn.

Gedaente Onder dese waerender die den hoet neghen duym breet was, sommighe van seven duym, ende andere van vier duym: sy waeren boven met eenen put inghetrocken als des menschen navel, gheheel wit van vel, soo wel den steel als den hoet: den randt is heel rondt en groot, onder om-gheslaghen, met veel bleeck rosch plues beset: sy is dick en sneeuw wit, vast van vleesch; ende in de midden doorghesneden sijnde druypt daer o-vervloedich wit melck uyt, het welck op de tonghe hitsich als peper is: den stele is cort, onderhalven duym lanck, ende eenen duym dick, van binnen van de selve vaste stoffe als den hoet. Dese heb ick seven dagen (dat is van 15. tot 22. September) goedt behouden sonder eenighe be-derffenisse.

Plaets. Ontrent de Abdije van S. Bernaerd by den Schelde, twee mijlen van Antwerpen, hebbe ick dese bevonden, alwaer daer menichte te vinden zijn.

De tienste.

Fungi van hondert pondt swaer.

97.

Gedaente BY TYVOLI, op sekeren berch, die men in het Italiaensch noemt *Monte di Poli*, wasschen uyt de steenroetsen Campernoellien van sulcken grootte als Comcommers, oock veel grooter seght P. KIRCHERUS (met het Latijnsch woort *Cucumeres*, hoe wel dat ick geloove, dat hy met dat woort

Atan. Kirc. in mundo subterran.

in

in onse taele Pompoenen meynt, ten opsicht van het naervolghende.) Dese Fungi besorght den heere van die plaetse, dat dese (eerst uytcomende) met alle neerstigheydt met dorenen omset worden voor het afeten der geyten, en andere beesten, de welcke nu rijp zijnde, voor groot present aen den PAUS, CARDINAELEN, ende andere Gooten is presenterende voor een wonder seldsaem ende seer ghesonde, smaeckelijcke spijse; van de welcke FERRANTIS IMPERATI verhaelt in sijne natuerlijcke Historie, onder den naem van Campernoeliachtighe aerdbuylen, dat dese soo groot gesien zijn, dat de selve hebben gheweghen over de hondert pont in ghewichte. *Tom.2. lib. 11. sect. 4. cap. 7. h.1.*

Bemerckt hier uyt hoe dat de Fungi meer als eenen dagh groyen, de wijle dese in het groyen met dorenen bewaert worden.

Sluyt-reden van het beschrijven der goede eetbaere Fungi.

NU heb ick door mijne ondervindinghe aen den Kruyt lievenden, ende den Fungi-minnaer sevenennegentich goede soorten van eetbaere Fungi vertoont, ende haer goetheyt ende ghebruyck (met de vermaerde ende geloofbaere Schrijvers, de welcke meestendeel Doctoren der medecijnen sijn) vast ghestelt ende betuyght; nochtans sijnder weynighe gheweest, de welcke onder hun de Fungi hebben ghegeten, het welck CLUSIUS oock van sy selven is betuyghende, noyt gheenen liefhebber in de selve te eten gheweest te zijn, belijdende, dat den doorluchtighen Heere BALTHASAR DE BATTHYAN hem was uyt-spottende (als hy verstaen hadde, dat CLUSIUS in de kennis der Fungi studeerde om door den druck in't licht te gheven) seggende, wat goet oft quaet sal hy doch voor den dagh doen verschijnen, hy de welcke gheene Fungi en proeft noch en mach. Al hoe-wel dat CLUSIUS den eenighsten is die het aldermeeste ende met de beste kennisse van de selve heeft gheschreven: boven dien soo kenne ick als nu vele Doctoren, ende wel ervaeren mannen, de welcke de Fungi dickmaels eten; ende alsoo onse stadt Antwerpen (Godt lof) als nu van vele treffelijcke ende wel ervaeren gheleerde Medecijnen voorsien is, onder de welcke datter weynich sijn, oft sy hebben de Fungi ghegeten: doch tot meerder voldoeninghe ende gherustheyt, soo hebbe ick selfs ontrent de dertigh soorten van dese goede aenghewesen Fungi ghegeten, het welck ick by jeder soort hebbe aengewesen ende betuyght.

Het is seker, dat in andere landen, als in Italien, Bohemen, Hongarijen, en Duytschlandt, meer goede soorten te becomen sijn als in Bra-

bant; nochtans en sijn in heel Nederlandt nerghens meer goede Fungi te vinden als in Brabant. Boven dien soo ben ick van ghevoelen , dat my de gheleghentheyt van tijt bewillighde om het Soignien bosch te doorjaghen, dat ick al veel wilt tam soude maecken, dat is, van menighe goede soorten te ontdecken , de welcke nu in't wilt voor ongheacht niet ghevanghen en worden, by fout van kennis; de welcke ick sal trachten met gheleghentheyt, (in dien den Almoghenden my den tijdt ghelieve te verleenen) aen de werelt tot meerder gherustheydt met volle kennis naer te laeten.

HET III. TRACTAET

HET I. CAPITTEL.

In het welcke begrepen worden eenige twijfelachtighe Fungi, de gene die noch voor goede gepresen, noch voor quaede misacht worden.

TOt meerder gherustheydt ende voorsekeringh, dat mijne beschrijvinghe met goede voordacht ende neerstich ondersoeck alles wel ende sekerlijck aenwijst, soo in het kennen ende leeren der goede eetbaere, met het onderscheydt om de quaede te mijden ende te haeten; soo en heb ick geene Fungi, (aen de welcke ick de minste twijfelingh hadde) onder de goede derren stellen; niet teghenstaende dat ick dese twijfelachtighe selver wel soude derren eten hebben , door al haer goet dat sy vertoonden: maer om dieswil, dat ick tot noch toe tot geene vaste proe-
NOM. 15. ve (de welcke de uyterste sekerheydt is) ghekomen ben; soo is't, dat ick
I. in een besonder Tractaet dese mede gaende twijfelachtighe heb ghestelt;
A nochtans vervolghens achter de goede, om dat de selve meer deught als quaet vertoonen.

Naem. In den gheschilderden boeck van den gheleerden CLUSIUS heb ick in't jaer 1672. dese mede gaende Fungi bevonden met twee figuren , by de welcke met de eyghen handt van CLUSIUS dit woordt in't Latijn, *Dubium*, gheschreven was, het gene te segghen is *Twijfelachtigh* ; alwaer noch in't Hongersch by stondt **Omreederbulz barganya** / het welck my niet kenbaer is, alsoo den selven CLUSIUS in sijne ghedruckte wercken hier

van

N°. 15

van gheene verhalinghe en doet: waer om dat ick alle neerstigheydt gedaen hebbe om dese te becomen, het welck mijn gheluck is, dat den Eerw. Heer MARTINUS VAN NUFFEL, Subprior van de Abdye van S. BERNART by den Schelde (sijnde een groot lief hebber der kruyden) my dese Fungi in't jaer 1673. den sestiende September heeft toeghesonden in ses verscheyde vruchten, naer de welcke dese neffens staende heb doen snijden: de welcke ick seer wel gheanatomiseert hebbe: ende heb haer genaemt, de *Aranie-fungi met den langhen stele*, in't Latijn *Fungus aurantius pediculo longo*.

Den hoet oft schotel is de selve forme, fatsoen, grootte en coleur van eenen halven Aranie appel, onder dry duym breedt, gheheel vervult met seer wit vast mergh, tot aen het buytenste van den randt van de roode buytenste schelle, welcke schelle aen de schorssche van den Aranie-appel van coleur ghelijck is, doch een weynigh glat oft slijmerich. Het vleesch van binnen vast en wit met goeden verschen geur, sonder eenighe veranderingh te vertoonen, behalven dat sy een weynigh van binnen (opengheſneden sijnde) grauw is gheworden. Gedaente.

Den stele was vijf duym en een half lanck, eenen goeden vinger dick; doch boven dunder als onder: aen den wortel een weynich knobbelachtigh: buyten is den stele wit grauw, met menichte bruyne tickelkens beschildert, al oft hy besprinckelt was; binnen vast en goedt van stof: ick soude dese soo wel derren eten als de Abeele Fungi.

2.
B.

Haer fatsoen en wesen heeft my dese met de letter B doen noemen in't Latijn, *Auricula leporis alba*, de *Witte hasen-oor*. Op den eersten Augusti in het iaer 1672. ontrent een mijl van Antwerpen, in de drooge grachten van een speelhuys, genaemt het cleyn Duyvelsch hof, oock genaemt den Listcorf, heb ick eerst dese Fungi bevonden, de welcke van verscheyde fatsoenen waeren, hoe wel dat ick de grootste ende schoonste heb vercosen om in print te stellen; de andere sullen met haer veranderingh in de beschrijvinge aenghewesen worden. Naem.

Twee figueren met de letter B vertoonen dese *Witte hasen oor*, de eene van boven insiende, ende de ander van besijden op den buyten cant haer vertoonende. Gedaente.

Dese schotel, oft, om beter te segghen, den ingekeerden hoet, was van boven heel inwendich diep en hol ingetrocken, seer ghelijck aen een oor, de welcke haer met uytwendighe ronde musculen seer wel gheteeckent, half vertoont: dese was soo diep ende hol, dat sy met ses lepels water noch niet overliep: den selven ingheslaghen hoet was seer hoeckich en cantich uyt en ingerolt, ende niet ghelijck rondt in sijnen omvanck: eenwel

evenwel

venwel was hy in ſijn cruys ſes duym breet: den ſtele was cort en dun, anderhalven duym lanck, ende eenen ghemeynen vingher dick, hebbende onder aen den wortel veele teere houtachtighe draeykens ende peeskens: het vel van den ſtele is grauw, oft licht bruyn van coleur, van binnen heel wit en vaſt van vleeſch: den hoet is heel wit, doch het plues is noch witter: welck plues ſeer cort was, ende ſeer dicht met ghelijcke linien, die neffens malcanderen uyt den ſtele ſijn beginſel hadden tot aen den randt van de ſchotel, alwaer het ſelve ſich wat langher en grover vertoonde. Sy was geheel ende ten deele van goeden verſchen geur: doch de oor oft lepel heeft niet veel ſtof om de ſchotel te vullen: haer weſen is merckelijck ghelijckende aen de *Seeme-leire Fungi*, de welcke mijne derde op de vierde plaet is, zijnde mijne eenendertichſte goede ſoort. Onder deſe zijnder de welcke ſeer vlack zijn, in de midden met eenen put, eenen halven duym diep, ende den ſtele eens ſoo dick als eenen vingher: ſomwijl is den hoet ſeer gheſlipt; en aen den randt inghetrocken, maer in alle haer ander deel ghelijck aen deſe teghenwoordighe.

Bemerckreden.

NAer dat ick deſe Fungi vier daghen beſijden gheſtelt hadde, is ſy roſch gheworden, als wanneer ick de ſelve heb in ſtucken gheſneden: ende ghebroken ſijnde was van binnen gheheel wit: ende vijf oft ſes uren daer naer heeft geene blauwigheydt ten minſten vertoont, maer is ſoetachtigh gheworden, als met ſaffraen beſchildert; door welcke geilligheydt mijne handen ſoo geverft waeren, dat ick nauwelijck door af waſſchen het ſelve hebbe connen verwinnen: van de ſelve ſtucken hebbe ick eenighe in een ghelas met water vijf uren laeten weycken, welck water eene tinctuere oft verwe had becomen als oprecht ſaffraen water, waer uyt my docht, dat deſe tot eenighe verwe ſoude connen dienen; op de ſelve maniere alsmen uyt het gheperſt ſap van wijnruyt, uyt ghedrooght ſijnde, ſeer ſchoon onverſtervelijck groen becomt: ende op de ſelve maniere, uyt blauwe lis-bloemen gedrooght ſijnde, ſchoon blauw gheeft: ende meer andere kruyden en bloemen. Niet teghenſtaende deſe veranderinghe, de welcke door den tijdt ghecomen was, ſoo en heeft deſe Fungi haeren goeden reuck niet verwiſſelt in eenighen ſtanck oft ander quaede teeckenen: nochtans raede aen niemandt deſe te eten, voor dat u meer bekent is. Ick meyne ſekerlijck, dat deſe de ſelve is de ghene FERANTIS IMPERATI voor ſijne twee-en-ſeſtichſte aenwijſt, die hy bekent ſeer goet te weſen om te eten.

Van

Van dese *Witte hasen oor* heb ick tusschen twee dorpen Hest en Beirsel in een schaerbosch groote menichte ghesien, de welcke by naer soo groot als eenen kleynen hoet waeren, alle seer schoon en wit, soo dat dese soo wel in bosschen als in grachten te vinden sijn. Tijdt en plaets.

Het is seker dat dit een laete soort is, want buyten Augustus en September heb ick dese noyt bevonden. Is een tweede soort van de voorgaende, de welcke de selve in alles gelijckende is, behoudelijck dat den stele van dese heel cort en wel tweemael soo dick is: van ghelijcken soo is het vleesch van dese wel eens soo ghelijvich als de voorgaende, ende soo vast en wit, als de beste eet-baere die ick oyt onder de ghemeyne Fungi beproeft oft ghesien hebbe; waer door dese vryelijck den hoop der goede can vermeerderen, al ist dat sy haer figure hier niet en vertoont. 3. 4. C

Alsoo dese Fungi het recht wesen en fatsoen is van een borseken; soo heb ick de selve *Het gelt borseken* ghenoemt, in't Latijn *Locellus*, in't Fransch, *Boursette*. Naem.

Op den seventiensten van Mey in't jaer 1673. ontrent Antwerpen, beneffens de Herentalsche vaert, by de Abeele boomen, heb ick dese *Fungi*, die in dese plaet met de letter C geteeckent is, bevonden: alle haer wesen en gedaente, soo van lenghde als wyde, was niet anders te beschrijven, als met de af-beldingh van de cleyne borsekens, de welcke de vrou persoonen aen haere syde hanghen, die sy met syde coordekens open en toe trecken, met alle haere cleyne voukens en ploeykens. Van boven hadde dese eene cleyne openinghe, alwaer eenen cleynen vinger in conde, maer onder vast toe ghewassen, sonder eenighe wortel, alleenlijck met een weynich teere grau groene boom mosch beset. Dese is haere stoffe niet dicker als een dun schrijf-penneken: is seer doorsichtich en claer, het welck sich vertoonde als men door de openingh van binnen in sagh, ende inde binnen holte was seer effen en wit, beset met een wit velleken, ghelijck als met eenighe dunne fijne sijde taf ghevoedert; van buyten als eenich wit zeeme-leir, ende was een weynigh ghescheurt oft ghequetst, door het eten en beten van de zeughen, die ick daer van buyten en van binnen heb bevonden. Gedaente

Sy was van goeden verschen reuck, die sy in den tijdt van dry dagen niet verloren heeft, ende boven dien en heeft sy in het minst geene quaede teeckenen vertoont: sy was seer sprock en broos van stoffe, want als sy (wel tot mijn leedt wesen) by ongheluck van de tafel viel, is sy in vele stuckxkens ghebriselt; uyt welcke brockelinghen dat ick schoon soet en claer water gheperst hebbe, het welck van my beproeft sijnde, met alle goede teeckenen becleet was. Dese is de eenighe die ick oyt van

myn leven ghesien hebbe: noch en hebbe in myn leven van diergelijcke niet gelesen: oft dese oock is een laete soort, is my tot noch toe onbekent.

5. D Al ist dat CLUSIUS en BAUHINUS dese naer beschreven Fungi met de letter D voor een quaede aenwijsen, soo nochtans heb ick reden genoech om de selve ten minsten onder de twijfelachtige te stellen.

Naem. Het docht my behoorelijck, haeren ouden naem van CLUSIUS niet te verwisselen, de welcke hy in 't Hongersch noemt **Kelwes teres nyesa gomba** / in 't Hoogh-duytsch, **Kersen-baum schwammen**: in 't Neerduysch, *Kersen oft kricken boom Fungi*: het is sijne vijfde quaede: ende IOAN. BAUHINUS steldt dese sijne sesenvijftichste, die hy in 't Latijn noemt *Fungi cerasorum coloris varij*, in 't Neerduytsch *De kriecken Fungi van verscheyde coleur*. GASPER BAUHINUS steltse sijn achste, die hy in 't Latijn noemt, *Fungus cerasorum, imbricatim alter alteri innatus, variegatus. De omgecromde veel te samen de eene in de ander kriecke Fungi, met verscheyde coleuren.*

Gedaente Vyt een cleyn steelken, als een halfrondt bolleken, comen vele Fungi samen te voorschijn, de eene achter de andere, de welcke haer selven allenghskens van den stele achter-waerder verminderen, soo dat de achterste haer het meest verheffen boven de voorste, op soodanighe maniere als de schalien oft tichelen op de daken ligghen; soo dat de voorste ende de eerste maer eenen duym breet is, waer van de achterste wel vier oft vijf duym breet sijn in haeren boordt en omvanck, ende sijn wel een goede palm eender handt lanck: sy sijn seer aerdigh gheteeckent, even als de neffens staende figure met D haer vertoont. Het bovenste deel is doortrocken met verscheyde coleuren, want aen het onderste, ontrent eenen duym hoogh, is sy bleeck wit, het welck sich separeert oft afscheydt met eenighe roodicheydt: haer ander deel is uyt den geilen, ende vervolghens met eenighe zoet-achtighe vleckskens verciert: den uytersten randt is schoon blinckende roodt, het gene even wel besmeurt wort met eenighe meelachtighe bestuyvinghe: het alderonderste deel is bleeck geil. Dese groyen op de selve manier als mijne *Caes Fungi*, somwijl sijn dese sestien, minder en meerder, te gader.

Tijdt en plaets. Sy comen ghemeynelijck laet op 't jaer in Augusto, want ick dese noyt in Mey oft Iunio heb gesien. Haere gewoonelijcke plaets is aen de oude kerse oft kriecke struycken, oock aen de tacken der selve: sy hebben ghemeynelijck de eene meer als de andere van de vettigheyt der gomme, de welcke ghemeynelijck de kerseboomen uytwerpen. Daer wordt een figure van dese in het XI. Capittel onder de quaede, met de letter B gheteeckent, vertoont, alwaer de figure een ghedeelte in het groot is boven opsiende, sijnde mijne hondert en neghenste quaede.

Bemerck:

Bemerckt wel dat dese Fungi noyt onder aen den wortel voortscomen, maer op de voorseyde plaetsen, ghelijck dese cleyne sijn aenwijsende: dat dese groote met D soo leegh staet, is om de plaets van de plaete ghelijck te vervullen.

Het ghene ick hier voor bewesen heb, een groot teecken te wesen van deught en goet, soo wanneer eenighe onbekende Fungi voor al eenen goeden verschen reuck besitten, moet ick tot grooten lof van dese *Kriecke Fungi* betuyghen: hoewel dat sy dies veel beteren geur heeft, hoe sy jongher is; want out sijnde, wordt sy swaerder van reuck: welcken swaeren reuck ick niet en can bevinden dat van CLUSIUS oft van BAUHINUS bemerckt is, alsoo ick by haerlieden gheene bysonder reden oft haetelijcke teeckenen aenghewesen can vinden: ick soude ghelooven, dat dese Fungi, beneffens al de andere soorten, door haere outheydt geen deught be-erven, ghelijck meer andere spijsen selden door de oudtheyt deught becomen, ofte verbeteren. Bemerckinghe.

De selve grondt reden om dese meer goet toe te schrijven als quaet, is de goede natuere van den grondt ende plaetse, den kriecken boom, waer uyt dese Fungi voortscomen, ende haeren oorsponck ende voetsel ghenieten. Een jeder is kennelijck de vruchten der selven boom, hoedanich sy van natuere sijn. Als DODONEUS in sijne Byvoeghsels seght, dat de suer-soete oft wijnachtige kriecken, met suycker gheconfijt sijnde, soo wel dienstigh sijn aen den siecken, als den gesonden mensch: de selve ongheconfijt voor de maeltijt ghegeten, verwecken stoel-ganck, ende maecken den buyck weeck; maer naer de maeltijdt stoppen sy, ende sijn als dan van ander effect: ende de heel suere oft rijnsche kriecken, ververschen ende verkoelen, matighen de hitte die van de gal-achtighe voechtigheden comt; het selve doen oock de swarte suere kriecken oft morellen, die seer goet ende ghesont om eten sijn, ende de maghe soo versterckeen, dat sy sonder eenighe schade te vreesen vryelijck met menichte rouw ghegheten moghen worden &c. Doch de cleyne wilde suere kersekens van Brabant, de welcke voor al de ander kriecken eerst rijp worden, dese sijn quaet van gijl, ende sy bederven seer haest in de maghe, ende doen quaede vochticheden in den lijve vergaderen; waer van niet alleen veel gewormte ende ongediertein den buyck oft dermen groyt; maer oock dickwils quaede ende besmettelijcke pestilentiale kortsen veroorsaeckt worden. *Dodoneus. parte. 6 lib. 28. cap. 17.* NATUER VAN DE KRIECKEN EN KERSEN

Waer uyt te besluyten is, dat volghens soo quaede vruchten op soodanighe wilde kerse boomen, oock de Fungi aldaer bevonden, deelachtich der selver natuer sijn: ende daerom sal ick dese, de welcke van

Clusius quaet gheacht sijn *De wilde Kerse-boom Fungi* noemen, maer gheen *Kriecke Fungi*: want als wel te bemercken is, dat onse kriecken op soodanighe wilde kerse-boomen gesteken oft gheint wordende, de stammen altijt haere natuer behouden, wel te verstaen is, dat de Fungi de welcke onder de inten voortscomen, de *Quaede Kerse boom Fungi sijn*, ende de gene uyt die boven tacken van de kriecken groeyen, de *Goede Kriecke-boom Fungi is*.

Dese *Kriecke Fungi* hebben inwendigh eenighe vettigheyt oft gomachtigheyt, de welck haer gheen quaet, maer goedt veroorsaeckt: ghelijck

Disco. lib. 1. cap. 129. Dioscorides seydt, *dat den gomme die uyt den kriecken-boom sweet, de macgh goet is, ende den appetijdt vermeerdert, gheneest den ouden hoest, verscherpt het ghesicht.*

Galenus lib. 7. de aliment. facult. Galenus seght, *met wijn ghedroncken, is behulp voor den steenachtigen mensch: alsoo sy door haere taeye lijmerachtigheydt behulpsaem is aen de weghen ende doorganghen van de pisse, de selve gheladt en slibberigh maeckt, &c.* met menighvuldighe andere goede effecten, soo van buyten als van binnen het lichaem.

Behulp voor de beesten. Sonder twijfel, dat dese Fungi ten deele van dese goede natuere des goms deelachtigh sijn, ende eyghendom hebben: ende want het seker is, dat de quaede Fungi soo wel doodelijck oft schadelijck sijn aen de beesten als aen de menschen; soo nochtans wordt dese Fungi tot een medecijn der beesten ghebruyckt, het welck Clusius selver aenwijst, seggende dat de boeren dese Fungi laeten verdrooghen: de selve alsdan tot fijn meel stooten; welck meel sy vermenghen met sout onder het caf ende voeyeragie, het welck sy als ghenees middel aen de siecken ossen en koyen gheven tot ghesontheydt, &c. Dese ende meer andere redenen hebben my verweckt dese *Kriecke Fungi* onder de twijfelachtighe een plaets te vereeren.

Clusius tom. 1. cap. 2. de Fungis.

6\. E Naem. Mattys Lobel en Dodoneus, noemen dese Fungi in't Latijn *Fungus intybaceus vel intubaceus*, in het Nederduytsch, de *Ghecronckelde oft andyvi Fungi*: van Lovicerus in't Latijn, *Fungus lepusculus*, *Haeskens Fungi*: van Clusius in't Hooghduytsch, **Liechschwammen**/ dat is *Lichtende Fungi*: noch van den selven in't Hooghduytsch **Hasen ohrlin** / *Hasen Fungi*. Ick meyne om dat de Haesen dese Fungi geiren eten, alwaer sy wel aen connen, om dat sy heel leegh onder teghen de aerde aen de Eycke boomen voorts comen. Dese is de sevenste van Hyeron. Tragus; de welcke betuyght dat sy van een ieder ghelijck al de andere ghemeyne Fungi ghegheten worden: welcken Tragus over de hondert iaer doodt is.

Trag. lib. 3. cap. 1. fol. 941.

Gedaente. Van desen gheslachte heb ick twee verscheyde soorten ghesien, waer van dese eerste met de letter E hier naer het leven in print staet: is in het gheheel groot van stuck, in haeren omvanck wijdt uytghespreyt, gheheel

heel bladerachtich in elckcanderen ghewasſchen,van de welcke het een bladt het ander is onderſteunende,ſeer vremt en onghemeen, ſeer gelijck aen een crop andijvi die in malcanderen ghecrolt is : welcke bladerkens haer buytenſte randekens eenichſins cronckel-achtich omgheboogt ſijn ; in welcke randekens ſommighe ploykens ſijn,hier en daer met een ſlipken in de ronde, ſeer ghelijck aen ſekere inghetrocken vlimmekens der viſſchen.

Het coleur van deſe in den gront is aſchvervich: het voorſte deel der voor-hellende blaederen is ſeer ghelijck aen de boom-achtighe zee-ſter: den reuck is ſeer goet, verſch en aenghenaem : in het eerſte ſijn deſe gheheel malſch , als wanneer ſy ſeer goet tot ſpijſe ſijn ; maer als ſy herdt en houdt-achtich ſijn gheworden , als dan ſijn ſy onbequaem , ghelijck van de *Caes fungi* aen het XIII. Capittel van de goede Fungi te leſen is.

TRAGUS ſeght , dat ſy ſeer ghelijck is aen het inghewant van een calf, het welck ſeer in malcanderen gherolt is : daer by ſeght hy, dat ſy loodtachtich ende ſeer grijs van coleur is. Den ſelven bekent oock, dat deſe Fungi , ghelijck als alle de andere goede, van de menſchen ghegeten worden.

Men vint deſe ghemeynelijck aen het onderſte van den ſtam der Eycke-boomen , oock aen de Abeelen oft Claterhout , alwaer ſy ſoo goet niet en ſijn als aen de Eycke boomen. Tijdt en plaets.

Ghemeynelijck vertoonen hun deſe Fungi in het leſte van den ſomer: want in Auguſto ſijn deſe goet en mals om te eten , dat ſy in September door haere herdigheyt verloren hebben , ende als dan onnut ſijn.

Bemerck-redenen.

LOBEL heeft groot onghelijck van deſe te ghelijcken by de Iudas oor; want de *Andijvi Fungi* met de *Iudas oor* behelſen te ſamen gheene ghelijckenis , het welcke IOAN. BAUHINUS betuyght , ſegghende , dat den ſchilder ſeer ghefaelt heeft in de ſijne wel uyt te teeckenen , alſoo ſy de *Iudas oor* te ſeer ghelijck is : het ſelve als ick bemerckte , heb mijne eerſte plaet te niet ghedaen , ende deſe met alle eygendom voor de tweede keer naer het leven doen ſnijden , de welcke ſoo ghelijckende is als het een ey aen het ander.

Noch meerder miſſlagh heeft den ſelven LOBEL, als hy meynt , dat deſe de *Lonte Fungi* oft de *Vonckende Fungi is* ; van de welcke hy ſeydt in ſijnen tijt tot Antwerpen by de borſe met de vier-keyen als vonck te ſamen ghekocht te hebben,ende die van hem in den legher voor lonten ghebruyckt

 ſijn:

sijn: van gelijcken dat het de *Lemmert Fungi* oft de *Lamp Fungi* van CORNARIUS soude sijn, is oock fout, alsoo die de naervolgende best gelijck is; want LOBEL, DODONEUS, CLUSIUS en BAUHINUS hebben geen verschil in de figure, maer hebben al te saemen een ende de selve qualijck ghelijckende figuere naer malcanderen ghevolght: welcke foute in de naer beschreven claerelijck ontdeckt wordt.

Beschrijvinghe van de Lemmert-Fungi.

7.

Naem. IN het Griecksch is dese van de ouderlinghen ghenaemt *Egeritz*, in't Latijn *Arbo rei*: het gene in't Nederduytsch **Boomachtighe Fungi** beteeckent, oock ghenaemt *Vonck-houdt*, *lemmert Fungi*, &c. het is de elfste van MATTHIOLUS.

Gedaente Om het onderscheyt aen te wijsen tusschen de voorgaende ende de tegenwordighe, soo dient te weten, als dat dese heel dun, sacht en veel lochter van stof sijn als de voorgaende, ende dat dese heel rosch oft bruyn root van coleur is, ende niet ghecrolt oft ghekronckelt: noch is sy seer ghelijck aen de zeespongien, daer men de kinders mede wascht; maer sijn seer herdt, straf en houdtachtich, waerom sy moeten in de looghe ghesoden worden op de selve manier ghelijck by de *Caes-Fungi van Campenhout* (de welcke mijne negenenseventichste goede is) te lesen is. Dese sijn in de maelerij winckels ghenoch te coop.

Dese en is oock den Agaricus niet, als CLUSIUS ende meer andere meynen, het welck op sijn plaets sal te pas comen.

Tijdt en plaets. Op den selven tijt comen dese te voorschijn als de voorgaende, de welcke samen twee laete soorten sijn. TRAGUS seght, dat dese in de Bosschen aen de troncken van de eyck-boomen veel te vinden sijn.

8.

F G H I K In den gheschilderden boeck van CLUSIUS heb ick ses figuren bevonden, van de welcke hier vyf te samen staen, met de letters F G H I K de welcke sekerlijck al te samen een ende de selve soort is, niet anders verschillende, als vertoonende haer eerste opcomst, haer middel wasch, ende haere volcomen groy en wasdom, de eene van boven ende de ander van onder insiende. By dese en heb ick gheene nomber noch ghetal van goet oft quaet bevonden; het welck in sijne ghedruckte boecken van my niet bevonden is iet van gheschreven te hebben.

Doch de reden dat ick de selve onder de twijfelighe heb ghestelt, is, om dat my van een gheloof-baer man, de welcke in Bohemen ghewoont had, verclaert is, dat hy dese dickmael aldaer ghegeten had, ende seer

goet

goet waeren:ende om dat het selve door den Auteur my niet bekent en is, soo en heb ick die onder de goede geen plaets derren gheven.

Naer dat ick can oordeelen, soo souden dese een oprechte mede-soort van *Wey campernoelien* sijn; want sy waeren in alle haere deelen gheheel wit en suyver om aensien, haer plues was schoon root vertoont: dese souden sommighe voor twee soorten bedeylen, om dieswil de eene den stele veel dicker was als de andere. Het verschil in't fatsoen wordt hier vertoont; want dit is al het gene dat ick tot noch toe den Leser hier van can deelachtich maecken. Gedaente

HET II. CAPITTEL.

Beschrijvinghe van eenighe twijfelachtighe Fungi sonder figuren.

MEt weynighe woorden maeckt ons IOAN. BAUHINUS deelachtich van sijne veertiende soort, die hy int't Latijn noemt *Fungus panè candidus, pronâ parte erinacius*, in't Nederduytsch de **Witte egel Fungi.** 9. Naem.

Dese seght IOAN. BAUHINUS bevonden te hebben den randt van den hoet seer onghemeyn omgheboogt, de welcke veel grooter als de palme eender handt was, wit van coleur, seer ghelijck sijnde aen de Peperachtighe, de welcke mijn twee-en-vijftighste is onder de goede eetbaere; hoe wel dat dese cleynder ende droogher van vleesch is, sonder eenigh melck. Het mergh is van onder met menichte scherpe stekelkens als pinnekens beset, op de maniere als de pinnekens van den Egel, doch teer en cleyn, met de welcke sy soo ghewapent is voor de slacken (den grooten eter der Fungi) dat sy van de selve noch van geene andere beesten en wordt beschadight: door welcke wapenen sy den naem naer den Egel mach voeren. Gedaente.

In de maent van September heeft hy dese bevonden in de basschen van Montpelgaerden; hoe wel dat ick dese tot noch toe niet ghesien en hebbe. Noch bekent hy geene wetenschap te hebben oft sy goet oft quaet is. Tijdt en plaets.

10.

In't jaer 1672. den negenentwintighsten September heeft my de Heer Advocaet MATTENBORCH, Drossaert van Herenthout, &c. een mandeken met verscheyde Fungi toeghesonden, onder de welcke eene was, de welcke op het naeste ghelijck was aen mijne twee envijftighste quaede, die ick de *Africaen Fungi* ghenoemt hebbe, alleenelijck verschillende van Gedaente

coleur.

coleur: in de plaets dat de quaede geil is, soo is dese goede doncker grauw, ende den stele is onder en boven even dick, twee duym lanck, ende eene vingher dick, heel vast, en sneeuw wit van vleesch, seer versch en goet van reuck; de welcke ick open gesneden hebbende heeft haer wittigheyt noch reuck in geenderley manieren verloren noch verandert in den tijdt van twee daghen; waer uyt dese ten minsten onder de twijfelachtighe moet haer plaets hebben.

IOAN. BAP PORTA VILLA vertoont ons noch een soort van twij-

11. Naem. felachtighe, de welcke hy in't Latijn noemt *Fungus candidus cristatus, De witte ghetande oft ghecamde Fungi*, van andere oude schrijvers *Gallucij*, soo veel te seggen, als van den *Haene*, oft sijnen *Camme*, sijnde de achtendertichste van IOAN. BAUHINUS.

Gedaente. Ghemeynelijck comen dese twee oft dry te samen aen elckanderen uyt eenen stele: sy sijn gheheel wit sonder eenighe vlecke, oock soo en sijn dese noyt gheheel rondt van schotel, maer meerder eyer rondt oft ovael: maer naer mijne ghedachtenisse soo heb ick dese ghesien ghelijck een half ronde, even eens als eenen afghesneden haene cam, met sijne tandekens: van boven als met een saecht dons-achtich velleken becleedt, onder heeft sy seer teer en saecht plues.

Tijdt en plaets. Sy is een laete soort van den herft. Ick meyne dese aen de canten van de velden onder het cort eycken-loof ghesien te hebben: doch ick heb geene aenteeckeningh hier van gheschreven.

12. Naem. Den selven PORTA VILLA beschrijft ons noch een soort van den Herft, de welcke hy noemt *Fungi Galinella dictus*, welcken eygendom van dien naem ick aen den Leser niet kenbaer can maecken, want ick naer alle ondersoeck dat niet en heb ghevonden: gheloovende dat het den naem van een dorp, stadt, oft eenich veldt moet wesen.

Gedaente. Dese is cleyn van stuck, maer vier vinghers lanck, seght PORTA, sonder te segghen den stele oft de gheheele vrucht; soo dat ick niet can speuren oft sy eenen stele heeft, oft dat sy een ghewasch in malcanderen is. Daer by seydt hy, dat sy vol gaetkens is, ende seer ghelijck aen de spongien: oock dat sy groyen in de belommerde busschen.

13. Naem. In't jaer 1673 den 14. Iulij heb ick dese Fungi ontrent Antwerpen bevonden, de welcke ick naer het leven hebbe uytghetrocken, ende met sijne coleuren in mijnen memoriael boeck gheschildert: ende alsoo dier tijt de plaeten gesneden waren, heeft dese haer in print niet vertoont, de welcke naermaels in de ander byvoeghsels haer naer het leven vertoonen sal. Ick heb dese de *Cleyne ronde gheheel witte Fungi* ghenaemt, in't Latijn *Fungus parvus rotundus totus abus.*

Sy

Sy was gheheel wit, den hoet met den ſtele, ende het mergh: den hoet was op de ſelve ronde ende verheventheyt als de bovenſte koorſt van een effen witten-broot, ende dry duym en een half breet; van onder vervult met wit mergh, even ghelijck de ghemeyne Campernoelien, oft ghelijck de *Abeele Fungi*, het welck ſeer ſaecht is, ende gheheel lichtelijck uytpelde. Den ſtele was vier duym lanck; onder twee duym, ende boven eenen dick, ſonder wortel, met een cleyn dun ſtompken, daer ſy mede in de aerde vaſt ſtaet; van binnen heel wit, maer ſaecht van vleeſch. Deſe heb ick vijf daghen in mijn comptoir op de tafel laeten ligghen, naer welcken tijdt ſy geene andere teeckenen te voorſchijn brocht, als dat het gheſeyde mergh begonde wat groen bleeck geil te worden; ende den ſtele was van binnen als het mergh dat binnen in het hout van den vijgen boom ende in den vlier boom is, daer de kinders ſpuytebuyſen van maecken: het buytenſten van den ſtele was een herdt corſtken, ſeer dun: het vleeſch van de ſchotel was oock ſeer plat en ſaecht gheworden: evenwel ſy is verdrooght, ſonder verrotten. Gedaente

Volghens dat ick boven gheſeyt hebbe, ſoo is dit meer een laete, als een vroeghe ſoort, want al was het Iaer 1673. ſoo natten ende couden Somer, als men in menichte jaeren gheleeft had, waer door alle vroeghe vruchten veel laeter te voorſchijn quaemen, ſoo nochtans hebben deſe haer niet vroegher vertoont: onder de Abeelen en Eycken-boomen heb ick deſe gheplucktt. Tijdt en plaets.

14.

Noch betoont ons IOAN. BAUHINUS ſijne vierendertighſte ſoort, de welcke hy in't Latijn noemt, *Fungi albilucentes ex uno principio plures ex radicibus arborum*, in't Nederduytſch de *Witte lichtende Fungi, uyt eenen oorſpronck veel te ſaemen voortscomende uyt de wortel vande boomen.* Naem.

Het is ſeer vremt dat BAUHINUS ſoo duyſter deſe Fungi aenwijſt, niet anders ſegghende als deſe woorden. *In de bedervende ende canckerachtighe troncken der boomen comen deſe met langhe ſtelen veel te voorſchijn, met witte vlexkens gheſpickelt, ſeer onderworpen aen het af eten der cleyne beeſtkens, als ſeughen, mieren, ende andere.* Gedaente

Hier van bewijſt hy twee ſoorten; ſegghende dat de grooter ſoort veel teerder is, als de voorſeyde; ende dat haer bovenſte deel het vel met ſlijmerighe witticheyt bepleckt is: van deſe wordender verſcheyde bevonden aen eenen ſtele, waer van de eene lootvervigh oft blau is, ende de andere van een ander coleur: ſy hebben oock langen ſtele. Deſe en bekent hy noch voor goet noch voor quaet.

My dunckt, volghens den naem van *Lichtende Fungi*, dat dit een ſoort van lichthout is, oft een Fungi, de welcke by nachten in het duyſter lich-

ten, ende claerheyt van haer gheven: nochtans heeft BAUHINUS niet een woordt hier van meer ghefchreven.

Boom haefen-oor.

Aldro in Dendrologia lib. 1. tract. 2. cap. 10. pag. 172.

15. Naem.

ALDROVANDUS befchrijft een foort van Boom-fungi met twee befcheyde naemen, die hy feght in haer jonckheyt in't Latijn *Famiola* ghenoemt te worden foo veel te fegghen als een *Iongh fpruytken*: ende als fy groot is, *Ragagna*, en in't Hooghduytfch Hacfen-oor ghenaemt.

Gedaente

Van defe gheeft den genoemden Auteur cleyn befcheet, raeckende het wefen oft fatfoen. Alleen feght hy, dat fy aen de boomen waffende is, maer fonder wortel; ende fy is *Species conferta*, dat is te fegghen dat fy een gheflacht is van de verheven oft opghevulde Fungi, ghelijck de figure van *Aldrouandus* uytwijfende fijn, alfoo de felve eenen corten en dicken fteel vertoonen, feer naer ghelijckende aen mijne twee-entwintichfte goede foort; doch meerder floddrich en onghefchickter van forme. Ick foude de figuren hier neffens gheftelt hebben, dan om dat de befonderheyt van wefen, ftoffe, coleur en anderfins niet befchreven is, hebbe dat onnoodich gheacht.

Het fchijnt dat den Auteur defe voor goet is aenwijfende, als hy is fegghende, dat defe beter als de andere gheacht worden, om dat fy niet en comen van eenighe onbekende ende veelderley vochticheyt: even wel heb ick defe onder de twijfel-achtighe geftelt, ende heb haer de *Boom haefen-oor* ghenaemt.

16. Naem.

Den felven ALDROVANDUS aen de voor-aengewefen plaetfe befchrijft een foorte van Fungi, die hy in't Latijn *Caftanites, feu Boletus caftanius, vel glandula caftanina* noemt, den welcken naem voortscomt van de caftanien, foo veel te feggen als *Caftaniachtighe Boleti* oft *Caftanie Fungi*.

Gedaente

Defe fijn een houtachtich uytwafch, groyende tuffchen de fchorfchen van den Caftanie-boom, welcke Fungi aen de vruchten van den Caftanie-boom fchijnt te ghelijcken foo in fijn buytenfte bruyn velle, als in fijn binnenfte witte ftoffe; wiens opperften deel is ghelijck aen het hooft van den *Boletus*, die noch niet ontflaghen is: fomwijl fijn fy foo van ghefteltenifſe, dat fy altemets den muyl van eenich gedierte fijn ghelijckende.

HET

HET III. CAPITTEL.

Sekere swammen, boom-fungi, oft vonck-hout.

DOor verscheyde oude Schrijvers wordt ons dese soorte beschreven met den Griecksschen naem, *Ellychnium*: de welcke de Latijnen met den selven naem beschrijven: het gene soo veel bediet, als iet dat van sich selven eenigh licht oft schijn mede deelt, het ghene nochtans dese niet en doen. IOAN. BAUHINUS noemt dese, *Fungi arborei ad ellychnia: Boom fungi om te lichten*. HERMOLAUS noemtse *Igniarij*, de *Vierighe*; voegende sijne reden hier neffens, segghende, om dat sy het vier ontfanghen, waer uyt men can besluyten, dat het geene lichtende, maer een vonckende Fungi is; in't Hooghduytsch Zijnderschwam/ het welck al het selve te kennen gheeft. 17. Naem. *Ioan. Bauhinus lib. 40. cap. 48.*

In de buytenste deelen van haeren omvanck sijn dese met vele aderkens doortrocken, ende sy sijn van buyten seer herdt, houtachtigh ende weerich, aschverwigh oft lootachtigh van coleur: van binnen heel saecht, ende doncker uyt den bruynen van coleur: noch seght BAUHINUS dat sy door het afnemen van haer buytenste velleken oft schorsken, de bequamigheydt becomen van het vier te vatten: ende corts daer naer seydt hy, dat sy verscheyde mael in loogh ghesoden moeten worden, ende daer naer met *Nitrum*, ende weder droogh gheworden sijnde, als dan van haere buytenste schorsche ghesuyvert sijnde, de kracht hebben van het vier te ontfanghen. Gedaente.

Dit verscheyde schrijven van BAUHINUS segghen sommighe teghen malcanderen te strijden; het gene ick niet en can bevinden; want sy connen van de nature de bequaemigheydt (sonder het koken der looghe) hebben om te branden, ende te dienen tot vonck-hout, ende dat sy gekoockt sijnde des te lichter ende beter daer toe bequaem sijn. Noch seght den selven Auteur, dat sy seer bequaem sijn om te eten, want dat sy ten uytersten voeden: evenwel en can ick niet bevinden dat dit mijne *Willige* oft *Caes-fungi* zijn can, ten opsicht van haere inwendighe wittigheydt; het welck my nochtans soude doen twijfelen.

Als dese Fungi eens het vier ontfanghen hebben, soo en verlaeten sy het selve niet voor dat sy alles tot asschen verteert sijn.

Dese sijn twee-mael in 't jaer te vinden. Den okernot-boom is haere moeder, waer uyt sy gheboren worden, seght den ghenomden Auteur. Tijdt en

 TRAGUS plaets.

Bemerc-kinghe. *Hyr. Trag. lib. 3. cap. 1 Nom clat. species* XI.

TRAGUS seght, dat de Fungi, die aen de wortelen der boomen, als Buken, swarten Populier ende Okernoten groeyen, ende vast gehecht zijn, worden van de Griecken met eenen alghemeynen naem *Egeritæ*, in't Latijn *Arborei* ghenaemt, dat is *Boom-Fungi*, oft *Boomachtighe*: ende dese worden al te saemen tot vonckhout gebruyckt.

CORNARIUS verhaelt, dat van dese Fungi seer vremt geschreven is, besonderlijck ten tijde van GALENUS, want als doen eene Fungi was, de welcke *Ellychnium Tarsicum* ghenaemt wierdt: welcke forme oft ghedaente, dat die was, die uyt Tarsen ghevoert is, seght GALENUS aen hem onbekent te zijn. Alsoo den naem met de saeck van *Ellychnium* te samen vergaen zijn, nochtans meyndt hy dat de *Tarsis Ellychnia* uyt een soort van de aerde Fungi voorts quaemen, want dat sy de gedaente van de *Marine*, dat is *Zee-spongien* hadden, de welcke hedens daeghs noch als vier-keyen in't gebruyck zijn, slaende de selve *Marine* teghen het stael, uyt de welcke vier springht, het welck sy oock seer wel vat ende bewaert, &c.

Adria, Turneb. lib. 22. cap. 18.

Andere sijn van meeninghe, dat dit het recht *Lichthout* is, ende dat de selve voortscomen door het onweder van Donder en Blixem, als TURNEBUS seght: *Dese Fungi worden seer vremt gheboren, op soodanighe manier als eenigh water valdt in heete virighe asschen, dat als dan dit vallen eenighe gensters met stof en domp doet uytbobbelen: even eens door den reghen vallende op drooghe aerde, ende door de grove locht belet sijnde, comen de vierichheydt oft gensters in dese Fungi te woonen, waer door sy lichthout worden.*

Andere verstaen hier door, dat dese Fungi in het duyster by den nacht uyt haer selven eenich licht oft schijn van haer gheeft, op soodanighe manier als den verschen zee-vis doet; ghelijck den Cabeliau by den avont seker glinsteringh ende eenich blinckende licht mede deelt: oft als ick bevonden hebbe in't jaer 1672. in de maent November, savons in den hof in de aerde gravende, bevondt ick eenich licht de grootte van eene groote errewete, het welck seer vierich en glinsterende was, het welck in het opnemen ende aen raecken, alle mijne vinghers deel-achtich maeckte van het selve licht; want aldaer het selve aenroerde, was begaeft met den selven schijn ende vierichheyt: ende het selve door my by de kaers gebrocht sijnde, is bevonden, dat het een mierken was, dat in sijn nestken was berustende: dit heeft door den stercken schijn des kaerslicht sijn licht verschuylt, het welck in het duyster weder heeft gheschenen. Soodanich licht-hout heb ick wel ghesien, maer niet van de voorseyde Fungi; maer wel van de Fungi, *Vonck-hout*.

Fol. 20.

In een seker boecksken, sonder Auteur, ghedrukt tot Amsterdam, ghenaemt *De beschrijvinghe van Turckijen*, heb ick ghelesen, dat in Turckijen

kijen

kijen een soort van Turcksche Moniken is (oft, om beter te seggen, duyvels martelaers) de welcke uyt devotie en penitentie, ter eeren van de afgoden, oft tot een ydel glorie der wereldt, van dit vonck hout op haer bloote borst, hooft, armen en handen stellen ende het selve in den brant stekende, al daer laten branden, en tot asschen vervoncken; waer door den stanck van haer brandende vleesch aen de omstaenders onlijdelijck is.

HET IIII. TRACTAET

In het welck gheleert wort de kennisse van het plucken, schoon-maecken, drooghen, souten, en koken.

HET I. CAPITTEL.

Door welcke uytwendige teeckenen de Fungi haer goet oft quaet te voorschijn brenghen, ende den mensch leeren verkiesen oft verworpen.

TOt volcomen gherustheydt des ghemoets van den onwetenden in het kennen der goede Fungi, sal een jeder, wie het sy, met geene vreese oft achterdocht beladen wesen in het plucken, schoon maecken, koken en eten der Fungi, als wanneer hy sal acht nemen volghens den alghemeynen reghel, die wy ghebruycken in alle onse etewaeren, besonderlijck in vleesch en visch, het welck de voorsichtighe kocks en keukemaerten ghewoon sijn, besonderlijck in de warme daghen des Somers, met het besien niet alleen te vreden sijnde, maer den neus en reuck meer te werck stellende, het gene als dan meest noodigh is.

Van ghelijcken moetmen aldereerst de Fungi kennen aen den goeden, verschen, renschen reuck; het welck mijne *Zeeme-leire Fungi* het alderaenghenaemste hebben: ten tweeden, open ghebroken sijnde, soo sy wit en vast van vleesch sijn, soo is alsdan aen de selve niet meer te vreesen als aen de gemeyne beste hof vruchten die tot potagie connen dienen oft genut worden. Goede teeckenen.

Maer soo wanneer eenighe Fungi (hoedanigh die oock souden wesen) al hadden sy al de beste eyghendommen, die aen des menschen ooghen

souden connen voldoen, om voor goet te keuren, soo nochtans sy de twee voorverhaelde goede teeckenen niet en besitten, ende dat sy boven dien stinckende, swaer, bangh, duf oft heel onaenghenaem van reuck sijn, besonderlijck in het openbreken van het binnenste dickste hoofdeken, soo salmen dese af keuren, als bedorvenvleesch oft vis.

Boven dien als wanneer de selve van binnen met grauwe oft swarte steexkens besprinckelt sijn, moet alles uytghesneden worden, ghelijck men aen de raepen en appelen doet, het quaet en verrot afsnydende, behoudelijck dat als dan soodanighe ghesteken Fungi wit en vast van vleesch en goeden reuck sijn; het welck in de manier van schoonmaken breeder gheleert wordt.

Herm. Barb. Corol. 2. lib. 4. cap. 698.

Noch soo is te bemercken het gene HERMOLAUS seyt: *Noxij erunt Fungi, qui in coquendo duriores fiunt: dat de Fungi de welcke in het koken herdt worden, schadelijck sijn.*

Als wanneer de Fungi van binnen seer plat, saecht oft spongieus sijn: oock als de stelen van binnen hol als een buysken: van ghelijcken als de hoofdekens in het breken oft snijden blau, root, swart, groen oft geil worden; soodanighe salmen de moeyt noch de saus niet waerdich kennen: maer als doodelijck fenijn verworpen. Al ist dat sommighe quaede Fungi eenighen eyghendom van de goede hebben; als by exempel goeden reuck oft andersins; soo nochtans als wanneer sy al de goede teeckenen samen niet en hebben, soo sal een quaet teecken alleen ghenoech sijn om voor quaet te achten.

Wilt ghy *goede Fungi* plucken,
Die u niet in't graf doen drucken:
    Acht dees lessen wel bedacht,
    Pluckt gheen *Fungi* oyt by nacht.
Kiest met voordacht en goey sinnen
Wit en vaste stof van binnen,
    Versch van reuck, oft rensch van geur,
    Is den alderbesten keur.
Holle stelen, vlacke hoyen
Wilt die als de pest versoyen;
    Duf van reuck, en swaer van stanck:
    Eet noyt Fungi door bedwanck.
Fungi die haer wit verliesen
Salmen noyt voor goet verkiesen:
    Geile plecken, saeght van stof
    Hebben by gheen goede lof.

Los

Los van steel als holle buysen
Moeten met de quaey verhuysen,
Swart van plues, oft stinckend' mergh,
Noyt soo quaede, noyt soo ergh.
Grauwe tickels, maeye steecken,
Soeckt aen grachten noch aen beken:
Soeckt de best' in't open veldt,
Dit is voor een les ghestelt.
Pluckt goey onder d'Eycke-boomen;
Hoewel daer sijn quaey te schroomen,
Over al is goet en quaet,
Mijdt wat u ghesontheydt schaet.

Het II. Capittel.

Van het bereyden en schoon maecken van de Campernoelien: ende voor eerste van de wey Campernoelien.

EEn jeder soort van de goede Campernolien vereyscht sijn manier van regeren en schoonmaecken. Om dese *Wey-campernoelien* oft *Pradelli* tot het braeden te bereyden, salmen het bovenste velleken afdoen: ende is het randeken van de schotel wat ghescheurt, ghesteken oft ghequest, wordt alsdan wat afghecort; maer heel gaef sijnde, is sulcks onnoodich. Als het plues heel slodrich lanck is, wort het selve wat afghesneden: aen den stele is maer het onderste, dat aerdtachtich is, wat af te snijden, want om te braden wordt den stele uytghebroken. Om dese te stoven, behoorden van al het plues ghesuyvert te sijn, niet anders als om dat het selve in het koken blau oft perdts wordt, het welck onaenghenaem aen de ooghe is.

Van de Boleti.

TOt dese is niet anders van noode, als het gene dat ghesteken is wat uyt te snijden, den stele wat af te corten: haer teer dun vast mergh moghen sy wel behouden: hoe wel dat ons de selve Boleti hier te lande niet sieck sullen maecken; want sy onse tafels weynich vercieren door haere groote schaersheydt.

De ghemeyne Campernoelien.

IN het schoonmaecken van alle de soorten der Fungi moet een alghemeyn manier onderhouden worden, te weten, datmen voor het eerste den stele uyt de schotel sal breken; daer naer de schotel midden over snijden, als wanneer sy op den selven ooghenblick haer goet oft quaet ontdecken sullen: als dan al het mergh uyt-ghepelt, ende het ghesteken, oock de geile plecken en blutsen uytghesneden; van ghelijcken als sy van de seughen oft slecken ghebeten sijn, salmen wat uytsnijden ende alsdan in soodanighe cleyne oft groote stucken snijden, als het koken vereyst. Leest de maniere van te souten, alwaer breeder gheleert wordt.

De Seeme-leire oft goude Fungi.

AEn het vierde Capittel wordt de regeringhe achter de beschrijvinge der selver aenghewesen ende gheleert: ende de *Groote geile Eyer-fungi* moet op de selve manier ghehandelt worden als de voorschreven gemeyne Campernoelien.

De Moerbesie Fungi met haere consoorten.

ALsoo dese gheslachten van binnen hol sijn, soo worden de selve in de midden door-ghesneden, ende het onderste van den stele een weynigh afgesnipt: alsdan soo ist de manier dat sy in vier stucken gesneden worden, ende ghewasschen en ghestooft: als sy van binnen swart sijn oft stincken, moeten sy als quaet verworpen sijn.

Den Corael-tack, ende den Geyten-baert.

DEse worden op de selve manier als de *Moerbesie* Fungi gheregeert in het schoonmaecken en snijden.

Een alghemeyne aenwysinghe.

BEmerckt, dat al de ander goede Fungi van haer lanck plues oft dick mergh moeten ghesuyvert sijn: ende alsmen de Fungi wilt in sout oplegghen, als dan moeten sy in groote brocken ghesneden sijn; maer om met der daet te koken, salmen de selve cleyn snijden.

My

My is voor de waerheydt verclaert van verscheyde persoonen, van de welcke sommighe tien jaer, sommighe vijftien, en oock vijventwintich jaer in Italien, als in Savoyen, Napels, Roomen ende elders ghewoont hadden, datmen in die plaetsen geen opsicht neemt op eenighe plattigheyt, voosheyt, ghesteken, noch groote blauwicheyt, ende meer andere teeckenen, door de welcke de Fungi van my afghewesen sijn en quaet ghekeurt om te eten; want sy in Italien niet anders quaet achten als rotticheyt, vuyl-stinckende, ende peck swart. Voorders alle de andere eten sy sonder eenige sorge, met weynich schoonmakens, maer wel gewasschen, ende die een halve ure in cout water settende, ende in het zieden worpen sy een stuck stael oft eenen sleutel in den pot, waer mede sy segghen dat het alle goede Fungi sijn.

Evenwel is mijn ghevoelen, datmen in onse plaetsen sal afdoen ende verworpen al het gene dat vooys is, sacht oft spongiaghtich, ghelijck in de stelen veel bevonden wort; raedende een jeder niet al te profijtelijck te sijn in het schoon-maecken van al de goede soorten, niet uyt merckelijck perijckel, maer om dieswil dat het beste het ghesontste is.

En wildt gheen miser handt, maer gierich mes ghebruycken;
Vult met gheen quaede, maer met d'alderbest u buycken:
Snyt liberaelijck toe want 't quaet dat moet heel af;
Oft graghen quaeden lust die jaeght den mensch in't graf.

Maniere om de Fungi te drooghen.

BY eyghen ondervindingh heb ick aen-gheteeckent, dat wy vier bequaeme soorten hebben om te drooghen, te weten de *Pradelli*, dat sijn de *Wey-campernoelien*, de *Seeme-leire* oft *goude Fungi*, de *Moerbesie*, met haere mede soorten, ende den *Geyten-baert*, ende *Corael-tack*.

Wey-campernoelien moeten van al haer plues berooft worden, ende de scherpste randen vande hoofdekens een weynich afghesnipt; maer den stele moeten sy behouden, den welcken het onderste een weynich wordt afghesneden.

Goude Fungi. Alsoo dese geen plues en hebben, soo wordt den stele alleen de aerde afghesneden, ende als den selven hol is, salmen dien afsnijden tot aen de volle vastigheydt.

De Moerbesie, Salmen alleen den stele van onder een weynich afcorten, soo veer als hy in de aerde ghestaen heeft:

Den Corael-tack op de selve manier als de voorgaende moerbesie Fungi.

Alle dese soorten van drooghende Fungi worden aen draey kens ghe-

 regen.

reghen, dat de eene de andere niet en raecke, voor het perijckel van schimmelen oft rotten; ende als dan in een drooghe en warme plaets ghehanghen, op de selve manier als sommighe persoonen in Brabant de rapen oft knollen gheheel ghelijck in een dicke schelle versnijden, ende in de schouw ghedrooght sijnde, tot den vasten bewaeren; als wanneer sy dese rapen weycken, ende als penskens bereyden, met de welcke veele persoonen (het selve niet bekent sijnde) vertwijfelt worden, meynende dat haer in den vasten vleesch pensen worden voorghestelt.

In Bohemen en Hongarijen worden de Fungi met groote menichten in den roock opghehanghen ende ghedrooght, voor een daghelijcks ghebruyck in den winter. Men behoort seer te letten, datmen de Fungi met droogh weder sal plucken, want de selve moghen niet nat oft ghewasschen sijn, maer in eenen drooghen doeck afghevaeght: in de backers kelders sullen sy alderbest drooghen. Als sy nu wel ghedrooght sijn, moghen in een casken bewaert worden, op dat sy niet te seer verdrooghen: behoudelijck dat sy in gheen voechtighe plaetsen ghestelt worden.

Hoe langh dat de ghedrooghde Fungi goet blijven.

OP dat niemandt te sparich is in het bewaeren der drooghe Fungi, soo dient te weten, als dat ick bevonden hebbe, dat de *Moerbesie Fungi* ende de *Goude Fungi*, de welcke my uyt Borgondien ghesonden waeren, de selve maer een jaer goet heb behouden; want sy het tweede jaer haere goede natuer verloren, in de welcke ick vele wormkens bevonden hebbe, de welcke ten lesten alle in een voechtich aen eenhanghende sout poeder vergaen sijn; het selve is oock te lesen van de groote *Willighe oft Caes-fungi*.

Het weycken der drooghe Fungi.

BInnen den tijdt van twee uren sijn de drooghe Fungi bequaem tot den dis: sy worden in lau regen-water, oft in soetemelck, tot dat sy malsch worden, gheweyckt: sijn noch beter in kiecken sop oft ander versch vleesch-sop: welck sop niet can dienen om de selve te koken: waer toe het wederom moet versch sop wesen. Voor al dit weycken moeten sy eerst schoon ghewasschen sijn.

Het

HET III. CAPITTEL.

Drij verscheyde manieren om de Fungi in te legghen.

DE ondervindingh heeft ons dry verscheyde wegen aenghewesen tot het bewaeren der Fungi, te weten in het sout, in de oli, ende in den asijn, dat is aladobi. Om het selve op het volmaeckxste uyt te voeren, soo sijnder twee noodelijcke achtneminghen: ten eersten, hoedanighe soort van Fungi hier toe het bequaemste sijn; ten andere, wanneer den bequaemsten tijdt is om op te legghen.

Onder alle de Fungi sijn geen bequaemer om in het sout te bewaeren, als onse ghemeyne Fungi, de welcke in het derde Capittel aen-ghewesen sijn met het ghetal tweeentwintich, en dryentwintich, en vierentwintich: ende de gene met seventien en achtien geteeckent sijn, sijn de *Abeele Fungi*, van de welcke ick geseyt hebbe dat de selve uyt de Walsche plaetsen in tonnekens opgheleydt, tot Brussel en Antwerpen veel te coop comen. De reden dat ick de voorseyde Fungi tot het souten ben verkiesende, is, om dieswil dat de selve de dickxste ende de ghelijfste van vleesch sijn; waer door sy dies te beter tegens het eten van het sout verdueren connen.

Ick heb oock wel Pradelli ghesouten, maer door haere dunne stoffe verliesen sy ende smilten seer.

Tweemael op het jaer can dit op-legghen gheschieden, in den April en Mey, oock in September en October; hoe wel dat de gene, die in het voor jaer comen, tot meerder ghesontheydt behoorden ghesouten te worden, als versch ghegeten, om dieswil de vroeghe veel couder en vochtiger sijn; want als dan de aerde van haere natte winterse coude weynich door de sonneschijn ontlast ende ghesuyvert is: welcke voechtighe coude door het sout merckelijck uyttreckt ende vermindert; soo dat de laete naer mijn ghevoelen beter sijn als de vroeghe.

De maniere om de Campernoelien in het sout op te legghen.

VOor al is hier dienstigh te weten, dat ick nu sal spreken van geen ander soorten van Fungi, als van de ghemeyne goede Eycke Campernoelien.

Dese Fungi versch gheplückt sijnde, moeten den selven dagh schoon

ghemaeckt worden: op de naervolghende manier. De kleyne bollekens worden onder aen de stelen wat afghescheIt, te weten, den Mosch oft aerdachtigheyt; daer en boven, als sy ghesteken, oft van flecken oft seughen ghebeten sijn, oft eenighe geile plecken besitten, wort alles uytghesneden, ende gaef sijnde, sonder iet van het voorverhaelde quaet te hebben, worden sy in haer gheheel ghelaten, sonder te doorsnijden. De groote vruchten worden van alle het voorseyde quaet in alles ghesuyvert, ende worden den hoet oft de schotel niet ghescheIt, noch van haer teer, dun, grauw vast mergh worden sy niet berooft, ten waer dat het te dick oft te grof waer: dese hoofdekens worden ghemeynelijck in twee stucken, oock dry oft vier, naer dat sy groot sijn, ghesneden.

Onder dese is een soort, de welcke ghemeynelijck langhe baerden oft dick grof mergh in hebben, waer van dat sy moeten wel ghesuyvert worden, het welck met groote clonten 'tsessens uytvalt: daer en boven moet den scherpen randt van de schotel rondtsom een weynigh afghecort worden: want soodanighe sijn aldermeest onderworpen aen de Maeysteken en wormgaeten, geile plecken; ende sijn oock dickmaels sacchter van vleesch als de andere: ende als wanneer dese oft de andere veel te plat ende voos sijn, dat sy als een sacchte kruym wittenbroot sijn, moeten sy verworpen worden als ondeughende: de stelen worden in de lenghde doorghecloven, ende in twee oft vier stucken ghesneden: leest voor in de maniere van schoon te maecken.

Dit geschiet sijnde, worden twee oft drymael in cout water van alle haere sandachtigheyt ghewasschen, behoudelijck dat sy in het water niet en weycken noch blijven staen, waer door sy veel te plat en spongiachtich worden, waerom dat sy in een steenen treseerbecken uyt ghestort moeten worden. Middeler tijt steltmen eenen ketel met een weynich water op't vier; want de Fungi van haer selven veel waters by brenghen, ende men laet dit water op de sode comen, oft anders souden de Fungi ten gronde van den ketel sincken, ende in perijckel van aenbacken comen. Nu soo haest als de sode door de Campernoelien op comt, wordt den witten schuym boven de selve schoon afghenomen (let wel dat dese Fungi weynich meer als den tijdt van eenen Pater noster sieden moghen) waer naer de ghesode Fungi in een kout steenen treseerbecken moeten ghestort wesen; oft by ghebreck van een steenen oft tinnen, sullen in een hout treseerbecken oft temst, oft op een horde gheleydt worden; behoudelijck datter eenen couden natten doeck onder leyt, het welck het steenen oft tinnen niet en behoeft, door reden dat het hout eensdeels laf en warm is, als mede om dat het hout het water ende voechticheydt

in ſich treckt,ende dien volghens, het water niet ſoo ſnel afdrupt,oft ſoo cout en droogh niet en wordt.

Als nu de Fungi cout en droogh verdrupt ſijn, worden ſy in ſteene ſchotels uytgheſpreyt, ende tot ſanderdaeghs weech gheſtelt: als wanneer de Fungi wel gheſouten worden: onder welck ſouten een ghelasken waters wordt ghegoten op dat het ſout dies te haeſter peeckelen ſoude.

Middeler-tijt zy de oplegh tonne wel geſchout ende kout,ende wel met ſout ghevreven, waer in de gheſoute Fungi alsdan gheſtort worden, ende dicht op de Fungi eenen ſchoonen natten lijnwaeten doeck gheleydt, ende de tonne wegh gheſteldt.

Dry oft vier daghen naer deſen, moetmen de Fungi onderſoecken, oft de pekel niet lanck, lijmerich oft leyperich is: ſulckx bevindende, worden de Fungi wederom twee oft dry mael in ſchoon ſout water ghewaſſchen: ende van alle haeren ſlijm gheſuyvert ſijnde, ende weder een ure verleckt, als voorſeyt is, ende de tonne weder ſchoon gheſpoelt,en droogh ſijnde, worden de Fungi wederom gheſouten (ſonder nochtans eenich water daer onder te doen) ende in de tonne oft ſteenen pot ghedaen, ende ghedeckt als voren. Deſe ververſingh van waſſchen en ſouten, ſal dry oft vier daghen hier naer noch eenmael gheſchieden, waer mede ſy haer als dan wel behouden ſullen ſonder bederven.

Bemerckt,datmen deſe tonne oft potte met de opgheleyde Fungi, in geen douffe laffe kelders ſal ſtellen, noch oock alwaer eenighen ſtanck van ruyen, riolen, oft anderſins is, oft alwaer dickmael eenighe dompen van warm water comt: ſoo dat alderbeſt op een coude drooghe plaets is. Oorſaecke van in het ſout te bederven.

Alnoch ſoo is ſeer te mijden,dat ſy door quaede aeſemen niet en bederven, waerom dat de mans perſoonen hier ſorgh van hebben, want ſomwijl in den tijt van oplegghen, voor de maerte eenen onbequaemen tijdt is, waer dat noodigh dient op ghelet. Men ſal deſen quaeden aſem bemercken,als de Fungi duffen geur krijghen, lijmerich worden,oft eenighe roodigheydt becomen: als wanneer deſe Fungi eens ververſcht, en op een nieuw gheſouten worden, als voorſeyt is. Deſe Fungi ſullen haer over het jaer goet behouden.

Maniere om de Abeele Fungi op te legghen.

HEt ſchoonmaecken, ſnijden, waſſchen en ſieden,gheſchiet in alles op de ſelve maniere als van de voorgaende Eycke Fungi gheſeydt is: behalven dat deſe gheduerich in kalckwater gheregeert worden.

Voor het eerſte neemt een goet deel kalck,doet het in eenen tob met

het selve wel onderroeren de,ende gesoncken sijnde, ghiet het claer water af,bedeylt het selve water in dry portien, waer van de minste portie sal dienen om in te sieden, de andere twee meeste deelen sijn voor het wasschen.

De Fungi worden al schoonmaeckende in een deel van dit ghesevde kalckwater geleyt, ende allemael schoon gemaeckt sijnde,worden in het selve water ghewasschen: waer naer de selve in het ander deel kalckwater wederom ghewasschen worden: middelertijdt is de minste portie van water op de sode,alwaer de Fungi in ghesoden ende gheregeert worden op de maniere als de voorgaende, te weten, uytghestort, verleckt ende kout sijnde, moeten dien selven dagh, (maer niet uytstellen tot sanderdaeghs) met een weynigh sout ghemenghelt worden, ende in den pot oft tonne ghedaen sijnde,salmen een goede pekel ghereet hebben, de selve daer over gietende, tot dat sy overdeckt sijn, ende als dan met eenen natten doeck ghedeckt als voren.

Voorder soo wanneer dat eenighe daghen hier naer de pekel lanck is, oft een vel op heeft, sullen sy metter-haest eens oft tweemael in schoon vvater ghevvasschen vvorden, ende verleckt sijnde, vveder met een nieuvve peeckel overstort vvorden, op de manier als van de andere ghesevdt is. Bemerckt dat dese met een pekel, ende niet met droogh sout moeten opgheleydt worden.

Evenvvel soo can het gheschieden datter somvvijl eenighe blauvve stucken onder bevonden vvorden, de vvelcke men uyt-neemt ende vervverpt. De reste is in alles ghelijck aen de maniere vande eycke Fungi.

Het is ghevvisch,dat de manier van de Fungi in het sout te bevvaeren, gheen nieuvve versieringhe is,maer men can besluyten uyt 't segghen van Ioannes Bruyerinus, een vermaert Doctoor in de medecijnen, dat het eenighe hondert jaeren in het ghebruyck ghevveest is; vvant hy seydt, dat de Narbonenses over menichte jaeren de Fungi in het sout opgheleyt ende bewaert hebben. Ende desen boeck van Ioan. Bruyerinus is gedruckt in 't jaer 1560.

Ioan. Bruy. lib. 9. cap. 21.

Het weycken der ghesoute Fungi.

Soo veel Fungi,als tot eene portie van noode is, uyt de pekel ghenomen sijnde, worden dry oft meermael in het water tusschen de handen stijf ghevreven: alsdan moeten wat verdruppen: waer naer in cout water vierentwintigh uren te weyck ghestelt worden: tusschen welcken tijdt ten minsten sesmael versch water behoeven; ten waer datse niet langh in het sout hadden gheleghen: alsdan ghechiet alles met voordacht,

dacht, naer kennis van den tijdt : men kan de selve oock op den tijdt van vier oft vijf uren gaer maken : want op de selve manier ghevvasschen sijnde, als voorseyt is, moetmen die in plaets van in cout vvater, in het vverm vvater legghen, soo cleyn ghesneden sijnde, als tot het koken van noode is. Ende de selve alsoo in vverm vvater by het vier ghestelt sijnde, moetmen alle half uren die selve versch vvarm vvater gheven, ende het ander afgieten; vvaer toe eenen ketel met vvater gheduerigh moet over het vier hanghen : dit achtervolght sijnde, sullen als versche Fungi sijn; hoevvel dat al de gheweyckte Fungi eenighe doovigheyt becomen, met verlies van haeren natuerlijcken smaeck; het welck van de goede kenders oft lecker tonghen wel te onderscheyden is.

Hoe langhe de Fungi in het sout sich goet behouden.

ONse groote ghemeyne Fungi behouden haer tvvee jaeren sonder bederven; maer de groote Abeele-fungi blijven ten langhsten tvvee oft dry maenden over het jaer goet; vvant sy veranderen als sacht plat broot : het vvelck gheschiet eensdeels door haer teerder natuer, als door het kalck-vvater doorbeten sijnde : het welck in het derde Capittel vande goede Fungi te lesen is.

Het oplegghen der Fungi in olie.

ALle het selve schoonmaecken, wasschen, sieden, en verlecken, ghelijck voren gheleert is, moet hier in oock promtelijck achtervolght worden; behoudelijck dat sy als nu soo kleyn ghesneden moeten sijn als sy behooren, om te stoven. Van ghelijcken sullen sy tusschen doecken heel droogh uyt-ghedruckt worden : ende dit ghedaen sijnde, worden sy in de olie van olijven in den pot bewaert, op de selve manier als in de pekel, altijdt met olie overdeckt blijvende.

Tot alle tijdt en stondt sijn dese bequaem om te koken, ende sy worden met de selve olie, daer sy mede opghelcydt sijn, ghestooft; dies moeten sy in het oplegghen een weynich morwer ghesoden sijn als tot het souten. Hier toe sijn de *Pradelli* oft *Wey campernoelien* seer bequaem, behoudelijck dat sy van haer corael plues gheheel moeten ontlast en ghesuyvert sijn.

De maniere om de Fungi in den azijn oft aladobi op te leggen.

GEene veranderingh in het wassen en sieden ghesch iet in dese: maer moet alles onderhouden vvorden ghelijck van de voorgaende ghe-seyt is; behalven datmen seer weynigh eenighe ghesneden Fungi in stucken oft brocken hier toe sal ghebruycken; als wanneer datmen cleyne bollekens, geheel, ghenoechsaem can becomen, maer by ghebreck van heele, ghebruycktmen datter best toe dient. Hier toe soude den *Boleti* seer bequaem zijn.

Tot dese regeringhe ghebruycktmen goeden wyn-azijn, vvaer in de Fungi acht daghen blijven ligghen; naer vvelcken tijdt, siende dat den azijn lijmerich is, vvordt vveder afgegoten, ende de Fungi met verschen azijn doorspoelt, ende de tonne oft pot van ghelijcken: dit vvordt tweemael achtervolght: in vvelcken lesten keer hier by ghedaen vvorden eenighe peper-vvortels. ofr mir-edick, heelen peper, oft piemento, dat is groenen spaenschen peper, groffi nagels, foelie, groenen venckel, en lauvver-bladeren, bynaer op de manier van de groene comcommerkens: oock soo laetmen de specerije ende laurier bladeren, ende roose-marijen met den azijn een walle mede sieden. Dese vvorden voor een delicatesse tot ghebraeden vis oft vleesch opghedist.

Op soodanighe manier zijn de Fungi het alderbeste van natuer, vvant sy door al die heele byvoeghsels, als peper, foelie en andere, haere coude en voechtighe natuer verloren hebbende, dies te beter zijn.

Maniere om van ghesoute Fungi in corten tijt aladobi te maecken.

NOch canmen by ghebreck van versche Fungi, van de soute, eenen nacht ghevveyckt zijnde, alsdan in den azijn geleyt aladobi maecken; de vvelcke met wat foelie opgesoden, men tot den noen toe daer in sal laeten liggen: ende ter tafel tijdt den selven afgieten, ende alsoo dese Fungi met de sausse van de opgheleyde comcommerkens versch opdisschen: ende soo de provisi van comcommers u ontbreckt, moghen sy met haer eerste saus wel ter tafel comen.

Maniere om van versche Fungi op den tijdt van een ure ala-dobi op te dienen.

DE Fungi ghesoden sijnde, als voren gheseydt is, worden wat afghedruckt, ende in couden azijn een quartier van een ure gestelt; alwaer sy allen haer overigh slijm verliesen : daerentusschen wat azijn met wat heelen peper, foelie, laurier, en roosemarije blaederen 't samen een walle ghesoden sijnde, salmen dat wat laeten verslaen, ende dan de Fungi uyt den couden azijn in desen warmen ghedaen, ende cout geworden sijnde, is bequaem om opghedist te worden.

Het IV. Capittel

Op hoedanighe manieren datmen de Fungi can koken, sieden, stoven, backen, en braeden.

ICk vertrouwe, dat den leser sich voldaen sal vinden met dese mijne weynighe aen-teeckeninghen van het koken der Fungi, alsoo ick haer voor de waerheydt niet anders sal oft can leeren, als het gene ick van kocks ende ervare keucke-maerten ghevraeght oft aen haer ghesien hebbe, vvant ick het ampt van kock noyt gheploghen hebbe : al ist nochtans, ghelijck ick in het beginsel van desen boeck tot den Leser verhaelt hebbe, my den naem van heele koock-boecken te maecken ten onrecht toe ghegheven is.

Maniere van het sieden der Fungi.

OM de ghesoute Fungi te bereyden, eerst ghevveyckt sijnde, als voren gheseydt is, vvorden van sommighe persoonen eens opghesoden, andere doen dit niet, als alleen naer het gheseyde vveycken vvel verdrupt sijnde, vvorden ghestooft met de saus als hier naer sal volghen.

De onghesoute goede versche Fungi, van wat soorte oft ghеslacht die sijn, schoonghemaeckt, ghesneden en ghevvasschen sijnde, vvorden de selve met weynich sout en vvater by naer ghenoch ghesoden; maer niet te morw, alsoo sy haer overighe rouvvigheyt tot het stoven van noode hebben, anders souden sy te plat vvesen.

In het sieden der Fungi wordt van sommighe een korst bruyn broot in den pot geworpen, oft een limoen-schel, eenen witten aiuyn, een stuck

ſtael, , eenen ſleutel, oft eenich ander yſer: waer uyt ick ſegghe, ingevalle het yſer iet quaet can verhoeden, datmen altijt de Fungi in eenen yſeren pot behoorde te zieden.

My is van ſeker goeden vrient verhaelt, de welcke tot Raconiggi, een ſtadt in Savoyen, vijſentwintich jaer ghewoont hadde, den welcken ſeer ervaren was in de kenniſſe ende het ghebruyck der Fungi, dat ſy aldaer menichte ſoorten van goede Fungi hebben, de welcke wy alhier voor quaede ſchelden, door ghebreck van kenniſſe, die ſy aldaer ſeer gemeyn eten: den ſelven betuyghde dat die hier ſoo goet waeren als in Italien, daer by voeghende, dat ſy aldaer weynigh gemerck naemen op het blau worden in het ſnijden oft koken, het welck by haer voor geen quaet teecken gheacht wierde; maer dat ſy by alle de Fungi in het ſieden een halve rouwe peir doen van de ghemeyne ſoorten, ende de ſelve daer naer verworpen, ſegghende voor ghewiſch, dat de ſelve al het quaet naer haer ghetrocken heeft, waer mede ſy voorſekert ende wel gheruſt ſijn dat ſy gheene quaede Fungi vreeſen, want ſeer weynigh quaede Fungi aldaer bekent ſijn.

Dodon. lib. 15. cap. 24. DODONEUS betuyght van een rijpe quepeir, iae alwaer ſy half bedorven, met de Fungi gheſoden, ſoo ſy eenich quaet by haer hadden, het ſelve hier door belet ſoude ſijn. *Ludo. Nonn. lib. 1. cap. 27.* Den gheleerden medecijn NONNIUS ſeght dat de ſtelen van de peiren alleen daer by ghedaen, ſoodanighe deught en kracht hebben.

Soo wanneer de Fungi gheſoden zijn, ſoo op de eene oft op een ander maniere, moeten te verdruppen gheſtelt worden, ende droogh uytghedouwen zijn.

Noch heb ick dickmael gheſien op de Heerlijckheydt van Berchem (wiens ſeer Ed. Heere ſeer vermaert is door ſijne bloemen, hof-kruyden, &c.) een vremde manier van het ſieden der Fungi, ſonder eenighe vochticheydt by te doen. Voor al de Fungi ghewaſſchen en gheſneden zijnde, wierden in eenen yſeren pot ghedaen, met wat ſout onderroert, ende met een tenne tallioor ghedeckt, dat ſy de Fungi nederdruckte, dan ſoo te ſamen over goedt vier gheſtelt zijnde, brochten deſe Fungi eenen grooten dicken witten ſchuym te voorſchijn, drijvende boven de geſeyde tallioor: welck ſchuym gheduerich afgenomen wirdt: boven dien wierden de Fungi twee oft drymael onderroert, ende weder ghedeckt, ende gheſchuymt als voren, tot dat ſy genoech waeren, ende wierden alsdan met een weynigh water een walle opgeſoden ende daer naer geſtooft.

Dit droogh ſieden dunckt my een deughtſaem middel te weſen, waer door de Fungi alle haer meeſte voechticheydt verlieſen; want ſoo ick op dit

dit sieden scherpelijck was lettende, heb ick bevonden, dat dese Fungi veel droogher, natuerlijcker, vaster en smaeckelijcker waeren: ende dat meerder is, soo connen de fouten van eenigh quaet in dit sieden eerder ontdeckt vvorden als in het vvater. Maer hier moet vvel ghepast vvorden dat sy niet te langh en sieden, vvant sy souden geheel taey vvorden.

De ghewoonelijcke manier van het stoven der Fungi.

GHesoden sijnde, als voren gheseydt is, neemt olie, boter, (sommighe nemen olie alleen) veriuys oft wijn, peper, petercelie, edele marioleyn, oft groenen orego ghescherft, een heele clister loock, oock goet vleesch-sop, als den tijdt toelaet: laet dit al te saemen eens doorsieden: ende de Fungi daer by ghedaen sijnde, laet dit te samen stoven, tot dat sy ghenoegh sijn, ende alsdan met een lamoen ghedist. Dese manier van koken beschrijven meest al de oude Medecijnen, als GALENUS, VILLANOVA, CLUSIUS, DODONEUS, ende meer andere.

Maniere van het Braeden der Fungi.

ALle soorten van Fungi sijn goet om te braeden, hoewel geen beter als de *Wey-campernoelien*, bysonder om haere dunne teere stoffe; want de ghemeyne Fungi door haere dickte taey worden, herdt blijven, oft verbranden. In Borgondien wordt de *Moerbesse Fungi* voor de eenighe ghehouden, want sy dese meestendeel ghebraden eten, het sy ghedrooght oft versch; want de ghedrooghde druppen sy met boter, seght IOANNES BAUHINUS: maer ick bevinde, de selve drooghe eerst een half quaertier urs gheweyckt, sijnde veel beter om te braden. De Duytsche kocks houden dese drooghe voor een paragoen van al de Fungi: die sy droogh sijnde met wat boter smeiren ende soo braden, en met boter druppen.

Wey-campernoelien moeten van haer bovenste velleken van de schotel ghesuyvert sijn, dat is, dun af-ghepelt: den stele wordt teghen de schotel afghebroken: sommighe persoonen laeten het root corael-plues aen de schotel, maer het is best uyt ghedaen: het hoyken wordt van buyten met olie bestreken, ende met de holligheyt boven gheleyt, in de welcke holligheydt een weynigh olie, boter, peper, sout ende een betien loock als een spellenhooft daer inghedaen, ende alsoo op eenen rooster over een cleyn vierken ghebraden, sonder de selve om te keeren. De stelen der selver worden heel kleyn ghecapt, vvaer mede de holte der schotel ghevult vvort, ende te saemen braden: ende gaer oft ghenoegh sijnde, vvorden in een

een schotel geleyt, bestroyt met vvat orego ende gehackte petercelie, olie ende limoen over geperst sijnde, mogen haer ter tafel wel vertoonen: den azijn oft eeck, oft veriuys , is oorsaeck dat dese Fungi heel taey vvorden.

Maniere om de Fungi aen den spit te braeden.

DE groote ghemeyne Eycke Campernoelien , de welcke seer dick en grof van vleesch zijn , moghen aen een cleyne spete gheree sselt, ende seer dickmael met boter ghedrupt worden. Ghenoech ghebraden zijnde, worden dese schotelen oft hoofdekens ghevult met de stelen der selve, de welcke eerst ghestooft zijnde met de voornaemde saus, te saemen ter tafel comen.

Swesers van Fungi.

DE Boeren in het landt van Lutzenborch, ende ontrent Luyck, nemen de Wey-campernoelien : het velleken boven afghetrocken, ende schoon gewasschen zijnde, worden in water morwe ghesoden : naer welck sieden sy de selve tusschen de handt uytdrucken : welcke klompkens, op de maniere als de swesers, ende oock het selve fatsoen hebbende, worden in meel ghewentelt, ende in de boter ghebacken, het welck van vele voor swesers aengesien en ghegeten is.

De kennisse om wel te backen.

GHemeynelijck worden niet anders ghebacken als de hoofdekens, de welcke niet cleynder als ghemeyne oesters ghesneden worden : als da n in een pan met water een walle opghesoden, waer naer sy worden tusschen eenen doeck droogh uytghedruckt : ende in meel ghewentelt zijnde, met heele petercelie in de olie oft boter ghebacken ; ende met peper, sout en limoen voor ghestelt.

Dit is oock met oesters, mossels, palinck, heel dun ghesneden, ende al te saemen ghebacken, oft oock met stoelen van artisiocken, het ghene cirelijck is, seer goet en aenghenaem.

Twee vremde manieren van ghestoofde schotels van Fungi.

MEn sal nemen ghesoden mossels, doch al de randekens afghedaen, ende cleyn ghecapt ; daer by salmen doen de Fungi cleyn ghesneden,

den, maer niet ghecapt, petercelie,marioleyn ghescherft, wat peper, en dooyers van eyeren,al te saemen gheclopt, ende met wijn, olie en boter saemen alsoo loecht stoven,sonder de limoen te spaeren: soo iemandt dit krachtigher beliefde, doet daer wat loock, limoen schelleken,en een anchiovi by, dit dunckt dan heel anders van natuer te wesen.

Een ander manier, ghenaemt de Maskeraede potagie.

FUngi cleyn ghecapt, eerst wel ghesoden,met petercelie, olie, boter en peper, en wat sout, alles te saemen met eyers onder een geslagen, ende in den tijt van de stekebesien(oock ghenaemt kruysbesien) van die selve hier by gedaen, ende al te saemen laeten stoven,ende opgedist zijnde, heb ick gesien,dat van twintich persoonen niemant dese kokenagie kende,maer alle wel aten ende presen.

Twee verscheyde Fungi taerten.

VErsche Fungi cleyn ghesneden, ende een walle opghesoden; alles ghedaen op de maniere van te stoven: doet daer by swesers,merchpijp, oesters, onrijpe druyven, oft stekebesien,oft aelbesien, anchiovi, orego, loock,peper, petercelie, olie, sout; al te saemen met eyer-dooyers ghemenghelt, doet het selve in een corste van witten deegh, met eenighe limoen schijfkens te saemen ende soo in een taert-pan gebacken.

Een ander taert sonder corst.

DEn bodem van de taert-pan heel vet met boter gestreken, ende dan desen bodem dicht beleyt met de heel hoofdekens van de Fungi, maer met de holligheyt om hoogh:de stelen der selver heel cleyn gecapt met marioleyn, petercelie,peper, loock,sout,geraspten parmisaen,oft hollanschen caes, al te saemen met eyers en olie onder den anderen geclopt, ende over de hoofdekens ghegoten, de panne toe ghestopt, ende in den eersten van onder en boven goet vier ghedaen;maer in het leste met een cleyn vierken opghestooft, het selve met limoen opghedist. Hier toe zijn beter versche als ghesoute Fungi.

Panne-koecken van Fungi.

GHeraspten Hollantschen caes, en platte caes oft recotten, hoe platter, dies te beter, van sommighe ghenaemt verseynden oft soetemelck caes; eyeren, sout, peper, en heel cleyn ghecapte Fungi, al te samen onder een ghestaghen, ende in de pan met boter ghebacken, groot oft cleyn, naer ieders ghelieven, is seer aenghenaem.

Stelt gheen Fungi oyt ten dis,
Voor dat daer limoen by is.

Fricadellen van Fungi.

DAer en zijn maer dry soorten van Fungi, de welcke bequaem zijn tot Fricadellen, te weten de *Moerbesie Fungi*, met alle haere medesoorten, ende den *Geyten baert*, ende *Corael tack*, om dieswil dat dese dry soorten van heel dunne stof zijn. Dese worden heel cleyn ghecapt ende ghemenghelt met wat peper, note muscaet en foelie ghestooten, wat sout, heel weynigh loock, wat mergh-pijp, met eenen swеserich cleyn ghecapt, eenighe eyer-dooyers, 't sy twee oft dry, naer advenant dat uwe portie is, alles te saemen met de handt wel te gaeder ghevoeght sijnde, worden in soo groote bollekens ghemaeckt als ieder ghelieft, de selve in goet sop ghesoden, ende in boter ghefricasseert.

Een potagie van Fungi.

IN Hongarijen drooghen sy de Fungi op den rooster tot soodanighe bequaemigheydt, dat sy de selve connen stooten tot poeder, als fijn gheraspt broodt; met welck poeder sy aldaer alle de saussen bereyden, het welck wy in onse plaetsen met meel oft gheraspt broodt doen: het welck my ghesеyt is, van die het beproeft hadden, dat alles te boven gaet in leckernije.

Van dit poeder oft Fungi-meil nemen sy een goet gedeelte, daer by eeck oft azijn, boter, olie, peper, gember, groffinagels poeder: dit alle onder een ghestaghen, koken hier een sausse van: als dan nemen dunne gherooste sneden broot, legghende de selve in de schotel, waer op sy ghebrade Fungi cleyn ghesneden legghen, daer sy de voornoemde saus over storten, het welck een seer goede lepel potagie is, in Bohemen en elders seer gemeyn in't ghebruyck: het welcke voor de groote Heeren aldaer veel ter tafel comt.

DODONEUS, CLUSIUS en BAUHINUS segghen, dat in Italien, Vranckrijck en Duytschlandt soo ghemeyn is van de Fungi by het vleesch te sieden in de plaetse van raepen oft knollen, dat niemant den tijdt kent wanneer dit ghebruyck sijn beginsel heeft ghenomen: by alle ghestoofde visch en vleesch, by poeila fricas, by vleesch oft visch toerten worden nu Campernoelien ghedaen, groot gesneden, oft cleyne heele bollekens.

Italiaenschen mostaert tot de Fungi.

IN Italien stampen sy ghepelde amandelen met een weynich loock, soo cleyn als moghelijck is; daer onder mengen sy wat peper, olie, en limoen sop, tot op de selve dickte van mostaert, den welcken sy witten mostaert noemen, waer mede sy de Fungi eten, eens deels om den goeden smaeck; maer besonder voor medecijn, alsoo sy segghen, dat soo iemandt quaede Fungi ghegeten hadde, door desen moestaert sonder hinder soude bewaert wesen.

Dat ick hier eyndige van het koken is by gebreck van meer te weten.

Kocks en maerten doet geen klachten
Dat het koken is ghestaeckt;
Comt my leeren, ick sal 't achten;
Den onwetend daer naer haeckt.
Wildt niet trots, hooghmoedigh wesen
My te leeren die niet can;
Want u lesschen sijn ghepresen
Als den leer-linck noemt den man.
Al het geen hier is gheschreven
Van de Fungi kokerij,
Heeft my kock oft maert ghegheven;
Want hier niet en is van my.

HET V. CAPITTEL.

Dat de Fungi smaeckelijck uyt haer selven sijn.

ATHANASIUS KIRCHERUS in sijn *China illustrata* wijst ons aen uyt PHILIPPUS MARINUS, de welcke van die landen veel geschreven heeft, datter in de clippen van *Kocincina* seker vogels-nesten sijn, de welcke soo costelijck ende dier worden verkocht als andere lecker spijsen, ten opsicht van

Kircherus. in China Illust. lib 4. *cap.* 8.

van haer ghesontheydt ende grootachtinghe; jae datmen geene maeltijden en acht, ten sy de selve aldaer te vinden sijn. Dese sijn aenclevende, dat is lijmerich oft vetachtich, ende met vele hollekens doorsichtich, doch dese en hebben van haer selven geenen smaeck; maer in dien sy (alst met de Campernoelien ghebeurt, seght hy) van een vernufte handt met welrieckende kruyden toe-ghemaeckt sijn, soo verwecken sy den lust om te eten, ende schijnen altijdt meer en meer graegheyt en appetijt te veroorsaecken, het gene is strijdende recht tegen den eygendom van andere spijsen, waer door met eten den lust ende ghenegentheydt versadicht wordt en vergaet: de voghels van dese nesten is een ghestacht tusschen swaluwen en musschen.

Den Heere Doctor Ioannes van Buyten heeft my bekent van dese nesten ghegeten te hebben binnen der stadt Antwerpen, ten huyse vanden Heere Pensionaris Edelheer, de welcke in sijn leven een uyt-muntende lief hebber van alle uyt-heymsche vremde dinghen was. Dese nesten hadden by nae den smaeck van artisiocken.

Beverwijck. inden schat der ghesontheydt. 3. Boec 4. cap.

Even als Ioan. van Beverwyck seydt, soo is oock het naer praten van duysenden: Dat de Fungi ghekockt sijnde, de tonghe aenghenaem sijn, is (seght hy) meer door de saus als door haer selven. Hier spreckt hy seer wel en onberispelijck; want voorwaer stock-vis sonder boter is eenen slechten kost, gheweyckte boonen sonder saus is slecht ghenoegh; nochtans den hongher maeckt rou boonen goet: maer ick gheloove, soo wanneer Beverwyck oft ander, de Fungi hier door willen misachten oft vernietigen, datter menichte van onse dagelijcksche spijsen sijn, die met de Fungi hier in ghelijck sullen sijn: ten waere die met een goede saus wel bereydt waeren, weynigh om rou te eten souden eenighen lof behaelen.

Clusius de Fungis fol. CCLXVII.

Maer wat sal Beverwyck met de sijne segghen teghen de woorden van den vermaerden Clusius den welcken recht onpartijdigh is sprekende, aenghesien hy van sich selfs betuyght, gheenen liefhebber in het Fungi eten gheweest te zijn; niet teghenstaende seyt hy dat sijne twee eerste soorten van het achtste ghestacht der goede Fungi uyt haer selven seer aenghenaem en smaeckelijck aen den mondt zijn. Ende van sijne seventiende, die hy de *Keyserlijcke* noemt, seydt hy *Suaviores enim & delicatiores illi sunt adultioribus*: Sy zijn veel soeter en delicater, te weten de ionghe cleyne, dan de groote oude. Noch seght Bauhinus, datter een soort van goede Fungi is, die van alle de Auteuren niet anders genaemt wort, als *Fungus delicatissimi saporis*, de Fungi van seer delicaeten smaeck. Wat reden isser om de goede Muscus fungi soo om haeren geur en smaeck niet een

Ioan Bauh. Tom 3. cap. 42.

plaets

plaets onder de voorgaende te gheven: waer uyt den Leser nu vonnis wijsen can, oft de Fungi uyt haer eyghen selven sonder saus niet smaeckelijck zijn, ende ghelijck ick voormaels noch gheseydt hebbe, dat ick van onse Pradelli, ende oock van de ghemeyne Fungi dickmaels rouw met wat sout ghegeten hebbe, in de welcken ick beteren smaeck bevont als in menighen slechten radijs, raep oft appel, &c. doch

T'is ghewisch, dat alle spijsen
Wel ghekockt, zijn meer te prijsen;
Want veel rouw zijn onghesont.
Vindt de tongh gheen recht van claeghen?
Waerom moet de maegh behaeghen
Dat den graeghen smaeck haer iont?
Laet ons van geen smaecken twisten,
Oft de tongh vint ander listen:
Ieder prijst dat hem wel smaeckt:
Daerom laet ons 't best verkiesen,
En den rouwen lust verliesen,
Soo blijft onsen twist ghestaeckt.

HET V. TRACTAET

HET I. CAPITTEL.

Van het ghebruyck der Fungi, ende hoedanighen reghel dat in het eten moet ghehouden worden.

HIer heeft my noodich ghedocht by te voeghen het ghevoelen der oude Medecijnen, ende tot meerder voldoeninghe, haere latijnsche woorden voorghestelt. Want het segghen van HIPPOCRATES, GALENUS, AVICENNA, VILLANOVA, NONNIUS, ende meer andere, is den selven sin van DIOSCORIDES; *In cibos idonei suavesq; sunt, & nihilominus maiore copiâ sumpti, nocent, &c.* De goede Fungi zijn bequaem tot spijse, niet teghenstaende met groote menichten ghegeten, zijn schadelijck. *Diosco. lib. 4. cap. 81.*

RUELLIUS: *Fungorum non malus est cibus, sed si temerè mandantur.* De Fungi en is gheen quaede spijse, ist dat sy sober ghegeten worden. Uyt dese woorden wordt ons claerlijck ghenoegh bewesen dat wy behoorden sober *Ioan. Ruell. in Diosco. lib. 4. cap. 71.*

ber ende matigh te ſijn in het ghebruyck der Fungi: nochtans en is ons van niemandt aen-ghewesen hoedanighe mate oft hoe veel datmen ſoude moghen eten ſonder ghevaer oft ongheval te verwachten.

Ioan Bruye. lib. 9. cap. 20.

Bemerckt hoe de naervolghende ondervindinghe het voorgaende als gheheel te niet doen. Volghens dat den ervaren Doctoor BRUYERINUS ſchrijft, ſprekende van ſijn eyghen ſelven, dat hy vele Fungi ghegeten heeft, daer beneven, dat den PAUS CLEMENS DEN VII. die gheſtorven is in 't jaer 1533. out ſijnde 56. jaer, noyt avont naer ghelaten heeft van een heele ſchotel Fungi te eten: ende nergens bekent is, dat ſy den ſelven oyt ontſtelt hebben.

Al noch heb ick uyt den mondt vanden EERW. PATER MARQUIES Doctoor in de H. Godtheydt, ten tijde dat hy acht jaer Provinciael van de Order der Paters Predickheeren in Bohemen was, aldaer geſien heeft, datmen inden Vaſten daghelijcks, oft ſomwijl tweemael ter weken voor al de Religieuſen potagie van Fungi gaf, de welcke in het voor iaer ghedrooght wierden. Het ſelve gheſchiet noch tot Napels, Genua ende in geheel Italien, waer van in ſommighe Cloosters hondert en vijftigh, tweehondert, ende meer Religieuſen ſijn. Het is onnoodich dat wy buyten ons Brabant exempels oft ghetuyghenisse ſoecken: aengheſien dat ick menighmael uyt den mondt van den Hooghweerdighſten Heere AMBROSIUS CAPELLO Biſſchop van Antwerpen (by den welcken ick nu neghen iaer als des ſelfs Capellaen gheweest ben) ghehoort hebbe, dat in ſijn ouders huys alle jaer de proviſie van een heel tonne Campernoelien was; wiens doorluchte vader, ſijnde een groot lief hebber der ſelver in te eten geene en ſpaerde, de welcke een man in de neghentigh iaer gheworden is: noch heeft ſijne ghenoemde Hooghweerde over ſeſtigh jaer in ſijn ouders huys gheſien, ende mede ghegeten, dat op ſekeren viſchdagh, den viſch ſeer ſchaers ſijnde, door een habile en hervaeren maerte ter tafel ghediſt was achtien oft neghentien verſcheyde cokenagien van Fungi, met de welcke een gheſelſchap van ſeſtien gaſten wel getoeft ſijnde, oock wel becomen is. Waer uyt ick ſegghe, dat iemandt van ieder ſchotel maer eenen lepel hadde ghegeten, het welck achtien lepels weſen ſoude, naer mijn ghevoelen ghenoeghſaem weſen can (indien weynigh ſchaeden can) om eenigh onghemack te veroorſaecken; ende te meer, onder ſoo veel verſcheyde naturen: het welck my dunckt voor een merckelijck exempel mach aenghenomen worden.

Soo wanneer ick van mijn ſelven magh ſpreken (ghelijck al is't ſaecke dat my de natuere geen ſterck lichaem verleent heeft, maer in teghendeel vele weeckigheyt, ſoo van borſt als van maghe, gallachtigh en anderſins

ſins

sins is toegevoeght) evenwel heb ick in mijn leven vele Fungi soo rouw als ghekockt ghegeten, oocksomwijl savons een halve schotel, de welcke my noyt in het minste deel ontroert hebben: van soodanighe ondervindinge sijn oock vermaerde Doctoren der Medecijnen van desen tijdt, ende meer andere gheloofweerdighe persoonen, my seer wel bekent.

Evenwel, niet teghenstaende alle mijne aenwijsinghen, soo en is't niet gheraeden, in het generael ghesseyt, oock in de beste ende gesontste spijsen, overdadigh, gulsich oft immers te veel van te eten. Daerom segh ick

Den lust, smaeck ende vreught noyt baerden eenigh quaet,
Als die gheschiet met deught, en sonder overdaet.

In alles behoort middelmaet ghehouden te worden, ende niet naer lust en wensch den appetijdt volghen: ende boven al is een ieder ghehouden wel te letten op de gheleghentheyt van den tijt, ghesteltenis van sijn lichaem, als mede de natuere der spijse: want ick ghesien hebbe dat eenen knecht van achtien jaeren, de welcke te gulsich van goede rys-pap had ghegeten, sieck gheworden is: welcke overladinghe der maghe andere quaelen ende ongemacken veroorsaeckte, soo dat sijnen smaeck in't graf betaelt is. Noch sijnder verscheyden ghestorven van te veel rouw oesters, rouw parsen, ende versche okernoten te eten, het gene ick binnen Antwerpen ghesien hebbe: van soodanighe onghevallen sijn boecken vol te schrijven, volghens het aenteeckenen der Doctoren, van de welcke in het tweede Deel der quaede Fungi noch verscheyde staeltiens van soodanighe stoffe sal ten toon stellen.

Oock dient ghelet op sommighe ghebruycksaeme spijsen, die wy voor medecijnen nutten: waer van het eerste den goeden wijn sal sijn, die ons tot behulp ende medecijn van den swacken mensch ghegheven is: ende om datter weynigh sijn, die niet eenighe swackheydt en hebben, soo is den wijn eenen dranck van alle menschen gheworden: want den wijn (volghens het ghemeyn segghen) placht in de Apoteeck alleen verkocht te worden als een medecijn, den welcken nu ter tijdt in overdaet tot verkortinghe des levens, ende sommige tot verlies van ziel en lijf verstreckt.

Den goeden saffraen is in duysent dingen voor een medecijn ende behulp aenghewesen, jae wort in onse daghelijcksche spijsen ghedaen, ende alsoo ghenut: waer van nochtans CHRISTOFFEL ACOSTA, ende BEVERWYCK uyt den selven, betuyghen, dat soo wie dry dragma saffraen teffens in soude nemen, met de doodt soude betaelen. Saffraen

Soo dat die medecijn
Can dienen tot fenijn.

Loock. Wie is versekert als iemandt den knoop-loock coopt van de Boeren, Waelen, oft Hoveniers, hoedanich, oft op welcke manier dat den selven loock voortsghecomen oft ghewonnen is, het sy oft uyt het saet, oft uyt
Dodoneus in de kleysters: want DODONEUS seght, als den loock vyf oft ses mael ver-
het V. deel volghens uyt het zaet ghewonnen is, alsdan fenijn en doodelijck is: soo
23. boeck, 12. dat den goeden loock van de klysters moet voortsgheset worden, maer
cap. in de niet uyt het zaet.
Byvoeghsels. PLEMPIUS IN AVICENNAM seght, dat den loock heet en en droogh tot in't beginsel van den vierden graedt is: waer door hy seer naer by denatuere der heete fenijnen comt.

HET II. CAPITTEL.

De nature, kracht en voedtsel der goede Fungi.

GHemerckt dat ick voor desen beloofte hebbe niet te verschoonen in de nature te beschrijven der goede Fungi, soo sal een ieder mijn schrijven met de eyghen woorden der Doctoren bevesticht vinden: biddende dat den Leser ghelieve goet oordeel te wijsen. Want wy sullen van de outste tot de ionghste voorts gaen.

Hippoc. lib. Den grooten HIPPOCRATES, vader der medecijnen seght: *Fungi cum*
7. sect. 7. fol. *frigidi sint & humidi, crassos humores flatusque plurimos gignunt:* Ghemerckt de
1237. Fungi cout en voechtich van natuer zijn, soo brenghen sy vele grove windtachtighe humeuren voorts.

PLINIUS seght, dat de Fungi uyt den reghen voortscomen, ende haeren oorspronck uyt de slijmerachtighe overvloedighe voechticheydt hebben; waer uyt hy besluyt, dat sy cout en voechtich zijn: welcke coude comende tot den vierden graedt, alsdan souden sy fenijn en doodelijck zijn.

Gal. de GALENUS: *Alimentum autem ex ipsis est pituitosum & frigidum.* Haer voedt-
alem. facul. sel is cout en slijmerich.
Tom. 1. lib. ARDOYNUS, oock AVICENNA: *Frigidi sunt extremo tertij ordinis gradu, hu-*
2. cap. 69. *miditas proximè eòdem accedit.* De Fungi zijn cout in het uytersten van den
Ardoy. lib. derden graed, ende voechtich tot in't beginsel van den selven.
3. cap. 63.
Avicen. lib. GREGORIUS HORSTIUS seght, dat de Fungi een grof, dick en water-
2. tract. 2. achtich voedtsel gheven.
Horst. Tom. Tot alle dese cleyne deughtsaeme ghetuygheniſſen sullen de Fungi-
1. disp. 20. haeters stoffe hebben om een deuntien naer haer ghemoet te singhen, het
Coro. 1. welck

welck haer tot grooten troost en vreught sal strecken , maer de kans sal keeren.

De Fungi wel ghekockt, en naer de const bereydt,
Op groote tafels dist voor waerde leckerheydt:
Maer soo g'haer krachten kent, wilt u gesontheyt meten:
't Is best,eer datmen't proeft, 't ghekoock op straet gesmeten.

Dat de eene soort van Fungi beter van nature sijn als de andere.

HEt en is maer al te claer,dat de ouderlinghen weynigh ondersoeck gheplceght hebben, in het verschil aen te wijsen van de eene natuere der Fungi tusschen de andere : van de welcke sy op soodanighe maniere spreken, als oft iemant seyde : het vleesch is grof, swaer en herdt om te verteiren : soude dien volghens daer uyt te besluyten sijn, dat een spier van ionck lammer-vleesch, aen eenen swacken , siecken mensch ghegheven , het selve soude te verstaen zijn, dat osschen-vleesch en lammer-vleesch van een ende de selve natuere wesen moet ?

My dunckt dat wy voorwaer met recht ghedwonghen zijn in dese saecke meerder ondersoeck te doen, ende de selve verder uyt te speuren, tot meerder gherustheydt en voorsekeringh : tot welcken eynde de naervolghende aenwijsinghen der Doctoren meer aen te nemen ende te ghelooven is , alsoo haer naerder ende laeter ondersoeck ten minsten van de andere duysent iaer verschillen , in welcken tijt vele verscheyde ondervindinghen ontdeckt zijn , ghelijck hier naer vertoont worden.

Voor het eerste soo can ick betuyghen,dat de *Pradelli* , die wy in Brabant seer veel , schoon en goedt hebben , oock de beste ende de lichtste van allen om verteiren zijn : iae veel beter van dese een heele schotel , als van onse ghemeyne Fungi een vierde paert , het welck ick by eyghen ondervindinghe dickmael ondervonden hebbe , tot welcken eynde dat ick de Pradelli , dat zijn de *Wey campernoelien*, de eerste onder alle de goede Fungi ghenaemt hebbe : ende naer de Pradelli volghen de *Boleti* , ende naer die zijn de *Goude Fungi* oock de beste om verteiren , alsoo de selve licht verdrooghen,ende weynich voechticheydt by sich hebben : boven het welcke dat de *Goude Fungi* al noch den heeten peperachtighen smaeck zijn hebbende , waer door haere coude voechticheydt veel minder is, ende dies te droogher zijnde oock de alderbeste sijn.

IOAN. BAUHINUS verhaelt van sijne sesde goede, de welcke mijne twee- *Ioan.Bauh. Tom.3. lib. 40. cap. 6.*

twee-en-vijftichste soort is, dat de melckachtigheyt der selver Fungi hitsich is: waer door sy meer opswillen: daer uyt besluytende, dat alle goede melck-druypende Fungi minder cout sijn, waer door sy beter van natuer, ende eerder verteirt worden als de andere grove, dicke en waterachtighe taeye soorten: leest oock het verschil van de Abeele Fungi tusschen de ghemeyne goede Eycke Fungi.

Fabri. Tom. 1. lib. 5 cap. 4. PETRUS IOANNES FABRI schrijft: *Rubicundi & boni odoris optimam substantiam & perfectam concoctionem & digestionem satis testantur, & ex his Boletis gratissimi possunt parari cibi.* De roode Fungi, seght hy (die hy met den naem van *Boleti* vereert, ende nochtans de *Wey-fungi* sijn) sijn goet van geur, de beste stoffe ende licht om verteiren, van de welcke men goede spijse bereyden can.

Dat de Fungi goet en licht om verteiren sijn.

Hier sal nu hoy ghenoegh by ghebrocht worden om de groote blaffers ende onbewuste blaeskaecken den mondt te stoppen: ick spreke van soodanighe stoute waenverstanden, die sich vermeten en inbelden, dat al hun woorden als oraeckels moeten gheacht worden in alle het gene dat sy prijsen oft laken, sonder dat sy peysen oft sulcks van haere wetenschap oft studie is, oft niet.

Dese neerstighe Doctoren hebben (als het naervolghende behelsende is) beproeft, ende oock het selve bevonden: ghelijck sy hier sijn betuyghende: waer van ATHENEUS verhaelt de selve woorden van den gheleerden Doctoor DIPHILUS: *Scribit Fungos esse gratos stomacho, alvum movere, alere multum, &c.* DIPHILUS schrijft, dat de Fungi goet voor de maghe sijn, dat sy oock wel voeden, ende camerganck verwecken.

Athen. lib. 2. de Fungis

Portavilla. lib. 10. cap. 70. IOAN. BAP. PORTAVILLA seght, *Fungum esse tam esui suavem, ut crudus edatur, praeberi aegris innoxie, &c.* dat de Fungi soo aenghenaem om te eten sijn, dat sy rouw ghegeten, worden ende sonder schaede aen de siecke menschen ghegheven worden: dit seght hy van de witte welrieckende Fungi, de welcke ick meyne onse Wey-fungi te sijn.

Fungi rouw aen de siecken gegeven.

Het is met meerder kennis ende ghegrondeerder reden vast ghestelt de voorgaende aenwysinghen aen te nemen, aenghesien dat sy onderscheyt maecken, ende uytkiesende sijn de eene soort van de andere (het welck sterckelijck betuyght, dat sy beyde de natueren wel ondersocht hebben) als het segghen van ROUILLIUS, de welcke sonder eenige soorten van Fungi te bescheyden, in het ghemeyn seydt, dat de Fungi lastich aen de maeghe, herdt en swaer om verteiren sijn: op soodanighe manier, oft

Guli. Rouil. Tom. 2. lib. 15. cap. 20.

oft men seyde, Al de soorten van visch sijn cout, nat en slijmerich : soude den Baers, een soort van visch seer goet en ghesont, daerom aen den siecken mensch niet moghen gheghevenworden ? laet ons eens ondersoecken oft den Salm, Palinck ende dierghelijcken visch den siecken soo goet en dienstich sal wesen als den Baers : want HUGO FRIDEVALLIS seght dat den Salm grof bloet ende winden by brenght, ende swaer om te verdouwen is: ende den Palinck veroorsaeckt cout dick en slijmerigh sap, want die veel palinck souden eten, stelt sy leven in perijckel, waerom den selven soo wel verboden wordt aen den ghesonden als den siecken.

Fridevall. lib. 4. sect. XI. cap 15. & 24.

Natuer van Salm en Palinck.

Wy bevinden hedens daeghs persoonen, de welcke de Fungi niet en eten, segghende dat sy herdt om verteiren zijn, ghevende tot reden, dat de selve in des menschen maghe niet en koken noch verteiren, maer alleen door den lichaeme passeren, want sy de selve in haeren stoelganck bevonden hebben in haer geheel ende voorigh wesen. Voor soodanighe persoonen, ende sulcks bevonden hebbende, ist niet gheraeden van soodanighe Fungi te eten, aenghesien haere maeghe niet wel ghesteldt en is om sulcks te connen verteiren : maer soodanighe persoonen behoorden oock wel te letten oft sy den stockvis, boonen, erten oft erweten, ende onder de vruchten, de aelbesien, kriecken, ende boven al de ghesoden brem-cappers (de welcke een ghesont salaet is, besonderlijck voor 't graveel) in haeren stoelganck niet en bevinden : want dit salaet der brem-cappers wordt van sommighe het profijtelijck salaet ghenaemt, als tweemael bequaem zijnde. Doch, al waert saecken dat men hondert verscheyde spijsen van soo herden natuer (de welcke in den stoelganck gheheel bevonden worden) conde aenwijsen ; soo en soude nochtans de selve niet ghespaert worden noch misacht, om dieswil dat sy met den schijn van eenich perijckel (ghelijck de Fungi) niet belast en zijn.

Fungi herdt om verteren.

Noch ist seer te verwonderen, dat een ieder voor ghesont, iae als medecijn acht, de groene kruyt oft eyerkoecken, in het welck ick spreke naer mijn ghevoelen dat sy seer faelen ende bedroghen zijn : want hoedanich goet kander bestaen in herde eyers, swarte boter, en rouw ghecapt kruyt te saemen gheroost, verscrompelt en verkorst ? al ist dat de kruyden in haer selven goet zijn, soo worden sy naer mijn ghevoelen bedorven door dit branden en roosten : soo dat de Fungi beter en lichter zijn om verteiren als soodanighe koecken. Daerom

Eyerkoecken ongesont.

Eet de eyers uyt den dop,
En de kruyden uyt het sop.

Noch heeft de haeste bederffenisse der Fungi in menighe menschen eenen

eenen afkeer tot de selve verweckt: het welck nochtans (volghens het ghemeyn segghen der Doctoren) een teecken is van seer teere stoffe, soo dat sulcks haer dien volghens voor een deucht soude verstrecken: want hoe eenighe spijse teerder van stoffe is, dies eerder ende lichter verteirt is, door welcke teerigheydt oock eerder bederven.

By exempel: isser beter en ghesonder spijse als een versch hinnen eye, goedt voedtsel ghevende, versterckende ende licht om te verteiren: ende bedorven zijnde, soo can den stanck alleen een doodelijcke quael verwecken: daerom laet ons goede versche eyers, ende goede onbedorve Fungi eten.

Onse inlandtsche vijghen, de beste miloenen, moerbesien, ende andere zijn alle seer teere vruchten, want de selve haest beschimmelen, verrotten en stincken: waer uyt volcht het haest bederven, teer van stof, oock licht om verteiren zijn: hoe wel dat het seker is, dat soodanighe haest bedervende vruchten, in weecke, coude, slappe en waterachtighe maghen, meer onghesontheydt als goedt bybrenghen: doch hoe menighe spijs en worter niet ghegeten, die wy weten dat onghesont zijn, de welcke vele menschen meynen ghesont te maecken, midts sy met eenen goeden teugh wijn alles willen verbeteren. Wie sal noch dorven Miloenen eten? want DODONEUS seydt: *De Miloenen zijn cout en voechtich van vleesch, ende sy werden traeghelijcker verdout oft verteirt, dan de andere comcommerachtighe vruchten: ende indien sy in de maeghe wat lanckachtich blijven, soo bederven sy, ende veroorsaecken quaede heete cortsen.*

Dodoneus lib.20. Miloenen

Ioan. Bruy. lib. 8. cap. 90.

Dit betuyght BRUYERINUS met het exempel van den PAUS PAULUS den tweeden, den welcken door Pompoenen te eten ghestorven is, dat nochtans Miloenen zijn geweest, alsoo den naem van Miloenen alsdoen noch niet ghegheven en was, schuylende noch alle onder den naem van Pompoenen, het welck HERESBACHIUS, CLUSIUS, AVICENNA, DODONEUS en andere betuyghen, want naermaels is den naem van Miloen van de Italiaensche tale ghenomen, *Mille una*, dat is, van duysent een goedt.

Conrar. Heresb. lib. 2.

Plat de Vitis Pontif. fol.340 pag. 2.

PLATINA seght, als dat den selven PAUS op dien dagh twee groote heel Miloenen ghegeten hadde, van de welcke hy den selven nacht een apoplexie heeft ghekreghen, ende ghestorven is in't iaer 1471. oudt zijnde 54. iaer.

Pompoenen, Comcommers en Miloenen zijn seer naer van een en de selve natuer, te weten voechtich tot het hoochsten van den tweeden, ende cout in het beginsel van den derden graedt.

Ende alsoo het verschil (besonderlijck in voechticheydt) tusschen de

goede

goede Fungi en Miloenen seer groot is, soo derre ick segghen dat onse ghemeyne goede Fungi, de welcke van my selfs ende van meer andere persoonen veel rouw ghegeten sijn, in haer selven van soo grooten coude noch schadelijcke nattigheydt niet en sijn als de Miloenen, alsoo ick besluyte dat de goede Fungi van haer natuer cout tot in het uytersten van den tweeden, ende vochtigh in't beginsel van den selven graedt sijn. Natuer der Fungi

Het III. Capittel.

Dat de Fungi niet gallachtigh sijn.

NOch worden de goede Fungi ghelastert, dat sy van natuer gallachtigh ende den gal-suchtighen mensch schadelijck sijn.

Voor het eerst soo moet ons eerst blijcken en bekent sijn, hoedanighe quaele dat de gal-sucht is, ende uyt wat oorspronck de selve voortscomt: het welck wy van de oude medecijnen leeren sullen.

Hippocrates in sijne beschrijvinghe van des menschen natuer seght. *At verò æstate sanguis adhuc viget, & bilis in corpore levatur: bilis autem per æstatem ac autumnum corpus possidet*, ghelijck in den Somer is het bloet in sijn volcomentheydt, ende de galle verheft sich in het lichaem: want de galle door de hitte des Somers oft in den Herst het lichaem besit. *Hippo. lib. 1. de natura hominis.*

Galenus seght van de swarte galle: *Nam & in animantibus quæ temperaturis calidiores ficcioresque sunt, in ijs plus generari videtur: in quo calidioribus simul & siccioribus anni temporibus: edulijs quoque crassis atque siccissimis, &c.* ghelijck in de ghedierten, de welcke door menghelinghe van de natuere werm en droogh sijn, schijnt de swarte galle in dese meest voorts te comen: ende, dat in de heetste ende drooghste tijden des iaers, oock in de grofste, vetste en drooghe spijsen. Ioannes Tagautius, Ambianus: *Est igitur bilis, quæ* χολή *græcis dicitur, vulgo autem cholera, humor calidus & siccus, ex tenuiori & calidiori parte chyli, vel ex sanguine tenui, & fervente, ut modò diximus, procreatus: bilis, naturalis est humor, calidus & siccus. &c.* De galle is dan ghelijck die by de Griecken χολή ghenoemt wordt; maer ghemeynelijck Cholera, is een heet en droogh humeur, uyt het eerste ende wermste sap door de kokinghe ende verteiringhe der spijsen in den buyck voortscomende, oft wel uyt het hitsich bloet, ghelijck noch ghefeyt is: de natuerelijcke galle is een heet en droogh humeur. *Gale. Tom. 1. lib. 3. de atra bile. litt. B.* *Ambia. lib. 1. cap. 8.*

Sibizi. fol. 57. MELCHIOR SIBIZIUS seyt: *Bilis ignis, sanguis aer*: de galle is het vier ende het bloet is de locht.

Fungi goet voor de gal-sucht.

Hoe sullen onse almeyn-wetende Fungi-haters stoffe vinden om het claer betuyghen der voor-aengheweesen gront regels van soodanighe oude ervaeren Doctoren te wederlegghen, oft met welcken anderen loosen schijn verduysteren, op dat sy haere bittere galle teghen de goede Fungi moghen blijven uytbraken? dunckt u. l. niet dat de goede Fungi een behulp ende ghenees-middel teghen de gal-sucht sijn, de welcke uyt haer eyghen natuer cout en vochtigh sijn, soo dat sy connen dienen om het vier der galle te stelpen, even eens als het water, waer door het vier oft heel uytghebluft oft ten minste de meeste vlamme belet, oft verdooft wordt? waer op de woorden van den hooghgheleerden AVICENNA hier wel passen, als hy seydt: *Melancolicus nutrimento eget valdè humectante, modicè calefaciente: biliosus humectante & refrigerante*: aen den melancolijcken is noodigh te eten seer vochtigh voetsel, en een weynigh verwermende; ende aen den gal-suchtighen vochtighe ende vercoelende spijsen.

Eyers sijn niet galachtich.

Het en behoorden ons gheen wonder te zijn, dat de goede Fungi opspraeck lijden: aenghesien de goede versche eyers de blaem krijghen van galachtich te wesen van natuer. Voorwaer het medicinael ampt wort van ongheleerde knapen en maerten al te onbewust ter hant ghenomen. Ick segghe, een soo grooten, swaeren, hooghgeleerdt ende waerdich ampt, het welck van geene gheringhe, botte, ongheleerde stoute menschen aen te vanghen is, veel minder iet voorts seggen het gene sy sonder kennis oft onderscheydt gehoort hebben, oock uyt den mondt van vermaerde en gheleerde Doctoren selfs: wiens segghen met inwendighe kennisse ghegront is, soo in het ghebieden aen den eenen siecken, als oock het selve te verbieden aen eenen anderen siecken: als by exempel dat de eyers den eenen verboden, ende den anderen toeghestemt en gheboden worden. Want voor het eerste soo en zijn de goede eyers van haer eygen selfs niet galachtich: maer sy connen wel vergalt worden naer advenant dat sy ghesaust oft ghekockt worden, het welck ons LUDOVICUS NONNIUS betuyght, segghende: *Nam in biliosis corporibus & impuris ventriculis facile corrumpuntur, &c.* Dat de goede eyers in een gallachtich lichaem, ende vuyle onsuyvere maghe lichtelijck bederven, als zijnde een teere lichte stoffe, de welcke den stanck ende rotten slijm der maghe haestelijck ontfanght ende naer treckt, waer door sy bederven ende stinckende worden; ghelijck als goet versch sop in eenen stinckenden pot ghestort.

Lud. Nonn. de re cibaria lib. 2. cap. 37.

Den grooten misslach der ghemeynte bestaet daer in, dat het gene sy

eens hooren,al te haest aennemen en ghelooven: het gene my ghefchiet is aen een volle tafel,van een stoute tongh te hooren dat den selri oft selder van sijne nature cout en vochtigh is,uyt reden dat de saus van olie, peper, sout en goeden wijn is : en ick segge, dat den selri heet en droogh tot in't beginsel van den derden graedt is. Natuer van den selder.

Hier voormael is ghetoont en vast ghestelt, dat de goede Fungi uyt haer natuer niet galachtigh sijn : dan dat de selve door haer vette , heete saus niet vergalt en worden, dat can van niemant gheloochent worden : want de saus overwint dickmael de heele nature der selver Fungi : bemerckt ; olie , orego , peper , loock , marioleyn, petercelie , anchioven, stercken wijn , oft al dese heete en vette byvoeghsels , de welcke van alle de medecijnen voor galachtich bekent sijn, de nature van de Fungi niet vergalt en maeckt.Ick bevinde datter geen sekerder noch geruster middel is,als dat een ieder neerstigh betrachte de kennisse ende de ghesteltenisse van sijn eyghen lichaem , aen welcke fouten oft onghemack het selve meest onderworpen is : alsdan sal ons oock dienstigh sijn , door eenen ervaeren Doctoor te weten, welcke spijsen aen ons goet oft quaet sijn : alsoo wy ons lichaem ten deele connen by de aerde vergheliјcken : want de aerde en bewaert niet alleen het gene in haer gheplaetst wordt , noch sy en brenght altijdt het selve niet tot verbeteringhe oft meerder volmaecktheyt; maer sy doet dickmael de eerste deught oft naturelijck goet (dat de saecke in haer selven heeft) te niet ende verderft.

By ghelijckenisse ; al is't dat sommighe goede deughtsaeme zaden,die van natuere ghewoon sijn soodanich voorts te brenghen ghelijck haer eerste wesen was , van het welcke sy voorts gheeomen sijn : nochtans de selve zaden gheplant oft ghezaeyt wordende in onvruchtbaere aerde, als in slijckerighen, souten, sueren, stueren oft steenachtighen gront , alsdan worden somwijl dese zaden in haer graf ghestickt, oft soo de selve niet en vergaen, veranderen in eenich ander onkruyt, het gene sy beerven van de plaetse (dat is den buyck der aerden) in de welcke dese zaden ghekockt oft verteirt worden. Dit dunckt my ghelijck te sijn aen het gene PET. IOAN FABRI is segghende : soo wanneer iemandt den besten wijn in een vuyl bedorven vat stort, den selven wijn verlieft al sijn eerste goet , ende sijne ghesonde deughtsame kracht verandert in droesom : welcken wijn als dan den mensch eerder tot een swaere sieckte, iae tot de doot can brenghen , in plaetse van behulp oft ghenesinghe : soo dat de plaetse, het gene het vat is, oorsaeck is , dat den goeden wijn ghelijck verandert in fenijn. Niet anders en gheschieter met ons lichaem : naer dat den inwendighen mensch van binnen ghesteк is , dien volghens ghe- *Pet. Ioan. Fab. lib. 3. cap. 2.*

ſchiet alle kokinghe ende bedeylinghe, niet alleen van de goede Fungi, maer in alle onſe andere daghelijckſche ſpijſen, oft tot goet en ſterck voetſel, oft tot verderffeniſſe, onſtelteniſſe ende ſieckte, het welck den menſch aen ſijn ſelven daghelijcks can bevinden.

Om den Leſer niet afkeerich te maecken, oft te vermoeyen, ſoo ſal ick den ſelven hier mede voldaen achten, want al waert dat ick hier neffens al de aenteeckeninghen der wereldt betoont hadde, ſoo ſouden de hertneckighe haer gemoederen niet verſachten: het gene my eens wedervaeren is van een achtbaer verſtandich man, hoe wel hy het ſelve in het naervolghende niet en betoonde. Zijnde te ſamen aen een tafel met Doctoren der Medecijnen, Godtſgeleerde, Rechtſgeleerde, ende andere vernufte mannen, aten te ſaemen ieder naer ſijnen ſmaeck van gheſtooſde Fungi, behalven den eerſten voornaemden perſoon, den welcken om geen ander reden de Fungi wilde proeven, als uyt enckel vreeſe van van de ſelve te ſterven: van welcke reden hy ſeer haeſtelijck overwonnen was, de andere ſegghende, dat het hunlieden oft niemant ter weireldt gheoorloft was, ſy ſelven vrijwillich in perijckel des doodts te ſtellen, ende dat hy behoorde aen te nemen dat niemandt van hun allen ſulcks door die goede Fungi te vreeſen hadden; want ſy haer leven al te ſamen ende een ieder even lief hadden, ende meer andere redenen: maer alles was te vergeefs. Tegen ſoodanige goede Fungi haeters oft rede looſe, ſullen de goede kenders der Fungi hier een deuntien moghen ſinghen.

Onervaren ſonder licht,
Zijdt ghy niet aen't goedt verplicht?
Waerom is u wet ſoo ſtraf,
Dat ghy ſchrijft den menſch in't graf?
Goede Fungi wel bereydt,
Eetmen ſonder ſwaerigheydt.
Siet hoe deſe eetbaer ſpijs
Ieder een gheeft lof en prijs;
En om dat ſy is gheroemt,
Op des Princen tafel comt:
Want 't geen groote maeltijt is,
Daer gheen Fungi ſtaen ten dis.
'K heb ſoo dickmael Fungi geten,
En noyt als van goet ghewetẽ;
Daerom ick met reden ſegh,
Smijt geen goede Fungi wegh.

Sonder vrees en achterdencken
Zijn de goede sonder krencken ,
En de minste die nu leeft ,
Hier nu volle kennis heeft.
Voeght u naer discrete wetten ,
En wilt op u selven letten ;
Al wat goet is acht voor 't best ,
Raed' aen ieder mensch voor 't lest.

HET IV. CAPITTEL.

Dat de goede Fungi een gheneesmiddel voor het flerecijn is.

SEker borgher van Antwerpen, met den welcken ick vele iaeren goede vrientschap hebbe gehadt, was een man ten uytersten in handen ende voeten met het flerecijn overvallen met iaeren lanck : den selven hadde menichte middelen ondersocht ende beproeft, maer met weynich bate : behoudelijck, dat hy my noch weynighe daghen voor sijn doodt verclaerde; dat hem geraden was, de goede Fungi cleyn te snijden, ende in een glase flesse gedaen, dicht met pick toegestopt zijnde, de selve in de aerde te delven, soo langh tot dat al de Fungi in water verandert waeren : welck water hy verclaerde onlijdelijck te stincken. Ende soo in het selve water doecken ghenat, ende over al de flerecijnighe leden geleydt zijnde, bekende my, van alle sijne remedien die hy beproeft hadde, geene soodanighe baete oft verminderingh van pijne bevonden te hebben, als van dit Fungi water : dan om den onlijdelijcken stanck heeft de selve moeten verlaeten : waerom ick geraeden vinde, datmen eenich sout daer by doen sal, eensdeels tot verminderinghe van den stanck, als mede tot meerder geneesbaere hulpe, om dat het sout oock de uyterste coude een weynigh sal maetighen.

Fungi veranderen in water.

Aengesien dat dese Fungi haer geheel tot water stellen, ende haer selven alsoo vernietighen, soo dunckt my, dat de Fungi van soo herden stoffe oft verteiringhe niet wesen connen, als sy wel belast worden.

DODONEUS seght oock dat de Fungi, de gene die onder den Vlier-boom voortscomen, de selve gestooten zijnde, ende met roosen-water vermenght, op de heete gheswillen gheleydt, seer goedt ende ghenesende zijn.

Dodoneus wijſt oock eenighe quaede Fungi, goet zijnde om het flerecijn te gheneſen. Doch men moet wel ende voor al bemercken dat ons de nature van het flerecijn eerſt wel bekent is, oft het ſelve cout oft heet is, want ten opſicht van de coude vochtighe nature der Fungi ſoo can dit maer dienſtigh weſen voor het heet flerecijn. Want ick heb voor het cout flerecijn met groote hulp en bacte ſien ghebruycken drooghe bladeren van toeback oft petum de ſelve in ſtercken Straesborghſchen brandewijn te weyck gheleydt, ende deſe bladeren op de flerecijnighe leden gheleydt ſijnde, de pijne dede verminderen ende haeſtelijck gheneſen: andere hebben 'tſelve ſonder eenighe hulpe te vergheefs ghebruyckt, &c. Het is waerſchijnelijck, volghens het aenteeckenen der Doctoren, dat de quaede Fungi meer in het ghebruyck tot gheneeſmiddelen zijn, als de goede, van de welcke in het tweede Deel ſeer claer ghehandelt ende aengheweſen wordt.

Eynde van het eerſte Deel.

HET TWEEDE DEEL

Beſchrijvinghe der quaede Fungi,

Bevattende het verſchil van ghedaente, ſoo inwendich als uijtwendich, met alle haere quaede eyghendommen, hoe en in welcker manieren de ſelve te kennen zijn.

Inleydinghe tot het tweede Deel.

Aenghesien by de ouderlinghen hier in weynich onderſcheyt gepleeght is, het welck geneech is blijckende, als wanneer ſy alle de Fungi onder een menghelen, ſonder eenich verſchil van de goede met den goeden naem, oft de quaede met den quaeden naem te noemen, het gene ſy als ongheacht hebben voor by ghegaen, om dat de Fungi alsdoen weynich, ende niet als nu, in het gebruyck waeren: ſoo heeft CAROLUS CLUSIUS in ſijne Wercken, de goede Fungi voor het eerſt, ende de quaede daer naer gheſtelt, om dat de boeren hem betoonden, welcke de goede, en welcke de quaede waeren, het welck ſy ſeer wel verſtonden, ende (ſoo den ſelven oock betuyght) van hun bekent gheleert te hebben, waer uyt hem docht dit een noodigh werck te ſijn, te meer, als hy heeft bevonden, datter ſoo veel quaede ſijn, de welcke aen de goede ſoo ghelijck ſijn, als den eenen appel aen den anderen.

GASPER BAUHINUS heeft de ſelve weghen van CLUSIUS naer gheſtapt; maer IOANNES, GASPARS Broeder, heeft ſulcks voorbyghegaen, ſtellende alles onder malcanderen. Sommighe ſijn van ghevoelen, al is't dat den ſelven IOANNES vijftigh iaeren naer CLUSIUS ſijne Wercken heeft in 't licht ghegheven, niet anders oft weynigh heeft als de ſelve woorden van CLUSIUS naer gheſchreven, om dat ſijne menghelingh een ander werck ſou toonen, ſonder ſulcks te connen mercken; op dat hy geenen naerſingher van CLUSIUS ſoude ghenaemt worden.

Daerom het ſtaet my toe te belijden, het meeſte licht van CLUSIUS ghenoten te hebben; wiens Wercken van my niet eerder gheſien oft becomen ſijn, als in't jaer 1671. het welck ick dickmael beclaeght hebbe, ten opſicht van mijn groote moeyte in deſe materie, die ick van het iaer

vieren-

vierenvijftigh hebbe begost aen te teeckenen, het gene my doen seer verlicht soude hebben: doch noch meerder licht is my door den Heere Doctoor Syen van Leyden voor ooghen ghesteldt, als den selven my in't iaer 1672, den gheschilderden Fungi-boeck van Clusius heeft ter handt gestelt, siende al het verschil met de levende coleuren van goedt en quaedt. Ende ghelijck ick noch in het eerste Deel ghesceydt hebbe, dat ick van ghelijcken alle mijne Fungi sedert naer het leven op verscheyde gedaenten met sijne levende coleuren gheschildert hebbe, is my dies volghens het verschil tusschen de selve soorten, de welcke Clusius in Hongarijen en Bohemen ghevonden heeft, ende de gene die ick alhier in Brabandt ghevonden hebbe, ten uytersten kennelijck gheworden; waer door ick anders lichtelijck die van Clusius ende de mijnē ieder voor een bysonder soort soude ghesteldt hebben: nochtans is't seer te beclaghen, dat de gedruckte figuren van Clusius soo weynigh het leven ghelijck sijn, het gene luttel persoonen connen oordeelen, by foute van niet anders (door het ghesicht) kennelijck te sijn. Welcke misslach ick met alle middelen heb verbetert, tot welcken opsicht dit tweede Deel op de selve maniere sal beginnen en voleynden, ghelijck in het eerste Deel te lesen is, beginnende alhier met de quaede *Wey-fungi*, te weten, met soodanighe quaede als aen de goede *Wey-fungi* het aldernaeste ghelijck sijn, ende de tweede, de quaede *Boleti*; waer in het verschil van de goede lichtelijck can ghesien worden, soo dat de eerste soort van de goede teghen de eerste soort van de quaede, met malcanderen aenghesien sijnde, het goedt en quaedt van de eene teghen de andere vervolghens sal claerelijck connen ghesien worden.

Om welcke redenen dat de quaede den naem van Fungus alleen toe-comt.

IN het eerste Deel aen het eerste Tractaet, in het tweede Capittel, sijn van my vele verscheyden naemen der Fungi aenghewesen, ende haere duysterheydt in het licht ghegheven. Om welcke reden besonderlijck dat de *quaede Fungi* den naem alleen van *Fungus* toecomt, is om dat het woort *Fungus* eenen naem is, de welcke toe gheworpen wordt aen al het ghene quaet, ondeughende en bedorven is, het ghene aen alle quaede, venijnighe, bedorven, rotte en vierighe vruchten toebehoort. Want al ist dat de *quaede Fungi* oock met groote menichten in de weyden en vlacke velden te vinden sijn, dien volghens haer den naem van *Campernoelie*, dat is, *Veldtghewasch*, niet toe en comt.

Van

Van ghelijcken als IOANNES PIERIUS ſeght, dat den naem *Fungus* een haeſte onverwachte ſaerk bediet, het gene aen de quaede wel te pas comt, ende eyghen is, ten opſicht van haer onverwacht uytbortelen en voortſcomen.

Eer dat de goede Fungi gheſcheyden waren van de quaede, ſoo wierden ſy al te ſaemen ghenaemt *Pices*, *Myces*, *Mycetas*, *Ammonitæ*, ende oock *Pezicæ*: met welcke naemen de goede zijn begaeft ghebleven, ende aen de quaede ontrooft is: maer nu ſal ick de quaede den naem van *Fungus* alleen toeworpen ende eyghen laeten. Niet teghenſtaende dat ick den naem van Fungus aen de alderbeſte (in het eerſte Deel) menichmael heb laeten behouden, is, om dat het my onmogelijck docht, ſoo langhduerighe duyſent-iaerighe ghemeyne ghewoonte aen den menſch te doen verwiſſelen: ſoo al iſt dat ick deſe quaede met den naem *Fungus* alleen ſal noemen, ſoo en zijn de goede nochtans door deſen naem niet quaet gheſcholden.

Ick ſegghe, dat de quaede Fungi den naem van *Aerd-ſchimmel* toecomt, aenghesien dat alle quaede Fungi meeſtendeel van ſchimmel ende uytworpende bedervenis en rotticheydt voortſcomen.

Dat de quaede Fungi meeſtendeel op eenen nacht voortſcomen.

DE aenteeckeninghe van mijne ondervindinghe betuyght, dat de quaede Fungi meeſtendeel op eenen nacht voortſcomen: nochtans zijnder weynighe ſoorten van deſe, de welcke op den ſelven nacht volgroyen, oft volwaſſchen zijn; maer ghemeynelijck ſnoenens, oft ontrent den avont: ende dit zijn de ſoorten, de welcke de alderdunſte ſtelen hebben, als een ſtroo-pijp dick, oft naer advenant de plaetſen daer ſy uyt gheboren worden: by exempel, als op natte meſt-hoopen, welcke wermte des meſt de ſelve feffens opiaecht, ende haer vergaderingh ſeffens doet verſchieten.

De ſoorten de welcke dicker van ſteel, ende ſwaerder van hooft zijn, behoeven eenen nacht en eenen dach. Ende de aldergrootſte ende dickſte zijn ghemeynelijck twee daghen, ende oock meerder, eer ſy volwaſſchen zijn.

De reden van het ghemeyn ſegghen, dat de *Fungi* in eenen nacht volwaſſchen ſijn, beſtaet daer in, dat als iemant op heden geene Fungi op de ghewoonelijcke plaeſen, daer ſy ſijn ghewoon te groeyen, en heeft bevonden, ende ſmorghens comende aldaer Fungi bevindt, meyndt dat de ſelve alsdan in ſulcken ghedaente volwaſſchen ſijn; waer in al het ver-

schil is bestaende: want ick heb sommighe quaede Fungi gheplucket, met meyninghe dat sy volwasschen waeren: welcker stele op de lenghde van een vingher-lidt teghen de schotel afghebroken sijnde, ende van smorghens tot snoenens op de tafel van mijn comptoir ligghende, den selven stele eenen vingher lanck gheschoten was: van ghelijcken de schotel, sijnde de ronde van een duyt, was als eenen Rijcksdaelder gheworden. Dit heb ick bynaer in alle de quaede bevonden, oock in soodanighe als de ghemeyne Fungi, van de welcke den hoet oft schotel rondt toe was, heb ick, savons gheplucket zijnde, smorghens groot en wijdt open bevonden: het gene my alsdoen geen groote moeyte bybrocht om naer 't leven te schilderen; want ick uyt eene Fungi haere twee veranderinghen conde becomen.

Ghewoonelijcke plaetsen daer sy groyen, beneffens haere ken-teeckenen dat sy van de natuere quaedt zijn.

GHemerckt dat in het eerste Deel aenghewesen is, onder welcke verboden boomen, oft ander quaede plaetsen, dat van niemandt de *Goede Fungi* aldaer moghen gheplucket worden: soo sy kennelijck, dat de quaede ende verboden plaetsen voor de *Goede Fungi*, de eyghen ende natuerlijcke plaetsen zijn van de *Quaede Fungi*: niet te min, soo ist seker, dat de *Quaede Fungi* in meerder ghetal te vinden zijn als de goede; ende dat oock op de beste vlacke velden ende weyden de selve veel voortscomen; soo dat de plaetsen alleen de vrucht niet quaet en maeckt, als wanneer de Fungi van haer natuer en oorspronck quaet sijn, daerom is den plucker en soecker meer noodigh de kennis van het quaet der Fungi, ende kruyden, als wel van de quaede plaetsen.

Sekere ken-teeckenen van quaet.

VOor het eerst en alderſekerste, soo ist een volcomen quaet teecken, als de Fungi hol van stele sijn, als een riet oft buysken.

Het tweede teecken, als den stele met de schotel sacht, plat oft voys als een spongie sijn.

Het derde, als sy bangh, duf oft stinckende van geur sijn.

Het vierde, alswanneer het plues, oft mergh swert, blau oft ghestecken is, oock al was't dat 't selve wit en schoon was, als wanneer het selve in het uyt-breken blauw oft ros wort en stinckende, sijn alsdan even quaet.

Ten

Ten lesten, al waeren de quaede door den goeden uytwendighen schijn voor goet gheplückt, soo heb ick bevonden, dat sy haer natuerlijck quaet te voorschijn brenghen door eenen onlijdelijcken stanck, rottinghe en plattigheyt, als menschen dreck, naer dat de selve maer twee dagen gheplückt sijnde, binnens huys bewaert worden, te weten, in de volwasschen vruchten, maer niet soo haest in de groeyende on-volwasschen, de welcke eerst haeren tocht volschieten eer sy tot soodanighe veranderingh ende bederffenisse comen. Sommighe becomen oock met duysende levende witte wormkens. Dit is de waere les en aenwysinghe van het quaet der quaede Fungi, waer op een ieder vast mach gaen, ende sy selven sonder perijckel en vreese mach betrouwen.

Hebt u ghesondtheydt lief, en wilt dees les wel achten,
Soo isser sorgh noch vrees van eenigh quaet te smachten:
Het goet is u bekent, en 't quaet wordt nu gheleert,
Siet dat ghy niet van 't goet tot eenich quaet en keert:
Want wie onwetend is, behoeft gheen kruyt te plucken,
Oft 't quaet in plaets van goet can hem in 't graf doen rucken:
Bemoeyt u met gheen saeck die u is onbewust,
Soo sal u doen en sijn bestaen in volle rust.

HET I. TRACTAET

DIt tweede Deel is bedeylt in twee verscheyden Tractaeten, waer van het eerste bladt de aenwijsinghe der quaede en doodelijcke Fungi begrijpt: het tweede, de nature ende ken-teeckenen die haer vertoonen, als iemant quaede Fungi ghegeten heeft, met de ghenees-middelen voor het selve, ende andersins: oock van eenighe onghevallen, de welcke door de quaede Fungi voortsghecomen sijn.

HET I. CAPITTEL.

Bevattende de soorten de welcke eenichsins ghelijck zijn aen de VVey-campernoelien.

OM mijn belofte met de daedt te doen vereeninghen, ten opsicht van de goede orden te achtervolghen in het aenwijsen ende beschrijven

NOM.16. ven der *Quaede Fungi*, op de maniere als voren in het eerste Deel van de goede ghefchiet is; foo ist, dat u hier betoont worde de quaede, meest ghelijckende in het gheheel, oft ten deele aen de de goede *Wey-campernoelien.*

1.
A
Naem.

De eerste van dese is van my ghenaemt, *De witte schadelijcke ghewerfelde Wey-fungi*: in't Latijn, *Fungus pratensis albus rugatus perniciosus.*

Mijne eerste goede *Wey-campernoelie* in het eerste Deel is dickmael seer ghelijck aen dese neffenstaende quaede, met de letter A, in de welcke de ghemeyne kenders haer lichtelijck souden connen vergissen, alsoo dese haer voor seer goedt laet aensien.

Gedaente

Dese eerste soort is geheel wit in al haer deelen, insghelijcks het plues, dat van sommige den baert genaemt wort, welcken baerdt oft plues van de *Goede Wey-campernoelien* corael root is: het selve van dese quaede is heel wit oock veel vaster, ende niet soo broosch, brockelachtich, noch oock soo lanck niet als dat van de goede. Den hoet is twee duym breedt, sommige zijn oock minder. Den stele is somwijl twee duym lanck, maer ghemeynelijck anderhalven duym, ende onder eenen vinger dick, maer boven dicker. De schotel is een weynich verheven, als een kusken, met gheene scherpe randen, maer seer gefronselt ende ghewerselt inghetrocken. Den stele is vol van saecht en plat wit vleesch, alsoo den hoet van gelijcken is. Den tweeden dagh was haeren stanck onlijdelijck.

Tijdt en placts.

In de maendt van Iulij heb ick dese onder de eycke boomen gepluckt; hoe wel dat de selve tweemael in het iaer te vinden zijn, soo wel in de vlacke velden, als onder de boomen.

2.
B
Naem.

Mijne tweede is ghenaemt, *De groote ghelobde Wey fungi met roodt plues, oft met den rooden baert*, in't Latijn, *Fungus magnus crispus, striis purpureis.* Dese soort wordt van de Hooghduytschen onder den *Vorschen stoel* gestelt.

Gedaente

Als wanneer dese ionck is, heeft sy gheene ghelijckenis by het wesen van haere volwasschenheydt, waer door lichtelijck voor twee verscheyde soorten souden aenghewesen worden; want in haer eerste wesen is den hoet heel rondt en hoogh opgaende, met seer effen ghelijck-ronden randt: ende in haer volcomentheydt is den hoet vlack en recht open als een tafel, wiens randen als een lobbe uyt en ingaende zijn, van onder beset met cort, dun, bleeck root plues: welcke strepen wijdt van den anderen staen: haer bovenste vel is geheel wit, maer in den midden boven den stele ghemeynelijck een bleecke lichte geil plecke. Den hoet is vier duym breedt, ende heel dun van stoffe, ontrent eenen mes-rugghe dick. Den stele is een schrijfpenne dick, ende vier duym lanck, van binnen hol en swert, maer van buyten wit, seer sprock en broos van stof.

In

N°. 16

In de weghen en straeten onder de boomen zijn dese veel te vinden, besonderlijck in de maendt van Augusti, maer niet vroegher, want sy comen maer eens in het iaer. Tijdt en plaets.

3. C Naem.

Naer mijn ghevoelen soo is dese met C de derde van de sevenste van Clusius, de welcke een soort van sijne *Padde Fungi* zijn. Dese heb ick de *Doel-schijf* oft het *Doelwit*, in't Latijn, *Scopus albus* ghenaemt.

Gedaente

Binnen den tijt van vierentwintich uren is dese Fungi heel volwasschen; als wanneer den hoet recht en plat uytghewasschen is, soo rondt als met eenen passer getrocken, even eens als het wit dat men in de doelen stelt: sy is dry duym breedt in den diameter, maer niet in de ronde: noch is sy veel dunder van stof als de voorgaende Fungi: haer coleur is heel wit, met sommighe paele vlecken op verscheyde plaetsen. Onder heeft sy seer aerdich lini-recht wit plues: den stele is de lenghde van twee duym, ende als eenen dunnen cleynen vingher dick.

Oock soude dese voor een veranderde soort iemandt connen bedrieghen, alsoo van dese sommighe den stele hol is, ende andere vol is; het welck ick bemerckt hebbe, ende bevonden, dat hoe dese op natter plaetsen staen, dies de stelen hol zijn; maer op drooghe plaetsen, vol en vast is: welcke vollicheydt haer evenwel niet en verbetert, want sy worden in het openbreken haestelijck blauw.

Op den selven tijdt en plaetsen van de voorgaende hebben sy haer opcomst.

4. D Naem.

My docht; dat ick met recht dese vierde *De witte bedrieghelijcke met den ingheslaghen boordt* moest noemen, in't Latijn *Fungus fallax albus limbo inverso.* Want het noodich is op het fatsoen in de beschrijvinghe wel te letten.

Gedaente

Den hoet is vier duym breedt, ende merckelijck hol, boven wat rondt verheven: den boordt is onder seer ingheslaghen, ende sy is tamelijck ghelijvich van vleesch, ende binnen heel wit: het plues is grauw, vast van stof, en heel cort, boven op den hoet met een wit vel becleedt, het welck met verscheyde geile, rosch oft roodtachtighe, oock bruyn uyt den blauwen vlecken besmeurt is: in den midden is den hoet met een half maenken, als des menschen navel ingetrocken. Den stele is eenen gemeynen duym dick, ende eenen duym lanck, den welcken witrosch van coleur is, maer van binnen vol en wit van vleesch, doch seer bangh en swaer van geur. Hier is een figuere op twee verscheyde manieren voor de ooghen ghestelt.

Ick meyne dat dese in Italien voor een goede soude ghebruyckt worden; niet te min soo is haeren stanck by my een groote reden om de selve voor een quaede te betuyghen.

Tijdt en plaets. In de maendt van Augusti heb ick dese dickmael bevonden, ende sy zijn bynaer op al de goede ghewoonelijcke plaetsen der Fungi te vinden.

5.
E
Naem. CLUSIUS bewijst ons dese mijne vijfde voor sijne eerste van de sevenste quaede die hy in het Hooghduytsch noemt **krotten schwammen/** ende in het Hongersch, **Bagoly gomba**; het gene elck te segghen is, *Padde Fungi*: ende is van my *De cleyne schadelijcke Parasol* ghenaemt; in't Latijn *Vmbella parva perniciosa*. Leest desen naem in verscheyde taelen aen mijn goede *Parasol*, de welcke in het eerste Deel met de letter H mijne achtienste goede is,

Gedaente Eer den tijdt van haer opengaen gecomen is, vertoont haer dese als de eerste figuer met E hier aenwijst, als wanneer sy seer ghelijck is aen eenen half open sonnen hoet op Parasol. Dese ghedaente heb ick bemerckt dat sy heeft eer dat haer de Son beschenen heeft, want naer twee uren sonne-schijn is de selve gheheel open, ghelijck de tweede figure met E vertoont, als wanneer de cleyne paddekens haer hier onder tot schuylen begheven.

De selve nu volwasschen sijnde, is gheheel rondt, vlack, recht als een berdt open, de welcke seer dun en teer van stof is, van de selve grootte in alles, ghelijck de figuren hier vertoonen, want sy naer het leven afghemeten sijn; van boven wit, met grauw, geil en bruyn vlecken, onder teer, dun plues, bleeck purper van coleur: den stele is als een dicke hinne pen, binnen hol, aen den welcken onder een bruyn root knobbelken is, ghelijck eenich wortelken.

CLUSIUS seydt, dat dese swarte strepen voor plues hebben, het welck niet straf-baer en is, want als sy tot bederven comt, ende de levendighe crachten verloren heeft, is als dan als CLUSIUS seydt; op welcke veranderinghen ick merckelijck gelet hebbe: want als sy in het eerste haer schoon purper plues heeft, soude veel pluckers bedrieghen, die meynen souden goede *Pradelli* te wesen: maer hier is geen vrees voor, want haer dunne stof met den hollen stele sal haer ghenoegh het veldt doen bewaeren. Dese sijn geboren en volwasschen van den middernacht tot den eersten noentijdt.

Tijdt en plaets. Men vint dese het geheel iaer door, ende aldermeest in de maent Iunij en September, in bosschen, weyden en wegen, maer veel op de mest-cladden, de welcke op de kore-velden niet wel met aerde bedeckt sijn, oock op rotte stallen, stroy van de daken, mesthoopen, ende ander quaede onghesonde plaetsen, oock in vochtighe beslijckte vervuylde kelders, &c.

Alsoo

Alsoo het my noodigh docht alles aen te teeckenen , en in het licht te brenghen , het gene van de Fungi gheschreven is , ende van my cost achterhaelt worden, soo heb ick hier een Fungi ten toon ghestelt uyt den natuer beschrijver der *Pepels rispen* en vlieghen, IOANNES GOEDAERT van Middelborgh : welcke met recht en reden moet de *Worm-fungi* oft de *Cleyn slanghe Fungi* ghenoemt worden, in't Latijn *Fungus parvus Colubrinus.* Den gheseyden Auteur noemt dese den *Padden-stoel*, de welcke nochtans met dien gheslachte gheen ghelijckenis heeft , maer meer ghelijckende is aen de *Wey campernoelien* , volghens haer fatsoen en coleuren. 6. F Naem. *Ioan. Goedaert parte 2. observ. 49 fol. 274.*

Naer de selve forme en grootte van GOEDAERT , is dese mijne bystaende figuer ghetrocken ; van de welcke den gheseyden Auteur geen oft weynighe ghedaente beschrijft ; nochtans was de selve figure met haere coleuren van den selven GOEDAERT gheschildert ; te weten , sy was boven op de schotel grau-wit met wat bruyn besmoddert : haer plues was cort van ghedaente , ende bleeck roodt, als met wat geil gemengelt : welck root coleur het cnobbelken van den wortel oock vercierde ; ick meyne dat het een mede-suster van mijne vijfde goede is , de welcke het plues uyt den geilen heeft ; want PORTA VILLA verhaelt van een quaede mede soort met roodt plues, de gene ick peysde dese te wesen ; hoe wel datter meer quaede soorten sijn, de welcke in wormen veranderen, ende alle haere stoffe tot wormen vernietigen, ghelijck in den caes, haesenoten de maeykens, en dierghelijcke. Gedaente.

VVonderlijcke veranderinghe soo van beestkens , vlieghen , spinne-coppen, als slanghskens, uyt dese Fungi voorts-ghecomen.

OP den dertighsten van Ooftmaent is dese *VVorm-fungi* van den ghenoemden Auteur in volle rijpheydt uyt de aerde opghenomen, ende heeft de selve op de aerde onder een ghelas wel ter sonne nedergheleydt. Daeghs daer naer was de selve meest vol swerte wormkens ; maer den tweeden dagh van de volgende Herfst-maent was de schotel meestendeel (behalven den stoel en wortel) tot water verandert uyt den swarten, als inck. In dit vuyl water vondt en telden den ghenoemden Auteur dryensestigh levendighe wormkens, de welcke haer daeghs daer naer tot veranderingh stelden , ende seven daghen daer naer op den tienden der selve maent waeren sy alle levendighe vlieghen van verscheyde fatsoenen ende coleuren , seer vremt, van de welcke een soort hier neffens

staet;

staet; want den geheelen eyghendom, wesen ende natuere der selve is by den Auteur seer aerdich beschreven, het welck ick hier hebbe achtergelaeten om niet wijt buyten mijne beschrijvinghe te gaen.

Als wanneer de voorghenaemde wormkens, de welcke hier oock worden aengewesen, tot vliegen gecomen waeren, soo sachmen boven dien in het selve water, als het in de sonne ghebracht was, dat het krielde van cleyne levende wormkens, van de welcke een op een spelle uytghenomen zijnde, ende onder een vergroot ghelas ghestelt vvesende, vvirdt bevonden een slanghsken te vvesen, ghelijck alle de andere die in het water ghebleven waeren; de welcke soo ras en snel door malcanderen cropen, dat sy ontelbaer waeren. Van dese slanghskens heeft den Auteur sommighe twee jaer levendigh behouden. Noch zijn in dit voorschreven vvater bevonden seker soorten van christallekens, als sandekens, de vvelcke pooten kreghen, groeyende allenghskens grooter en grooter, comende tot het vvesen van een spinne-cop, van de kinderen ghenaemt *Grootvader langh-been.*

Uyt de *Quaede Fungi*, ghenaemt *Padde-stoel*, verrot sijnde, comt een roodt gheslacht van spinne-coppen voorts. Van ghelijcken uyt de *Fungi* die men aen de vvortels van den Populier boom vindt, groyt een soort van lanckachtighe spinne-coppen, geil van coleur, hebbende eenen svvaeren banghen reuck.

Op de voor-aenghevvesen plaets van den selven Goedaert vvordt betoont, als dat de spinne-coppen oock een vrucht der aerden is, segghende, datter een seker ghevvasch is, even van ghedaente als het schotelken daer een eeckel uyt ghevallen is, in het vvelcke vijf ronde zadekens ligghen, van de selve groote als radys zaet, doch claer ende doorsichtigh als cristal. In het eerste uytcomen is dit schotelken toeghesloten, maer den tweeden dagh gaet het open, ende vertoont hem als een *Fungi*: daer naer vallen dese zadekens uyt haer schotelken oft op de aerde, oft in de groeven van de aerde, alwaer sy blijven ligghen tot dat sy door de wermte der sonne, als uytghebroeyt, levendigh worden, ende becomen in den tijdt van dry iaeren groote pooten, ende worden seer groot, &c. Leest den ghesëyden Ioannes Goedaert.

Dit en behoeft ons geen wonder te wesen van de wormen in de Fungi, de wijle dat ick menichmael in de beste rijpe Persen en Abricosen van binnen tusschen het vleesch ende den steen, levende wormkens, sommige als oorwormen, sommige als grauwe maeykens met scherpe becken hebbe bevonden: ende de wormen de welcke uyt het osschen oft ander vleesch voortscomen, zijn in den tijdt van ses daghen groote vlieghen.

Het

Het is waerschijnelijck, dat alle soorten van wormen meestendeel oft tot motten, oft tot vlieghen haer veranderen, gelijck men aen de rispen, en aen de sijde-wormen siet, oock aen die groote witte dicke aerdt wormen, diemen salaet-wormen noemt, de welcke, soo men seght, in molenaers veranderen. 7.

G

Naem.

Noch heb ick dese vroeghe Fungi gesien, sijnde mijne sevenste de gene my scheen te vertwijfelen, dat de selve in het eerste aencomen van my voor een Wey-fungi aengetast wirdt: maer mijne kennisse dede de goede meyninghe haest verschuyven.

De selve is aen CLUSIUS oock wel bekent voor sijne seste schadelijcke, van hem in het Hongersch genaemt **Monyaro aly a gomba**; het gene soo veel te seggen is, als de *Schadelijcke hasenoot Fungi.* Al ist dat ick dese onder de hasenoten niet bevonden en hebbe, soo sal sy nochtans den ouden naem behouden; anders soude ick dese de *Bruyne roode besmodderde quaede Wey-fungi* noemen.

Gedaente

Gemeynelijck is den hoedt maer twee duym breedt, ende weynich meerder, is oock wat verheven, ende den randt onder merckelijck omgebooght; somwijl is den hoet heel rondt ende dick, ghelijck als een herteken, op de selve manier als de bladeren van de *Nimphea*, ghenaemt *Water plompen*, tot welcken eynde hier twee figueren vertoont zijn. Den hoet is dun van vleesch, bruyn rosch, als met soet oft roet, en geil en bruyn root te samen gemengelt en beschildert: onder is sy met seer ydel plues beset van den stele tot aen den randt, het gene bruyn roodt van coleur is; waer door den witten grondt van de schotel sich vertoont. Den stele is twee duym lanck, ende de dickte van een swaene pen, wit van coleur, met eenighe aenwijsinghe van wortelkens.

Somwijl is de schotel van dese in de midden met eenen put ingetrocken, ende vremt ghevleckt, met verscheyde marmeringhe. Sy zijn seer stinckende van haer selven, ende seer broosch van stof.

Tijdt en plaets.

CLUSIUS seght seer wel, dat dese ontrent Sincxen te vinden zijn; want ick de selve op dien tijdt heb bevonden, ende noyt in den naer-somer. Hy seght, onder den haselaer; doch ick heb dese in de opene velden ende onder de populier boomen veel bevonden. 8.

H

Naem.

In dese aenwijsinghe van mijne achste soort bevinde ick, dat het oock de achste van CLUSIUS, ende van GASPER BAUHINUS sijne sestiende quaede is, de welcke van TRAGUS oock bekent is: in het Hongersch, **Nyrfa gombaya**; in't Hooghduytsch, **Birckhen schwammen**; het ghene al het selve in't Latijn is van IOAN. BAUHINUS *Fungi betularum albi maculati perniciosi. De schadelijcke witte ghevleckte Bercke-Fungi.*

Gedaente

Tot voldoeninghe van den weet-gierighen sijn hier neffens twee figuren ghestelt, de welcke naer het schoonste leven ghesneden sijn ; want dese soorte op veel verscheyde fatsoenen te voorschijn comen. De ghemeyne grootte is den hoet van twee duym breedt, sommighe sijn rondt , sommighe hoeckigh en kantigh, sommighe den steel dun , andere eens soo dick, doch altijdt hol als een buysken : den dunsten is als een ghemeyne schrijf-penne, ende ghemeynelijck eenen vingher lanck , wit van coleur. Dickwils is den hoet wit, met bruyne vlecken , oft wel met aschvervighe dons bestoven, den welcken sich laet afvaghen: de schotel is een weynigh verheven, maer heel dun van stoffe; sy heeft seer lini-recht sacht plues, het gene wijdt van malcanderen staet, het selve is licht grauw van coleur ; hoe wel dat CLUSIUS seydt, dat het soetachtigh is , dat soude moeten bruyn rosch wesen. Op soodanighe manier heb ick dese noyt bevonden, maer wel met uyt den licht blauwen , ghelijck lootverve. Dese en deught in geenderley manieren , want haeren stanck , blauw worden , ende hollen stele betuyghen genoeghsaem haer quaet en schadelijckheyt.

Tijdt en plaets.

Noch is dit een vroeghe, maer geen laete soort , vvant sy comt maer eens in het iaer ontrent Sincxen , ende bijsonderlijck in de bercke bosschen , oft op hooghe canten in de heyden , alvvaer het landt met canten van hey schadden afghetuynt is , alyvaer ick de selve onder het bercken rijs heb sien boven op dese canten wasschen.

9. I

Naem.

Ick heb dese neghenste soort van Fungi in't iaer 1673. op den 4. van Iulij ghevonden , de welcke by geene Schrijvers bekent is, ende heb de selve ghenaemt de *Cleyne witte taeye Fungi* , in't Latijn , *Fungus parvus tenax albus*.

Gedaente

Al ist dat ick veel verscheyde vruchten van dese Fungi heb ghepluckt ende bewaert , soo en heb ick geen grooter bevonden , als ghelijck dese twee figueren hier naer het leven ten toon staen , het hoofdeken eenen duym breedt , het welck niet recht in de midden op sijn steelken rust , maer het groyt op de selve manier als de *Goude Fungi* , mijne eenendertighste goede , alsoo het plues de helft van den stele haer beginsel heeft , het welck seer wit , cort en vast is : het steelken is eenen duym lanck , maer gheheel dun (peyst dat den Leser hier een levende figure in de plaet voor ooghen heeft) den selven is niet hol,maer vast en vol van stof: het hoofdeken is boven wit , ende seer ghewerselt Het is seker dat sy voor een goede can aenghesien worden , ten waer dat sy haer quaet op den derden dagh door haer rotten en stincken had verklickt : soo wanneer sy haer hadde tot het drooghen begheven in de plaets van rotten , sy hadde de eerste plaets onder alle de goede beseten.

My

A
B
C
D
E
F
G
G
G
H
I
K
L
M
N
O
O

My is noch onbekent, oft sy niet soo wel in September als in Iulio te vinden is. Onder de Eycke boomen ontrent Antwerpen heb ick dese bevonden. Tijdt en plaets.

Het II. Capittel.

Aenwysinghe der quaede Boleti, hoedanigh haer verschil van de goede is.

Het verschil der *Goede Boleti*, de welcke in het eerste Deel beschreven staen, teghen dese teghenwoordighe quaede, is soo groot, dat het als blindelinghs tastbaer is: ende ghelijck het verschil in het wesen is, soo is nochtans het verschil veel grooter in de nature: want ghelijck de goede *Boleti* van alle de ouderlinghen op den hooghsten trap van lof en deught ghestelt sijn (als wanneer de selve op Keyserlijcke tafels als het opper-tonneel der wereldt ghestelt wierden) soo sullen dese quaede in teghendeel in den selven graedt, om haer quaet vernedert ende misacht, verworpen worden. Nom.17.

Ick heb hier aen den Leser vijf verscheyde quaede *Boleti* naer het leven voor ooghen ghestelt.

Onse eerste quaede ende doodelijcke Boleti heeft eenen stele meer als eenen langhen vingher, somtijdts vier duym lanck, de dickte van een stroo pijpe, binnen hol en swert, dun van stoffe, wit van coleur: het bolleken is ghemeynelijck de helft grooter als de figure hier nessens vertoont: het selve is grauw oft wit van coleur, ende is vervult met los, slodrich, teer en broosch plues, doncker bruyn van coleur, het gene daer naer swert wordt: haeren stanck is seer vuyl en swaer. 10. A

Dese tweede Boleti, de elfste quaede Fungi, is het selve wesen als met de letter B hier nessens staet, seer ghelijck aen de goede *Boleti* met de letter C in het eerste Deel aenghewesen. Dese heeft my in voorbygaen dickmael voor goet doen aensien, maer den stele is hol: ende in de plaets dat sy goedt vast dun wit mergh heeft, soo heeft dese swert en broosch stinckende plues in. 11. B 12. C

De letter C vertoont ons twee vruchten te saemen, van de welcke de eene altijt corter is als de andere: sy comen oock wel dry oft vier te gader, maer selden. Dese is het hoofdeken langer ende enger, even eens als het vlasch-hooft dat aen de gaere spinne-wielen staet: den stele eenen ghemeynen vingher lanck, ende een dicke spelle dick, binnen vol, vast Gedaente

en taey. Het hoofdeken is somwijl grauw, ende somwijl swart, ghemeynelijck het coleur van den moer oft torf: haer stoffe is maer een dun velleken. Niemant en behoeft dese voor een soort van den Vingher hoet aen te sien; want is daer niet by te vergelijcken: van dese zijnder tweederley, de eene soort heeft grauw teer plues; en de ander heeft pladt stinckende groen mergh.

13. D

Naem. Met reden sal ick dese dertiende den *Tuymeleir* noemen, het ghene de kinders met de kriecken vertoonen, twee te saemen ghehecht: van CLUSIUS de tiende quaede; die hy in het Hongersch noemt **kesse gomba**; in't Hooghduytsch **Geyss schwammen**; dat is, *Geyte Fungi*: in't Latijn, *Fungus Caprinus*: Van BAUHINUS in't Latijn, *Geminus, Tweelinck*.

Gedaente Ghemeynelijck comen dese twee te gader, selden een alleen, een weynigh grooter als sy hier vertoont sijn, haer coleur is grauw gelijck aen de gemeyne Fungi, haeren stanck en groen mergh doet haer verworpen.

14. E

Gedaente. In het iaer 1671. den 12. September, heb ick dese *Bedrieghelijcke Boleti* gepluckt. Den stele van dese cleyne Fungi is eenen grooten duym lanck, in de midden is hy de dickte van een schrijf-penne, maer onder en boven verdunt sich allenghskens: van binnen is hy vast en vol, heel bruyn oft roodt van vleesch, ende seer stinckende. Het hoofdeken is wel ghemaeckt van fatsoen, met een bruyn rosch filemoort velleken overtrocken, hebbende onder seer schoon vast geil mergh: het vleesch is van binnen wat uyt den groen geilen, seer vast: het welck in het openbreken blauw en swart wordt, ende is seer stinckende.

Tijdt en plaetse. Dese met E heb ick onder afghecapte fruyt boomen bevonden; maer de vier andere voorgaende zijn in het voor iaer, als in April en Mey, oock in September ghenoech te vinden, bijsonderlijck in vuyle poelen, op rot hout, oock in kelders, voechtighe camers, want sy groyen uyt schimmel ende bedervenisse.

Beschryvinghe der quaede Fungi, ghelijckende de ghemeyne goede Campernoelien.

15. F

OP den selven reghel, ghelijck op de tweede plaet in het eerste Deel de goede *Boleti* voor de gemeyne goede Campernoelien gestelt zijn, soo zijn hier de quaede *Boleti* by de *Schijn goede Fungi* op een ende de selve plaet ghevoeght, welcke letteren te saemen het getal vervolghen.

Naem. Alle dese naervolghende *Fungi* in dese en de naervolghende plaet, zijn alle soorten van *Padde Fungi*, het sy *Padden hoet*, *Padden stoel*, ende diergelijcke. Dese vijftiende noem ick *De holle padde muts*, in't Latijn, *Vitta bufonis cava*.

Gedaente Haer hoofdeken is de helft grooter als sy hier neffens staet, gheheel

ronde,

rondt, ende onder seer diep hol, als een mutsken oft potteken, met seer weynich, teer, dun, grauw, vast mergh beset: boven is het met een vuyl besmoddert grauw-root velleken overtogen. Dese staet hier in haer eerste ende beste aensienelijckste gedaente; want als sy volwasschen is, soo vertoont sy eenen vlackeren en ronderen hoet, bynaer gelijck mijne achtienste goede Abeele Fungi: is heel dun van vleesch: selden is den rant geslipt, maer somwijl gelijck afgegeten: den stele is op de manier als hy hier naer 't leven geteeckent staet, merckelijck dick, hebbende onder gheenen wortel: het vleesch is seer voosch. In haeren ouderdom veranderen sy seer van wesen, als wanneer sy meerder slijmerigh ende donckerder van coleur sijn: even wel als sy jonck sijn, is haer vleesch van binnen niet wit, maer bleeck geil, het gene op eenen oogen-blick swart wort, ende soo stinckende is, dat al het gene datter aengeraeckt heeft, met den stanck besmet blijft.

Op den twelfste Augusti in 't jaer 1672. heb ick dese in groot ghetal met alle haere veranderinghen ghesien ende gheplukt in een drooghe diepe gracht onder de Eycke boomen, ontrent een dorp ghenaemt *Deuren*, by Antwerpen. Noch heb ick dese in vele verscheyde plaetsen ghe-ghesien, al waer sy oock onder de Brem-dornen veel voorts quamen. Tijdt en plaets.

16. G

Het is waerschijnelijck, dat dese met de letter G van wesen ghelijck is aen de voorgaende, het welck in menigherley soorten gheschiet: waer door den Leser sich somwijl soude schijnen vertwijfelt te vinden in de eene soorte aen te sien voor een ander, oft twee soorten voor de eene ende de selve, waerom ick wel gewenscht hadde, alle de figuren met sijne levendige coleuren aen een jeder te vertoonen, het gene niet wel doenelijck was; soo dat een jeder sich met mijne bescheydentheyt in het beschrijven sal moeten bevredenen ende alsoo het al te samen quaede sijn, can ons geen quaet by-brengen. Naer dat ick gissen can, soo is dit de vijfde van de negentiende van CLUSIUS, die hy schijnt den naem van *Buylachtigh* toe te schrijven; die nochtans het selve niet volcomentlijck en betuyght. Het moet vervolgens oock de selve sijn van IOAN. BAUHINUS sijn vijfde van de eenendertichste, den welcken de selve woorden van CLUSIUS naerdruckt, sonder nochtans de figuren van CLUSIUS daer by te stellen. Dese is van my den *Padden cop*, in 't Latijn *Caput bufonis* ghenoemt, om haer vuyl in-wendigh fenijn: doch dese behoorde *Duyvelsch broot* te heeten, want ghelijck het gemeyn spreeck-woort seght, dat den Duyvel met grooten stanck verdwijnt, soo doet dese Fungi van ghelijcken. Naem.

Van dese *Fungi* sijnder over al met manden te plucken, alsoo het gemeyn is dat het quaet meer groyt als 't goet. Op dat ick de schoonste naer 't leven voor ooghen soude stellen, soo sijn dese neffen staende twee figu- Gedaente.

ren in 't jaer 1673. op den seventienden Iulij van my ghevonden en ghepluckt, met de schoonste volmaecktheyt die-men can betrachten. Haeren bol oft heel ronden bolachtigen hoet, was ontrent twee duym wijdt, den stele twee duym lanck, aen het onderste seer dick, maer boven in den hoet veel dunder. hy heeft onder eenen stercken stomp, waer mede hy vast in de aerde staet: den stele is swart bloetachtich van coleur. Den hoet is boven als swert, met eenigh bruyn, soet oft rootachtigh geil beschildert: het mergh is onder niet seer dick, ontrent eenen dobbelen mes-rugghe, bruyn doncker root, als bloedigh van coleur, seer af-keerigh om te aensien: als sy meerder groeyen, worden alsdan veel grooter. Als men dese in stucken breeckt, sijn sy uyt den grauwen geil, maer sy worden op den selven ooghenblick groen, blauw, en heel swert, ende sy scheyden met eenen grooten stanck. Ende om dat het inghewant der padden het meeste fenijn is, soo heb ick dese om haere inwendighe doodelijcke natuer den *Padden buyck* ghenaemt.

Als sy eerst uytcomen, sijn sy meer ghelijck aen de aerdtbuylen, oft aen een seker ghewasch, datmen *Cyclamen* noemt, in 't Duytsch *Verckens broot*; soo dat sy in haer eerste uyt-comen wel *Padden-broot* souden mogen ghenoemt worden. Dese wordt, ten opsicht van haere veranderinghe, van sommighe in twee verscheyde soorten bedeylt, het welck grootelijcks ghefaelt is, alsoo ick van dese met honderden besien hebbe in alle haere veranderinghen.

Ick heb met alle goetionstigheydt tot een ieders gherustheydt en ghesontheydt ghewenscht dat dese soo overvloedigh op alle plaetsen niet te vinden waeren, om dieswil dat sy onse *Roode gheployde*, te weten, mijne

17. seventhienste goede, soo ghelijck sijn; waer voor sy somwijl qualijck

H souden ghepluckt connen worden.

Naem. De wijle dat dese volghende seventiende Fungi soo ghelijck is aen onse ghemeyne goede, ende meer bedrieghelijck als den voorgaende *Padden buyck*, ten opsicht van haer goet coleur en andersins, soo heb ick dese den *Schijn sonder sijn*, oft wel, de *Schijn goede*, in't Latijn *Quasi boni, vel Quasi verò* ghenoemt, de welcke van Clusius de eerste van sijne twintighste quaede is, van den selven in het Hongersch ghenaemt **Parganya** ende in't Hooghduytsch **Bultz** / ende **Grass bultz** / het ghene niet anders en beteeckent als *Groen geile quaede Fungi*.

Van dese sal ick dry verscheyde soorten aen den Leser by figuren naer het leven voor ooghen stellen, van de welcke ieder in't besonder voor een goede can ghekeurt worden.

Gedaente De eerste van dese *Schijn goede* speelt verscheyde figuren: somwijl

sijn

sijn sommighe seer ghewerselt van hooft, rondt in-ghetrocken, ende onder het gras ghedoken: als wanneer sy aldermeest den mensch bedriegen, en vertwijfelen connen: hier mede spelen sy haer eerste figure: maer den tweeden dagh sijn hoogher ende heuvelachtigher opgaende, op sommige plaetsen van den rant der schotel met een vouwe inghedouwen; den hoet is merckelijck dick van vleesch, ende en heeft geen plues van onder, maer heeft een seker stoffe, gelijck de artisjocken behouden, als het langste hayr uyt is: ende hoe dese Fungi ouder is, dit hayr dies te malser ende sachter is, somwijl een lit, maer gemeynelijck een half vingerlit lanck; het selve en is noch geheel geil, noch geheel groen, maer tusschen groen en geil, somtijts is het heel bleeck geil, als wanneer het selve sich lichtelijck laet uytdoen, alsdan ist oock seer clam ende aenpleckende. Op den selven tijt als dit hair uytgetrocken is, het sy ten deele oft in't gheheel, soo wordt het blauw oft swart: het selve geschiet in het vleesch der Fungi; daeren boven hebben eenen swaeren stanck: alle dese fouten hebben sy van haer eerste opcomst beseten: waer uyt betoont wordt, dat sy uyt haer eyghen natuer quaedt zijn. De schotel de welcke in haer breede twee duym wijdt is, ende door haere hooghde meerder schijnt te zijn, is boven met een bruyn rosch vel becleedt, ghelijck onse ghemeyne *Campernoelien* hebben, het welck oock seer lijmerich is.

Den stele is anderhalven duym lanck, onder veel dicker als boven, op het dicksten eenen goeden duym dick: onder heeft sy eenen gheheelen bessem van teere wortelkens; somwijl ist oock maer een clauken: het coleur van den stele is grau met rosch besmoddert, ende met sommighe heel bruyn vleckxkens besprinkelt. BERTINUS seyt, dat de groene quaede Fungi schadelijck en doodelijck sijn. *Greg. Berti, lib. 9. cap. 6.*

18.

I

Naem.

Ick ben seer in twijfel, oft dese achtiende de tweede van de twintichste van CLUSIUS is, de welcke hy in het Hongersch noemt **Sarga bargamya**. Alsoo ick duchte dat de sijne (volghens sijne aenteeckeninghe) noch aen den stele, noch in de grootte ende ander teeckenen seer verscheyden is. Dese heb ick de *Derde padde Fungi*, in't Latijn *Fungus tertius bufonis* ghenaemt. Dese is seer ghelijck aen mijne drijentwintichste goede.

Gedaente

Hier is den Leser ende Fungi-plucker noodich scherpelijck op mijne aenwijsinghe, ende besonderlijck op de neffenstaende figuere te letten, de welcke door my neerstich bemerckt zijnde, ende in het iaer 1654. in de maent Augusti in groot ghetal is gevonden, de welcke ick selfs eerst voor goet gheplucket hadde, want ick mijne kennisse alsdoen begost te ondersoecken, ende aen te teeckenen, ende 't en hadde haer geil mergh gedaen,

gheen

gheen vreese noch achterdocht soude my beroert hebben.

Dese is ghemeynelijck den stele vier duym lanck, onder dicker als boven: (besiet dese figuere want sy ten uytersten seer ghelijck aen het leven is:) den hoet is gemeynelijck dry duym breedt, oock wel vier duym, ende somwijl twee duym. Den hoet is seer rondt, bruyn geil van vel, lijmachtich, somtijts in het eerste boven asch grauw van vel, het welck door den tijdt bruynder wordt, oft naer dat sy oft onder lommer van boomen, oft in de open locht staen; van onder met merckelijck dick bleeck geil mergh vervult. Het vleesch van den hoet heeft stof ghenoech om te koken: (soo het goet was:) den stele is oock vast van vleesch, hebbende het beste aensienelijck coleur van de alderbeste ghemeyne, te weten van mijne drijentwintichste goede, maer becomen haestelijck in het
19. open-breken al de selve blauw en swarte coleuren als de voorgaende.
K

Naem. Ontrent de vrijheyt van Hooghstraten, in een parochie genaemt Minderhout, in het iaer 1670. op den 9. October heb ick dese neghentienste Fungi in groot ghetal in drooghe grachten onder Abeele en Eycke boomen bevonden, by de welcke niet een goede soort van Campernoelien te vinden was: de padden en vorschen waeren hier onder in groot ghetal haer verschuylende, om welcke reden ick dese den *Padden hoet*, *bufonum pileus*, in't Latijn, ghenaemt heb-

Gedaente Tot volcomen aenwijsinghe sal den Leser aenteeckenen, dat desen *Padden hoet* seer hoogh verheven van schotel is, tamelijck dick van vleesch: den selven hoet is met sacht dick groen mergh soodanigh ghevolt, dat het by naer buyten den randt van onder uyt-groyt: dit mergh is slijmerigh, ende soo sacht en plat, dat sy het indrucken der vinghers met putten behouden. Den hoet is met een bruyndoncker bloedt-achtigh roodt vel overtrocken. Van dese soorte sijnder groote en kleyne, sommighe den hoet maer twee duym, ende sommighe ses duym breet: den stele was bynaer vier duym lanck, ende eenen ghemeynen vingher dick, boven een weynich dunder als onder, aen den wortel wat merckelijck met een randeken oft soomken verdickt, hebbende vele vaste teere draeykens voor wortelkens. Den stele was van den hoet tot den halven uyt den rooden, maer onderwaerts sy selven allenghskens meer in grauwicheydt verliesende. Het vleesch en was van binnen niet wit, maer meer uyt den bleeck geilen. Het welck in het openbreken de omstaenders dede verwonderen, was om dieswil, dat op den selven stondt het vleesch geil, doncker groen, ende vervolghens blauw en swart gheworden is, met eenen onlijdelijcken stanck: al het selve ghelijck ick van de voorgaende Padde-fungi noch verhaelt hebbe: soo datdese oock *Duyvelsch broodt* is.

Het is te bemercken, als dese quaede Fungi eerst uyt-comen, dat sy als dan soodanighe volcomen quaede teeckenen niet te voorschijn brengen; maer dat sy in plaetse van soo grooten blauwigheyt oft swartigheyt, alleenelijck eenighe peerdtsicheyt, oft roodicheyt, als root-achtich schijnen te wesen; het gene lichtelijck te bevinden is in het schoonmaecken; te weten, in het afronden van de randen, als in het doorsnijden: oock in het water ghewòrpen sijnde, worden rosch oft blauw: maer als sy heel bedorven sijn door oudtheydt, sijn alsdan heel swert. Bemerckinghe.

AVICENNA seyt, dat soodanige de schadelijckste sijn de welcke swert en groen bevonden worden. BAUHINUS betuyght, dat de hinderlijcke Fungi meest schadelijck worden, iae doodelijck, als soodanighe op ysere roosters, heete kolen, oft op werm asschen ghebraden worden: om welcke redenen dat ick de eyghen ende bequaemste goede soorten om te braeden bysonderlijck heb aenghewesen. *Avic. lib. 4. fen. 6. Ioan. Bauh. cap. 29.*

20. L

Aenghesien dat CLUSIUS de vierde van sijne negentiende sonder de figuren beschrijft, de welcke hy betuyght tweederley van soort te sijn, soo sal ick hier den Leser de twee figuren naer het leven uyt den gheschilderden boeck van CLUSIUS voor ooghen stellen. Dese noemt CLUSIUS met den Hoogh-duytschen naem Bingslin / dat is naer de straten ende weghen, al waer hy de selve bevonden heeft. Dese heb ick de *Cleyne vorsche Fungi* ende *Groote vorsche Fungi* ghenaemt, in 't Latijn *Fungus ranarum parvus & maior.* Naem.

Dese *Cleyne vorsche Fungi* is den hoet seer fatsoenelijck als een halve vlacke houte schotel verheven, twee oft dry duym breet, den stele twee duym lanck, ende eenen ghemeynen cleynen vinger dick: den selven is van buyten licht grauw van coleur, met weynighe bruynigheyt: van binnen heel vast van stof. Het bovenste velleken van den hoet is licht castani-bruyn, het gene seer dun is; want het minste ghequest zijnde soo laet het binnenste wit vleesch sich door schijnen: den hoet is onder met bleeck geil mergh gheheel vervult, even eens als oft het met eyer-dooyers beschildert was, het welck met menighvuldighe cleyne swarte tickelkens besprinckelt is. Gedaente.

Onder dese sijnder seer verscheyden ende onghelijck van ghedaente, nu seer cleyn, dan weder als een aertbuyl; de derde als een ovael schotelken, veel bruynder van coleur, met eenen crommen in-gheblooghden stele, ende ander vremde fatsoenen.

21. M

Het verschil tusschen de voorgaende kleyne ende dese *Groote vorsche Fungi*, in't Latijn *Fungus ranarum maior*, betuyght ons de figure met de letter M. Naem.

Voor het minste is dese ghemeynelijck vier duym, maer ghemeyne- Gedaente

 lijck

lijck vijf oft ses duym den hoet breet, maer heel Castani-bruyn van coleur, soo dick van vleesch als mijne tweeenviertichste ghemeyne goede Campernoelie is: maer desen hoet is in teghen deel, dat de goede met heel wit mergh ghevult is, met grau groen geil mergh vervult, het welck haer tot groote ondeught verstreckt: den stele is onder en boven even dick, dat is meer als eenen grooten mans duym, ende somwijl dry duym oft vier duym lanck. Als dese eerst uyt-comen, is haer ghedaente als eennen bal, gheheel swart bruyn, als dan is sy van binnen als bloedt roedt, met eenen geilen randt oft boordeken om-ringhelt; hoe wel dat alle verwascht, ende door den ouderdom verandert, op het welck ick bysonder-
22. lijck gemerckt hebbe: doch allen haeren goeden schijn is maer een deck-
N kleet over 't fenijn.

Naem. Al is dat Clusius dese twee met N en O voor een ende de selve aenwijst, te weten sijne sevenste van de neghentiende; evenwel sal ick de selve in twee-en beschrijven, ten opsicht van mijne ondervindinghe. Dese heb ick het *Cleyn padden-broodt*, in't Latijn *Panis bufonis parvus* genaemt.

Gedaente. Soo wanneer dese op haer meeste volwasschen is, is noyt grooter als twee duym, de welcke ick in de selve grootte heb sien bederven en vergaen, al ist dat Clusius seydt, dat de naervolghende in haer eerste wesen van soodanighe grootte zijn; het welck oock alle beyde can bestaen, ende voorwaer magh aenghenomen worden, alsoo het seker is, dat de naervolghende in soo corten tijdt tot soodanighe grootte niet en connen comen. Dese kleyne is seer rondt van hooft, roodt, purper en bruyn van coleur, een weynich ghewerselt van hooft, onder vervult met geene strepen van plues, maer met vast bleeck geil mergh, Den stele eenen
23. goeden vingher dick, onder dicker als boven, ende twee duym lanck,
O heel broosch en sprock van stof, bruyn en geil van coleur.

Naem. Onder de aerde groeyt seker *Verckens broodt*, by de Herbaristen *Cyclamen*, oft in't Latijn *Panis porcinus* ghenaemt. Dese groote Fungi is met haer bovenste deel soo ghelijck aen het ghenaemde *Cyclamen*, dat ick dese het *Groot padden broodt*, in't Latijn *Panis bufonis magnus* ghenaemt hebbe.

Gedaente. Niet teghenstaende dat ick dit *Padden-broodt* met duysent ghesien heb, soo cost ick gheen schoonder uytdrucken, oft aen den Leser voor ooghen stellen, als dese twee neffen staende figuren, met de letter O gheteeckent, het eene van boven opsiende, ende het ander van onder met een stuck van den stele: de boven opsiende figuer vertoont aen den cant hoedanigh dat het mergh de schotel besit: waerom dat het met een stuckxken afghebroken is. In haere volwassentheydt is den hoet ander-

halve

A
A
B
B
E
E
E
G
H
C
D
E
F
F

halve groote handt in sijne ronde, boven met putten en bulten, noch oock noyt effen rondt van randen, maer seer uyt en ingaende: sy is dick van vleesch: haer coleur is seer schoon aensienelijck, met schoonen purperen lack en bruyn beschildert: den selven hoet is onder met schoon eyerdoyer-geil vast mergh geheel ghevult: den stele is in het selve mergh seer diep begraven, den welcken twee duym dick, ende vijf duym lanck is. Het vleesch van den stele ende van den hoet is van binnen schoon blauw, als bleecken indigo, welcke blauwigheyt en grooten stanck haer ondeughentheydt te kennen gheeft.

Alle dese voorgaende Fungi zijn tweemael in het iaer te vinden, maer aldermeest in September, ende bysonderlijck in drooghe modderachtighe grachten, soo wel onder de Eycke boomen, als onder de meeste verboden boomen. Het is maer te beclaghen dat dese soo goeden schijn hebben, ende in haer selven soo doodelijck zijn. Tijdt en plaetsen.

HET III. CAPITTEL.

Vervolgh in het aenwijsen der schijn-goede oft bedrieghelijcke Fungi.

OP dat het bedroch te beter ontvouwen ende ontdeckt worde voor de ooghen der onwetende, ende dat het quaedt niet en blijft verschuylen onder sijnen valschen schijn van goet; soo is't, dat op dese plaete de quaede ghestelt sijn vervolghens de voorgaende, malcanderen in den schijn ende oock in het quaedt ghelijck sijnde. NOM. 18. 24. A

Alsoo ick met recht heb connen twijfelen oft mijne achtienste quaede de tweede van de twintighste van CLUSIUS was, alsoo ons nu de tweede van sijne twintighste quaede hier voor ooghen ghesteldt wordt, van de welcke hier twee figuren met A vertoont worden, de welcke van hem in 't Hongersch Sarga varganya ghenaemt is, die ick de *Besmodderde potaerde Fungi*, in't Latijn *Fungus argillaris inquinatus* ghenaemt hebbe: hoe wel dat het seer twijfelachtigh is, dese voor de ghenaemde van CLUSIUS te stellen. Naem.

Tot volcomen kennis van het groot verschil dat de natuer in dese eene ende de selve Fungi uytwerckt, sal hier aen den Leser in alles voldoeninghe gheschieden. Ghemeynelijck is den hoet als eenen knots oft knobbel, het welck in de eene meer uytwast als in de andere. Op het aldergrootste is den hoet onder maer twee duym breedt, gheheel vol Gedaente

schoon geil mergh, seer aenghenaem om aensien, met sommighe bruyne vlecken: den selven is boven met een aenclevende oft lijmerigh vel becleedt: het coleur van potaerde, met besmodderde bruyne en bleecke vlecken: den stele is het selve coleur, ende is wel dry duym lanck, onder heel dick, ende boven seffens dun, bynaer te niet gaende. Sommighe stelen sijn heel recht, ende andere sijn crom als eenen boogh: onder hebben sy een clauken, daer sy mede vast in de aerde staen: het vleesch is seer sacht als een versch witte broot kruym, maer wordt haest blauw, somwijl is't van binnen bleeck geil, oock veel ghesteken, vol cleyne swerte beestkens, ende seer stinckende.

Tijdt en plaets. In het jaer 1672. op den twelfsten November heb ick dese ontrent Antwerpen eerst bevonden, ende naer dien tijdt in't jaer 1673. in Iunio ende in September: sijn in de leeghe bosschen veel te vinden.

25. B Naem. CLUSIUS steldt ons voor ooghen in sijnen gheschilderden boeck de figure van de seste van sijne neghentienste, de welcke ick tot noch toe niet anders ghesien hebbe, en de de selve hier met de letter B naer sijne schilderije heb doen snijden. De selve heeft hy met dry reghels in sijne wercken beschreven, maer veel duysterder als sijne figuren wel uytwesen; de welcke hy in het Hongersch naemt **Barba barganya** / die ick heb het *Derde padden broodt*, in't Latijn *Panis bufonus tertius* ghenaemt.

Gedaente. Het is seer ghelijck aen enighe aerdt-buylen, diemen *Cyclamen*, dat is *Verckens broot* noemt, seght CLUSIUS, soo in grootte als in coleur, niet rondt, maer lanckworpigh: onder is't als geilen oker van coleur, met roode oft bruyne aderkens doortoghen: sy en hebben gheen plues noch strepen, maer het is met mergh ghevult: het bovenste coleur is Castanibruyn: den stele is naer mijn gissinghe wel twee duym dick, maer de lenghde was niet aengheteeckent. De schotel was boven vijf duym lanck, ende wat meer als dry duym breet: sy scheen oock dick van vleesch te sijn, maer van binnen soo geil als het mergh beschreven is; want daer den stele afghebroken was, is van binnen met het selve geil beschildert ende aenghewesen. Dit is al het ghene dat ick van dese can aenwijsen.

26. C Naem. In het iaer 1673. den 1. September, zijn my dese sesentwintichste soort tot mijnen huyse ter handt ghestelt, de welcke ontrent een mijle van Antwerpen onder de bramen en doornen in drooghe grachten (soo my ghesceydt wierde) veele te vinden waeren. Van dese selve soort heb ick dry vruchten ghesien: ende op alles wel ghemerckt hebbende, soo moet dit de derde van de twintichste van CLUSIUS zijn, die hy in't Hoogh-

duytsch

duytsch noemt, Rotte bultz / ende oock schwartze bultz. Ick heb dese *De swarte knop Fungi*, in 't Latijn, *Fungus nodosus niger* ghenaemt. GEORGIUS BERTINUS seydt, dat de swarte Fungi schadelijck en doodelijck sijn. *Georg. Bert. lib 9 cap. 6.*

Gedaente

Aenghesien dat ick dry vruchten van dese by der handt hadde, soo heb ick de volcomenste in print ghestelt; de welcke haer vertoonde in een volwaschen aensien Den knop was aen de breede syde meer als twee duym breet, bynaer heel rondt, met een swart bruyn geil vel bekleedt, den welcken onder met gheen strepen oft baerdeken beset was, maer met schoon geil vast mergh, met eenighe doncker-geile vlecken besmeurt. Den stele was seer naer over al even dick; maer aen het onderste wat scherp spits, ontrent vier duym lanck, ende ander-halven duym dick, licht bruyn geil van coleur : het vleesch is van binnen vast en grau, maer wordt op den ooghen-blick geil oft groen.

De jonghe vrucht van dese was maer half soo groot in alle haer deelen, maer den knop was op het top als met een meerder verheventheyt, heel licht, tusschen bruyn roodt, en met geil ghemengelt van coleur.

De derde was nu in haer afgaen, ende scheen den knop een weynigh breeder onder uyt-ghereckt, oock soo was den stele boven teghen den hoet meer dun als onder : sy was oock sachter, platter, ende lijmigher; ende de wormkens hadden aldaer haere woon-placts verkosen, om de selve in haer in te lijven ende meester van't gheheel te blijven, want den overgrooten stanck, als menschen dreck, was in haer onlijdelijck.

27. D

Naem.

Het sal niet vremt inder menschen ooren luyden, dat ick dese Fungi den naem vande *Groote slanghe Fungi*, in't Latijn, *Fungus auguineus magnus* heb ghegheven, als den Leser de bemerck redenen sal overdencken ende acht-nemen.

Gedaente.

Tot noch toe is dese *Groote slanghe Fungi* by niemandt bekent oft aenghewesen. Sy is een van de aldergrootste soorten: somwijl is den hoet soo groot als een tenne talloor : den stele is naer behooren lanck, maer niet dick, doch onder seffens ende veel dicker als boven. Den hoet is als een holle hoogh ronde diepe schotel, boven met een bruyn-roodt gheladt vel overtooghen, niet anders als onse ghemeyne goede groote *Campernoelien*: sy heeft onder veel vast ende heel wit mergh in : den stele is de eene helft van onder tot boven van buyten licht grauw, ende de ander helft heel bruyn: oft dit verscheyde coleur bestaet door den schijn der sonne, oft stercke locht, ende het ander door de lommer oft schaduwe, is my onbekent : immers dese heeft eenighe teere draeykens voor wortelkens, waer mede de selve diep in de aerde staet. Den hoet is dick wit en vast van

 vleesch,

vleesch, ende den stele van den selven. Ick meyne vastelijck, dat dit de Fungi is, van de welcke den Eerw Heere van GESSEL achter mijne twelfste goede verhaelt ghesien te hebben.

Bemerck redenen.

HEt is seker, dat dese *Slanghen Fungi* meestendeel sonder perijckel is, ende seer goet moet sijn, ende oock somwijl heel quaet: welck quaet alleen bestaet door haere onmatelijcke grootte, als *Vidi vidi* seydt, *Hoe dat de Fungi grooter sijn, hoe meer perijckel en schadelijck door haere grootte sy bybrenghen.* Bemerckt als dese van binnen ghesteken, oft swart als inct sijn, het welck van buyten niet en can ghespeurt worden, sijn als dan ondeughende, want ick van dese seer goede heb ghegeten: oock soo en comen dese in onse plaetsen van Brabant tot soo onghemeene grootte niet.

Vidividi. Tom.3. lib. 4.cap 10.

My is voor waer geseyt in't jaer 1671. van mijnen vrint SR. Gabriel Batrijn const schilder, gheboren van Antwerpen, de welcke drijentwintigh jaer binnen Raconiggi, een stadt vijf mijlen van Turin, in Savoyen ghewoondt hadde, alwaer de Fungi soo ghemeyn zijn, dat aldaer by naer van gheene quaede te sprecken is, nochtans soo is dese mijne *Slanghe Fungi* in't jaer 1648. inde ghenoemde stadt Raconiggi eens te merckt ghebrocht, soo groot van stuck sijnde als een onder-vat oft scherf-berdt: dat de selve eenighe vrucht voor neghen stuyvers verkocht was, het welck aldaer soo dier scheen te wesen, dat de heele ghemeente daer door verwondert was, alsoo men voor vier stuyvers aldaer eenen heelen corf vol, ghenochsaem voor dry familien, can becomen: dit hoorende seker ervaren Doctoor, dede alle neirstich ondersoeck wie de selve Fungi ghekocht hadde; ende den cooper bevonden hebbende, heeft hem verboden de selve te eten voor dat hy den plucker ende verkooper soude becomen hebben. Dit gheschiet sijnde heeft den Doctoor aen den plucker ghevraeght oft hem de plaets der Fungi noch wel bekent was, dat hy ter plaetse gaen soude met een hack oft schuppe, ende de selve opgraven: het welck ghedaen sijnde, is ter selve plaetsen eenen nest vol levende slanghen bevonden: welck quaet ontdeckt sijnde, is opentlijck door de stadt vercondicht dat men soodanighe Fungi op de mert publick soude vernietighen, ende als doodelijck aen een jeder bekent maecken, om welcke reden dat dese van my de *Slanghen Fungi* ghenaemt is.

Tijdt en plaets.

Tweemael in het jaer sijn dese te becomen, ghelijck onse ghemeyne goede Campernoelien: sy comen meestendeel voorts inde water straten

op

op de heuvelkens, de welcke boven het water verheven staen, oft op de hooghe canten vande selve straten. 28. E

Hier vertoont ons Clusius sijne negenste quaede soorte, de welcke hy in het Hongbersch **Borsos gomba**/ in 't Hoogh-duytsch **Hokten schwammen** noemt, het welck soo veel te segghen is, als de *opghesWollen* oft *opgheblasen Fungi*: dese comt den naem toe vande *Veranderlijcke opghe-swollen Fungi*: in't Latijn *Fungus mutabilis tumens*: om dieswil dat de selve soo veranderlijck te voorschijn comt. Naem.

Van dese heeft ons Clusius in sijnen gheschilderden boeck ses verscheyde figuren ghesteldt, vande welcke hier dry met de letter E vertoont worden: ick heb dese oock met groote menichten in't jaer 1659. buyten Brusselen ghesien, ende in't jaer 1667. tusschen Mechelen en Vilvoorden, op een Dorp ghenaemt Eppegem. Haer fatsoen is soo verscheyden van malcanderen, dat het onmogelijck is alles te beschrijven. Gedaente

In haer eerste uyt-comen is sy als eenen knop, eenen duym groot, onder teghen den corten stele dicht inghetrocken: als dan is sy heel licht van coleur, als met geil en wat roodt te samen gemenght beschildert. Haer tweede wesen, oft volwasschen sijnde, is den hoet wel vier duym breet, heel hoogh en wijt verheven als iet dat opgheblasen is: somwijl de randen gheslipt, wat bruynder geil van coleur, met sommighe grauwe, oock bruyn geile ende heele lichte geile vlecken: sommighe is den hoet als een ey lanckachrigh, ende als een ghespanne blase met eenighe rubbekens: sy sijn van onder wit met vaste strepen van plues, maer geen mergh. Den stele is oock ghemeynelijck wit grauw, eenen duym dick, ende anderhalven maer selden, twee duym, lanck.

Sy sijn van binnen voos als een bedorven rape, ende seer quaet van reuck, slijmerich en ondeughende.

Clusius seght dat dese ontrent *Solstitium* in den somer, dat is als den langhsten dagh is, meest te vinden sijn, uyt het welcke wel te ghelooven is, dat dese soo wel in Hongarijen als in Brabant op eenen ende den selven tijdt voortscomen, want ick de selve ontrent Brusselen kermis ghesien hebbe groeyende in de bosschen, alwaer oock de alderbeste soorten te vinden sijn, ende ontrent stonden. Tijdt en plaets.

In het jaer 1673, op den 18. Iulio heb ick dese mijne negenentwintighste Fungi bevonden, die ick den *Corten quaeden dick-steel* genaemt hebbe, in't Latijn *Fungus perniciosus brevi & crasso pediculo.* 29. F Naem.

Dese quaede Fungi met de letter F is seer cleyn van stuck, den hoet is heel scheef, niet wijdt van den stele afstaende, wat on-effen van randen, rondt omvallende, het bovenste velleken is soetachtigh met lack ghemenght Gedaente

menght, dat is, ghelijck rosch purper, sy is heel dun van vleesch, maer wit van binnen, onder is vol wit lanck plues, het welck met een sneeuw wit vellcken bedeckt is, het welck op de selve manier afgaet, ghelijck ick vande goede *Wey campernoelien* gheseydt hebbe. Den stele is eenen grooten duym dick, ende wat meer als eenen duym lanck, seer schoon van coleur, wit, met een weynich purper, maer als dese ouder sijn, worden meer swarter: dese soude dickmael jemandt connen vertwijfelen.

Den eersten dagh van haeren groy heb ick de selve in haer schoonste wesen uytgheschildert; als wanneer den tweeden dagh den hoet wat meerder uytghewasschen was; ende den derden dagh was vol duysent cleyne wormkens, als rossche kaes macykens, ende als menschen dreck was haeren stanck, ende soo plat sijnde dat sy uyt-dreef als slijck, ende mijne camer was soo met den stanck vervult, dat het onlijdelijck was.

Tijdt en plaets. Onder de Eycke-boomen ontrent het Dorp Deuren by Antwerpen heb ick dese bevonden, inde maendt van Iulij.

30. G. Naem. By CLUSIUS is dese mijne dertighste soort wederom bekent voor de eerste van sijne vijftiende quaede, die hy noemt in het Hongersch **Tinorgomba**/ in't Hoogh-duytsch **Smeer schwammen**/ het ghene soo veel te segghen is, als de *Vette Fungi*, van IOAN. BAUHINUS sijne negenenvijftichste, die hy noemt in't Latijn *Fungus bulboso pediculo, pallidus maculatus*, de *Fungi met den ghebolden stele, ende bleeck ghevleckt.* Ick heb dese in 't Latijn *Fungus sphericus parvus perniciosus*, de *Cleyne doodelijck ghebolde Fungi* ghenaemt. Aenschout het verschil tusschen mijne vijfentwintighste goede ende dese teghenwoordighe quaede, het welck noodelijck is.

Gedaente Seer selden is dese dertighste quaede grooter als de gheteeckende figuer met G hier neffens staende aenwijst, de welcke naer het leven afghemeten is: haer bovenste vellcken is bleeck van coleur, met verschyde bleecke swarte vlexkens: ende in het omvallende deel van den buytersten randt des hoofdekens, is seer teghen den stele inghetrocken, onder met veel bleeck bruyn plues vervult: het verschil van mijn vijfentwintighste goede bestaet, dat de selve in de plaets van dit plues, de goede heel dun vast mergh in heeft. Den stele is wat uyt den witten van coleur, binnen is het vleesch vande eene als tusschen geil en groen, vande andere uyt den witten grauw, het welck opghebroken sijnde haest verandert in blauwigheydt, sy sijn seer duf van reuck, ende seer onder-worpen aen haeste rottinghe, waerom sy seer hinderlijck sijn.

31. H. Naem. Dese mijne eenendertighste steldt my in groote twijfelingh, oft ick haer derre aenwijsen voor de mede suster vande voorgaende, de welcke CLUSIUS, soo my dunckt, voor de tweede van sijne vijftiende steldt, die

hy

No. 19

hy noemt in het Hongersch , **Fekete tinoz** / ende de Hooghduytschen, **Schwartz schmeer schwammen** ; het gene niet anders beteeckent , als de *Swarte vette Fungi* , de welcke ick van desen naem niet en magh berooven , in't Latijn *Fungus perunctus niger*.

Als wanneer ick in't jaer 1672. dese Fungi ontfanghen hebbe van een Dorp ghenaemt Herenthout, my in een mandeken wel in gras ghepackt sijnde toeghesonden vanden Heer Schouteth aldaer, soo was sy van ghedaenten den stele cort en dick, twee duym lanck, ende eenen duym dick, te weten aen het bovenste ; maer aen het onderste wel ander halven duym dick ; de welcke sich verminderde als eenen boter-stamper , als de figure hier aen-wijst ; den hoet was soo groot als een groote mans palme eender handt , sy was seer leelijck swart van coleur , blinckende van vettigheyt, als oft sy met oli had besmeert gheweest , hebbende van onder vuyl los stinckende plues , uyt den swarten : den stele was van het selve coleur als den hoet beschreven staet , van binnen swart en stinckende : maer Clusius seyt dat de sijne meer gelijck is aen een gebroken stuck van eenigen swarten wortel van sommigh geknobbelt hout: nochtans voeght hy daer by, dat den hoet soo groot is, dat hy qualijck met twee handen can omvat worden. Al ist dat ick sedert noch meer van dese bevonden hebbe; soo nochtans is my van sulcken gedaent oft wesen als Clusius seght noyt vertoont : het verhael van Clusius is nochtans wel te ghelooven. Gedaenté

Inde maent van Augusti is dese meest te vinden inde afghecapte bosschen , oock inde bleck bosschen onder den lommer : Clusius betuyght oock dat sy in Duytsch landt ontrent den Feest-dagh vanden Heyligen Apostel Bartholomeus meest te vinden sijn. Tijdt en plaets.

Het IV. Capittel.

Nom. 19. 32. A

Hier worden tien doodelijcke stinckende Fungi aenghewesen.

ONtrent Antwerpen, tusschen een Dorp Deuren, en Borsbeeck, op den dertiensten Augusti in't jaer 1672. heb ick dese eerste Fungi, met twee figuren inde plaet met A ghereeckent , bevonden , de welcke ick *Duyvelsch dreck*, in't Latijn *Stercus diaboli* genaemt heb , het gene de Apotekers *Assa fœbita* noemen : ten opsicht vanden grooten stanck. Naem.

Niet teghenstaende dat dese maer met twee figuren vertoont is, sal nochtans haer dry veranderinghen aenwijsen. Sy waeren ter voorseyde plaetse in groot ghetal , ende van een ende het selve wesen.

In haer eerste vertooningh liet haer dese aensien de grootte van twee Gedaente

 duym

duym in het gheheel, den stele cort en dick : het schotelken oft bolleken was seer dicht toe teghen haeren stele ghetrocken : haer velleken over het kopken was de eene helft grau, te weten aende sijde daer sy de meeste open locht hadde ; de ander helft was als blauw swart blinckende ; op het top aenden witsten cant had sy menichte cleyne grauwe uytwendighe puggelkens oft pocksens : haer vleesch was als dan heel vast en wit, sonder eenighe holligheydt, noch haeren reuck en was als dan noch niet onbillich.

Haer tweede veranderingh was sy veel grooter gheworden, ende als doen vertoonde sy haer sneeuw wit plues, het welck sy dicht te gader ghesloten hiel :den stele heel wit sijnde van buyten, was van binnen niet vast van vleesch, maer seer sacht, op de selve manier als het mergh van het vlier hout, daer de kinders buysen van maecken : noch had sy doen aen den swarten cant vele witte vleexkens, op de selve manier als sy de puggelkens hadde aen den witten cant in haer eerste wesen.

In haer derde en leste wesen is de schotel vlack uyt-ghewasschen, inde welcke al de voorseyde teeckenen haer stercker ende meerder vertoonen. Den stele is onder soo dick als dry mans duymen te gader ghevoeght,ende lanck dry duym en een half: den selven stele is vanonder tot op eenen duym naer boven heel bruyn, dat is tot aenden randt daer den hoet(eer hy volwasschen was) den stele bedeckt hadde, want ten opsicht van het beschudden vanden hoet,is den stele aldaer sneeuw wit,en hy en is aldaer maer eenen duym dick : de schotel is stijf dry duym wijt ; maer sy treckt allenghskens meer bovenwaerts om, soo dat sy den vierden oft vijfden dagh meerder van boven inghetrocken hol als ront is. Naer dese veranderinghe worden sy heel wit, even eens als kalck, als wanneer haer binnenste vleesch ghelijck als een bruyne pappe is, de welcke met een dun wit schelleken becleet blijft, ende soo sy een weynigh langher staen, verandert sy gheheel in een pappe als dreck, ende sy is alsdan soo stinckende, dat het niet te beschrijven is.

Van dese heb ick sommighe, half groy sijnde, gheplückt ende in mijn cantoor gheleydt, de welcke in den tijdt van twee daghen tot haeren volcomen wasdom met al de voor-verhaelde eygendom ghecomen sijn (niet tegenstaende dat de selve in gheene aerde noch vochtighe plaedts en laghen) hoe wel dat dese alle haer wittigheydt van binnen behouden hadden, maer open ghebroken sijnde, begost den stanck aldaer sijn woon-plaets te nemen.

Tijdt en plaets. In Augusti(als ick ghesey dt hebbe) heb ick dese bevonden,ende oock in September, onder de Eycke opgaende boomen in vuyle beschimmelde

de, dreckachtighe, half drooghe grachten.

Naer mijn ghevoelen, soo is dese naervolghende de derde vande een- 33. B.
endertighste van Ioan. Bauhinus, ende de derde vande negentiende
van Clusius, de welcke van haer met eene ende de selve woorden aen- Naem
gewesen staen, sonder nochtans de selve eenigen bysonderen naem te ge-
ven, de welcke ick ghenoemt hebbe de *Ghekloven asvervighe knop Fungi*, in 't
Latijn *Fungus scissus cineraceus nodosus.*

Al ist dat de voornoemde Auteuren bysonder Clusius; segghen, dat Gedaente
dese Fungi soude ghelijck sijn aen de derde van sijne vierde goede soort,
de welcke mijne vijfensestighste goede is, oock dat dese in haer eerste
wesen maer eenen duym groot is in haer gheheel; soo en heb ick de selve
noyt soo kleyn ghesien, noch oock met gheene ghelijckenisse van mijn
vijfensestighste goede. Daerom heb ick dese twee figuren, met B
gheteeckent, soo groot als ick de selve in het leven hebbe bevonden, op
de selve mate hier neffens ghesteldt, op dat den Leser dies te vaster en-
de sekerder can voorts gaen. Sy is gheheel oft sy van asschen ghemaeckt
was, hoe wel dat den stele meer wit is: de eerste is als eenen knop;
maer inde tweede vertooningh is sy seer verandert: als wanneer het hoof-
deken seer open-splijt, ende aldaer het vel opentreckt, toont sy van
binnen sneeuw wit van vleesch te sijn: maer sy becomen in corten tijdt
stanck en wormkens.

In September, op de voorseyde plaetsen van de Fungi, ghenaemt Tijdt en
Duyvelsch dreck, is dese met menichten te sien; maer ick rade dese niet plaets.
te plucken.

Ontrent September in het jaer 1673. heb ick dese onghemeyne Fungi 34. C.
binnen Antwerpen in onsen hof van het Bischdom bevonden, ende sy
schijnt eenighsins ghelijck te sijn aen de tweede van de veertiende quaede Naem
van Clusius, de welcke van Gasper Bauhinus de eenentwintighste
quaede is, die hy noemt in't Latijn *Fungus latus orbicularis oris intus conversis*,
dese heb ick de *breede ronde aschvervighe quaede Fungi* ghenaemt, in't Latijn
Fungus latus orbicularis cineraceus perniciosus. Ioan. Bauhinus tweeensestich-
ste *a sue*, dat is van de *Sogge* genoemt, die ick boven al de andere *Fungi suilli
perniciosi*, dat is, de *Doodelijcke verckens Fungi* noeme.

Den hoet is merckelijck plat, ende heel rondt, behalven dat dese een Gedaente
slip in hadde: hy is becleet met een aschgrauw vel, met sommighe bruyn-
der vlecken, nochtans van den selven coleur. Den hoet was vier duym
breedt, den randt was seer fraey onder om-gheslaghen: sy heeft veel
lanck, sacht, bruyn-grauw plues, van onder met rechte strepen: den
stele was cort, twee duym en half lanck, maer eenen goeden duym dick:

hy was boven een weynigh dunder als onder, ende hy was van het selve coleur, van binnen was sy heel wit; maer seer brockelachtigh en broosch, den hoet en had niet veel vleesch aen.

Noodelijcke bemerckinghe.

IN het eerste Deel, in de beschrijvinghe der goede Fungi, heb ick dry verscheyde soorten van *Verckens Fungi* beschreven, te weten, mijne vierentwintighste, eenenvijftighste, en sevenvijftighste, by de welck te lesen is, hoe duyster en onseker dat de oude Cruyt-beschrijvers van de *Fungi suilli* (dat is *Verckens Fungi*) twisten en crakeelen, oft, om beter te segghen, soecken sonder vinden. CLUSIUS wijst de goede *Suilli* bequaem
Ioan. Bauh. Tom. 3. lib. XL. cap 1. Ioan. Porta Villa. lib. 10. cap. 70. tot spijs, DODONEUS en IOAN. BAUHINUS segghen, dat de *Fungi suilli* vergiftigh sijn; want voeght daer by, ende seght: *De derde soorte, verckens Fungi ghenaemt, dese sijn de meeste venijnighe, want heeft gheheele familien vergheven, ende namentlijck den oversten President van de lijfwacht van den Keyser* NERO, *oock sijne Raets-heeren ende andere.*

Hier heeft BAUHINUS de selve weghen van DODONEUS naer ghestapt, sonder ons eens aen te wijsen hoedanighe oft welcke soorte van quaede Fungi dese *Quaede Suilli* sijn, op dat wy ons voor de selve behoeden connen. Maer in teghendeel, soo betoont BAUHINUS twee goede *Verckens Fungi*, te weten sijne negenentwintighste; ende daerenboven betuyght hy dat sijne achtiende (die van hem voor een goede bekent wordt) van de Hooghduytschen met den naem van *Suilli* ghenaemt is. Even-wel dunckt my, dat den selven BAUHINUS eenigh licht schijnt te hebben, alleenelijck door het noemen van sijne tweeensestichste, die hy de *Sogghe Fungi* naemt, sonder nochtans van alle het voorgaende iet te vermaenen, als dat hy dese voor een quaede en schaedelijcke aenwijst, met de selve woorden van CLUSIUS, sonder de figure: van de welcke hier neffens met de letter C haer wesen vertoont is, ende met grooten arbeyt bevonden de quaede *Fungi suilli* te wesen: de moeder en de kinderen sijn naer maeschap, soo dat de seuge oft sogghe weynigh verschil van de verckens sijn; waer onder seer goede, ende oock seer quaede pockachtighe ende omgans sijn, als in dese quaede doodelijck te speuren is: niet tegenstaende soo sijn dese met goede ghenees-middelen begaeft.

Behulp van de Suilli.

BAuhinus seght, op de aenghewesen plaetse, dat sy het bloet stulpen, oock de sproeten uyt het aensicht wegh nemen, ghenesen het uytwasschen des vleesch aen het fondament, sy worden ghewasschen, op soodanighe maniere als het loot tot een medecijn voor de ooghen, suyveren de zeere sweeren, hooft puysten, ende de beten der honden, als dese met het water van *Fungi suilli* ghemaeckt daer mede ghewasschen ende ghesuyvert worden, 35. D

Naem Een tweede medesoort vande voorgaende die ick de *Aschvervighe ghetande Fungi*, in't Latijn *Fungus cineraceus denticularis* ghenoemt hebbe.

Gedaente Als dese eerst uytcomt, is maer eenen duym groot, oft weynigh meerder: nochtans de selve volwasschen sijnde, is den hoet wel dry duym breet, seer ongheschickt met hoecken en canten, ende scherp uyt-ghespannen van randt. Den hoet heeft boven het selve coleur vande voorgaende, eenighe bruynder, ende somwijl eenighe geile vlecken: haer plues is schoon bleeck doyer geil coleur: den stele is eenen goeden vinger lanck ende dick, te weten onder, maer is boven veel dunder. Desen steel heeft seker werselingh van wortelkens: daer hy seer vast mede inde aerde staet. Den hoet is heel dun van vleesch; maer van binnen wit. 36. E

Naem Gelijck ick onder de *Quaede Boleti* noch een tweelingh beschreven heb, soo vertoon ick hier noch een ander, de welcke veel meerder is als mijne dertiende quaede, aldaer den *Tuymeler* ghenaemt: soo sal dese *Het aschvervigh tweelingh* ghenaemt sijn, in't Latijn *Geminus cineraceus perniciosus.*

Gedaente Dit *Schadelijck aschvervigh tweelingh* is den hoet, oft om beter te noemen, de muts anderhalven duym wijt, heel hol ende hoogh-ront verheven, dun van stof, vol los grauw plues: den stele eenen kleynen vinger lanck, ende van soodanige dickte. Den steel en de muts sijn van een en het selve wit coleur, als met asschen bestoven. Dese comen altijt twee te samen onder uyt eenen steel, ghelijck de letter E hier aenwijst: sy worden in groot ghetal ghevonden.

Tijdt en plaets. Dese vier voorgaende achtervolghende worden in September ghevonden; waer uyt blijckt, dat het laete soorten sijn: op de ghemeyne plaetsen der quaede Fungi worden sy veel ghesien: maer selden op de goede plaetsen. 37. F

Naem. Hier wordt aengewesen de tweede vande sevenste van Clusius die hy in't Hoogh-duytsch noemt, **Krotten schwammen** / in het Hongersch,

 Bagolij

Bagolij gomba: het welck in beyde die talen *Padde Fungi* te segghen is: maer ick sal dese met recht den *Padden buyck*, in't Latijn *venter bufonis* noemen, ten opsicht van haer kleyne plackxkens, ende ander eygendommen, seer ghelijck aen den buyck der padden.

Gedaente. De gewoonelijcke maete van dese Fungi is de selve grootte van eenen *Padden buyck*, dat is, in haeren volcomen wasdom, als wanneer den hoet twee duym in sijne breede is, ende vande selve verheventheydt als een kusken op-gheswollen, sonder eenighe hooghe bultachtigheydt, ende met een gheladt geil grauw en bruyn besmoddert vel becleedt, met vele kleyne tickelkens, ghelijck de padden vande nature beschildert sijn. Den stele is twee duym lanck, ende eenen ghemeynen vinger dick, gheheel wit van buyten en binnen, ende onder aen den wortel als met eenigh purper roodt beschildert. Den buyck oft schotel is onder ghevult met schoon wit, lanck plues, het gene seer lini-recht uyt den stele sijn beginsel neemt, ende aen de scherpe randen van den hoet voleyndight: welck plues in sijn beginsel met een wit velleken becleedt is; ende los gebroken sijnde, aen den stele vast blijft, op de selve manier ghelijck ick noch van verscheyde soorten verhaelt hebbe, besonderlijck vande goede Wey campernoelien, op de eerste plaete.

Dese *Padden buyck* sijn ghemeynelijck in den tijdt van vierentwintich uren volwasschen: sy sijn dun van stoffe, ende worden haestelijck swert oft blauw; maer den stanck is haer eerste erfdeel: aenghesien sy van den beginne haeren stanck mede te voorschijn brenghen, die sy noyt en verliesen.

38. G

Naem. Tot volcomentheydt, om het lichaem van een padde te vol-trecken, soo dunckt my dat by den *Padden-cop*, ende *Padden-buyck*, nu den rugh is ghebrekende, waerom dat dese uyt der nature den *Padden rugh*, in't Latijn *Dorsum bufonis*, ghenaemt is.

Gedaente. Dese is van hoet op de selve manier ende van de selve grootte, soo oock van den stele in lenghde en dickte, ende van plues, en andersins, in alles de voorgaende ghelijck, jae soodanigh, datmen my soude connen bestraffen van dese voor een tweede ende verscheyden soort aen te wijsen: nochtans heeft dese altijdt den stele ten halven, ende aen het onderste met eenen rinck bewasschen: oock soo behoudt den rugh altijdt sijn eyghen coleur, te weten, bruyn grauw, ghelijck het vel van den rugh der padden eyghen is, met menichte puggelkens oft cleyne blau-swerte vleckxkens besprinckelt. Dese sou men oock den *Gheringhden stele* mogen noemen.

Tijdt en plaetse. In het leste van Mey, ende in het beginsel van Iunij, is den ghewoonelijcken

nelijcken tijdt van dese twee leste padde Fungi: haer plaetsen sijn over al, besonderlijck ontrent de weyden, alwaer veel padden inde leege canten haer woon-plaets houden, want ick dese selden bevonden hebbe oft daer waeren padden by oft ontrent.

39. H

Naem. Noch heeft CLUSIUS ons een soorte voor-ghebrocht, die hy in het Hoogh-duytsch noemt **Wilder bultz**/ soo veel te segghen, als de wilde Fungi: sy is de vierde van sijn twintighste quaede: ende als ick dese wel met voor-dacht besichtight hebbe, soo is sy van fatsoen seer ghelijck aen mijne derde quaede, die ick de *Witte doel schijf*, *scopus albus* ghenaemt hebbe, soo dat ick in teghendeel dese mijne teghenwoordighe negenendertighste, de *Swerte doel-schijf*, dat is in't Latijn, *Scopus niger* noemen sal.

Gedaente. Op dat den Leser te beter mocht voldoeninghe hebben in het onderschevt van dese Fungi tusschen de andere, soo heb ick de selve op twee manieren naer het leven vertoont. De schotel is hier in haere vollen wasdom uytghedruckt. Als wanneer sy recht en plat als een schalie uytghewasschen is, als dan is dese *Swerte schijf* dry duym breet, ende somwijl meerder. Sy is seer dun en teer van vleesch, eenen mes-rugh dick, gheheel bruyn, swart soetachtigh, hoe wel dat het sacht plues vanden selven coleur sijnde, een weynigh lighter is, ghelijck doncker miniem oft filemort coleur. Den stele is twee duym lanck, ende eenen cleynen vinger dick, onder wat dicker als boven: ende den selven is wit van coleur, door welcke wittigheyt by de bruynigheydt te samen, jeder te meer doet afschijnen, ghelijck de witte tanden en ooghen meerder wit toonen ten opsicht van het swart vel vande mooren, als in de witte menschen. Dese sijn seer lijmerigh en stinckende, haer coleur is van binnen als van buyten, te weten van den hoet, swart, maer den stele is van binnen wit en sacht.

40. I

Naem. In het jaer 1673. op den viertienden Iulij heb ick dese ontrent Antwerpen bevonden, de welcke ick ghenaemt hebbe de *Schadelijcke bruyne Eycke Wey-fungi*, in't Latijn, *Pradellus fuliginosus quercinus perniciosus.*

Gedaente. Om dicswil dat dese met het coleur aende voorgaende ghelijck is, soo vermeerdert sy haer gheselschap. Dese twee figuren met de letter I sijn in haer middelste wesen oft wasdom voor ooghen ghesteldt, als vvanneer den hoet seer merckelijck hoogh rondt verheven is, ende als dan ontrent twee duym breet: den selven is met een bruyn soetachtigh coleur beschildert, het welck niet en hoeft te wijcken aen het coleur vande voorgaende; maer sy is seer vremt gheteeckent, als ghemarmert met eenighe lichter plackxkens: even wel is het selve seer lijmerigh en ghladt onder

der is het plues seer lanck, op de selve maniere van grootte en dickte, als ick vande *Goede pradelli* gheleert hebbe: behalven dat van de goede haer plues Corael roodt is, ende dit teghen-woordigh uyt den bleecken swart is; op de selve manier, als iet dat met heelen bleecken inct gheschreven is: maer den sneeu witten gront vanden hoet der Fungi laet sich seer schoon door het plues aensien: dit plues is met een bleeck bruyn velleken oft vliesken bewasschen, het ghene op de selve manier afpelt, als van de goede Pradelli ghesevdt is; ende soo ver als den stele onder het ghesevde velleken bedeckt is gheweest, soo is den stele sneeu wit, maer voorder is hy van het selve coleur als den bruynen hoet is.

Den stele is anderhalven duym lanck, ende een cleyn vingherken dick: somwijl van binnen vol sacht vleesch, maer ghemeynelijck den heelen steel broosch en voos.

Den hoet wordt somwijl wel dry duym, als hy meerder vlack uytghewasschen is: den derden dagh was dese vol kleyne beestkens, ende is als stinckende menschen dreck vergaen, welcken stanck onlijdelijck was.

Tijdt en plaets. Onder de Eycke boomen in Iulio heb ick dese gheplucktːoft sy oock later comen, is my noch onbekent: hoewel dat ick van ghevoelen ben, dat sy het heel jaer te vinden sijn.

41.

K

Op den selven dagh en jaer als de voorgaende heb ick dese met de letter K bevonden, de welcke ick heb de *Stomp Fungi* ghenaemt, in't Latijn *Fungus obtusus perniciosus.* Naem.

Gedaente In een seker open leeghde, sonder eenighe boomen oft loof ontrent, heb ick by Antwerpen dese Fungi bevonden: ende al de ghene die daer meer waeren, van desen ghestachte, tot vier oft vijf verscheyden, waeren alle twee te samen, uyt welcke ick de schoonste vercosen heb, om in print te stellen. In haer gheheel was sy ontrent dry duym hoogh, ende de cleyne eenen duym: haer copken oft stompken was als swerte cleyaerde van coleur, heel dun van stoffe, met eenigh teer, dun mergh, als een eyerschael soo dick. Den stele was tusschen wit en swert, van vuyl coleur: oock en was niet rondt, maer drycantich, binnen seer taey van grauw vleesch, de welcke naer eenighe daghen ghelijck een velleken verdrooght is, sijnde seer duf van geur.

N°. 20
A
A
B
C
C
D
E
E
F
F
G
G
H
H
I
K
K
L
M
M

HET V. CAPITTEL.

Twaelf vremde Fungi, de welcke van haere nature altijdt quaet zijn. NOM.20. 42. A

Naem. CArolus Clusius beschrijft ons sonder figure sijn vierde van de drÿentwintighste quaede: welck hier neffens staende figuren ick naer de gheschilderde van Clusius heb ghevolght; want ick gheene ghedachten en hebbe van de selve oyt ghesien te hebben. Evenvvel is dese van Clusius met gheenen naem beschreven, de vvelcke ick de *Quaede ongheliјcke aschvervighe met witte randen van Clusius*, sal noemen, in't Latijn, *Fungus inequalis cineraceus candicans perniciosus Clusi.*

Gedaente. Ick en can dese met gheenen hoet oft schotel beschrijven, alsoo sy boven plat is als een tafel; de vvelcke eenighe vverselingh oft onghelijckigheydt in heeft, asch-grau van coleur: vvelcke tafel tvvee duym breet is: haer plues is bleeck roodt van coleur, het vvelck uyt den stele als een ondersteunsel voor de tafel sijn beginsel heeft, ende de tafel onderschraeght: nochtans heeft dese tafel onder aen den buyten randt, de vvelcke met ronde canten uyt en ingaende is, een cleyn soomken oft boordeken, het vvelck seer vvit is, op de selve maniere als sommighe silvere schenck tallooren hebben. Den stele is heel vvit, eenen duym lanck, ende eenen ghemeynen vingher dick. Hoe haere ghesteltenis van binnen is, can ick den Leser niet bekent maecken. 43. B

Naem. Soo ick can bemercken, soo sijn dese mijne dryenveertighste en vierenveertighste, de eerste van de tvvaelfste van Clusius, de vvelcke van hem in tvvee verscheyden soorten bekent staen, die hy al te samen in't Hooghduytsch **Fliegen schwammen** / dat is *Vlieghen Fungi* naemt; ende ick heb dese tot onderscheyt de *Bleeck geile met bruyn en roodt besmoddert* ghenaemt, in't Latijn, *Fungus subluteus fusco & rubro maculatus.*

Gedaente. Ontrent tvvee duym is den ronden hoet breet, de vvelcke becleet is met een stroo geil coleur, ende in de midden een vveynich inghedouvven, als des menschen navel, vvelcke invvendigheydt merckelijck uyt den rooden is, ende daer rondtsom met eenighe bleeck-bruyne vlecken: onder is het plues seer teer en cort, en lootvervigh van coleur, alvvaer het vvit vleesch van de schotel ghenoech doorghesien vvordt. Den stele is een schrijf penne dick, vvat grau-geilachtigh, ende eenen goeden duym lanck: meestendeel is den selven binnen hol, oock somvvijl ghevult: het vvelck haer dies vveghen gheen deught is.

C De mede suster van de voorgaende heb ick de *Muscus-leire schadelijcke Fungi* gheheeten , in't Latijn *Fungus coriaceus muscatus perniciosus*.

Naem.

Gedaente Tot claerder aenwysinghe sijn hier twee figuren naer het leven ghestelt, ende dat tot blijck van haer oneenich voortscomen : de eene uyt en ingaende rondt ,ontrent twee duym breet van hoet,de andere lanckworpigh. Dese sijn niet anders als oft sy met een muscus coleuren leiren velleken overtoghen waeren , ende in de midden een weynich inghetrocken ; aen de cant meer lichter , ende in de midden bruynder van coleur , met sommighe lootvervighe puystkens : ende aldaer dit velleken ghevreven oft ghequetst is, daer laet het wit vleesch sich doorsien. Voorder is den stele ende het plues in alles ghelijck aen de voorgaende drye-en-veertichste.

Tijdt en plaetsen. Dese twee soorten comen in Augusto te voorschijn in de schaer en bleck-besschen.

45. D Nu wordt ons by figuer vertoont, ende naer het leven uytghebeldt *der sotten Fungi*, de welcke van vele Auteuren beschreven wordt , maer met gheene figure vertoont. Clusius noemt dese in het Hooghduytsch

Naem. Narren schwammen/ die hy voor sijn elfste beschrijft ; hy Gasper Bauhinus sijne vijftiende , die hy beschrijft *Fungus fatuus candidus , pilcolo in metam assurgente : De witte sotten Fungi met den hoogh verheven hoet* : ende de vijfentwintighste by Ioan. Bauhinus , *Fungi stultorum , Boleto similes, perniciosi. Der sotten Fungi , seer ghelijck aen de Boleti.* Hier door verstaet Clusius en Ioan. Bauhinus dat sy ghelijck is aen die soort, de welcke sy voor haere *Boleti* beschrijven : welck onderscheydt in het eerste Deel van de goede *Boleti* ghenochsaem beschreven staet. Van ghelijckensal ick dese *De witte Fungi der sotten* noemen , in't Latijn *Fungus stultorum albus*.

Gedaente Dese was in haer gheheel ses duym lanck , te weten den hoet met den stele : onder heeft den stele eenen viercanten stomp , eenen duym lanck, al waer den ronden steel uyt-comt , een ghemeyn schrijf pen dick : den hoet oft de hooghe spitse holle muts is ander halven duym wijdt , ende twee duym hoogh , sijnde inde midden een weynigh in-ghedouwen : hy is onder gheheel hol , als eenen suyker-backers pot. Vervolghens dat sijn uytwendigh wesen is,van ghelijcken is sijn fatsoen inwendigh , ende sy is met veel sacht wit plues beset. Dese is in al haer deelen sneeuw wit, soo wel den ondersten stomp als den stele , met den hoet ; maer den stele is binnen als een buysken hol , ende ghemeynelijck swert.

Tijdt en plaets. Tweemael in het jaer comt dese te voorschijn , in de Lenten , ende oock in den Herst. In de besschen heb ick dese in het jaer 1658. ontrent Brussel veel ghevonden, ende in het jaer 1670. ontrent Loven,ende ontrent Antvverpen tot Deuren,sijn sy genoegh te sien. *Acht-*

Acht-neminghe.

AEnghesien dat CLUSIUS seydt, dat die voorseyde Fungi van soo quaede natuer sijn, dat de ghene diese eten, het verstandt terstont ontstelt wordt, als verdwelmt sijnde, door de groote fenijnighe coude: ende te meer soo bekent hy, dat dese in haer eerste uyt-comen soo bedrieghelijck sijn, alsoo sy ten uytersten ghelijck aen sijne *Boleti* sijn; soo is dit seer dienstich voor soodanighe liefhebbers, de welcke de goede *Boleti* van CLUSIUS, BAUHINUS ende andere bekent sijn, dat de selve haer voor dese quaede dies te beter connen wachten. 46. E

Om mijne sesenveertichste te beschrijven, de welck in het jaer 1668. den dryentwintighsten Augusti, ontrent twee mijlen van Antwerpen, in het dorp van Egem van my bevonden is; de welcke ick bevinde met de dertiende quaede van CLUSIUS, ende de twintichste van GASPER BAUHINUS de selve te sijn, in het Hongersch **Wt felem terelum gomba**: welck niet anders bediet, als den naem naer de weghen waer dat dese in Hongarijen ghemeynelijck te vinden sijn ende voortscomen: in't Hooghduytsch, **Froschen stuel**/ dat is, *Vorschen-stoel*, in't Latijn, *Ranarum sedes*, om dat de vorschen hier ontrent altijdt geiren sitten: van GASPER BAUHINUS, *Fungus latus orbicularis candidus*, in't Duytsch, de *Witte ronde breede Fungi*, die ick noeme *Den langhen hollen dun-steel*: *Pediculus longus & gracilis excavatus.* Naem.

In dit gheslacht wordt seker veranderingh ghemerckt, de welcke door den ouderdom gheschiet; want eerst gheboren sijnde, soo is haer heel lichaem maer twee duym groot, de muts rondt, boven wit, met eenigh licht bruyn bevleckt; onder is van het selve coleur, met teere dunne strepen van eenigh plues aenghewesen: maer volwasschen sijnde, is de muts rondt, en recht uyt-ghereckt, gheslipt en ghesneden, wel vier duym breedt, onder en boven even wit: het plues is als dan seer lanck, ende wat aschvervigh van coleur, hoe wel dat CLUSIUS seydt vande sijne, het plues purperachtigh te wesen, het welck ick inde mijne niet bevonden hebbe. Den stele is ses duym lanck, ende een schrijf penne dick, van buyten wit, en binnen hol, en bruyn. Gedaente

Dese is een laete quaede vanden Herft, ende sy is te vinden aende weghen alwaer de aerde schimmelachtigh is. Tijdt en plaets.

Bevonden hebbende, dat dese cleyne Fungi soo overvloedigh in Brabant te voorschijn comen, ende soo ghelijck sijn aen het fatsoen van seker strooye oft spaene hoyen, de welcke de iouffrouwen voor de sonne 47. F Naem.

(in haeren hof sijnde) ghemeynelijck op't hooft hebben; welcke mutsen achter aenden neck oft halse een vensterken oft opengaenden lap hebben: soo heb ick dese Fungi den *Cassine* oft *Brabantschen sonnen hoet*, in't Latijn *Galerus Brabanticus* ghenaemt: van Clusius, *Fungus serpentinus*, in het Hongersch **kigyo gomba** / in't Hoogh-dutsch **Natter schwammen** / in het Nederduytsch, de **Serpenten Fungi**. Dese is sijn tweede vande sestiende, ende de sesentwintichste van Gasper Bauhinus.

Gedaente Aen dese figuren met de letter F can den Leser haer wesen en fatsoen ghenochsaem bespeuren. De cleyne is haer eerste vertooningh; maer de groote, is in haeren vollen wasdom naer het leven aenghewesen, als wanneer de muts onder aen de meeste openingh anderhalven duym wijdt is, ende den stele dry duym lanck, op de selve dickte als den stele hier gheteeckent staet. Den stele is wit van coleur, van binnen hol: de muts is doncker grauw van boven, met merckelijcke swertigheyt op het top beschildert. Onder is de muts vol sacht swart plues ghevoedert: sy is dun van stof, blauw ende ten uytersten stinckende. Al is dese cleyne in haer eerste wesen, soo heeft sy even wel alle de voorschreven eygendommen ghelijck de groote.

Tijdt en plaets. Noch is dese een laete van den Herft, ende is in alle plaetsen van rottinghe van stroo, hout, vodden, schimmelachtighe ende verdufte oft verdorven kelders veel te vinden.

48.
G
Naem. Voor-waer een vremde voorval, als ick in het jaer 1665. op den achtentwintighste Augusti ontrent een mijle van Antwerpen dese naer-beschreven Fungi heb ghesien, de welcke staende was op een vlacke hooghte, tusschen een groote waterstraet, ende eenen waterloop oft cleyn beecksken: by welcke Fungi dit neffen staende ghediert dicht aen sat, het ghene gheen recht *Haegedis* en was, het welck van my ghejaeght sijnde, in de gracht spronck, sonder sich meerder te vertoonen: waerom ick dese *Haeghedisse Fungi* heb ghenaemt, in't Latijn *Fungus lacertus*, ende van Clusius in't Hooghduytsch **Schwartz hor greyllen** / wiens tweede van de seventiende quaede zy ghestelt is: ende de vijfentwintighste van Gasper, ende de sevenenvijftighste van Ioan. Bauhinus: hoewel dat Ioannes dese noyt ghesien en heeft.

Gedaente Ick heb bevonden, dat dese den hoet niet seer verheven, maer seer plat was, twee duym breedt, niet dick van stoffe, evenwel herdt en stijf; waer op ick gheloove dat het ghesëyde beesten can gaen en sitten: want ick van ghevoelen ben, dat het selve dese Fungi in de ronde can af-eten, ghelijck in dese figure aenghewesen ende te sien is: welcke witte circkels haer kruypen en af eten moet beteeckenen, het welcke oft af ghegeten

is,

is, oft met sijn vergif overstreecken, even ghelijck de slacken door haeren blinckenden slijm haer bekropen plaetsen te kennen gheven. Den randt van den hoet en was niet omgheslaghen: sy is boven als loot-coleur uyt den blauwen grau, ende den randt was op dry plaetsen gheslipt oft ghescheurt. Haer plues is van onder heel lanck ende bleeck rosch, waer door de stof van de schotel haer laet grauw doorsien. Den stele is de dickte van eenen dun riet, van binnen hol, en twee duym lanck: sy sijn seer stinckende, en doodelijck.

Door noodt (om dat mijn figuer gheheel verwelckt oft verslenscht was, eer ick de selve conde uyt-trecken) soo heb ick my naer de figuer van Clusius moeten voeghen, de welcke wel eene van de beste ghelijckende van al sijne wercken is.

Clusius seght dese voorts te comen ontrent den Feest-dagh vanden H. Bartholomeus. De plaets heb ick voor aenghewesen; hoe wel dat dese op meer ander plaetsen connen te voorschijn comen: want het my seker is dat ick de selve menighmael ghesien en bevonden hebbe. Tijdt en plaets.

49. H.

Nu vervolght hier de eerste vande sestiende van Clusius, de welcke de sesentwintighste van Gasper Bauhinus is. Dese heb ick *De duyven Fungi* ghenaemt, in't Latijn *Fungus columbalis*. Naem.

Om dieswil, dat het toe-ghetrocken bolleken in het eerste uyt-cocomen eenen duym groot sijnde, seer ghelijck is aen een duyven ey; ende als het volwasschen is, ende een mutsken gheworden sijnde, seer ghelijck is aende witte duyven de welcke blau ghesteken sijn, dat is, als de witte vederen blauwe vleckxkens hebben. Als het mutsken volwasschen is, dan ist somwijl heel effen, scherp rondt, ander halven duym wijt, ende dickwils seer ghescheurt. Op het bovenste topken van het volwasschen mutskens is gheheel blau oft swart: onder het sacht plues, heel blau swart, en stinckende. Den stele is een dicke strooy buyskens ghelijck, ende van binnen hol, ontrent vier duym lanck: den selven behout ghemeynelijck een ringhxken aen den stele van het velleken dat het plues bedeckt heeft. Gedaente.

50. I

Tot noch toe vind ick dese mijne vijftighste by niemandt bekent, die ick de *Bruyn rosse cleyne tweelinck* noeme, in't Latijn *Parvus geminus rufus fuscus*. Naem.

Van desen gheslachte heb icker menichten ghehadt in het jaer 1671. in Mey: ende sy waeren allegader ende jeder in't besonder twee te samen uyt eenen wortel voorts-commende: hoe wel dat de eene een weynigh grooter vvas als de andere; nochtans sijn dese neffens-staende in de plaete naer het leven afghemeten, soo dat sy in alles haere vol comen groot-

te hier vertoonen. Den ſtele is eenen duym lanck, heel dun, onder een weynigh dicker als boven: het hoofdeken, ſoo wel het kleyn als het groot, is ghewerſelt: ſy ſijn te ſamen, ſoo den ſtele als het hoofdeken, van een ende het ſelve coleur, te weten, bruyn roſch. De groote hadt eenigh bedorven roodt mergh in, ende den ſtele vande groote was binnen hol, maer de kleyne was den ſtele vol: welcke holligheydt door de outheyt voortscomt. Oockſoo was het mergh vande kleyne ſeer lijfelijck ende veel lichter van coleur: boven dien,ſoo heeft de kleyne in het openbreken veel melck in, het gene de oude niet vertoont en heeft: nochtans al had ſy noch ſoo veel goede teeckenen, als ick den ſtele hol bevinde, dan is ſy onder de quaede veroordeelt.

Tijdt en plaets. In Mey en Iunio, als ick voor gheſeyt heb, comen ſy te voorſchijn op de ghemeyne plaetſen vande goede.

51. K Hier comt IOAN. BAUHINUS ten toon met ſijne achſte ſoort, de welcke by CLUSIUS niet bekent en is. BAUHINUS noemt deſe in't Latijn *Fungi albi venenati viſcidi*, in't Neerduytſch, *De witte venijnighe lijm fungi*, die

Naem. ick *Het ſpinne-wiel* ghenaemt heb, in't Latijn *Rombus*.

Gedaente Dit *Spinne-wiel* heeft het hoofdeken oft radt ſeer recht en plat,ende aen den randt een weynigh omvallende; maer het is ſeer rondt, boven aſchgrau van coleur, met ſeker fungiachtighe puyſtkens ſeer aerdigh bewaſſchen, de welcke een weynigh witter ſijn als het boven-velleken. Deſe tafel heeft ghemeynelijck de grootte van een palme, dat is, dry duym breedt, maer noyt meerder: ſy heeft verſcheyde vlimmekens van ſchoon wit plues, het vvelck ſich van elckanderen ſoo wijdt is ſcheydende als het ſelve plues dick is, even eens ghelijck de ſpeurten die in de vellinghen van een wiel oft radt ſtaen, tuſſchen welck plues den witten gront van het vleeſch door-ſchijnt. Het ſelve vleeſch is ſeer dun, ende eenighſins ghelijck aen de witte eet-baere goede Campernoelien, waerom op het verſchil ſeer dient ghelet. Den ſtele is eenen kleynen vinger dick ende lanck, doch is onder een weynigh dicker, ende als met een boordeken verdickt oft omgheſlaghen, hebbende een dun cort ſtompken met eenighe teere cleyne wortelkens. Deſen ſtele ſtaet inde midden teghen de ſchotel, even eens als een aſch inden dom. Deſe Fungi is ſeer aenghenaem en ſoet van ſmaeck, ende vol waterachtigh ſop, maer ſy is ſeer lijmerigh, en vet: ſy laeten haer ſeer lichtelijck van haere puyſtkens ontlaſten en ſuyveren, want het velleken ſeer ghemackelijck afgaet. IOAN. BAUHINUS meynt dat deſe puyſtkens maer by gheval en comen, ende niet altijt eyghen hebben; de welcke ſeer gladt en effen waeren. Tot volcomen kenniſſe ſijn hier twee figuren met de letter K voor ooghen gheſtelt.

Somwijl

Somwijl ſoude deſe Fungi voor mijne achtentachentighſte goede aenghe ſien worden; het welck grootelijckx ſoude gheſaelt ſijn. Bemerckinghe.

Sy worden ghevonden tweemael in het jaer, maer meer in September als in het voor jaer: haere plaetſen ſy ſeer onſeker aen tewijſen, want ick deſe meer als op tien verſcheyde plaetſen bevonden en geſien hebbe. Tijdt en plaets.

Seker ongheval door deſe Fungi gheſchiet.

IOAN. BAUHINUS betuyght, dat ſeker Borger van Montpelgaerden (ſijnde een bedaeght ſterck lichaem) in deſe mijne 51. Fungi bedrogen ſijnde, de ſelve voor goede hadde doen koken, ende vande ſelve ſeer overhaeſt ghegeten, den welcken van ſtonts aen overvallen is met groote wallinghe tot braken, voelende groote drayinghen in het hooft: eyndelijck gheene macht hebbende, ſijne lidtmaten verſtijvende, is blijven legghen in eenen ſwaren ſlaep, ſijnde van cleynen pols, met groote vreeſe van te ſticken &c. hoe wel noch door Theriaca ende andere ghenees middelen is becomen.

52. L

Ick heb in het jaer 1671. den vierde September twee mijlen van Antwerpen tuſſchen twee dorpen, te weten Boom en Artſelaer, deſe Fungi (tot noch toe aen gheene Auteuren bekent) bevonden, die ick ghenaemt hebbe de *Geile ſchadelijcke Africaen Fungi* in't Latijn, *Fungus luteus Africanus perniciosus.* Naem.

Noydt heb ick eenigh ghewaſch bevonden ſoo ghelijck aen onſe Africaen oft flueele bloemen, als deſe Fungi. Sy is plat, recht en effen van ſchotel, met een ſacht, droogh, bleeck geil velleken bewaſſchen: de randen ſijn rondtſom gheſlipt: ſy is dick, en van binnen wit van vleeſch, maer haere wittigheydt verandert haeſt. Deſe en heeft noch mergh noch plues, maer ſy is onder beſet met eenighe ſtoffe, ſeer ghelijck aen het onderſte dat teghen den ſtoel der artiſiocken ſtaet als cort hayr, het welck men uyt werpt: het ſelve is heel dun, ende hoogh-gout geil van coleur: het is ſeer van ghedaente als de mater bloemekens met de buyskens, ſijnde vol kleyne gaetkens, als pijpkens. Den ſtele is boven heel dick, ghelijck het kropken van een Africaen bloem, daer het zaet in ruſt; ende den ſelven ſtele verlieſt ſigh allengeskens, ſijnde onder een dobbel ſtroy dick: hy is ontrent twee duym lanck met eenighe kleyne wortelkens: den ſelven is vaſt van vleeſch, maer ſeer roſch van coleur, ende heel duf van reuck. Deſe Fungi is van buyten en binnen gheheel droogh uyt haer ſelven, ſoo dat ſy wel in de aerde ſtaende gheheel verdrooght. Gedaente

Eenighe

Plaetse. Eenighe besonderde plaetsen aentewijsen is niet doenelijck, want dese in verscheyde plaetsen te vinden sijn ; doch meer inde bosschen, als in vlack veldt. Den tijdt heb ick in het eerste beschreven ende aengheweſen.

53. M

Naem. Het is ghewis, dat dese mijne dryenvijftighste, met de letter M door twee figuren vertoont, sekerlijck sal aenghesien worden voor de selve soorte die in het naervolghende VI. Capittel met de letter A aldaer gheschildert staet ; doch het verschil is meer als ghemeyn. Ick heb dese *de quaede Eycke fungi*, in't Latijn, *Fungus perniciosus quercetus* ghenaemt : ende van Clusius in't Hooghduytsch Bingslin gheheeten, de welcke de eerste van sijne negentiende beschreven staet.

Gedaente Dese is een weynich verheven van schotel, in de midden opt hooghste met een bultken : sy is met bruyn root en geil beschildert, seer leelijck en onsienelijck van coleur. Desen hoet is twee duym breedt, seer slijmerigh, onder met grauw geil mergh vervult, met menichte kleyne bruyne plecxkens : den randt is een weynich omgheslaghen : den stele is ghemeynelijck crom gheboogt, ende van het selve coleur als den hoet van boven is, twee duym en half lanck, ende ghelijck een dun ghemeyn riete buysken dick, onder met eenen merckelijcken bessem van wortelkens : Clusius seght dat sy strepen (dat is plues) hebben, in het gene hy ghefaelt heeft : want het mergh is merckelijck dick van stof, het welcke seer stinckende is, en blauw wordt.

Tijdt en plaets. Sy sijn een laete soort, ende worden meest ghevonden in de Eyckebosschen, de welcke alle seven oft alle vijf jaer ghecapt worden.

Het VI. Capittel.

Beschrijvinghe van de tweede soort van de schadelijcke Eycke-fungi.

Nom. 21.

54. A

Naem. OP dat den Leser het onderscheydt soude aenmercken tusschen onse voorgaende eerste *Quaede Eycke fungi*, ende dese tweede, soo ist, dat hier twee figuren (ghelijck van de eerste) vertoont sijn, de welcke de tweede soort van Clusius negentiende beschreven is : ende ick sal dese de *Swerte Eycke-fungi* noemen, in't Latijn *Fungus perniciosus quercetus niger.*

Gedaente Tusschen dese Fungi ende de eerste is soo danigh verschil, dat sy te samen nimmermeer voor een selve soort connen bekent worden, alsoo den hoet

N°.21

hoet veel hoogh ronder verheven ende de helft grooter is, boven swart, met bruyne doncker geile vlecken; onder met seer vast, dick, vuyl, geil mergh ghevult. Den steel is recht, en veel dicker, heel wit grau van coleur, binnen vol en sacht van vleesch, onder hebbende gheenen wortel: op den selven tijdt en plaets als vande eerste gheseyt is, sijn dese te vinden.

Een derde Eycke-fungi sonder figuer.

55.

ALsoo ick inde beschrijvinghe vande ~~vijfendert~~ dryenvijf tighste quaede ghe- Naem.
seydt hebbe, dat CLUSIUS betuyghde de selve met strepen (het welck plues is) beset te sijn, het gene ick anders betoont hebbe; soo sal ick den Leser eene vanden selven ghestachten, plues in hebbende, vertoonen, die ick ghenaemt hebbe, de *Derde Eycke-fungi met vuyl grau plues*, in't Latijn, *Fungus tertius quercetus multis leucophæis striis*. Dat dese haer figure niet vertoont, is om dieswil dat de plaet gheteeckent was eer ick dese naer mijne gheneghentheyt heb connen becomen.

Op den thienden September in't jaer 1673. heb ick dese becomen on- Gedaente.
trent Antwerpen, tusschen eenen Abeel en Eycke-boom, beneffens den ghemeynen wegh, in een uyt-ghesteecken diepte, uyt de welcke de boeren den kant hadden opgheworpen. Den hoet van dese was by naer dry duym breedt, seer plat van ghedaente, met een bruyn soetachtigh vel overtrocken, seer blinckende, al oft hy met gom hadde betreecken gheweest, nochtans droogh, ende niet lijmerigh. Den randt van den hoet was seer ghelijck onder omgherolt, aen welcke onderste sijde eenigh wol oft corte hayrkens waeren: teghen desen randt verloren dese rechte teere strepen, oft grau plues, haer selven, de welcke soo scherp als een mes waeren, ende soo dicht neffens malcanderen stonden alst moghelijck was: dese strepen naemen haer begin uyt de helft vanden stele, van onder opgaende, op de maniere als de sestighste de ghene hier volghen sal.

Den stele was ontrent twee duym lanck, ende eenen kleynen vinger dick, sijnde van buyten grau, ghelijck het plues, maer van binnen heel Castani bruyn, vol en vast van vleesch, onder crom met eenen wortel met veele verselinghen. Den hoet was van binnen vast en heel wit van stof, die genoech vleesch hebben om met een dosijn eene portie te bereyden in dien sy goet waeren, doch sy wirdt op den selven stondt als een 56.
bruyn roode castani-schelle, met eenen swaeren banghen reuck besocht. B.

Noch verscheynt hier wederom een seer ghemeyne ende schijn goede Naem

 bedrie-

bedrieghelijcke, nochtans seer quaede, de welcke ick beschrijven sal met den naem van *De vruchtbare tichel coleur quaede Fungi*, in't Latijn, *Fungus fœcundus colore lateritio perniciosus*. Dese dunckt my de tweede vande dryentwintighste van CLUSIUS te sijn sonder van hem de figure te vertoonen.

Gedaente. Met twee figuren worden dese voor ooghen ghesteldt: ende dat ick dese vruchtbaer noeme, is, om dat de selve altijdt met een jonck-voorts brenghende te voorschijn comt: het hoofdeken is eenen duym breedt, seer aenghenaem, vlack verheven, van soodanigh roodt coleur als de tichel steenen oft careel steenen sijn, met een weynigh doncker bruyn ghepleckt: het randeken is een weynigh omgetrocken, onder vol schoon bleeck tusschen geil en roodt plues: den stele is by-naer dry duym lanck, ende eenen kleynen vingher dick, onder dicker als boven, den welcken seer wit van coleur is, onder met eenighe kleyne wortelkens. Sy sijn van binnen grau en vast van vleesch, maer stinckende en doodelijck.

57. C

Naem. In dese Fungi wordt betoont, hoe dat sommighe vruchten den mensch schadelijck sijn, de gene aen de beesten goet sijn. CLUSIUS steldt dese sonder figuren voor sijne achtiende quaede, die hy in het Hoogh-duytsch naemt Kuchling/ dat *Koe Fungi*, in't Latijn *Fungus vaccinus*.

Gedaente Al ist dat CLUSIUS in sijne beschrijvinghe twee soorten van dese wilt vertoonen; nochtans heb ick geen verschil connen bevinden hoedanige neerstigheydt dat ick ghedaen hebbe, soo dat dese dry figuren hier naer het leven syn aenghewesen, te weten, een kleyne met een groote, ende een omghedraeyde. Dese dry figuren sijn op de selve forme, grootte, wijde, hooghde van hoet, dickte en lenghde van stele, ghelijck de selve altijdt in het leven haer vertoonen: haer bovenste vel is uyt den bruyn rooyen, als met eenigh saffraen ghemenght: onder hebben sy vast wit grau plues: den hoet is wat taey en vast van stof. Den stele is rosch grau, van binnen vol en vast.

Tijdt en plaetse. Noch is dit een laete soort van den Herft: sy comen veel te voorschijn aen de canten van de grachten, in de velden, ende oock somwijl onder de speurri, ende in de weyden.

Fungi goet voor de beesten. Van dese seght den voornoemden schrijver, dat de koyen seer geiren eten, ende haer niet schadighen: nochtans beschrijft hy de selve als een quaede voor de menschen. In Brabant sijn dese seer weynich te vinden; nochtans heb ick de selve dickwils ghehadt, doch ick meyne dat CLUSIUS in dese bedroghen is, ende qualijck aengheteeckent heeft, aenghesien dat de selve beesten seer geiren mijne dertiende goede, (dat is den *Slacken stamper*) eten, de welcke dickmael bruyn roodt is: want dese tegenwoordighe quaede is seer doodelijck; soo dat ick niet can aennemen, dat

dat de koyen dese etende sonder onghesontheydt blijven souden: oft het soude konnen wesen, dat soo weynighe ende kleyne portie in soo grooten lichaem niet hinderlijck en is: oft dat haer oock van de natuer bekent sijnde dese Fungi, haer als een ghenees middel conde dienen; ghelijcker-wijse dat den mensch veele venijnen ghebruyckt als medecijn. Het verborgen der nature is my hier in onbekent, alsoo het oock can sijn, dat dese aen de koyen geen venijn en is, het gene aen de menschen, oock aen de schapen en geyten nochtans hinderlijck wesen soude, ghelijck in verscheyde kruyden bekent is. 58. D

Den weetgierigen Leser wort hier een selsaeme Fungi naer het leven voor ooghen ghesteldt, de welcke ick bevonden hebbe in het jaer 1671. den elfsten September, de welcke ick by geene schrijvers bekent vinde. Dese heb ick *De omghekeerde puyst-achtige quaede Fungi*, in't Latijn *Fungus perniciosus inversus pustulatus* ghenaemt. Naem

Haer schotel is boven inwendigh hol, teghen de naturelijcke ghewoonte vande andere Fungi, de welcke boven rondt ende verheven sijn. Dese is seer ghelijck aen een omghekeerde muts, ontrent dry duym wijt, in welcke holligheyt sy seer effen en bruyn van coleur is, meesten-deel in de midden beset met vele witte uyt-wendighe puggelkens. Aen de buytenste cant is sy niet anders als sneeuw wit plues, het gene soo dicht nessens den anderen staet, als de oogh sien can: welck plues vast staende is teghen den voornoemden bruynen gront, soo dat dese geen vleesch te coop heeft, behalven in den gront, ontrent den stele, al waer het oock wit is. Gedaente

Den stele is dry duym lanck, ende gheenen kleynen vinger dick, van buyten wit, en van binnen ghelijck hol, met een weynigh wit teer mergh in. Onder aen den wortel heeft sy als eenen boordt oft omgheslaghen zoom: ende inde midden vanden stele is een wit los-hanghende velleken: haeren stanck is seer swaer en onlijdelijck. 59. E

Op den selven tijdt en stondt is my dese met de letter E verschenen, die ick noeme *De rosse ghescheurde stinckende Fungi*, in't Latijn, *Fungus rufus lacerus foetens.* Naem.

By naer twee duym is den hoet breedt, seer scherp hoogh verheven, seer ghescheurt en ghesneden van het bovenste vanden top tot onder aen den randt, al waer sommighe cloven noch vast sijn. Sy heeft een grau rosch van coleur, soo wel boven als het binneste, cort plues. Den stele was bynaer dry duym lanck, ende als een ghemeyne schrijf-penne dick, heel wit en vast van vleesch, maer seer stinckende. Ick gheloove, als die langher had ghewasschen, grooter soude ghewor- Gedaente

60. den hebben, ende meerder doorsneden ende ghescheurt sijn.
F Clusius beschrijft hier sijn eerste van sijne seventiende, die hy in't
Naem. Hooghduytsch Hoʒ grepllen noemt, van welcken naem de uytlegginghe my onbekent is, alsoo ick dese *De schadelijcke bruyne moeder Fungi*, in't Latijn *Fungus maternus rufus perniciosus* noeme.

Gedaente Tot voldoeninghe van den Leser sijn hier twee figuren uyt den gheschilderden boeck van Clusius naer ghetrocken, ende uyt den selven beschreven; want ick by mijne ghedachten dese noyt anders ghesien hebbe.

Volghens het schrijven van den selven Clusius, soo is den hoet van dese Fungi neghen duym breedt, dat is, een groote spanne van den duym tot den kleynen vingher, het welck hy *Dodrans* noemt. Daer nochtans sijne figure maer vier duym gheschildert was. Desen hoet is plat en inghetrocken, seer bruyn, ghelijck de bruynste castanie schellen diemen vinden can, treckende seer naer by het swert: in de midden boven den stele met eenigh vuyl geil besmoddert: den randt is seer aenghenaem onder omghesoompt, ende sy is onder beset met cort en vast plues, het welck sijn beginsel uyt een derdedeel van den stele heeft, ende groengeil van coleur is, zijnde het selve seer recht neffen elckanderen. Den stele is van den selven coleur als de schotel, dry duym lanck, ende eenen kleynen vingher dick, aen welck onderste der selver steel altijt een kleyn uyt schiet ende ionck voortscomt, als een lanckachtigh ovael schijfken,
61. een weynigh lichter van coleur als de groote. Dit is oock een laete van
G den Herft.
Naem. Hier is nu een tweede van de twelfste quaede van Clusius, die hy den naem van Fliegen schwammen in het Hooghduytsch gheeft, dat is, de *Vlieghen Fungi*. Dese behoorde tot onderscheyt vande naervolghende ende meer andere *Vlieghen Fungi*, de *Purpere ghevleckte met het swart plues* te heeten, in't Latijn *Fungus purpureus macultacus striis nigris*.

Ghemeynelijck is den hoet van dese Fungi niet gheheel rondt, maer meer lanckachtigh, oock den randt uyt en in gaende, wat meerder als dry duym breedt, altijdt boven een weynigh in ghetrocken: welck velleken met verscheyde coleuren bevleckt is, waer van het meeste purper is: de andere sijn grau, bleeck purper, saffraen-geil, bloedt-roodt, en andersins. Onder is sy met swart plues dicht beset vande stele tot aen den randt vande schotel. Den stele is de lenghde ende de dickte van eenen kleynen vinger, aen het onderste wat dunder, bleeck geil rosch van buy-
Vergif ten, van binnen grau ende seer ondeughende.
voor de Dese Fungi eten de vlieghen soo graegh als suyker, niet teghenstaende
vlieghen. dat

dat sy haeren smaeck met haer leven uyt blusschen , alsoo dese Fungi groot fenijn en doodelijck sijn.

In September en October sijn dese in de bosschen over al veel te vinden, besonder in het lant van Lutsenborgh, ende ontrent Luyck : in Brabant sijn dese oock meer als ghenoch , maer sijn aen de boeren ghenoch bekent. Tijdt en plaets.

62.

H

Van al de beschrijvers der Fungi wordt dese tweeensestighste de *Knop Fungi* ghenaemt, welcken naem ick niet en sal verdooven : maer om dieswil dat ick noch een knop Fungi ghenaemt hebbe, soo sal ick dese de *Knop Fungi met den ghedraeyden stele* noemen , in't Latijn , *Fungus nodosus pediculo tornato*: Naem.

Het lichaem van dese en is gheenen hoet, oft schotel, maer eenen rechten fatsoenelijcken knop , met eenighe vlacke puttekens en heuvelkens, uyt en ingaende : den selven knop besluyt sijnen stele seer vast in sich selven , ende is anderhalven duym dick , ende somwijl twee duym: hy is seer ghemengelt van coleur , als wit , bruyn en rosch te samen. Al ist datdesen knop selden een weynigh open gaet, soo is hy even wel van binnen hol , met eenigh heel teer dun grau mergh in : den stele is eenen duym dick , en twee duym lanck, onder een weynigh dunder , met een puntken daer hy mede in de aerde staet , ende den selven is op twee plaetsen met seker ronde ringhskens bewasschen , ghelijck de figure hier naer 't leven vertoont : den stele is van den selven coleur als den knop. Gedaente.

Dese is de derde van de dryentwintichste quaede van Clusius , ende van Ioan. Bauhinus sijne achtenvijftighste.

Ontrent October , by de water straten , in de morasachtighe weghen , ende uyt rotte boomen die in het water en morasch ligghen, comen dese veel te voorschijn. Tijdt en plaets.

Het VII. Capittel.

Beschryvinghe van verscheyde schadelijcke roode Fungi , soo groote als kleyne , ende besonder van de vlieghen Fungi.

Ghelijckerwijs de swerte aerde ons soo menichvuldighe aenlockende schoone coleuren der bloemen vertoont, van ghelijcken brenght sy seer schoone roode en blosende aenghenaeme Fungi te voorschijn , wiens schoonheydt vol bedrogh en fenijn is. Ende ghelijck de schoonheydt der redelijcke creatueren dickmael een doodelijck vergif der zielen

 is,

is; soo sijn meestendeel dese Fungi een schoon en soet aen-lockende
Nom.22. vergif voor de beesten, besonderlijck voor de vlieghen, de welck met ee-
63. nen graghen ongheregelden lust hier op vallende, haer te bersten snoe-
A pen, oock van het minste sap dat sy hier uyt suyghen: waerom ick dese.
Naem. Dry naervolghende soorten *Den doodelijcken vlieghen heunigh* ghenaemt hebbe, in't Latijn *Mel muscarum venenosum.* Dese worden van TRAGUS, VALERIUS CORDUS IN DIOSCORIDEM, in't Latijn *Fungi muscarii*, dat is, *Vlieghen Fungi* gheseydt, ende in't Hoogh-duytsch **Flieghen schwammen.** Het onderscheydt in dese dry achtervolghende *Vliegen Fungi* is seer verscheyden van elckanderen, het gene in jeders bysondere aenwijsinghe sal claerelijck ghesien worden: waer van dese eerste de vierde vande twaelfste is van CLUSIUS.

Gedaente. Dese en vertoont haer noyt alleen, als met haer tweede, vande welcke, als de volwasschen ende alder grootste haer laet sien, is den hoet vijf oft ses duym breedt; ende de kleyne jonghe, uytspruytende ghelijck eenen ronden knop, is twee duym breedt, doch te samen vanden selven bloedt rooden coleur: ende den stele naer advenant dunder en corter, nochtans uyt eenen crop vanden wortel voorts-comende: ghelijck de letter A hier aenwijst.

Den grooten hoet is seer rondt hoogh opgheswollen, ende schoon bloedt roodt; dogh soo roodt niet als de jonger, de welcke met vele uyt den witten vleckxkens ende duyster baerdekens, door malcanderen getoghen sijnde, bevleckt is. Onder is den hoet met dick swart lanck plues bewasschen. Den stele is dry duym en half lanck, en eenen duym dick, maer aen het onderste deel als eenen knobbel, veel dicker, ende als omghesoomt: welcken knobbel met dicke swarte voren in sijnen omvanck doortrocken is.

Tijdt en plaets. Dese wordt in de capbaer bosschen in de maendt van Augisti veel ghevonden, want ick dese in de gheseyde maendt ontrent Beirlaer, een Dorp ontrent Lier, in't jaer 1669. veel ghevonden hebbe.

Kracht ende werckinghe. Ontrent Franck-foort in Duytsch landt, en elders daer ontrent, brenghen de boeren dese te coop, om dieswil sy wel weten dit een vergif voor de vlieghen is: ende de selve al daer in stucken ghebroken oft ghesneden sijnde, worden de selve stucken voor de vensters der saletten, winckels, keuckens gheleydt, alwaer de vlieghen en horsels comen opsitten, ende etende, daer neffens doodt vallen.

N°. 22.

De tweede vlieghen Fungi.

64. BC

DEse tweede vlieghen Fungi heb ick om de naerbeschreven reden van haer roodt coleur, de *Fermillioene vlieghen Fungi* ghenaemt, in't Latijn *Fungus muscarius miniatus.* Naem

Al ist dat ick dese met twee verscheyde letters aenwijse, soo sijn dese dry figuren een en de selve vrucht: wel verstaende, dat desen kleynen toe-ghesloten knobbel met de letter B het eerste wesen ende voortscomen aen-wijst, als wanneer sy maer eenen grooten duym breedt is, ende vande selve hooghde met soodanighen dicken corten stomp, uyt den welcken daer naer soodanighen langhen steel comt te groyen, als de neffenstaende met C hier aenwijst. Gedaente

Dit cleyn klompken is fermilioen roodt van coleur, met menichte witte pocken en puysten vervult, het welck soo groot wordt ende uytwast, dat den platten hoet somtijts vijf duym breedt is, met het gheseyde roodt coleur, welcke voorseyde pocken, in eenighe witte en swerte ronde pleckskens sich verandert hebben; ende den selven hoet is als dan met cloven aen den randt ghescheurt. Onder is de schotel seer wit, vol grauw plues, het welck met een wit vel heeft beset gheweest, dat aen den stele, afghebroken sijnde, vast ghebleven is.

Den stele is eenen halven voet lanck, de selve maete ghelijck op de eerste plaete van de goede Wey campernoelien in het eerste Deel aenghewesen staet, dat is, vijf duym en een half: en desen steel is eenen goeden vingher dick, aen het onderste van den wortel met eenen ronden knobbel, van buyten en van binnen wit, in haer ionckheydt vast, maer in de outheydt binnen hol, soo dat ick tot volle kennisse hier dry figuren neffens ghestelt hebbe, de welcke met B en C aengheteeckent sijn.

De derde Vlieghen Fungi.

65. DE

BY Clusius is dese mijne derde, sijne vijfde van het twelfde quaet geslacht, de welcke by den selven niet anders als met den voorseyden naem van *Vlieghen Fungi* bekent is. Van dese heeft Clusius gheene figuren, waerom ick hier van ghelijcken, als van de voorgaende, wederom dry figuren naer het leven vertoont hebbe: ende sy is van my ghenaemt, *De rosse vlieghen Fungi met den dicken steel*, in't Latijn *Fungus muscarius subrufus pediculo crasso.* Naem.

Gedaente In gheen ghedeelte heeft dese met de voorgaende eenighe ghelijckenis, alsoo dese in haer eerste opcomst soo langh van stele sijn als sy in haere volle wasschdom becomen connen, aen het onderste seffens dick, maer in de midden en boven veel dunder: op haer dunste plaets eenen grooten vingher dick, ende onder by naer eens soo dick. Dese stelen sijn ghemeynelijck in haer volcomentheydt vijf duym lanck, ende ghemeynelijck wat krom, buyten als rossche pot-aerde van coleur, met eenighe grauwigheyt ghemengelt, van binnen grau en voos van vleesch, heel flauw en laf van reuck.

Den hoet in haer eerste uytcomen is van wesen als de letter D hier aenwijst, ontrent twee duym hoogh en breedt: maer volwasschen sijnde, is hy onder vijf duym en half breedt, ghescheurt en ghesneden in den randt: den selven is heel scherp hoogh verheven, seer ghelijck aen een Parasol: haer coleur is soo vremt en onghemeyn, dat het by naer niet te beschrijven is: haer meeste coleur is seer aen pot-aerde ghelijck, met roodt, bruyn, en met vuyl doncker geil oft ros bevleckt: haer leelijck coleur betuyght ghenoechsaem haer ondeught. Den hoet is heel dun van stof, by naer geen vleesch aen hebbende, niet anders als seer
66. dick, lanck swert plues, waer tusschen datmen eenen donckeren purperen grondt siet vertoonen. Dese is de randen van den hoet niet inghe-
F slaghen, maer seer scherp en dun.

Naem Wederom heb ick in het jaer 1671. in de maendt van Iunij ontrent Antwerpen dese naer beschreven Fungi bevonden, de welcke ick *De roode navel Fungi* ghenaemt heb, in't Latijn *Fungus umbilicosus ruber*.

Gedaente Ick soude dese Fungi in den eersten voor een goede aenghesien hebben, als wanneer haer eerste wesen den hoet eenen duym breedt was; maer als dese tot smorghens op mijne tafel gheleghen hadde, was sy dry duym gheworden, ende soodanigh, dat haer plues rondtsom den randt uytghewasschen was: welck uytwasschen, ende uyt der aerde sijnde, een groot teecken van quaet is: want al ist dat oock onder de goede eenighe veranderingh gheschiet, soo en gheschiet de selve in soo corten tijdt niet, noch soo merckelijck in grootte oft veranderingh; het welck ick met grooten aendacht bespeurt hebbe. Den hoet is met eenen put
67. in ghetrocken, ende schoon bloedt roodt van vel, van onder sneeuw wit plues, ende niet dick van stof. Den stele is sneeuw wit van buyten en
G binnen, twee duym en half lanck, ende eenen kleynen vingher dick.

Naem. Op de selve plaets en tijdt heb ick dese *Purpere tweelingh*, in't Latijn, *Geminus purpureus*, ghevonden

Gedaente Het hoofdeken van dese is een duym groot, seer schoon purper oft

lack:

lack : onder vol wit mergh , maer gheen plues als de voorgaende heeft : het selve mergh is met kleyne swerte vleckskens besprinckelt:den stele is by naer twee duym lanck,onder heel dick,en boven heel dun , als groen en bruyn geil van buyten,en binnen grauw. Dese is met een ionck aencomende Fungiken van het selve wesen ende ghedaente in al haer deelen , naer proportie als de groote : tot welcken eynde op dat den Leser soude voldoeninghe hebben , hier twee figuren met G vertoont sijn.

H 68. Naem.

Noch sijn hier neffens twee figuren met H aenghewesen de eerste van de dryentwintighste van CLUSIUS, die ick *De kleyne purpere quaede* noeme , in't Latijn , *Parvus purpureus perniciosus.*

Gedaente

Dese is seer schoon purper , vermaeckelijck om te sien : het hoofdeken als een kusken verheven , eenen duym breedt , onder de randekens seer aerdigh omgheerolt , alwaer het wit plues met sijne strepen onderloopt. Den stele is eenen duym lanck , onder een swaeneschacht dick , maer seer teer teghen het hoofdeken staende , alsoo het selve lichtelijck afbreeckt : den selven stele is oock binnen wit en vast van stof.

Een twijfelachtighe tweede soort : de welcke het ghetal niet vermeerderen en sal , al is sy even quaet.

ONder dese voorschreven soort sijnder menighten , de welcke seer bleeck roodt blosende en wit sijn , seer schoon en aenghenaem. Als dese ionck sijn , soo sijn sy meer voor een goede als voor een quaede te houden ; oock al ist dat dese blosende oudt sijn , soo soude ick de selve voor een twijfelachtighe derren aenteeckenen , want als ick dese vier daghen bewaert hadde , soo en beerfden sy noch stanck noch blauwigheyt ; hoe wel dat de selve weynigh stof tot het koken konnen bybrenghen. Den sestiende September 1672. heb ick dese veel gheplucket ende gheschildert naer 't leven.

Tijdt en plaets.

Ghelijck ick van mijne twee voorgaende roode soorten ghesegdt heb , dat sy in Iunio van my bevonden sijn,soo nochtans comen de selve oock met dese teghenwoordighe ontrent October te voorschijn,ende ghemeynelijck op verotte plaetsen van modder, most, schimmel en diergelijcke.

69. I

Druck fout van Ioannes Bauhinus.

Naem. Druckfout van

HIer dient neerstigh bemerckt den grooten misslagh inde beschrijvinghe deser *Fungi* van IOAN. BAUHINUS,de welcke dese quaede figuren by de beschrijvinghe van sijne negentiende goede stelt,ende nochtans de selve

69. selve sijne derde van sijne dryenveertighste aenwijst, ende aldaer be-
I K schrijft: welcke druck fout breeder te lesen is aen het eerste Deel, het tweede Tractaet, in het VI. Capittel.

Naem. Dese mijne negenenseſtighſte, is van CLUSIUS de derde van sijne sestiende, ende van IOAN. BAUHINUS sijne derde van sijne dryenveertighste, de welcke van my ghenaemt is de *Hayrighe Fungi*, in't Latijn *Fungus comatus*, oft *de rossche calotte*, *Coma fictitia rufa*.

Gedaente. Ghemeynelijck is dese den stele vier duym lanck, ende de dickte van een strooken, oock binnen hol: den selven is buyten rosch, oft als de careel steenen van coleur sijn. Op desen langhen dunnen stele is de forme van een hoogh verheven hoofdeken, ghelijck de dry figuren met de letter I en K hier neffens, naer het leven ghetrocken sijnde, seer naturelijck aenwijsen: tot welcken eynde hier dry verscheyden vertoont sijn. Dese sijn seer ghelijck aen de ghemaeckte calotten, alsoo dese stoffe weynigh te gaeder cleeft, maer als met strenen, vlocken, oft klissen hair van malcanderen bescheyden ende ghescheurt sijnde, van het selve rosch coleur als den steel is; de welcke seer stinckende sijn. Sy schijnen van buyten met een vel te samen te houden, even eens als eenich hayr dat met water te gader ghestreken is, want sy onderwaerts oft van binnen eenigh plues oft strepen vertoonen, van den selven coleure als sy van buyten sijn; al ist nochtans dat CLUSIUS seydt, dat sy swerte strepen hebben, welcke swertigheydt sy eerst becomen door haere bederffenisse: want ick van dese soorten van menichten verscheyden coleuren bevonden hebbe, volghens de nature van den gront daer sy uyt voortscomen: als by ondervindinghe dese teghenwordighe rossche ick bevonden hebbe op oude verstorven balcken, de welcke langhe jaeren in eenighe huysinghe oft schuere gheleghen hadden, in de locht ghebrocht sijnde, door den reghen ende houtachtighe rottigheydt, dese daer uyt te voorschijn quamen.

Veranderingh. Noch heb ick van dese seer aschgrauw oft grijse bevonden, de welcke van onder haer plues peck swert was: ende dese was haer gheboort plaetse, op eenen verschen mest hoop.

Veranderingh. Andere, de welcke geheel in alle haere deelen peck swart waeren, de welcke buyten de locht in een kelder vol rommelingh van brandthout, het gene beschimmelt en rot was, voorts quamen.

70.
L Noch is onder dese een, de gene dickmaels averechts, oft met haer hair omghekeert te voorschijn comt, bynaer ghelijck een bloeme, maer

Naem. meer ghelijck aen eenen bessem, waerom ick dese de *Bessem Fungi* ghenaemt hebbe, in't Latijn *Fungus verriculosus*.

Dese

N°. 23.

Dese is van gheen ander natuer, noch in wesen van coleur, oft anderſins, van de voorſeyde *Calotte*, als dat het hooft met het hayr recht om hoogh ſtaet als een vaghers hooft, oft opſtaende beſſem, ſoo als de letter L hier voor een deel aenwijſt. Voorders is ſy aen alle de andere veranderinghen van coleuren, met de voorgaende medeſuſter onderworpen: ende deſe comen op eene ende de ſelve plaetſen, en tot alle tijden te voorſchijn, oock in den winter, in de meſt-putten ende voechtighe kelders. Gedaente

Het VIII. Capittel.

Vervolgh van ſommighe roode Fungi, met eenighe andere geile, de welcke door my nieuw bevonden zijn.

AEngheſien de eerſte Fungi van deſe plaet ſeer ghelijck is aen mijne vierenveertichſte goede, voor de welcke ſy lichtelijck ſoude connen (door de foute van ſcherpe kennis) gheplucKt worden, door welck mis verſtandt de goede eetbaere een blaeme van quaedt becomen ſouden; daerom dient deſe beſchrijvinghe teghen de vierenveertichſte goede wel gheleſen te worden. Leeſt de eenentwintichſte quaede van Clusius, ende de negentiende van Ioan. Bauhinus, de welcke ſijne goede en quaede onder een ghetal van het ſelve Capittel ſtelt, al waer de dry oneyghen figuren van de voornaemde *Calotte Fungi* te vinden zijn. Ende deſe is de vierendertichſte quaede van Gasper Bauhinus. Deſe neffenſtaende figueren met A en zijn by geene Schrijvers aenghewesen, alſoo ick deſe eerſt van mijn leven becomen hebbe op den 27. September in het iaer 1673. als wanneer ick de ſelve naer het leven heb gheſchildert, om hier op haer beſte voor ooghen te ſtellen. Nom. 23. 71. A

Ick bevinde dat Clusius deſe in het Hooghduytſch noemt, **Falſche greſling**; dat is *Quaede oft bedrieghelijcke Fungi*, in het Hongerſch, **Fenijo alija gomba**; dat is te ſegghen, *De Fungi die onder de Maſtboomen waſſchen*: alwaer ſy by deſe noch twee ſillaben voeghen, **Nem io**/het welck ſy aen alle de quaede Fungi toeſchrijven, dat ſoo veel te ſeggen is, als *Quaedt, ende niet eetbaer*: welcke ſillaben by de vierenveertichſte goede niet bekent en zijn. My docht dat ick met recht deſe *De roode ruyghe ghemarmerde quaede Denne Fungi moeſte noemen*, in't Latijn, *Fungus hirſutus marmoreus ruber perniciosus*. Naem.

Al iſt ſaecken dat deſe verſcheyde perſonagien ſpelen in haer veranderlijck Gedaente

derlijck wesen te vertoonen, soo nochtans sijn dese twee figuren in haer midden wasdom ten toon ghestelt: doch in hoedanigh wesen de selve haer ten toon stellen, hebben vanden eersten af een roodt bleeck bloedt-achtigh kleet aen, het gene met de selve voorts groyt.

Dese eerst te voorschijn comende, hebben een steelken ontrent eenen duym lanck, ende een dun lidt vanden kleynen vinger dick, waer op dat een hoofdeken staet, eenen duym breedt, dick van stof ende verheven, onder den randt seer wijdt omgherolt met roodt plues.

Haer tweede wesen is als de twee figuren met A hier aenwijsen, alsoo de selve naer de levende Fungi met eenen passer ghemeten sijn: selden is den hoet rondt, maer ghemeynelijck uyt en ingaende van randen.

In haer derde ende leste vertooningh is den hoet seer scherp, sonder eenighe ingheslaghen randen, uytghewasschen, als wanner den selven vier duym en half breedt was, boven beschildert bet bloedt roode ringhen, de gene den ronden circkel vande kanten, uyt en ingaende, vanden hoet volghen: tusschen welcke bloedt roode ringhen over handt vervolghens, oock witter oft lichter roode ringhen ghemengelt sijn, de welcke oock breeder sijn als de roode: soo dat dit seer ghelijck is aen seker teurcksche marmer, de welcke met een lichter soort, naer de const ghemengelt is. Onder heeft desen hoet seer vaste strepen van cort plues, dicht neffens den anderen, het welck seer schoon roodt is, bewasschen sijnde als sommighe rouwe netelen met scherpe ruyicheydt, het welck even wel niet stekende is: somwijl sijn onder dese soo rouw bewasschen, als met hair becleedt. Van binnen is dese haer vleesch oock bloedt roodt: den stele is eenen ghemeynen vinger lanck, ende van die ghelijcke dickte: buyten meestendeel heel wit oft een weynigh grauw, maer binnen bloedt roodt, ende hol met een kleyn holte, als een strooyken dick, het welck seer swart is.

Op den tweeden dagh naer haere uytpluckinghe waeren sy seer inghekrompen, ende stinckende. Sommighe Schrijvers heb ick in ghedachten ghelesen te hebben, de welcke verhaelen, Fungi te wesen binnen roodt, de welcke oock melckachtigh sijn, het ghene ick in dese niet bevonden hebbe. Ick ben van ghevoelen dat dese eerder bloedt-achtigh sap als melck souden voorts brenghen.

Tijdt en plaets. Het is een laete soort vanden Herft. De voornoemde Schrijvers seggen, dat dese onder de Denne-boomen, dat sijn by ons Mast-boomen genaemt, voortscomen, ende al daer te vinden sijn, waer door sy den naem van *Denne fungi* in Hongarijen becomen: nochtans sijn de mijne

gheen

ghreen twee mijlen van Antwerpen in een Elſe bosken bevonden. 72.

Deſe teghenwoordighe Fungi, met al de andere, de welcke in deſe plaete te ſien ſijn, heb ick den ſestiende September 1673. naer het leven gheteeckent en beſchreven, van de welcke ick niet heb connen vinden, dat eenighe vande ſelve by jemandt bekent is. Dit is *De violette ghemarmerde kleyne ſchadelijcke Fungi*, in't Latijn, *Fungus parvus violacius marmoreus perniciosſus.* B Naem.

Op dat den Leſer can ſpeuren, dat ick niet lichveerdigh een verſcheyde ſoort van Fungi telle (het welck in deſe van ſommighe Schrijvers om merckelijck verſchil ſoude connen gheſchieden) ſoo ſijn hier twee figuren met haer verſchil in weſen en coleur voor een en de ſelve ſoorte bekent en beſchreven: want, Inden eerſten ſoo en is in deſe tot gheen verſchooningh aen te nemen, dat de kleyne jongher als de groote is; want ſulcks hebbe ick ondervonden van deſe, dat ſy even out waeren, ende op eenen nacht te ſamen voortsghecomen, die ick gheenen voet van elckanderen gheplukt hebbe, &c. Bemerckinghe.

Mijne eerſte met B is den hoet twee duym breedt, den ſtele twee duym lanck, eene kinder kleyne vinger dick, onder heel ſpits; van buyten geil roſch, binnen geil grau van vleeſch, heel vol en vaſt. Den hoet is een weynigh verheven, ſeer blinckende, ſchoon bleeck violet, met ſeker bleeck roſſe ſchoone en teere marmering, in de midden met een roſſe vleck: onder heeft ſy geil groen mergh, het ghene ſeer cort is, ende nochtans buyten den randt vande ſchotel uytwaſt, ten opſicht van haere dunne teere randen der ſchotel, de ghene niet ingheſlaghen en ſijn, nochtans is ſy dick en binnen wit van vleeſch. Gedaente.

De andere oft de tweede met B is den hoet maer een duym breedt, boven inghetrocken met een put, ſeer ſwart purper, ende op haere uytwendighſte deelen bruyn purper, ſonder eenighe ander coleuren gemengelt: den ſtele half ſoo dick als de voorgaende, haer mergh is lijmerigh en grau: nochtans eene ende ſelve vande andere. Den derden dagh waeren deſe al te ſamen ſtinckende, en vol levende roode wormkens. 73.

Dit is *De cleyne ſolferachtighe quaede Wey-fungi*, in't Latijn *Pradellus parvus ſulfureus pernicioſus.* C Naem.

Noch heb ick deſe cleyne Fungi, met C gheteeckent, in groot ghetal ghehadt, alles van een ende het ſelve weſen en fatſoen, als volght: den hoet eenen duym groot, dat is de ronde van eenen ſchellingh, gheheel inwendigh wit en vaſt van vleeſch, boven met een bleeck geil vel becleet, onder met veel dick en lanck roſch plues oft ſtrepen, maer geen mergh: den ſtele ontrent eenen duym lanck, ende als eenen kinder vinger dick, Gedaente

 ende

ende onder aen den woltel met een dicker knobbelken : den selven was buyten en binnen heel wit van coleur, ende in den eersten was den selven stele binnen vast en vol, maer door den ouderdom was hy binnen hol gheworden : welcke stoffe haer selven door het drooghen rondtsom te gader treckt, ende alsoo dese holligheyt veroorsaeckt. Even wel heeft desen steel, noch den hoet, open-ghebroken sijnde, gheene blauwigheydt noch rossigheydt, noch eenighen stanck becomen, want den geur was niet on-aenghenaem, soo dat ick van ghevoelen ben, dese by de
74. Savoyaerts niet quaet wesen souden, hoe wel dat haere stoffe weynigh
D by can brenghen tot de maeltijdt.

Naem. Een tweede geile mede-suster, die ick de *Kleyne saffraen Fungi* ghenaemt heb, in't Latijn, *Fungus croceus parvus.*

Gedaente Den hoet is eenen schellinck groot, dun van stof ende schoon saffraen-geil, oock het plues, ende den stele is in alles van binnen en buyten saffraen coleur, ende is anderhalven duym lanck, ende als een stroo soo
75. dick, onder met een clefken oft slipken, van binnen hol, ende seer
E stinckende.

Gedaente Noch een derde soort, waer van den hoet van de selve ronde van eenen schellinck is, maer seer hoogh verheven als een kusken, bruyn rosch, geilachtigh, den randt rondtsom fraey omghesoompt, waer dat schoon grauw-geil cort plues met strepen teghen groyt. Dese is de dickx-
76. ste van vleesch, ende binnen grauw, den stele een cleynen vingher dick, ende anderhalven duym lanck, binnen hol en stinckende.
F

Naem. My docht, dat ick dese sesenseventichste niet beter aen de ooghen der menschen conde kenbaer maecken, als de selve aen te wijsen door haere naturelijcke coleuren by den padden steen, de welcke van sommighe mans persoonen als eenen vingher-rinck (in het gout staende) ghedraghen worden, de welcke door den grooten ouderdom der padden in haer lichaem groyt, ende voor seker qualen, van sommighe oude Schrijvers, als een behulp-middel wort ghepresen. Dese steenen sijn aschgrauw, met menighvuldighe lichte grauwe tickelkens besprinckelt, ten uytersten ghelijck aen sommighen grauwen vremde marmer steen : alsoo ick van dese padde steenen verscheyde ghesien hebbe, uyt welcke reden dese *Fungi* van my *den Padden steen* ghenaemt is, in't Latijn, *Lapis bufonis.*

Gedaente Het is seker, dat het uytwendigh coleur van dese Fungi in het ghemoet der menschen gheen goedt ghevoelen can veroorsaecken, al is het fatsoen van den hoet oft schotel eenichsins gelijck aen mijne tweeentwintighste goede eetbaere, soo van dickte, van vleesch, ronde, verhevertheydt, als mede de maniere van mergh. Somwijl is den hoet vier

duym

duym breedt, maer selden soo groot, met een aschgrauw vel overtoghen ende besprinckelt oft ghemarmert, ghelijck ick voor desen van den *Padden-steel* gheseydt hebbe: haer mergh is seer dick, lanck en sacht, van het selven aschvervigh coleur, het welcke buyten den randt der schotel uytwascht.

Den stele is dry duym lanck, onder twee duym, en boven eenen duym dick, van buyten het selve coleur als het mergh, maer van binnen wit, doch seer sacht en plat van vleesch, het ghene seer haest blauw en stinckende wordt. 77. G

Naem

Mijne teghenwoordighe sevenenseventighste heb ick *De bruyn grauwe doodelijcke buyl Fungi* ghenaemt, in't Latijn, *Fungus aquilo-cineraceus, tuberosus, perniciosus.*

Gedaente.

Als ick dese soort heb gheplückt, soo was my de memorie seer vertwijfelt van mijne sesentwintighste quaede, waer voor ick dese langhen tijdt ghekeurt heb, oft ten minsten een ionck aencomende der selve: nochtans ist verschil soo merckelijck, dat niet ghelijck en is, soo dat sy met recht een bysonder gheslacht magh ghenaemt worden.

Onder vijfentwintigh vruchten was dese de grootste van allen haere mede-susters. De schotel was meer een ardtbuyl ghelijck als eenen hoet, seer bolachtigh, anderhalven duym groot, bruyn grauw van coleur, van binnen wit en tamelijck dick van vleesch, onder met grauw mergh ghevult: den stele is op de manier van eender peire, onder seer dick, maer boven dun, met een bruyn vel bedeckt, binnen seer vast, vol, en wit van vleesch, welcke wittigheydt haest verandert met blauwe sprinckelinghen, ende seer stinckende sijn. 78. H

Gedaente.

Ick twijfel oft dese achtenseventichste met H een mede soort is van de voorgaende, oft niet, alsoo dese het selve fatsoen van de voorgaende is, doch veel cleynder, ende den stele onder dunder als boven, ende het bolleken merckelijck bruyn-grauw ghemarmert: voorts in al de andere deelen aen de voorgaende ghelijck. 79. I

Naem.

Dese neghenenseventichste heb ick de *Ronde sulfer Fungi* ghenaemt, in't Latijn, *Fungus rotundus sulfureus.*

Gedaente.

De schotel is seer rondt, dry duym en half breedt, ende niet anders als oft haer bovenste vel van solfer was. Den hoet is seer vlack, niet verheven, onder met dick lanck wit plues beset, het welck met een wit velleken is becleedt gheweest. Den selven hoet heeft geen vleesch noch eenighe stoffe, want alles bestaet in het plues met haer overtrocken velleken. In de midden staet eenen rechten stele, dry duym lanck, ende in de midden eenen cleynen vingher dick, maer onder en boven teghen de ta-

fel.

80. fel merckelijck dicker, van buyten en binnen wit van coleur, vol van
K stof: maer sy zijn seer stinckende.

Naem. Een mede soort oft een tweede van de voorgaende, de welcke de *Eyerachtighe solfer Fungi* ghenaemt is, in't Latijn, *Fungus ovatus sulfureus.*

Gedaente Van het selve coleur van den solfer is desen hoet, ghelijck de voorgaende gheschildert, en haer plues en stof al van den selven als de andere: doch den hoet is lanckachtich, als een ovael, anderhalven duym breedt, en dry duym lanck: den selven hoet wordt van den stele niet onderschraeght, oft onderset, maer den hoet light te langhs over den stele, seer crom en ongheschickt. De letter K vertoont haer levens wesen. Den stele is veel dunder en langher als de voorgaende, dat is, eenen cleynen vingher dick, ende over al van ghelijcke dickte, en vier duym
81. lanck, gheheel van buyten en binnen sneeuw wit, behalven ontrent den
L wortel een weynich bruyn: het vel, daer haer plues mede becleedt is, blijft rondom aen den stele ghehecht, als hier te sien is.

Gedaente Dese is den hoet eenen duym breedt, wat hoogh verheven doorghedronghen, met een grauw velleken, teghen de welcke gheen vleesch
82. noch stof en is, al waer het lanck bruyn grauw plues dicht teghen aen-
M staet. Den stele is anderhalven duym lanck, ende soo dick als dicke duyve pennen, binnen vol en vast, maer duf van geur.

Gedaente Het is seker, dat dese een tweede soort van de voorgaende is. Den hoet is van de selve ronde als de voorgaende, doch vlack en plat, heel rosch van velle; haer vleesch is eenen goeden mes rugghe dick, ende seer wit, onder met heel cort wit plues beset. Den stele is eenen goeden duym lanck, ende veel dunder als de eerste, evenwel vol en vast van stoffe, buyten bruyn soetachtich van coleur. Dese en heeft naer seven daghen gheen veranderingh vertoont, als wanneer haer vleesch binnen even wit was.

Tijdt en plaetsen heb ick van dese in het beginsel aenghewesen.

Het IX. Capittel.

Behelsende meestendeel de Fungi, de welcke uyt rot hout, mest-hoopen, oft ander schimmel voortscomen.

Op dat den Leser het verschil soude aenmercken, hoe dat eenighe saecke uyt teerder stoffe sijnen oorspronck ende voedtsel heeft, dien volghens oock veel teerder is als het gene uyt grove, dicke en swaere

A
A
A
B
B
C
C
C
D
E
E
F
F
G
H
I
K
L
M
N
N

ſwaere aerde gheboren ende ghevoyt wordt: ſullen deſe naervolghende 83.
quaede Fungi ghenoeghſaem betoonen.

Tot dien eynde dient ons deſe eerſte met de letter A, de welcke ick A
den *Dunnen meulenſteen* ghenaemt hebbe, in't Latijn, *Lapis molaris gracilis.* Naem.

Deſe ſchijnt wel de derde quaede van Clusius te weſen, hoe wel dat Gedaente
de ſijne aſchgrauw van coleur is, de welcke van my voor gheen tweede
ſoort ſal gheſtelt worden, alſoo de mijne bruyn roſch, ende ſijne aſch-
grauw, een en de ſelve weſen moet: de welcke hy in het Hongerſch
Gancou; ende in't Hooghduytſch **Miſt ſchwammen** noemt, dat
is ſoo veel te ſegghen, als *Miſt Fungi*, die uyt meſthoepen voortſcomen.

Het is ghewis, dat onder deſen gheſlacht veel verſcheyde van coleur Gedaente
ſijn, als witte, aſchgrauw, bruyne,en andere, alſoo ick menichten van
deſe van vremde coleuren bevonden hebbe, waer van ick deſe teghen-
woordighe becomen hebbe op den eenendertighſten Iulij in't jaer 1672.
in onſen hof van het Biſchdoms paleys binnen Antwerpen, de welcke
met haer tweede neffens den anderen voorts-quaemen, waer van de eer-
ſte vertooningh als een balleken was, ende de tweede als eenen ſpitſen
vingher-hoet, ghelijck dit cleyn met A in print aenwijſt. De eerſte
heb ick bevonden dat van ſmorghens tot den noen; ende de andere van
naer den noen tot ſavons, ende den anderen dagh ſmorghens gheheel
volwaſſchen was, tot ſoodanigh weſen als deſe twee figuren met A in
haeren volcomen waſdom hier vertoonen, de eene recht van boven, en
de andere omghekeert zijnde. Deſe ronde ſchijf, oft den *Dunnen meulen-
ſteen*, was twee duym breedt, ende ſoo ſcherp rondt al oft ſy met eenen
paſſer hadde ghedraeyt gheweeſt, behalven dat uyt den randt eenen beet
van eender ſeughe ghegeten was: welcken bete ſich heel ſwart vertoon-
de. Sy is heel dun van ſtoffe, de ſelve dickte van eender caerte des caert-
ſpel, onder met tamelijck lanck plues, uyt den bleeck ſwarten: welck
plues aen den ſtele corter is als aen den buyten randt der ſchotel. Boven
was ſy met een bruyn roſch effen ringhsken; in de midden de dickte van
den ſtele wat verheven,maer aen de canten bleeck vael van coleur: even-
wel was ſy met ſeer gelijcke plueſe linikens geteeckent,nemende haer be-
ginſel uyt het gheſeyde ringhsken tot aen den buytenſten cant der ſchij-
ve. Den ſtele is dry duym en half lanck, ende een ghemeyn ſtrooy-py-
pe dick, van buyten wit, en binnen hol en ſwart, hebbende eenen duſ-
ſen ſchimmelachtighen reuck. Plaetſe.

Deſe heb ick bevonden tuſſchen een dicke eycke planck ende de aer- 84.
de, ſoo dat deſe haeren oorſpronck uyt het rot hout hadde. B

Van den voorgaenden gheſlachte volght hier de medeſuſter, de welc-

ke ick de *Quaede cattoene Fungi* ghenaemt hebbe, in't Latijn, *Fungus bombaceus perniciosus.*

Gedaente Hier is noodich te bemercken, hoedanighe veranderingh (in dese ghepluckt zijnde, buyten de aerde ligghende) gheschiet is. Voor het eerste, soo sijn dese neffens staende figuren ieder soo groot als sy in het leven haer vertoont hebben. Dese cleyne met B is my in een papierken van seker vrint binnen Antwerpen door sijne maerte toeghesonden, van de welcke my dese verscheyde mael belooft hadde, alsoo hy van de selve meer voorsien was.

Dese was inwendigh blauw swert als inck, nochtans van buyten gheheel met sneeuw witte wolle, als cottoen, dun becleet: welcke vrucht ick hebbe gheteeckent naer 't leven, ende de selve op mijn tafel tot den anderen dagh bewaert, als wanneer dese seer verandert en grooter gheworden was, gheslipt, den hoet doorsneden, den stele tweemael soo lanck gheworden, &c. met al dese veranderinghen ghelijck de ander figure met B hier neffens staende aenwijst. Haere wolle was niet verandert, maer vermeerdert, ende te samen uytghewasschen, den stele, wit en hol, een stroo dick: haer plues peck swert, lanck en seer stinckende.

Tijdt en plaets. Op den vijfthiende Iulij 1673. sijn dese ghevonden teghen het sitten van het ghemack, comende uyt de aerde tusschen het plaveysel, sonder twijfel uyt den salpeterachtighen domp van het secreet.

85. C *Beschrijvinghe van de Bokeleer wijse Campernoelien van Lobel en Dodoneus, oock van de Muscus Fungi.*

Naem. SOnder twijfel sal den naem van *Bokelaer* seer vremt in veel ooren klincken, sonder nochtans de kennisse van dit woordt te verstaen, het welck eenen *Krijgh schilt* oft *Rondasse* beteeckent, soo dat LOBEL dese de *Rondas* oft *Schilt Fungi* ghenoemt heeft, in't Latijn *Fungi clypeiformes.* Ende van dese betoonen sy dry verscheyde soorten: van de welcke de eerste is die hier neffens met C gheteeckent sijn, ende de tweede is een die naer den muscus rieckt; met noch een derde soort, sonder den muscus reuck. Desen ouden naem van *Schilt Fungi* sal haer van my niet ontrooft worden.

Gedaente Dese sijn soo ghemeyn en overvloedigh te vinden, dat van dese noch tijdt noch plaets behoeve aengheteeckent te worden.

Somwijl comen dese een alleen, somwijl twee en dry te gader uyt een cropken vanden wortel. Sommighe sijn seer sloddrich, den hoet uyt en in-

in-ghevouwen ; andere ſijn recht uyt-gheſpreijdt, en ſeer effen van ſchildeken : ſommighe van deſe hebben plues, ende andere niet. Van ghelijcken eenighe hebben op haer onderſte ſijde van den ſchilt tweederley ljnikens, de eene langher als de andere, de welcke nochtans haer te gader beſluyten, jeder in haeren circkel oft ronde ; waer van den buytenſten randt als een lobbe uyt en ingaende is. Sommighe ſijn van deſe ſwart, onder en boven : andere ſijn grau bruyn : de derde ſijn roodt van coleur. Sommighe den ſchilt dry duym breedt, andere eenen duym ; alte-mets oock kleynder, en grooter. De ſtelen vande rooye miſcus ſoorten ſijn vaſt van ſtof : maer de andere ſijn hol, doch al te ſamen crom en ſlom, dry duym, oock vier ; en oock wel vijf oft ſes duym lanck, ende maer een ſtroo dick.

86. Blauwe Fungi van Ioan. Bauhinus.

Hier becomen wy eenighe cleyne Fungi van IOAN. BAUHINUS, de welcke hy beſchrijft onder ſijn negenenſesſtighe Capittel : vande welcke hy eene ſoort ſeght te ſijn oprecht blau, die hy ghevonden heeft ontrent den bergh *Tarreſee* by *Maſmunſter* : welcke kenniſſe oft ghelegentheydt der ghenaemde plaetſen aen my onbekent ſijn, beneffens de *Fungi* van ghelijcken.

De Ruiſpe Fungi.

87. D Gedaente

DEſe cleyne Fungi heeft een vlack hoyken, eenen duym breedt, dun van ſtof, boven wit, met crom en ſlomme ſtrepen gheteeckent, als ofter eenighe dicke perdts-hayr inghedrucht waere : welck ſchotel ſich ghemeynelijck onder een weynigh opheft. Sy is met cort geil plues beſet : den ſtele is binnen hol en ſwart, maer buyten grau, een ſtroo dick, en twee vinghers oft wel vijf duym lanck. Ghemeynelijck ſijn deſe met cleyne ruſpen behanghen, waerom ick deſe de *Ruſpe Fungi* ghenaemt hebbe.

Tijdt en plaets.

Deſe groyen uyt rodt houdt in September, ende met menichten in ſommighe ſchimmel achtigce weyden.

88. E Naem

Met reden magh deſe de *Vuyle Fungi* ghenaemt worden, de welcke in Vranckrijck *La crote* gheheeten wordt : ſoo veel te ſegghen als de *Becladde*, *beſmodderde*, oft *Beſlijckte Fungi*, in't Latijn *Fungus ſordidus ſive inquinatus.*

Gedaente

In Brabandt ſijn deſe in groot ghetal te ſien, inde midden van Octo-ber. In haer eerſte uyt-comen ſijn deſe een cleyn ghemeyne haſenote ghelijck, oft wel de grootte van eenen ſtuyver, onder met diepe voren inde ronde betrocken ; als wanneer den ſtele eenen duym lanck is : doch

ſy worden ſoo groot als eenen Rijcks-daelder, maer ſelden: welcken hoet evenwel rondt ſcherp blijft. Den ſtele ſomwijl acht duym lanck,
89. F ghecheel en in alles bleeck geil, ſoo wel den ſteel als den hoet; doch beclat en ghevleckt, ende oock ten uyterſten lijmerich, ſlijmachtigh, en ſeer ſtinckende.

Naem. CAROLUS CLUSIUS vertoont ons deſe ſelve dry figuren, van de welcke hy niet een woordt en melt, die hy ſtelt onder de beſchrijvinghe van ſijne tiende quaede, de welcke hy by ſijne *Tweelingh* ſtelt, die ick onder de quaede *Boleti* mijne dertiende beſchreven hebbe. Ende op de ſelve manier als CLUSIUS in deſe ghedaen heeft, ſoo heeft IOAN. BAUHINUS aen ſijn tweeenſeventighſte van ghelijcken naer gheſchreven: welcke duyſterheyt in dit aenwijſen mijne kenniſſe ſeer belommert heeft, voor dat my op den ſevenſte October 1673. door de levende vruchten het gedurigh twijfelen verſchoven is, dat ick als nu claerelijck aenwijſen en bekent maecken ſal: want al iſt dat ick met alle uyterſte neerſtigheydt ghelet hebbe, om alle fouten van ſoodanighe natuere te behoeden, ſoo ſou my evenwel in deſe beſchrijvinghe lichtelijck dierghelijcken (als aen CLUSIUS) connen gheſchieden. Om welcke oorſaecke dat CLUSIUS deſe figuren ſonder beſchrijvingh vertoont, is my onbekent: ick heb deſe *De kleyne man cop*, dat is, *De kleyne heul-bol* ghenaemt: want ſy de ſelve ſeer ghelijck is, in't Latijn *Caput papaveris*.

Ick heb voor deſen aenghewesen, op wat tijdt dat deſen gheſlachte van Fungi van my gheſien ſijn: als wanneer mijne twijfelingh, teghen CLUSIUS aenwyſinghe, te ghelijck ondeckt ſijn, ende bevonden dat deſe mijn, ende die van CLUSIUS, de ſelve ſort ſijn.

Gedaente. Deſe ſijn vremt, en malcanderen ſeer onghelijck, ſoo in grootte, dickte, als van fatſoen vanden ſtele; ſommighe eenen duym breedt van krop, ſommige kleynder, ende eenighe eens ſoo groot: onder ſijn deſe als de zaet-bollen vande colle-bloemen, dat ſijn roode bloemen met vier oft ſes blaederen, die in het coren waſſchen, welcke bloemen voor vele ghenees middelen in het ghebruyck ſijn, beſonderlijck voor het pleuris: maer deſe Fungi ſijn wel vier mael ſoo groot van kop oft krop, de welcke ſomwijl met een plaetken oft deckxel boven dedeckt ſijn, even ghelijck de voornoemde heul-bollen met eene ſterre bedeckt ſijn: hoe wel deſe noyt ghelijck rondt ſijn, maer altijdt hoeckigh, boven effen, ende grau van coleur, ſonder dat den randt oyt boven den krop overſteckt: nochtans is deſe vrucht boven heel wijt ten opſicht van het onderſte, alſoo ſy als een peire haer verlieſt. Onder heeft ſy gheſtreept plues, van het ſelve grau coleur: den ſtele is een ſtroo dick, van ſommighe binnen

nen hol, ende van sommighe vast en vol, twee duym lanck. Den krop is ghevult van grau sacht en plat vleesch, het ghene seer stinckende is.

Als dese te out geworden sijn, veranderen somwijl in geil, grau, groen, binnen swart ende seer slijmerigh. 90. G

Wt dese ende de voorgaende soude seer connen ghetwist worden, alsoo in de ghelijckenis cleyn verschil is, ende te meer, aenghesien IOAN. BAUHINUS aen sijn LXX. Capittel dese figuren voor de selve van MATTYS LOBEL valschelijck beschrijft ende aenwijst; want by LOBEL dese figuren noch de beschrijvinghe der selve niet gheroert en wordt, noch bekent is. Met welcke reden can BAUHINUS ons doen ghelooven, dat dese Fungi van LOBEL, ende van DODONEUS, een soort van *Schildckens Fungi* ghenaemt sijn, alsoo de selve boven gheenen schilt noch schotelken hebben, maer in teghendeel eenen drinck-croes oft wijnghelas, staende op eenen voet, ghelijck sijn? waer door ick dese *Den venijnighen drinck-kroes* ghenaemt hebbe, in't Latijn, *Scyphus lethalis*. CLUSIUS noemt dese *De ghemeyne schadelijcke Fungi*, *Fungus perniciosus vulgaris*. Naem

Ghemeynelijck sijn dese twee, somwijl vier oft ses te samen, niet groot van stuck, een weynigh grooter als dese figuren haer vertoonen, dun en lanck van stele, op sommighe tijden bruyn grauw, oft uyt den bleeck groen geilen, binnen in den croes soo wel met strepen oft voren, als van buyten. Gedaente

Hier seght BAUHINUS, dat van dese sommighe veel grooter sijn, de welcke bruyn grauw oft aschvervigh sijn, ende binnen met bruyne tickelkens besprinckelt, dat hy seer wel seght: nochtans sijn sy daer om gheen ander gheslacht; want dit spruyt uyt den gront, naer advenant dese voortscomen, oft uyt versche, oft uyt oude rotte mest-hoopen, oft uyt rot hout, alsoo ick van dese uyt rotte appelen heb bevonden, seer schoon geil van coleur, &c. 91. H

In het Iaer 1671. in Iulio, heb ick dese cleyne Fungi ontrent Antwerpen veel bevonden, die ick *De kleyne witte schadelijcke leire Fungi* ghenaemt heb. Naem.

Dese was van de selve grootte als de figure naer het leven hier in de print aenwijst, hoewel dat den stele eenen duym lanck was. Voorders soo was sy van schotel op de selve manier als mijne eenendertighste goede, die ick de *Seeme-leire* oft de *Goude Fungi* noeme; behoudelijck dat dese teghenwoordighe cleyne, tusschen wit coleur en grauw was, op de selve manier als het coleur van mijne vierenvijftighste goede is. Den randt was een goet deel omgheslaghen: sy was seer dun van stof, doch seer ghelijvigh en vast. Dese was wel de aldermeeste van haeren gheslachte: want Gedaente.

 in den

inden eersten docht my dese een jonghe soorte van mijne *Melckachtighe navel Fungi* te sijn; maer door haere haeste schimmel en bederffenisse, is sy van my, als een bastaert van de andere soort, verworpen gheworden.

92. I Naem. Als nu vertoont haer mijne *Vingerhoet-Fungi*, in't Latijn *Fungus digitalis*, van LOBEL ghenaemt *Cleyne lanckworpighe fenijninghe Campernoelien ghelijck hoykens*, ende van DODONÆUS *Vergiftegh duyvelsch broodt.*

Ick twijfel niet, oft dese Fungi sijn by naer aen de kinderen voor *Duyvelsch broodt* bekent, alsoo my van mijne kintsheydt over sesendertigh jaer noch ghedachtigh is, te hooren, ende als doen gheseyt te hebben, als wy dese saghen, laet ons daer niet aen raecken, want dat is doodelijck fenijn en duyvelsch broodt.

Gedaente. Ghemeynelijck sijn dese een weynigh grooter als sy haer hier vertoonen, hoe wel somwijl eens soo hoogh van stelen. De alder-grootste groyen op de mest hoopen: onder dese sijnder verscheyde van coleur, te weten sommighe van deel tot deel swart, andere bruyn rosch, ende een derde wit oft asch-grau, ende noch een vierde geil van verwe. Onder dese verscheyde soort van coleuren sijn sommighe van onder met seer swart plues, oft ghepleckt: dese alle sijn seer dun van stoffe, de stelen binnen hol en swart, en buyten vanden selven coleur als de hoofdekens. De hoofdekens, oft, om naerder te seggen, de vingher-hoyen, sijn buyten met seer teere streepkens recht nederwaerts gaende vol ghestreept plues: gemeynelijck comen sy ses oft acht te gader uyt eenen tronck, ende somtijdts een alleen, maer selden.

Tijdt en plaets. Dese sijn een laete soort vanden Herfst, besonderlijck als sy in de velden, bemden oft hoven voorts comen, dan als sy uyt vervalle huysinghen, als rotte balcken, strooye-daecken, beschimmelde mest-hoopen, oft in vervuylde duffe kelders oft stallinghen voorts comen, als dan is in dese gheenen sekeren tijdt aen-te-wijsen, want comen het gheheel jaer door: ghelijck ick bevonden hebbe in een tralimandeken, met het welcke de drinck ghelasen daghelijcks ter tafel ghedragen wirden (door welcke ghedurighe vochticheydt de wymen oft teenen tot rottinghe comen) waer uyt menichte van dese Fungi te voorschijn quaemen als groote erten, ende sommighe meerder ende eenighe veel cleynder, met alle haere voornoemde wesen, teeckenen ende eygendoemen, seer licht ros van coleur, ende heel broosch: soo dat den oorspronck van dese niet anders als uyt schimmel, rottinghe en bedervenisse is.

HET X. CAPITTEL.

Aenwijsinghe van verscheyde Fungi, de welcke veel te gader groyen, ende met coppelen oft trossen voorts comen.

NIet tegenstaende dat ick alle de soorten van *Coppel-fungi oft tros-fungi*, oock *bundel Fungi*, in't Latijn, *Fungi fasciculosi*, heb ghetracht al te samen op een plaet ende onder een by-sonder Capittel te stellen: het ghene wel behoorlijck was, nochtans, om de veelheydt der verscheyden geslachten, conde het selve niet gevoegelijck geschieden: soo dat ick onder dese twee Capittels seven soorten sal beschrijven vande welcke datter vier met de figuren vertoont staen, ende de andere mede soorten sullen in de naervolghende plaet en Capittel vervolghen. 93. K

Het eerste gheslacht vande bundel-fungi. Naem.

OM welcke reden dat ick dese de *Verweyckte Fungi*, in't Latijn, *Fungi macerati*, genaemt hebbe, sal uyt het naervolgende ghelesen worden. Gedaente

Van desen teghenwoordighen gheslachte, sijnde de eerste soort, heb ick menichte vruchten met boschkens oft coppelkens bevonden, somwijl acht oft tien te samen, maer noyt meerder, ghemeynelijck ses oft vijf te gaeder. Den hoet is eenen duym breedt, boven seer gladt, heel rosch van coleur, doch aen de canten heel bleeck, als grauw papier, het ghene van het water doorweyckt is: sy sijn dun van stof, onder hebben sy grauw plues, het ghene wijdt van elckanderen light. Den langhsten stele is dry duym, ende een ieder maer een stroo dick, binnen hol, ende al ist dat sy te samen by malcanderen staen, al oft sy uyt eenen crop alles voortsquamen, soo nochtans heeft ieder vrucht sijnen wortel besonder; want sy eenen goeden duym in de aerde staen, hebbende vele veselinghskens oft draeykens aen den wortel: ende sy sijn seer duf en stinckende

Tijdt en plaets.

Ghemeynelijck heb ick dese in September ghevonden op menichte verscheyde plaetsen, bysonderlijck in drooge modderachtighe grachten.

Dese worden van MATTHYS LOBEL ghenaemt *Bokeler wijse stinckende Campernoelien*, die ick de *Geile blader Fungi* sal noemen, in't Latijn, *Fungus luteus foliaceus perniciosus.* 94. L Naem.

Wy bevinden in onse plaetsen seer veel dese *Geile blader Fungi*, de welcke Gedaente

ke ghemeynelijck seven oft acht te gader uyt eenen tronckachtighen wortel voortscomen.

Dese en can ick met gheen hoofdeken oft schotel noemen, alsoo sy ten uytersten aen een bladt ghelijck zijn met eenen langhen steel, want sy en hebben noch plues noch mergh; want haer bladt is onder en boven van een ende het selfste wesen, te weten ghekronckelt, op de manier als seker Anemoni, ghenaemt groot loof, doch soo groot niet: dese zijn al oft sy van geil perckement ghemaeckt waeren. Den stele is dun en teer, gheen stroo dick, bruyn van coleur: haer voornaemde geilicheydt behouden sy niet langh, alsoo sy haest swart worden, ende in het open-breken sy seer stincken.

Plaetsen. Sy worden meest ghevonden op rot hout, mesthoopen, oft op rotte

95. strooye daken.

Naem. Hier zijn noch dry mede soorten sonder de figuren, alleenelijck met haer veranderingh aengewesen, waer van dese vijfennegentichste de *Groote geile blader Fungi* ghenaemt is, in't Latijn *Fungus magnus luteus foliaceus perniciosus.*

Gedaente Op de selve plaetsen becomen wy een mede soort van het selve coleur en fatsoen; maer haer schildeken een palme van eender handt groot, de welcke somtijts een alleen groyen: evenwel sullen dese gheen meerder voordeel van goedt toegheschreven worden, ten opsicht van den quae-

96. den nest daer sy uyt voortscomen.

Naem. Noch hebben wy hier willen aenwijsen een derde blader Fungi, de welcke de *Bloedt roode blader Fungi* genaemt is, in't Latijn *Fungus foliacius colore sanguineo*, oock ghenaemt, *De muscus blader Fungi Fungus foliacius odore moschi perniciosus.*

Gedaente Van ghelijcke forme, fatsoen en grootte, als de eerste voornaemde met de letter L isser een soort, de welcke in de plaets van stroo geil, bloet roodt is, seer schoon en aenghenaem aen de ooghen der menschen: somwijl comen onder dese een alleen, maer selden. Sommighe van dese hebben gheenen reuck, ende sommighe riecken als muscus.

Tot noch toe en derre ick dese met den muscus reuck voor geene bysondere soort aenwijsen, ten opsicht van de andere sonder reuck, alsoo mijn ondersoeckinghe tot noch toe gheene voldoeninghe en heeft, ende oft oock den muscus reuck meer goedt oft quaet beduyt, is my tot noch toe niet bekent, alsoo men wel bloemen en kruyden aengenaem van geur vint, en quaet van natuer.

Plaetsen. Onder de haeghen en hegghen, ende in de canten van de weyden, zijn dese veel te vinden, die van my menichmael bevonden zijn.

Alder-

Aldergrootſte blader Fungi van Etten.

97.
IN 't jaer 1671. den dryentwintighſten Iulij heeft my dien wijdt ver- Gedaente
maerden herbariſt den ſeer Ed. Heere Nobelaer, tot ſijnen huyſe ver-
claert, het jaer te voren in October, in ſijnen hof tot Etten, by Breda,
becomen te hebben een ſchoone orange oft geile Fungi, van het ſelve
weſen als de voorſchreven met L, de welcke om haer ſchoon aenſie-
nelijckheyt oorſaeck gaf dat de ſelve met eenen clont aerde opghenomen
wirdt, ende by eenighen boom oft plante in een tobbe gheſteldt, om te
ſamen binnens huys in de ſtove oft cachel te bewaeren, al waer de ſelve
groyende grooter is ghewoorden als een tenne talloor, al waer ſy over de
dry maenden in haer volle ſchoonheydt ende weſen ghebleven is: naer
welcken tijdt de ſelve allenghskens ſloddrigh en ſlap gheworden ſijnde,
vergaen is. Bemerckt dat deſe Fungi haer liet verplaetſen, by naer op 98.
de manier van verplanten. M

In deſe achtennegentighſte heb ick dickmael mijn behaeghen ghehadt, Naem.
ten opſicht van haer ſchoon bleeck gout geil coleur: om welcke reden
dat ick de ſelve de *Goude knoppen* heb ghenaemt, in 't Latijn, *Nodi aurei*. De-
ſe is de eerſte vande tweeentwintighſte van CLUSIUS, die hy onder den
naem van *Doren Fungi veel te ſamen* ghenaemt heeft, in 't Hongerſch **Tubist
alsja gomba**, ende in 't Hoogh-duytſch **Buder dorn ſchwammen**:
~~ſy is de eerſte vande vijfendertighſte van CLUSIUS~~, ende de eerſte vande
dryendertighſte van IOAN. BAUHINUS.

Deſe heb ick met vijf, en ſes, ende noyt meer als met acht vruchten Gedaente
bevonden, de eene wat grooter als de andere, vervolghens haeren ou-
derdom, comende onder aenden wortel te ſamen ghehecht, nochtans
elck met ſijnen eyghen ſtele, jeder van een dick terwe ſtroo, den langh-
ſten twee duym en half lanck, ende de kortſte eenen duym, ſijnde
alle van binnen hol, en bruyn grau, van buyten ſchoon geil: jeder
heeft een rondt knopken, even als de hooghe effen goude knoppen o-
ver eenighe iaeren aen de vrouwen moffels pleghen te ſijn, de grootſte
eenen halven duym breedt, ende de kleyne naer advenant, alle onder
heel hol, met cort plues: deſe heb ick noyt wijdt open gheſien.

In October onder de brem doornen, op hooghe vochtighe canten, Tijdt en
daer ſchimmel en rottinghe is, alwaer door den dichten lommer van de plaets.
haghen gheene locht can doorſchijnen, comen ſy te voorſchijn.

Fungi voorts ghecomen door het uyt-gieten van Fungi water.

GHelijck ick heb ghesevdt aen het sevenste Capittel van het eerste Deel, in het eerste Tractaet, alwaer de maniere ghelcert wordt om de Fungi te doen groeyen en voortscomen, het welck Fungi zaet ghenaemt wordt: soo ist aenteeckenens weerdigh, hoe onsen kock deses Bischdoms, dickmael van my ghehoort hebbende, dat het water der Fungi van soodanighe cracht conde wesen, om Fungi voorts te doen comen, heeft dit begonst te proeven: ende aenghesien in ons Palleys vele Fungi in't ghebruyck waeren; ende te meer, aenghesien den kock tot sijn eyghen profijt seker goede provisie op dede, dies te beter van dit Fungi zaet voorsien was: soo heeft den selven op den vierden October 1673. my dese teghenwoordighe Fungi ghetoont, groeyende in den gras-hof, alwaer hy my noch vele van den selven ghesiachte toonde, sommighe dry, vier, twee ende oock een alleen te voorschijn comende,
99. alwaer noyt voor desen eenighe Fungi ghesien waeren; verclaerende, hy
N ter selve plaetsen altijdt sijn Fungi-water uytghestort te hebben, op datter Fungi souden moghen van voortscomen.

Naem. Dese heb ick de *Muscus coleure Fungi veel te samen* ghenaemt, ende oock *De ghezaeyde Fungi*, in't Latijn, *Fungus seminatus.*

Gedaente Dese *Ghezaeyde Fungi* waeren sevenentwintigh te samen onder by malcanderen voortscomende, van de welcke de grootste de schotel twee duym breedt was, ende den stele eenen grooten duym lanck, ende eenen vingher dick, boven met een licht bruyn oft muscus coleure velleken becleedt: onder waeren de schotelkens merckelijck hol, tot welcken eynde hier neffens met de selve letter N eenighe omghekeerde figuren sijn by ghestelt ende aenghewesen met cort wit plues, oft dichte cleyne streepkens beset, de steelkens waeren buyten uyt den witten, binnen heel wit en vast van stof.

De andere waeren allengskens cleynder tot de minste, de welcke als een ghemeyn erwete was, van de welcke den stele een strooken dick was, ende volghens haere dickte oock lanck, ende de andere in alles naer advenant.

Onder hadden sy teere draeykens van wortelkens, nochtans was een ieder met sijnen stele en wortel op sijn selven. Onder waeren noch menichte cleyne zadekens als kemp zaet, oock cleynder en grooter, de welcke alle bereydt waeren om haer tot Fungi te verstrecken: welcken waschdom door het plucken haer belet wierdt. Uyt welcke zadekens te besluyten is, dat sy ten minsten haer tot een ghetal van veertigh hadden connen vertoonen.

Dat

No. 25

Dat dese in soo grooten ghetal bestonden, dunckt my (met goede reden) te bestaen door de meeste tocht oft veelheydt van water, het welcke aldaer 't seffens op de selve plaets uytghestort wierdt, alsoo de andere, van de welcke sommighe, vier, dry, twee oft een, vervolghens wijder en voorder van malcanderen voorts-quamen, een groot teecken waeren dat aldaer soo veel waters te gaeder niet ghevallen was.

Dese Fungi ghepluckt sijnde den vierden October, sijn tot den sestienden der selve maendt, op mijne tafel legghende, sonder de minste veranderinghe in haer goedt wesen ghebleven: naer welcken tijdt sy begonden te verdrooghen, sonder eenighen stanck oft swertigheydt te vertoonen, behoudelijck dat sy wat duf van geur wierden. Ick soude dese ten minsten voor een twijfelachtighe aenwijsen, maer voor gheene quaede: al ist nochtans dat sy onder de quaede ghestelt ende aenghewesen is, soo sal sy in het toecomende (soo ick meyne) voor een goede eetbaere bekent ghemaeckt worden, het welck men haer als dan gheen blaem sal rekenen, hoe wel dat wy goede soorten ghenoegh tot het gebruyck hebben beschreven: evenwel soude dit *Fungi zaet* aen ons Brabant soo dienstigh sijn, als in Italien tot Napels haere Fungi steenen, waer van in het eerste Deel in het eerste Tractaet aen het sevenste Capittel te lesen is.

HET XI. CAPITTEL.

Vervolgh vande Tros-Fungi oft coppel-Fungi, waer van in de voorgaende plaet de eerste met de letter K was aengheteeckent, sijnde de dryenneghenste.

Nom.25. 100. A

Ick en bevinde dese honderste soorte by gheene Auteuren beschreven, met de welcke nochtans ons Brabant rijckelijck verciert is, die ick de *Grijse bundel-Fungi* in't Latijn *Fungi canifasciculosi* ghenaemt hebbe. Naem.

Onder dese vint men groote en cleyne, somtijdts met sestien oft meer te gader, met corter stelen als de gene die ick hier sal beschrijven, nochtans in alle deelen malcanderen ghelijck.

Vyt eenen crop oft stomp van wortel hadde dese met de letter A Gedaenté
tien groote Fungi, op het selve fatsoen als uyt een crop andijvi veel bladers voortscomen. De langhste stelen waeren vier duym lanck, ende bynaer eenen cleynen vingher dick: de selve waeren buyten heel wit ende een weynigh grijs: binnen even eens als eenen goeden herden Asperges, behalven datter in een jeder een cleyne holte is van een spelle dick wijdt.

De hoofdekens, oft mutskens sijn merckelijck boven bot scherp: ieder is twee duym hoogh, ende onder anderhalven duym wijdt. Als sy ouder van wasdom sijn, spreyden de hoofdekens sich wijder uyt. De gheheele stoffe van de muts bestaet niet anders als in lanck blauw swert plues, het welck alleenlijck buyten oft van boven met een dun wit grijs velleken overtoghen is. Als sy versch sijn, hebben gheenen stanck, maer te oudt sijnde, connen sy haer niet verschoonen, als wanneer de hoofdekens ghescheurt en gheslipt worden.

Tijdt en plaetsen. In September sijn sy haer vertoonende in de grachten ontrent de rouwe canten, alwaer veel hooghe rouwagie de selve overlommert.

101. B Naem. Noch isser een *Bruyne bundel-Fungi*, seer ghemeyn in Brabandt, de welcke aen veele voorby gaende persoonen voor goet aenghesien wort, doch sijn seer bedroghen: die ick in't Latijn *Fungi fasciculosi fusci* ghenaemt hebbe. Hier wordt oock een afghetrocken vrucht, omghekeert sijnde, vertoont.

Gedaente. Somwijl sijn dese acht oft tien te gader, comende te samen onder uyt eenen crop van wortel, waer van de langhste stelen twee duym en half lanck sijn, ende eenen dunnen cleynen vingher dick; doch vervolghens dicker oft dunder, naer dat de vruchten sijn, buyten roodt, bruyn en oock grauw besmoddert, doch binnen vast van stof, niet wit, maer heel rosch.

Op dese stelen sijn de grootste schotelkens, ontrent twee duym breet, seer plat, niet meer verheven als eenen cruykoeck: het bovenste velle is seer castani-bruyn roodt, onder met groen-geil mergh ghevult, het welck vol ooghen en gaetkens is, als de spongien hebben daer men de kinderen mede wast. Binnen is het vleesch wit, doch het verandert haestelijck in een rossche geiligheydt, den stanck van dese is onlijdelijck.

Bemerckt, datter een goede soort in het XII. Capittel geteeckent is met C en D, aen dese quaede seer ghelijck, die dickmael de een voor de ander aenghesien soude connen worden.

Tijdt en plaets. Dese is een laete soort van September, groeyende by naer in alle vochtighe leeghe boschkens, bysonderlijck daer veel bladeren rotten.

102. C Naem. Dese met C vertwijfelt my seer, oft ick die de selve mach aenteeckenen voor de tweede van de tweeentwintighste van Clusius, waer voor de selve in sijnen gheschilderden boeck aengheteeckent was: ende nochtans in sijne ghedruckte wercken, de beschrijvinghe volghens de schilderingh, niet ten vollen over een comt, maer met groot onderscheyt. Waerom ick de selve sal aenwijsen uyt den gheschilderden boeck, de welcke my meerder sekeringh heeft ghegheven, als sijne beschrijvinge.

Ick

Ick heb dese de *Lijfcoleure en geil ghemenghde bundel Fungi* ghenaemt, in't Latijn, *Fungi fasciculosi colore carneo & luteo mixsto.*

Volghens de gheschilderde Fungi van CLUSIUS in den boeck vanden heer Doctoor SYEN, soo heeft dese negen oft tien vruchten, waer onder sommighe van onghelijcken fatsoen sijn, te weten, de grootste met platte hoofdekens sijn eenen duym breedt, boven half geil, van het selve coleur als een citroen oft limoen schelle: de ander helft is vleesch oft lijf coleur, het welck al de andere van ghelijcken eyghen hebben, oock de stelen al vanden selven ghemenghden coleur: welck stelen twee duym lanck sijn, ende een grof stroo dick. Gedaente

Onder dese waerender de welcke het schotelken als een klockxken oft hoet inghetrocken was, de welcke van onder noch plues noch mergh vertoonden: nochtans seght CLUSIUS, dat sijne tweede veel rechte strepen, dat is plues hebben, het gene bruynachtigh is. 103. D

Het is onnoodigh, dat BAUHINUS hier ghenaemt wordt, de welcke dese selve soorten onder sijn dryendertighste Capittel aenwijst, niet anders als met de selve woorden van CLUSIUS naer gheschreven: waer om my dunckt reden te hebben, om den oorspronckelijcken Auteur aentewijsen, ende niet den naersinger: soo dat dese de derde vande tweeentwintighste van CLUSIUS is, uyt wiens wercken ick dese ben aenwijsende en beschrijvende: de welcke hy onder den ghemeynen naem van Hongarijen noemt **Tubis alija gomba** / in't Hoogh-duytsch **Underdorn schwammen**: het gene beteeckent de plaetsen die met hegghen en dornen beplandt sijn, soo veel te segghen, als *Dornen Fungi*: die ick *De bruyn roode bundel Fungi* sal noemen, in't Latijn, *Fungi fasciculosi rufi coloris.* Naem.

Twintigh oft meer te samen worden dese uyt eenen crop van wortel bevonden voorts te comen, te weten cleyn en groote, waer van de meeste den hoet anderhalven duym breedt is, boven wat verheven, bruyn roodt van coleur, onder met doncker plues. De stelen sijn lichter van coleur, als meer uyt den grauwen, de welcke crom en slom sijn, maer seer dun, als nestelen, som dry oft vier duym lanck, binnen hol. Gedaente 104. E

Een seker *Bleeck geile bundel Fungi*, in't Latijn, *Fungi buxei fasciculosi.* Naem.

Op den sesthienden van September 1671. heb ick dese Fungi bevonden op verscheyde plaetsen, soo ontrent Hoogh straten, Turen hout, Herselt boven Tongerloo, als Antwerpen: noyt meerder als veertien te samen, comende als de voorgaende uyt eenen tronck van wortel, met vele teere draeykens van wortelkens: sommighe met stelen van twee duym, Gedaente

duym, ende andere een weynigh langher, ende andere corter, eens soo dick als een stroo; de welcke seer bleeck geil waeren, binnen vast van stof, niet hol.

De schotelkens waeren twee duym breedt, te weten de alder-meeste, seer fraey rondt, sommighe ghe slipt oft ghesneden, dun van stof, boven bleeck geil, behalven dat de bovenste topkens bruyn roodt sijn, onder met doncker blau, als bleeck swart teer dun plues beset: sy sijn seer duf stinckende.

105. Naem. CLUSIUS beschrijft een vierde soort, die hy in't Hooghduytsch **Stock schwammen** naemt, om dat sy aen de troncken (die in vochtighe poelen oft plaetsen ligghen) voorts comen. Ick heb de figure hier wel connen by stellen, doch het heeft my onnoodigh ghedocht, om dieswil dat sy de naervolghende seer ghelijck was in ghedaente, als mede om dat sy op de placte niet ghevoeghelijck conde ghesteldt worden.

Gedaente. Dese heeft wel dertigh vruchten, comende op de selve manier uyt eenen crop van wortel, als de voorgaende. De stelen sijn vande grootste Fungi vier duym lanck, ende vande kleynste eenen duym, ende een stroo dick, buyten bruyn roodt van coleur. De hoofdekens sijn rondt, anderhalven duym breedt, seer verscheyden van coleur, waer van de eene bruyn geil, ende de andere bruyn roodt sijn; doch den meesten deele bruyn roodt oft rosch, onder met swart plues beset.

106. F. Naem. Al noch wordt hier beschreven de vijfde vande tweeentwintighste van CLUSIUS, met gheenen verscheyden naem by hem bekent, de welcke met recht de *Groote bundel-Fungi* magh ghenaemt sijn, in't Latijn, *Fungi magni fasciculosi.*

Gedaente. Vijfthien oft meer comen dese te samen uyt eenen wortel voorts, waer van de hoofdekens twee duym breedt sijn, boven beschildert als rosch, oft ghelijck rosch met bleeck wit ghemengelt: onder niet seer hol van schotel, de welcke beset is met dick, uyt den witten, grau plues. De stelen sijn eens soo dick als een stroo, ende een spanne lanck, witachtigh van coleur.

107. G. Naem. Bemerckt hebbende dese sevenste boven de hondert, was ick in twist en verschil, oft sy niet de selve was van de achtennegenste, de *Goude knoppen* ghenaemt: maer voorwaer haer verschil is onghemeyn groot by de andere, even vvel sal ick dese de *Stroo-geile bundel-Fungi* noemen, in't Latijn, *Fungi fasciculosi colore stramineo.*

Gedaente. Met tweeentwintigh vruchten comen dese uyt eenen tronck ende vvortel, hebbende veele cleyne teere veselinghskens: op groenen mosachtighen grondt heb ick dese bevonden en gheplucktt. De stelen vande grootste

grootste van dese sijn ander halven duym lanck, ende een ghemeyn schrijf pen dick, bleeck geil van buyten, binnen hol, sonder eenigh mergh in, even als een doorboordt buysken; nochtans binnen schoon goudt geil: vvelck coleur seer haest verandert in een meerder vvaterachtighe donckerheyt.

De hoofdekens sijn plat verheven, by-naer dry quaertier van eenen duym breedt, boven bruyn hoogh geil: welcke bovenste vellekens seer omgheslaghen sijn: onder hebben sy seer teere voorkens oft strepkens, van cleyn aerdich plues, sijnde van het selve geil coleur als de stelen: 108.
welck plues ghemeynelijck met een heel dun teer velleken van het selve geil coleur bedeckt is, het welck aen de stelen vast blijft. H

Nu volght hier de sesde ende de leste *Bundel-Fungi* van Clusius, de welcke ick de *Bundel sots-cappen* genaemt hebbe, in't Latijn, *Stultorum cuculli fasciculus.* Naem.

Seven oft acht sijn dese in ghetal, comende uyt een dun steelken altesamen voorts, nochtans is jeder met sijnen eyghen steel bysonder, waer vande langhste som vier duym lanck sijn, onder en boven seer scherp dun, ende in de midden dick, op de selve manier als de holle pijpen oft stelen sijn vanden ghesch oten aiuyn oft porrey, waer boven dat het zaet voorts comt. Dese sijn buyten wit, met eenigh blosende roodt ghemenghelt. Dese stelen ondersteunen jeder sijn mutsken, seer ghelijck aen een sots-capken, seer slodrigh uyt en in gaende van randen: sommighe sijn als dobbel toe ghevouwen, onder eenen duym, somwijl twee duym wijdt; boven met een spits toegaende rondigheydt: sy sijn uyt den grijsen, met bruyn roodt ghemengelt, beschildert, de eene lichter, ende de andere bruynder van coleur, onder met dicke swarte strepen oft plues doortrocken ende beset. Gedaente.

Alle dese soorten comen inden Herft, maer selden oft noyt vroegh, ende op gheene vlacke velden, maer in doncker bosschen, oft onder dichte haeghen. Dit is al het ghene hier van door my is connen achterhaelt worden. Tijdt en plaets.

Het XII. Capittel.

Handelende vande quaede boom-fungi, oft swammen.

Het schijnt voorwaer ongheloofbaer, soo grooten veranderingh der Fungi soo in gheslachten als in wesen; dat oock eenen boom

te samen voorts brenght goede en quaede, op eenen tijdt en stondt: het
Nom. 26. ghene meer te verwonderen is als dat op de vlacke velden en weyen nef-
109. fens malcanderen de alderbeste met de ander-quaetste te voorschijn co-
men. Dit sal bysonderlijck aen de willighe boomen te bemercken sijn.

A Naem. Tot voldoeninghe vanden Leser sijn hier twee verscheyde vruchten van een gheslacht van Fungi ten toon ghestelt, waer uyt can ghesien worden, hoe verscheyden van ghedaente dese te voorschijn comen. Sy is de vierde quaede van Clusius, die vanden selven in't Hongersch ghenaemt wordt **Fiz / fagomba** / ende in 't Hoogh-duytsch, **Felber schwammen** / het ghene soo veel te segghen gheeft, als *Willighe Fungi:* die ick de *Gheschilderde Fungi* noeme, in't Latijn, *Fungus depictus.* Het is de sevenste van Gasper Bauhinus; die hy noemt, *Fungus salignus lichenis forma variegatus*, dat is, *De willighe Fungi met de ghedaente van* seker-kruydt dat *Steen lever kruydt* ghenaemt is, *met verscheyde coleuren*: de vieren-vijftighste van Ioan. Bauhinus.

Gedaente. Dese groyen op eenen hoop veel te gader, seer vast clevende aen de wortels vande willighe boomen, op de selve manier als het kruyt *Hepatica*, oft *Steen lever kruyt.* Sy hebben een seer vremt fatsoen van wesen, even als het lichaem vande aerdt-buylen, vande welcke sommighe niet grooter sijn als eenen goeden duym, andere twee, ende oock dry duym in haer ronde: sy en hebben noch steel, noch schotel, noch plues, noch mergh: ende al ist dat dese twee met A hier soo groot verschijnen; soo waeren de levende van desen nochtans wel eens soo groot, waer door moet verstaen worden, dat dese veele te samen met malcanderen ende aen en in een ghewasschen sijnde, vertoont worden, om het schoonste leven voor ooghen te stellen. Dese sijn seer schoon van verscheyde coleuren ghemenghelt, waer van de wittigheydt boven al uytschijnt, de welcke met bleeckigheydt, geiligheydt, bloodt roodt, bruyn roodt, bleeck roodt, ende andere met doncker bruyne coleuren vervult sijnde, aen des menschen ooghen seer aenghenaem sijn: dese sijn naer de gheschilderde figuren van Clusius ghetrocken, om dieswil dit ick gheen beter ghelijckende onder alle mijne vruchten hebbe bevonden.

Tijdt en plaets. Dese sijn gewoon te groyen als de eerste regens in't voor jaer vallen.

110.

B

De kriecke-boom Fungi; waer van onder de twijfelachtighe met de letter D oock te lesen is.

Naem. Ick stel den Leser hier voor ooghen de levende figuer van Clusius, niet de welcke in sijne ghedruckte wercken met de print staet, maer een

A
A
C.
B
C.
D.
D.
E
F
F
F
F

een ander, de welcke ick uyt sijnen gheschilderden boeck ghetrocken heb, het ghene ick niet en was ghedwonghen te doen door ghebreck der andere levende, want ick van soodanighe ghenoech voorsien was, maer om dat ick soo schoonen niet en conde becomen. Dese teghenwoordighe sijn de rechte *Wilde kerse boom Fungi*, maer gheen tamme *kriecke boom Fungi*, de welcke ick in het Tractaet vande twijfelachtighe in de Byvoeghsels aldaer ghenogh beschreven hebbe.

Dese Fungi comt te voorschijn op een ende selve maniere ghelijck *De caes Fungi van Campenhout*, sijnde mijne negenenseventighste goede, die gheenen steel, hoet, plues noch mergh besitten, sijnde een ghewas op de maniere als den uytloopenden gomme, doch houtachtigh, somwijl een handt oft twee breedt, met bescheyde vruchten teghen malcanderen ghewassen; somtijdts vier oft vijf te gader, de welcke te samen aen het onderste (waer mede sy te samen ghevoeght sijn) wel dry oft vier duym dick sijn, van buyten geil als bleecke eyerdooyers, met sommighe schoon roode randekens beset; binnen wit, de welcke haer laeten door snijden als knollen oft rapen, als sy versch en jonck sijn, maer te out sijnde, houtachtigh worden. Gedaente.

In September en oock in Augusto heb ick dese ghesien, ende sy comen onder aen de wortelen vande wilde kerse boomen, ende hoe de selve boomen dicker sijn, ende in haer afgaen sijn, dat is, hoe naer sy by haer sterven sijn, ende in vochtigher plaetsen staen, dies van dese Fungi meer te voorschijn comen. Tijdt en plaets.

Dry verscheyde soorten van Fungi, groeyende aen de afghecapte tacken der boomen, die in de water-straten blijven ligghen.

III. C

Naem.

OP dat wy nu betoonen dese gheslachten van Fungi, soo sullen wy naer de beschrijvinghe van CLUSIUS voortsgaen, die hy noemt in het Hooghduytsch Holtz schwammen/soo veel te segghen, als *Houdt Fungi*. De eerste van de vierentwintighste van CLUSIUS, ende de tweede van GASPER, ende de vijftighste quaede van IOAN. BAUHINUS; de welcke ick ieder bysonder sal noemen: waer van dese eerste met C de *Scherlake Indas oor* sal ghenaemt sijn, in't Latijn *Auricula Iudæ colore coccineo*.

Gedaente.

My docht dat ick dese Fungi nerghens beter can by ghelijck maecken, als by seker dun-krake been, in't Latijn *Cartilago* ghenaemt: al-

soo dese van dunne stijve stoffe sijn, de welcke in malcanderen ghevouwen en ghekrult is: sommighe twee duym breedt, op de selve manier als de Iudas ooren sijn, de welcke ghemeynelijck twee oft meer te samen neffens den anderen staen. Sy sijn schoon fermelioen roodt, ten uytersten aenghenaem in't ghesicht.

112. D Dese sijn hier aen een brockxken houdt van eender tack der boomen vertoont, al waer sy aenghewasschen sijn, op dat den Leser in de twee naervolghende can sien op hoedanigher wijse dese alle te voorschijn comen.

Naem. Dese tweede is de *Carmosijne cleyne zee schelp* ghenaemt, in't Latijn, *Parva concha marina colore coccineo*: ende sy is de tweede van Clusius van het voorghenoemde ghetal.

Gedaente. De grootste van dese sijn eenen duym lanck, maer ghemeynelijck vande selve ghedaente en forme, als de neffen staende dry figuren met D hier aenwijsen, even eens als holle schelpen. Sy hebben een cleyn swart houtachtigh steelken aen; maer de vruchten sijn vande selve stoffe als de voorgaende, schoon roodt van coleur als Carmosijn: somwijl sijn dese schoon bloodt roodt.

113. E

Naem. Tusschen dese ende de twee andere voorgaende is een groot verschil in fatsoen en coleur, tot welcken opsicht ick dese de *Vlachtighe cleyne goude Fungi*, in't Latijn *Fungus membraneus parvus aureus* ghenaemt hebbe. Sy is vervolghens de derde van Clusius.

Gedaente. Niet teghenstaende dat dese oock boom-Fungi sijn; soo nochtans connen aen dese gheene steelkens bespeurt worden, alsoo sy niet anders uyt het hout comen als oft sy in haer selven eenighen gom waeren, berstende uyt den boom, het welck sy voorwaer niet en sijn; maer in teghen deel een taey velleken, seer te samen ghedronghen en gheplooyt, het welck schoon gout geil van coleur is, en sy en comen niet veel grooter als twee duym, maer gemeynelijck van soodanighe groote als sy haer in de print vertoonen, oft een weynigh meerder: ende op dat het verschil van fatsoen eenighsins soude connen bespeurt vvorden, soo sijn hier vier figuren met E naer het leven byghesteldt.

Tijdt en plaets. Dese dry voorschreven soorten sijn in October meest te vinden, maer noyt anders als aen afghecapte tacken van boomen de gene oft op natte ackers, oft alder-meest in de grachten, oft vuyle poelen tot eenigh rotten comen: de selve comen oock wel uyt eenighe groote cappelinghen oft spaenderen, hebbende noch eenigh schors behouden, ligghende in soodanighe plaetsen als voorseydt is: doch sijn al te samen tot gheen ghebruyck, als quaet van natuer.

Een besonder gheslacht van Fungi door fout hier ten onrecht by ghevoeght.

T'Onrecht becleet dese Fungi hier de plaets: die volghens haer natuer behoorde te staen op de tweede plaet van het tweede Deel, achter de dryentwintighste quaede, de welcke het padden broodt ghenaemt is: welcke foute (onwetende gheschiet sijnde) niet eerder bekent en is als voor dat de selve langh op 't coper beneffens de boom-Fungi ghesneden was. 114. F

Jck bevinde, dat dese de tweede van de vijftiende van Clusius is, de welcke van hem ghenaemt is in het Hongersch, **Fekete tinor**/ in't Hooghduytsch, **Schwartz sneer schwammen**: het ghene soo veel te segghen is, als *De swerte Fungi.* My docht dat dese wel behoorde *De groote vuyle buylachtighe Fungi* ghenaemt te sijn, in't Latijn, *Fungus magnus sordidus tuberans.* Naem.

Volgens het schrijven van Clusius, soo hebbe ick dese Fungi bevonden; te weten, dat sy soo groot van stuck sijn, waer van sommige met geen twee handen connen omvat worden: nochtans is den stele van dese maer ander halven duym lanck, ende eenen duym dick; van buyten een weynigh grau rosch, binnen heel voos en stinckende. De schotel, oft, om recht te segghen, de gebulte knobbelighe muts, seer ongheschicht, de welcke niet van haeren stele recht inde midden ondersteunt wordt, maer al oft sy van besyden aenghe worpen was. Haer bovenste coleur is vuyl en onaensienelijck, als bruyn, doncker vuyl purper, met eenigh rosch ghemengelt, even eens al oft het eenen gheknobbelden besmeurden, swarten houtachtighen wortel was nochtans is als oft sy met eenighe vettigheyt besmeert was aenclevende. Onder heeft sy eenigh cort, dicht vast besmoddert grau plucs in, ende seer stinckende van natuer. Gedaente

Noch is sy een laete van September: de welcke in Brabant in de bleck en schaer-bosschen van my dickmael in't jaer bevonden sijn. Tijdt en plaets.

Het XIII. Capittel.

Vervolgh vande boom Fungi.

VOor de eerste van dit Capittel bevinde ick, dat dese die Clusius ons beschrijft voor sijn tweede quaede, hier ghevoeghelijck magh

NOM. 27. naer het leven vertoont worden, de welck van den selven in het Hon-
115. gersch ghenaemt is **Szilwa alija** / soo veel te segghen , als *Pruym boom Fungi* , van IOAN. BAUHINUS *Fungi prunorum commixti coloris , perniciosi* ,

A

Naem. *De schadelijcke pruym Fungi met verscheyde coleuren* ; de welcke sijne drijenvijftighste is , ende de thiende van GASPER ; de welcke hy meyndt de *Pruym-Fungi* van TRAGUS te sijn , de welcke TRAGUS onder sijne twelffte soort noemt ; het ghene ick niet en can bevinden met de meyninghe van CLUSIUS te vereenighen , alsoo TRAGUS dese onder de *Wolfs-vest* is aenwijsende , ende met gheen ander verschil dese bescheyden heeft. Want alsoo ick de figuren van CLUSIUS in haere volle grootte , met al de coleuren naer het leven by my hebbe , soo sal ick de selve volghens haer naer beschreven wesen de *Pruym boom navel Fungi veel te samen* noemen , in't Latijn *Fungi umbilicosi prunorum plures simul.*

Gedaente Dese Fungi comen jeder uyt eenen cleynen steele , somwijl vijftien te samen , het ghene in dese figure naer het leven vande vrucht van CLUSIUS is uyt ghebeldt , waer van de eene over de andere leydt , ende dese was te samen eenen tros van seven duym breedt , te weten ghesch ildert , waer van de middelste dry duym breedt was. Men can wel sien dat de eene veel cleynder is als de andere, sommighe van eenen duym breedt: sy sijn alle rondt en plat van vrucht , doch boven met eenen put , navelachtigh inghetrocken : oock soo en sy dese niet rondt inden omvanck , maer seer hoeckigh uyt en ingaende van randen : boven sijn dese van een vuyl ende leelijck aensinelijck coleur , grau , bleeck , rosch , geil , en met bruyn ghemengelt, het ghene gheen goedt can aenwijsen.

Tijdt en plaets. Dese ende dierghelijcke heb ick somtijts aen seker groote witte dorne boomen, ende que-appelboomen bevonden in Iunio , doch onder tegen de aerde , aen den dicken stam.

Geile eycke Fungi , ghelijck sijnde aen de sesde twijfelachtighe, welck onderscheydt seer merckelijck is.

116.

B

Naem. HIer is nu het groot onderscheyt te sien tusschen de sesde twijfelachtighe Fungi , ende dese teghenwoordighe quaede , met hoedanich misverstant dat LOBEL sijne *Andijvi Fungi* oft voor een quaede heeft beschreven, oft dese tegenwoordige voor de *Andijvi Fungi* qualijck aenghewesen heeft, van de welcke aen het derde Tractaet in het eerste Deel aen het eerste Capittel de sesde in getal is, geteeckent met de letter E , te lesen is: alwaer het verschil tusschen dese ende de genoemde *Andijvi Fungi* te sien

is.

Ad p. 27.

is. Dese hebbe ick de *Gout geile houte eycke Fungi* ghenaemt, in't Latijn *Lignosus aureus querci Fungus.*

Ick heb dese Fungi volghens mijn ghedencken hondert mael ghesien, te weten, dat dese de Eycke-boomen onder aen de aerde even eens bewasschen, als sekeren grijsen hout most, doch met ghekronckelde bladeren, alle vervolghens, de eene achter de andere groeyende, seer dun van stof, schoon gout geil van coleur, tusschen beyden met aerde en groen mosch beschimmelt, seer herdt en taey houdtachtigh van stoffe; soo al waert dat dese goedt ende niet quaet en waeren, even wel onbequaem sijn om tot spijs te ghebruycken, de welcke droogh sijnde, ende bequaem ghebrocht tot vonck hout (op de maniere als in het eerste Deel van de manier van vonck hout te lesen is) tot soodanigh ghebruyck bequaem sijn. Doch ick wil u wel voorsekeren, dat dese de *Haeskens Fungi* niet en is, alsoo de haesen dese Fungi niet eten en sullen. Gedaente

Dese *Gout geile houte eycke Fungi* sijn de bladeren somwijl maer eenen duym lanck, hoe wel ick dickmael van twee, dry ende oock van vier duym ghesien hebben, het ghene seer seldtsaem is: ghemeynelijck sijn sy twee duym, oft wat meerder.

Het is seer onseker den tijdt van dese aen te wijsen, aenghesien de selve ghenen tijdt achtervolghen, maer sy comen te voorschijn, naer dat de boomen natter en rotter sijn: want de naturelijcke plaetsen sijn meer de dorre verdrooghde boomen, als de levende ende jeudighe; aenghesien sy oock seer veel aen de groote uyt-ghecapte boomen, de welcke op malcanderen legghen op natte straten, voorts comen, ende te vinden sijn, Tijdt en plaets.

Noch sijnder andere verscheyde soorten van desen gheslacht; de welcke in het lest van dit Capittel te kennen en beschreven sijn.

Beschrijvinghe vanden Agaricus oft Loriken Fungi.

AL ist saecken dat IOAN. BAUHINUS den *Agaricus* onder de beschrijvinghe der Fungi niet ghesteldt en heeft, ghelijck meer ander ghedaen hebben, maer den selven is beschrijvende in het aenwijsen vanden Lorcken boom: soo nochtans sal ick de oude voet stappen van veel ouderlinghen intreden, de welcke al te samen, ende BAUHINUS met hun, bekennen die een rechte Fungi te sijn, ende onder de boom Fungi gereckent ende ghesteldt te moeten worden.

Het is aen de medecijnen kenbaer ghenoch, hoedanighe ende menighvuldighe eygendommen van goedt en behulp datter vanden selven *Agari-*

 cus

tus gheschreven is, vanden welcken ick soo veel stof gelesen hebbe tot sijnen lof soo in alle sijne deelen, als in't gheheel, datmen vanden selven seer bequaemelijck een boeckxken in't bysonder soude connen beschrijven, het welck ick alles sal voor by gaen, niet anders aenwijsende, als het ghene ick noodigh ghevonden hebbe (tot sijnen meesten eygendom) schuldigh gheweten te sijn, ende alle andere omstandigh-heden als onnodigh achten, om mijn werck niet te langh te maecken.

117. C

Naem. By naer in alle talen wordt dese boom Fungi *Agaricus* ghenaemt, oft *Agaricum*, het welck sommighe segghen sijnen oorspronck te hebben van den Griecksche naem *Agaricôn*, hoewel dat het Griecksch woordt *Agaricôn* aldaer beteeckent iet het ghene bedorven oft vol draeykens is. Maer mijn ghelooven is, als dat desen naem ghesproten is naer de stadt *Agarus* in *Sarmatia*, de welcke in de uyterste palen van Hooghduytsch landt gheleghen is, van waer den selven *Agaricus* oft gheneesbare boom Fungi eerst te voorschijn ghecomen is. Sy wordt oock in't Latijn ghenaemt *Fungus lariquus*, ende *Fungus larignus*, het ghene te segghen is, *Lorcken Fungi*: DODONEUS seydt, dat sy oock wordt ghenaemt *Medicina familiæ*, dat is, *Huys-medecijn*, van DEMOCRITUS, om dat sy soo veel der handen inwendighe ghebreken gheneest: noch pleeght sy oock wel *Eycke spongien*, *Denne spongien* oft *Dunne spongien*, ghenaemt te sijn, om welcke redenen, sal naermaels vertoont worden.

Pamphilo snontio pag. 132. à

Gedaente Ghelijcker-wijs meesten deel alle de boom ghewasschen ende de kruyden der aerden bedeelt worden in manneken ende wijfken, soo wordt den *Agaricus* van ghelijcken bescheyden, inden eenen het manneken, ende den anderen het vrouken te noemen, hoe wel dat HOFMANNUS seyt, dat den *Agaricus* tweederkey is, den eenen uyt de Boomen comende, ende den anderen diemen uyt de aerde gravende is: want hy gebruyckt dese twee latijnsche woorden *Arboreus & fossilis*, sonder dat den selven HOFMAN eenigh verder licht verclaert oft meerder aenwijst: soo dat desen *Agaricus*, de welcke *Fossilis* genaemt vvort, is den ghene die uyt de aerde comt ende aen my niet bekent en is. Doch dat onder den *Larix* oft *Lorcken boom* oock manneken ende vrouken voorts comt, is my wel bekent: want het manneken is lanck van ghedaente, ende het wijfken is rondt en corter van wesen. Beyde de soorten sijn wit van ghedaente, licht van ghewight, spongiachtigh van natuer, ende boven plat, op de manier als halve witte brooden.

Casper Hofman. lib 1. cap. 2.

Tijdt en plaets. Het is een boom Fungi vanden Herft, de welcke aen gheene ander boomen te plucken oft te vinden is als aen den Lorcken boom. Boven dien soo en isser noyt aen de tacken vanden Larix eenighen *Agaricus* ghe-

sien

sien oft bevonden, maer alleenlijck comende uyt den dicken stamme vanden *Larix*, op de eyge maniere als hier inde printe met de letter C vertoont wordt.

Theophrastus schrijft, dat den *Agaricus* veel groyt inde Alpes van *Italien*, by *Trenten*, ontrent de Riviren *Benacus* en *Padus* oft *Po* ghenaemt: oft dit de Rivier is van VIRGILIUS, de welcke de Italianen *Lago di garda* noemen, vande welcke den gront oft het sant goutachtigh is, is my onseker. *Theoph. lib. 3. pag. 167.*

Noch wast hy aldermeest op den cant van Vranckrijck by *Italien*: van ghelijcken in *Moravien* en *Slesien*, in Syrien ontrent *Cilicien*, *Polen*, *Oost-Indien*, ende elders.

Tijdt van te plucken.

DEn *Agaricus* oft *Lorken Fungi* wordt gheplucket oft vergadert voor den winter, eer de bladers rijsen, want in den winter wordt den Lorcken boom sijn loof quyt, als wanneer aen den selven niet anders te sien en is als cleyne bobbelkens oft buylkens, als sekeren schuym comende uyt de selve openinghe oft plaetsen, al waer den rijpen oft volwasschen *Agaricus* van gheplucket is: welcke buylen wederom den nieuwen aencomenden *Agaricus* is: ende op de selve manier worden oock de vruchten oft notkens vergadert, op dat haer zaet niet soude verloren rijsen.

Andere schrijven, dat den *Agaracus* voorts comt uyt de Eycke boomen, den welcke een ander soort van Eycken sijn als in Brabant groyen, de welcke CLUSIUS *Cerrus* noemt, in het Nederduytsch *Cerris*: van de welcke twee soorten sijn, eenen met de groote eeckels, ende eenen met de cleyn eeckels; waer van den grooten in Italien seer ghelijck is van schors en vruchten aen den Lorcken boom; waer in het misverstant is bestaende, dat van sommighe schrijvers den *Larix* met den *Agaricus* voor den ghenoemden *Cerris* qualijck aenghe teeckent is.

VALERIUS CORDUS seght, dat in Duytschlant aen de *Denne* boomen, dat sijn mast oft sperre-boomen, oock *Agaricus* groyt, die de Hooghduytschen Dannen schwammen noemen; waer in dat CORDUS niet weynigh ongheliijck heeft: als hy conde lesen van mijne Denne-boom Fungi, soude hy haestelijck sijnen grooten misslagh kennen. *Val. Cord. in Diosc.*

Het is waerschijnelijck dat aen DIOSCORDES selver den rechten *Agaricus boom* onbekent gheweest is, als wanneer hy seydt, dat den *Agaricus* wortelen heeft, waer door hy soude bekennen dat den *Agaricus* een aerdghewasch oft plante met eenighen wortel is. *Diosco. lib. 3. cap. 1.*

Meestendeel comen alle dese misverstanden uyt PLINIUS, de welcke den *Plini. lib. 16. cap. 25.*

den *Larix* pijn-boom noemt. Welcke foute vele, sonder voorder ondersoeck, naer PLINIUS ghevolght hebben; want de twijfelaers al te samen PLINIUS voor den Auteur aenwijsen.

Iac. silu. in Mes. lib. 2. cap. 3. SILVIUS seght, dat den *Agaricus* eenen wortel is, de welcke voortscomt aen den tronck van den *Ilex*, dat is den scherlaken-bezie boom, ende het selve groyt gelijck een witte Fungus, de welcke by nachten licht van haer gheven: waer in SILVIUS niet weynigh ghemist heeft van soodanighe lichtende Fungi *Agaricus* te noemen, want hy seer wijdt van de waere kennis is.

VVaer uyt men den besten Agaricus sal kennen.

Mesue lib. 2. cap. 3. MESUE seght dat het manneken den slechten is, besonderlijck als wanneer hy lanck, swert, herdt en swaer van geur is: maer dat het wijfken hoe het ronder, witter, sachter, spongiachtigher, gheene draeykens in hebbende, ende licht brisselachtigher is, dies te beter is: boven dien in het eerste soet van smaeck, waer naer een weynigh bitterheydt volght: dese sijn de alderbeste teeckenen; dat aen het vrouken meer eyghen is, als het manneken.

Mijn ghevoelen is, hoe dat den *Agaricus* verder uyt den boom wast, hoe hy witter, sachter, ende dien volghens beter is, als den ghenen die naerder inghedronghen teghen den boom groeyt, waer door hy een meerder swertigheydt, ende houtachtigher nature uyt de schorse treckt ende behout, waer door hy dien volghens sich niet soo licht laet breken, ende soo deughtsaem niet en is.

Teeckenen waer uyt men den slechten sal kennen.

ALS wanneer den *Agaricus* swaer, herdt, bruyn oft swert is, het sy van buyten oft van binnen, oft als hy draeykens in heeft, oft hairachtigh is, soodanighen salmen, als ondeughende verworpen.

Lof ende deughden van den Lorken boom.

Ioan. Reno. lib. 1. sect. 2. cap. 8. RENODEUS verhaelt, hoe dat den *Lorcken-boom*, behalven den *Agaricus* noch twee ander goede uytworpsels ons deelachtigh maeckt, te weten, eenen sekeren sachten dunnen herst, den welcken ghoene scherpigheydt en heeft, ende daer by begaeft is met een meerder vochtigher nature als eenen van alle de andere gheslachten, den welcken voor den

oprechten

oprechten termentijn (maer onbehoorlijck) pleegh verkocht te worden, want den oprechten termentijn groyt uyt eenen wilden boom , die altijt groen en met loof becleedt blijft : welck loof is als de esse bladers. Boven dien gheeft hy ons eenen sekeren goeden purgerenden manna, de welcke door de teere scheutkens afgebroken ende uyt druppende vergadert wort.

By dese twee voorgaende goede eygendoemmen sal ick een derde voeghen , te weten de goede *Gout achtighe loriken Fungi*, van my beschreven in het eerste Deel aen het veertiende Capittel, sijnde mijne negenste *Goede Fungi.*

VITRUVIUS verhaelt, dat in Vranckrijck eenen Toren van Lorcken hout ghemaeckt was , den welcken van IULIUS CÆSAR bestormt sijnde, door gheen middelen in brandt ghesteken conde worden : doch men sou aen CÆSAR en VITRUVIUS nu wel anders doen ghelooven , want al ist dat den *Lorcken-boom* de eere toe comt van soodanighe herdigheydt by naer als steen te hebben , nochtans , als DODONEUS seydt, het Lorcken hout in de ovens ghedaen, ende onsteken sijnde, brandt vvel, besonderlijck alst by ander hout ghedaen vvordt : vvant MATTHIOLUS seght , dat de kolen van *Lorcken hou t*ghemaeckt, goedt ende seer bequaem sijn voor de smeden , de vvelcke in de Berghen van Trenten daghelijcks om het yser te smeden in het ghebruyck sijn.

M. Vitru. lib. 2. cap. 9.

R. Dodon. 6. Deel het 30. boeck. cap. 18.

Matth. lib. 1. cap. 74. pag. 105.

Den *Lorcken boom* is tvveederley , hoe vvel dat ick van den grooten , dat is , *Agaricus boom* spreke ; vvaer van dat by DODONEUS ende andere schrijvers breeder can ghelesen vvorden.

Nature , kracht en ghebruyck vanden Agaricus.

DEn *Agaricus* oft *Loriken Fungi* is vvarm inden eersten , en droogh inden tvveeden graed : het vvelck by al de medecijnen voor sulckx bekent vvordt , ende besonderlijck by PLEMPIUS. Volghens het schrijven van dese aengeteeckende medecijnen, beneffens menighte andere, soo is den *Agaricus* van kracht alle taeye humeuren te door-snijden , ende alle dicke dun te maecken ; hy is oock afvaghende : hy suyvert het verstopt inghevvant , hy maeckt den buyck vveeck en reyn, hy gheneest de galsucht die uyt verstoppinghe onstaet , soo vvel de svvarte galle , als de andere : hy doet vvater lossen , hy pugeert vanden hoofde af door de cenuen , musculen , rugghe graet , de borst, de loose , maghe, lever, milt, nieren, in somma het gheheel lichaem : vvant sommighe segghen , dat hy oock voor het flerecijn, pluris, en andere qualen goedt is.

Plemp. in Avic. lib. 2. trac. 1. cap. 28.

Scorde lib. 4. class. 3. 9. 413.

Wecke. in Antido. lib. 1. sect. 12.

Beverwyck. 1. Deel der ongesonheyt lib. 4. cap. 7.

HOFMAN schrijft, dat den *Agaricus* in vleesch sop ghebruyckt (sonder

Gasp. Hof. lib.1.cap.2. aen-te-wijsen hoedanighe veelheydt van noode is) ghelooft het selve seer goedt te sijn om het soch der vrouwen te vermeerderen.

Aldrovand. in sijn Dendrologia. lib.1 Tract. 2. cap. 1. ALDROVANDUS betuyght, datter is groeyende aen het onderste vande Eycken stammen een soort van *Agaricus*, de welcke hy indachtigh is ghesien te hebben, bruyn asch-grau van coleur, vanden welcken CAMERARIUS seght, dat den selven ghesouten wordt; ende op warme plaetsen gheset sijnde, eenigh sap comt, het welck ghestreken sijnde over de flerecynighe leden, seer goet en behulpsaem is: leest achter de 129. quaede soort vande boom swammen.

Quaeden Agaricus.

Ioan. Bauh. Tom. 1. lib. 9. cap. 13. DEn swarten Agaricus is te seer sterck purgerende, jae VENENEUS, seght BAUHINUS, alsoo by beneffens den *Witten nies-wortel*, ende *Thapsia* de dermen hinderlijck ende door etende is; oft als het *Elaterium*, het welck verstickinghe oft verworginghe by brenght.

Hoe veel ghewight seffens datmen magh in nemen.

GHemeynelijck neemtmen in een quintijn, dat is een draghma, oft het ghewight van een goude croon, dat is te verstaen in poeder ghenut: doch alst in eenighe weyckinghe ghesteldt wordt met een doecksken, oft poppeken, soo salmen eens soo veel nemen, dat is twee draghma, &c.

Wat belanght het trociskeren, stampen, siften, ende om den selven te regeren, leest daer van WECKERUS ende andere: want ick gheene Apotekers noch Doctoren door dit werck wil maecken, ende sulcks voor by gaende sal ick buyten mijne Fungi niet wandelen, ende den Leser niet vermoyen.

HET XIV. CAPITTEL.

Beschrijvinghe der Willighe boom-Fungi.

NU sijn hier aen te wijsen dry verscheyde soorten van **Willighe schwammen** / oft Fungi, de welcke al te samen in het Iaer 1673. op verscheyde tijden, ende oock op eenen en den selven tijdt aen eenen ende den selven willighen boom door my tot verscheyde boomen bevonden sijn: waer onder een seker soort van Fungi, seer ghelijck aen den *Agaricus*, sal vertoont worden. Ieder is met sijnen eyghen naem volghens sijne ghedaente ende wesen ghenaemt ende in de voorgaende plaete naer het leven ghestelt.

De eerste soort van willighe Fungi.

118. D

DEse eerste soort heb ick *Den valschen Agaricus*, in't Latijn *Falsus Agaricus* ghenaemt, oock *Fungus albus saligneus odore iridis*, *De witte willighe Fungi met den reuck van den Iris wortel*: sy is *het recht wit vonck hout*. Naem

Onder dese swammen sijnder groote en cleyne, sommighe sijn van een once in ghewicht, ende andere van vier, ses, ende oock van elf oncen swaer. Alle dese, het sy groot oft cleyn, sijn op alle canten sneeuw wit, seer ghelijck aen een stuck krijt. De groote comen meer ongheschickter in fatsoen als de cleyne: sy sijn heel swaer van ghewicht. Gedaente

Haer onderste sijde is pladt, ende boven rondt, seer ghelijck in dese ghedaente aen den *Agaricus*. Haer achterste sijde daer sy mede teghen den boom staen sijn sy het dickxste; want in haer voorste deelen sijn scherp dun, het welcksich van achter tot voren allenghskens vermindert.

Dese schijnen onder eenigh mergh te hebben, maer is bedrogh, alsoo het eenighe cleyne ooghskens als spelle-puntkens sijn, het welck niet dieper ingaende is, als een spel-punt lanck is, behoudelijck dat in de groote dese gaetkens eenen mes-rugh dick diep ingaende sijn. Van binnen is het alle van een ende selve stoffe als van buyten, want sy gheen schorssche noch verscheyden overtrocken velleken besitten: sijn soo vast als eenich dick herdt leir: sy riecken als den goeden Iris wortel, welcken geur sy niet lichtelijck verliesen: want dese hebben by naer anderhalf jaer seer wel rieckende ghebleven: doch als sy versch waeren ligghende in mijn comptoor, was een jeder over den goeden stercken guer verwondert.

Dese heb ick twee jaer goedt behouden, naer welcken tijdt begonsten te vernietighen in wit poeder; doch het bovenste heeft sich het langhste bewaert, ende tot den lesten haeren goeden geur (doch seer vermindert sijnde) noch vertoont.

In de maendt van Iulij in't jaer 1670. heb ick dese eerst begost aen te teeckenen, ghevonden hebbende in goedt ghetal boven aen de willighe boomen, ende noyt leegher als dat boven mijn uyterste reycken was; soo dat sy hoogh groeyen, op de manier als hier aen den boom met de letter D can ghesien worden, al oft sy de boomen in het ronde met een lobbe oft kraghe wilden vercieren, waer in sy den *Agaricus* onghelijck sijn, want den selven hoogh en leegh overhandt voorts-comt, Tijdt en plaets.

Natuer en ghebruyck.

VOlghens mijn ghevoelen, soo en sal ick dese voor gheen quaede oft hinderlijcke aenwijsen, want inghevalle sy (door haere herde stoffe) onbequaem tot spijse wesen soude, soo nochtans (de wijle sy gheen quaedt, als alle goedt vertoont heeft tot haeren onderganck toe) gheloove ick, dat sy tot eenighe behulp middelen in de medecijnen soude connen dienen.

Als ick dese in schijfkens, eenen mes rugh dick, ghesneden hadde, hebbe daer van een schijfken met den yseren hamer sacht gheclopt, als de schoenmaeckers haer leir doen; maer sonder natticheydt: het welck soo sacht ende ghebuyghsaem wirdt, als eenigh zeeme velleken, het welcke ick beneffens een ander het ghene niet gheklopt was, te samen hebbe aen brandt ghesteken, waer van het sacchte gheclopte eerder als het herde het vier heeft ontfanghen, ende te samen door het vier vergaen zijn. Waer uyt ick besluyte, dese Fungi oft Swamme een recht vonckhout te zijn, als wanneer sy bequaem ghemaeckt worden, gelijck in het eerste Deel gheleerdt wordt.

Vonckhout,

GASPER BAUHINUS noemt sijne sesde goede eetbaere soort de *Fungi sonder wortel, vertoonende een halve ronde Fungi, ende dese groyt, seght hy, aen den wortel van den Beecken boom, op de selve manier als den Agaricus*: ende van FABIUS COLUMNA *de goede Fungi sonder steel* ghenaemt. Naer dat ick hebbe connen bespeuren, soo dunckt my, dat dese voornoemde met mijne teghenwoordighe de selve is, alsoo het can gheschieden, dat den Beecken boom dese Fungi soo wel als den Willighen boom te voorschijn brenght. Ende als dese onder aen den wortel van den boom voortscomen, meerder vochtigheydt ghenieten, dien volghens veel sachter ende by avontuere bequaemer tot spijse connen wesen.

119. E

Een tweede goede willighe Fungi.

Naem.

IN het eerste Deel hebbe ick aen het twelfste Capittel van de goede willighe Fungi ghesproken, van Wildert, by de welcke dese teghenwoordighe haer plaets toebehoorde, de welcke door fout hier by ghecomen is. Naer haeren uytwendighen schijn, sijn dese in alles ghelijck aen sommighe onfatsoenelijcke zee-schelpen, van de welcke ick in goedt ghetal van alle soorten voorsien ben: soo dat ick dese *Willighe zee-schelp*, in't Latijn, *Concha salignea marina* ghenaemt hebbe.

Onder-

Onder dese sijnder soo verscheyden van fatsoen en wesen, dat ick versteldt was in haer eerste aensien: vande welcke ick ses verscheyden in mijne originelen gheschilderden boeck naer het leven heb ghesteldt, waer van ick hier de uytghesonderste sal aen wijsen in het beschrijven, ende eene cleyne met de letter E in print vertoonen; nochtans maer de half grootte vande cleynste soort.

Van dese met de letter E heb ick twee besondere aengheteeckent, vande welcke de eerste niet anders was als gelijck een stuck gekrompen leir, sonder steel oft hoet, staende met het uyterste eynde teghen den tronck vanden willigen boom, bynaer op de selve manier als de Iudas ooren voorts comen. Sy was vijf duym breedt, seer uyt ende ingaende: alle haer stoffe was in het dickste deel niet dicker als eenen mes-rugh: welcke dickte aende buytenste randen scherp te niet gaet. Haer bovenste deel is heel swart castani bruyn, maer onder even eens als de ghemeyne Fungi, daer het mergh uyt-ghedaen is, seer wit, vast en leirachtigh, van binnen wit en vast. Dese hebben noch plues, noch mergh. Haeren reuck en smaeck is den selven met de goede ghemeyne Campernoelien. Gedaente

De tweede vande welcke een cleyn figure oock met E vertoont wordt, dese was twee duym breedt, hebbende een cleyn steelken, het gene de groote noydt hebben, ende sy was van binnen hol als een zee-schelp, ende buyten rondt, op soodanighe maniere als iet het ghene ghedruckt is oft in silver ghedreven is met uyt-wendigh en inwendigh even ghelijck. Dese comen dickmael met eenighe cleyne aen-comende uytspruytelinghen, somtijdts met dry oft meer. Maer bemerckt, hoe dese hoogher onder het groot loof oft lommer voorts comen, dies te bruynder sijn; want als sy in de midden vanden tronck staen (al waer sy de open-lucht ghenieten) sijn alsdan veel witter, seer ghelijck aen het coleur vande witte versche castanien, de welcke eerst uyt de hekel, dat is haer stekende schorsche ghevallen sijn.

De eerste van dese willige Fungi, (dat is den *Valschen Agaricus*) staen vlack in den suyden, dat is naer den cant vande middaghsche sonne aende boomen; ende de tweede, dat sijn de *zee-schelpen*, gheheel naer het westen, ende de naer-volghende quaede worden altijdt vlack in het noorden bevonden. Bemerck.

Dese tweede soorten, te weten *Zee-schelpen*, soude ick seer wel sonder eenigh achterdocht (versch sijnde) dorven koken, ende voor spijse eten: het ghene ick door den tijdt noch hope te ondersoecken.

September is haer gheboorte maendt, ende de groote dicke willighe boomen is haer moeder, groyende tusschen de cloven ende de borsten vande schorse. Tijdt en plaets.

120. F

De derde, doch een quaede willighe Fungi.

Naem. GHelijck ick voor desen noch ghesեydt hebbe, seer verwondert te sijn over de verscheyde (soo goede als quaede) soorten van Fungi, de welcke uyt de willighe boomen voorts comen, waer onder dese teghenwoordighe, die ick *De bruyn soetachtighe willighe Fungi met den platten dunnen steel* ghenaemt hebbe, in't Latijn, *Fungus saligneus ex rufo fuscus caule tenui & expanso.*

Gedaente Ghemeynelijck groyen dese met F veel neffens melcanderen, sijnde de eene grooter als de andere, van welcke de grootste den hooghen hollen diepen hoet, meer als twee duym onder wijdt is, ende van soodanighe hooghde; van welcke den stele twee duym en een half lanck is, niet rondt, maer plat, ende van binnen hol.

Onder dese sijnder soo groot als een duyte, minder oft meerder, sy besitten allegader een bruyn soetachtigh oft roodtachtigh coleur, soo wel den hoet, als het plues, ende stele, al vanden selven: alle haere stoffe bestaet in seer lanck en dick plues, het welcke met een dun velleken overtrocken is, het ghene seer gommachtigh en lijmerich is, nochtans sonder vettigheydt: sy sijn oock seer stinckende.

De cleyne alsoo sy de jonghste sijn, dies sijn sy oock veel lichter van coleur als de groote. Noch heb ick bemerckt, hoe dese langer gepluckt waeren, oock de grootste selver, dies te lichter van coleur wierden, ende het selve seer veranderde.

Dese hoofdekens oft hoykens en staen niet recht boven den stele, maer ligghen langhs de lenghde vanden steel.

Tijdt en plaetsen. Half October heb ick dese ontrent Antwerpen op verscheyde jaeren bevonden, bysonderlijck aen de noordt sijde vande willighe boomen, meestendeel aenden stam onderwaerts: als de willighen aldaer eenighe cloven oft scheuren hebben, het ghene aen dese boomen meer als aen andere eyghen is, soo worden in soodanighe cloven dies te meer in ghetal dese Fungi bevonden.

121. G

Naem. Hier comen wy nu tot de vijfentwintighste quaede Fungi van CLUSIUS, vande welcke de figure in sijn tweede Deel in den Appendix vande uyt-heymsche rare planten op het leste blat ghedruckt is, hoe wel dat de selve oock bysonder op een bladt by MORETUS tot Antwerpen uytghegheven wordt. Doch dese mijne teghenwoordighe figure is naer de voor-noemde niet ghesneden, maer naer een levende, alsoo ick de selve noyt schoonder in het leven hebbe connen becomen, al ist dat sy met menichte

menighte van my ghesien en gheplucktsijn : Clusius noemt dese in het Hongersch **Feyer szarwas gomba** / het ghene soo veel te segghen is , als de *Witte Fungi* , in't Hooghduytsch **Wilde hirschling** / dat is , *Wilde herdts Fungi*, om dat sy als herdts-horens tacken sich vertoont , van den selven in't Latijn *Fungus ramosus perniciosus*, *De schadelijcke ghetackte Fungi.* Sy is de veertichste van Gasper Bauhinus , die hy de *Witte ghetackte fungi* noemt. Het selve ghetal heeft Ioan. Bauhinus , die hy de *Silvere ghetackte fungi* noemt , in't Latijn , *Fungus ramosus argenteus*. Sy soude wel moghen den *Witten oft ghecalcineerden herdts horen* ghenaemt zijn , in't Latijn , *Cornu cervi calcinatum.*

Dese was eenen halven voet oft meerder , van seer fraeye ghedaente , hebbende menichvuldighe ende ontallijcke scheuten en tacxkens, seer wit, sonder eenighe vlecke : welcke scheuten seer ghelijck zijn aen de tacxkens van den Abeel-boom. Men soude segghen , als sy van de sonne beschenen worden, dat sy uyt enckel silver ghesmeet zijn. Somwijl staen van dese op eenen stele van een lidt lanck , oock dickmael sonder stele , staende oft hanghende aen het hout , schorsse, oft aen den wortel der afghecapte boomen. Onder dese zijnder van my ghesien eenen voet groot , en meerder , de gene als een bos oft tros van tacken waeren , soo dick te gader zijnde, dat men de selve in gheenen ghemeynen neusdoeck soude connen bevatten , ende oock van de selve sommighe maer een halve handt groot. Gedaente.

In het leste van October , oft in het beginsel van November , zijn dese te vinden aen de rotte stammen van de boomen , de welcke afghecapt oft ghevelt zijn. Tijdt en plaets.

Noodelijcke bemerckinghe in dese veranderinghe.

BEmerckt hoe dat ick in het elfste Capittel van het eerste Deel in het tweede Tractaet in de bevrijvinghe der goede Fungi , vier soorten heb beschreven , ende by figuren vertoont , waer uyt van sommighe de goede voor dese quaede , oft dese quaede voor de goede soude moghen aenghesien worden , bysonderlijck de sesenseventighste goede , die den *Scherpachtighen corael tack* aldaer ghenaemt is, waer op den Leser neirstigh sal letten, alsoo dese quaede wit is , ende de goede voornoemde als bleeck geil palmen hout is : boven dien dat de goede seer teer en sacht van stof sijn , ende tot het uyterste topken de goede binnen hol sijn , het welck aen dese quaede niet te vinden is. Leest de aen-ghewesen plaetsen vande voornoemde goede teghen dese quaede.

Els

122.
H

Beschrijvinghe van de Iudas oor.

Naem. DEn rechten behoorelijcken ende naturelijcken naem van dese is de *Vlier boom Fungi*, in't Latijn, *Fungus sambuci*, al hoe wel dat sy van den ghemeynen man *Auricula Iudæ*, dat is *Iudas-oor* ghenaemt is. Noch is sy wel *Auris sambuci*, dat is *Vlier oor* gheheeten: het is de eerste quaede van CLUSIUS: DODONEUS oft LOBEL hebben dese onder de Fungi niet ghekent.

Gedaente Aen den vlier-boom is my maer een soort van Fungi bekent, de welcke dese eenighe teghenwoordighe is, al ist dat sy van verscheyden wesen en fatsoen sijn. Voor mijn deel soo en can ick niet ghetuyghen dat sy eenighen steel hebben, behalven dat sommighe somwijl een stompken oft bolleken hebben, het ghene gheenen stele can ghenaemt worden. Haer uyt-wendigh wesen is als een ghecrompen dun perckement oft velleken, vol kroken, rompelen en plooyen, sijnde aschgrau, oft wat bruynder van coleur; maer de buytenste randekens uyt den swarten; wel verstaende, als sy versch sijn; maer niet ghelijck als sy in de Apoteck te coop sijn, als wanneer sijn doncker bruyn sijn ghewoorden door de drooghte.

Haer stoffe is niet anders als het *Cartilago*, dat is het krake-been, dat in des menschen ooren ende oock in verscheyden deelen van calf vleesch te sien is, het ghene met een teer velleken overtrocken is. Dese sijn dickmael twee oft dry te gader voorts comende uyt de tacken vanden vlier

Plaets. boom, besonderlijck als de selve tacken een jaer out sijn, als dan comen dese schors-achtighe Fungi te voorschijn, te weten aen de noordt sijde, maer niet naer den sonne schijn: ende oock meesten deel in de Noortse landen.

Ghebruyck en kracht.

Quaey keel ghenesen. DEse *Vlier Fungi* oft *Iudas-oor* is wel waerdigh bekent te wesen, alsoo de selve van nature seer goet is teghen de *Squinancie*, dat is, de onsteltenis inde keile, onsteltenis in de lelle, swillinghe der *Glandelen* oft amandelen der keile: soo dat een van dese *Iudas ooren* in een uperken cleyn bier, met een vijgh oft twee te samen een weynigh ghesoden sijnde ende met dat bier ghegorgelt, de keilen lichtelijck ghenesen, waer toe het noydt ghenoch can volpresen worden: want sy heeft een drooghmaeckende ende 't samen treckende kracht, waer door sy den ghefwollen

sen huyghe smal ende cleyn maeckt: beneffens voor alle andere gheswillen, soo wel van buyten als van binnen ghebruyckt.

Dese ooren weder uyt ghenomen ende ghedrooght sijnde, laeten haer tot den selven effect twee oft drymael ghebruycken: want al ist dat sy soo herdt als een perckementsijn, nochtans in het water comende seer sacht worden, haer uytrecken ende swillen als een spongie, alswanneer sy seer claer en doorsichtigh sijn. Haeren smaeck is heel laf, ende ghelijck een ghesoden vel oft leir.

DODONEUS seght, ende hy noemt dese Iudas oor *Vlier-gom.* Het is seker, dat alle gommen haer laeten beweghen tot smilten; het ghene ick in dese Fungi noyt hebbe connen bevinden: want ghelijck ick gheseydt hebbe, dat sy haer verscheyde mael laeten in vochtigheydt sieden, ende niet versmiltende, haer weder laten drooghen, soo en can sy by gheenen gomme vergeleken worden.

Eenighe kracht van den Vlier-boom.

ÆGINETA seght, dat het hout van den vlier-boom een drooghende kracht heeft, ende het water afiaghende is, nochtans der maghen hinderlijck. Dien volgens soo meyne ick dat dese Fungi de scherpste cracht uyt ghetrocken hebbende, oock der maghe niet souden goet wesen. *Pau. Aegin. lib. 7. cap. 3.*

MONTIUS seght nochtans: Het sap gheperst uyt den wortel van den vlier boom, is een uytnemende behulp middel om den water-suchtighen te doen water lossen, de natuer te ontlasten, ende volcomen ghenesen: behoudelijck dat het sap met wat honigh van roosen ghemenght wordt. *Pamphil. Mont. pagi. 139. a*

Ende alsoo sijn EGINETA en MONTIUS hier van verscheyde ende wederstrijdende ghevoelen, ten waer dat het honich-water alles soude verbeteren, ende de naturelijcke onsteltenisse beletten.

Leest by DODONEUS van de krachten van de jonghe scheuten van de bladeren, van de bloem-cnoppen, van de bloemen, ende van het ghedrooght zaet van den vlier-boom, hoedanighe verscheyde qualen hier door te ghenesen sijn.

Besonder al DODONEUS seyt: edick oft azijn, daer de drooghe bladeren vanden vlier boom in gheweyckt sijn, op de spijsen ghedaen, is de maghe seer aenghenaem, maeckt lust en appetijt om te eten, ende maeckt dun alle dicke rouwe onrijpe vochtich-heden.

Even wel isser onderscheyt van uytwerckinghe tusschen het gebruyck der versche vlier-blommen ende de ghedrooghde. By exempel, als men

 de

de versche bloemen met eenighe spijge ingheeft, als in eyerkoecken oft andersins, dan maecken sy den buyck weeck, maer met beroerte en onsteltenis, dogh de selve ghedrooght sijnde, legghen sy de voorseyde kracht af, mitsgaders alle de vochtigheydt die daer in was; behouden nochtans de verterende ende dun maeckende kracht. Ick seynde den Leser hier mede tot de medecijnen oft tot DODONEUS, by de welcke ghenochsaem van alle deughden en ghenees middelen der vruchten van den vlier boom te lesen is. Het selve lesende, sullen met my besluyten, dat dese vlier Fungi, oft *Iudas oor*, veel meer deughden eyghen heeft, als ick vande selve verhaelt hebbe.

123.

I Beschrijvinghe van sommighe houte oft houtachtighe Fungi.

Naem.

EEn vremde onghemeyne Fungi, de welcke ick mijns wetens nergens heb beschreven ghevonden; die ick de *Houte clock-Fungi*, in't Latijn, *Fungus Campanulus lignosus* ghenaemt hebbe.

Als ick in het jaer 1672. den tweeden September ghelogeert was ten huyse vanden Heere PROST, Raedts heer van sijne CON. MAIEST in Brabandt, binnen sijne heerlijckheydt van *Vorselaer aen't Sant*; heb ick niet traegh gheweest van vroegh en laet soo de bosschen als de lyen te doorsoecken, om mijn trachtende wildt der Fungi op te doen en te vanghen: al waer ick dese met de ander naer-volghende heb ghevonden.

Gedaente

Dese can nergens beter by vergheleken worden, als by een belleken, dat de cleyne kinders aen de sijde draghe, oft als seker bloemen, die men klockskens noemt, staende op eenen corten steel eenen duym lanck, ende een dick strooy dick. Het klocksken is boven twee duym en een half wijdt, te weten het grootste dat ick bevonden hebbe. Dese groyen vijf oft ses neffens malcanderen, ghelijck de vingers aen onse handt staen, allenghskens cleynder wordende, ende verminderende, hoe wel om dat de stelen onder al te naer te gader staen, dies de klockskens boven te meerder verdrongen sijnende in den anderen groyen: door welcke klockskens op verscheyde plaetsen het groen gras door groyt.

De gheheele stoffe ende substantie van dese Fungi in alle haer deelen leirachtich ende miniem coleur. Van binnen in de holte is het met vyf oft ses verscheyde circkels, gaende in het ronde, den eenen breeder als den anderen, bedeylt, al oft het op een draeybanck ghedraeyt was, ieder is bescheyden van coleur, sommighe als het capucinen coleur, de andere van den selven natuere, maer het eene randeken lichter, ende het ander bruynder, tot dat het onderste, op den stele, de wijde van een

duyt,

duyt, is heel doncker bruyn, waer mede al de eerste ringhskens haer verliesen, doch sy is binnen soo effen als eenen houten gedraeyden kroes. Op haer buytenste (het ghene men soude van onder noemen, de plaetse van plues oft mergh, het gene dese nochtans niet en hebben) aldaer zijn sy even eens als het cort gheschoren caffa, wat ruygh, oft effen rouw, heel bruyn filemort van coleur, het ghene sich vertoont als met eenighe spellegaetkens ghesteken, het welck niet seer diep ingaende is, want de heele stoffe van dese Fungi is maer een ghemeyn houte ghe-schaefde dunne spaender dick, oft een dobbel papier: sy en magh oock gheen boom Fungi ghenaemt worden.

Inde bosschen, ende onder de Eycke-boomen, op de canten, soo tot Vorselaer, als tusschen de Abdye van Tongerloo ende het dorp West-erloo, in de selve maent en jaer als voorseyt is, heb ick dese in den groe-nen most ende gras met menichten bevonden en gheplukt, als oock naer het leven gheschildert. Tijdt en plaets. 124. K

Op den selven tijdt en plaetse is dese *De ghekrolde spaender Fungi*, door my bevonden, de welcke even eens te gader in malcanderen leydt, als de dermen oft den crans van het inghewant der menschen oft van sommighe beesten, het welck de medecijnen *Intestina* noemen: soo veel te segghen, als *Het ghedermt, oft inghewant des buycks.* Doch om dese de *Fraes-Fungi* te noemen, sal haer den naem in't Latijn *Fungus mecentericus* alderbest pas-sen. Naem.

Dese was soo naturelijck van ghedaente, als de figure met de letter K hier vertoont, al oft de levende hier op was, de welcke als ick beneffens de printe aen verscheyde persoonen te ghelijck neffens malcanderen ghetoont hebbe, haer docht onmoghelijck te sijn, de natuer soo te connen achtervolghen. Gedaente

Dese Fungi was vier duym lanck, en dry duym breedt, ligghende als dunne spaenderen neffens ende over malcanderen, doch jeder los vanden anderen, als alleen de vorste randekens: op soodanighe maniere, als de Iouffrou de sijde stricken oft roosen plеghen te naeyen, den ondersten randt van het lint vast hechtende, ende het bovenste los latende. Het coleur van dese Fungi is boven tristemien, het ghene ghemengelt is met een coleur als licht grau pack papier: hoe wel op somighe diepten swart sijn ende soo dun als papier, dat stijf ghegomt is. Onder is sy gheheel wit, hebbende een cleyn ribbeken langhs door, waer mede sy in het gras ende groene mosch vast ghestaen heeft onder teghen den tronck van het Eycken hout: welck ribbeken van het selve wit coleur is, het ghene wat ghelijvigh oft glat is.

Dese twee voorgaende soorten en waren tot op desen teghenwordighen dagh, als ick dit schreef, sijnde den tienden November 1673. tot

125. gheene veranderingh noch bedervenis ghecomen, soo dat sy over de

L twaelf maenden ghepluckt sijnde van haer eerste wesen niet verloren en hadden.

Naem. Noch een ander soort de welcke met recht de *Houte ghekrolde Fungi* mach ghenoemt sijn, in't Latijn *Fungus crispus lignosus*.

Gedaente Dese houte Fungi is eenen grooten mes rugh dick, staende meest op haeren cant, ende niet ligghende, sijnde seer hert, ende oprecht hout, bleeck grau en wit van coleur, een lit hoogh, staende de eene achter de andere, alsoo de letter L hier aenwijst.

Sy is een rechte schimmel uyt gebortel uyt een verrotte dele planck, op de welcke gedurigh eenigh genoffel planten ghestaen hadden met de aerde in poten groyende, door welcke gedurige nattigheyt uyt een clove der selver planck desen schuym oft *Fungi* ick bevonden hebbe, de welcke in het eerste seer sacht waren, maer door den tijt grooter ende herter geworden sijn, het ghene tot dien eynde van my neirstigh ondersocht ende hier aengheteeckent is.

Dese Fungi connen op alle tijden, uyt rotte plancken te voorschijn comen.

Het XV. Capittel.

Aenwijsinghe van eenighe houte Fungi sonder de figuren.

Soo wanneer ick alle de vremdigheden van verscheyde uytwasschen der houtachtighe Fungi wilde beschrijven, dunckt my nauwelijcks mijn Werck te connen eyndighen, alsoo de selve by naer sonder ghetal sijn, waerom ick den Leser met dese naervolghende sal vernoeght achten, de welcke ick naer 't leven ghes childert hebbe, al ist dat sy hier nessens niet in print vertoont sijn, het ghene my niet noodigh heeft ghedocht, ten opsicht den Leser, de beschrijvinghe wel bedenckende, ende de twee voorgaende leste punten aensiende, de veranderingh ende het verschil ghenochsaem sal connen bekennen.

126. *Van de houte blader Fungi, in't Latijn Fungus lignosus foliaceus.*

Naem. Gedaente Dese sesentwintighste boven de hondert, is een rechte *Eycke boom swamme*, de welcke aen de leste figure met de letter L seer ghelijck

lijck van fatsoen is, behalven dat dese soo eyghen aen het leir is, al oft sy van leir ghesneden was, ende seer dun van stof. Haer buytenste coleur is ghespickelt, te weten, de uyterste randekens sijn muscus coleur, ontrent een half stroo breet, ende de rest is als bleeck groen fluweel, met seker dons-achtighe sachtigheydt: maer van de ander sijde sijn sy bruyn asch-grauw, hebbende seker cort mergh in, met menighte gaetkens, als spelle punten. Dese groyen seer groot, soo dat de grootste bladeren, de welcke het achterste staen, twee duym lanck sijn. Noch hebben dese langhe houte wortelen, waer mede sy uyt de rotte, bedorven Eycke-boomen, ende uyt andere boomen groyen en voorts comen, somwijl te gader in't gheheel eenen voet ende oock meerder lanck, ende eenen halven voet breedt. Dese en laeten haer niet plucken, oft sy behouden een goet deel van het hout daer sy uyt voorts comen. 127.

My docht, dat ick den Leser dese teghen-woordighe Fungi niet uyt- Naem.
druckelijcker soude connen beschrijven oft aenwijsen, behoudelijck als my in de ghedachten quam een seker deel van het inghewant van sekeren vis, ghenaemt Cabeliau, in't Latijn *Asellus*: welcke ghedeelte van outs ghenaemt is de *Homme*, oft den *Melcker*, hoe wel den rechten naem is *Melck der visschen*, in't Latijn *Lactes*, ende in onse Antwerpse tale ghenaemt het *Vetken*: aen het welck dese *Fungi* oft *Houte swamme* soo ghelijck is als het een ey aen het ander.

Dese Fungi sijn met soo menighte cleyne crullekens dicht te gader, Gedaente
als het voornoemde *Vetken*. In haere cleyne holligheydt sijn sy als sneeuw soo wit, maer buyten als swart leir. Sy sy soo hert ende hout-achtigh van stoffe, dat sy onbooghsaem sijn: nochtans is jeder maer een mesrugh dick.

Dese al te samen doorghesneden sijnde, hebbe de selve van binnen soo wit als krijt bevonden; doch soo hert en vast, als het vaste leir dat-men sien can, dat-men qualijck met een mes can door snijden. Ick heb haer bevonden aen eenen ouden afghesaeghden herten boom stronck, de welcke voor eenen staeck in eenen hof inde aerde stondt om seker haghe te beschudden vande waghens: welcke Fungi aen de schorse vanden ghesey-den staeck haer beginsel hadden: ende niet teghen-staende, al wast saecke, dat boven op de afghesaeghde sijde gheene schorse wesen en conde, nochtans was de ghesteyde plattigheydt soo dick als den staeck in sijn ronde was, met dese Fungi dick ende gheheel bewasschen.

Dese Fungi sijn dickmael van my ghesien aen Eycke-boomen, water-palen, rotte staecken van heckens oft tuynen, ende van dierghelijcken: dese sijn oock goet tot vonck-hout.

Van het recht vonck-hout.

128.

Gedaente HEt is licht te betoonen dat het *Vonck-hout* niet alleen aen de levende ende groeyende boomen voorts comt, maer oock aen doodt-hout, als hier uyt dese teghenwoordighe, ghelijck vande voorgaende, te sien is.

Aen de sweemers van een op treckende brughe, welcke balcken ick gheloove ten minsten sestigh jaer doot gheweest hadden, hebbe ick twee uyt wasschen van *Fungi* oft *Swammen* bevonden, de eene ontrent negen duym lanck ende dry duym en half breedt, hebbende noch eenighe jonghe aen-comende onder aen. De andere was vijf duym lanck, en ontrent dry duym breedt: sy hadden het coleur van boeckwey koecken, alsoo sy in mijn cantoor van verscheyde persoonen voor soodanighe stucken sijn aengesien: haer voorste ende dunste eynde was van eender koecken dickte: maer haer achterste, waer mede sy teghen haer moeder ghestaen hadden, was twee duym dick. Sy waeren in het ronde haer selven allenghskene vermeerderende. Haer bovenste deel alwaer den reighen op ghevallen was, was effen met weynighe heuvelkens, maer haer onderste deel vol dicht ghestreept diep hert houtachtigh plues.

Dese sijn van het beste vonck-hout dat ick oyt bevonden hebbe: waer om sy van TRAGUS in't Latijn *Igniarij*, dat is Fungi die bequaem sijn om

129. het vier te ontfanghen, ghenaemt sijn.

Gedaente Dese leste heb ick bevonden aen eenen levenden grooten Eyckenboom, ende is het ghemeyn ende oprecht vonck-hout. Dese en was niet anders van coleur, en van stof, als een dicke bereyde ossen-huyt, oft leir, daer de solen der schoenen van ghemaeckt worden: doch sy was anderhalven duym dick, ses duym lanck, en dry duym en half breedt, onder seer gheknobbelt, maer boven soo effen als eenen leiren lap.

Dese en heeft ten minsten geene ghelijckenisse met eene van de voorgaende.

Een ander onbekende soort, ghenaemt Hypodrin.

Renuer. solenand. sect. 4. SOLENANDER verhaelt, datter aen de wortels van den Eycken-boom een soort van roode Fungi wast, op de maniere ghelijck den *Hypocistus* onder den *Cystus* wast. Welcke Fungi den selven Auteur is ghewoon *Hypodrin* te noemen. Dese Fungi ghesneden in cleyne schijfkens, worden

Flereciijn ghenesen. in het sout gheleydt, ende in eenen ghestopten pot ghestelt in een plaetse onder de aerde. Als dan smilt ten meestendeel in een pekel, met de welcke

welcke worden ghevreven ende ghestreken de flerecijnachtighe deelen, met merckelijcke baete.

By de krachten ende nature van dan *Agaricus* heb ick noch een *Flerecijn Fungi* met den naem van den *Eycken Agaricus* aenghewesen, de welcke bruyn asch-grauw van coleur is, waer uyt schijnt te volghen, dat ieder een bysonder soorte soude wesen: nochtans is mijn ghevoelen (alsoo den *Agaricus* mede een Fungus is) dat den eenen Auteur dese Fungi root, ende den anderen de selve Fungi bruyn asch-grauw bevonden heeft, welcke veranderingh van coleur seer lichtelijck can gheschieden: soo dat dese Fungi meer een soort van *Eycke swam* is, als den naem van *Agaricus* toe-comt. Bemerck.

Alghemeyne bemerckinghe vande swammen.

ALle de boom-campernoelien worden vande Hooghduytsche **Schwammen** genaemt; waer van wy in onse Brabantse tale *Swammen* segghen, ende worden oock in't griecks *Mycetes*, ghenaemt. Dan tot onderscheydt vande *aerd-campernoelien* sijn dese *Boom-fungi* ghenaemt, hoe wel dat sy met recht behoorden *Boom schuym* te heeten, aenghesien gheen soorten van Fungi als dese, aen de boomen oft rot hout voorts comen, ende die niet anders en sijn als eenen overtolligen schuym, het welck haere moeder (te weten het hout) niet verschieten, vergroyen noch verteiren en kan, het welcke sy in het eerste als morwe en sachte schuym uyt-spouwt, het ghene door de lucht verdrooghende, soo hert als hout wordt, als blijckt dat sy haer selven daer door (om het vier te ontfanghen) bereyt en bequaem toonen.

Al ist saecke dat HIERONIMUS CARDANUS eenighe voor-worpsels verhaelt (van hem gheseydt te sijn) dat de Fungi ten opsicht van haere rottigheydt, oft rot-wordende natuer, onbequaem sijn om het vier te ontfanghen; soo nochtans blijckt door de daghelijcksse ondervindinghe, dat soodanigh ghevoelen maer worden in den wint sijn: want het seker is, dat alle rottinghe een onsteeckentheyt en naturelijck vier in sich selven is, het welck met duysent exempelen levendigh voor de ooghen can betuyght worden, ende besonderlijck in de ghewijckte spelt oft gerst, het selve bereyende om mout te maecken voor het bier, de selve op eenen hoop ligghende in corte daghen soo heet wordt, dat het ongheloofelijck is, waer naer haestelijck swert worden, sticken en verrotten comt te volghen: welcke rottigheydt gheschiet sijnde, ende de stoffe weder droogh gheworden, door het vier van rotten alle vochtigheyt verloren *Card de subtili. actio. pag. 179.*

loren en verteirt is, dies te herter, drooghcr en houtachtiger ſijn, ende bequaemer tot het branden ende ontfanghen des viers.

Ende het ghene meer te verwonderen is, ſoo wanneer het verſch hooy te gader op hoopen blijft legghen, van ſelfs in vlam en vier verandert, ende ſich verbrandt en verteirt.

Noch een tweede oorſaecke van het branden der Fungi, te weten *Exſiccatio*, dat is uytdrooghinghe, het gene betoont wordt in het braden van eenighe natte vruchten, als rapen, appelen, en dier ghelijcken, ſonder rottinghe door dit uyt drooghen tot een bequamigheyt van het vier te ontfangen ghebrocht worden. Van ghelijcken door het vier der Sonne alle vochtigheyt der Fungi uytghetrocken en vernitiсht ſijnde, becomen de nature van houtachtige ſtoffe om te branden. Het ſelve gheſchiet in het riet, ſtroo, oock in de aerde ſelver, te weten in den torf oft moer, ende meer andere.

Noch is te bemercken, dat ick aen eenighe afghehouwe boomen (dat is alle doodt hout, gheſaeght oft ghecloven) noydt eenighe goede Fungi becomen hebbe, het welck nochtans aen de levende boomen in deſe beſchrijvingh van my ghenoech anders betoont is: waer uyt moet volghen, dat het doodt hout een doodt lichaem ghelijck is, niet anders te voorſchijn brenghende als alle ſchimmel, rottinge, ſtanck en bederffeniſſe.

Ick heb bevonden, als ick eenighe canten van mijnen hof met eenige denne plancken (het welck wy delen noemen) ende met eycke plancken afgheſet hadde, aldaer verſcheyde ſoorten van quaede Fungi te voorſchijn quamen, ten opſicht vande natte aerde, die daer teghen lagh, waer vande ander ſijde de drooge aerde, eenighe locht oft ſonne ontfangende, ende te ſamen werckende, deſe Fungi ghemeynelijck te vinden waeren, de welcke altijt ſeer muffende en ſtinckende ſijn, oock van haeren eerſten oorſpronck dat ſy uyt-bortelen, hoe wel dat ſoodanighe haer tot geen vonck-hout bequaem toonden.

Het XVI. Capittel.

Vande ſpongien daer-men mede waſcht, ende de welcke het water ontfanghen ende behouden.

HEt is ghewiſch, dat de ſpongien een rechte ſoort van Fungi is, doch van verſcheyde ſoorten, het welck ons van vele gheloofwaerdighe ſchrijvers wordt betuyght, als van Ioannes Mesue, Theo-

PHRASTUS, DIOSCORIDES, CAROLUS CLUSIUS, DODONEUS, ende meer andere, waer van ſy noemen de *Denne ſpongien* ende *Dunne ſpongien*, dat is een de gene die uyt de Denne-boomen (by ons ghenaemt Maſt-boomen) oft ſperre-boomen voorts-comen, hoe wel die boomen in onſe plaetſen gheen ſpongie voorts en brenghen, maer inde werme landen aen de zee-ſtrandt veel te vinden ſijn.

De andere noemen ſy *Eycke-ſpongien*, waer van haere aenwijſinghe niet verhalens weerdigh is.

De derde noemen ſy *Herdts-ſpongien*, oft *Hirten-ſpongien*, waer van onder de beſchrijvinghe der Fungi noch te leſen is, hoe wel deſe onder de lochte oft water-houdende ſpongien gheen plaetſe hebben connen: alſoo ſy niet anders als eenighe knobbelachtighe buylen ſijn, al iſt nochtans dat haer inwendighe beſloten ſtoffe ſacht en ſpongiaghtigh is, de welcke met ſwaeren ſtanck bevanghen ſijnde, in ſtof verſtuyven.

De oprechte water-vattende ſpongie.

SOo dan om te comen tot het aenwijſen vande rechte lichte water-vattende ſpongien: deſe en ſijn niet anders als een *Zee fungus*, in't Latijn *Fungus marinus*, oock ghenaemt *Spongie*, uyt het Latijns wordt *Spongia*. Sy ſijn met vele verſcheyde Griecksche namen vande ouderlinghen ghenaemt, maer haer natuer oft oorſpronck weynigh aenghewesen. Naem.

Deſe *Zee-fungi* oft *Spongien* is haer weſen ende ghedaente aen een jeder genoegh bekent, jae de ſpraeckeloose kinders ſijn af-keerigh als ſy de ſelve ſien ontrent haer aenſicht brenghen om ghewaſſchen te worden, ſoo dat de ſelve een bly kint dickmaels weenen doen, ende het heel huys in roeren ſteldt. Gedaente.

Het is ſeker en ghewis, dat de ſtoffe van deſe *Zee-fungi*, *Rots-fungi*, *Steen-fungi*, oft *Spongien*, niet anders is als eenen lochten taeyen ſchuym uyt-bickelende oft uyt-berſtende uyt de ſteen-rotſen en clippen groyende meeſtendeel diep onder het zee-water, ſomwijl tien, jae oock wel vijfentwintigh vadems diep, alwaer de mooren ſeker duyckelaers toe hebben, de welcke deſe *Fungi* oft *Spongien* onder het water met grooten arbeydt van de roetſen ſcheuren ende afrucken, alſoo de ſtoffe ſeer taey van natuer is. Met deſen vanck comen deſe duyckelaers op haer hooft boven het water te voorſchijn: welcke ſpongien door het water ſeer ſwaer en ghewichtigh ſijn.

Onder deſe ſpongien ſijn twee ſoorten, te weten eene grof van ſtof,

ende een ander fijn van stof. Waer van de grove groote locht-gaten heeft, ende los en slodderigh van stof is: ende de fijne heeft seer cleyne locht-gaetkens, ende is vast en dicht van stof, seer te samen ghedrongen, welcke fijne voor de beste van sijnen gheslachte ghehouden is.

Plaetse. Aen de cust van het Eylandt *Florida* ende *Chondoures*, ende oock *Iutacan*, worden dese *Spongien* meestendeel gheplucktt. Clusius seght dat hy aen den zee-cant van Mompeliers somwijl van dese gemeyne spongien ghevonden heeft soo groot als eenen hoet, de welcke door tempeest aen het strant gheworpen waeren.

Oft wy dese spongien connen te last legghen, dat sy van natuer vergiftigh sijn, is seer twijfelachtigh: al ist dat de selve somwijl als vergif ghebruyckt worden; te weten, alsmen eenighe stuckxkens van de spongien in de heete ghesmolte boter oft ander vettigheydt leydt, waer door de honden ende katten somtijdts omghebracht worden, het gene ick meyne niet en geschiet door de quaede nature oft vergif der spongie, maer uyt oorsaecke, dat dese spongien door haere taeye natuer niet en konnen verteiren noch verdout worden, soo dat sy in de dermen ende andere binnen weghen comende, beginnen te swillen, ende dies te meer, als dese beesten naer dit eten veel water drincken, waer door de verstopte deelen des inghewants toeswillende verstopt blijven, ende daer door sterven: hoe wel dat dit eten niet altijdt doodelijck is: want sommighe beesten dit seer lichtelijck quijt worden sonder eenighe hinder, ende dat besonderlijck, als wanneer de spongie te herdt ghebraden oft ghebacken is: door het welck herdt roosten sy soo verdordt ende verbrandt worden, dat sy onbequaem sijn tot eenigh swillen, oft om eenighe vochtigheydt te ontfanghen.

Van den Puym-steen.

Sommighe sijn van ghevoelen, dat in onse spongien eenen steen wast ende gevonden wort, den welcken soo licht van natuer en stof is, dat hy op het water drijft: desen is oock vol ooghen oft locht-gaetkens, ende meest wit, oft uyt den grauwen van coleur: die wy *Puym steen*, in't Latijn *Pumex* noemen, met den welcken de ebben-hout-werckers haer ebben oft moriffen werck effen schuren ende gladt maecken: oock de kuyssche Iouffers maecken haere witte schoenen (als die vuyl sijn) daer mede schoon.

Hermol. Barb. Corol. 2. cap. 999. Al ist dat ick desen *Pumex* van Hermolaus Barbarus beschreven vindt,

vindt, die hy *Lapides spongiarum*, dat is *Steenen der spongien* noemt; noch van den selven, *Lapides qui nascuntur in spongijs*, *Steenen die in de spongien groeyen*, daer by voeghende, *Et ipsi vocantur spongiæ*, ende die steenen worden oock spongien ghenoemt: evenwel gheeft ons niemandt van alle dese oude Griecken seker voldoeninghe, dat dese *Puym-steen* in onse teghenwoordighe spongien te vinden sijn, ende te meer soo seght MARCUS VIRGILIUS, dat den *Pumex*, dat is *Puym-steen*, den naem van *Spongi-steen* heeft, om dat hy aen de spongien ghelijckende is weghens sijne menighvuldige doorgaende locht gaetkens oft ooghen. Soo dat ick meyne, volghens het ghene my van zee-vaerders verhaelt is, dat sy den *Puym-steen* aen den oever van de zee veel bevonden hebben, sonder erghens in bewonden te wesen: ende dat oock desen steen meerder aen de spongien ghelijcken doet, ende eyghendom gheeft, is ten opsicht van sijne lichte stoffe: want soo wanneer men iet in ghewicht wilt licht achten, ten opsicht van sijn grootheydt in het aensien, soo wordt de spongie voor een naturelijcke ghelijckenisse byghebrocht. Ghelijcke als jemandt dese puym-steenen (sonder kennis van de selve) aensiet, sal sich naturelijck inbelden, dat steenen swaer in ghewicht sijn: maer dese steenen in de hant nemende, sal naturelijck segghen, dese steenen weghen soo licht als een spongie. Uyt welcke twee redenen dese *Puym-steenen* oock *Spongi steenen* ghenaemt sijn.

Beschrijvinghe van den oprechten spongi-steen.

HEt is seker, dat den *Pumex* oft *Puym steen* den oprechten *Spongi-steen* niet en is, van den welcken vele oude schrijvers verhaelen: het ghene ANDREAS CÆSALPINUS seer wel is betuyghende, segghende: datter eenen seer witten steen in de spongien bevonden wordt, den welcken seer breecksaem is, ende van DIOSCORIDES seer ghepresen wordt voor de quaele van den steen in des menschen blase, den selven ghestooten ende met wijn ghedroncken: hoe wel dat GALENUS het selve ontkent, segghende dat hy alleen goet is om den steen in de nieren te doen breken, &c. die hy met den naem van *Cappadox* noemt, soo veel te segghen, als den *Steen van Cappadocien*: noch wordt hy van PLINIUS ende andere *Eysteolithos* ghenaemt: welcken Griecksche naem soo veel bediet, als den steen die de blase gheneest: ende van andere *Alcyonus*, soo veel te segghen als *Zee-schuym*. Welcken naem, seght, CÆSALPINUS, hem alderbest toecomt, segghende dat den selven uyt den schuym der zee vergadert, ende te samen stollende, daer van voortscomt. Waer uyt het niet vremt en is dat

And. Cæsal. de Metallicis. lib. 2. cap. 43.

den selven in de spongien ghevonden wordt, alsoo het een ende het ander, jeder eenen schuym in sich selven sijnde, haer ghevoeghelijck te samen kan vereenigen: ende te meer alsoo sy niet in het binnenste, oft dickste stoffe der spongien verborghen sijn, maer ghemeynelijck aen den cant oft buytenste light, van de welcke ick eenighe in mijnen eyghendom can betoonen, den welcke ick selver uyt de spongien ghedaen hebbe. Dese *Spongi steenen* sijn van soodanighe herdigheydt als de kreften oogen sijn, hebbende seker sandtachtigheydt ende krackenden eygendom, even als de krefte oogen, het gene ick te samen met de tanden beproeft hebbe: doch hebben geenen smaeck, noch sout noch suer, maer is als eenich herdt krijdt.

Een ander gheslacht van spongien.

HIer is te bemercken in dese *Zee-fungi* oft *Spongien*, datter soo wel verscheyde soorten sijn als onder de andere gheslachten van Fungi: want ghelijck ick van de voorgaende spongie ghesydt hebbe, de selve eenen schuym der zee te sijn, soo is dese teghenwoordighe spongie oock een *Zee-fungi*, al is sy voorts comende uyt seker steenen ligghende aen den zee-strandt.

Clus. exoticorum lib. VI, cap. XI.

Onsen vermaerden CAROLUS CLUSIUS, in dese mijne beschrijvinghe niet weynigh ghenaemt, betuyght ons in *Sijne beschrijvinghe der vremde uytheymsche ghewasschen een spongie*, die hy noemt in't Latijn *Spongia elegans*, het gene soo veel te segghen is, als *Een schoone uytghekosen spongie.* Dese spongie was aen CLUSIUS ghesonden van sekeren vrient van Amsterdam, ghenaemt DAVID MOSTAERT. Welcke spongie voortsghecomen was uyt eenen herden swerten steen, weghende twelf pondt swaer. Dese spongie was van de selve natuer als onse andere voor beschreven spongien: dan het wesen oft fatsoen van dese was als een bloem, oft als eenen trechter, binnen hol, boven wijdt, onder engh, te weten daer sy onder aen den steen vast was, met binnenwaerts omgheslaghen randen, al oft het bladeren waeren, hebbende eenighe aenhanghsels als nopkens: anders is sy licht, sacht en voos als de ghemeyne spongien. By DODONEUS is de figure naer het leven oock te sien met allen haeren eyghendom.

Ick bekenne, datter meer soorten van *Zee-fungi* sijn, ende my oock wel bekent, doch sulcks behoeft een besonder Tractaet te behelsen, het gene ick hope metter tijdt in het licht te gheven.

A
B
C
D
E

Het XVII. Capittel.

Beschrijvinghe van eenighe vremde gheslachten van Fungi, ende van Wolfs-vest. Nom. 28. 130. A

Clusius heeft ons dese eerste vremde Fungi in sijnen gheschilderden boeck (van de Heere Arnoldus Syen Professor tot Leyden) by figure naer ghelaten, sonder nochtans dat sy het ghetal der Fungi in sijn ghedruckt werck vermeerdeert heeft; want sy aldaer niet bekent en is, noch in sijnen gheschilderden boeck en is dese figure met gheene letteren bekent, oft aenghe teeckent: want sy oock de leste vanden boeck was. Ende hopende dat den voornoemden Heere Syen eenighe bysondere aenteeckeninghen beneffens sijnen boeck hadde, uyt de welcke ick eenigh licht hadde connen vinden, soo heb ick troosteloose antwoordt ontfanghen, ende heeft my in verscheyde brieven betuyght (tot sijn groot leedt wesen) gheene kennisse noch eenighe schriften in't bysondert hier van te hebben. Even wel om haere groote vremdigheydt heb ick de selve hier neffens in print vertoont: ende ick hebse ghenaemt den *Boke* oft *Bloem tuyl*, in't Latijn *Florum faciculus.* Naem.

Volghens de maete vande schilderingh van Clusius, soo heb dese bevonden anderhalven voet lanck, ende eenen voet hoogh te wesen met al de selve blaederen, crollen en sterten, ghelijck hier met A vertoont wordt. Haer coleur was wit bruyn asch-grauw, ende in den diepsten gront rosch soetachtigh. Gedaente

Dit is al het ghene dat ick van dese, volghens haeren uytwendighe schijn, can aenwijsen: behalven dat my een voor-naemt enghels Edelman voor de waerheyt ghesedt heeft, dat hy dese quaede Fungi wel kende, ende in Enghelandt menigh-mael ghesien hadde, bysonderlijck aen de stammen vande peir-boomen groyende: waer van sijn ghevoelen was, de selve niet goet noch in gheen ghebruyck te sijn. 131. B

Al noch is dese neffens gaende, op de selve manier als de voorgaende, by den selven Clusius betoont, doch met dry regels in't Latijn beschreven, de welcke ick het *Wit doots hooft* ghenaem hebbe. Dit sijn de eygen woorden van Clusius: *Hic Fungus, substantiâ intus spongiosâ, sed candidâ admodum, & gravis odoris, crevit in horto Brigidiano Traiecti, Anno 1616. Mense majo, cum alio, magnitudine in quadruplum hunc excedente.* Naem.

Om ons te voeghen naer de figure van Clusius gheschildert, vande Gedaente

welcke hy seght vier mael grooter te sijn in het leven, soo heb ick de selve vervolgens sijne geschilderde figure afgemeten: waer uyt ick bevonden hebbe, dat sy twee voet breedt was, ende noch twee duym meerder in haere hooghde.

Van buyten wordt haer wesen hier in print met B vertoont, de welcke in het leven van buyten wit was, en van binnen heel spongiachtigh van stoffe, ende van ghelijcke wittigheydt, maer swaer van geur ende reuck.

Tijdt en plaets. Sy is bevonden in't jaer 1616. in de maendt van Mey tot Mastricht inden hof der Brigittinen.

Verscheyde soorten van wolfs vest.

Wolfs vest is een soort van Fungi by de ouderlinghen over meer als sestien hondert jaer bekent, ende van ghelijcken by de Cirugijns
132. C tot behulp in't ghebruyck, waer van hier neffens eenighe by figure aengheteeckent sijn.

Naem De eerste van dese is de tweede vande sesentwintighste van Clusius, de welcke hy al-te-samen met eenen ende den selven naem beschrijft in het Hongersch Poffetegh/in't Hooghduytsch Welbetfist/in't Latijn, *Crepitus lupi*, in't Fransch, *Vesse de loup*, in't Italiaens *Vescie di lupo*, in't Hooghduytsch Dult / bounst / bult / buben fist. Al te samen beduydende den naem van *Wolfs vest*: behalven ist noch in het Hooghduytsch Wijben best ghenaemt, van Dodoneus en Lobel *Ronde Campernoelien* gheheten.

Gedaente Mijne teghen-woordighe eerste *Wolfs vest*, volghens de figure van Clusius, is rondt van ghedaente, doch seer gheborsten en ghescheurt, sijnde seer naer de ronde van het hooft van eenen mensch van twaelf oft dertien jaren, buyten met een asch-grauw vel bekleedt, maer van binnen spongiachtigh, bleeck swart van coleur, het welck als het selve te samen ghedronghen, oft tusschen de handen ghedouwen wordt, veel poeder
133. D oft stof voorts brenght. Dese seght Clusius te groyen in Hongarijen, Duytsch lant, ende by naer in alle plaetsen.

Naem. Dese mijne tweede wolfs vest, die ick de *Geile spongiachtighe* ghenaemt heb ten opsicht van haer binnenste stoffe, oft *Fungus orbicularis*, dat is *Ronde Fungi*, met de rechte forme en grootte van een ballonne, vertoont haer alle jaeren op een en de selve plaets binnen de stadt Loven, in het Clooster der religieusen van Vrou-persoonen, ghenaemt de *Grauwe susters*, van waer my dese ghesonden is in het jaer 1672. als wanneer sy twee jaer aen een coordeken ghehanghen hadde, sonder nochtans iet van haer

wesen

wesen verloren te hebben, de welcke ick op den sevenentwintighsten October 1674. met alle haere eyghendommen volghens haer teghenwoordigh wesen heb beschreven.

Dese was als eenen bal soo rondt, eenen halven voet wijdt, ghelijck een kinder hooft, hebbende een steelken van een half vingher-lidt lanck, ende een lidt dick. Haer buytenste velle oft schorse was van het selve coleur als een doodts beenen hooft: haere schorse was niet dicker als een pampier: de vrucht was ghecloven en ghescheurt, van binnen vol bruyn geile sachte stoffe, als een spongie, seer stuyfachtigh: welck stof seer bangh van geur is. Dese laet haer als beweghen, dat is, in een douwen, ende weder haer uyt recken, als de spongien doen. Gedaente

Dese Fungi alleen is menichte jaeren in het voornoemde clooster op een ende selve plaetse alle jaeren in September sonder oyt naer te laten voorts ghecomen, behalven in het jaer 1673. ter oorsaecke dat de ghesevde plaets als doen met steenen ghecassijt is, waer door te beduchten is, dat aldaer gheen meer sullen te voorschijn comen. Tijdt en plaetsen.

Aldergrootste Wolfs vest. 134. E

SY is een derde van de sesentwintighste van CLUSIUS, de welcke hy seght in alles van wesen, van stof, soo van buyten als van binnen, gheheel ghelijck te sijn aen de selve hondert en tweeendertighste, de welcke hier voor met de letter C aenghewesen is, behoudelijck dat dese met de letter E onghemeyn grooter is, ende als twee uytstaende steelkens oft botte stompkens is hebbende. Veranderingh.

Alle dese *Ronde Campernoelien* comen ghemeynelijck naer den reghen voorts, seght DODONEUS: daer uyt can besloten worden, dat sy tweemael in den somer souden te voorschijn comen: nochtans heb ick noyt eenighe bevonden als in den Herst. Sy groeyen in de open-lochtighe woeste sandtachtighe plaetsen. Tijdt en plaets.

DANIEL SENNERTUS seght dat *Wolfs vest* meestendeel in de wijngaerden groeyen, want sy veel voortscomen van den droesom van de rotte uytgheperste druyven. *Sennert. Hyp.* 5. *cap.* 6.

Aenteeckeningh.

PLINIUS heeft seer ghefaelt, als hy dese in het Griecks *Pezicæ* noemt, ten opsicht dat sy souden *Fungi sonder stelen* sijn, ende oock sonder wortel: want ick onder dese soorten verscheyden met stelen en met wortels bevonden hebbe.

Onder

No. 29

Het XVIII. Capittel.

Beschrijvinghe van eenighe vremde onghemeyne ende seer seldsaeme Fungi.

OM onse dry achterghelaten soorten van *Wolfs vest* te beschrijven, de welcke op de voorgaende plaet niet hebben connen staen, ende hier sijn volghende, soo sullen de selve met de letteren vande voorgaende plaet vervolgens aengeteeckent worden als hier on-eygen gheplaetst zijnde, soo dat de eene met de letter F ende de andere met G en H vervolghens aengheteeckent staen, waer mede de beschrijvinghe vande wolfs vesten sal ghe-eyndight wesen. Nom. 29. 135.

F

Ghelijck dese met F de eerste soort vande sesentwintighste van Clusius is, soo heeft sy oock den eersten naem van *Wolfs vest* becomen, beneffens al de voorgaende. Dese sijn de rechte *Pezicæ*, dat is, *Fungi sonder steel.* Naem.

Clusius beschrijft, dat dese soo ghemeyn is, ende in soo grooten ghetal te sien sijn, dat de kinderen de selve met de voeten aen-wijsen, ende by naer in alle provincien te voorschijn comen. Gedaente

Dese wasschen ghemeynelijck peir-achtigh, seer ghelijck aen sommighe langhe que-peiren, ende van soo danighe grootte, eenighe kleynder, maer weynighe grooter. Sy hebben noyt eenighe aenwijsinghe van stelen te voorschijn ghebrocht. Als sy eerst uyt-comen, vertoonen haer als de ronde Wey campernoelien, de welcke van Clusius Boleti ghenaemt sijn (te weten, als dese Campernoelien noch rondt besloten ende niet open oft volwasschen sijn) als dan sijn dese *Pezicæ* soo wit als sneeuw, maer door den tijdt allenghskens grauwer, oft wat uyt den geilen van coleur veranderen. De binnen stof is als dan seer sneeuw wit, ende merckelijck vast, doch ten vollen rijp gheworden sijnde, becomen sy naer weynighe daghen de selve natuer van stuyven en polverachtigh, ghelijck al de voorgaende mede soorten: en hoe dese ouder sijn, hoe haer poeder dies te swarter is, het welck men ghenochsaem sien can als sy met den voet vertreden worden.

Sy groeyen ghemeynelijck in drooghe weyden, oock in hooghe drooghe bosschen, ende veel onder de dicke dichte brem-doorne hegghen, op drooghe canten, soo wel in den voor somer als in den naer-somer, besonderlijck als het saisoen droogh is. Tijdt en plaets.

136. G

Half platte wolfs-vest.

Naem. TOt noch toe, seght DODONEUS, heeft dese soort geenen naem ghehadt, de welcke den selven nochtans beschrijft met den naem van *Plat ronde*, oft *Half ronde swerte Campernoelien*, in't Latijn *Semi-orbicularis Fungus niger*, die ick *Half platte wolfs vest* noem, in't Latijn *Semi-planus crepitus lupi.*

Gedaente My dunckt dat het onnoodigh is veel in't besonder hier van te schrijven, aenghesien dese neffen staende figuer met G op het uytersten aen het leven ghelijck is; doch dat de selve somwijl wel eens soo groot van stuck sijn.

Noch sijnder menichten van de selve, de welcke heel rondt sijn, de forme van een cleyn balleken: evenwel sijn dese al te samen met een wit dun velleken overtrocken: ende sommighe, besonderlijck de half platte, sijn grauw oft bruyn van velleken: binnen sijn sy vol fijn dun swertselachtigh stof, te weten als sy rijp ende verdort sijn, al waer de kinderen uyt ghenuchte toeloopen, om onder de voeten te treden, alswanneer de selve eenigen klack oft slagh gheven, waer door het ghesseyde swert stof uytberst.

137. H

Naem. Onse teghenwoordighe met de letter H wordt van COLUMNA in't Latijn ghenaemt *Fungus lupi crepitus efflorescens*, dat is *De bloeyende wolfs-vest*, die ick heb ghenaemt *De balachtighe cleyne wolfs-vest*, in't Latijn *Crepitus lupi pilatius parvus.*

Gedaente FABIUS COLUMNA heeft dese Campernoelien ghevonden in de Lenten, in de ghedaenten van ronde klauwen, soo groot als kaets ballen, oft een weynich grooter, met eenen corten wortel, onder in veselinghen bedeylt, gladt, sacht, wit, al oft sy met kalck bestreken waeren: van selfs open gaende brekense midden door, ende vertoonen van binnen eenen fraeyen nest-ghewijs ghewelfden bol, als eenen spinrock, al oft hy met konst soo ghemaeckt waer, met vele hoecken: wiens vleeschachtighe deelen binnen hol sijn, als open ghesneden riet-pijpen, in welcke holligheydt een rosse oft geile vochtigheyt schuylt, die van verre eenen vuylen stanck van haer gheeft: soo datse van verwe en stanck den menschen mest oft kinder dreck ghelijckt.

Dit stof heeft gheen bitterheydt oft scherpigheydt, soo dat dit seer goedt is voor alle de voorverhaelde quaelen van bloedt te stulpen.

Beschrijvinghe van twee vremde Fungi met de letters A ende B.

HIer dient noodigh ghelet, hoe dat in sekeren boeck te lesen is, genaemt in't Latijn, *Miscellanea curiosa*, in de welcke alle nieuwe voorvallen, de gene in de werelt daghelijcks te voorschijn comen, te samen gevoeght worden, door een seker vergaderinge van een schole der vernufte mannen in Duytschlandt, waer van sy alle Iaeren eenen boeck in het licht gheven: uyt welcken boeck (te weten van het *Tweede jaer*, ghenaemt *Annus secundus*) dese naervolghende twee vremde Fungi van my naergheschreven, ende uyt het Latijn ghetrouwelijck overghesét sijn, beneffens de figuren (in coper ghesneden) naer ghevolght. 138. A

Dese eerste met de letter A staet beschreven in den ghenoemden boeck, *Observatio* LIV. D. MARTINI BERNARDI à BERNIZ: *Fungus monstrosus in alveario inventus*, dat is, By de vierenvijftighste aenteeckeninghe van mijn Heer MARTINUS BERNARDUS à BERNIZ, is dese monstrueuse Fungi in eenen biekorf ghevonden. Den ghenoemden Auteur seght dese *Monstreuse vremde ende onghemeene Fungi* bevonden te hebben by gheval in eenen ouden Biekorf, in Lituanien, op een dorp: welcke Fungi soo ghelijck was aen het genererende inwendigh lidtmaedt eener vrouwe, jae tot de blase toe, datter niet soo ghelijck en conde wesen, Gedaente

Dese Fungi hadde de selve grootte ghelijck sy hier neffens in print staet: haer coleur was uyt den bleeck geilen, doch aen d'een sijde een weynigh uyt den donckeren swert roodt-achtigh, als de schorse van eender castanie: haere inwendighe stoffe was seer wit, vast en taey, den geur oft reuck was als honigh. 139. B

In den selven voornoemden boeck aen de vijfenvijftighste observatie oft aenteeckeninghe is beschreven door den Heere GEORGIUS SEGERUS dese Fungi met de letter B, ende vanden selven ghenaemt met eenen naem ghenomen uyt de Griecksche tale *Anthropomorphas*, soo veel te segghen, als *Iet het ghene dat inde ghedaende van menschen sich vertoont.* Naem *Observatione LV. pag. 112.*

Ick beclaghe dat ick den Leser van dese niet meerder can deelachtigh maecken, aenghesien den ghenoemden Auteur SEGERUS niet anders van dese en schrijft, als dese worden. Ick seynde v. l. (seght hy) de figure vande Fungi voornoemt, de welcke ghewasschen is aen eenen boom in't jaer 1661. in het bosch van *Altorf*, ghevonden by eenen boer, ende tot *Neurenborgh* naer het leven in coper ghesneden.

Sonder dat ons aenghewesen wordt, hoedanighe stoffe, wat coleur Gedaente

ſy was,plat oft ront , dick oft dun , goet oft quaet. Haer weſen is meer een print oft een gheteeckende verrijſenis der menſchen ghelijck,als eene Fungi: de reden dat ick deſe figuren (nochtans met kleyne beſchrijvinghe) hier hebbe by ghevoeght, is om dat ick niet het ghene Fungi-achtigh is, oft den naem van Fungi voert, heb willen achter-laten, alſt my doendelijck was te achterhaelen.

Het XIX. Capittel.

Beſchrijvinghe van al de gheſlachten vanden Phallus, met de verclaringhe vanden naem.

NIet teghen ſtaende dat onder deſen gheſlachte verſcheyde fatſoenen en ghedaenten ſijn ; ſoo nochtans ſullen de ſelve met haere oude namen verciert blijven, want dat ſy in het ghemeyn *Zee Fungi* ghenaemt worden , is om dat ſy by de zee aen het ſtrant inde ghewesten van Hollant meeſtendeel te vinden ſijn , al waer haere eerſte gheboort plaetſe bevonden is door den ervaren Heer Adrianus Iunius , de welcke deſe eerſte heeft in het light ghegheven in't jaer 1564. ghelijck hier naer breeder ſal vertoont worden. Iunius heeft deſe Fungi ghenaemt met het wordt oft den naem *Phallus* , het welck ſijnen oorſpronck heeft van het Griecks wordt *Ithyphallus*:het welck by de Heydenſe Griecken een ſaecke beteeckende , waer mede de vrouwen groote ſuperſtitien tot vuyle begeirelijckheden offeranden deden , ende ter eeren vande afgoden in triomph om-droeghen.

Mattys Lobel heeft deſe eerſte met A in't Latijn *Fungus priapeius* , ende Iunius heeftſe *Phallus* ghenaemt , het welck al te-ſamen bediet,*Fungi ghelijckende aen het mannelijck lidt*: ende vanden ghemeynen man in Hollandt , *Ongers eyeren* , oft *Oniers eyeren* , dat is *Duyvels eyeren* , oft *Toveraers eyeren* , in't Latijn *Manium ova* oft *Dæmonum ova*: alles uyt reden , om dat deſe figure tot een offerande aen den Duyvel toege eygent ende ghegheven wirdt.

Op dat ick de waerheydt ſonder mom-aenſicht ſoude doen verſchijnen , ſoo hebbe ick in alle plaetſen doen opſoecken het eerſte aenwijſen vanden oorſpronckelijcken Auteur Adrianus Iunius , wiens kleyn Tractaetken begrepen is in ſes oft ſeven bladerkens , ſoo met alle ſijne omſtandigh-heden , als met ſijne levende figuren , de welcke van dien vermaerden ſchilder Martinus Hemskercken naer het leven ſijn in

print

No. 30.
D
B
F
F
E
I
I
I
P
M
K
G
H
A
C
N
O
L

print ghegheven, de ghene al hier op 't nauste ghevolght sijn: welck verschil tusschen dese ende die van LOBEL, DODONEUS, CLUSIUS, BAUHINUS, ende andere, aenden scherp kennenden sullen ten toon staen. Dit origineel tractaet ghedruckt in't jaer 1564. binnen Delft, is my met groote gunst toegesonden ende vereert vanden seer Ervaren Heere ARNOLDUS SYEN Professor der universiteyt van Leyden, in desen boeck noch meer-maels ghenaemt: ende alsoo dese Fungi van my in het leven noyt ghesien sijn, soo sal ick de eyghen worden van IUNIUS ghetrouwelijck uyt het Latijn in't Nederduytsch oversetten, nochtans alle omstaendigheden achterlatende, niet anders verhalende, als het ghene tot de aen wijsinghe noodigh sal wesen. NOM. 30. 140. A B C D

Oversettinghe uyt Adrianus Iunius vande beschrijvinghe vanden Phallus.

IN den eersten soo noemt hy de gheheele vrucht, ghelijck de letter A vertoont, *Pallus*: welck woordt hier voren verclaert is. Het ghene met de letter B ghereeckent is, noemt hy in't Latijn *Schapus colesue phalli*, dat is den *Stanghel* oft *halse vanden Phallus.* Het ghene met C bewesen wordt, is in't Latijn *Volva* ghenaemt, dat is *Borseken*, *sacksken*, oft *openinghe.* Ende met de letter D *Glans sive capitellum*, Dat is de *Eeckel*, *oft het hoofdeken.* Naemen.

In het beginsel, oft eerste uytcomen van den *Phallus*, vertoont sich (boven de sandtachtighe aerde) eene witte stoffe, rondt als eenen kaets bal, aen de welcke een ghecloven pese is in de plaetse van wortel, waer door sijn voetsel is treckende. Desen bal is vervult met een taeye lijmerachtighe vochtigheydt, ghelijck ghestolt sop oft room, soo swaer van ghewicht, dat het water is overtreffende, jae by naer ghelijck aen het ghesmolten loot, t'selve soo cout sijnde, dat als't ghedruckt sijnde aen de palme eender handt, een merckelijcke coude is bybrenghende. De selve stoffe, eerst uyt de aerde ghetrocken sijnde, is heel bleeck wit; de welcke daer naer terstondts purperachtigh wordt, ende tusschen beyden sijn eenighe doorzaeyde oft doortrocken bloedighe aderkens, een weynigh bleecker van coleur verschillende, als de andere veselinghskens, het selve verandert allenghskens tot de swertigheydt van ghestolt bloedt. Maer de voorverhaelde snotachtighe oft ghestolde vochtigheydt, den bol uyt de aerde ghetrocken sijnde, smilt, ende vloeyt terstont: van ghelijcken soo wordt den stanghel corts naer dat hy ghepluckt is, seer slap, ende soo swaer stinckende, dat een heele camer daer mede can vervult werden. Gedaente

In de Herft maent, somwijl vroegher, oft laeter, naer dat de ghestel-tenis des jaers is, soo comt uyt den ghesey den bal, openberstende ende splijtende, seer wonderbaer den stanghel te voorschijn, daer uyt sprin-ghende sonder den bal te quetsen, ende alsdan is het lichaem van den bal ghelijck aen een borseken, ten opsicht dat de meeste stoffe in den stan-ghel geschoten is. Noch seght IUNIUS, voor een wonder als ghelijck aen een mirakel te achten, dat by soo verre den ghesloten bal (al eer hy sijnen stanghel gheschoten heeft) uyt de aerde ghenomen wordt, ende den sel-ven in den kelder oft in den hoeck des huys gheleydt sijnde, naer eenen dagh oft twee in een volle grootte sijnen stanghel is schietende: het ghe-ne hy seght alsoo bevonden te hebben; het welck met mijne ondervin-dingh van de vierentachentighste quaede, ende meer andere Fungi over een comt. De stoffe van den stanghel is fungeus dat is de Fungi stof ge-lijck, dun, sacht, en lichter als een pluym, een weynigh ghespickelt, aschvervigh van coleur, van binnen hol als een buysken, met een gat doorboort: welcke openingh oft gat binnen onder-waerts wijder is als aen het uytwendigh bovenste deel vanden uytganck, rondt ontrent de mate van twee palmen. Daer sijnder die de selve bevonden hebben van een groote spanne, dat is neghen duym, in het Latijn *Dodrans*, het welck in het eerste Deel gheleert wordt.

Het uyterste vanden stanghel oft het hoofdeken is becleedt niet ghe-lijck de Fungi, maer als een helmken oft bie-corfken van ghedaente: het bovenste wat smalder, het ghene afghenomen can worden: het welck hier met de letter D vertoont wordt. De reste is ghelijck aen een mannelijck lidt, behalven dat het met een ghetraelide huyt is, ghe-lijck-men seydt te wesen die vanden Oliphant, oft vanden Eghel, oft als de maghe vanden os, die met sijne vierca nte cellekens bespeurt wordt. Sijn binnenste topken meer gefronst oft geploeyt sijnde, heeft een kleyn gaetken, waer uyt seer swaeren rieckende damp comt, ende daer om van-de vlighen veel beset is. Dit hoofdeken oft eeckel is van het selve coleur vanden stangel. Ick heb oock dick mael ghesien (seght IUNIUS) dat dit swart was, ende den stangel wit, doch sulcks gheschiede door meerder ouderdom: want het wit coleur verstorven sijnde, verandert uyt den swarten; somwijl verandert dit hoofdeken van geil tot groen, ende ten lesten in zoet ghelijck coleur.

Tijdt en plaets. In den Herft, als ick voren verhaelt hebbe, comen dese te voorschijn in de ghewesten van Hollandt by de zee, meest westwaert gheleghen, op sandtachtighe plaetsen, alwaer seer herte scherpe biesen groeyen, alwaer sy in't midden gheboren worden, als door dese biesen met een dichte

walle

walle bevrijt sijnde voor de passanten. Doch den voornoemden Heere SYEN heeft my in het jaer 1675. den tweeden October gheschreven, dat hy de selve *Phallus* tot dry jaer achtervolghende in den vermaerden hof, ontrent Leyden, van sijne *Excell. den Heere Ambassadeur van Beverninghe*, sijnde den Phoenix deser eeuwe van alle uytheymsche, Indiaensche, seldtsaeme planten en ghewasschen, heeft sien voortscomen ende groeyen in seer vette ende vochtighe aerde: waer uyt te speuren is, dat dese *Phallus* in verscheyde natuer van aerde can te voorschijn comen.

Bemerckinghe der verscheyde veranderinghen van den gheslachte van Phallus.

HIer dient bemerckt dat dese aenghewesen figure met E de selve is, de welcke DODONEUS uyt LOBEL naer-ghevolght heeft, vande welcke LOBEL schrijft, dat aen hem in't jaer 1559. uyt Hollandt tot Antwerpen over ghesonden was: uyt de welcke te sien is, hoedanigh en veranderlijck desen gheslachten haer te voorschijn brenghen: behoudelijck dat LOBEL seght, dat de draeykens geil sijn, vande forme als hier twee met F aengheteeckent sijn. Boven dien soo wordt door de letter G betoont den bal oft de ghedaente van sijn eerste opcomende wesen, waer uyt alles ende de heele vrucht sijn voetsel treckt, ende volwasschen wordt. Voorders ghelijck van dese hier voor gheschreven is, behelsen sy in coleur oft wesen gheene veranderingh, maer is in alles het selve. E F G

Behulp oft ghenees middelen vanden Phallus

AL ist dat dese den mensche (inwendigh inghenomen) schadelijck, jae doodelijck sijn, soo nochtans sijn seer goet voor de onlijdelijcke smerte van het heet flerecijn, ende de gicht der voeten, daer buyten op gheleydt sijnde: al ist dat het sap seer stinckt, soo nochtans ist soet van smaeck, seght DODONEUS. De vlieghen vergaderen seer aen dit gewasch, gelijck aen andere vuyle stinckende Campernoelien: ende schijnen dat soo op te eten, oft uyt te suyghen, dat het selve voos ende doorgaet wordt, waer door het seer haest vergaet. Dan de katten nemen daer noch meer behaghen in: DODONEUS seght selfs ghesien te hebben, dat de katten de selve heel opghegeten hebben, sonder daer eenigh letsel van te voelen: nochtans segghen sommighe, dat-men de vlieghen daer mede ombrenghen can. Flerecijn ghenesen.

Een

141.
HI
Naem.

Een tweede soort van Phallus.

HIer neffens dient by-ghevoeght de vijfde vande dryentwintighste van Clusius, het ghene van hem ghenaemt is, ten opsicht vande ghedaente, in't Latijn, *Veretrum canini*, dat is, een *Honts roede.*

Gedaente

Haer eerste op comen is by-naer sonder merckelijcke ghedaente, soo ghelijck aen een aerdt-buyle, dat de selve voor alsulck aenghesien wort, sonder eenighe wortel ofe pesen, ghelijck de letter H hier aenwijst, ende op de selve manier als de voorgaende *Phallus*. Als de *Membrane*, dat is het buytenste velleken, open-berst, oft ghebroken is, comt een stanghelken te voorschijn eenen vinger lanck, ende eenen duym dick, vande selve ghedaente van eender honts roede, boven bedeckt met een hoofden eenen duym dick. In't beginsel ist 't coleur uyt den swart groenen, maer wordt ten lesten swart. Het selve hoofdeken is met hollekens oft cellekens voorsien, ghelijck de *Moerbesi Fungi*, de welcke mijne sevenensestighste goede is. Het ghesеyde hoofdeken spreyt sich uyt op sijnen tijdt, het welck als dan van onder met eenigh teer plues doortrocken is.

Den ondersten bol is in het eerste aschgrauw van coleur, ende somwijl rosch-achtigh. Den stanghel is in het beginsel wit, ende daer naer met fillemoorte vleckskens besprinckelt. De letter I vertoont hier verscheyde figuren.

Dese Fungi is seer stinckende, ende in het vergaen smilt sy, ende vergaet als in inck water, waer mede sy de aerde is swart vervende. Hier vertoonen haer de selve figuren van Clusius, die met H en I gheteeckent sijn.

Dit is oock een vergif voor de vlieghen.

Een byghevoeghde Fungi van Clusius, nochtans verscheyden van den Phallus, sonder figuer.

142.
Naem.

CLusius beschrijft achtervolghens de voorgaende een Fungi die hy *Anonymus*, dat is *Onghenoemt* beschrijft, die hy oock seydt de alderkleynste van alle soorten te wesen, de welcke de negenendertighste van Gasper Bauhinus is. Dese heb ick de *Saet ghevende Fungi* ghenoemt: sy is de eenenseventighste van Ioan. Bauhinus.

Gedaente

Onsen voorghenoemden Clusius seght, dat den voorbeschreven *Phallus* oft *Honts roede*, seer verschillende is van dese teghenwoordighe *Onghenoemde*, die hy de alderkleynste is noemende: want sy is nauwelijcks

lijcks eenen halven duym groot. Daerom seght hy, dat sy sonder steelken is, de rechte grootte van het uyterste lidt van eenen kleynen vinger van lenghde en dickte, ende het selve wesen van een cleyn uytbottende vijghe, aschvervigh van coleur, ghemeynelijck een alleen wasschende, oft soo wanneer sy twee, dry oft vier aen malcanderen hanghende voortscomen, ende midts wel rijp sijnde, boven open splijtende, vertoonen haer met een taey en lijmerigh sap, ende met zadekens van de selve grootte als het zaet van den *Cyclamen*, dat is verckens broodt.

Dese seght hy een *Fungi* van den Herft te wesen, ende haer gheboort plaetse is aen de houte berders, waer mede de canten, beddekens, oft de pleynen in de hoven afghescheyden sijn. Tijdt en plaets.

Noch voeght den ghemelden Auteur hier neffens, dat dese Fungi oock in Italien wasschen, alsoo hy bekent, dat het ghedrooght zaet deser Fungi van sekeren vrint aldaer herrewaerts over ghesonden is, als sijnde van een seldsame ende onbekende plant, om hem te beproeven oft hy het selve was kennende: ghelijcker meer bevonden worden, de ghene uyt een anders wetenschap haeren lof soecken te behaelen. Bemerckt

Beschrijvinghe van eenen Phallus, uyt sekeren boeck, ghenaemt Miscellanea curiosa.

IN het veertiende Capittel aen mijne hondert en sevenendertighste quaede, is den Auteur oft de ghelegentheyt vande *Miscellanea curiosa* beschreven ende bekent ghemaeckt, uyt de welcke dese volghende *Phallus* wederom ghehaelt sijnde, hier by-ghevoeght is.

Hoogh duytsche phallus, phallus Germanicus.

VOlghens het verhael der voornoemden boeck, soo is dese vanden Auteur een *monstrueuse Fungi* (door de ghelijckenisse die sy is hebbende met den *Phallus* van ADRIANUS IUNIUS) ghenaemt. Dese seght hy ghebrocht te sijn van sekeren CHRISTIANUS KISLINGH, weder-comende uyt de *Riphæse berghen*, gheleghen by *Hirschberghen*, waer van hy dese dry figuren steldt, ende de eerste soort met de letter K haer hier vertoonende is, als eene eerst uyt-comende oft uyt-puylende Campernoelie, inde ghedaente van eenen bal, den welcken doorsneden sijnde is bevonden dat hy met een dunne lichte stoffe vervult was; ende in plaetse van mergh tusschen de uyterste schorse ende het binnenste velleken, besloot

Miscellanea curiosa, observatione. LIV.

143.

KLM

Naem en Gedaente

besloot één lijmerigh sap, ghelijck een door-schijnende gheleye, dat is, goet ghestolt vleesch sop, eenen kleynen vingher dick: welcke gheleye als onder-steunt wirde door ghelijck tusschen gheweven veselinghskens oft teere draeykens, vande welcke inden gront twee dunne als teere wortelkens vertoont wierden.

De tweede figure met L vertoont haer ghedaente als meerder volwasschen sijnde tot een merckelijcker wesen van een Fungus: vande welcke den ghenoemden HISLINGH (raeckende den groy van dese Fungi) seer aerdighlijck verhaelt, dat sijnen medeghesel de selve rondt en bolachtigh (ghelijck de eerste figuer aenwijst) hadde in een sacksken ghesteken, op dat het de handen in het draghen minder lastigh soude wesen: ende eenighen wegh ghegaen hebbende, heeft dese Fungi eens uyt-ghenomen, ende de selve in een soo veranderde ghedaente bevonden, dat de selve met verwonderingh haer merckelijck dede lachgen.

De derde figure met M vertoont den Fungus nu volwasschen met sijn blaesken, ende overtrocken hoofdeken. Den stele is ghelijck het ey was, al samen wit, met veel grauwe ende eenighe ghelijck geile plecskens onderscheyden: de selve doorghesneden sijnde had binnen gheen mergh in: nochtans tusschen de twee schorsen was een spongiachtigh mergh, ghelijck in den vlierboom, maer veel teerder, ende minder dicht.

Het hoofdeken was overal tralie ghewijse als een nette van doncker groenheydt: ieder tralie was lijmerigh met eenighe taeye vochtigheydt: ghelijck oock den bol van den stele ghescheyden sijnde, van beyde de sijden doorgaet was.

Dese Fungi waeren van reuck seer scherp ende doordringhende, ghevende van haer eenen seer sterck rieckenden soeten reuck, doch onaenghenaem, als van eenighe laffe stinckende vochtigheydt.

Noch verhaelt den selven HISLING, dat de ghene dien hem in dese gheberghten hadden ghebrocht, seyden, dat dese Fungi in het Hooghduytsch ghenaemt wierden **Gicht morckelen** / dat is in't Latijn *Fungus podagricus*, in het Nederduytsch soo veel te segghen als de **Flerecijn Fungi**: waer van sy voor-sekert segghen, dat soo wanneer jemandt is sijnen dranck drinckende door den stock oft stanghel van dese Fungi, op de selve maniere als door een buyse, een middel is waer door den mensch van het flerecijn soude ghenesen worden.

Flerecijn ghenesen.

Dese voorseyde Fungi sijn ghevonden in een hooghe valleye van seer hooghen berghen, de welcke ghenaemt is *Kynaert*, by een out ende befaemt Casteel van een heerlijcke familie, *Gutschiorum schof* ghenaemt, een

half

half mijle daer van gheleghen, in een doncker en vochtighe plaetse. Den selven Auteur verhaelt, dat dese Fungi ghemeynder te vinden waeren in Bohemen, ende mischien van daer op de ghenoemde plaetse ghebrocht: het ghene aen my cleyn gheloof gheeft, want niemandt als Clusus Bohemen soo doorsoght heeft, ende van desen gheslachten van Fungi weynigh ghewach maeckt.

Dit is al het ghene ick tot desen daghe vanden gheslachte vanden *Phallus* hebbe connen becomen. Ende midts my goet docht, dat de *Ghetralide Campernoelie* (een geslacht gheheel op haer selven sijnde) met gheen ander beter over een was comende als met dese, soo is de selve, als eenigh verr maegschap vande *Phallus*, haer hier neffens op de selve plaet vertoonende: nochtans in het naervolghende Capittel beschreven.

Het XX. Capittel.

Beschrijvinghe vande Corael wijse ghetraelide Campernoelie, in de voorgaende plaet met N ende O aenghewesen. 144. N O

Naem.

DEse getraelide Campernoelie bevinde ick by Clusius in sijn tweede Deel, in sijne Byvoeginghe, alsoo dese aen hem noch ontbrack, als hy met sijne ghenerael beschrijvinghe vande Fungi besigh was: want hy betuyght, dese Fungi eerst becomen te hebben in het jaer 1605. ende sijn eerste boeck is ghedruckt in't jaer 1601. even wel noemt hy dese met den alghemeynen naem in't Latijn *Fungus coralloides cancellatus*, dat is *Coraels ghewijse ghetralide Campernoelie.* Ende het is seer waerschijnelijck, dat Clusius den eersten vertoonder van dese Fungi is, alsoo Lobel wiens wercken ghedruckt sijn in't jaer 1581. van dese niet en wet te spreken, soo dat Dodoneus en Bauhinus, ghelijck ick mede, ben ghehouden gheweest Clusius naer te singhen.

Gedaente.

Haer eerste wesen is het fatsoen van een groot hinnen ey, sneeuw wit hebbende onder een cort dun steelken oft wortelken, waer uyt vele teere veselinghskens oft witte wortelkens comen. Het ey gaet daer naer open, verlisende allenghskens sijn teer wit velleken: als wanneer haer vertoont een nets-ghewijse oft doorsichtigh tralies-ghewijse borseken van veele dweerse, slincksse en rechtse door een ghevlochten roode coraels ghewijse versamelde tacken, onder-waerts eenighe vochtigheyt hebbende, die vande vlieghen ende mugghen seer begeert wordt, nochtans soo vuyl

 en

en stinckende, dat dese soorte daerom met recht onder de doodelijcke Fungi moesten ghestelt worden.

Tijdt en plaets. Het is seker dat dese een seldtsaem gheslacht is, ende in alle ghewesten niet te voorschijn en comen, want ick met alle middelen dese ghesocht en ontboden hebbe, maer tot noch toe ist ver loren arbeydt. Sy is een laete soort, als CLUSIUS betuyght, als wanneer dese in het leste van October van den *Edelen Heere* N. de CALLAS, op de jacht sijnde, bevonden wierdt in het jaer 1604. van den welcken CLUSIUS dese Fungi gedrooght sijnde, het naervolghende jaer in April heeft ontfanghen: om welcke reden dese Fungi van CLUSIUS is in het water gheleydt, op dat den schilder dese te naturelijcker soude connen vertoonen: de welcke door dit weycken tot haer eerste wesen by naer ghecomen is.

Sy wasschen veel in Vranckerijck, tusschen het riet, in de vochtighe plaetsen.

Natuer en kracht. Dese en sijn nerghens toe goet in de medecijn, dan men siedtse in melck, om de vlieghen mede te dooden, ghelijck ick van de roode Fungi gheseydt hebbe.

Het Indiaens cottoen Fungiken, in de voorgaende plaete met P aengheteeckent.

DEn goetjonstighen wel ervaeren Heer Doctoor SYEN, sijnde den eersten Professor der kruyden binnen de hooghe schole van Leyden, heeft my dese kleyne Fungi in een doosken toe ghesonden op den tweeden October in het jaer 1673. met dese leste worden van sijnen brief.

Quod hic includo quò referam ignoro, Fungi nomine ex India fuit translatum: an eò referri debeat, iudicio vestro committo. Vale.

145. P Dat is: *Het ghene hier in ghesloten is ende u l. toeseynde, is my onbekent, het is uyt Indien met den naem van Fungus my overghesonden, ende oft het daer voor kenbaer is, laete aen u l. oordeel. vaert wel.*

Naem. Voor het eerste oft het goedt oft quaedt is, daer van ontbreeckt my de kennis. Immers dat het een soort van Fungi is, dats ghewis en waer, alsoo ick dit heel wel ontleedt hebbe, soo dat ick het selve in't Latijn *Fungus bombaceus Indicus*, dat is, *Indiaensche cottoen Fungi* ghenaemt hebbe.

Gedaente Dese was in't gheheel de rechte maete van eenen duym lanck, haer steelken was de dickte van eenen nestel-malie, doch onder en boven van ghelijcke dickte: buyten was het wit, maer binnen een weynigh grauwer, het ghene door de drooghte conde bestaen: want den steel was bin-

nen

nen vol gheweest, maer ick conde wel bespeuren, dat door de drooghte het binnenste mergh sich te gader hadde ghetrocken, waer door het eenighe holligheydt scheen becomen te hebben.

Het hoofdeken was niet anders als een sneeuw wit cottoene vlocksken oft bloemeken, even als een schilders borstelken, want de draeykens waeren als van fijne witte sijde ghemaeckt. Dese figure met D is de rechte grootte in alle sijne deelen van het natuerlijck wesen der ghenoemde Fungi.

De reden, dat ick dese vremde ende uytheymsche Fungi, als mede mijne hondert en dertighste quaede, ghenaemt den *Bloem tuyl* ende meer andere van vremde landen, in mijnen boeck ten toon stelle, is eens deels om den Leser in alles dat my te becomen stont, te voldoen, als mede op dat den selven, soo danighe Fungi in dese plaetsen te voorschijn comende, niet soude oordeelen, de selve eene nieuw noyt bekende gheslacht te wesen, maer voor desen elders bekent en ghevonden te sijn.

Het XXI. Capittel.

Beschrijvinghe van eenighe Fungi sonder figuren.

146. Naem

OP dat ick niet soude naerlaeten alle het ghene dat den verscheijden gheslachte der Fungi eyghen is, soo sijn hier eenighe sonder de figuren byghevoeght, de welcke het ghetal der voorgaende vervolghende, oock vermeerderen sullen. By sonderlijck sijn dese uyt IOAN. BAUHINUS hier aenghevoeght, de ghene van hem schijnen alleen bevonden te sijn, ende weynigh by andere schrijvers bekent: waer by eenighe vande mijne haer vergheselschappen sullen, om dit werck te sluyten.

De eerste van dese is beschreven aen het vierthiende Capittel van IOAN. BAUHINUS, de welcke hy noemt in't Latijn, *Fungus pene candidus, pronâ parte Erinaceus:* dat is, *Fungi bynaer wit, van onder steeckende als eenen Egel.*

Dese seght hy als een seldtsaem wonder der nature te wesen, alsoo het onderste deel, dat is in de holligheydt vande schotel, dese Fungi beset is met stekende punten, ghelijck aen eenen Egel, waerom hy de selve soo heeft ghenaemt. Desen Fungus is een weynigh grooter als een palme van eender handt, minder als de peperachtighe, ende bynaer sonder sap. Gedaentē

In de maendt van September in de Bosschen van Montpelgard heeft hy dese bevonden: oft dese goet oft quaedt sijn, is hem onbekent. Tijdt en plaets.

Hier vertoont den selven BAUHINUS, aen sijn vierentwintighste Capittel 147. Naem.

pittel een schadelijcke Fungi, die hy is in't Latijn noemde *Fungi luteî perniciosi sub pinu habitantes*: dat is, *Geil schadelijcke Fungi, groyende onder den den pijn boom.*

Gedaente De Fungi die onder den pijn-boom wasschen, ende schadelijck sijn, verhaelt MATTHIOLUS in sijne historien van Duytsch landt, ende oock *Hyero. Trag. lib. 3. cap. 1.* TRAGUS, die hy sijn tiende soort telt, segghende de selve groot te wesen ende geil: de welcke sy segghen seer ghesocht te wesen vande beesten, al ist dat sy de selve ghegeten hebbende oock sieck sijn gheworden.

Sekeren Baron, seght BAUHINUS, heeft hem verhaelt, dat sijne huysvrouwe van dese groote geile Fungi by naer ghestorven is, met vele van sijne familie, door braken en camerganghen, ende eenighen tijdt seer sieck gheweest sijnde, met perijckel van haer leven.

Ick ben van ghevoelen, oft dit mijne tweeenvijftighste quaede is, die ick de Africaen Fungi noeme, aenghesien de selve seer bedrieghelijck can sijn, alsoo BAUHINUS van dese teghenwoordighe gheene bysonder aenwijsinghe bekent maeckt: oft ten waer saecke dat den pijn-boom aende goede Fungi soodanigh quaet soude connen toevoeghen, het ghene

148. my onbekent is.

Naem. Een derde soort vanden selven Auteur, de welcke hy beschrijft aen sijn achtentwintighste Capittel, van hem in't Latijn ghenoemt *Fungi luteoli dicti, colorem mutantes maligni*: dat is, *Gheilachtighe Fungi, veranderlijck van coleur*, vande Italianen *Cambiocolori* ghenaemt, ende een quaede soort, naer't segghen van FERANTIS IMPERATI.

Gedaente Het hoofdeken van dese Fungi is van stoffe als de ghemeyne goede Eycke-fungi, maer nochtans dat sy terstondt verslenst, ende in taeye slijm verandert. Haere veselinghen oft plues is nues oft schuns, scheef, ghelijck een nette in malcanderen gheweven, aen het onderste deel aenclevende, dat sich lichtelijck van het hoofdeken laet af-scheyden: het selve is eenighsins bleeck geil van coleur, het ghene daer naer in groen, en-

149. de ten lesten in blauw verandert.

Naem. Noch verhaelt BAUHINUS aen sijn sesenseventighste Capittel, van een

Gedaente Fungi die hy *Fungus ovatus* noemt, dat is een *Eyerachtighe Fungi*, de welcke hy seght niet anders ghesien te hebben, als uyt Elsatien ghewasschen, ontrent een Casteel ghenaemt *Waltmeer*, &c. inde maent April. Dese heeft de grotte van een lanckwoorpigh rondt ey, op een matigh lanck

150. steelken, wit rouw, ghelijck met hair becleedt.

Naem. Behalven de voorgaende, soo volght hier een vanden ghesevden Auteur, beschreven aen het sevenenseventighste Capittel, die hy begaeft heeft met den naem *Fungus rotundus albus* dat is de *Ronde witte Fungi.*

Volghens dat VALERIUS CORDUS in sijne beschrijvinghe vande bosschen dese aenwijst, soo is sy de grootte van een peir, ront, van buyten met een bleecke schorse, binnen hebbende een wit sapachtigh ende soet vleesch, niet in stof veranderende, maer swinters daeghs ghelijck de pompoenen rottende. Gedaente

Sy groeyt inde Lenten alleen, in het sant inde selve bosschen. 151.

Aen het achtenseventighste Capittel beschrijft BAUHINUS dese sijne alderleste Fungi, de welck hy is den naem ghevende van *Fungus ollularis vel botryoides fimarius*: het ghene in onse Nederduytsche tale seer vremt is luydende, te weten *De pot Fungi, oft de druyf achtighe Fungi uyt het meest.* Naem.

Dese Fungi, naer het segghen vanden ghenoemden Auteur, is in't jaer 1606. op den tienden December, ontrent Montpelgaerden, in het peirdemest bevonden, ghelijck sijnde inghedaente aen de witte, groote dicke ende lanck-worpighe druyven. Gedaente

In het jaer 1608, in October, wandelende met eenighe studenten in de medecijnen, heeft hy bevonden op de canten van den Rhijn neffens eenigh mest, eenighe Fungi, pots ghewijse veel by malcanderen, ende eenighe ghebroken, van de welcke eene brekende heeft bevonden de selve van een vochtighe stoffe te wesen, sacht, rondt en hol, van grootte ghelijck eenen middelbaeren appel, in sijn opperste deel met een ront cleyn open gaetken, soo dat BAUHINUS schijnt te betuyghen, dat hy dese Fungi op verscheyde jaeren en plaetsen ghesien heeft. 252.

In mijn Tractaet van de twijfelachtighe, heb ick de derde aldaer somwijl voor de dese Fungi voorbyghegaen; doch als ick dese in het jaer 1673. op den seventienden Mey met beter voordacht bemerckte, ende in goet ghetal ghepluckt hebbe, soo is sy een seer verscheyde soort van de derde twijfelachtighe aen my bekent gheworden: want dese is een seer quaede Fungi, die ick ghenaemt hebbe *De quaede hasen oor, met den langhen dunnen steel*, in't Latijn, *Auricula leporis perniciosa gracili pediculo longo.* Naem.

Aen mijne derde twijfelachtighe is een foute in den druck begaen, weghens dat haer besonder aenteeckeningh achter ghelaten is.

Dese heeft eenen langhen dunnen steel, twee duym en een half lanck, ende een schrijf-penne dick: den hoet is van de selve forme als mijne tweede hasen-oor, de welcke mijne derde soort is onder de twijfelachtighe, maer sy is wel de helft kleynder in de ronde, seer dun plat, en spongiachtigh van vleesch, seer gladt en slijmerigh, met eenen duffen reuck bevanghen, nochtans heel wit van binnen. Ick gheloove dat dese in haer afgaen van my bevonden sijn. Gedaente

Tot besluyt van dese beschrijvinghe der Fungi, soo speelt dese leste

haer

153. haer rol in de ghedaente van het hooft van een grooten coperen hollen
Gedaente naghel, de welcke aen de carossen veel te sien sijn, te weten den hoet anderhalven duym breedt, heel rondt: den stele is een stroo dick, onder een cleyn weynigh dicker als boven, twee duym en half lanck, binnen heel vast en vol van stof. De schotel bestaet ghcheel ende al in lanck grau-geil plues, het gene seer ijdel en wijdt van malcanderen is staende. Dit selve plues is seer vremt van forme voortscomende, te weten het comt overhandt, dat is, als de eene strepe voorts-comt, oft sijn beginsel heeft uyt den stele tot aen den randt van de schotel, dan heeft het neffens staende sijn beginsel uyt den randt van de schotel tot aen den stele: ende daer jeder sijn beginsel heeft, aldaer is het selve plues het alderbreetste; ende daer het sijnen uytganck neemt, by naer te niet gaende is: het gene op de selve manier is als eenighe lijnwaet wevers, oft andere getouw wercken ghetreden worden, de eene partije draeyen sijn opgaende ende de ander nedergaende.

Den hoet is boven uyt den witten grauw, heeft niet meer wit vleesch als een dobbel blat pampier. Dese heb ick veertien daghen bewaert sonder eenighen stanck oft swertigheydt: sijn even wel niet goedt om te eten.

Tijdt en plaetsen. Op de canten van de velden in't jaer 1673. op den achtsten van de maendt November heb ick dese ontrent het dorp van Wijnegom bevonden.

Al ist dat hier de figuren niet neffens staen, even wel sijn de selve Fungi in mijnen originelen boeck naer het leven gheschildert.

Het XXII. Capittel.

Verscheyde Fungi door een vergroot-ghelas ghesien.

Erst voor al dient noodigh gheweten, hoe sekeren Engels-man, genaemt Robert Hoock, in't jaer 1667. eenen boeck in het Engels geschreven heeft uyt-gegeven, de welcke is aenwijsende een instrument oft vergroot buyse, met verscheyde ghelasen, de welcke binnen Londen te samen met dēn boeck te coop sijn, met alle haere vremde figuren in print, daer door ghesien. Waer door ick ghesien hebbe dat een van het cleynste sandeken sich vertoonde inde grootte van eenen grooten kassy-steen, met alle sijne canten, putten, hoecken, ende doorschijnende oft doorsichtigh sijnde, met menighvuldighe andere dinghen buyten mijne beschrijvinghe der Fungi: welcke *Micoscropium*, oft sienbuyse, ick

Ab° 31.

ck verscheyde mael gesien hebbe ten huyse van Mr. AUGUSTINUS BOUTKENS binnen Antwerpen, sijnde den selven een seer curius lief hebber, ende ondersoecker, oock een vermaert apoteker ende chimist.

Met soodanighe vergroot buyse vertoont den ghenoemden HOOCK in sijnen boeck dese neffen staende figure: ende dat sy in het ronde haer hier vertoont, is door de ronde vande figure vande ronde buyse, daer sy door ghesien is, waer naer dese is ghevolght.

Robert. Hoock observatione. 20. Fol. 125. linea. 10.

Aenghesien dese vergroot-buyse aen de ooghen doet sien het ghene door het alderscherpste ghesicht der menschen (sonder desen behulp) niet sienbaer is, soo ist dat het naervolghende gheloof can hebben.

NOM. 31. Gedaente

Den gheseyden HOOCK seght aen sijne twalfste *Schema*, bevonden te hebben op een roode leiren coverture, ghemaeckt sijnde van schaeps vellen. Dese scheen beschimmelt te wesen: om welcke schimmelinghe eens uyt te speuren, ende de selve hoedanigheyt te ondersoecken, heeft dese onder het *Micoscropio* (dat is de vergroot-buyse) gheleydt, waer door sich clarelijck vertoonde, uyt dese coverture te comen, ende als te groyen menighte van cleyne, langhe, ronde draeykens; oft doorluchtighe steelkens, niet teelemael uytghereckt, maer een weynighsken gheboghen door het ghewight van ronde ende witte knobbelkens, groyende aen het top van jeder steelken. Vele van dese knoppen heb ick bevonden heel rondt en effen te wesen, ghelijck de letter A A vertoont. A A

Andere van ghelijcken effen oft ghelat maer ovael oft lanckworpigh, ghelijck de letter B aenwijst. B

Eenighe waeren een weynigh ghekertelt, ghebroken, ghecloven oft aen het top ghesneden, als de letter C hier bediet. C

De vierde met de letter D waeren als in stucken ghebroken oft ghelijck ghebrisselt, gheslipt en ghesneden, bynaer als eenighe opengaende bloem-knoppen. De heele stoffe van dese gheestighe lichaemkens was van heel teere ghesteltenisse, seer ghelijck aen die vande ghemeyne witte *Campernoelien*: want met een spelle gheraeckt sijnde, vondt ickse gheheel sprock ende brisselachtigh: jeder een scheen een besonder wortelken te hebben: want al hoe wel sy groeyende waeren aen malcanderen ghelijck een trosken, even wel costmen sien dat jeder uyt een besonder sweet gat van het leir uyt-quam. D

Onder dese warender sommighe cleyn en cort, als oft sy maer versch ghegroyt èn waeren, wiens toppen meest root waeren.

Andere waeren grooter ende langer, als wesende mischiens langer uytghecomen: ende de hoykens van dese waeren de meeste ghebroken, ende voorder uyt-ghegeten, ghelijck E vertoont. E

Hoedanighe stoffe dese bollekens in sich behelsden, heb ick niet connen achterhaelen, ende oft sy knoppen en bloemen waeren, oft saet caskens waeren, is my onbekent, maer sy scheenen waerschijnelijck te sijn vande selve natuer vande Campernoelien, die sy niet qualijck en geleken.

Haeren reuck en smaeck betuyghde dat sy heel onaenghenaem sijn: niet teghen staende dat sy soo teer ende sonder het voornoemde instrument onsienbaer waeren, nochtans de selve tot dry verscheyde keeren over de vlamme vande keirs ghepasseert sijnde, sijn even wel ongheschonden bevonden, waer uyt-blijckt, dat haere taeye vochtigheydt seer sterck was.

Besluyt.

HIer streckt tot blijck, hoe al de quaede Fungi haeren oorspronck, opgaen en beginsel, uyt-schimmel, sticken, rottinghe, en diergelijcke bederfenis hebben, waer om dat ick hier vervolghens haere nature, quaet en hindernisse sal byvoeghen, aenghesien dat den Leser de goede vande quaede met soo grooten onderschijt en ken-teeckenen door desen boeck gheleert is, dat ick hope niemandt sich magh beclaghen, segghende.

Wilt uyt de goede leer het goet tot voordeel trachten,
En van ghelijcken 't quaet tot naerdeel gans misachten.

HET II. TRACTAET.

HET I. CAPITTEL.

Van hoedanighe nature, ende waerom dat de quaede Fungi niet alleen schadelijck, maer doodelijck sijn.

IN de beschrijvinghe van het eerste Deel heb ick betoont van hoedanighe nature dat de goede Fungi sijn: waer uyt aldaer betuyght wort, dat de goede sonder schade, ongheval en vreese moghen ghegeten worden: ende in teghendeel, soo ist nu meer noodigh te leeren kennen de nature der quaede ende schadelijcke Fungi, waer uyt soo menigh ongheval,

gheval, sieckte ende droeve doodt ghevolght is. Ende van ghelijcken hebbe ick ghetoont, datter onder de goede eetbaere Fungi (onder de welcke gheene uyt haer eyghen nature schadelijck sijn) nochtans de eene soorte beter ende lichter om verteiren is als de andere; op de selve maniere by naer als't met de koolen in Brabant ghestelt is, alwaer de roode koolen by vele medecijnen voor gheneesmiddel in't ghebruyck sijn: ende al is't dat de witte koolen oock sonder sorge en vreese dagelijcks ghegeten worden; nochtans in weecke en soorghelijcke tijden van peste, oft andersins, als dan worden de witte koolen door het toe-doen der Doctoren vande Magistraet oft Policie verboden te verkoopen, ten opsicht van haer quaede ende onghesonde nature, daer in teghendeel de roode koolen in-achtighe ende voor ghesont bekent blyven. DODONEUS betuyght in sijne Byvoeghsels, dat sy soo grooten krachten hebben tot alderhande ghebreken des lichaemen, dat de oude Romeynen, als CATO ende andere betuyghen, gheene andere kruyden teghen hunne sieckten ende qualen en ghebruyckten dan de roode koolen, ende dat wel den tijdt van ettelijcke hondert jaren, eer sy de medecijns inde stadt van Roomen woonplaetse wilden gheven. *Dodon. 5. deel 20. boeck, cap. 7.*

Soo al ist dat BEVERWYCK in sijnen schat der gesontheyt de witte koolen boven de roode is prijsende, daer door moeten vanden selven de savoyen verstaen worden, oft de witte ongheslote slodder koolen, door welcke onslotentheydt veel teerder om verdouwen sijn: want voeght daer by, dat alle de soorten van koolen swaer om verteiren sijn, ende niemandt anders beter dienen als die swaeren arbeyt doen, hoe wel dat hy de bloem-koolen boven al de andere is prijsende, waer dat hy seer in-bedroghen is, ten waere dat sijne meyninghe gheweest was datmen niet anders als de topkens (dat sijn alleen de bloemkens) soude moghen eten, ende dan sijn sy noch swaer ghenoch. *Beverwijck. het 3. boeck het 3. cap.*

Van ghelijcken, oft noch meerder verschil isser onder de quaede gheslachten der Fungi: want al ist dat sy ons allemael doodelijck sijn, even wel is de eene soorte soo verscheyden van nature vande andere, dat sommighe Fungi den mensch dry, vier, vijf oft ses daghen in het leven laeten blijven, waer van sommighe haer vorighe ghesontheydt somtijts noch wederom becomen: de andere doen in corten tijdt, te weten van ses oft acht uren, het leven verliesen, niet teghenstaende vele remedien die daer teghen ghebruyckt worden; hoe wel dat sulck quaet van vele menschen niet bescheyden wordt, ende het selve sonder kennisse wordt verschoont met het ghemeyn segh woordt: 't is al te spade raet ghedaen.

Nature der quaede Fungi.

NOch heb ick voor desen betoont, dat de oude schrijvers gheen verschil tusschen de nature der goede eetbare ende de nature der doodelijcke Fungi hebben bewesen, als dat sy eenparelijck segghen met AVICENNA dat de Fungi cout sijn tot in het uytersten vanden derden graed, ende vochtigh tot in het beginsel vanden selven.

Aucen. lib. 2. Tract. 2.

Dit en can niet anders aenghenomen worden als vande sware hinderlijcke Fungi, want het gheen plaets can grijpen ontrent de goede Fungi, alsoo het weynigh minder is als den vierden graed, ende al het gene cout oft heet is tot inden vierden graed, is een-parelijck van al de medecijnen voor doodelijck ghevonnist: waer uyt seker moet volghen, dat die Fungi, de welcke den mensche in soo weynigen tijdt doen sterven, inden vierden, dat is inden uytersten graed cout sijn: want ick in het eerste Deel betoont hebbe, dat de goede Fungi cout sijn in het uyterste vanden tweeden graed, ende vochtigh tot het beginsel vanden selven.

Oft de Fungi *Excrementa terræ, dat is uyt-worpsels der aerde sijn*, sulcks is in het eerste deel in het eerste Tractaet aen het vijfde Capittel breeder te lesen. Even wel soo sijn de quaede Fungi wel een grousaew fenijn, de wijle dat de selve met soo vele heete en drooghe behulp middelen ghekooght sijnde, den mensch somwijl in weynige uren doen sterven: waer uyt te besluyten is, soo jemandt van soodanighe alderquaetste rou uyt de handt soude eten, waerschijnelijck op de staende voet soude connen de doot behaelen.

Boven al soo moetmen bemercken, dat het de alderschadelijckste Fungi sijn, de welcke door het venijn van eenighe slanghen, serpenten, oft andere dusdanighe ghedierten, vergiftigh gheworden sijn.

Theophr. lib. 1. cap. 10.

Daerom seyt THEOPHRASTUS, dat de ghene die onder de fenijnighe boomen, oft ontrent fenijnighe plaetsen wasschen, een lijmerighe corst krijghen: ende waer dat sy ghepluckt sijn, ende wegh gheleydt worden, gheheel verrotten, ende in slijm vergaen.

Alle de quaede ende uyt der nature doodelijcke, sijn van haer eerste opcomst soo quaet als in haer volwasschen grootte, behalven dat sy meer doodelijck en quaeder sijn, als de selve tot bederffenisse ghecomen sijn.

De goede eetbaere Fungi worden oock door haer outheydt bedorven ende doodelijck, het ghene in vele andere goede spijsen (bedorven sijnde)

de) gheschiet: hoewel dat sy als dan haer quaet verklicken door stanck en swertigheydt.

Het II. Capittel.

Hoedanighe teeckenen haer vertoonen aen de ghene die fenijnighe Fungi ghegeten hebben.

Hippocrates, Galenus, Villanova, Avicenna, ende meer andere, betuyghen: als jemandt quaede Fungi ghenut heeft, dat alsdan den selven mensch in den krop van de maghe een groote swaerte ghevoelt, als ofter eenich ghewicht in lagh: boven dien ghevoelt een groote moeyelijckheydt in de kele, bysonder in het doorswelghen: jae dat hem de keile soo toetreckt, als oft hy gheworght wierde: daerenboven worden al de gheesten soo onstelt, dat hem het cout sweet uytberst *Hippo. lib. 7. sect. 7.*

Dese swaerte in de maghe, met buyck pijn, wort veroorsaeckt door de grove windtachtighe vochtigheden der Fungi, door de quaede digestie in het lichaem voorts ghebracht.

Het worghen oft versticken wort veroorsaeckt door de grove taeye vochtigheden, oft veel eerder dompen, tot de kele ende haere bewegende spiren, dat sijn musculen, oprijsende, oft wel nederdalende uyt den hoofde.

Noch soo sijn dese menschen seer dorstigh, ende bysonderlijck seer gheneghen om cout water te drincken: het welck gheschiet door hitsighe ende galachtighe vochtigheden, de welcke in de maghe ende dermen sijn berustende, ende door flappigheydt van naturelijcke wermte, teghen de fenijnigheydt van dese Fungi, die door haere bederffenisse zijnde ghekomen tot een onnaturelijcke hitte, haere scherpigheydt hebben becomen, waer door pijn, dorst ende begeerte van water werdt verweckt. Ruellius: *Totum corporis colorem in luteum permutant, urinam cohibent &c.* dat is, dat al het coleur van het lichaem verandert ende bleeck wordt, ende belet water te lossen. Dit geschiet door verstoppinghe der doorganghen van de galle tot de dermen, door de grove ende taeye stoffe van dese vochtigheden; ghelijck in de sieckte, de Geil ghenaemt, de galle te rugh werdt ghedreven, ende met het bloedt haer is vermenghende: oft wel door een groote kroke aen de naturelijcke hitte des lichaems, ende dat door de fenijnigheydt van dese Fungi, ghelijck men oock siet het *Ruell. in Dioſc. lib. 6. cap. 23.*

 bleeck

bleeck worden ghescheiden inde gene die vande vipers ghebeten sijn.

Het ophouden van urine wort veroorsaeckt door de grove taeye vochtigheden, waer door de blaese ende water buysen worden belet: het gene breeder te sien is by de gene die *ex professo* daer breeder van gheschreven hebben.

Noch soo sijnder ander teeckenen, te weten, seer onmatigh hicken, pijn inden buyck: sommige sijn seer tot slapen geneghen, het welck *Litargia* ghenaemt wordt: andere worden als rasende, dat sy moeten gebonden worden: sy verliesen den pols, krijgen *convultien*, dat sijn treckingen inde zenuen, waer naer dick-mael de doot volght. Andere naturen werden beweeght tot braken en camerganck, het welck de alderbeste teeckenen sijn, toonende dat de nature haer selven tracht te ontlasten, tot behulp en ghenesinghe.

Alle dese onsteltenissen der nature ontstaen uyt het quaet der quaede Fungi, de welcke voor-boden oft aenwijsinghen sijn tot behulp ende ghenees middelen, de welcke op het spoedighste sonder uytstel sullen versocht, ende den noodigh hebbenden haestelijck bereyt ende toe ghebrocht worden.

HET III. CAPITTEL.

Gheneef-middelen teghen het venijn der quaede Fungi.

AEnghesien dat ick voormaels noch somwijl ghesëydt hebbe, dat ick het ampt van den medecijn niet raken wil, om buyten mijne beschrijvinghe der Fungi niet veel te seghen; soo heb ick voorghenomen alhier eenighe ghenees oft behulp-middelen aen te wijsen, bysonderlijck soodanighe als die het aldervaerdighste, en in alle stonden, ende by naer op alle vremde plaetsen te becomen sijn, eensdeels tot haeste ontlastinghe ende behulp van den noodigh hebbenden; als om dieswille, dat den mensch buyten der steden woonachtigh, door den Doctoor, niet wel ter handt sijnde, en door seker ghemenghelde middelen uyt de Apoteeck, niet soo vaerdigh dese hulpe genieten connen: waerom sich niemandt sal beclaghen, dat ick van desen boeck gheenen Apoteeckers winckel ghemaeckt hebbe, al ist dat ick wel soo veel gheneeſ-middelen voor het quaet der Fungi ghelesen hebbe, datmen een vierde paert van desen boeck met het selve soude connen vullen.

Om dan te comen tot de remedien ende ghenesinghe teghen het venijn der quaede doodelijcke Fungi, soo isser voor al niet beter als in den

noodt

noodt den vergheven mensch soodanige middelen te gheven, die het vergif doen uyt braken, het welck de besonderste ontlastinghe van dit quaet is; ten waer dat den mensch te kranck oft te swack was: daerom

Drinckt Franschen wijn voor dit venijn:
Het soete melck is goet voor elck.

HIPPOCRATES gheeft voor een ghenees-middel teghen de quaede Fungi den alder-besten wijn te drincken, ghemengelt met peper, en andere specerijen. *Hippoc. lib. 3. sect. 7.*

Een weynigh water en asijn, dat is eeck; daer by doende een *Quintijn*, dat is een dragma oorsterlucie, in't Latijn *Aristolochia* ghenaemt, alles met eenighe rou hinnen eyeren te samen gheroert tot een dranckskén, is seer goet, seght MATTHIOLUS: jae hy seght, dat het sap vanden rameleyts, dat is peper-radijs, alles ghenesen can. *Matthio. lib. 6. cap. 23.*

Alsem met wijn en honigh ghemenght, hier van met lauw water gedroncken, is seer goet. WECKERUS. *Weck. lib. 1. sect. 12. fol. 323.*

Dese quael is oock haestelijck te helpen door het ingheven vande olie van olijven, het gene den patient doet braken: oft een looghe vande ghebrande wijngaert rancken, met wijn ghemenght, ende van het selve eenen roomer ghedroncken. Van ghelijcken de topkens, dat sijn de jonghe scheutkens vande de peir-boomen, oft de peiren selver, gheknaut, is een behulp voor dit venijn. IOAN. BRUYERINUS. *Bruyer. lib. 9. cap. 21.*

Het sap van rooy koolen wordt oock seer nuttelijck te drincken ghegeven den genen die quaede Fungi ghegeten heeft. DODONEUS. *Dodon. in het 5. Deel 20. boeck cap. 7.*

Noch seght den selven, dat het wit vanden dreck der ghevoghelte, met huys-sop dat is vleesch sop, oft met ghehonighden wijn ghesoden, het vergif vande Fungi krachteloos maeckt. Oock soo wordt dit venijn overwonnen met haenen stront ghedroncken met asijn, oft vande selve een looghe ghemaeckt met veel honigh. *Het 3. Deel 15. boeck cap. 24.*

De beste behulp middel, seght PHILARETUS, is hinnen stront, ghemenght met werm water, ende daer van ghedroncken. *S. Ardoi. lib. 3, cap. 63. pag. 213.*

PLINIUS ende IOANNES RHODIUS in SCERIBONIUM LARGIUM segghen, dat de buytenste schorse oft schelle vanden peper-radijs (dat is rameleyts) ghenut, een seer goede behulp teghen de quaede Fungi is: ende van ghelijcken teghen het vergif vanden *Hyocianus*, dat sijn *Dulbelli*, dry oft vier greyn, dat sijn asen, vanden *Crocus metallorum*, met wat kleyn lauw bier ghemenght sijnde, ghenut, het gene braken doet: ende eenighen tijdt daer naer de assen vande ghebrande *Boleti* met een weynigh vanden besten wijn, een looghe ghemaeckt, daer van werm inghenomen, *Rhod. in Scribon. Larg observ. CXCIIX. Plin lib. 20. cap. 4. Pet Ioan. Fabri lib. 5. cap. 3.*

men, het ghene doet sweeten, ende de maghe sal verstercken: waer door het fenijn, dat noch overbleven is, sal verdreven worden. PETRUS IOAN. FABRI.

Dese asschen van *Boleti* is seer onghereet, ende inde Apoteeck niet te vinden: dit soude de asschen moeten sijn van de *Pradelli*, dat sijn onse goede *Wey-campernoelien*: welcke asschen moetmen becomen, als wanneer in den tijdt van het groeyen ende eten der Fungi, dese *Pradelli* over al ghenoeghsaem te vinden sijn, de selve eerst op kleyn vier ghedrooght, ende daer naer verbrandt tusschen twee aerde schotels, soodanigh dat de selve haer tusschen de handen laeten brisselen tot stof en asschen.

De bladeren van wijn-ruydt ghestooten ende ghegeten, is oock goet.

Mostaert, oft veel groene kers, orego, oock consilie de greyn ghegeten, sijn alle goet voor het ghenoemde quaet.

Het buytenste van de limoen dun afghesneden ende gheperst, het selve sap oft olie met eenen halven roomer Franschen wijn ghenut, is een van de alderbeste middelen van allen: het gene my van sekeren Grave ghesеydt is, van den welcken het selve effect ghesien was. Ende alsmen uyt dese schelle gheen sap conde krijghen, salmen de selve stooten ende met den wijn als voren ingheven.

Aen een jeder sal bekent wesen, dat den *Theriaca*, dat is driakel, eenparelijck van al de medecijnen tot dit fenijn voor een alghemeyn behulp aenghewesen wordt. Welcke effecten den *Orvietaen* van ghelijcken doen sal.

Paul. Æginet. lib. 5. cap. 54.

De Fungi, de welcke fenijnich sijn door het af eten oft bijten der fenijnighe beesten, seght PAUL. ÆGINETA, die sullen den mensch niet allen doen sticken, maer boven dien soo veroorsaecken sy een sweragie in de dermen. Tot welcke quale aen soodanighen krancken sal ghegheven worden veel decoctie van alsem, oft van vijghen, oft van orego, te samen met honich-water gekockt: dat men den selven moet doen braken, ende rou gerste meil werm op den buyck legghen tusschen eenighe fijne doecken, &c. Welcke remedien niet al te samen connen ghedaen worden, maer ordentelijck ende vervolghens.

Quaede Fungi sijn bequaem om haer eyghen quaet te ghenesen.

Celsus. lib. 5. cap 27.

Hyro. Trag. lib. 3. cap. 1.

CORNELIUS CELSUS *Inutiles vocat Fungos*: dat is, dat de Fungi nergens toe bequaem sijn, seght CELSUS.

TRAGUS seght: *Fungi in medicina nullius sunt usus*: dat de Fungi tot geen medecijnen in't ghebruyck sijn. Den Leser sal in dese beschrijvinghe, soo onder

onder de quaede, als goede Fungi behulp middelen ghenochsaem aenghetеeckent vinden, ende met lofwaerdighe mannen bevestight, waer aen het voorgaende segghen gans wijken moet; als te lesen is, dat de quaede Fungi voor het flerecijn, bloet stulpen, sweiragien te ghenesen, ende andersins goet sijn, ende over-langh in het ghebruyck gheweest sijn.

Fabri betuyght, dat het sout, ghemaeckt vande quaede fenijnighe Fungi, alle middelen te boven gaet tot ghenesinghe vanden ghenen die doodelijcke Fungi ghegeten heeft. *Pet. Iod. Fabri lib. 5. cap. 3.*

Den selven Fabri stelt voor eenen alghemeynen reghel, dat het sout, ghemaeckt uyt jeder fenijn, de sekerste remedie is tot het vergif der selver: als by exempel, dat jemandt vergheven is van serpenten, vipers, van spinnecoppen ghesteecken oft ghebeten; het sout van serpenten, vipers, spinnecoppen, ende soo voorts, hier toe de beste remedie is, om den mensch te helpen: maer al ist dat onse stadt van Antwerpen Godt lof, van soo veele ervaren Apotekers ende vernufte chimisten wel voorsien is, soo gheloove ick, datmen soodanighe souten (op voordeel gemaeckt) minder vinden en becomen soude als gout oft peirelen.

Het IV. Capittel.

Dat het menschen lichaem op verscheijde manieren seker wratten (het welck Fungi ghenaemt wordt) is voorts brenghende.

OM alles te voorschijn te brenghen, wat eenigsins de Fungi is raeckende oft behelsende, soo docht my, dat ick het naervolghende niet mochte glisseren noch voor by gaen: aenghesien het selve met verschijdentheyt den naem heeft, ende oock ten deele de ghedaente ende wesen van sommighe Fungi is ghelijckende: welcke uytwerpsels in des menschen nature sich soo veranderlijck vertoonen, het, welck met vele soo oude als nieuwe vermaerde Doctoren ende Chirurgijs betuyght ende beschreven is.

Onder menichvuldighe ervaren Doctoren soo betuyght ons Daniel Senertus, dat uyt ons lichamen eenighe Fungi voorts comen, als verscheyde soorten van uyt-ghewasschen, van wratten, de welcke op verscheijde manieren, uyt quaet voytsel, van vleeschachtighe stoffe haer vertoonen: het welck van Ambrosius Pare wordt bedeylt, ende seer claer uyt-ghelijdt. *Dan. Sen. Hy-pomne ma. 5. cap. 6. Ambr. par. 7. boeck cap. 23.*

De eerste vande vratten noemt hy *Fungi*, doch met den eyghen naem *Myrmecies*, de welcke een vrat oft kinder Fungi is: de welcke haer seer cleyn van fatsoen vertoonen, dese sijn calleus, dat is herdt, eyghentlijck weerigh gheseyt: sy sijn rondt, dick ende breedt, doch soo sijnse onder selden breeder als een boonken datmen lupine noemt.

Dese openbaren haer geiren inde handen der cleyne kinderen: en somwijl comen sy seer haestigh, ende gaen oock al-te-met seer haestigh wederom wegh, oock selden compter een alleen, maer wel verscheyde te samen.

Dese worden ghenesen, seght PARE, met ghestamte porceleyn, oft met bladeren van gout bloem kruyt ende sout, wel te samen ghestooten. Oock soo worden sy verdreven met olie van tarwe, oft met olie van sulpher, met sap van *Celidonie*, dat is stinckende gouwe, ende met het melck van het fenijnigh kruydt *Tithymallus*, het ghene hier achter onder de quaede kruyden aenghewesen wordt.

Noch isser een tweede soort van *Fungus humanus*, dat is *Menselijcke Fungi*, oft wratten, die hoogher ende ronder uyt-wasschen, ende hebben twee cleyne wortelkens, ghelijck als draeykens. Leest by PARE haer remedie.

De derde wordt ghenoemt *Acrochordon*, ende is een wrat, die een dunne wortel heeft, ende sy is oock seer weerigh, sonder pijn.

De vierde noemtmen *Clavus*, dat is *Lyck-dornen*, oft exterooghen, die ghemeynelijck aen de teenen oft aen de planten der voeten comen, die hebben eenen seer herden wortel, die soo diep innewaerts loopt, al oft sy uyt het *Peræostium* haeren oorspronck nam. Sy gheven een stekende pijn, al oft men met eenen naghel ghesteken wirdt, waer uyt sy den naem van *Clavus* ghekreghen hebben. Dese sijn aen veele menschen maer al te wel bekent, waer toe by naer een jeder sijnen selfs doctor en chirurgijn is.

De vijfde wordt *Thijmus* ghenaemt, ende is een soorte veel kleynder uyt-wasschende als de eerste soort van alle desen gheslachte. Dese is in haer opperste de bloeme vanden *Thijmus* seer ghelijck, waer naer dat sy oock desen naem voert. Het is een herde ende oneffen wratte, die onder dun is, ende sy comen ghemeynelijck aen de schammelheden van beyde den ghestachte der menschen. Dese veranderen menigh-mael in kancker, drijvende van haer een vuyle stinckende waterachtighe vochtigheydt. &c.

De sesde wordt *Sarcoma* ghenaemt. ende van my *Fungus carnosus*, dat is *Vleesch Fungi*: want dese is een uytwassinghe van vleesch, de welcke uyt het voeytsel der selve partijen, al waer sy comt te staen, haeren oorspronck.

ſpronck neemt, ende niet uyt eenighe toeloopinghe van eenighe andere humeuren. Ende ſoo verre als deſe uyt-waſſinghe niet onderdruckt en wordt, ſoo comtſe ſeer te vermeerderen, ende ſomtijdts brenghtſe oock taxkens voorts, als oft aderkens oft arterien waeren, daer door datſe haer waſſinghe ende voetſel krijght. Deſe uytwaſſinghe gheſchiet in onſe lichaemen, waer uyt dat een half verrotte, ende ſlijmerighe vochtigheyt, al ſweetende uyt bickelt, ende buyten aen het lichaem des menſchs comt te verbacken, ende alſoo de ſelve ſtoffe meer ende meer uyt loopt, ſoo waſter ten leſten een ſwam uyt, dat is een ſamen ghedrongen vleeſchachtighe ſtoffe, op de maniere van een Fungi: oft anders ſoo iſt een ſpecie van een fenijnighe wratte, die men ſomtijts inde been-breucken des beckeneels ſiet voorts comen.

Vrēmdē vleeſch Fungi.

Als ghebeurt is in het jaer 1661. binnen deſe ſtadt Antwerpen aen ſeker coop-man, de welcke boven ſijn voorhooft eerſte een puyſte kreegh, even ghelijck een mugghe bete, de welcke in weynighe daghen ſeer groot wierde (nochtans ſonder merckelijcke pijn) ende de ſelve was uyt het been onder de huyt haer ſeer groot ende hoogh verheffende (niet teghenſtaende dat den patient alle behoorrelijcke medicijnen was ghebruyckende) ſoo datmen gheraden vondt, de ſelve opente ſnijden ende af te nemen: als wanneer men bevonden heeft dat deſe verheventheydt ſeer herdt, been en hoornachtigh van nature was. Nochtans het ſelve door den chyrurgijn afgheſneden ſijnde, is hier uyt een ſpecie van vleeſchachtighen aenwas voorts ghecomen, op de maniere ende de ghedaente van een Fungus, de welcke dickmael afgheſneden ſijnde, daghelijcks weder aengroyde, ende is ten leſten deſe Fungus ſoo groot gheworden, dat ſy het voorhooft ſeer bedeckte, ende ſoo lanck was, dat ſy tot over den neuſe van het aenſicht hongh, ende dit was de rechte forme van een Fungus, doch gheheel van vleeſch. Welck onghemeen ende ſeldſaem accident aenden perſoon de doot heeft veroorſaeckt, niet teghenſtaende, dat alle middelen, ſoo vande vermaerſte Doctoren als chirugijns ſijn gheoefent, uyt wiens mondt my dit ghetrouwelijck verhaelt is; hoe wel dat my de gheleghentheydt ende de familie wel bekent is.

Deſe ende ſoodanighe Fungi moghen met recht de leſte plaets onder het ghetal der quaede doodelijcke Fungi beſitten, de wijle dat den menſche vande ſelve comt te ſterven, ſonder nochtans Fungi ghegeten te hebben; want het veldt, oft den grondt daer ſy groyen, gheniet ſijnen eyghen onderganck en verderf, door ſijne eyghen uytworpſels ende vruchten.

HET V. CAPITTEL.

Bevattende eenighe ongbevallen, ghefchiet door het eten der quaede Fungi.

HEt is feker, dat ten tijde van HIPPOCRATES en GALENUS weynighe ongheva llen door de Fungi ghefchiet fijn, als, het gene dat gheleyt is in het eerfte Deel van de goede Boleti ghebeurt te fijn ten tijde van PLINIUS, als hy verhaelt van CLAUDIUS den Keyfer, het welck de goede Fungi niet ghedaen hadden; want fy met fenijn vergiftigh ghemaeckt waeren. Soo dat ick bevinde, dat de meefte ongheluckenin den tijdt van hondert en dertich, minder oft meerder, jaeren ghefchiet fijn, volghens het aenwijfen van CLUSIUS, DODONEUS, BAUHINUS, ende andere Auteuren, die van foodanighen tijdt verhaelen.

In het jaer feftienhondert ende dry oft vierenveertich is ghefchiet, foo my indachtich is, dat fekere familien van Antwerpen, famen buyten fijnde tot vermaeck, Fungi ghegeten hadden, van de welcke vele van dat ghefelfchap fieck wierden, ende langh queelden, ende oock eenighe den felven dagh, oft daeghs daer naer ftierven: hoe wel dat men meeftendeel dit quaet ende droef ongheval aen de *Cicuta*, dat is de wilde petercelie, heeft de blaem ghegheven, met de welcke defe Fungi ghekockt waeren.

Athe leb. 2. pag. 47. ATHENEUS verhaelt, met droeve ooghen ghefien te hebben eene moeder, een jonck maeghdeken haere dochter, ende twee haere fonen, op eenen dagh te gader fterven door quaede Fungi.

In het beginfel van het jaer 1657. was tot Loven een foldate vrouwe, de welcke met haere twee kinders in de bofſchen daer ontrent eenighe Fungi hadden ghegeten, de welcke fmorghens alle drye doot ghevonden fijn. Datmen feyde van de quaede Fungi te fijn.

Op den vierentwintichften van de maendt Augufti, in het jaer 1671. in fekere vermaerde uytfpanninghe, ghenaemt *Londen*, binnen defer ftadt Antwerpen, fijn twee fonen van den ghenoemden huyfe, (den eenen vijftien ende den anderen dertien jaeren out fijnde, volghens dat my den eyghen vader weynighe daghen naer het ongheval, t'fijnen huyfe verhaelt heeft) fmorghens vroegh een halve mijle buyten der ftadt naer een dorp Merxem ghegaen, ende hebben aldaer onder de Eycke ende Abeele boomen eenen grooten hoop van de witte platte, ende oock

roode

roode Fungi ghepluckt, de welcke den outsten seyde seer wel te kennen, voor reden ghevende, dat hy de selve voor desen in sijne schole, tot Waver woonende, aldaer dickmael ghepluckt ende ghegeten hadde, ghelijck sy dese oock selfs ghekockt ende ghegeten hebben, met merckelijcken graghen smaeck en appetijdt smorghens ontrent tien uren. Op den selven dagh des middaghs ende des savondts hebben sy wederom wel ghegeten van andere spijsen, met appetijt ende ghesontheydt: maer des nachts begosten sy seer te braken, met oock grooten afganck, hebbende soo eenighe daghen ghequelt met groote slaeperigheyt, want al waer sy nedersaten, slipen sy, soo dat niemandt achter-docht hadde vande quaede Fungi, voor dat de sieckte overviel: als wanneer gheene behulp middelen noch medecijnen ghespaert sijn; doch te langh ghewacht hebbende, was alles te vergheefs en sonder hulpe: soo dat den outsten op den vierden dagh, ende den anderen op den achsten dagh ghestorven sijn. Haere twee jonghere broeders, de welcke de schotel oft panne ghevaeght hadden, sonder iet besonders ghenut te hebben, sijn te samen seer sieck gheweest, maer door den tijdt ende medecijnen becomen.

Doen ter tijdt heb ick aengheteeckent verscheyde ghevoelens van sommighe vermaerde Doctoren, weghens het voor-verhaelde ongheval. Onder al warender eenighe van ghevoelen, dat dese Fungi weynigh fenijnigh waeren, eens deels ten opsicht vande groote quantiteyt in het eten, als uyt reden dat sy soo langhen tijdt gheleeft hadden, segghende, dat die Fungi niet anders als een quaede ghesteltenisse tot die kortsen (vande welcke sy ghestorven sijn) veroorsaeckt hebben, het welcke van andere spijsen, niet fenijnich sijnde, soo wel can ghescheiden als van die Fungi: ende, dat meer is, seyden sy, soo comt den mensch door quaede ghesteltenis des lichaems, oock sonder iet hinderlijcks ghenut te hebben, van soodanighe corts overvallen te sijn ende te sterven.

Doch naer mijn ghevoelen soude hier teghen met ghegronde redenen veel te weder legghen sijn, dan ons crackeel soude te langhdurigh wesen, daerom sluyte ick met dese weynighe versen.

Wilt u graghe appetijten
Met de goede Fungi slijten:
Dan sy sijn oock niet mis-acht,
Die gheen goede Fungi tracht.
Let op soo veel lecker spijsen,
Waer uyt dat gheen quaelen rijsen,
Die de tongh en maegh sijn goedt,
En ons gheven deughtsaem bloedt.

 Wan

Waerom doch gaen spijsen soecken
In soo onbequame hoecken,
Daer ons grooten honghers lust
Met soo weynigh is ghebluft?
Dat die vremde Italianen,
Die in't Rijck sijn van Toscanen,
Hun ghenoeghen met dit broot,
Is door oorsaeck vanden noodt.
Laeten wy ons tongh bedwinghen,
Daer sy soo veel goede dinghen
Tot behoef en noodtrust heeft.
Siet hoe dat den armen leeft,
Sonder sijn ghenegentheden
Naer verkiesingh te besteden,
'T is al goet dat Godt hem jont,
En sich altijt danckbaer toont.
Wildt soo vremde lusten sterven,
Eer de Fungi u doen erven,
Voor den tijdt, een droeve doot:
Schout die, soo en ist gheen noot.

Ter wijlen dat dit werck onder de pers ende druckers handen was, is ons dit naervolghende ongheval op den negensten vande maendt September in't jaer 1674. weder-vaeren, ontrent dese stadt Antwerpen in de plaetse ghenaemt Borgher-hout. Iemandt aldaer meynende wel voorsekert te sijn inde kennisse der goede Fungi, heeft de selve stoutelijck ghepluckt. Seker boerinne daer ontrent wesende, seyde hem, die Fungi ondeughende te sijn, ende dat de ghene die de selve souden eten, sieck souden worden. Welcke vermaninghe by hem gheen ghehoor crijghende, heeft dese Fungi, tuys comende, schoon ghemaeckt, ghekockt, en oock ghegeten; niet teghenstaende, datter jemandt vande familie seyde in het schoon maecken, dat de ghene die van die Fungi eten wilden, eerste sijn testament soude maecken, met meer andere vermaninghen ende omstandigh heden. Niet te min sijn de selve Fungi van dry persoonen smakelijck ghegeten: dan de selve eters sijn weynighen tijt daer naer alle dry soo sieck gheworden, dat sy alle haere heylighe rechten ontfanghen hebbende buyten hope waere van haer leven: doch sijn even wel alle dry door hulpe der medecijnen ten lesten noch becomen. Even wel is my verhaelt van persoonen, de welcke ten selven tijt binnen den huyse

huyſe de reſterende rouwe Fungi met kenniſſe beſichticht hebben, dat ſy de ſelve voor goede ghekeurt hadden : ſoo dat dien volghens te ſpeuren is, datter onder de ghene, vande welcke de krancken ghegheten hadden, quaede met goede ſijn vermenghelt gheweeſt.

Eynde van het tweede Deel.

HET DERDE DEEL,

Inhoudende de aenwijſinghe der Aerd-buylen, ſoo goede eetbaere, als quaede doodelijcke.

Daer beneffens wordt gheleert de noodtſakelijcke kenniſſe der quaede inlandtſche fenijnighe kruyden, bloemen, wortelen, ende vruchten met alle haer natuer, kracht, ende gheneeſmiddelen.

Inleydinghe tot het derde Deel.

VOor al ſoo is noodigh bemerckt, hoe dat de *Aerd buylen* beſtaen in veel verſcheyde ſoorten, waer van de twee eerſte ſoorten noydt eenigh loof, kruyt, noch iets diergelijcken voortsbrenghen: oock de eene ſoort is goet en eetbaer, ende de ander quaet en doodelijck.

Het eerſte gheſlacht van deſe beſtaet in oprechſte goede *Aerd-buylen*, de welcke niet anders ſijn als *Aerd knobbelen*, oft *Buylen*, de ghene onder die aerde vergaert ſijnde, noydt buyten den buyck der ſelver aerde gheboren worden; ende tot volcomen waſdom aldaer ghecomen ſijnde, even wel in haer moeder beſloten blijven.

De andere mede ſoort, dogh quaet, vertoonen haer buyten de aerde, ende ſijn een rechte ſoort van quaede Fungi.

Boven dien ſoo becomen wy noch twee ſoorten van *Boom-buylen*, waer van de eene ſoort in groote menighte onder de aerde aende woltelen van ſommighe boomen voorts comen, ende moghen oock *Aerd buylen* ghenaemt ſijn: want de andere ſtaen buyten de aerde, aen de houtachtighe tacken der boomen, oft uyt den ſtamme: met noch een derde ſoort, de welcke uyt de bladeren der boomen voorts comen, hoe wel dat deſe twee leſte gheen *Aerd buylen*, maer *Boom-buylen* moeten ghenaemt worden.

De leſte ſoort, ſijnde oock oprecht *Aerd buylen*, worden loof oft *Kruydt draghende Aerd-buylen*, in't Latijn *Tuber terreſtre faliaceum* ghenaemt, aenghesien die ſelve kruydt, bladeren, rancken, ſtanghels, bloemen, vruchten, en zaet voorts brenghen.

 Hier

Hier is, beminden Leser, te bemercken, hoe dat ick in dese beschrijvinghe my op soodanighe maniere niet hebbe connen voeghen, oft vervolghen, ghelijck inde twee eerste Deelen alwaer bynaer alle de vruchten, die op eene plaet staen, oock meesten-deel onder een oft twee Capittels begrepen worden, het ghene hier in dit Deel niet promtelijck is connen achtervolght worden, om dieswil datter sommighe vremde Indiaense ende uyt landtse vruchten sijn tusschen ghevoeght (een jeder onder sijn besonder Capittel) vande welcke my de figuren niet vertoont en sijn. Even wel sullen de letteren A B C aen den cant, jeder plant in sijnen voorgaenden nomber door de plaet aenwijsen.

Belangende het tweede Tractaet tracterende vande quaede doodelijcke kruyden, de selve sullen oock somwijl voorts schrickelen, sonder dat de selve kruyden inde plaeten staende altijt sich achtervolghen sullen inde beschrijvinghe, maer dickmael met andere sonder de figuren onder een gemengelt sijn. Ende in het leste sullen vele verscheyden kruyden, vruchten en bloemen, seer quaet ende onghesont van haer natuer, sonder eenighe figuren alleen beschreven sijn.

HET EERSTE TRACTAET

HET I. CAPITTEL.

Beschrijvinghe der goede eetbaere Ard-buylen: waer in ghetoont wordt, hoedanigh gheslacht de selve sijn.

ICk bevinde, dat Theophrastus, MATTHIOLUS, DALESCHAMPIUS, ende meer andere oude schrijvers, de welcke *ex professo* in dese materie ghestudeert hebben, ende seer ervaren sijn gheweest, oock vele verscheyde vremde soorten onder de *Aerd-buylen* getelt hebben, waer door sy onder malcanderen niet weynigh getwist hebben: als wanneer den eenen alle de planten, hebbende ghebolde wortelen, ghelijck *Verckens broot*, oock *cyclamen* ende *Panis porcinus* ghenaemt, als mede den *Kranen beck met den ghebolden wortel*, in't Latijn *Geranium tuberosum* ghenaemt, ende menighvuldighe andere desen ghelijckende, alle te samen onder de *Aerd-buylen* menghen, vande welcke in dit Tractaet breeder te lesen is.

Ende om niet wijdt buyten het naeste maeschap der Fungi te spreken, soo ist noodigh hier te beginnen met soodanighe, als de ghene meest

met

met de goede *Fungi* inde nature ghelijck sijn, als te weten van die de welcke gheene wortelen, veselen, draeykens, stelen, bladeren noch bloemen hebben, maer alleen bollen, bobbelen, oft gheswillen, vande welcke sommighe onder de aerde ende oock andere boven de aerde groyende sijn; ende niet anders sijnde van stoffe, als een corste oft velleken, waer in eenighe witte stoffe (als in de castanien) besloten is.

De oprecht *Aerd-buylen*, de welcke in Italien Hispagnien, Bohemen, en andere plaetsen (behalven in Nederlandt) veel in het ghebruyck sijn, ende ghegeten worden, is een ghewasch onder d'aerde voorts settende ende vermenighvuldighende, besonderlijck in drooghe savelachtighe aerde.

Evenwel is vastelijck te besluyten, dat de selve niet anders van nature sijn, als overtollighe vochtighe humeuren der selver aerde, die sy in den winter ontfanghen hebbende soo te samen ghedronghen ende vergadert is, op de selve maniere, ghelijck alle de aposteumen der aerden haer sijn ghewoon by een te voeghen, alsoo de selve vergaderinghe haer tot geen ander ghestelteniſſe oft nature heeft connen veranderen, als in eenigh minerael, oft andersins; om dieswille datter eene seer onseker ende twijfelachtighe ghestelteniſſe in is, door de welcke dese noch ghecomen sijn tot eenigh boom-ghewasch, kruydt, oft eenigh gheslacht van *Campernoelie*, aen de welcke sy nochtans meest ghelijckende sijn.

Noch segghen een-parelijck alle de Herbaristen, dat de Aerd-buylen voortscomen door den donder, want hoe het meerder dondert ende reghent, hoe dien volghens meerder ende grooter buylen bevonden worden, het ghene de aerde ghenoch vertoont, als wanner sy door soodanich onweder open berst, door welcke kloven ende scheuren haer de *Aerd buylen* vertoonen dat sy aldaer te vinden sijn.

Oorsaecke vanden naem Aerd-buyle, met meer andere eyghen namen.

DEse vruchten worden in het Grieckſch ὕδνα ghenaemt, dat is soo veel te segghen als vruchten voorts ghecomen vanden reghen: ende in het Arabisch *Ramech, Alchamech, Tamer* ende *Kema*, het ghene al den selven sien beduydt: want dese vruchten aldaer eerst by de Griecken en Arabiers bekent en bevonden sijn gheweest. In't Latijn worden sy *Tuber*, oft *Tubera terrestria*, dat is, *Aerd-buylen*, in't Italiaens *Tartufi*, *Tartofle* ende *Tertufola*: in't Spaensch *Turmas de tierra*: in't Fransch, *Truffele*: in't Hooghduytsch, Erdt morchel: het gene al te samen jeder in sijn tale niet anders

bediet als *Aerd-buylen*, ghefwil oft aposteumen der aerden. DIOSCORIDES heeft dese oock met den naem van wortel ghenaemt. DODONEUS seght, dat sy van veele oock *Swammen* gheheeten sijn, om dat sy de *herts swammen* niet seer onghelijck en sijn. Noch worden sy van andere in het Grieckſch *Pezica* ghenaemt, op de menier als de Fungi de welcke sonder wortel oft stelen te voorschijn comen: hoe wel dat sy oock wel moghen *Donder klooten*, in't Latijn, *Catabates*, gheheeten worden, om dat sy door den donder groyen en voorts comen: noch worden sy in het Grieckſch ὕδνον, *Idna* dat is *Eerdt-buyl* genaemt.

HET II. CAPITTEL.

Ghedaente vande inwendighe goede Aerd-buylen oft Tartufi.

NOM. 32. AL ist dat dese onse eerste, ende oock de eenighste soorte vande rechte *Goede inwendighe Aerd buylen* in verscheyde ghedaenten sich vertoonen (als hier naer beschreven staet) soo nochtans bestaen sy maer in

A een besonder gheslacht, sonder meer, te weten voor haer soort.

Gedaente Sy sijn eetbaere goede vruchten, de ghedaente van ronde bollekens. Onder dese sijnder soo groot als kaets-ballen, oft als groote queappels; doch ghemeynelijck kleynder. Van dese is het meesten deel buyten ghebult, gheknobbelt ende oneffen: nochtans sijnder onder de selve de welcke seer effen, gladt ende lanckworpigh rondt als een ey sijn. Buyten sijn sy swart oft bruyn rosch van schors oft velleken, het welck tamelijck herdt en vast van stof is, bynaer op de selve manier als de muysen met sterten sijn. Haer binnen stof is geil wit-achtigh mergh, het welck in sommigh soo vast als een morwe castanien is, maer ghemeynelijck drooghèr en vaster als onse beste knollen oft rapen sijn. Sy groyen somwijl thien, twaelf, meerder ende minder, oock dry oft vier te samen, dicht op een ende teghen malcanderen, maer jeder op sijn selven, dat is, niet vast te samen hanghende; oock somwijl een alleen, maer seer selden, de welcke ghemeynelijck de gladde effen sijn. Noyt en hebben dese eenighe pesen, draeykens oft wortelkens. Onder de aerde sijn dese te vinden een en halven vingers lenghde diep, somwijl dieper, ende oock somwijl maer een vinger-lidt diep: als wanneer de aerde haer van een scheydt oft open splijt: het welck hoe sy on-dieper sijn legghende, dies te meerder ghesien wort: want sy somtijts niet dieper sijn ligghende als dat sy nauwelijck met aerde bedeckt sijnde haer selven soo verheffen, ende doen

Nº. 32
A
B
B
A
B
A
B
A
B
C
D

doen uyt-puylen dat sy haer door de spleten vande aerde ten toon stellen: welcke teeckenen verwecksels sijn dat dese Aerd-buylen in soodanighe ackers ende velden jaerelijcks ghesocht worden. PLINIUS seght, dat de plaetsen daer de *Aerd-buylen* groyen, gheensins uyt-puylende noch verheven sijn: maer daer teghen stellen ick dese versen vanden Poëet MARTIALIS,

Rumpimus altricem tenero de vertice terram,
Tubera, Boletis poma secunda, sumus.

Wy buylen vander Aerd doorcliven t'voester-velt
Met sachten bol, en sijn Boleti naer ghestelt.

De oorsaeck van dit verheffen is een recht teecken dat sy als dan tot volcomen wasdom ende rijpigheydt ghecomen sijn, op soodanighe manier als de gheswillen ende aposteumen aen des menschen hals, armen, beenen, ende andere leden sich eerst in het vleesch, ende daer naer onder de huyt vergadert hebbende, met verheventheydt uytwendigh vertoonen dat sy tot rijpheydt haer ghestelt vindende schijnen te willen uyt-bersten.

PLINIUS seght dat dese *Aerd-buylen* meesten-deel in den Herft te vinden sijn als't veel ghedondert ende ghereghent heeft: ende DIOSCORIDES seght, datmen die in de Lenten meest uyt graeft. Tijdt en plaets.

Haer ghewoonelijcke plaetsen sijn op drooghe sandtachtighe en savelachtighe grondt, al waer veel kleyn leegh gheboomte pleegh te groyen: besonderlijck in Italien; boven dien in Ostenrijck, Hongarijen, Bohemen, ende inde aen-grensende plaetsen.

In Brabant is dit ghewasch niet bekent, noch te vinden, behoudelijck dat ick in't jaer 1662. eenighe van dese buylen uyt Florencen in een doosken, in groene natte boom-mosch bewonden, hebbe ontfanghen: ende alsoo ick de selve op beqnamen tijdt en stondt becomen heb, sijn de selve sonder uytstel door my inde aerde van mijnen hof behoorlijck begraven, oft gheplant. Doch tot mijn leedt wesen (door den hovenier die vande selve gheen kennis hadde) in het voor-jaer omghegraven ende uyt-gheworpen, de welcke ick neerstigh heb naer-ghesoght, ende bevonden dat sy seer vermenighvuldight waeren, vande welck ick een die ick noch achter comen hebbe, weder gheplant hebbe, ende met meerder achtinghe promtelijck inden Herft hebbe naer ghesoght; maer hebbe niet anders als de schorschen ledigh ende als uyt-ghegeten bevonden, soo dat ick twijfele oft de binnen stoffe gheheel verteirt was, oft vanden

 mol

mol op-ghegeten; alsoo de selve mollen als doen wel teghen mijnen danck meester van mijnen hof waeren.

Ghebruyck.

Matth. lib. 2. cap. 139.

TOt Roomen ende in Toscanen worden sy vande boeren in groote menighten uytgraven, ende aen de groote achtbaerste persoonen verkocht, de welcke de selve (volghens het segghen van MATTHIOLUS) meesten deel in het avontmael eten. In Bohemen ende de omligghende plaetsen worden sy by het vleesch ghesoden, als knollen oft rapen. Noch soo worden sy veel rou ghegeten, oock ghebacken ende ghestooft, want sy nemen de smaeckelijckheydt van alle saussen naer hun diemen daer by doet. Noch betuyght MARTIALIS, dat dese *Aerd-buylen* in oude tijden soo veel gheacht wierden ende ter tafel quaemen als de *Campernoelien.*

Matialis lib. 13. Epig. 49.

Natuer ende kracht vande goede Aerd-buylen.

HEt is seker, dat het can vast-gestelt worden, dat de eene van d'andere verscheyden van natuer sijn, ende dat naer de gheleghentheyt vanden gront, oft de nature der aerden, inde welcke sy bevonden worden (als blijckt by daghelijcksche ondervindinghe in onse rapen oft knollen, waer vande eene soort seer droogh, ende de andere seer nat ende waterachtigh is.) Al ist dat sy uyt een fonteyn voorts comen, nochtans wordt de aerde op de eene plaets door de son meer ghesuyvert als op de andere: ende dat noch meer te bemercken is, naer advenant dat de aerde van haer eyghen natuer ghesteldt is om haere lucht gaetkens oft sweet gaetkens te ontsluyten, waer door sy haer lichaem ontlast van overvloedighe vochtigheydt, ende andere qualen, door welcke suyveringhe dese vruchten dienvolghens te beter van natuer sijn.

Evenwel soo dunckt my, dat dese *Aerd buylen*, hoedanigh sy wesen moghen, oft waer dat sy bevonden worden, niet anders en is als een samen-voeghighe van alle aerdachtighe vuyligheydt, de gene de aerde niet heeft connen uytbraken, noch tot buyten haer lichaem (dat is de aerde) brenghen, by een vergadert heeft in soodanighe bobbelen, al oft sy allen dit onnut op sekere plaetsen by elckanderen vergadert, ende te samen dede verschuylen, waer door de aerde oock ten deele van haer quaet ontlast wordt. Waer op dat het segghen van PLINIUS seer wel dient, segghende, dat de *Aerd-buylen* eene vochtigheydt is van seker ghesteltenisse, daer

daer by krijghende noch andere stoffen die de eerste stoffe omvattende is, waer door dit te samen een herdigheydt ende stijvigheydt onder de aerde becomt, het welck seer waerschijnelijck is, volghens het exempel van IOAN. BAUHINUS, segghende, dat seker veldt-heer, met name LARTIUS LICINIUS, eens eene *Aerd-buyle* in den mondt hebbende, ende daer in bijtende, heeft bevonden datter eenen penninck binnen was, den welcken door sijne tanden gekromt en geplet wiert, waer uyt te besluyten is dat desen penninck, onder de aerde gheweest sijnde, van de stoffe der *Aerd-buyle* omvanghen is, en in haer besloten sijnde, bewasschen is.

AVICENNA seydt, dat het de alderbeste *Aerd-buylen* sijn die op savelachtighen grondt bevonden worden, ende als sy buyten wit sijn, ende geenen swaeren reuck en hebben. *Avicenna Plempy canon. Medi. lib 2. Tract. 2. cap. 11.*

GALENUS betuyght, dat de *Aerd-buylen* gheacht moeten worden onder de dinghen, die gheene besondere smaeckelijckheydt oft kracht en hebben: welcke dinghen ghemeynelijck een voetsel van haer gheven dat oock noch werm noch cout en is: van het welck niet anders kennelijck is, dan dat het een weynigh naer den couden treckt. *Galen. de alimen fa. cult lib. 2.*

Maer AVICENNA, aen de voor aenghewesen plaetse, heeft hier op beter ghelet, segghende, dat dese vruchten meer aerdachtigh als waterachtigh van natuer sijn, ende gheene smaeckelijckheyt in haer selven hebben, ende herdt om te verdouwen sijn. Boven dien seght hy dat sy dick, grof, swaer ende melanckcolijck bloet in het lichaem doen groyen, ende dickmael ghegeten, het hooft ende de zenuen schadelijck sijn; oock een popelsije, gheraecktheydt, ende vallende sieckte pleghen in te brenghen ende te veroorsaecken.

VIDIVIDI schrijft, dat de *Aerd buylen*, de welcke van sommighe worden rou ghegeten, van een rou ende grof aerd-achtigh voetsel sijn, doch niet soo onghesont als de Fungi. *Vidividi, Tom. 3. lib. 4. cap. 10.*

Noch seght ORIBASIUS, dat de *Tubera* een samen treckende kraght hebben, want de selve ghegeten, verwecken braecken en walginge der magh, stoppen den buyck loop, ende sijn seer dinstigh om het bloet te stulpen. *Oribasi. lib. 3 cap. 18.*

BRUYERINUS seght, dat de *Oesters* de rechte *Tubera* vande zee sijn. Daeren-boven seght hy dat de *Aerd-buylen* by de Mooren voor gans doodelijck gheacht worden, ende bekent sijn. *Ioan. Bruye. de re cibaria lib. 9. cap. 19.*

Hier is te bemercken, hoe on-eenigh dat het ghevoelen der ouderen is: want SCHRODERUS seght, dat de *Aerd-buylen* een delicate spijse is, maeckende goeden appetijt, ende verwecken tot venus, waerom het ghebruyck oock sober sijn sal, te meer om dat sy swaer van hokin- *Schrode. diaetetica. Tom. 2. cap. 7. pag. 37.*

ghe

ghe inde maghe ſijn, ende veel winden veroorſaecken

Pet. Ioan. Fabr. lib. 5. cap. 6. Fabri. De *Aerd-buylen* (seght hy) ſijn vochtigh en cout, ſeer rou om verdouwen, veroorſaecken veel rouwe, grove humeuren, uyt de welcke ſware ſieckten vooorts comen, die ſeer moyelijck om te gheneſen ſijn. De ghene die deſe veel ghebruycken, krijghen veel tijts een lammigheydt inde lidmaten des lichaems, door welcke quaelen vele haer leven eyndighen.

Hoemen de Aerd-buylen can doen voortscomen ende groyen.

Ioan. Tack. Phasis 111. pag. 48. Ioannes Tackius verhaelt, dat ſommighe ſegghen, dat de *Aerd-buylen* door conſt te verwecken ſijn. Te weten, eenighe *Aerd-buylen* den tijdt van twee uren in ſchoon reghen-water gheſoden zijnde, ſalmen het ſelve water in eenen gieter doen met een langhe buyſe, hebbende kleyne ſpruyt gaetkens, ghelijck de ſelve waer mede datmen de hoven beſproyt. Dit gheſeyde ſop oft water gheſproyt over eenighe wel ghemeſte ende daer toe bereyde bedden, ſoo ſalmen aldaer in corten tijdt van de ſelve *Aerd-buylen* bevinden voorts te comen.

Het III. Capittel.

Beſchrijvinghe van ſes Indiaenſche Aerd-buylen, ſonder figuren.

Van de Aerd noten.

Clusius bewijſt ons uyt de Beſchrijvinghe van Nicolaus Monardus, in ſijne aenwijſinghe van de vremde uytheymſche planten en ghewaſſchen, dat in Peru een ſeker *Vrucht onder de aerde is groeyende*, de welcke van den ſelven ſchrijver in't Latijn *Fructus ſub terra naſcens* oock ghenaemt is; ende van Dodoneus *Nux terreſtris*, dat is *Aerd-note* gheſeyt. Op de ſelve manier, ſonder wortel oft ſtruyck, als de voorſeyde *Aerd-buylen*, groeyen deſe oock onder de aerde, lanckworpigh rondt als eenen halven vingher: buyten Caſtani-bruyn, maer binnen wit, hebbende den keeſt ghelijck aen een amandel, in twee deelen ſcheyd-baer, ſmakende als haſenoten. Sy worden verſch ende oock ghedrooght rouw ghegeten, maer ſy ſijn 't beſt ghebraden, want ſy ſijn van natuer de maghe verſterckende ende verdrooghende: doch te veel ghegeten beſwaeren

swaert sy 't hooft. De Westindianen achten die veel, want het een ghetemperde ende middelachtighe ghesteltenisse heeft: waerom sy de selve voor een goede vruchte sijn nuttende.

Van de Curcas.

BY den voornoemden CLUSIUS staet ons noch ten toon seker *Aerdbuyl*, die hy *Curcas* noemt, die de Indianen in haere taele *Chiriquilenga*, dat is kleyne *In hame* oft *Carpata* noemen. Sy is in Cayro in Egipten oock ghemeyn, alwaer sy oock *Curcas* ghenaemt wordt. Het is een vrucht van het eylandt Malabar, groyende onder d'aerde soo groot als een hasenote met haer schellen, maer niet soo rondt, wit, smaeckende als ghesoden *Aerd buylen*: sy is een wildt ghewasch, dat niet ghezaeyt en wordt.

SERAPIUS seydt, dat het wel schijnt te wesen de vrucht, diemen met een ghebroken wort noemt *Habalculcul*: wiens ghebruyck het zaet vermeerdert, maer veel galle in het lichaem veroorsaeckt, waer door den mensch corsel ende onsteken wordt. Doch CLUSIUS meyndt dat SERAPIO met dien naem sijn *Cecacul* verstaet: ende dat dese *Curcas* de *Tragi* van DODONEUS is; het ghene nochtans seer verschilt, aenghesien dat de *Trasi* groen, lanck lief-achtigh loof hebben, ende de *Curcas* gheen loof en becomen. *Serapio.lib. simpli. cap. 225.*

Vanden wortel Itelpou soo dick als het dije van een mans been.

DEse is oock een wortel in het eylandt Malediva van selfs onder d'Aerde voorts comende, sonder datmen het selve behoeft te oeffenen, seyt PYRAD, naer het aenwijsen van DODONEUS. Dese buylen sijn rondt, ende soo dick als twee vuysten. Men stootse oft vrijsse teghen eenen herden steen: daer naer leghtmen de gheplette vrucht op eenen doeck in de son te drooghen, waer door dit seer ghelijck aen een stijfsel oft ameldonck wordt: ende is een seer wit meil: waer van sy smaeckelijcke boeckskens ende pap van maecken, doch de maghe wat lastigh en beswarende. Dese magh wel de *Meil wortel* van Malediva genaemt sijn.

Noch beschrijft DODONEUS een ander wortel van Malediva, die hy seght by de spijsen ghedaen wordt, alwaer sy seer lecker spijsen van bereyden. Desen wortel wordt soo dick als het dye van een mans been: ende wordt seer neerstigh ghezaeyt ende gheoeffent, niet van saet maer van

cleyne stuckskens ghesneden van den selven wortel, ende in de aerde ghesteken oft ghegraven.

Van de Manoli.

Nic Monard. simpl. medic. Histo. apud. Clusium lib. 10. cap. 60.

MONARDUS seght, datter in Brasilien seker swammen oft wortelen onder de aerde, veel te samen aen teere draeykens hanghende, groeyen: de welcke eenen keest inhoudende sijn, niet grooter als een tamme hasenote ende van den selven smaeck. Sy sijn met een dunne schorse bedeckt, ghelijck de hauwe van de erweten, maer sijn asch grauw van coleur. Dese worden van de Brasilianen ghegeten ende *Manoli* ghenaemt.

Van den Siculus.

DEn gheleerden IOAN. BAPT. CORTESIUS verhaelt, datter een seer cleyn wortelken is, eenen duym groot, het ghene *Castaniken* gheheeten wort, wassende op den oever vande Messinise zee, het welck in het eynde van Augusti ende in het beginsel van September ghemeynelijck verkocht wordt. Dit is aldaer *Siculus* ende oock ghemeynelijck *Basissi* gheheeten, het welck oock veel voorts comt inden *Drepanensis Acker* onder de gheslachten vande bol vruchten, als aiuyn ende andere: sy sijn van soeten castani-smaeck: uyt welckers beschrijvinghe van desen wortel by hem beschreven, ick gisse dat het een specie moet sijn vanden *Ornitogel*, de welcke, ist datmen den grooten herbarist RUELLIUS wildt ghelooven, soo wordt desen *Siculus* by de oude schrijvers aenghegheven bequaem te sijn tot het ghebruyck van koren broot te maken, de welcke soo wel rou als ghekoockt sijnde boven de castanien ghepresen worden.

Vande Folim oft Tigers melck.

Kircker. magnetico nat Regno. sect. 3. cap. 5. pag. 146.

DEn Eerw P. ATHANASIUS KIRCHERUS verhaelt van een wortelken in het rijck van China, die ghelijck is aen de Fungi, het welck aldaer *Folim*, ende in onse tael *Tigers melck* ghenaemt is. Desen wortel heeft wonderbare kracht teghen de puysten, soo voor kinderen als volwasschen menschen, oock teghen alle heete sieckten, ist datmen naer het innemen vanden selven wortel sweet. Het is voorwaer een alder-krachtighste ghenees-middel teghen alle heete kortsen: waer van tot Weenen een preuve ghenomen sijnde, is ghelijck een mirakel ghehouden: want

van niemant is dese wortel inghenomen gheweest, die niet terstondt van sijne heete kortse ghenelen en is.

Het waer te wenschen, dat de ghedaente ende wesen van desen wortel breeder beschreven was, op dat den selven als dan aen den mensch claerder conde voor ooghen ghesteldt ende vertoont worden: want ick tot mijn leedtwesen tot noch toe niet anders can aenwijsen, noch deelachtigh maecken.

Het IV. Capittel.

Het verschil tusschen de voorgaende goede, ende dese naer-volghende quaede Aerd-buylen, de welcke inde voorgaende plaet met B ten toon staen.

WY hebben voormaels ghesegdt, dat de *Goede Aerd-buylen* onder de aerde ghedolven te vinden sijn, want ick tot noch toe gheene andere (te weten quaede of doodelijcke) onder de aerde woonende, by eenighe schrijvers hebbe connen achter halen, noch door eyghen ondervinghe connen becomen; hoe wel dat de *Goede Aerd-buylen* onder de aerde in haere gheboort plaetse sijnde, oock wel bedorven bevonden worden, als wanneer haere wittigheydt, vastigheydt, ende goeden geur verloren en verandert is: waer door sy als dan oock doodelijck connen sijn.

Maer onse teghenwoordighe quaede sijn noyt onder de aerde ghedolven, noch gheheel bedeckt, alsoo sy haer oft met een vierde paert, oft met de helft, oft ghemeynelijck gheheel boven de aerde sijn vertoonende: waerom sommighe herbaristen vonnissen souden, datmen dese quaede niet *Aerd-buylen* maer *Wolfs vest* behoorde te noemen. Doch om dieswils dat de Wolfs vest een kleyn cort stompken heeft (het welck in haere beschrijvinghe breeder te lesen is) ende dese *Quaede Aerd-buylen* gheene stelen hebben, ende te meer om dat sy gheene wortelen, peeskens noch veselinghen hebben, een rechte soort van *Vytwendighe Aerd buylen* sijn: ende te meer, om dat sy vande buytenste schorse van eenige dickte ende herdigheyt sijn; daer den Wolfs vest maer een teer velleken heeft. B

Tot onderscheijdt vande *Goede Aerd-buylen*, sullen dese de *Schadelijcke Aerd-buylen* in't Latijn *Tubera perniciosa terrestria* genaemt sijn. Ende naer dat ick wel ondersocht hebbe, soo sijn dit de rechte *Herts-swammen*, in't Latijn *Tubera cervina*, in't Hooghduyts **Hirtz-brunst** / oock in Nederduytsch somwijl **Herts-spongien** / oft **Hirten spongien** geheeten, in't Naem.

 Latijn,

Dodon. in het 3 deel. 15. boeck. cap. 19. Latijn, *Cervini boleti*. Noch seght DODONEUS van dese, dat sy by de ronde Campernoelien souden moghen gherekent worden, de welcke van IOANNES THALI *Boleti cervini orbiculares*, dat is *Ronde herts Boleti* ghenaemt sijn.

Op de voorgaende plaet van den Nomb. 32. alwaer de goede *Aerd-buylen* met haer verscheyden ghedaente met de letter A vertoont sijn, daer beneffens worden dese quaede *Aerd buylen* met de letter B in print aenghewesen, ghelijck de andere neffen staende figuren in de naervolghende Capittelen van ghelijck ieder met sijne volghende letteren beschreven sijn.

B

Gedaente Onder dese quaede *Aerd-buylen* sijn verscheyde fatsoenen, sommighe soo groot als eenen kaets-bal, ende oock grooter, welcke groote ghemeynelijck ieder een alleen voortscomen. De andere de welcke de helft minder sijn, comen ses oft seven te samen voorts, soo dicht teghen elckanderen ghedronghen, al oft sy in de vlacke velden geen plaets en hadden, soodanigh dat sy malcanderen plat douwen. Onder dese sijnder oock de welcke heel rondt sijn, sommighe sijn op haer bovenste ghesplipt oft ghesneden, op de maniere als sommigh ghekruyst witten broot. Haer buytenste schorse is grauw uyt den witten, die seer dun en teer is, oock met eenighe puggelkens oft puystkens bewasschen: sommighe sy oock gladt en effen. Onder de eerste dunne witte schors hebben sy een schorse eenen mes-rugh dick, de welcke sneeuw wit en vast, herdt van stof is, de welcke met bruyn blauwe vaste herde stoffe ghevult is, hebbende het selve coleur van den Indego, soo als de onderste openghesneden vrucht met B hier naer het leven aenwijst. Dese swarte stoffe is inden eersten gheheel vast en herdt, maer in haer tweede veranderingh is sy als kley-achtighe aerde, als wanneer sy ghemeynelijck een bruyn roodt levend maeyken oft wormken in hebben. Haer derde ende leste veranderingh is als het binnenste in dun stuyvende stof verandert. Sy sijn seer bangh en swaer van reuck, oock in haer beste wesen. Ick can dese, uytwendigh, nergens beter by beschrijven, als dat sy seer ghelijck sijn aen de leire borsekens, waer in dat de drogisten het quicksilver in hanghende bewaren.

Onder dese is noch een soort, van de welcke haer binnenste stof witter ende lichter van coleur is, die oock haester verdrooghen, ende eerder wegh stuyven: ende soodanighe hebben eenighe wortelkens, oft ghelijck eenigh stompachtigh steelken, waer van hier de twee middelste vruchten met de letter B sich naer't leven vertoonen, een jeder op sijn besonder ghelijckenis: noch sijn dese veel bruynder ende onaenghenamer

mer van coleur. Evenwel soo en sijn sy geen soort van *Wolfs-vest*, al ist dat sy een alleen ende een jeder op sy selven voorts comen, omdieswil dat dese nimmermeer met soo danighe binne stof (als de *Wolfs vest*) vervult sijn, maer met een rechte, vaste, swaere aerd-achtighe swarte stoffe vervult: welck verschil in het tweede Deel vande *Wolfs vest* te lesen is.

Even wel soo groyen dese al te samen op savelachtighen gront, besonderlijck op de hooghe canten, de welcke selden uyt de grachten opgheschoten worden, maer sonder stoorenisse langh gherust hebben, ende dat meesten deel onder het eycken loof. In Brabant sijn sy by naer het heel jaer door te vinden. Tijdt en plaetsen.

Dat dese den naem van *Herts-swammen* hebben, is om dieswil (ghelijck MATTHIOLUS, THEOPHRASTUS ende meer andere segghen) dat sy voorts comen door het vallende zaet der herten, als die spelen oft generende sijn. Nochtans ontrent Antwerpen, ende voorder, alwaer noyt herten oft immers selden herten te sien sijn, comen dese Buylen met duysende te voorscheyn: soo dat ick gheloove dat de rechte *Herts-swammen* niet oft seer selden ghevonden worden.

Natuer, kracht en werkinghe der quaede Aerd-buylen.

DEse quaede *Aerd-klieren*, oft *Buylen*, sijn noyt bequaem tot spijse, maer seer goet tot verscheyde quaelen; waer toe de Apotekers dese doorsnijden, ende aen draeykens rijghende, in een werme drooghe plaetse tot het ghebruyck bewaeren.

Dese *Herts swammen* sijn soo cout van natuer, datse in 't water gheworpen sijnde, de visschen doen sterven, oock aen den menschen selve groote schade doen: nochtans sijnder sommighe diese knauwen, ende op de beten oft steken der spinnecoppen legghen, oft van ander quaet ghedierte: ende de selve aen eenigh hitsigh ghebreck oft gheswil vanden lijve gheleydt, trecken de hitte daer uyt, ende doen de selve sincken.

DODONEUS seydt. Dese nuchteren ghegeten, ghenesen het doncker ghesicht: boven dien helpen den ghenen die van gaen oft van anderen arbeyt vermoyt is: sonder dat nochtans den selven is segghende, hoe veel soodanighe eten moghen: maer my dunckt, dat sulcks best ghelaten als ghedaen is, eermen sich verslicke.

Een draghma oft ander halve ten uytersten, met wijn oft met vrouwen sogh inghenomen, doet het sogh oft melck der voysters seer vermeerderen.

Soo wanneer de binnenste stoffe dun ende stuyvende is, als dan heeft

sy de selve kracht om het bloet te stulpen, ghelijck ick vande Wolfs-vest gheseydt hebbe. Boven dien als sy versch en herdt sijn, doet als dan alle de binnenste swarte stoffe schoon uyt, ende schrabt de binnenste schorse heel schoon, de selve sijn als dan seer nut om teghen de heete puysten oft gheswillen te legghen: den gheenen die meerder hier van ghelieve, leest DODONEUS ende KIRCHERUS in sijn *Mundus subterraneus.*

HET V. CAPITTEL.

Beschrijvinghe van eenighe buylen sonder loof, waer van sommighe onder de aerde, ende eenighe aen de boomen boven de aerde voorts comen.

C
Naem.
Io. Bauhi. Tom.3. lib. 7. pag. 87.

IOAN. BAUHINUS, ende daer naer ALDROVANDUS, beschrijven een gheslacht van vremde *Aerd-buylen*, die sy in't Latijn *Vva quercina*, dat is *Eycke druyven* noemen, die sy eerder behoorden *Eycke buylen* te noemen, dat sijn *Tubera quercina*; want sy kleyn ghelijckenisse met druyven hebben, waer om dat THEOPHRASTUS seer wel seght, dat dese den naem van *Eycke noten* toe-comt, die hy inde plaets van *Vua*, *glans querceus* noemt, ende van ALDROVANDUS in't Griecksch *Rizostaphidrys*, oft *radicalis uva quercina*, dat is, *Wortelachtighe Eycke druyven.*

Ioa. Bode. à Stapel in Theophr. lib.1. cap.19 pag. 60. b.

Bevonden hebbende, dat de figure, oft verbeltenisse van dese, in de wercken van BAUHINUS soo onnaturelijck ende slecht was, dat ick seer twijfele oft de selve van hem ghesien is gheweest, want sy ontrent het leven weynigh ghelijckenis heeft: soo hebbe ick dies te grooter neerstigheydt ghedaen om de selve in't leven te becomen: de welcke hier voor ooghen ghestelt wordt, ten deele naer't leven ende ten deele naer de figure van ALDROUANDUS (die voorwaer seer goet is) alsoo mijne levende merckelijck verslenst oft verwelckt was.

Aldrovand. Dendrologia, lib. 1. Tract. 2. cap. 1.

C
Gedaente

Hier en is bynaer gheen maete van te schrijven: want den wortel die my van ontrent Brussel ghesonden was, was soo groot, datmen daer mede een mande soude hebben connen vullen, hebbende bynaer sestigh vruchten, op de maniere als hier naer't leven ten toon staet. De grootste vruchten waeren als een okernote, sommighe een alleen, ende oock wel veel te gader. Sy groeyen al te samen teghen de teere houdtachtighe wortelen van de Eycke-boomen, onder de aerde. Ende om dat sy somwijl met heele trossen te gader staen, daer om sijn sy druyven ghenaemt. Haer stoffe is gheheel hert en vast, buyten bruyn als hout, binnen bruyn roodt

roodt, oft als verroest ijser: maer binnen in het middel punt een weynigh wit. Haer sap is seer scherp, suerachtigh, en t'samen treckende van smaeck.

CHRISTOFFEL ENZELIUS seght, dat sy in de Lenten in haer meeste kracht sijn, alswanneer sy op haer buytenste vel heel purper sijn, ende dan binnen heel wit, op de maniere al oft sy wat melckachtigh waeren.

Op dat dese in haer beste kracht bevonden sijnde souden vergadert worden, soo salmen den Lenten-tijdt daer toe verkiesen. Sy groeyen aen de wortelen van de groote oude Eycke boomen, niet diep onder de aerde, soo dat de selve lichtelijck te becomen sijn, sonder eenighe schade oft hinder aen de wortelen der boomen te doen, hoewel datter van de selve buylen oock met menichten te vinden sijn aen het diepste oft onderste van de wortelen, maer die en sijn soo goet van nature niet, want sijn meer houtachtigh ende ghewerselder. In het jaer 1664. sijn dese eerst in het licht ghecomen, volghens het segghen van ALDROUANDUS in sijn *Dendrologia*; daer nochtans in de wercken van IOAN. BAUHINUS, de welcke in het jaer 1650. ghedruckt sijn veertien jaren voor ALDROUANDUS, dese al bekent waeren. Naer mijn ghevoelen (het geene wel can vast ghestelt worden) soo heeft ALDROUANDUS sijn *Dendrologia*, die op sijnen naem uytghegaen is, niet gheschreven, iae veel minder oyt ghesien: want in den selven verscheyde nieuwe dinghen aengheteeckent sijn, die wel twintigh jaer naer des selfs af sterven eerst ghevonden sijn. Hoewel de selve wercken daerom niet te misachten sijn. Tijdt en plaets.

Ghebruyck en behulp.

ALs dese in de Lenten opghenomen sijn, worden sy in de schaduwe oft in een doncker plaetse ghedrooght, waer naer sy tot poeder ghestooten worden; want in den somer sijn sy als hout, ende ghelijck gheheel vergaen.

Het poeder van dese Eycke buylen, seght CHRISTOFFEL ENZELIUS (een vermaert medecijn) selfs beproeft te hebben, met groot behulp ende wonderbaer effect, besonder in de sieckte vanden rooden loop, ende in alle quaelen van bloet-ganck. Daerenboven seght den selven, dat hy sommighe menschen, die gheheel verlaten waeren, ende sonder hope van te ghenesen in de sieckte van den rooden loop, door dit poeder (als teghen nature sijnde) ghenesen heeft, waer door het selve alle lof en eere weerdigh is. Rooden loop ghenesen.

REINERUS

Flerecijn ghenesen. REINERUS SOLINANDER betuyght, dat het sap uyt dese eycke druyven gheperst, seer goet voor het flerecijn is.

Het is ghevvis, dat sy meer andere krachten hebben, de vvelcke ons noch niet bekent en sijn.

Een tweede buylachtigh uytwerpsel van den Eycken boom, ghenaemt Eycke-buylen.

THEOPHRASTUS verhaelt van seker *Excrementum quercinum tuberosum*, van het welck IOAN. BAUHINUS tweemael een ghevonden heeft, sijnde een hert houtachtigh gheknobbelt uytwerpsel, als van vele besikens druyfs-ghewijse t'samen ghevoeght, hebbende verscheyden holligheden, besonderlijck het kleynste van de twee; maer de andere, ende de grootste, was boven dien rouw, als met kleyne scherpe dorenkens beset, van coleur uyt den rossen oft soetvervigh, met vele gaetkens van het gewormte doorboort: den smaeck was wrang en t'samen treckende, soo dat het schijnt dat dese twee verscheyde soorten souden wesen, te weten het eene sonder dorenkens niet stekende, ende het ander dorenachtigh stekende. Voorders is my hier van niet meer bekent.

HET VI. CAPITTEL.

Van de Castanie-buyl.

Tract.2. lib.1 cap.6. ALDROVANDUS in sijn *Dendrologia* betuyght bevonden te hebben op de Castanie boomen, groyende uyt het hout, soodanighe vruchten als inde voorgaende plaet naer 't leven met de letter D vertoont wordt.

D

Naem en Gedaente. Desen beschrijft hy met gheen ander worden, als *Castaniæ formæ lignum, in arbore Castanea repertum*: te weten, dat dit een houtachtigh ghewasch is, de ghedaente van een Castanie, bevonden op de Castanie boomen. Het welck een levend getuyghen is, dat de buylen oft gheswillen soo wel boven uyt de boomen comen, als onder d'aerde, vvaer door, ghelijck andere boomen haer ontlasten door druypende gomme, vvater, svvammen, Fungi, ende andersins: soo doen de Castanie boomen, haere herde vergaderingh niet connende verteeren, sijn ghedwonghen door het wesen van haer selfs vrucht (nochtans van een ander natuer) haer selven te ontlasten.

HET

Het VII. Capittel.

Vande Eyck appelen, die aende Eycke bladeren wasschen.

HOedanigh sal ons ghevoelen nu wese vande Eycke-appelen, de welcke voorts comen uyt een teer dun Eycke bladt? niemandt can vast stellen, dat desen Eyck-appel een buyle van dit bladt is, want het is seker, dat dese appelen een overtolligh vergadert quaet is; ende dese appelen sijn veel meerder van stoffe als het bladt daer sy opstaen: soo dat het uyt worpsel veel grooter is als het lichaem selfs: waer uyt te besluyten is, dat het *Accident* het *Subiect* over-windt, dat is, den toeval den oorspronckelijcken eyghendom. Doch het is seker, dat dese appelen de rechte klieren oft buylen sijn van het lichaem vanden Eycken stam, de welcke sy selven ontlast op sijne uyterste lidtmaten, het vvelck de bladeren der selve stam sijn: ghelijcker vvijse onse menschelijcke lichaemen haere humeuren naer de teenen, vingheren, ende dierghelijcke teere lidtmaten toe stiert, ende sich aldaer ontlast.

Dese *Eycke buylen* in't Latijn ghenaemt *Tubera quercina* oft *Poma quercina*, sijn vvaerschijnelijck de booste ende quaetste humeuren van alle de andere uytvvorpsels vanden Eycken-boom, aenghesien dese bollen oft appelen ghemeynelijck van binnen bevvoont sijn oft met levende vvormkens, oft met een levende vlieghe: ende ick hebbe bevonden, als vvanneer het een, eene vliegh in heeft, dat sy als dan al te gader eene vlieghe in hebben: ende als sijn een vvormken hebben, van ghelijcken al te samen met eenen vvorm bevvoont sijn: vvaer uyt de boeren ende lantlieden iet schijnen te voor-segghen (het ghene meer superstitie als vvaer is) te vveten, segghen sy dat de vlieghe beteeckent vveecken tijdt, sterfte, en dier ghelijcke, ende het maeyken oft vvormken bediet gheen fruyt, quaeden oost, en dieren tijdt. Doch mijn ghevoelen is, dat alst soodanighe jaeren sijn, dat dese appelen met eenen vvorm bevvoont sijn (het ghene inde maendt van Iunij gheschiet, oft vroegher, naer dat het voor jaer vroegh vverm is) dat als dan de selve vvormkens inde maendt van Iulij, oft laeter, haer in een vlieghe verandert hebben, het ghene ick noch niet ondersocht hebbe: maer de vvijle dat het seker is, dat meesten deel alle vvormen haer tot vlieghen stellen, ende in sulcks veranderen (iae tot de mieren selver) het ghene inde sy-vvormen, ende in bedorve visch en vleesch vvormen gheschiet (vvaer van by Ioan. Goedaert in sijne beschrij-

Vlieghen oft vvormkens inde eyckappels vvat dat bediet.

 vinghe

vinghe der vvormen, vlieghen, en pepels breeder te lesen is.) oock schijn van waerheydt heeft, dat dit alsoo gheschieden can, ende dit volghens mijne reden ende ghevoelen soo bevonden sijnde, soo souden de boeren twee plaghen te ghelijck te voorsien, oft te verwachten hebben.

Tot noch toe is my onbekent, waer toe dese *Eyck-appelen* nut oft goet sijn: sommighe sijn rensch van smaeck, andere heel vaddigh en laf. Ick hebber in het jaer 1672. eenighe ghedrooght, de vvelcke ick in de maent Ianuarij 1674 open ghesneden hebbe, die heel herdt, nochtans voos-houtachtigh waeren, ende duf van geur.

HET VIII. CAPITTEL.

Beschrijvinghe der loof-draghende Aerd buylen, ende goede nutbaere etende knobbelachtighe wortelen.

Van de Artisiocken onder d'aerde.

TErvvijlen dat mijn voornemen is eenighe knobbelachtighe wortellen te beschrijven, de welcke boven de aerde eenighe tacken, loof, bladeren, ende oock sommighe bloemen schieten; soo nochtans is mijne meyninghe niet, van onse ghemeyne knollen oft rapen te handelen; dan van soodanighe die in onse plaetsen bekent sijnde, even wel weynigh in't ghebruyck sijn, onder de welcke *De Artisiocken onder d'aerde* de eerste sullen wesen.

Nom. 33
A

Naem. Dese aerd'vruchten sijn met vele verscheyde namen bekent, alsoo de selve seer langhen tijt, jae vele eeuwen in het ghebruyck gheweest sijn. By PETRUS HONDIUS is te lesen, dat sy van oude tijden in't Latijn *Arti schoki sub terra*, dat is *Artisiocken onder d'aerde* genaemt sijn: COLUMELLA, GASPER BAUHINUS, DODONEUS, ende andere, hebben de selve ghenaemt *Helianthemum tuberosum*, *flos solis farnesianus*, *Aster Peruvianus tuberosus*, *chrysanthemum latifolium Brasilianum*. In den *Prodromus van* BAUHINUS, *chrysanthemum è Canada quibusdam, oft chrysanthemum Canadense tuberosum*, *Gigantea Burgundis*, *Helenium Canadense*, *Heliotropium Indicum tuberosum*, ende oock *Battatas Canadense*, dat is, *Battaten wortel van Canada*: oock *Flos solis Canadensis*, *herba solis tuberosa radice*, dat is, *Sonne bloem met den knobbelachtighen wortel van Canada*, ende sy moghen met recht de *Cleyne son-bloem knobbelen* ghenaemt sijn.

N°. 33.
C
D
A
C
B
B

Inde maendt van Iunij (diemen Braeckmaendt noemt) gheven dese wortelen boven de aerde twee bladeren te samen, ende daer naer noch twee andere,staende teghen de eerste over: dese bladeren sijn lanckworpigh, bleeck groen: tusschen welcke bladeren eenen roonden hooghenstanghel oft stele als een pijcke voorts comt, ghemeynelijck eenen goeden duym dick, ende oock wel minder,doch oock wel dicker als eenen ghemeynen bessem steel, vande vvelcke ick den negenentvvintighste October in't jaer 1674. eenen in onsen hof ghehadt hebbe van dertien voeten hoogh: ende boven-waerts is desen plant met schoone langhe sijde scheuten,ende vvijdt (in het ronde) uytstaende tacken als eenen boom seer aenghenaem bevvasschen, als hier met de letter A naer het leven vertoont vvort. Desen stele is van onder tot boven met de voorseyde bladers beset, alle twee te gader over handt, tamelijck wijdt van een: jeder bladt heeft sijn eyghen steelken, de grootste bladers sijn wel ander half handt breedt en lanck, de welck inde midden breedt sijn, ende voor seer scherp: sy zijn rontom als een zaghe aende canten, wat gheschaert, by naer seer ghelijck aende bladeren vande groote Son bloemen: behalven dat dese maer dry groote ribben en hebben, waer uyt andere teere en dunne aderkens voorts comen, ende op de onderste sijn seer hairigh ende rouw, ghelijck de bladers vande muysen ooren sijn, maer op haer bovenste sijde soo ruych niet. Het heel ghewasch is bleeck groen: op het top vande stelen comen de bloemen voorts, als oock op haere sijde scheutkens, jeder is ghelijck een kleyn sonne-bloemken, ontrent ander halven duym breedt wijdt, met gout geele bladerkens ghevult. De stelen verdrooghen ghelijck de kemp-stelen, daer men de swavel stocken van maeckt, want sy hebben binnen eenigh sacht mergh ghelijck de vijghe-boomen ende het vlierhout heeft. A Gedaente

Den wortel is enckel, witachtigh, houtigh, recht nedersinckende in de aerde, met eenighe stijve sterten ende faselinghen. Op vvaerts seijndt hy eenighe taeye vvortels als koorden: hebbende noch besyde seker teere draeykens, lijfvervigh van coleur, aen de vvelcke dese knobbelen oft *Artisiocken* vast sijnde voorts comen: hoe vvel de grootste bollen somtijts aen den grooten moeder wortel, daer sy dicht teghenstaen, ende vast houden, voorts comen.

De jonghe knobbelen sijn van alderley maecksel, te vveten sommighe rondt, eyers ghevvijse, plat, rondt lanckachtigh als peiren, ende meer ander fatsoenen, ghelijck den plant met de letter A hier uytwijst, Somtijts groeyen sy wijdt van malcanderen, ende oock wel soo te gader op den anderen, dat te wonder is.

Naer dat den grooten moeder wortel sijne bloemen voorts ghebracht heeft, soo vergaet hy alle jaer, latende sijne kinders in't leven, die hy't heel jaer ghevoet heeft, welcke kinderen in het aenvolghende jaer als dan uytschieten, haere moeder in de selve wasdom naervolghende, ten waere dat de selve uyt de aerde ghenomen wierden, het ghene gheschieden moet als de stelen en bladeren vergaen sijn, het welck ghedaen wort van half November tot het leste van April, alswanneer alle het voetsel naer de wortelen ghetrocken is.

In het leste van Meert in het jaer 1658. heb ick van dese wortelen bevonden in de dijckagie van Austruweel, waer van ick eenighe binnen Antwerpen in mijnen hof geplant hebbe, de welcke in het jaer 1660. soo vermenighvuldicht waeren, dat ick de selve met volle korfkens conde verseynden ende wegh-deelen: soo dat ick met ghedurigh uytworpen deselve nauwelijcks hebbe connen verwinnen.

Dese wortelen sijn roodtachtigh uyt den purperen van coleur: het buytenste purper vel is seer dun, doch dicker als dat van den *Papas*: het vleesch oft de binnenste stoffe is wit, vast, droogher ende smaeckelijcker als de stoelen van artisiocken, want ick dese dickmael ghegeten hebbe.

Tot noch toe is my onbekent oft dese goedt zaet voorts-brenghen; waer uyt de selve souden voorts connen teelen: dan het is ghewis dat sy haer seer voorts setten van de stucken van de levende wortels: als mede van de knobbelen, het welck in het voor jaer gheschieden moet, dat is in de maent van Meert en April: al noch soo can het selve ghesschieden voor den winter in de maendt November, ende oock laeter, maer alsdan souden de selve met wat stroo (oft ghelijck HONDIUS seydt) met wat torf ghemul bedeckt worden, het welck ick segghe in Brabandt onnoodigh te wesen, aenghesien de selve seer herdt teghen de coude moghen.

Oock soo is te bemercken, dat dese vruchten jeder jaer geen bloemen voorts-brenghen, noch en bloeyen, ten sy als het heete ende langh drooghe somers sijn, waer door dese jonghe wortelen seffens sterck ende verkrachtight worden; hoewel dat wy in Brabandt alle iaeren van de selve ghenochsaem sien in bloemen staen.

Tijdt en plaets. In de Mey sijn dese seer ghemeyn, maer noch meerder in Augusto. Dese vruchten hebben wy eerst becomen uyt het Frans Indien, genaemt *Canada*, alwaer dese wortelen soo niet en vermeerderen als in onse Brabantsche aerde: hoewel dat de selve oock van selfs uyt de nature der aerden in groot ghetal by naer over al te vinden sijn; besonderlijck in onse natte kley gront in de inghedijckte polders, ende landen van soodanighe

ghe natuer, alsoo sy oock veel in Zeelandt te vinden ende in het ghebruyck sijn.

Natuer en ghebruyck van de Artisiocken onder d'aerde.

ONder dese Aerd-buylen is groot onderscheyt, soo in den smaeck, ende dien volghens oock in de natuer: te weten, dat de gene die in drooghe ghemeste hoven gheplant worden, veel droogher, soeter, herder van stof ende veel witter sijn, als de gene die uyt de voornoemde natte polders voorts-comen, het welck ick met goede kennisse bevonden heb.

Sy sijn cout en vochtigh in den tweeden graed. Boven dien is mijn gevoelen, dat de groene bladeren ghesoden sijnde, ende onder moes-kruyt ghegeten, oft het water daer van ghedroncken, seer nut is voor de verstopte nieren, blase, ende de ghene die met pijne haer water lossen, oft gheen lossen en connen, alsoo dit seer naer vande selve krachte is van het kruydt ghenaemt de gulde roede, oft *Virga aurea.*

Die van *Canada* eten dese wortelen voor een lecker doch ghemeyne spijse: hier in Nederlandt sijn de selve ghemeyn ghenoch; al waer sy ghemeynelijck ghesoden worden by het vleesch: want den rechten tijdt van dese te eten is van half November tot Paesschen toe.

Boven dien worden dese *Aerd-klieren* oock in't water ghesoden, ende de vellen oft schellen afghepelt sijnde, met een saus van boter, peper oft gember, asijn, ende een weynigh gheraspt broot te samen ghestooft daer over ghegoten: oft naer dat sy ghesoden sijn, cout gheworden sijnde in schijven ghesneden, in meil ghewentelt, ende soo inde boter ghefrijt: hoe wel met een Campernoelie saus ghestooft sijnde, noch alderbeste smaeckelijck sijn: soo dat sy op alle manieren (ghelijck van het koken der Fungi gheleert is) moghen bereijdt worden. De bladeren moghen oock in groen sop ghesoden worden, hoe wel dat haere wolligheydt, de bernagie ghelijck sijnde, de potagie dies niet aenghenamer van smaeck maeckt.

Behulp voor de swarte galle.

Den seer geleerden Heere DOCTOR MUNTINGH, Professor der kruyden binnen Groeninghen, seght in sijne *Beschrijvinghe der planten*, dat dese *Artisiocken onder de aerde* ghesonde ende voedts-same vruchten sijn: waer toe ick byvoeghe, dat de selve seer dinstigh en goet sijn den magheren drooghen mensch, besonderlijck als sy met de swarte galle ghequollen sijn.

HET IX. CAPITTEL.

Vande papas planten en wortelen.

ALS ist dat ick den *Papas* wortel vanden jaere 1660. tot 1664. in mijnen hof ghehadt hebbe: soo nochtans hebbe ick vanden selven weynigh aengheteeckent, aenghesien de selve wortelen (ghelijck my in het eerste Capittel vande *Aerd-buylen* wedervaren is) door misverstandt vanden hovenier uyt-gheroeydt ende verworpen sijn, eer ick iet aenteeckenens waerdigh daer van ghesien hebbe: soo dat hier mijne beschrijvinghe uyt DODONEUS is, de welcke de selve uyt PETRUS HONDIUS ghenomen heeft.

B Naem. Het is te verwonderen met hoe menighte vremde namen dat desen plant van verscheyde kruydt beschrijvers ghenaemt is; waer van GASPER BAUHINUS alles neirstigh opghesocht ende aengheteeckent heeft, hoe wel dat ick het selve niet allen sal vehaelen als niet noodigh sijnde.

In America sijn sy met den naem van *Papas* ghenaemt: ende van BESLERUS *in horto Eystetensi*, als van CLUSIUS, *Papas van Peru*, in't Latijn *Papas Peruanorum* GASPER BAUHINUS in sijnen *Pinax* aen sijn dertiende soort van de gheslachten van den *Solanum* oft *Nacht-schaey*, daer wordt sy van hem ghenaemt *Solanum tuberosum esculentum*, dat is, de *Eetbaere ghebolde nacht-schaey*. Hier te lande worden sy *Aerd-peiren* ghenaemt: in Italien *Taratouffoli*, oft *Aerd-swammen*, doch oneyghentlijck. CLUSIUS twijfelt seer oft sy de *Arachidna* van THEOPHRASTUS souden wesen: nochtans wijst CLUSIUS een ander *Arachidna* THEOPHRASTI, die wy onder de gheslachten van den *Astralagus* ghesteldt hebben: nu oft dat sy is de *Openauck* van het eylandt *Wingande Caouw*, is my twijfelachtigh: want als dese vruchten ghedrooght sijn, worden sy met eenen verscheyden naem ghenaemt, te weten in America heeten dese ghedrooghde vruchten oft aerd peiren *Chumo* oft *Chuno*, naer het landtschap Guito, waer van dat haeren eersten oorspronck is: ende soo sy den naem van *Taratouffoli* voeren, soo moeten dese tot onderscheyt van de eerste *Aerd-buylen sonder loof*, de *Loof draghende Taratouffoli*, in't Latijn *Taratouffoli foliacij* ghenaemt sijn: maer sy sullen hun met den fechten naem van *Papas wortel* te vreden houden.

Gasp Bauhin. lib. 5. sect. 1.

B Gedaente. Den wortel oft de buylen van *Papas* in de maendt van April in de aerde ghesteken, brenghen bladeren voorts hayrachtigh, ruygh, van coleur uyt den swarten pertsachtigh, de welcke daer naer meerder opengaende, ende grooter wordende, groen worden, hebbende vijf, seven oft meerder

der, aen een ribbeken, de radijs-bladeren niet seer onghelijck, altijdt onpaer in ghetal, daer andere kleyne bladerkens tusschen ghevoeght sijn, ende altijdt een enckel bladt op 't uytersten vande ribbe hebbende: den stele is eenen duym dick, hoeckigh ruygh, somwijl acht oft meer voeten lanck, in verscheyde langhe, teere, ende slappe ligghende sijde taxkens verdeylt: uyt den oorspronck vande welcke andere dicke, cantighe stelen (eenen voet lanck) spruyten, met tien, twaelf oft meer schoone bloemen, eenen duym breedt groot, oft grooter, van een enckel bladt ghemaeckt, het ghene soo ghevouwen is, dat het vijf bladeren schijnen te wesen, van buyten uyt den witten perts, maer binnen heel perts, met vijf gras-verwighe stralen uyt den navel spruytende sterres ghewijse, met vijf geile draeykens, ende een groen-achtigh priemken verciert, van reuck als den reuck vande Linde bloem wat ghelijck: daer naer volghen ronde appels, cleynder dan die vanden *Mandragora*, in het eerste groen: als sy rijp sijn, wit, vol vochtigh vleesch, inhebbende veele platte zaden, niet grooter dan vijghe zaedt.

Den wortel is enckel, oft in twee oft dry rechte wortelen verdeylt, uyt het opperste vande welcke andere witte teere wortelen voorts comen, ter sijden verspreyt, ende nieuwe bladeren en struycken uyt ghevende: aen welcke wortelen hanghen langhe dicke veselinghen, aen welcke veselinghen inde maendt van November vele knobbelen en wortelen bevonden worden, soo overvloedigh, datter somtijdts meer dan vijftigh van eenen middel wortel af hanghen: sommighe sijn een ofte twee oncen swaer, met een roodt oft pertsachtigh teer ende seer dun vlieseken bedeckt, oock somwijl van binnen met schoon perts door loopen, sommighe kleynder, ende wit van vel, doch al te gader binnen heel wit en vast van vleesch.

Dese verscheyde knobbelen worden in een pot oft teyle vol drooghe aerde bewaert, ende des winters binnens huys gheset, oft oock bloot in een drooghe werme plaetse gheleydt, om het naeste voor jaer weder inde aerde te doen (door welcke onwetendheydt de selve by my vervroosen ende vergaen sijn.) Dese connen oock diep inde aerde ghesteecken worden, ende met stroy bedeckt sijnde, haer seer wel overwinteren, niet teghenstaende dat sy veel teerder als de *Battaten* sijn. Regeringĕ

Den grootsten ende middel-wortel vergaet ghemeynelijck. Van zaet men sy veel tragher voorts, al ist dat sy als dan somtijdts sneeuw witte bloemen hebben, bloyende van Iulij tot heel diep inden Herfst vervolghens. Hier neffens is den wortel met een stuck vanden stamme, als oock eenighe vruchten met de letter B aenghewesen.

Nature

Natuer en ghebruyck.

PApas wortel is van natuer soo cout en vochtigh niet als de *Battatas*, maer veel droogher en voetsaemer, want sy worden den slapherti-ghen oft weecken mensch tot een goet voetsel ghegheven, van den welc-ken sy seer nuttelijcken ghebruyckt worden. Sy voeden soo wel als de pastinaken, doch sijn windigh. Sy worden ghesoden, ende van haer buy-tenste velleken berooft sijnde, worden uytghedouwen, ende soo tusschen twee schotels met boter en vleesch sop ghestooft: sijn soo smaeckelijck als rapen: maer rouw sijn sy wat te windigh, ende onbequamer om te eten, naer het segghen van CLUSIUS, die oock seydt, datse in Italien op sommighe plaetsen soo ghemeyn gheworden sijn, dat sy niet alleen de menschen, maer de verckens daer mede ghevoedt hebben. Dan de West-indianen drooghen de wortelen in de Sonne, ende maecken daer hun *Chuno* van, als gheseydt is: het welck sy met groote winst in het landt *Collao* van *Peru* voeren, midts dat aldaer anders gheen broodt en is: want sy dit (droogh en herdt sijnde als Castanien) tot meil vrijven, ende al-daer goedt, doch swaer broodt van maecken.

HET X. CAPITTEL.

Beschrijvinghe van een tweede Battatas, oock ghenaemt de wortel van Inhame.

C

Naem. IN West-Indien heeten dese wortelen *Batala*, in Spagnien *Batatas*, *Ca-motes*, *Amotes*, oft *Aies*, in het Frans *Batades*, in't Enghels *Potades*. Som-mighe noemense qualijck *Inhame*, ende noch qualijcker *Ignane*. In Lima en Peru sijn sy *Patates*, *Mays*, en *Kamotes* ghenaemt. Dese worden ten opsight alleen van een verscheyden coleur ende soetigheydt van smaeck ieder met eenen verscheyden naem ghenoemt, ende aenghewesen. Daer om sal ick de andere soorten ende de verschillen hier verby gaen, het ghene by CLUSIUS en DODONEUS wijder te sien is, ende gheen ander soorte, als de ghene die hier met de letter C in print staet, aenwijsen en beschrijven.

C

Gedaente Het kruyt van dese wortelen leydt ter aerden ghespreyt, ghelijck het loof vande wilde comcomeren, met sijne volsopighe effene rijsen, be-wasschen met dickachtighe uyt den groenen grijse bladeren, die vanden

Arum

Arum, oft beter die vande ſpinagie niet ſeer ongheliјck ſijn. Tot noch-toe is niemandt bekent oft het bloemen oft vruchten draeght.

De wortelen ſijn lanckworpigh rondt, als een plompe ſteeck-rape, meeſt een ſpanne lanck, ende oock wel grooter, altijt oneffen, met ettelijcke corte veſelinghen bewaſſchen. Deſe wortelen hanghen ſomtijts twee, dry, oft meer uyt eenderley oorſpronck, ghelijck de ſuyker wortels. Onder ſijn ſy het breedtſte, ende van boven allenghskens dicker wordende: ſy ſijn ſeer lieſelijck van ſmaeck, ende ghelijck den beſten hirſch oft ghebroken boonen, doch ſmets; ſomtijts, te weten als ſy beginnen te verrotten, krijghen ſy eenen goeden reuck als dien vande rooſen wortel: van binnen ſijn ſy wit en vaſt van ſtof Vyt Weſt-Indien ſijn deſe wortelen eerſt in Spanien ghebrocht, alwaer ſy nu ghemeyn ſijn, want ſy worden vande wortelen alleen vermenighvuldight ende voorts gheſet. De beſte comen uyt Malaca: in Enghelandt aerden ſy ſeer wel, maer in Nederlant ſeer qnalijck: haer kleynſte wortelen oft eenighe ſtucken vande grootſte gheſneden, ende inde aerde gheſteken, worden inden tijdt van acht maenden groot en dick, dat ſy bequaem ſijn om te eten.

In het jaer 1660. heb ick de ſelve in den vermaerden kruyt-hof van Amſterdam in volle waſdom gheſien.

Natuer en ghebruyck.

DEſe *Bataden* ſijn middelmatigh gheſtelt in hitte ende coude: gheſoden oft ghebraden ghegeten, ſijn meer voytſaem als andere vruchten, jae by naer ſoo veel als vleeſch: ſy maecken den buyck weeck; maer ſy ſijn windigh, ten ſy datmen in het koken veel ſtercken wijn by doet: rouw ſijnde ſijn noch veel windigher.

Sy worden gheſoden, ghebacken, onder d'aſſchen ghebraden: ende worden oock rouw ghegeten, van haer buytenſte ſchelle gheſuyvert ſijnde, in ſchijven gheſoden, ende ſoo met wat wijn, rooſe water en ſuycker ghegeten. Andere etenſe met olie, aſijn, ſout en peper. Sommighe beſproyenſe met wijn, andere ſtovenſe met pruymen. Noch worden de verſch gheſchelde wortelen gheſoden, ende als confituren in ſuycker gheleydt, met meer andere leckernijen, die ſy tot deſen wortel verſieren.

Merckelijck verschil tusschen de voorgaende tweede Bataten ende den wortel van Inhame.

INhame is hier te lande noyt ghesien oft ghewassen, tot welcken eynde ick vanden selven hier weynigh schrijven sal: vande welcke by DODONEUS de figuer met haer ghedaente te vinden is. Dese is de groote *Inhame*,

Desen *Inhame* is een wortel somwijl eenen voet lanck, oft langher, ende soo dick als eenen arm, oft dicker: hy heeft de forme van een kromme comcommer, ende heeft een rouwe schors met vele draeyen, faselinghen, oft als kleyne teere af hanghende wortelkens: binnen is hy wit van stof. Sijn uytschitende kruydt oft rancken is met langhe effen onghesslipte bladeren, ghelijck de citroen bladeren, maer kleynder en dunder: de rancken beloopen de stocken als de klimmer oft hoppe doet, sonder nochtans dat sy bloemen oft vruchten krijghen.

In Oostindien in het Eylant van *Boutton* hebben al daer de Indiaenen gheen ander broot, als het ghene dat van twee wortelen ghemaeckt wort, die sy de eene *Oby* ende de andere *Aniames* noemen.

HET XI. CAPITTEL.

D

Van de Muysen met sterten.

Naem, ONder den ghemeynen man worden dese in Nederlant *Muysen met sterten*, ende oock *Aerdt-noten* ghenaemt, oock *Aerd-eeckelen*, in't Latijn *Terræ glans*, oft *Terrestris glans*, in't Grieckſch *Chamæbalanos*, in't Hooghduytſch **Erdnuss** / **Erde eckelen** / **acker eickelen** ende **Erd-feigen** / in't Fransch *Tarnotes* ende *Gland de terre*, ou *terrestre*, in t'Enghelsch *Eardt hunt pease*, om dat het van bladeren de erweten seer ghelijck is: somwijl in't Hooghduytsch **Swartze rettigh** / dat is swarte radijs, oock **Sew broot**/dat is verckens broot: van Muntingh *Lathyris tuberosus*. Het is van sommighe herbaristen *Astragalus*, *Apios*, *Arachidna* ende *Ornitogalum* gheheeten: welcke namen haer seer oneyghen toeghevoeght sijn: want den *Apios* is een soort oft ghessacht van Wolfs melck, het welck de krachten heeft om den buyck van onder en boven te reynighen, daer dese *Aerd-noten* den buyck stoppen en stelpen: hoe wel het knobbelachtigh Wolfs melck wordt oock *Glans terræ* ghenaemt.

Aerd-noten schijnen tweederley te sijn, nochtans sijn maer eender hande. Sy hebben teere ende onstercke steelkens: de bladeren syn teer, kleyn, en lanckworpigh, groeyende aen teere ribbekens, de welcke teere omkrollende ranckskens hebben, waer mede sy haer vast maecken aen alle naest by groeyende kruydekens, ende aen de haghen, met al het gene sy connen ghenaken: aen het opperste van dese stelen groeyen de bloemkens, als erwete bloemkens, maer kleynder, uyt den perdtsen roodt van coleur, niet onlieffelijck van reuck, ende als die vergaen, soo comen daer kleyne lanck-worpighe haukens voorts, daer in dry oft vier kleyne ronde zadekens ligghen. D Gedaente.

De vvortelen sijn dick en lanckworpigh, van buyten swart, oft aerdverwigh, van binnen wit, van smaeck bynaer soo soet als Castanien, onderwaerts met een langh dun saselachtigh stertken behanghen: beneffens 't welck uyt de selve wortel noch verscheyde andere doortrocken veselachtighe snoeren voorts-comen, niet verre van den oorsponck van den stele: de welcke dweers en slim voorts-kruypende, onder malcanderen seer verwerret, ende wijdt verspreydt sijnde, noch ander knobbelachtighe oft Eeckel-achtighe wortelen voortsetten; met de welcke dit ghevvasch sich selven vermeerdeit ende vermenighvuldight.

Een ander mede soort vvast veel in Brabant, maer sy en heeft gheen knobbelen aen de vvortel, ende het kruyt en bladeren sijn veel teerder in alle haer deelen, boven dien soo sijn dese bloemkens geil van coleur, maer niet perdts. Verandering.

De *Sterdt muysen* draghen haer bloemen in Braeckmandt ende Hooymaendt, dan naer de Mey tijdt vvorden de wortels uyt ghegraven, vergadert en ghegeten. Tijdt en plaets.

In Brabandt ende oock in Hollandt worden dese op vele plaetsen ghezaeyt ende onderhouden, besonderlijck by Berghen op den Zoom, inde korenvelden ende elders: sy krijghen somwijl ontrent den wortel roode tacken. In Braeckmaent wort het zaet rijp, van het welck sy voorts gheset vvorden, soo wel als vande wortelen, behoudelijck dat sy eerder ende veel meerder vande vvortelen vermenighvuldighen. Sy sijn in Hoogh en Nederduytsch landt, Languedocq, Italien, Vanckrijck, Enghelant, ende by naer over al te vinden.

Natuer en ghebruyck.

Sommighe houdense voor droogh tot inden tweeden graed, ende bequaem om alle sinckinghen een fluxien vande nieren te ghenesen,

ende op te doen houden: men seyt oock datse somtijts walginghe maecken, doen braken, ende overgheven. Sy sijn matelijck warm, maer wat meer verdrooghende, daer een cleyn 't samen treckinghe by ghevoeght is: ende daerom dienen sy wel om alderhande buyck loop te stelpen, besonderlijck om de bloedighe vloeden, de ghene uyt de moeder oft blase comen, te beletten, ende op te doen houden.

Aengaende het voedsel dat sy gheven, het selve en is niet verachtelijck: sy sijn soet van smaeck, ghesoden oft ghebraden, ende voor spijse ghenomen; dogh sijn herder om verteiren als de rapen, pastinaken, oft andere peen en wortelen: dan sy gheven wel soo veel voedsel als de selve, ende sy en veroorsaecken soo veel winden ende opblasinghe inden buyck niet: sy sincken traghelijcker naer beneden: selfs sy maecken den buyck herdt: maer noch rou ende ongaer sijnde ghegeten, worden sy noch traghelijcker verteert, ende gaen noch onghemaeckelijcker ende spader van onder af, dan als sy ghesoden sijn. Ick ben ghedachtigh, dat dese over dertigh jaer al hier in Brabant meer in ghebruyck waeren als teghenwoordigh.

Soeten Cypres Trasi.

Al ist saecken, dat ick hier noch veel verscheyde soorten van ghebolde wortelen hebbe connen byvoeghen, als te weten den *Soeten cyperus* met sijne bloemen, als de mede soort sonder bloemen, de welcke oock *Tragi*, *Trasi* oock *Trasci*, ende vande Arabers *Habalzelin* genaemt is: welcke wortelkens meer tot spijse als tot de medecijnen in't ghebruyck sijn, soo om dat de selve in Brabant niet bekent noch in't ghebruyck sijn, heb de selve hier niet beschreven: want te *Veronen* brenghtmen dese wortelkens met het fruyt op tafel, om in 't lest vande maeltijdt met het banquet te eten.

Te *Tripoli* in Syrien wort het oock veel te coop ghestelt; ende in het rijck van Valencen wordt het selve oock veel gheoefent, alwaer het met den naem van *Iuncia avellanada* bekent is. Doch is van my noydt ghesien gheweest, als alleenelijck volghens het schrijven van MATTHIOLUS, by de welcke dese plant seer schoon naer het leven ten toon staet.

Van ghelijcken soo bevinden wy noch andere ghebolde wortelen, als den *Gheboldensulcker*, *Apios van America*, *Ghebolden cranen beck*, *Verckens-broot*, verscheyde soorten van *Asphodillen*, oock alle soorten van *Pioenen*, sonder te vergheten onse *Suycker peen*, oft *Suycker wortelen*, met menichte andere, soo van de gene die in het ghebruyck sijn, als andere de welcke nimmermeer ghebesicht worden, waer door wy gheheel buyten onse *Aerd-buylen* verloopen souden. Daerom sullen wy eyndende, tot de quaede en hinderlijcke kruyden ons begheven.

HET

HET TWEEDE TRACTAET,

Beschrijvende eenighe quaede ende hinderlijcke kruyden, door de welcke vele ongheweten swarigheden voortscomen, besonderlijck in onse Nederlandtsche plaetsen, blijvende nochtans de selve qualen onbekent.

Inleydinghe tot den Leser.

IN mijne voor-reden van desen boeck heb ick begost te raecken eenighe onghevallen door de *wilde Petercelie* voorts-ghecomen: oock door het kruydt ghenaemt *Bilsen-kruydt*, *Papen cappen* oft *Moninckx cappen*, ende meer andere. Daer by heb ick betoont, hoe noodigh dat het is dat in groote volck rijcke steden behoorden eenen ghemeynen kruyt-hof te wesen, op dat de kennisse der cruyden soo wel aen de medecijnen als aldermeest aen de Apotekers conde volcomentlijck gheleert worden: als wanneer sy souden door neerstich ondersoeck verscheyde verborgen natuer en crachten der inlandtsche cruyden tot onsen behulp connen becomen ende ondecken, waer door wy soo menichte costelijcke wortelen, cruyden, bloemen, schorsen, gommen, ende andere vremde, soo uytlandtsche als Indiaensche oft Arabische ghewasschen, souden connen derven; ende met onse ghemeyne inlandtsche cruyden (de welcke nu by fout van kennisse als onnut onder de voet vertreden worden) onse qualen, sieckten ende alle onghevallen veel lichter, ghemackelijcker, eerder ende profijtelijcker souden connen ghenesen. Want inghevalle dat de Oostindien, ende andere vremde landen ons niet bekent oft noydt ghevonden en waeren, souden wy daer om door ghebreck vanden Aloe, Rhaberber, Senu bladeren, Cassia, Wortel van China, Salseperillia, ende duysent andere moeten sterven, om dat by ons gheen behulp door soodanighe niet te becomen siin? Het is sonder teghen segghen waerachtigh, dat Godt ende de natuer ieder climaet oft landschap soo veel behulp-middelen heeft ghegeven als van noode is tot des selfs quaelen: ende dat meerder is, soo sijn jeders landts cruyden en wortelen meer eyghen ende over een comende met des ingheborenen nature, als ander verre daer buyten ghehaelt; waer van ick gheene exempelen behoeve te gheven, als wanneer ick noch gheseydt hebbe, dat in Persien eene pars-

se alleen al daer doodelijck is, ende hier niet. Blijckt dat niet uyt het climaet ende uyt de natuer der menschen? ende op de selve manier ghelijck sulcks aldaer bekent is, is ons het selve door ondervindingh al hier contrari bekent, soo dat wy door het ondersoecken, de verborghen krachten van onse inlandtse cruyden, wortelen, vruchten, zaeden bloemen, bladeren, schorsen, sappen, en andersins, souden ghenochsaem ende volcomentlijck connen achter haelen tot ons ghesontheydt, lanck zaligh leven, profijt ende ghemack. Tot welcke kennisse wy seer lichtelijck connen gheraken, aenghesien dat ons de oude Griecken, als HYPOCRATES, THEOPHRASTUS, ende andere, gheleert hebben, dat alle cruyden te kennen ende van craght te bescheyden sijn uyt haeren reuck, ende noch beter ende seeckerder uyt den smaeck, vande welcke datter neghen in't ghetal sijn: dry sijnder warm, te weten scherp, bitter en sout: dry cout, namentlijck wrangh, scherp, ende suer: dry middelmatigh, ende tusschen de coude ende hitte ghestelt, te weten suet, vetachtigh, ende onlifelijck plat van smaeck &c.

Alle het welcke jeder in het bysonder sijne voordere uytlegginge van noode heeft: het welck by DODONEUS in sijn eerste Deel aen het eerste boeck in het negenste en tiende Capittel seer claer en wijdt gheleert wort. Welcke al ghemeyne regelen my hier onnoodigh dochten by te voeghen, aenghesien alhier maer eenighe in't besonder aengheteeckent worden.

PEETER VAN DEN BROECK in sijne Reys naer Angola verhaelt, dat alle de inwoonders van Congo, ende de aengrensende plaetsen, de crachten der cruyden van ioncks af leeren ondersoecken, ende alle soo wel kennen, dat een ieder in alle sijne sieckten en qualen sijn selfs doctoor is, ende behulp en ghenesinghe weten te vinden.

De selve kennis en wetenschap wensch ick aen een ieghelijck tot sijn eyghen dienst en voordeel. Om welcke redenen dat jck hier eenighe beschrijvinghe van sommighe quaede ende hinderlijcke cruyden hebbe byghevoeght, het gene van cleyne studie, maer van meer profijt is: want de selve by DODONEUS ende andere ghenoegh beschreven sijn, hoewel een ieder niet gheleghen comt soodanighe boecken te coopen: dies heeft my goedt ghedocht, meer noodigh te sijn de kennisse der quaede cruyden, als onse daghelijcksche ghebruycksame goede te beschrijven, door het ghedurigh aenstaende perijckel, by ghebreck van kennisse: ende te meer, terwijlen dese quaede soo ghelijckende sijn aen de goede en ghemeyne eetbaere, waer door te ghelooven is, dat door mis-verstandt ende ghebreck van des selfs kennisse, soo menichte qualen, sieckten, jae dick-

mael de doodt selver den mensch betroffen heeft, sonder nochtans de oorsaecke oyt ontdeckt oft bekent te wesen. Dese ende meer andere redenen hebben my beroert dit Tractaet by mijn werck der Fungi te voeghen, seer noodigh dunckende tot welstandt ende gherustheydt van mijnen even-naesten: te meer, als ick bevonden hebbe, dat wy soo lichtveerdigh een menghelingh van veele verscheyde soorten van cruyden aentasten, coopen, en eten, de welcke van de boeren door haere kinderen op alle plaetsen, aen de velden en weghen, gheplucket worden, alwaer soo menichte quaede fenijnighe cruyden sijn groeyende, als voor eerst is de *Cicuta*, dat is *wilde Petercelie*, alleen. Wel is waer, dat het seer waerschijnelijck is, dat de buyten lieden vele quaede cruyden wel bekent sijn: nochtans is in ieder cruyt tweederley kennisse van noode, te weten het verschil datter is in het eerst uyt comen, ende tusschen het volwasschen; het ghene wel te bemercken is: want dickmael het quaet voor goet aenghesien ende gheplukt can worden.

Sijdt niet haestigh in u oordeel,
Maer voorsightigh tot u voordeel:
Inde kennis van het kruyt
Is soo menigh vremt besluyt.
Tussen d'uyt-comst en 't volwasschen
Sal wel goede kennis passen;
Want in wortel, bloem, oft zaet,
Schuylt somwijl verscheyden quaet.

HET I. CAPITTEL.

Beschrijvinghe van wilde petercelie, oft Cicuta.

TEr wijlen dat onse Nederlandtsche hoven, buyte-paden, canten, grachten en velden, met dit doodelijcke fenijnigh cruyt maer al te veel bewasschen sijn: soo ist noodigh, dat een jeder van het selve cruydt kennis heeft, op dat hy sich voor het selve can behoeden. Tot welcken eynde dat het alder ghemeynste, oock op het alderbeste naer 't leven ghesneden, hier vertoont wordt; want daer noch meer andere soorten sijn, als *Cicuta major latifolia Pannonica*, dat is *de groote breedt blaedighe dulle kervel uyt den Oosten*: ende noch *Cicutaria major*, *Groote oprechte dulle kervel*: noch *Cicutaria palustrus*, dat is *Water dulle kervel*, die oock *Phellandrium* ghenaemt wordt: hoe wel dat de *Water dulle kervel* in war-

terachtighe

terachtighe plaetsen is voorts comende, noydt ouder wordt als twee jaer, als wanneer den plant naer dat hy sijn zaet ghegheven heeft, vergaet, daer van de andere soorten sommighe veel jaeren in het leven blijven, ende nochtans alle jaer zaet draghen, ghelijck oock de *Cicutaria foetidissima*, ende andere.

Nu heb ick voor my ghenomen geen ander soort te beschrijven als soodanighe, de welcke alderbest aen de goede daghelijcksche ghemeyne eetbaere Petercelie ghelijck is: waer voor de quaede dickmael is ghepluckt, ende met perijckel des levens ghegeten gheweest: want de andere voornoemde soorten sijn niet ghemeyn, oft aen gheene eetbaere

Nom. 34. cruyden ghelijckende, waer van het perijckel soo niet voor de handt

A is.

Naemen. Dit cruyt is in Brabandt ghenaemt ende bekent met den naem van *wilde Petercelie*, oock *Scherlinck*, *Dulle kervel*, *dulle Petercelie*, *Pijp kruydt*, *Herders pijpen*: ende in't Latijn *Cicuta*, in't Frans *Cigue*, *Segue*, oock *Coucue*: in't Spaens *Ceguta y canakija*, in't Hooghduytsch Schirling / Wit scherling / Wuterigh / Weterich / oock Winscherlingh / in't Enghels

A *Kom loke*, in't Grieckisch κώνειον, *Conion* oft *Coneon*.

Gedaente Dese *doodelijcke Petercelie* is in haer eerste uytcomen seer bedrieghelijck, ten opsicht van haer groote ghelijckenis met de goede Petercelie (waer door men seer licht can bedroghen worden) soo dat het verschil van de quaede alleen bestaet dat sy de bladers dieper ghesneden heeft, bruynder groen van coleur is: ende, dat te bemercken is, soo heeft dese quaede in haer eerste opcomen eenigh front stelken daer haer loof uyt spruydt, het welck de goede niet en heeft, want vande goede comen alle haere bladerkens ende loof uyt den crop vanden wortel, dat is, uyt de aerde brenght jeder steelken sijn bladerkens voorts. De *Cicuta* schiet oock seffens recht op met eenen steel van dry voet, oock somwijl vijf voet hoogh: de selven is binnen hol als een stroo pijpe, ende beset met knoopen oft litten, ghelijck het litgras; uyt jeder lit comt een bladt, het welck sijne sijde bladeren uytworpt, die seer ghelijck aen de kervel bladeren sijn, diep ghesneden. Haeren reuck is niet peterceliachtigh, maer meer stinckende: de opgheschoten stelen sijn ontrent jeder knoop blauw oft purperacktigh van coleur, het welck sich beneden waerts allenghskens verlicht, oock somwijl als adders oft slanghen vellen besprinckelt ende ghespickelt. Boven op het top draeght het sijne teere witte bloemkens, waer naer dat het zaet is volghende, seer ghelijckende aen het anijs-saet. Desen heelen plant oft rechten opgaenden stanghel is binnen ijdel, ende als een buyse hol; maer als hy noch cleyn is, ende eerst voorts comt, is

als

N°. 34.

als dan vol en vast. Den wortel is een spanne lanck, ende eenen vingher dick, heel wit, met eenighe besijde wortelkens. Dese wilde petercelie is van natuer ghewoon van haer eerste opcomen recht op te schieten, beginnende vanden eersten af haer buysken oft opgaenden stanghel te formeren, het welck de goede petercelie seer traeghelijck is doende. De letter A wijst haer levens wesen inde plaete in alles naturelijck aen.

Daer sijn noch eenighe soorten, die *Cicutaria* ghenaemt sijn, vande welcke ick hier niet noodigh by te voeghen heb gheoordeelt, om dieswil de selve hier te lande nergens te vinden sijn, als inde uytnemende cruydt hoven, al waer de selve met sorghvuldigheyt gheoefent worden.

Onse quaede petercelie bloeydt ghemeynelijck in Iulio, ende inde Oostmaendt dan ist met sijn zaet gheladen: want sy comt te voorschijn, ende spruyt uyt de aerde in Mey: als wanneer onse goede petercelie eerst ghesaeyt sijnde, uyt de aerde comt, waer door dat het perijckel dies te grooter is, ten opsicht dat sy te samen op den selven tijdt te voorschijn comen. Onse hoven binnen der stadt Antwerpen sijn van dit quaet cruyt maer al te veel bewasschen: doch het wast buyten de steden allesins by de haeghen, aende canten, in weyen en bemden, ende by naer over al. Tijdt en plaetsen.

Natuer, kracht en hinder.

SCherlinck is volcomentlijck tot inden vierden graed cout, ende daerom is het doodelijck binnen den lijve in ghenomen: want FRANCISCUS ALEXANDRI seght dat het ghewight van een draghma *Cituta* inghenomen ongheneesbaer is. *Franc. Alex. Vercellensis Radio 1. pag. 54. à*

Dit cruyt van buyten teghen eenighe ghebreken gheleydt, maeckt den mensch ten eeuwighen daghe ghebreckelijck ende onsterck. Daerom moeten wel toesien al de gene die de *Cicuta* op alle wildt vier ende verhittinghen plaesters-ghewijse legghen, om de pijne te versoeten, ende de hitte te verkoelen; want de selve en sullen niet beter varen, dan oft sy daer *Bilsen-kruydt* oft *Opium* opgheleydt hadden: ende door dusdanighe versoetenisse, die van seer coude cruyden, als voor noemt sijn, comt, en wordt de smerte oft sieckte eyghentlijck niet wegh ghenomen, maer het lichaem ende het lidtmaet, daer die weedom in is, wordt voos ende half doodt ghemaeckt, alsoo dat het de sieckte ende pijne niet ghevoelen en can: maer als dat lichaem ende lidt wederom tot sijn selven comt, dan is de smerte grooter dan sy te voren was, ende de sieckte is quaeder om ghenesen, midts het sterck verkouwen der selve cruyden, dat die sieckten, sonderlinghe de coude, seer wederspannigh maeckt. Daerom

en salmen dusdanighe cruyden tot versoetenisse van eenighe pijne niet ghebruycken, dan in grooten noodt, als die pijnen seer groot en onlijdelijck schijnen.

Bemerckt in hoe grooten hinderlijcken dwalinghe hier voormaels de Apotekers sijn gheweest, doen zy het zaet van *Cicuta* in de plaets van het zaet van *Wijn-ruyt* ghebruyckten. Dan dese dwalinghe in overlangh ontdeckt, uytgheroeyt, ende wegh ghenomen.

Nicol. Leoni. pag. 62. de Cicuta. LEONICENUS betuyght, dat PLINIUS ende meer andere seer ghetwijfelt hebben in de cracht van de *Cicuta* wel te kennen: ende over de selve oock grootelijcks twisten, ende dien volghens oock groote misslaghen hebben ghehadt; als oock blijckt uyt het segghen van S. HILDEGARDIS, *S.Hilde. lib. 2. cap. 85.* *Cicuta calida est, & periculum in se habet. Dat de Cicuta heet is, ende perijckel in heeft.* Het ghemeen ghevoelen is nochtans, dat sy cout is, ende dese ende andere segghen dat sy van natuere heet is.

Dit ghewasch heeft een schadelijcke cracht ende eyghentheydt, die de hersenen seer onstelt, want het verweckt draeyinghen in het hooft, sommighe grooten hooft sweer, sommighe worden daer dul van.

Verscheyde ongheVallen Voortsghecomen door het onVerhoets eten der Wilde Petercelie, Waer uyt oock te sien is hoedanige teeckenen haer Vertoonen als jemandt onbedacht Van dit cruyt ghegeten heeft, oft Vergheven is.

Matt. in Diosco. lib. 6. cap. XI. MATTHIOLUS verhaelt, dat hy selfs ondervonden heeft in eenen Wijngaert wercker, den welcken in den wijngaert werckende, heeft by gheval eenighe wortels van *Scheerlinck* uytgheworpen, en meynde dat het pastinaken waeren, heeft die tuys ghedraghen, laten koken, ende des avondts met sijn huysvrouwe ghegeten, ende daer naer slapen ghegaen. Des nachts te midder nacht wacker wordende, sijn beyde opghestaen, lopende al suysselende herre-waerts en derrewaerts sonder ghesicht al oft sy sot oft dul gheweest waeren: jae den hoofde teghen den muer aenstucken, hebbende de oogh-schellen ende aensicht soo gheswollen, dat het schriekelijck om aensien was: soo dat de naebueren MATTHIOLUS quaemen haelen om de selve door medecijnen te helpen: het welck als hy door ondersoeck bevonden hadde, dat den oorspronck vande *Cicuta* comen was, heeft hy de selve in corten tijdt (door die hulpe godts) ghenesen ende tot haer vorighe ghesontheyt ghebracht.

Over weynighe jaeren is in het Munsterlant in een mans Clooster door onghe-

ongheluck dese *Wilde petercelie* onder het moes cruyt ghedaen, waer van die het ghegeten hadden, sommighe ghestorven sijn, veele dul gheworden, ende den meesten deel simpel ghebleven sijn, waer van tot op heden noch verscheyde in het leven sijn, het welck: een vermaert Advocaet, my seer wel bekent sijnde, ende aldaer woonachtigh, my selfs mondelingh verclaert heeft ghesien te hebben.

Over eenige jaeren is binnen Brussel een kint geweest ontrent vijf oft ses jaer, van seer achtbaere edele ouders, het welck den vader eenigh cruyt tot den boteram hadde sien plucken ende eten, het welck heeft sich oock tot den hof begeven met sijnen cleynen boteram, ende cruyt pluckende het selve gegeten. Welck kint in corte uren daer naer seffens sieck geworden is, wordende de oorsaecke der sieckte niet eerder bekent, voor dat het selve buyten hulpe was: want merckende dat het kint (door wel te ondervraghen) *Wilde petercelie* had ghegeten, heeftmen de selve voor des kints ooghen ghebroght: het melck terstondt bekende het selve cruydt de oorsaecks van sijne sieckte te wesen: ende is alsoo ghestorven.

Noch ist weynigh tijdt gheleden, dat cleyne kinderen binnen de stadt van Loven te samen spelende aen sekeren opghevvorpen hooghen aerde cant van een veldt, al waer dese *Wilde petercelie* seer veel was: ende door het afrijsen vande aerde, de wortelen van dese *Cicuta* bloodt staende, hebben dese kinderen de selve witte wortelen begonst te eten sonder kennis oft sorghe, nochtans met groot perijckel van verlies des levens, de vvelcke daer naer seer verdwelmt ghevvorden sijn, gaende al suyselende, ende met andere groote ontstelteníssen. Het ongheval ghevvaer geworden sijnde, sijn de selve door den seer vermaerden Heer Doctor WAERSEGGHER practiserende binnen Loven gheluckighlijck ghenesen.

Dese *Scherlinck* is soo kinderlijck, dat als sommighe kinderen vande holle stelen buyskens oft pijpkens maecken, waer door sy blasen, ende water spuyten, den mont vol bleynen en puysten comen sal, oft sy schorft vvaeren, oock een quaede kele ende pijn in't hooft crijghen, ende somvvijl doodelijck sieck vvorden. Aen het eerste Deel inde inleydinghe tot den Leser sijn oock eenige ongevallen (desen gelijck) waerdigh te lesen.

IOANNES BRUYERINUS betuyght, dat by die van Athenen dese *Cicuta* tot een seker ghewight van het sap voor een vergif in het ghebruyck was, aende ghene die door den Raet veroordeelt waeren, als ghebleken heeft aen dien wijsen heydenschen Philosoph SOCRATES, de welcke door sulcken sap ghedoodt is, ende sijn leven moest eyndighen. *Ioan. Bruy. de reciba-ria. lib. 8. cap. 71.*

De ghene die van dit cruydt niet veel inghenomen hebben, blijven al hun leven onghesont ende quelen.

De ghene die door dit cruydt vergheven sijn, ghevoelen door alle haere leden een groote onghemeyne coude.

Behulp ende gheneeſ-middelen.

Cor. Celſ. de Re medica. lib. 8. cap. 27. Pet. And. Canonh. cap. 3. 9. 41.

CORNELIUS CELSUS seght, datter gheen uytnemender middel en is om den mensch te helpen van het quaet fenijn der *Wilde petercelie*, als veel franschen wijn te drincken ghegheven, ende besonderlijck als den selven werm ghemaeckt is, want PETRUS AND. CANONHERUS seght, dat den wijn het fenijn verdrijft ende uytwerpt, ende den mensch tot sijne vorighe ghesontheyt herstelt. Ick heb (met de waerheydt ghesproocken) wel dry hondert Auteurs ghelesen, onder de welcke ick meyne dat niet eenen en is, den welcken den Franschen wijn niet en bekent voor de eerste oft beste middel teghen dit fenijn. Waer uyt ick besluyten moet, dat den wijn de eenighe middel ende behulp moet wesen.

Hyero. Mercu. lib. 1. cap. 11. pag. 14. à

Hier is te bemercken het gene HIERONYMUS MERCURIALIS seght uyt de selve woorden van Galemus: *Si vinum misceatur cicutæ in exigua quantitate, Venenum fieri letalius, quia auget potius penetrationem: sed si multum vini immisceatur, contrarium fieri: scilicet extingui frigus ipsius cicutæ à calore vini.* Dat is, soo wanneer den wijn ghemenghelt wordt onder de *Wilde petercelie* in een cleyne quantiteyt, soo wort het fenijn vande *Wilde petercelie* versterckt ende veel doodelijcker: want het vermeerdert soo veel te snelderen doorganck, maer soo daer meer wijn by ghemenghelt wordt, soo gheschieter contrarie: te weten dat door meerder wijn de coude van de Cicuta vermindert ende verdooft wordt.

Ioan. Bap. Igna. lib. 4. cap. 594.

Noch voorder seght IOAN. BAPT. IGNATIUS: *Cicuta in vino pota irremediabilis existimatur.* Dat is, dat jemandt het sap van de *Cicuta* te samen met wijn menghde, ende te samen ghemenght sijnde, indronck, den selven met geene middelen, noch met den wijn te drincken te helpen noch te ghenesen is.

Hier teghen dunckt my een noodigh voor-worpsel, dat is, Soo wanneer by gheval een groot deel *Cicuta* in eenighe stovinghe oft kokenagie was, ende met wijn ghestooft oft ghesoden sijnde, oft desen de selve ongheneesbaere nature soude beerven. Dit staet te beduchten, maer niet vrywilligh aen den mensch te proeven. Boven dien, soo soude ick grootelijcks twijfelen, oft de selve preuve aen de beesten met goeden effect soude aen te nemen ende voor vast te stellen sijn, om dieswil dat aen sommighe beesten dit cruyt niet hinderlijck en is: want de esels dit cruyt seer geerne ende veel pleghen te eten, hoewel dat sy daer soo slaperigh

van

van worden, dat het ghe∫chiet is, ∫eght DODONEUS, datmen∫e levendigh de huyt afghevilt heeft, eer ∫y wacker wierden.

Nu dan voor de ghene die eenigh ongheval van dit cruydt overquam, ende geenen wijn ter handt en hadden, de∫e ∫ullen ghebruycken veel werm ∫oete melck, oft haer beweghen met warm bier ende boter daer in, oft eenighe ander middelen, de welcke tot braken beweghen, oft oock eenighe cli∫ters loock inghenomen, oft Veneti∫chen Teriakel; oft a∫ijn, door een gheloeyent ij∫er oft ∫tael heet ghemaeckt, met boter inghenomen, is een van de be∫te middelen in den noodt.

PETRUS APONENSIS prij∫t ∫eer in de∫en toeval eenen dranck, die van twee dragma Teriakels, met decoctie van *Diptamnus* ghemaeckt wordt, oft van den wortel van *Gentiana*, met wijn: ende ∫eght voor de waerheydt, dat het de rechte teghen middel de∫es cruyts is.

Ghebruyck.

DE ∫preeuwen ende ∫ommighe andere volghs worden door dit cruyt vet ghemaeckt. De vi∫∫chers ghebruycken dit cruydt om de vi∫∫chen te vanghen, het ∫y alleen, oft dat ∫y daer wat venckel bladers by doen. De backers als ∫y den oven te heet ghe∫toockt hebben, ∫oo dat het broot ∫oude moghen verbluy∫teren, oft verbranden, werpen ∫y inden oven een handtvol oft twee van het rijp oft onrijp zaet van *Cicuta*, te weten die hier te lande ghemeen is, ende minder ∫tinckt, waer door, midts het ghekrack, ende ∫onderlinghe kracht, beledt wort dat het broot van't vier niet be∫chadight en wodt, als LOBEL ∫eydt.

Vint men noch ∫oo onver∫aeghden,
Sijnder noch ∫oo ∫tout op d'aerd,
Die 't ghe∫onde leven waeghden
Voor ∫oo ∫lechten cruydt van waerd?
Salmen voor een oort aen gelde
Sick verpanden aen den noodt,
En ∫ich rucken uyt de welde
Van het leven tot de doot?
Wie ∫al petercelie eten,
Die gheen rechte kennis heeft?
Boere kinders moeten 't weten:
Dogh door fout ghy 't leven ∫neeft.
Weest ontla∫t van angh∫tigh dencken,
Lee∫t dees kennis met be∫cheydt,

Goede sal aen niemandt krencken,
'T quaet is hier ten toon gheleijdt:

Volcomen kennisse van de *Cicuta.*

Bruyder groen, en diep ghesneden,
Quaedt van reuck, en hol van steel,
Vroeghgheschoten, blauwe leden,
Is den Scherlinck in't gheheel.

HET II. CAPITTEL.

Beschrijvinghe van dry soorten van Bilsen-cruydt.

VOlghens de aenteeckinghe der oude schrijvers, soo bevind ick datter vier soorten van *Bilsen-cruydt* sijn, sonder nochtans het *Bilsen-cruydt* van Egipten, van Candien, Peru, ende meer andere verre van hier gheleghen plaetsen: want het *Bilsen-cruydt* van Peru dat is *Petum*, by ons bekent ende genaemt *Taback*: van de welcke wy hier niet en sullen schrijven, als alleen van soodanighe, als hier te lande seer ghemeyn in het wildt voortscomen, ende niet sonder groot perijckel connen ghebruyckt ende door misverstandt souden moghen onder andere cruyden onbekent gheplukt ende te samen ghegeten worden.

B

Swert bilsen-cruydt.

Naemen.

DIt *Bilsen cruyt* bestaet in swert, wit, geil, en root. Het *Swart bilsen-cruyt* wordt naer de bruyne oft swertachtighe verwe van de bloemen alsoo ghenaemt, in't Latijn *Hyoscyamus niger*, in't Griecksch *Hyoscyamus melas.* Noch worden dese soorten al te samen met eenighe ander namen beschreven, als te weten in't Latijn *Faba suilla*, *Faba Iouis*, *Alterculum*, *Symphoniaca*, *Calicularis*, *Dentaria*, *herba Apollinaris priapæa*, in't Frans *Hannebane, en dormie*, *Herbe aux tignes*, in't Hooghduytsch, **Bilsen samen / dollkraut / Schlafkraut / Bilsam/ Seirborn/ Bilsenkraut/ Teufsels augen** / maer aldermeest **Sewbon** / oft **Sawbonen** / dat is *Verckens boonen* oft *sogge boomen*, in't Italiaens *Disturbio, Hyosaniamo*, in't Spaensch *Veleno*; *meimendro*, in't Enghelsch *Henne bane*, *Hennequalt*, *Hen bayne*: by de Apoteckers *Insquiamus*: MATTHEUS SILVATICUS noemt het *Dens Caballinus*, *Milimandrum*, ende van meer verscheyde Auteuren, met menighte andere naemen.

B

Gedaente

Swart bilsen cruyt is het ghemeynste van al de soorten hier te lande, het selve

selve heeft in sijn eerste uytcomen dry oft vier bladeren, de welck op de selve manier uyt der aerden comen als het wollen cruyt, doch met ander ghesneden bladeren, seer ghelijck aen een seker distel bladeren sonder stekelinghen, ende meest ghelijck aenden beren clauw, doch ruyck ende wolligh. Als den plant sijnen vollen wasdom heeft, is den stele tamelijck dick, ende ontrent ander halven voet, oft twee voet, ende somwijl meerder hoogh, de welcke bedeylt is in menighte sijde tacken, de ghene vervolghens seer ghefchightelijck met bladeren beset ende dicht bewasschen sijn: welcke bladeren groot, lanck en breedt sijn, blauw groen van coleur, ende saght rouw oft wit wolachtigh: de selve bladeren sijn ghespleten, ghekerft, ghesnippeldt, ende rondom de canten ghehackelt. In het top soo vanden rechten stam, als aende sijde tacken groyen menighvuldighe bloemkens, van ghedaente cleyne bellekens oft schellekens ghelijck (waer om dat ick dit cruyt *Dul bellen* heb ghenaemt) bruyn perdts van coleur, op de buytenste randekens wat vuyl geilachtigh, binnen met eenighe perdtse randekens doortrocken, ende het midden, dat is inden gront vande bloemen, is doncker perdts, by naer als swart van verwe (de bien haelen veel honingh uyt de selve, alsoo sy daer ghedurigh in sitten.) Daer naer volghen ronde knopkens lanckworpigh en dick, boven met eenighe dorenkens oft stekelinghskens ende met een scheelken beset, waer binnen donckere grauwe besmeurde cleyne zadekens schuylen, soo cleyn als grof zandt.

Den wortel is dick, lanck en witachtigh, blijvende in de aerde twee jaer levendigh: want het eerste jaer noydt zaet en gheeft, noch bloydt. Het cruyt is swaer ende onlifelijck van reuck, de welcke het hooft beswaert ende tot slapen beweeght.

Veranderingh.

DAer is noch een ander ghemeyn *Bilsen-cruyt*, het ghene *Swart somer bilsen cruydt* ghenaemt is, het welck van het voorgaende verschilt, om dat het soo rouvv oft hairigh niet en is, maer meer houtachtigh, cleynder van wortel, ende de bloemen sijn de witte bilsen wat ghelijck.

Het wit Bilsen-cruydt.

WIt *bilsen-cruydt*, in't Latijn *Hyoscyamus albus*, en is soo ghemeyn niet, oft soo wel niet bekent, daerom wordet inde cruyt hoven geoeffent. Gedaente

Dese

Dese is den voorgaenden bynaer ghelijck van fatsoen en grootte, dan dat de bladers breeder, corter, ronder, minder ghesneden, saeghter ende wolachtigher ende witter sijn, oock de stelen sijn corter, langhs de welcke witte bloemkens wasschen, cleynder als van de swerte: de knopkens sijn saeghter, effen en gladt, geensins dorenachtigh oft stekende: het zaet is witter van verwe.

Het geil Bilsen-cruydt.

Gedaente

GEil Bilsen-cruydt, in't Latijn *Hyoscyamus luteus*, heeft eenen rechten steel, met effen ronde onghesneden dicke bladeren, schoon bleeck groen van coleur, hebbende eenighe rouwigheydt, maer niet als de voorgaende soorten, De bloemkens sijn bleeck geil, ende als eenen cleynen vingherhoet groot, de welck alleen op het top van den plant voortscomen, ende daer naer haer zaet voorts-brenghen, bynaer als het zaet van den taback. Dese planten vergaen alle iaer. Dese can ick qualijck uyt mijnen hof quijt worden, door sijn selfs iaerlijcks saeyen: nochtans sijn sy in het wout weynigh te vinden.

Raeckende de andere, is onnoodigh den Leser daer mede te vermoeyen: wy sullen weder tot ons eerste swerte Bilsen-cruydt keeren, aen het welck aldermeest gheleghen is.

Tijdt en plaets.

Swert Bilsen-cruydt oft *Dul bellen*, met al de ander soorten, vertoonen haer eerste uytcomen in April en Mey, ende sy bloeyen in Augustus, ende draghen haer zaet in den Herft, waer naer sy versterven. *Swert Bilsen-cruydt* is in Brabant, Vlaenderen, ende op alle plaetsen bynaer te vinden: besonderlijck heb ick dit cruyt aldermeest aen de dijcken sien groeyen, oft aen de canten van uytgheschoten grachten, in savelachtighen gront, maer aen den hey-cant seer selden: nochtans is het selve niet dan al te veel beneffens menichte goede eetbaere cruyden voorts-comende, welcke de reden is dat ick dit beneffens de *Doodelijcke Petercelie* ghevoeght hebbe.

Natuer, ghebruyck ende hinder.

Avicenna, Plempij Canon medi. lib.2. Tract. 2.

BIlsen cruyt is tot in den vierden graed cout, seght DODONEUS. Ende AVICENNA seght, dat het *Swart Bilsen-cruydt* cout en droogh is tot in het uyterften van den derden graed, doch het is van natuer ghelijck aen den *Opium*, ende *heul sap*, ende is oock soo schadelijck als den selven.

DIOSCORIDES

DIOSCORIDES seydt, de bladeren van *Bilsen cruydt* met moes ghegeten, maecken den mensch kranckſinnigh oft light van hoofde, ende oock wel rasende. *Diosc. lib. 4. cap. 59. Dalechampius Tom. 2. lib. 17. cap. 4.*

GALENUS versekert, dat *Swart bilsen cruydt* de dulligheydt, oft ten minsten de slapende sieckte veroorsaeckt. Het *Geil bilsen cruydt*, seydt hy, van krachten daer alder naest by te comen: ende voeght daer by, dat sy beyde te vlieden sijn, als onut ende verghiftigh: dan het wit houdt hy voor het bequaemste om tot ghenesingh te ghebruycken. Nochtans soo is in Duytschlandt ende Nederlandt by de Apotekers het swart Bilsen cruydt ende zaet in het ghebruyck, om dat sy het geil oft wit niet wel becomen konnen. *Galen de simplicib. lib. 8. cap. 148.*

S. HILDEGARDUS seght, dat het cruyt, zaet, en alles doodelijck is. Het ghebruyck moet met goede kennis en voordaght gheschieden: al ist tot veel quaelen ende onghevallen goet, soo ist nochtans naer mijn ghevoelen noyt gheraden binnen den lijve inghenomen, ten waere dat het van eenen goeden ervaren medecijn met andere menghelingh naer de conste gheordoneert was: want het somwijl ghebeurt, dat eenighe chirurgijs oft barbiers, ende andere, de welcke het ampt van Doctor bemoyen, somwijl groote misslaghen ende fouten begaen, als ghebleecken heeft binnen deser stadt Antwerpen in het jaer 1671. in het beginsel van de maendt Februarij, dat sekeren Barbier aen eenen waerdighen Pater Religieus hadde gheraden het *Bilsen zaet* met soete melck ghekoockt, voor ghenees middel des tandt pijn, teghen de pijn lijdende plaetse inden mondt te houden: ende alsoo somwijl een weynigh door de kele ginck, is den selven Pater hier door soo sieck gheworden, dat, ten waere hy hadde een sterck man van natuer gheweest, de teghen middelen souden den selven weynigh tot hulp, maer te vergheefs gheweest sijn, ende hy soude sijn leven met de doot verwisselt hebben: doch is even noch becomen. *In Physica. S. Hildegar. lib. 2. cap. 120.* Ongheval door Bilsen-cruyt.

Met rijpe voordacht salmen ieders raet aenmercken,
Oock niet versmaden al ist van gheringhe klercken:
Want vrouwen raet verstreckt somwijl tot nut en goedt:
Maer dat, al wat men hoort, sal drucken in't ghemoet,
Om op den selven stondt tot hulp en baet te proeven,
Die sijn't, die aldereerst van sulcken raet bedroeven.
Dies vraeght aen die 't verstaet, en met ghegronden raet
De kennis heeft van't cruydt, als van de sieckt en quaet:
Soo blijft u twist ghe slist, die noyt te spaey sal claghen,
Want een gherust ghemoet haelt uyt den raet behaeghen.

Flerecijn genesen.

Het zaet van *Bilsen-cruyt* ghestooten ende met wijn ghemenght, gheleydt op't flerecijn, versoet de pijn. Van binnen den lijve ingheno-men ist niet alleen aen den mensche, maer oock aen de beesten schade-lijck: want men noemt dit *Segge-boonen*, om als dit van de verckens ghe-geten is, de selve ter aerden doet vallen, al oft sy doot waeren: want het vervult de hersenen van alle ghedierten met eenen vuylen stincken-den domp, die de menschen oock schadelijck is, ende het verstandt wordt hun daer mede benomen al oft sy rasende waeren.

De hinnen oft andere voghelen die *Bilsen saet* oft het cruyt eten, ster-ven daer haest van.

De olie van *Bilsen zaet* beneemt het verstandt, als men 't hooft daer mede stryckt.

Olie uyt *Bilsen zaet* ghepersst, gheneest den tant sweer, seydt LOBEL.

Het sap van het cruydt over den lijve ghestreken, doodet de luysen en vloeyen, oock aende honden.

Winter in de handen ghenesen.

De boeren van Aniou, ende daer ontrent in Vranckrijck, pleghen het cruyt, als't met sijn zaet ghe laden is, uyt te trecken, en te drooghen te hanghen: ende des winters, als jemandt de handen gheswollen sijn van coude, ende seer jeucken, worpen sy de zaedt huyskens op't vier, ende laten dien roock aende handen comen, daer door vergaet al dat jeucksel ende gheswil.

Een pont *Swart bilsen zaet* in een Brousel bier van ses tonnen ghe so-den, can het selve soodanighe kracht en ontset gheven, dat den sterckste droonckaert door een pint van't selve bier versmoort sat can sijn, ende niet sonder hinder van sijne ghesontheydt oft verstandt.

Behulp voor de ghene die van Bilsen cruyt besmet sijn.

DE kenteecken sijn in de quaelen, vande ghene die daer mede besmet sijn, ghenochsaem te verstaen ghegheven: soo jemandt van dit cruyt besmet was, can lightelijck door geyten melck te drincken gheholpen worden; oft eenighe van dese naervolghende, ghestooten, ende met wijn inghenomen, als mostaert, kers-saet, netel zaet, venc-kel, meide, radijs, aiuyn, oft loock. Een van dese is behulp voor soo-danigh quaet.

Den ghene die meer ghelieve van dit cruyt te weten, lese DODONEUS, BAUHINUS, MATTHIOLUS, en de andere.

HET III. CAPITTEL.

Van het cruyt Moninckx cappen, oft Napellus.

AL ist dat dit cruyt aende weghen in het wildt ende opde ghemeyne plaetsen niet en groyt : soo nochtans is't in Brabant soo ghemeyn, datter weyighe hoven sijn, 't sy cleyn oft groot, 't sy binnen oft buyten de steden, oft dit cruyt is al daer ghemeyn, ten opsicht van sijne blauwe bloemen, met de welcke de kercken ende Altaren ghemeynelijck verciert worden. C

Het verschil van AVICENNA in dit cruyt met verscheyde naemen te noemen, is hier niet noodigh verhaelt. Dit is ghenaemt *Monincks cappen*, in't Latijn *Cucullus monachi*, *Napellus*, in't Greecksch *Aconiton lycoctonon*: noch wordt het in Nederduytsch Blauw wolfs-wortels / oock *Sots cappen* ghenaemt, in't Hooghduytsch Narren kappen / Blo-wolfs wurtz / Teuffels-wurtz / Elsen hutlin / Kappen blumen / in't Engelich *Bleuw wolfbane*, in het Arabisch *Bisi*, &c. Aenghesien dese namen ten opsicht vande bloemen ghegheven sijn, soo sal ick dit ten opsicht van het cruyt de *Doodelijcke raket* noemen, in't Latijn *Erucaletalis*, oft oock *Cornucervi letale*, aen welcke cruyden dat het seer ghelijck is, als't eerst uyt comt. Naemen. *Avicen. Tract.* 1 *lib.* 2. & 4. *fen.* 6. C

Als wanneer dit cruydt een maendt out is (het welck alle jaeren uyt den selven wortel voorts comt) is het seer ghelijck aende *Ghsneden* oft *Wilde raket*, welck cruyt voor een ghemeyn toecruyt op't salaet ghedaen wordt. Dit cruyt schiet als dan seffens op met eenen stock van dry voet hoogh, van onder tot boven rondt som met doncker groen ghesneden cruyt oft bladeren bewasschen, het cruyt, ghenaemt *Herts horen*, gheheel ghelijck. Van het midden vanden steel tot het sop toe comen de bloemen voorts, vervolghens geschicktelijck gevoeght, schoon blauw van verwe, van maecksel die openstaende gapende helmen in alle haer deelen ghelijck, oft als een dobbel kapken ghelijck : sy sijn van bladerkens vergadert, vande welcke het opperste't grootste van allen, wesende een kovel oft kapken ghelijckt : twee andere wat cleynder bedecken de sijden : de twee ondersten ende cleynste, sijn smal oft lanckworpigh. In de midden van dese vijf bladerkens comen cleyne hair-ghewijse draeykens voorts, uyt de welcke twee kromme priemkens spruyten, haer selven niet eerder vertoonende, voor dat het kapken opghelicht wort. Den Gedaente

 wortel

wortel is lanckworpigh, boven dick, ende onder als een pinne te niet gaende met vele ſijde wortelkens. Den grooten wortel is buyten heel caſtani bruyn, maer binnen wit: ſy ſetten veel voorts, ende vermenighvuldighen ſeer.

Onder deſe *Sots cappen* ſijn verſcheyde ſoorten: want ick er teghenwordigh noch vier andere ſoorten in mijnen hof heb: maer wel wetende dat de ſelve niet ghemeyn ſijn, ſoo achte ick onnodigh hier van te ſchrijven, want ick niet van meynigh ben van dit werck eenen cruydt boeck te maken.

Tijdt en plaets.

Inde maendt van Meert ſpruyt dit uyt de aerde: in Mey hevet ſijn bloemen, ende in Auguſto is 't zaet rijp. Op verſcheyde gheberghten, als op Anania ende Griſons waſt dit overvloedigh van ſelfs: ende nu in Nederlandt (het ghene my ſchroomen doet) by naer in alle hoven. Ick hebſe oock in Brabandt op een dorp in het wildt ſien ſtaen, het wecke ick gheloofde, van jemandt uyt gheworpen ſijnde, aldaer by gheval ghecomen waeren.

Andere ſoorten.

DAer is een ſoort, de welcke het loof meer door ſneden is, het welck blauwe bloemen heeft, by naer ghelijck aende Ridderſporen: deſe is oock al ſeer ghemeyn, ende vande ſelve natuer.

De derde heeft ronder ende de alderminſte gheſneden bladers, ende heeft uyt den geil witten cleyne hooghe capkens van bloemkens.

Noch iſſer een ſoort de welcke haer bloemen cleynder ſijn als de eerſte ſoort van deſen gheſlachte, welcke bloemen veel lighter blauw ſijn, ende oock met wit ghemenghelt, diemen *Napellus glorioſus*, in't Nederduytſch de *Glorieuſe oft ghevlamde cappen* noemt: deſe hebben corter ende ronder blaederkens, ſeer weynigh gheſneden: maer ſijn al te ſamen van een ende de ſelve quaede natuer, als hier naer volght.

Hieronym. Mercur. lib 2. cap. 10.

MERCURIALUS ende meer andere ſprecken van neghen verſcheyde ſoorten van *Aconitum*, de welcke al te ſamen doodelijck ſijn, maer aengheſien alle die ſoorten in Brabant niet te vinden ſijn, ſoo is onnodigh de ſelve hier aen te wijſen, alſoo het voorſeckert is dat van de gene die hier niet en groeyen, voor ons oock geen ongheval te vreeſen is.

Natuer, ghebruyck, ende hinder.

AVICENNA ſeydt, dat den *Napellus* cout en droogh in den hooghſten graedt is. Het is de menſchen ende vele vietvoetighe ghedierten ſchade-

ſchadelijck: het cruyt, zaet endē wortel is alle hinderlijck, jae doodelijck, ſonderlinghe de wortel, ſeght CASTOR DURANT: de welcke van de weecke menſchen maer eenen tijdt lanck in de handt wel vaſt ghehouden ſijnde, de ſelve ter doodt ghebrocht heeft: nochtans can men de ſelve wel ghewoon worden, ſoodanigh dat het ons in 't leſte niet ſchaden en can, als AVICENNA betuyght, een oude vrouwe ghekent te hebben, de welcke den *Napellus* ſoo vryelijck ende ſonder ſorghe innam, al oft ſy een rape ghegeten hadde, om dat ſy haer ſelven daer toe ghewent hadde. GASPER BRAVO ſeght, dat al de ſtoffe van den *Napellus* uyt ſijn eyghen natuer doodelijck is. *Gaſp. Bravo de Venenis, part.* 2. *Conſult.* 6. 92.

Hoedanighe teeckenen naer het eten van den Napellus ſich vertoonen.

DEn ghenen die het cruyt *Napellus* ghegeten hebben, ſwillen corts daer naer haer de lippen, ende de tonghe wordt ſeer dick, de ooghen puylen, jae vallen bynaer voorwaerts uyt: de beenen worden ſtijf, ſtram ende cout. Daer naer volghen oock draeyinghen des hoofts, ende ſwijmeniſſen, ende onmacht des herten. Voorders ſeght AVICENNA, dat het vergif van dit cruyt ſoo groot is, dat het oock de punten van de pijcken, lancien, pijlen ende ſchichten daer mede beſtreken ſijnde, ende alle die daer mede ghequetſt worden, ſeker ſterven moeten. *Avicen. lib.* 4.

Ongheval gheſchiet door den Napellus.

BInnen de ſtadt ende wijdt vermaerde Univerſiteyt van Loven in het iaer 1628. hadde een maerte binnen den huyſ-hof een handt vol *Napellus* cruydt gheplucket (meynende dat het *Raket* was) het welck ſy op het ſalaet voor toe cruyt ghedaen hadde: van het welck dry ghenoode vrienden (Laken-makers van hun ampt) met graghen appetijt ſmaeckelijck hadden ghegeten, waer van weynighe uren daer naer eenen doot was, ende de andere twee, naer langhduerighe ſieckte ſijn door vele medecijnen becomen.

DODONEUS verhaelt dat binnen deſer ſtadt Antwerpen een iammer ende beclaghelijck ongheval gheſchiet is van ſommighe vrouwen die dit cruydt niet kennende, hadden de wortelen voor een goedt cruyt in't ſalaet ghedaen: ende alle de ghenen die dat ghegheten hadden, ſijn

corts daer naer in onlijdelijcke ende onuytsprekelijcke smerten, treekinghen, spanninghen ende ander quaelen ghevallen, ende daer naer eer langhe alle gader ghestorven.

Abra. Muntingh het 3. boeck cap. 8.

Den Heere Doctor MUNTINGH verhaelt uyt MENANDER, dat aenmerckens waerdigh is, te weten: dat op het Eylant Ceo voor desen eene wet was, dat alle de oude lieden, de welcke niet langher haeren cost en conden ghewinnen, door dese planten vanden *Napellus* haer leven eyndighen moesten, op dat de andere soo veel te meerder voetsel der weynigher spijse ghenieten moeghten.

Hoe menigh ongheval, sieckten, en quaelen overvallen ons, naer alle de welcke altijdt gheen doot en volght, waer van aen veele menschen d'oorsaeck onbekent blijft, waer door de Doctors selver somwijl verstelt staen, welcke oorsaeck wy niet eens dencken dat van groen cruyt uyt onsen eyghen hof soude comen: daerom.

Ruckt dit cruyt
Den hof uyt,

Soo en sijn gheen droeve klachten
Vyt u eyghen hof te wachten:
En ost u was wel bekent,
Siet dat 't niet u kinders schent.
Nieuwe maerten, nieuwe knapen,
Connen hier haer doot uyt rapen:
Daerom suyvert uwen hof
Van dees doodelijcke stof.

Ghenees middelen teghen den Napellus.

MATTYS LOBEL seght: twintigh vande *Blauwe vlieghen*, de welcke ghedurigh aen het cruyt ende bloemen vande Napellus sitten, met de wortel van *Oosterlucy*, dat is *Aristolchia*, ende *Bolus Armeni*, van elcks een draghma 't samen ghemenght, ende ghestooten, ende daer van inghenomen, is een seer goede behulp.

Van dese vlieghen is veel ende vremt ghеschreven, soo van AVIENNA, ANTONIUS GUAINERUS, CASTOR DURANT, ende van andere. Leest daer van DODONEUS.

Theriakel is seer goet voor dit venijn ingenomen: maer boven al soo prijstmen den *Lupas bezoir*, dat is den *Peer bizaert steen* vanden orientalen,

festien greyn oft asen met citroen sap inghenomen.

De wonden die ghecomen sijn door vergiftighe pijlen, lancien oft iet sulcks die door het sap oft cruyt van den *Napellus* bestreken sijnde fenijnigh ghemaeckt sijn: in soodanighe wonden salmen het sap van que-appels gieten, het welck daer voor een soo grooten ghenesinghe is, datmen het selve noydt heeft sien falen.

Het sap van het cruyt van *Napellus* plaght in ghebruyck te sijn, om de sproeten ende vlecken uyt het aensicht wech te nemen, het welck best ghelaten is.

HET IV. CAPITTEL.

Vande dulmaeckende Nachtschaij, ende eenighe mede soorten.

ONs Nederlandt is maer al te veel van verscheyde soorten van *Nascaije* oft *Nacht schaeij* voorsien ende bewasschen: ende al ist saecken dat de eene soorte veel minder schadelijck is als de andere, soo is even wel de alderminste schadelijcke soorte met cleyne deught begaeft: de welcke inden lijve inghenomen den mensch altijt hinderlijck sijn. Even wel sal ick al hier maer een by figure voor oogen stellen, de welcke de alderhinderlijcksste is: de andere sal ick met eenige beschrijvinge aenwijsen. D

Naem. In ons Nederduytse tale is dit schadelijck cruyt ghenaemt *Dulbesien*, *Groote nachtschaey*, *Wilde nascaey*, ende *Dul cruyt*, in't Latijn *Solanum lethale*, ende by de Apotekers *Solatrum lethale*, dat is *Doodelijcke nacht schaey*: andere noemen *Ghewende boonen*, oft *Omghekeerde boonen*, in't Hooghduytsch **Dollwurtz / Dollkraut / Schlaff beeren** ende **Seuwkraut**: in't Latijn, *Solanum soporiferum*, *Solanum somniferum*, *Solanum furiosum*, ende *Solanum silvestre*: in't Italiaens, *Bella donna*, oock *Herba bella donna*: in't Engels, *Dwale*, ende *Great morell*. Ick sal dese *Levensch schade* noemen, ten opsicht de selve aen ons leven soo schadelijck is. D

Gedaente. *Levensch schade* oft *Dulle besien*, heeft ronde ghetackte merckelijcke dicke stelen, seer bleeck groen, bynaer ghelijck de stelen van den taback, doch soo plat niet, somwijl onderwaerts roodt bruyn, als swartachtigh. De selve sijn dry oft vier voeten hoogh: ick hebse dit jaer 1674. in mijnen hof ses voet lanck ghehadt, het gene selden gheschiet: sy sijn bekleedt met langhe breede bladeren, de grootste eenen voet lanck, ende inde midden oft aen de breetste sijde seven duym breedt de selve sijn wat saght ende wol oft hairachtigh. De bloemen sijn lanck-worpigh hol, uyt den schoot vande bladeren spruytende, elck op een bysonder steelken

ken staende: de selve bloemen sijn doncker, bruyn, oft droef verstorven perdts van verwe: naer elcke bloem volght een vrucht, de ghedaente van een wijn-druyve, oft soo groot als een middel-baer kriecke, doch plat van forme, in het eerste groen, maer daer naer soo schoon blinckende swart als gette teeckens, seer schoon en aen-lockende aen des menschen ooghen: binnen heeft sy een overvloedigh schoon swart purper dun sap, het ghene de handen besmet, met het welcke men soude connen schrijven, nochtans is de selve besie vol cleyn bruyn zaet. Den wortel is groot en dick, wit, seer diep inde aerde, blijft vele jaeren staen, schietende alle jaer stercker ende met meerder tacken en scheuten. Het saeyt sich, ende set soo menighvuldigh voorts, dat ick 't nauwelijcks can overwinnen.

In het eerste uytcomen sijn de bladeren in eenen vronck ghedraeyt, ende in malcanderen ghewonden, op de manier als een cleyn lanckworpigh koolken oft savoye: alswanneer de bladeren wat blau groen ende meer wolligh sijn, de welcke allenghskens breeder opengaende, ghelijck worden aen den jonghen uytschietenden taback, ende dierghelijcken,

Tijdt en plaets. Het schiet uyt der aerden in Meert: het heeft sijn bloemen in de maent van Iulij, ende de besien oft vruchten sijn rijp in Augusto en September.

Dit cruyt wast by naer over al ontrent de bosschen, by de haghen en heggen, ende ontrent de afschudtsels van bouw-landen, maer alderliefst in schaduwachtighe ende doncker ghewesten. Tot noch toe is dese plant seer weynich ende seldsaem op het vlack landt in Brabant te sien, Godt lof, doch is in vele hoven van plasantie voor een cieraet meer als ghenoegh te vinden.

Natuer, cracht, ende hinder.

GALENUS seydt, dat den wortel, ende besonderlijck de schorse van den selven droogh is tot in den derden graed, ende cout tot in den tweeden, ende wordt vryelijcker inghenomen ende ghebruyckt dan het cruyt oft besien, want de besien ende bladeren sijn noch kouder jae wel tot inden vierden graed.

Een loot vanden selven inghenomen, can den mensch veel eerder dooden dan den *Opium*: de stelen sijn oock niet vry van schadelijckheydt.

Sy verweckt den mensch tot swaer slapen, oft beroert hem sijn sinnen, ende maeckt hem rasende ende dul, als hy niet veel besien 't sefsens

sens in neemt : maer veel seffens inghenomen, brenght den mensch haestelijck tot de doot.

Als ghebleken heeft aen twee kinderen in Vrieslandt binnen Groeninghen, de welcke van dese besien ghegeten hadden, ende te laet ghewaer-woordende sijn, ghestorven, sonder dat de teghen-middelen haer hebben connen helpen. Leest in de inleydinghe tot den Leser in't beginsel van desen boeck, alwaer het selve promtelijck beschreven, ende breeder te lesen is. Onghevall gheschiet.

DODONÆUS seght, dat tot Mechelen, ende in andere steden van Nederlandt, ende oock in Duytschlandt, aen vele kinderen ghebleken heeft, de welcke door de lifelijckheydt van dese schoone besien ghelockt sijnde, niet wetende dat sy schadelijck waeren, de selve onbedachtelijck gegeten hebben, ende sijn daer van in korten tijdt slapende oft oock half dul oft rasende ghestorven. Daerom salmen dit cruyt uyt de hoven royen, oft ten minsten de kinderen oft de lustighe swangher vrouwen de vruchten daer van niet laeten te sien comen. Nochtans sommighe beesten, als de Herten, vienden hier groot behaeghen is, ende en is haer niet schadelijck.

Ghenees-middelen teghen de Dul-besien.

SOo wanneer jemandt van dit cruyt oft besien ghegeten heeft, sal den selven daer op haestelijck wat theriakel in-nemen, oft veel honigh water, oft mei, oock stercken wijn, oock den azijn oft eeck alleen, ende als dan en sal niemandt daer van quaet oft hinderen becomen.

Ghebruyck.

DE wortels ghestooten, ende met olie vermenght, is goet van buyten opgheleydt op de gheslaghen, gheblutste, oft anders ghequaetste leden.

'T sap van 't cruyt in wijn ghesoden, inden mondt ghehouden (maer niet te langh) versoet den tant sweir, ende maeckt de loterende tanden vast, maer waght u van door haelen, ghelijck ick aen het bilsen cruyt gheleert hebbe.

Het sap alleen vande ghestooten bladers op de verbrantheydt ghedaen, versoet de pijn, ende gheneest het selve.

Het ghedisteleert water, ende het sap van 't cruyt ende besien, wort vande vrouwen in Italien voor een blanketsel ghebruyckt.

Twee oft dry lepels vol (maer niet meer) van dit ghedistileert water, ghenesen alle onstekinghen des inghewants. 't Zaet vande groote *Nacht schaey* doet seer pissen, seydt PLINIUS. Leest DODONEUS in sijne Byvoeghsels, die meer ghelieft te weten.

HET V. CAPITTEL.

Vande tamme oft hof Nacht-schaey.

SOmmighe souden moghen peysen, om welcke redenen dat ick de voorgaende *Nachtschaey* beneffens dese soorten op de selve plaete niet ghevoeght hebbe, op dat alle de soorten te gader souden vereenight wesen, het ghene ick mede wel ghewenscht hadde: dogh men is dickmael ghedwonghen oock de noot-saeckelijckheyt selver voor by te gaen, het gene hier in tot blijck staet; hoe wel de voorgaende even wel een besonder

NOM. 35. soort ende gheslaght op haer selven is, waerom sy wel bescheyden mochte vertoont worden.

A Naemen. De hoven, velden en canten, soo wel binnen de steden als buyten, jae de kerck-hoven, dycken en vesten, sijn overvloedigh met dit cruyt beset, ende vande kinders selfs wel bekent, al ist dat sy het selve met eenen on-eyghen naem noemen, als sy de vruchten *Hondts besien* heeten. Dit wordt by de cruyt beschrijvers *Tamme nacht-schey* gheheeten, ende met den selven naem vande Hooghduytsch: in't Latijn *Solanum hortense*, oock *Vua vulpina*, *uva lupina*, *uva vulpis*, dat is *Vossen druyven*, in't Fransch, *Morelle*, in't Italiaens, *Solatro*, in't Spaensch, *Morella* ende *yerva mora*, in't Enghelsch, *Nichtschade*, *Morel*, *Pety morel*, *Howndes berre*, in't Grieckscht, *Stijchnos*, en *Trijchnos*, met meer andere naemen, onnodigh hier by te voeghen.

A Gedaente. *Tamme nachtschey* comt eerst uyt de aerde met cleyne bladerkens, de welcke lightelijck onder de moes cruyden voor cruyt souden gheplucket worden: daer naer krijghen eenen langhen opgaenden steel, van onder tot boven met sijde stelen en bladers beset, eenen voet oft ander half hoogh. De bladers sijn bruyn oft doncker groen, weeck en slap, die het cruyt den groven basilicon wat ghelijckende sijn, maer grooter en breeder: sommighe sijn oock aen het voorste deel een wenigh ghesneden. De bloemen sijn wit, twee, dry oft meer by een voorts comende, waer naer dat eenighe besikens druyfs-ghewijse volghen, nederwaerts hanghende, eerst groen sijnde, daer naer, rijp gheworden sijnde, somtijts swartachtigh, somtijts roodt, en somtijts geil. Het cruyt is seer

swaer

Nº 35.
A
B
C
D
E
E
F

ſwaer van reuck, ende vetachtigh. Den wortel is wit, dun, en gheveſelt, ſich ſeer wijdt verſpreydende, dogh niet ſeer diep inde aerde.

Dit cruydt comt in April uyt, ende bloyt diep inden Herft. Op ſteen-achtighen rouwe gruijsachtighe gront van eenighe vervallen huyſen, als op de plaetſen boven ghemelt, is dit in overvloet te vinden. Het groeyt oock veel op alle kerck-hoven. Tijdt en plaets.

Natuer en cracht.

HOedanigh ſorghelijck dat de ſoorten van *Nachtſchaey* ſijn, is in het voorgaende ghenoegh betoont, nochtans is deſe wel de minſte ſchadelijck van allen: evenwel binnen den lijve ghenomen, can weynigh voordeel doen. Sy is ſamen treckende, ende cout van natuer tot in den tweeden graed. GALENUS vermaent, dat onder al de dinghen diemen eet, gheen moeſ-cruyt te vinden is, dat ſoo ſeer t'ſamen trecken can als de *Nacht-ſchaey*: ende daerom ſeydt hy oock, dat de medecijns met recht de ſelve ſelden als eenigh voetſel, maer altijdt als een medecijn oft gheneeſ-middel pleghen te ghebruycken. *Galen. de aliment facult. lib. 2. cap. 49.*

ARDOYNUS ſeght: *den Solatrum, dimen noemt vua lupina*, oft *vua vulpina*, dat is *Wolfs* oft *Voſſchen druyven, die is quaet en fenijnigh*. Soo dat ARDOYNUS het quaet van dit cruyt meer bekent is als GALENUS waer van men ſich wel magh wachten. *Sanct Ardoyn de venenis. lib. 3. cap. 59.*

Al de ſelve teeckenen, als van de voorgaende ſoort gheſeydt is, vertoonen haer naer het nutten van deſe, beſonderlijck in ſwacke lichaemen,

Gheneeſ-middelen.

AVICENNA ſeght: teghen het nutten der *Voſſchen druyven* is goedt ghenomen het Eſelinnen melck, oft Geyten-melck. Noch is het ſoete melck van de koyen, ende ſoeten wijn, ſeer goedt. *Avicen. canone 4. fen. 6.*

Den RABI MOYSES in ſijn beſchrijvingh van de fenijnen ſeght: daer is een *Nacht-ſchaey*, de welcke ſwerte druyfkens oft beſikens draeght, ende het ghebeurt wel, dat het ſap van het cruyt ghenut wordt eer de ſwerte beſikens te voorſchijn comen, het welck hoe dat het ghenut wordt, is ſeer hinderlijck, want het doet ſeer hicken en bloet ſpouwen, &c. ende de behulp-middel is de ghemeyn manier van ſpou-drancken, als met honigh en water, ende overvloedigh lauw-water ghedroncken, ende meer andere. *Rabi Moyses, cap. ultimo.*

Ghebruyck en kracht.

DODONEUS in sijne Byvoeghsels seght. De groene bladers van dese *Tamme nacht-schaey* ghestooten, ende met meil van gerste-mout vermenght, sijn seer goedt gheleydt op de voorts-etende sweringhen, ende wilt vier, selfs worden voor sonderlingh ghehouden in den kancker. De selve bladeren alleen ghevreven, ghenesen den hooft sweir, heete ghebreken vande ooghen, ooren, lever, milte ende blase, van buyten opgheleydt.

Sommighe strijcken de huydt met dit sap, om de selve teghen de beten van alle schadelijck ende vergiftigh ghedierte te wapenen ende te bewaeren.

Water van *Nachtschaey* ghedistelleert, is goet teghen de groote hitte der kortsen, &c.

Noodelijcke bemerckt-redenen.

Hippocrat. in Aporismo. lib. 6. part. 25.

HIPPOCRATES betuyght, volghens sijne leeringhe, dat het voornoemde cruyt tot de voor-verhaelde quaelen niet te ghebruycken en soude sijn: jae hy seght, dat het daer voor quaet is: want dat de roose, wilt vier, pocksken, ende alle heete opdrachtigheden (die alle met den naem *Erysipelata* oft roose begrepen moghen worden) van buyten vande uyterlijcke leden, dat is vande huyt, binnen-waerts naer 't inghewant, ghedreven worden. 't Selve bevestight hy oock in het boeck *Coaca*, segghende, dat het goet ende bequaem is, dat het *Erysipelas* naer buyten sijnen keer neemt; maer dat het hinderlijck ende een quaet teecken is, als het binnen-waerts ghedreven wort, 't welck niet alleen inden *Erysipelas*, ende sijne medesoorten, maer oock in alle andere dier ghelijcke uytbortelende puystkens ende opdraghtigheden, die door het werck vande natuer (die haer selven helpt) hunnen oorspronck nemen, oock waerachtigh is, ende alsoo daghelijcks bevonden wordt. Nu dat dit soo is, ghelijck het is, soo staet het oock te verwaghten, dat door het ghebruyck van dese verkoelende ende te rugh dryvende dinghen (onder de welcke de *Nachtschaey* geensins voor de minste te houden is) alle de bedorven, vuyle, scherpe ende heete vochtigheden naer binnen-waerts ende naer het herte oft ander edel inghewant ghedreven sullen worden: 't welck nochtans sonder merckelijcke schade ende groote sorge geensins gheschieden en kan.

Om

Om de voorseyde redenen salmen dan wel toesien, datmen niet te onbedaghtelijck, noch haestelijck tot het ghebruyck van dusdanighe dinghen, als vande *Nachtschaey*, en come, soo wanneer daer eenighe roode puysten, roose, in het Grieksch *Erysipelas*, eenigh gheswil, wilt vier, oft eenighe andere dier-ghelijcke opdrachtigheden des huyts haer selven vertoonen: want dit is eenen algemeynen regel voor alle andere verkoelende cruyden, met hoedanigh fondament en reden de selve te ghebruycken sijn.

Het is te verwonderen, dat uyt de verrotte bladeren van dese *Tamme nacht schaey* een eyghen gheslacht van wormkens oft maeyen als rispen pleegh voorts te comen, de welcke groen sijn, met geil ghespickelt, op het hooft eenen horen, wel eenen vingher langh draghende: welcke wormen oft rispen seer hinderlijck van natuer sijn.

HET VI. CAPITTEL.

Van Alfs-ranck oft Nachtschaey.

B

DEn *Alfs-ranck*, in't Latijn meestendeel *Dulcamara*, oock *Solanum fruticosum* ghenaemt, is een mede soort van *Nachtschaey*, de welcke om te onderscheyden van de andere, soo wordt sy *Roode nachtschaey*, in't Latijn *Solanum rubrum* ghenaemt: hoewel dat ick twee soorten teghenwoordigh in mijnen hof hebbe, eenen met purper, ende de ander met witte bloemen, nochtans sijn haere besien ende vruchten, rijp sijnde, roodt, soo van de eene als van de andere. Ick sal van dese weynigh schrijven, om dieswil dat sy voor weynigh onghesont bekent is. Naem.

Alfs-ranck is soo ghemeyn aen alle hegghen, haghen, eycke canten, ende aldermeest in de schaerbosschen te vinden, als eenigh ghemeyn cruyt der aerden, ende besonderlijck in Nederlandt.

B

Dit ghewasch heeft dunne herde ende houtachtighe rancken, op de manier als den wijngaert, de welcke in meer ander sijde tackskens bedeylt worden: waer mede dat het de hegghen, haghen, bomkens ende heesters beklampt ende daer teghen vasthout. De schors vande jonghe tackskens is groen; dan de schorsch vanden middelsten ende grootsten ranck, als oock vande tacken, als de selve twee jaer out sijn, is rouwer, ende grauw oft geil wit-achtigh, naer den aschvervighen treeckende, te weten van buyten; want binnen waerts is sy oock schoon groen. Het hout is broosch en breuckigh, binnen heeft het teer voos wit merck in: aen de stelen wasschen lanck-achtighe, sachte, effen ende kale, Gedaente

voor spitse bladeren, cleynder dan het cruyt ghenaemt *Winde*, onder aen het steelken daer sy opstaen, is bewasschen met cleyne aenhangende bladerkens, als oorkens, aen beyde de sijden ghemeynelijck twee teghen een wassende. De bloemen wasschen veel by een in cleyne troskens te gader, jeder in vijf bladerkens bedeylt, violet, oft perdts blauw van coleur, binnen oft in't midden met een geil priemken, met uytstaende nopkens. Naer dese bloemkens volghen cleyne lanck-achtighe saeghte weecke besikens, corael roodt, seer selden wit, maer somwijl een weynigh saffraen coleur: sy sijn taey en slijmerigh, ende seer onlifelijck oft vremt van smaeck: binnen sijn dese vol cleyn plat wit zaet. Den wortel is groot, ende groeyt op de selve manier als vande *Tamme Nachtschaey* gheseyt is.

Natuer en kracht.

LOBEL ende andere segghen, dat dit cruyt cout is, ende dat het moet onder de gheslachten van *Nachtschaey* ghestelt worden. DODONEUS seght, *Alfs-ranck* is van bladeren ende besien warm, afvaghende ende verdrooghende van natuer.

Ioan. Renodæ. lib. 1. *Sect.* v. *cap.* 2.

Maer IOANNES RENODÆUS, seght, datmen alle de soorten van *Nachtschaey* noydt oft seer seldtsaem tot eenighe medecijnen sal ghebruycken, alsoo haer ghebruyck seer onseker is. Ende LOBEL seydt noch: Wy weten dat dit cruyt, *Alfs-ranck*, van buyten gheleydt op heete gheswillen, oft ghesoden in water, ende ghedroncken, de krachten van *Nacht-schaey* volbrocht heeft.

Dat hier jeder uyt besluyt,
Oft dit goet oft quaet beduyt.

HET VII. CAPITTEL.

Beschrijvinghe van eenighe soorten van Tithymalus, van sommighe ghemeente, Schijt-kruyt, oft Melck cruyt ghenaemt, ende is het recht VVolfs-melck.

NIet teghenstaende datter onder desen gheslaghte tien oft twaelf verscheyde connen aenghewesen ende beschreven worden, soo nochtans

tans sal ick alle vremde uytlandtse soorten voor by gaen, ende soodanighe aenwijsen, als in ons Nederlant daghelijcks te vinden sijn, vande welcke (ons bekent sijnde) wy ons selven connen behoeden, ende alle ongheval schouwen.

C

Naemen.

Allen de gheslachten van dit cruyt worden hier te lande met eenen alghemeynen naem *Wolfs-melck* ghenaemt, insghelijcks van de Hooghduytschen **Wolfs-milch** / in't Frans *Herbe à laict* oft *Tithymalle*, in't Italiaens *Tithymalo*, in't Spaensch *Lecke tresna*, in't Latijn *Tithymalus, Lactaria, Lactuca caprina*, als oft men melck cruyt oft geyten latouwe seyde, oock *Lactoris*, ende van CELSUS *lactuca marina*, dat is *Zee-latouwe*, om dat een van dese soorten aen de zee groeyt, van de welcke wy niet en sullen handelen. In't Griecks wordt het ghenaemt *Tithymallos*: bysonderlijck de eerste soort is *Tithymallos characias*, in't Latijn *Tithymalus vaallris*, in't Nederduytsch *Wolfs-melck van de valleyen*. Doch is het recht *Wolfs melck manneken*, in't Latijn, *Lactaria mascula*, oft *Tithymalus mas*: ende de ghene die dese soorten *Cataputia* noemen, sijn seer verdoolt en bedroghen, want *Cataputia* is den rechten *Palma Christi*, oock in het Nederduytsch **Wonder boom** oft **Mollen cruyt** ghenaemt, van het welck hier niet noodigh is te schrijven, alsoo het selve hier te lande niet in het wilt te vinden is, als alleen inde cruyt lief-hebbers hoven. Leest daer van LOBEL, DODONEUS, en andere.

Cornel. Cels. lib. 5. cap. 7.

C

Gedaente.

Binnen onse Brabantsche plaetsen heb ick seer selden meer als twee soorten van *Wolfs melck* in het woudt bevonden, waer van het meesten is ons *VVolfs melck manneken*, het welck DODONEUS in vijfen bedeylt, ten opsicht dat het een, een corter steel, breeder oft corter bladeren heeft, een weynigh witter oft bruynder is, ende dierghelijcke cleyn verschil, het ghene lichtelijck can gheschieden naer advenant den gront oft aerde daer het selve voorts comt. Welck verschil den Leser lichtelijck sal connen bedeylen ende onder-kennen als, wanneer men dese eerste neffenstaende plant (naer 't leven vertoont sijnde) wel aen-merckt.

Dese *VVolfs-melck manneken*, die ick de *Groote Brabantsche* noeme, heeft ronde hooghe stelen, somwijl dry voet hoogh: want ick dese noch grooter in mijnen hof (van selfs groyende) bevonden hebbe. Den selve steel is uyt den bruynen, ende met seker blauwen dauw bestoven, even als de groote blauwe pruymen hebben: den welcken sich oock laet afvaghen.

Desen steel is beset vanden gront vande aerde tot boven aende croon met langhe smalle bladeren, eenen ghemeynen vingher lanck, hebbende inde midden een rechte ribbe door, voor wat scherp, by naer ghelijck aen de bladeren vanden *Oleander*, ende bynaer van het selve bleeck

blauw

blauw groen coleur, doch sy sijn dun en teer van stof. In het afbreken, snijden, oft trecken vande bladeren, druypt overvloedigh melck uyt, het welcke op de tonge blijt ende scherp van smaeck is. Al ist dat dese bladeren afghevallen sijn, soo behoudt den stam even wel de teeckenen waer dat de selve (ghestaen hebbende) af-ghevallen sijn. Op het top vanden stele comt een croon van vele verscheyde sijde tacken, de welcke met cleyne holle ronde bladerkens verciert is, al oft het holle schelpkens oft schaelkens waeren, uyt de welcke geil achtighe bloemkens spruyten; ende daer naer volghen drycantighe cleyne hauwkens oft bollekens, waer in dat het zaet besloten light, op de manier ende fatsoen als het zaet van den wonder-boom oft *Palma christi*, maer veel cleynder. Den wortel is hardt ende hout achtigh, met vele aenhangheude veselinghen beset, uyt den welcken verscheyde sijde scheuten (recht opgaende) te voorschijn comen. Als desen plant sijn rijp zaet voorts ghebrocht heeft, soo vergaet den stam met den wortel: dogh hy zaet sich selven meer als te veel.

Een ander soort van VVolfs-melck.

ONse tweede ende *Cleyne wolfs-melck*, in't Laaijn *Tithymalus minor*, is in alles den voorgaenden ghelijck; behoudelijck dat dese noyt eenen voet hoogh is, ende vervolghens in alle haer deelen teerder en cleynder. Den steel is boven-waerts schoon groen, maer onder een weynigh ros: de bladerkens sijn schoon bleeck gras groen: de bloemkens sijn meer groen, ende minder geil als de voorgaende.

Tijdt en plaets. *Wolfs-melck* bloeyt, naer dat den somer oft de landen vroegher heet oft cout sijn, ghemeynelijck in Brabant in September, ende in October is het zaet rijp.

Dese twee soorten worden in onse Nederlanden maer al te veel ghevonden, doch meer in de hoven als op 't vlack velt: dan op rouw, steen en gruysachtighe gront groeyt sy seer geiren ende ghewilligh. Ick hebse dickmael in het wout en aen de canten van binne weghe sien groeyen.

Natuer ende hinder.

Sanct. Ardoyn. lib. 3. cap. 5. HEt melck van dit cruyt is heet en droogh tot in den vierden graed: maer de vruchten ende bladeren sijn een weynigh minder: de wortelen sijn mede deelachtigh van de selve crachten, maer sijn de onsterckste. De gheleerde ende voorsichtighe medecijnen wachten haer seer wel van het ghebruyck der selve, besonderlijck van het sap binnen de lichaem

te

te ghenutten: selfs van buyten des lichaems en wort het voorschreven sap niet onschadelijck oft sonder vreese ghebruyckt; ghemerckt dat het door sijn gheweldighe scherpe ende door-bijtende, in-etende ende knaghende cracht dat deel des lichaems daer het opghestreken wordt, seer lichtelijck quetsen, ende meer onsteken, jae gantsch bederven can.

Sommighe segghen, dat dit cruyt twee verscheyde crachten heeft, de welcke alleen bestaen in de manier van het plucken, segghende alswanneer de bladers opperwaerts worden afghetrocken, dat het als dan doet braken, ende nederwaerts ghetrocken sijnde, doet purgeren, ende veel camer-ganck verweckt: hoewel dat ick hier van geene ondervindingh en hebbe.

Dodoneus verhaelt van dit cruyt oock vele goede effecten, ende bequaem te sijn tot vele verscheyden ghebreken en qualen.

VVelcke teeckenen haer vertoonen naer het nutten van dit VVolfs-melck.

BY naer al de selve teeckenen ghelijck ick van de quaede Fungi gheseydt hebbe, te weten groote pijne in de dermen, en in de maghe, groote walgingh, ende veel overgheven en braken, veel hicken, veel camerganck, ende somwijl veel overgheven, met bloedt ghemenghelt.

Behulp-middelen.

TEghen het braken ende overgheven salmen verkoelende dinghen ghebruycken, als gerste-water met suycker oft siroop van violetten, ende dierghelijcken ghemenght. Voor den camer-ganck salmen clisterien ghebruycken van de decoctie van gerst, doyers van eyers, wit suycker met olie van violetten, oft dierghelijcken.

Het VIII. Capittel.

Van het Springh-cruyt.

WY behooren met voordacht en goede kennisse neirstigh te letten op de bescheydentheyt inde ghedaente der cruyden, want het seker is dat dit *Springh-cruyt* onder de geslachten van *VVolfs-melck* gerekent

wordt:

wordt: want sy te samen groote ghelijckenisse sijn hebbende, ende van vele persoonen het een voor het ander aenghesien worden.

D

Naemen. In Vlaenderen wort dit cruyt *spuergie* ghenaemt, in Brabant *Spingh-cruyt*. De alderghemeynste ende bekentste van alle de *VVolfs-melcken* (seydt LOBEL) is 't ghene dat *Springh-cruyt* gheheeten wort, d'welck een mede soort is van dien, maer kraghtiger ende fenijnigher: in't Grieckſch wordt het *Lathyris*, ende oock *Cataputia* ghenaemt, mits (als DIOSCORIDES seydt) de besien van dien in pillekens ghedaen worden, die sy in hun tael *Cataputia* noemen, die den buyck beroeren, ende weeck maecken; daer om noement sommighe in onse tael *Schyt-cruyt*, andere *Roer cruyt*, in't Latijn, *Cataputia minor*, ende oock *Lathyris*, in't hooghduytsch **Spring-kraut / Spring korner** ende **Treib-korner**: in't Fransch *Espurg*, in Spaensch *Tartago*, in't Italiaens *Catapuzza*. Dit heb ick *Groot wratten cruyt* ghenaemt,

Met recht is dit cruyt onder de *Tithymallen* ende *Wolfs-melck* gherekent, ten opsicht van sijn natuer, als merckelijcke ghelijckenis aen het selve wesen.

D

Gedaente Dit *Springh-cruydt* heeft langhe stelen, somwijl twee voet hoogh, ontrent eenen vingher dick, binnen hol ende ydel: onder heeft het eenige bladeren over ende weder staende, de welcke de langhste ende smalste sijn, bynaer over al even breedt, ieder met een recht ribbeken in de midden, met eenighe teere sijde ribbekens: boven gheeft het een croone van vele verscheyde sijde tacken, waer van de bladeren veel breeder ende ronder sijn als de onderste: op d'opperste vande tacken vande croone comen cleyne bloemkens voorts; ende daer naer volghen de vruchten, die anders niet en sijn als dry-cantighe zaet huyskens, by een hanghende, grooter dan die vande soorten van *VVolfs-melck*, ende cleynder dan die vanden *VVonder boom*: daer in ligghen dry ronde zadekens, van binnen met wit mergh vervult. Dit heel cruyt met stelen en bladeren gheeft wit, bitter en bytende melckachtigh sap uyt, soo wanneer als't gheplukt, ghesneden oft ghebroken wordt. Den wortel is met eenige veselinghen beset, doch is onnut ende van gheender waerden.

Andere segghen dat dit sijn krachte bedeylt naer de manier dat het selve gepluckt wort, te weten opperwaerts oft neder waerts, even als ick van het *VVolfs-melck* voor ghesCeyt hebbe.

Tijdt en plaets. Inde maendt van Iulij en Augusti bloeydt dit cruyt, maer gheeft wat laeter sijne vruchten.

In alle landen en plaetsen is dit cruyt (besonderlijck inde hoven) niet dan al te veel te vinden, alwaer het selve seer weldrigh groyt.

Natuer

Natuer, kracht, ende hinder.

Springh-cruyt is heet en droogh inden derden graed: het melck is heeter dan het zaet oft bladeren, ende quaet om van binnen den lichaem te gebruycken: want het is alsoo hinderlijck als eenighe soort van *Wolfs melck*, jae erger. Van buyten ghebruyckt, doet het sap de huyt swillen ende op loopen, ende de ghedaente van melaetscheyt crijgen. EMILIUS MAER seght, dat de *Cataputia minor* den mensch comt te dooden door te grooten afganck. *Æmil.Mar. cap. 2. Rasis. 20.*

De selve teeckenen (gelijck aen het VI. Capittel vanden *Tithymalus* geseydt is) vertoonen haer naer het ghebruyck van desen *Springh-cruyt*.

De behulp middel teghen dit cruyt is, terstont schoon water te drincken, soo en sullen de inwendighe leden niet onsteken noch seer beroert worden, noch den lichaeme niet seer schadelijck wesen. Boven dien, als de selve ghenees middelen van het *Wolfs-melck*, is tot desen onghevalle goet te gebruycken.

HET IX. CAPITTEL.

Van het Boomkens-cruyt, Duyvelsch melck, cleyn Wratten-cruyt oft peplus ghenaemt.

E Naemen.

IN onse Nederlandtsche plaetsen, bysonderlijck in Brabandt, is dit cruyt vanden ghemeynen man *Boomkens-cruyt*, *Wratten-cruyt*, oock *Wilden palm* ghenaemt, doch met den naem van *Duyvelsch melck* ist by de herbaristen bekent, ende in 't Hooghduytsch **Teufels milch**: doch by de Medicijnen is't voor gheen *Esula*, maer voor *Tithymallus minor* bekent: in't Latijn *Peplus* oft *Peplum*, somwijl *Flammeolum*, in't Italiaensch ende in't Spaensch *Peplo*, in't Engelsch *Pety spurge*: by de Apotekers *Esula rotunda*, dat is *Ronde Esula*: in't Fransch *Reveille matin des vingnes*, in't Grieckschs, *Peplos*, *Syce*, *Necon aphrodes*, ende *Chamæ syce*. Men noemt dit *Duyvelsch melck* om dat het sop oft melck bitter ende onlifelijck van smaeck is.

E Gedaente

Boomkens cruyt is een cleyn cruydeken, ontrent een spanne lanck, seght DODONEUS, hoe wel dat ick jaerelijcks maer al te veel in mijnen hof daer van voorsien ben, maer is somwijl meerder als eenen voet hoogh ende meer als twee spannen: het ghene soo veel grooter groyt, vervolghens

ghens dat het in vette aerde staet, ende voorts-comt. Den stele is roodtachtigh, bewasschen met cleyne bladerkens, die inde ronde wat lanckworpigh van maecksel sijn, by naer van wesen als den cleynen palm bladerkens sijn, maer meer ghelijck aende posteleyn bladerken, doch seer dun, teer en slap van stoffe, seer bleeck groen van verwe: ende die naer boven sijn cleynder als die beneden staen. Den crans oft croone die op 't sop vanden stele-staet, is soo rondt in sijne tackskens en bladeren al oft het met eenen passer ghetrocken was: het heeft cleyne teere bleeck geile bloemkens, waer naer het zaet volght, het welck in drycante kauwkens besloten light, ende is veel cleynder als het wit heul zaet. Het loof geeft wit melck van hem alst ghebroken oft afgetrocken wort: den wortel is dun en ghevéselt. Dit is soo wel bekent, dat onse Antwerpsche kinderen het selve weten te soecken op de kerck hoven, als wanneer haere handen met wratten bewasschen sijn: welck melck sy daer op druppen om de selve te doen vergaen.

Hier neffens staet noch een jongh aencomende, met de selve letter E, op dat den Leser het verschil van ghewasch soude kenbaer sijn, welcke teere ende eerst uytspruytende cruydeken, in sijne eerste ghesteltenis aldermeest onder de Petercelie ende andere cruyden ghemenghelt is: door welck uytbeldtsel een ieder sich te beter can verhoeden voor eenigh ongheval.

Tijdt en plaets. In den somer ist seer overvloedigh tot ontrent den winter toe. My sijn weynighe plaetsen bekent alwaer dit cruyt niet te vinden is. Want het niet dan al te veel in de hoven ende in het wildt voortscomt, het ghene ghenoegh blijckt, als wanneer het van de onervaren hoveniers vrouwen in vele moes-cruyden, petercelie, sulcker, ende andere, dickwils ghepluckt ende ghemenghelt sijnde te samen te merckt comt ende verkocht wordt.

Natuer, cracht, ende hinder.

Van de selve cracht ende natuer, als het voorgaende *Springh-cruydt* is, te weten, in den derden graedt heet en droogh, is dit *Boomkens cruyt*; ende tot al de qualen daer het *VVolfs-melck* ende *springh-cruydt* toe ghebruyckt wordt, is dit selve dienende. Leest Dodoneus, Lobel, en Dioscorides. Dit cruydt is den mensch hinderlijck ende schadelijck, als wanneer het onverhoets onder de moes-cruyden inghenomen wort, waer door alsdan de selve teeckenen van walginghe der maghe, omkeeringhe ende braecken sich vertoonen.

Die

Die het selve ghegeten hebben, worden ghenesen ende verbetert met den siecken ander halven draghma *Theriakel* te gheven met wijn, daer den *Diptamnus*, ende den *Alant-wortel* (dat is *Enula campana*) in ghesoden is. Dan de eyghen teghen bate van alle de schade, die vande soorten van *VVolfs-melck*, *springh-cruyt*, *ende duyvelsch-melck* comt, is een virendeel loots *Mumie* met wermen wijn te drincken ghegheven, het welck eens voor allen ghesevdt ende onthouden moet worden.

Bemerckinghe aengaende het plucken. Van sekeren jonghen Apoteker.

IN het eerste Deel tot den Leser, heb ick aenghewesen, hoe seker jonghen leerlinck, oft Apotekers kneckt, een goede handtsvol *Mans ooren*, oft *Asarum*, voor violette bladers gheplucket hadde, &c. ende hier is nu een ander staelken, dat my in het jaer 1674. op den tweeden van September wedervaren is, van eenen tweeden Apotekers knecht, de welcke my versocht om een goede handtsvol sulcker te moghen plucken (niet de ghemeyne, maer het *Coekoecks broot*, oft *Trifolium acetosum flore luteo*: dat is, de *Suere claveren met de geile bloem*, sijnde een ghesont cruyt) voor het welcke den selven een goede handts-vol *Peplus*, dat is van het teghenwoordigh *Boomkens cruyt* gheplucket hadde, meynende dat hy seker de suere claveren wel kende, alsoo hy die selve oock meynde in sijn sackskens te steken: het welck ick siende, hebbe hem over sijne lighveerdigheydt niet weynigh bestraft, ende onderwesen: dat hy soo onbedaght in het plucken der cruyden noyt voorts mochte gaen: want desen siecken (sonder mijn beletsel) in groot ghevaer des levens was. Peyst dan hoe, desen Doctoor, ende alle Doctoren, in sulcken gheval bedroghen worden; maer den siecken aldermeest.

Het X. Capittel.

Beschrijvinghe van eenighe soorten van Esula, doch sonder de figuren.

BEmerckt dat de gheslachten van *Esula*, midts haere melck ghevende natuer, oock van het naeste maeghschap vande voorgaende melck-druppende *Wolfs* en *Duyvelsch-melck*, beneffens het *Springh-cruyt* moet gerekent ende aenghcteeckent worden: soo dat ick hier eenighe ghedaente,

 sonder

sonder de figuren, sal beschrijven, om dieswil dat dese soorten seer weynigh hier te lande in het wout te sien sijn, doch wel in grooten overvloet in de cruyt-hoven, alsoo ick teghenwoordigh van vier verscheyde soorten meer als te veel voorsien ben, ten opsicht dat de selve cruyden soo vermenighvuldighen, dat sy op een jaer den gheheelen hof connen door loopen, die daer naer over al te voorschijn comen.

Naem. Ick bevinde, dat dese cruyden met den naem van *Esula* over al bekent staen, alleenelijck met de byvoeghinghe van *Cleyn* oft *Groot Esula*: behalven een soort, die men de *Esula rara è lyo* nomt, dat is de *Seldtsame Esula van het Eylandt Lyo*: de welck by my oock te sien is: anders soo sijn de andere soorten, *Esula* ende in 't Latijn en in't Arabisch *Alscobran*, en *Scebran* ghenaemt, in't Spaensch, Italiaens en Frans *Esula*.

Ick bevinde dat onder de oude schrijvers seer ghetwist is over het noemen van den *Esula*. Met welcke onghemeene naemen, ende des selfs redenen, den Leser hier niet sal vermoeyen: alsoo ick het selve onnoodigh achte.

Ghedaente van de eerste groote Esula sonder de figure.

TOt onderscheyt sal ick hier twee soorten aenteeckenen, te weten de groote ende de cleyne.

De groote wort ghenaemt in't Latijn *Esula maxima*, dat is de *Aldergrootste Esula*. Dese is een heesterachtighe spruyt, hebbende vele ronde, hoogher dan twee voet (jae hebben het voorleden iaer in mijnen hof seer naer vier voet hoogh gheweest) recht opschietende stelen, rosch roodt van verwe, van onder tot boven met langhe, smalle, groene blaederen beset, veel cleynder als die van het *VVolfs melck manneken*: de cranskens oft croonkens op 't opperste van den stele staende, maer oock wel somtijts ter sijden voorts comende: hebben geile cleyne bloemkens, seer ghelijck aen het wratten cruyt. Den wortel is grof en groot ghetackt, ende in vele dicke saselinghen verdeylt, met een dicke schorse bedeckt, vol melckachtigh sap, het welck oock uyt dit gansch ghewasch vloeyt, als't ghesneden oft ghebroken wordt. Dese soort sedt haer niet voorts, ten sy de selve door een stuck van den wortel verdeylt ende verplant wordt, want ick den selven plant nu meer als tien iaer ghehadt hebbe, sonder sigh ergens in den hof van selfs voorts te setten.

Ghedaente van de tweede, een cleyne Esula.

DE *cleyne Esula* is de voorgaende groote seer ghelijck ; dan sy heeft corter ende teerder stelen, oock soo sijn de bladeren lanckworpich, smal en spits van voren, ende meer als de helft cleynder als van de groote. De bloemkens ende vruchten oft zaet bollekens, sijn van al te beyde ghelijck aen die van het duyvelsch melck. Den wortel is teer en dun, maer seer houtachtigh, ende met dunder schorse bedeckt. Dit is het ghene soo overvloedigh voorts loopt, dat het onverwinbaer is. Voorders ist in al sijn deelen vol melck, als het voorgaende.

Noch heb ick een *Alderclejnste Esula*, het gene maer een spanne oft minder hoogh wast, het welck sich alle jaer van sijn rijsende zaet weder voorts-brenght; het gene ick dickmael in het wout bevonden hebbe; doch sijn melck is soo dick oft wit niet, maer meerder waterachtigh.

Dese twee eerste soorten schieten iarelijcks uyt den selven wortel weder uyt de aerde, ende bloeyen op den selven tijdt als de *Cataputia*. Tijdt en plaets.

De *groote Esula* is in Brabant niet veel te vinden als in de cruyt-hoven, volghens het ghemeyn ghevoelen: maer voorwaer in de polders ende in de soute inghedijckte modder landen ontrent Antwerpen heb ick de selve niet dan al te overvloedigh ghesien, doch de cleyne noch wel tien mael meerder. Noch groyt sy geiren in grasachtighe gront. De vennen van Hollandt, ende de broeckachtige ende poelachtighe plaetsen sijn genoch van dese soorten versien en beset.

Natuer, kracht, ende hinder.

INden derden graed is dit cruyt heet en droogh: besonderlijck, seght IOANNES MESUE, is de *Groote Esula* aende inwendighe deelen des lichaems hinderlijck ende schadelijck, ende onsteeckt oft quetst het inghewant.

Voorders al de selve krachten, uytwendighe teeckenen, behulp ende ghenees-middelen, ghelijck ick van al de voorschreven melck druypende cruyden aenghewesen hebbe, sijn tot desen in alles eyghen, ende het selve.

Al het melck druypend' cruyt
Heeft veel onghemeene krachten
Tot ghenesingh van ons huyt.
Waer om d'waerdigh is te achten;

Maer

Maer met kennis en bescheyt,
In't ghewight en maet, te weten,
Oft met meng'lingh wel bereydt
Can't ons dienen: maer om't eten
Binnens lijf, is't quaet fenijn.
Daerom wildt die altijt mijden
Soo en naeckt u gheene pijn
Noch hier door gheen doot suldt lijden.

HET XI. CAPITTEL.

Van het Vlooy-cruydt.

F

Naem. DIt cruydt is in Brabant met den naem van *Vlooy-cruyt* bekent, om dieswil dat het saet aen de vlooyen soo gelijckende is: in't Hooghduytsch, **Psylienkraut**, ende **Flohekraut**: in't Frans, *l'Herbe des pulces*: in't Italiaens *Psillio*: in't Spaens *Zargatona*: in't Latijn *Pulicaria*, ende by de Apotekers *Psillium*. ende in't Griecksch *Psyllion*, &c.

F

Gedaente *Vlooy-cruydt* wast seer welderigh, met vele dunne, teere ende seer met bladers besette steelkens, de welcke ghemeynelijck een spanne oft eenen voet hoogh sijn. De bladeren sijn lanckworpigh, smal, rouw ende hayrigh: (doch niemant en magh peysen, dat dit cleef-cruydt is, het welck van sommighe onbekende daer voor qualijck aenghesien is) uyt het sop van de tacxkens steken sommighe schelverachtighe copkens, als aen een houdende schubbekens, waer uyt de bloemkens kijcken, die witachtich van verwe sijn, heel cleyn, ende wolachtigh, als dons, bynaer ghelijck die vande smalle weeghbre: waer naer het zaet volght, het welck glinsterende ende blinckende swart is, aende vloyen van verwe en ghedaente ghelijck. Desen plant heeft eenen witten wortel.

Tijdt en plaets. In Augusto is het zaet volcomen rijp, ende inden Mey is het cruyt lanck ghenoech, om onbekent onder de goede moes cruyden onverhoedts gheplucktoft ghesneden te worden.

Het groyt geiren in goeden vetten wel-ghemeesten grondt, alwaer dat het veel schoonder ende grooter (als voorseydt is) sich vertoont, Het is veel te vinden op de canten ende op ongheboude plaetsen, waer van dat Brabant maer al te veel voorsien en is.

Natuer, cracht, ende hinder.

DIt *Vlooy-cruyt*, seght, ARDOYNUS (volghens het seggen van GALENUS) is van tweeder hande stoffe gemaeckt, ende heeft in sich selven twee tegen malcanderen strijdende eyghentheden, die van den anderen af gesondert connen wesen, alsmen de schorse van het mergh doet : want het mergh is heet en droogh tot in den vierden graedt, crachtelijck scherp, snijdende, verbluysterende, ende zeeren verweckende ; met een woordt gheseydt, een soorte van vergif: maer de schorse oft het buytenste van het zaet, is verkoelende ende vochtigh maeckende tot in den derden graed: doch het sy soo het wil, seght ARDOYNUS, het heeft eenen vergiftighen aerdt: daerom mijdt u van dese vlooyen, wildt ghy niet doodt ghebeten sijn. *Sanct. Ardoyn lib. 3, cap. 61.*

Vytwendighe teeckenen.

HALY ABBAS seght, den genen die van het zaedt van *Psillium* ghenut heeft, die sal cort van adem worden, verliest sijne crachten, wordt cleyn ende slap van pols : ende meestendeel al de gene die het ghenut hebben, sterven. *Haly Abbas practic lib. 4. cap. 45.*

Den selven seydt voor een goede behulpe om te ghenesen, datmen door veel werm water den siecken sal doen braken.

Behulp middelen.

VOor eerst salmen den siecken doen braken, oft ouden soeten wijn ingheven, oft wijn met alsem ghesoden, oft wijn met honigh ghesoden, oft een brock Thriakel, voorders salmen sich voeghen ghelijck ick van de andere soorten geleert hebbe, alsoo dit cruydt is over een comen met de natuer van het *Boomkens cruydt, VVolfs-melck*, ende dierghelijcken.

HET XII. CAPITTEL.

Van de swerte Nies-wortel, en Helleborus, Nies-cruydt, oock Vier-cruyt, ende haere mede soorten.

ONtrent achtien ende negentien soorten van *Nies-cruyt* ende *Vier-cruyt*, can ick door verscheyden Auteuren beschrijven, ende aen den dagh brenghen: vande welcke ick nochtans maer vier swarte alhier sal aenwijsen, de andere onnoodigh sijnde verhaelt te worden, om dieswil de selve niet alleen in het wildt, maer oock in weynighe hoven (behalven by de uyt-neemenste cruydt minnaers) te vinden sijn: daerom
NOM. 36. sal ick hier voor het eerste de dry ghemeynste soorten van *Vier-cruyt* beschrijven, de welcke by naer in alle boeren hoven te vinden sijn, door dien dat sy de peerden en koyen met het selve cruyt het quaet vier ghenesen, het welck sy veel tijdt in't jaer daer toe van noode hebben.

Ghelijcker wijs in het noemen der cruyden onder de ouderlinghen veel ghelchillen sijn, soo isser voorwaer niet weynigh krackeel inde soorten van *Nies cruyt*, *Vier-cruyt*, *Helleborus*, wit oft swart, onder de herbaristen te sien, het ghene wy alle sullen voor by gaen: waer van den nieuws-girighen inden *Pinax* van GASPER BAUHINUS volle uyt-legghinghe sal bevinden.

A

Naem. Het eerste dat hier vertoont wordt, noeme ick *Het swart nies cruydt, met witte bloemen*, in't Latijn *Helloborus niger flore albo.* Dit wort oock *Heyligh-kerst cruyt* ghenaemt, om dieswil dat't sijn bloemen ontrent kersdagh vertoont. Noch heet dit *Vaen-cruyt*, *Vier cruyt*, ende *Swarte nies wortel*, in't Hooghduytsch, Schwartz nies wurtz / in't Hongersch, Fekete hunyor ende Zanikor: in 't Fans, *Ellebore noir*, oft oock *Misitre* in't Engelsch *Oye kele* oft *Hetter worte*: in't Spaensch *Yerva de valle streros*, oock *Verde gambre negro*: in't Italiaens, *Ellebro nero*: in 't Latijn, *Helleborus niger*, oft *Veratrum nigrum*: in't Griesck
sch, *Elleboros melas*, *Melampodiom*, *Polyrrhizon*, *Melanorrhizon*, *Proetion*, *Kyranion*, *Anticyranion*, *Ectomon* oft *Estomon*. Welcke Grieckische naemen aende andere soorten oock toe ghe eygent worden.

A

Gedaente *Swart nies-cruyt met witte bloemen* is het eerste ende oprecht nies-cruyt, want de andere sijn maer bastaert soorten. Dit eerste heeft groote diep ghesneden oft gheslipte bladeren, seer doncker groen van coleur, jeder is in sevenen bedeylt, op de manier als de bladeren vande ghemeyn Peo-

N°. 36
A
B
C
D

nen sijn (by ons ghenamt de vroukens peioen) Dese bladeren sijn lanckworpigh, breedt, ghladt, ende herdtachtigh van stof, by naer soo stijf als laurier bladeren, maer aen beyde de canten, uyt de middelte van het bladt beginnende, sijn sy voorewaerdts als een zaghe ghekertelt ende ghesneden; maer aen het achterste effen. Ieder bladt heeft sijnen eyghen steel, vanden wortel sijn beginsel hebbende. Ieder bloem heeft oock sijnen eyghen steel, besonder uyt der aerden comende, maer veel corter als de bladeren, een spanne lanck, maer selden langher. Dese bloemen sijn groot ende wijt uyt-staende, als een groote enckel witte roose: de welcke pardts-achtigh wordt als die verslenscht, anders is sy somwijl heel sneeuw wit: inde midden is sy verciert met eenighe geilachtighe draeykens. Als dese bloem vergaet, wordt sy als groen-achtigh. ende de voorseyde draeykens als dan groot gheworden sijnde, brenghen vier oft vijf groene hauwkens voorts, wat ghelijckende aende zaet haukens vande Aqueleyn, inde welcke oock haer zaet besloten leydt. De wortelen sijn van veele dicke swarte veselinghen ghemaeckt, die in haer midden een senue oft dunne ribbe hebben: den selven is bitter, ende onlifelijck van smaeck.

Het tweede swart nies-cruyt.

B Naem

DIt tweede *Swart nies-cruyt* wordt oock ghenaemt *Swart vier cruyt*, andere noement *Wrangh cruyt*, ende sommighe *Krop cruyt*: in't Engels, *Black valsch Hellebor.* Het wort oock wel *Heleborastrum*, dat is *Valsch nies cruyt* heeten: noch in't Latijn *Pseudo helleborus niger*, ende *Veratrum nigrum adulterinum*, soo veel als *Bastaert nies cruyt*: maer het wort vanden oude paerde meesters seer on-eyghen *Cosiligo* ghenaemt: welcken naem het niet toe-behoort.

B Gedaente

Als dit tweede *Swart bastaert nies cruyt* vroegher bloyt als in Sprokel, dan is't seer ghelijck aen het eerste (hier voor gheseyt) want dan blijvet heel cleyn. Dit gheschiet dick-mael in soete winters, dat dit een heel maent vroegher bloyt: als wanneer dit het eerste wel ander half maendt verrast. De bladeren van dese sijn het eerste wat ghelijck, maer smalder ende swarter groen, oock in vele andere smalle bladeren verdeylt, de welcke boven ende oock beneden rondt om de canten ghelijck een saghe ghekerst sijn. Dit gheslaght heeft eenen stele eenen voet lanck, op sijn sop in verscheyde tackskens verdeylt: vande welcke de bloemen cleynder sijn alst voorgaende, ende nederwaerts af hanghen, van verwe uyt den bleeck gras-groen: ende als die vergaen, soo comen daer vier oft vijf te

ſamen cleyne groene hauwkens voorts, daer rondt ſwart zaet in leydt. Den wortel is ſeer ghelijck aen het eerſte, ſoo dat dit en't voorgaende alle jaer wederom uyt ſchiet uyt den ſelven wortel. Dit is het ghene dat vande boeren ende vande peerde meeſters gebruyckt wort aende koyen, oſſen en peerden.

Het derde ſwert nieſ cruydt.

C

Naem

ONs derde *Swert nieſ-cruydt* wordt ghenaemt *Groot vier-cruydt*: ende ick heb dit ghenaemt *Boomachtigh vier-cruydt*. Dit wort noch *Luyſ-cruydt*, in't Latijn *Pedicularis herba* geheeten, ten opſicht van ſijn nutbaerheyt tot de ſelve. Noch is dit ghenaemt het *Nies cruyt wijfken*, in't Latijn *Helleboriue*, oft *Helleborus femina*, in't Italiaens *Elleboro femina* in't Hooghduytſch **Leuſz kraut** / ende **Chriſtwurtz**: in't Engels *Bereſrote*, *berwurtz aud Louwurtz*: alles te ſegghen, *Luys cruyt*. Het wort oock van ſommighe *Aconitum* ghenaemt, om dieſwil dat het vande natuer ſoo ſchadelijck is, dat het de ſchapen ende andere beeſten, de welcke dit ghegeten hebben, ſeker ter doot brenght.

C

Gedaente

Van deſe ſijnder twee ſoorten: waer van de eerſte, de welcke hier neffens naer't leven met de letter C vertoont wort, heeft eenen hooghen opgaenden ſteel, ſomwijl twee voet hoogh, waer dat van onder af bladers waſſchen, de welcke in ſeven, acht ende neghen gheſneden ſijn, ſeer ſtijf van ſtoffe, rondtſom als een ſaghe ghekerft: ſy waſſchen by naer als de vinghers eender handt: ſy ſijn bruyn en doncker groen, van reuck ende ſmaeck, als de *Laureola*. Boven op het ſop heeft het een croon van tackskens, ſeer boomſch ghewijſe, waer op dat de bloemen voorts comen, de welcke ſoo groot ſijn als het voorgaende vier cruyt, ende bleeck groen, oft een weynigh geil-achtigh van coleur, de welcke als ſy vergaen ſijn, eenighe langher, als vande voorgaende, zaet hauwkens voorts brenghen, waer in dat lanck-worpigh rondt zaet licht, ſwart van coleur. Den wortel van deſe is dick en lanck, met vele ſaſelinghen, de welcke dickmaels overblijft, ende by herde winters ghemeynelijck vervrieſt, hoe wel dat dit ghewaſch ſich ghenoch van zaet voorts ſet.

Een ander mede ſoort van het voorgaende nieſ cruyt.

DE tweede ſoort, oft ſuſter van het voorgaende wijfkens, verſchilt alleenlijck inde bladeren, die van deſe tweede ſwarter en bruynder groen

groen ſijn: de bloemkens ſijn als de voorgaende, maer van ſes bladerkens ghemaeckt, ende als holle klockskens nederwaerts af-hangende aen de canten, beſonderlijck vande dry binnenſte bladeren, die wat pardtsachtigh oft ſwarter van verwe ſijn. In 't midden vande bloem ſtaen twee oft dry hoornkens, met veel draeykens omringhelt. Dit gheeft ſomwijl veele ſijde ſcheuten uyt den ſelven wortel, de welcke recht opgaen dicht teghen den grooten moeder plant: welcke moeder ſtruyck vergaende, de ſijde ſcheuten levendigh blijven, tot dat ſy haer zaet voorts gebroght hebben.

Deſe worden niet als uyt het zaedt ghewonnen, de welcke het tweede jaer haer zaedt draghen, waer naer den plant te ſamen vergaet: maer daer dit eens gheſtaen heeft, is niet noodigh meer te zaeyen, ſoo als 't ſich ſelve altijt voorts zaet, waer van mijnen hof ghenoch voorſien is.

Deſe is van CLUSIUS *Veratrum nigrum peregrinum*, dat is *Den vremden ſwarten nieſ-wortel* ghenaemt. Doch tot meerder onderſcheyt heb ick deſen *Helleborus femina annua*, dat is *Den jarelijcksſchen nieſ-wortel wijfken* gheheeten. *Car. Cluſ. Tom.* 1. *lib.* 2. *cap.* 63. *pag.* 274.

Het eerſte gheſlacht van ſwart nieſ-cruyt, hier vooren beſchreven, behoudt ſijn loof winter enſomer, ende heeft ſijne bloemen ontrent Kerſmis, behoudelijck als den winter niet ſtraf en is; want anders bloyt hy naer dat den winter begint op te houden van vrieſen. Tijdt en plaets.

De tweede ſoort bloyt een weynigh laeter, ende dat vervolghens den winter, ghelijck ick van het voorgaende gheſeyt hebbe.

Het derde, oft de twee leſte ſoorten bloeyen in't beghinſel vande Lenten, ende oock in het voor jaer, naer dat den ſomer langher wermer is gheweeſt, waer door de planten dies te verder ghegroyt ſijn.

Deſe eerſte ſoort van ſwart *Nieſ-cruyt*, met witte bloemen groyt in vele verſcheyde hoven van Brabant, al waer het om ſijne vroeghe aenghename bloemen veel begeirt is. Doch waſt van ſelfs veel op rouwe ſteen-achtighe bergen: ende ſoo wanneer datmen vele bloemen van dit cruyt begeirt, ſalmen het ſelve in gruyſ-achtighe aerde hoogh, heet en droogh planten.

De twee andere, te weten *Vier cruydt* en *Luyſ-cruydt*, ſijn in Brabandt meer als te veel te vinden, beſonderlijck in de boſſchen, ende in alle boeren hoven, waer door wy lichtelijck connen bedroghen worden.

Natuer, kracht, ende hinder.

Gale. de simplici. lib. 6 cap. 116. GALENUS seght, dat het *Swart nies-cruydt* in den derden graedt verwermende ende verdrooghende is: dan onder dese dry gheslachten is het eerste wel het crachtighste, ende daer naer het tweede: maer het derde is soo crachtigh niet.

S. Ardoyn. lib. 3. cap. 13. ARDOYNUS betuyght, dat het *Swart nies-cruydt* door den camerganck de verbrande ende swarte galle, taeye fluymen, heete, geile, ende de swaermoedighe vochtigheden af drijft. Dogh niet sonder moyte ende ghewelt: daerom seght IOAN. MESUE, datmen 't selve niemandt sal in gheven als den gene die sterck van lichaem ende crachten is: het welck seer wel met *Ioan. Actuar. lib. 5.* het segghen van den gheleerden ACTUARIUS bevestight wordt, als hy seydt, datmen het *Swart nies cruydt* tot gheen meerder ghewicht sal ingheven, als tot dry serupels, dat is sestigh asen.

Als het vee oft eenigh viervoetigh ghedierte, als peerden, schapen, ossen, ende dierghelijcke, met eenighe coude oft haestighe vochtighe sieckte bevanghen sijn, oft ghebreckelijck in de longher sijn, soo steken de landt-lieden hedens daeghs desen wortel in de ooren van de beesten, oft in eenighe andere leden daer hy minst quaet doen can. Dit cruyt en wortel heeft overvloedige goede crachten om vele verscheyde qualen te ghenesen, behoudelijck dat het van een ieder niet en dient ghebruyckt.

DODONEUS seght in sijne Byvoeghsels: Als dit cruyt teghen eenen wortel vanden boom groyt, dan gheeft het aende vruchten vanden selven een purgerende cracht, ende ontrent eenen wijn-gaert gheplant, maeckt dat den wijn oock purgeert. LOBEL seght, dat Nies-wortel een Theriakel is, ende om soo'te seggen, een medecijn voor de melaetsheyt, kancker, quaede zeerigheyt, wildt vier, ende alle voorts etende sweringhen, met ontallelijcke andere.

Maer niet teghenstaende, segghen de voornoemde schrijvers, dat *Swart Nies cruyt* tot alle dese ende meer andere quaelen goet sijnde, als voorseyt is, soo werckt dit met groot gheweldt, om keeringhe, ende beroerte des lichaems, oock de maghe, inghewant, ende maeckt krampt ende treckinghe der zenuen: ende daerom salmen dit cruyt niemandt ingheven, dan die ionck en sterck sijn, ende dat in groote sieckten, die sonder gheweldt niet te ghenesen sijn: want men moet weten, dat alle de gheslachten van *Swart nies-cruyt*, ende niet alleen het *Luys cruyt*, de luysen dooden connen door haer doodelijcke giftige cracht, maer oock van de schapen ende andere dieren gegeten sijnde de selve ter doot breng ht.

Luys-

Luys-cruyt, dat is de derde soort van onsen *Nies wortel*, is in Italien seer in ghebruyck om de wolven ende vossen om te brenghen. Den selven wortel aen des menschen halsch ghehanghen, maeckt dat den mensch geen vergif schaden can, het sy het gene den selven soude ghenut hebben, oft dat hy soude moghen nemen. Nochtans betuyghen de oude schrijvers, dat de wilde geyten en quackels met dit selve cruyt vet ghemaeckt worden.

Vyt-wendighe teeckenen.

DEn genen die vande voorseyde *Nies-cruyden* gegeten hebben, worden overvallen met veel camerganck, drooghte, brandinge opde tongh, door de welcke de selve tongh als met een schorse bedeckt wordt. SANT. ARDOYNUS betuyght, dat den genen die twee draghma ingenomen hadde, overvallen wort met groote hitte, bevinge des herten, met groot windachtighe opworpinghen oft ruspen der maghe: ende ten lesten den patient worden de leden inghetrocken, beeft ende sterft. *Sanct. Ardoy lib.* 3. *cap.* 13.

Behulp ende gheneeſ-middelen.

SOo haest alsmen de voorseyde teeckenen ghewaer wordt, salmen aen den krancken eenighe olie oft boter met wermen wijn ingheven, oft soete melck, oft oock gersten water, met olie van soete amandelen: ende soo wanneer als 't hier door weynigh betert, neemt siroop van sulcker, oft van granaten, &c.

HET XIII. CAPITTEL.

Van eenighe soorten van den witten Nies-wortel.

W*Itte Nies-wortel* is tweederley, den eenen is de *Tamme*, ende den anderen is de *Wilde* ghenaemt. Van de *Tamme witte nies-wortel* heb ick in mijnen hof de drye verscheyde soorten, de welcke van IOAN. BAUHINUS, ende in de Byvoeghsels van DODONEUS bekent staen, te weten, met roode bloemen, witte bloemen, ende met groene bloemen, de welcke niet in de natuer en verschillen.

D

Dit ghewasch, midtsgaders sijne mede soorten, worden in onse tale *VVitte nies-wortel* oft *VVit nies cruydt* ghenaemt, in't Latijn *Helleborus albus* by de Naem.

de Apotekers, oock *Veratrum album*: van sommighe *Sanguis Herculis*, dat is he *Bloet van Hercules*: in't Grieckſch *Helleboros* oft *Elleboros Leucos*: Noch iſt in't Grieckſch ghenaemt, maer ſeer ſelden, ende met oneyghen naemen, *Aſas*, *Aſcida*, *Atomon*, *Atomos*, *Pignatoraxis*, *Pignatoxaris*, *Gonos*, *Heracleos*, *Polyedos*, *Actis* ende *Anaphyton*: in't Hooghduytſch **Weiſſe Nieſwurtz** / in't Hongerſch, **Feyer Hunyor**: de Switſers noement *Germer*, in't Spaenſch *Verde gambre blanco*, *Verva de baleſte*, *Valeſtrera*, ende *Baliſtraria*: in't Italiaens, *Ellebore Bianco*, ende *Veladro*: in't Frans, *Ellebore blanche* oft *blanc*: in't Engels *Hellebor* in't Arabiſch *Charbekh abied*. Het wort van ſommighe oude ſchrijvers *Condiſi* ghenaemt, maer te onrecht. Leeſt de *Annotatoines van* IOAN. IACOBUS DE MANLYS by OTTONUS BRUNSFELD te ſamen ghedruckt.

C

Gedaente. Onſe *Tamme witte nieſ wortel*, in't Latijn *Elleborus abus domeſticus*, heeft groote breede diep gheployde bladeren, ſeer ſchoon licht groen van verwe: haere ploykens worden aen het buytenſte tip van het bladt te ſamen vaſt ghehouden, als oft het van gheſtijft lijnwaert ſoo gheployt ſijnde, aen het tip met een draet ghehecht was, ſeer ſchoon en vermaeckelijck om aen ſien. Den ſteel waſt recht opgaende, vande welcke ick in het jaer 1673. een ghehadt hebbe in rijp zaet ſtaende, ſes voeten ende een half hoogh, onder hebbende vele oft de meeſte bladeren, de welcke haer allenghskens verminderen, ſoo in ghetal als in cleynte. Boven heeft het ſijn bloemkens van ſoodanigh coleur als voorſeydt is: jeder bloemkens is bedeylt in ſes cleyne bladerens, de welcke met cleyne bleeckverwighe wit oft met gras groene ſtrepkens doortrocken ſijn: ende naer dat deſe bloemkens vergaen ſijn, volghen naer jeder bloemken dry oft vier ſmalle hauwkens, daer breedt ende wit-achtigh zaedt in leyt. Den wortel is niet langh, maer wit van verwe, met vele aen-hanghende veſelinghen, waer door hy dickwils voorts ſet ende vermenighvuldight; hoe vvel dat ick de ſelve in groot ghetal uyt zaet ghevvonnen hebbe.

Onder deſe dry ſoorten is cleyn onderſcheydt, behoudelijck dat die met de roode bloemen veel vroegher uyt comt, ende oock veel breeder ende langher bladers heeft: ende den wortel is oock langher, ende niet ſoo ſaſelachtigh, de welcke dieper in de aerde gheplant moet ſijn als de andere ſoorten van *Nieſ-cruydt*,

Tijdt en plaets. In de Meert comt dit het vroeghſte te voorſchijn, te weten met de roode bloemen; maer de andere in April: het draeght ſijn zaedt in den ſomer, ende is rijp in September.

Dit cruydt is in het wildt in Nederlandt niet te vinden, maer in me-

nichte

nichte hoven van plaisantie alwaert om sijn aensienelijck schoon loof geplant wort. In Switserlandt, ende op eenige bergen van Hooghduytsch lant, oock in Italien, ende in ander heete landen, is het veel te sien op berghachtighe rouw ghewesten.

Natuer, kracht, ende hinder.

GALENUS seght, dat het *Wit nies-cruyt* inden derden graed warm en droogh is. *Galen. de simplici. lib. 6 cap. 116.*

ARDOYNUS seght, dat het inden vierden graed droogh en heet is, ende het doet seer overgheven ende braken. *Sanct Ardoyn. lib. 3. cap. 12.*

AVICENNA seght, dat den *VVitten Helleborus* droogh en heet is tot in't midden vanden derden graed: daer by seght hy: den selven beweeght seer tot braken, ende ten wort niet sonder perijckel inghenomen, want het heeft een verworgende kracht. Veel, oft onredelijck ingenomen, doodet den mensch. Het is de verckens ende de honden een groot venijn, jae soo wanneer de kikens van dit mest, oft dien honden dreck oft der verckens eten, sullen sterven. *Avicen Plempij. Canon medi. lib. 2 Tract. 2. pag. 298.*

DIOSCORIDES seght, dat het poeder vanden *VVitten nies-wortel* ghemenght met honigh en gerste meil, een doodelijck vergif voor muysen en ratten is. *Peda. Diosco. de materia medica, lib. 4. cap. 145.*

Ghebruyck.

DODONEUS seght: Den wortel van *VVit nies-cruyt* doet sterckelijck ende met groot gheweldt ende moeyelijckheydt braken, ende overgheven alderhande overvloedighe onreijne taeye hinderlijcke vochtigheden ende fluymen: maer al ist dat dien het selve met soo grooten gheweldt ende moeyelijckheden te weghe brenght, daer om en sal men't oock niet lichtelijck ghebruycken, ten sy den selven wortel wel bereydt is, als PAULUS EGINETA seydt, datmen den selven wortel inde maendt van Mey sal plucken als wanneer den selven sijn uyterste cracht niet en heeft: ende in honigh asijn eenighen tijdt gheweyckt ende daer naer weder ghedrooght sijnde, nemt-men het ghewight van eenen schrupel (dat sijn twintigh asen) tot een half draghma, oock tot een draghma met wijn inghenomen: ende dat besonderlijck om de cranckinnige ende rasende menschen te ghenesen. *Paul. Egineta. lib. 7. cap. x.*

Het ghebruyck is seer verscheyden, naer gheleghentheydt vande sieckte ende ongheval: want het poeder is seer ghemeyn inden neuse gheblasen,

sen, oft op ghehaelt, het doet niesen, verwermt ende reynight de vercoude hersenen, besonderlijck in gheraecktheyt, al waer het de taeye coude slijmerigh-heden door den neuse af-treckt. Ende in alle dinghen die den mensch tot niesen verweckt (datmen in't Griecksch *Ptarmica* noemt) en isser gheen dat dit poeder in crachten ende gheweldt te boven gaet.

Ken-teeckenen van het on-verhoets ghebruyck.

DEn ghenen die dit cruyt oft wortel onbekent inghenomen heeft, sal al de selve teeckenen ont-moeten al oft hy quaede Fungi ghegeten hadde.

Gheneeſ middelen.

Gilb. Auglic. in Compend. medecinæ. cap. 7.

GILBERTUS ANGLICUS: seght dat het fenijn vanden *VVitte nieſ-wortel* moet met alle haest ende neirstigheyt wegh genomen worden door ontlastende clisterien, ende oock met braken, door veel warm water te drincken.

Men houdt voor seker ende ghewisch, datter gheen beter behulp is als het vleesch vande que-appels: soo dat naer mijn ghevoelen (by ghebreck van que-appels) de marmelade het selve soude connen ghenesen. Noch seght-men dat witten wijn met honigh ghesoden seer goet is, &c.

Ander ghebruyk.

WItte nies-wortel aende huydt vande borst der beesten ghestrecken, gheneest al de waterachtighe ghebreken der selve beesten.

Den selven wortel met loogh ghesoden, is goet om de luysen en neten om te brenghen, als men't hooft daer mede wascht, oft de cleederen door de looghe treckt, ende vvederom drooght.

Het poeder vanden selven wortel met melck ghemenght, doet de vlieghen en mugghen sterven: vvant die daer van eten, moeten svvillen en bersten.

VVitten nieſ-wortel met tervve te samen soo langh gesoden, tot dat de tervve breeckt, ende die dan aen de eynden en duyven te eten gegeven, sullen dese in corten tijt besvvijmelen, soo datmense met de hant sal connen vanghen.

Vande

Vande witte wilde nies wortel sonder de figure.

NOch bevinden vvy een *VVitte wilde nies wortel*, in't Latijn *Elleborus albus siluestris*: noch wort sy van DODONEUS *Helleborine* ghenaemt, ende van DIOSCORIDES en PLINIUS in't Grieckſch *Epipactis.* Naem.

Aengesien dat ick van dit cruyt gheen hinder oft quaede natuere can bewijsen, vervolghens dat ick vele oude, ende oock de leste ende jonghste schrijvers van desen tijdt heb doorlesen, ende naer gesien: bevinde in teghen deel vande selve meer goet ende deught beschreven: daerom sal ick hier van niet anders verhalen als het ghene noodigh is om het verschil tusschen het *Tam wit nies-cruyt*, ende dit *VVildt*, vanden anderen te onderscheyden, op dat het eene voor het ander niet beschuldight soude worden.

Het verschil van dit *VVildt* tusschen het voorschreven *Tamme* bestaet voor het eerste, dat dit *VVildt wit nies cruydt* selden hoogher als anderhalven voet is, ende het ander over de ses voet hoogh wast: boven dien, soo sijn de bladerkens meer ghelijck aen de *VVeegh-bree* bladeren, soo in grootte als oock van ribbekens, maer veel corter en smalder, ruym een derde deel verschillende van de tamme: boven dien soo groyen de bladeren niet onder teghen de aerde, maer hoogh aen den stele, waer door sy oock menighmael voor een ander soort van plant aenghesien worden, te weten voor *Papen schoen* oft *Vrouwen schoen.* Gedaente.

Dese wilde *Nies-wottel* groeyt veel in de belommerde ende duyster bosschen van Brabandt. Plaets.

Leest THEOPRASTUS van dit cruydt, den welcken van het selve alderbest gheschreven heeft, want vele herbaristen hebben, seer dolende, sonder kennis met groote misslaghen hier van ghesproken. *Theophr. lib. 9. cap. 11.*

Soo wanneer datmen van den *VVitten tammen Nies-wortel* tot eenighe medecijnen placht in te gheven, als dan wierdt den selven ghematight, oft des selfs al te groote cracht vermindert, door het byvoeghsel van desen wilden Nies-wortel, soo dat hy meer nut en goedt is, als voor quaet bekent.

Het XIV. Capittel.

Van S. Christoffels-cruydt.

Aenghesien dat dit *Christoffels-cruydt* seer veel in sommighe hoven van Nederlandt gheplant wordt, soo docht my noodigh, ten minsten het selve te beschrijven, waer door het een ieder kenbaer soude worden: want ick het selve over achtien jaer in mijnen hof ghehadt hebbe, ende aen verscheyde cruyt beminders mede ghedeelt.

Naemen. Ghemeynelijck wort dit cruydt *S. Christoffels cruydt* ghenaemt, in't Hooghduytsch **Christoffels kraut** / in't Latijn, *Sancti Christophori herba*, oock *Christophoriana fructu nigro*, *Aconitum bacciferum*: wel verstaende dat dit de *Actæa* van Plinius niet en is, noch oock de *Costus niger*, de welcke ander soorten sijn. Sy is oock in het Italiaens *Aconito baccifero*, ende oock *Herba di santo Christofano* gheheeten: Lobel noemt dese seer wel *Aconitum racemasum*, soo veel te segghen als *Ghetackten Aconitum.*

Gedaente. Den vvortel van dit cruyt is dick-achtigh, seer lanck, ende niet sonder veselinghen, van buyten svvart, maer binnen geil: den selven leeft veel jaeren, ende schiet jarelijcks inde mant verscheyde stelen eenen voet ende oock wel twee voet hoogh, hebbende sekere knopkens, al waer de bladeren aenstaen, jeder met sijn besonder steelken, ghelijck den kervel oft de petercelie: de bladeren sijn bynaer op de maniere vande wijn-gaert bladeren, doch cleynder, ende meer ghesneden, met veel ribbekens in, ende aende canten gheschaert als een zaghe: 't sijn ghemeynelijck dry bladerkens te gader, ende oock jeder is in dryen bescheyden, bleeck groen van coleur: op het top comen cleyne te samen ghedrongen witte bloemkens voorts, 't samen hanghende, als de bloemkens vande witte Elleborine: daer naer volghen de swarte langh-worpighe herde besien, de welcke aen d'een sijde een langhe vore oft strepe vertoonen, anders sijn de wijn-druyven seer gelijck, behalven dat sy soo dicht te gader niet en staen: doch alder-meest ghelijck aende besikens vanden *Laureola*.

Tijdt en plaets. Inde Mey vertoont het sijn bloemen, ende de besien sijn in Augusto volcomen rijp.

Het wast in't wilt ontrent den Rhijn ende de Mase, ooch veel in Duytsch landt: het wast meesten deel in bergh-achtighe bosschen: noch is het veel te sien in *Savoyen*, ontrent Turin.

Natuer.

DODONEUS, LOBEL, ende andere segghen, dat dit cruyt soo hinderlijck ende schadelijck, jae doodelijck is (ghebruyckt oft van binnen inghenomen) als de geslachten van *Aconitum* oft *Wolfs wortel* connen wesen.

HET XV. CAPITTEL.

Beschrijvinghe van de quaede natuere der Africaenen ende Fluweele bloemen.

DE *Africanen* sijn ghenochsaem bekent, doch haeren rechten naem is *Tunis-bloem*, in't Latijn, *Flos Tunica*, *flos Tunetensis*, oock *flos Africanus*, om dat sy uyt Afriken eerstmael door den Keyser CAROLUS den V. naer dat hy het landt ende stadt Tunis inghenomen hadde, hier te lande ghebrocht sijn. Sy hebben noch verscheyde naemen, het gene hier niet noodigh gheschreven dient. Sy bestaen oock in een mede soorte, de welcke wy tot onderscheyt *Fluweele bloemen* noemen. De *Fluweele bloemen* bestaen in dobbele ende in enckle bloemen, het welck by gheval alsoo te voorschijn comt. Naer de gheleghentheyt van den tijdt van de mane dat sy ghezaeyt worden.

De *Africanen* bestaen in dry soorten, in dobbele en enckele, ende in een soorte de welcke al de bladeren van de bloeme rondt als holle stroopijpkens sijn, de welcke oock weynigh stincken.

Dese al te samen sijn hinderlijck en doodelijck, behoudelijck dat de cleyne, dat is de *Fluweele bloeme* de alderschadelijckste is, jae soodanigh, dat niet alleen het cruydt, ende bloemen, maer oock den wortel doodelijck is: oock soo en salmen de bloemen niet veel riecken die sijn ghesontheyt wildt behouden, want den reuck alleen maeckt het hooft swaer, ende veroorsaeckt eenighe suyselinghe, ende oock eene vallende sieckte. Ick ben wel ghedachtigh van het jaer 1654. dat ick de selve bloemen met het cruyt (het welck seer wijdt ende breedt over de cleyne padekens in mijnen hof ghewasschen was) afghesneden habbende, terstont met soo quaeden kele ben bevanghen gheworden, dat het onlijdelijck was, het welck my twee achter volgende jaeren over comen is: dit is heet inden derden en droogh inden vierden graed.

DODONEUS verhaelt ghesien te hebben aen een cleyn jonghskens dat

dese bloemen inden mont gesteken hadde, ende een weynigh gheknauwt hebbende, dat daer door rondom den mondt ende de lippen gheswollen ende opgheloopen sijn, ende eenen dagh oft twee daer naer is 't kint als schorft gheworden. Tot een vaste preuve soo hebben de Mecijnen een Africaen bloem ghemorselt, ende de selve met verschen caes ghemenght, ende aen een jonghe catte ghegheven, de welcke terstont gheswollen is, ende corts daer naer ghestorven. Daerom en moet men dese bloemen inde hoven niet setten daer cleyne kinderen sijn, op dat haer van dese bloemen niet en mis-come: want de verckens die hier van ghegeten hadden, sijn ghestorven.

Ghenees-middelen.

De selve middelen die ick tot de *Wilde petercelie* aenghewesen hebbe, sijn tot het vergif van dese bloemen seer goet.

Het XVI. Capittel.

Beschrijvinghe van dry hinderlijcke soorten van boom-achtighe ghewasschen.

Vanden Oleander.

Naem. Twee verscheyde soorten sijn in Nederlandt ghenoch bekent, te weten een soort met witte, ende een soort met roode bloemen. Daer sijn noch verscheyde mede soorten aen te wijsen, maer sijn by ons niet oft seer seldsaem te sien. Sy worden ghemeynelijck *Oleander* ghenaemt, in't Spaensch *Adelfa*, en *Eloendro*; in't Latijn *Laurus rosea* en *Rosea arbor*, soo veel te segghen, als *Roos-achtighen lauwer-boom*, in't Grieckich, *Hæmostaris*; *Spongos*, *Neris*, en *Nerion*: in't Frans, *Rosagine* en *Rosage*.

Gedaente. My duyckt dat de ghedaente niet noodigh moet beschreven worden, om dat ick vertrouw dat het al te ghemeyn, ende in Neder-landt ghenochsaem bekent is.

Sanct. Ardoy. lib. 3. cap. 21. Ardoynus seght, dat den *Oleander* heet inden derden ende droogh inden tweeden graed is. Het veroorsaeckt groote pijn inden buyck, met een onstekinghe inde dermen, &c.

Gale simplici. lib. 4. & Galenus betuyght: Dit cruyt van buyten ghebruyckt oft opgheleyt, heeft

heeft de kracht ende eygendom om te verteiren alle ghesvvillen : ende de selve te doen scheyden ; maer van binnen den lijve ghenomen, is seer schadelijck, jae doodelijck, niet alleen den mensch, maer oock het vee ende veel andere beesten.

DIOSCORDIS schrijft, dat de bladers en bloemen vanden *Oleander* een kracht ende eygen schap hebben om de houden, esels en muylen ende veel meer ander viervoetigh ghedierte te dooden : jae oock het teerder vee, als sijn schapen en geyten, die en connen de kracht van dit gewasch geensins wederstaen ; want als sy maer alleen het water drincken, daer de *Oleander* bladeren ingheweyckt sijn, dan sterven sy daer af. *Diosc. in materia. Medica. lib. 4. cap. 80.*

PALLADIUS raedt ons de hollen van de aert-muysen met *Oleander* bloemen oft bladeren te stoppen, waer door sy alle sullen sterven, soo door den reuck als door het selve te eten : hoewel dat den *Oleander* in Brabant soo stercken reuck niet en heeft, als hy in Granaden ende dierghelijcke heete lochten can becomen : want hy groeyt in groote menichte, ghelijck gheheele bosschen, by Alexandretta, ende ontrent den bergh Libanus, daer het waterachtigh is, waer door ontrent die plaetsen de locht seer onghesont, ende door des selfs quaet seer gheinfecteert is.

Den *Oleander* wort binnen Antwerpen bynaer voor alle Barbiers deuren ghestelt, soo om sy schoon loof als bloemen. Sy sijn seer dorstighe oft watergierighe planten, nochtans alswanneer de bloemen in haer opengaen sijn, moeten uyt den reghen ghestelt worden, oft anders sijn de bloemen haestelijck rot ende verslenst.

Van den Mezeri-boom.

HOewel datter veel verscheyde soorten van desen ghewasch sijn, soo nochtans sal ick de andere voor by gaende, de ghemeyne duytsche *Mezeri-boom* alleen bekent maecken. Naem.

Desen wordt met den voornoemden naem by ons alsoo ghenaemt ; ende oock by de sommighe *Peper-boom*, oft *Boeren peper*, in't Hooghduytsch Zeelbast / Kemelsch hals / ende oock Mezerion / in het Enghels, *Douck mezereon.*

Dese wort in vele hoven gheplant, ten opsicht van sijn schoone ende uytnemende soete welrieckende bloemkens, vast teghen het hout staende, de welck vroegh in den winter haer vertoonen, waer naer de bladeren comen, ende in den somer van de bloemen schoon roode coraele besikens volghen, de welcke ieder een uyt den swerten een rondt zadeken in hebben, die als peper op de tonghe brandende sijn, waer mede Gedaente.

uyt

uyt ghenuchte sommighe iemandt bedrieghen, het gene beter ghelaten was.

Een jeder sal sich van het ghebruyck van dit cruydt en vruchten wel mijden, ten waer dat het een medecijn oft wel ervaren Apotecker was, de welcke de selve wel weten te temperen, ende door wetenschap haer cracht oft hinderlijck quaet connen verminderen en verbeteren, Daerom wacht de kinderen van dese bloemen, en noch meer van de besien.

Het is seker, dat dese onse *Mezereon* minder schadelijck is als de andere gheslachten, waer van men oock de eene *Thymelæa*, ende de andere *Chamelæa* noemt, de welcke heet en droogh in den vierden graed sijn, maer onse teghenwoordighe is heet en droogh tot in het uyterste van den derden graedt.

Van den Laureola.

Naem. OM dieswil dat de *Laureola* het naeste maeschap vanden *Mezereon* is, niet teghen-staende de selve weynigh ghemeyn is, behoudelijck dat sy in sommighe hoven, ende besonderlijck in potten voor de Chirugijns deuren veel te sien sijn, soo is't dat dit cruyt met weynighe reghels hier wort aenghewesen.

Dit cruyt wort van sommighe (doch qualijck) *Thymelæa* ghenaemt, maer sijnen rechten naem is soo wel in't Duytsch als in't Latijn *Laureola*, om dieswil dat de bladerkens effen, gladt, dick en ghelijvigh sijn als die vanden *Wilden Laurier*, die men in't Latijn noemt *Laurus cerasus*, om dat den selven swarte kriecken voorts brenght. Int Griecksch wordt *Laureola*, *Daphnoides*, *Eupetalon*, *Chainæ daphne* en *Peplion* ghenaemt, in't Italiaens *Olivella*, in't Engels *Lauriel* oft *Or Lowrije*: maer de besikens worden *Piper montanum*, dat is berch peper ghenaemt.

Gedaente Dese boomkens wasschen selden hoogher als dry voet, maer ghemeynelijck veel minder, sijn seer heesterachtigh met vele houtachtighe sijde tacxkens, de welcke wel van cleyne lanckworpighe bladeren voorsien sijn, doncker groen van coleur, blinckende, gladt ende dick: sy becomen onder aen de tacken, beneden de bladeren (maer niet boven uyt het top) haere bleeck wit groenvervighe bloemkens, waer naer dat de swerte besikens volghen, die ieder een lanckworpigh rondt zaeyken in hebben.

Natuer en kracht.

ARDOYNUS seght, dat de *Laureola* gheweldigh heet en droogh is, hoewel dat sy van de Auteuren tot geenen sekeren graedt gheteldt is. Doch sy doet van natuer seer braken, ende verweckt veel camerganck: ende den genen die van de bladeren twee draghma soude innemen, is doodelijck. *Sanct. Ardoyn. lib. 3. cap. 9.*

Laureola is de maghe hinderlijck, soo wel als het *Mezereon* met sijn medesoorten, ende en onsteeckt niet alleen den mont ende de kele, alstmen knout; maer oock binnen het lichaem ghenomen sijnde, verhit ende quetst de inwendigke leden.

Gheneeſ middelen.

HIer teghen salmen den buyck ende de maghe met olie van Roosen strijcken, ende gerste-water met fijn suycker dickwils te drincken gheven: oock groenen Orega oft drooghen inghenomen, is te samen soo wel goedt voor de ghene die van de *Mezereon*, als van *Laureola* ghegeten hebben.

HET XVII. CAPITTEL.

Vanden Arum, wilde Comcommeren, ende wilden VVijngaert.

Van den Arum oft Calfs-voet.

NIet teghenstaende datter onder dese soorten veel verscheyde ghételdt worden, soo nochtans sal hier alleen van onse ghemeynē spreken, de welcke veel in de grachten ende natte doncker dicht belommerde bosschen te vinden sijn, door de welcke menichmael ongheval en quaet gheschiet is, ende noch daghelijcks ghebeurt. Naēm.

In't Latijn wordt dit *Arum*, in't Grieckſch *Aron*, in de Apoteken *Larus* ende *Barba Aron*, by sommighe *Pes vituli*, dat is in't Nederduytsch, **Calfs-voet** ghenaemt: in't Italiaens *Gigaro*; in't Spaensch, *Yaro*; in't Frans *Pied de veau*; in't Engels *Cochowpijt*, in't Hooghduytsch, **Teutscher ingwer** / ende **Pfaffenpint.**

Gedaente Dit cruyt groeyt veel onder het lisch in de grachten, ende heeft eenige het sy vijf oft ses groote, caele, effene ende blinckende, breede, voor spitse bladeren, schoon aenghenaem bleeck groen, doch sommighe sijn bruynder groen, ende oock ronder bladeren met swerte pleckxkens: tusschen dese bladeren spruydt eenen steel ontrent een spanne hoogh, voorts-brenghende een lanckworpighe scheede, wijdt openstaende, op de maniere als een hasen oor, waer uyt een recht doddeken voortscomt, die in het eerste met een heel vael bleeck dun velleken bedeckt is, naer het welck opengaende vertoont sich een druyfachtigh ghewasch als een Coren-ader: welcke besikens eerst groen sijn, maer rijp sijnde schoon corael root sijn. Binnen dese besien light ieder een cleyn en herdt zadeken, oft somwijl twee. Dit cruydt is soo heet en brandende op de tongh, als den spaenschen peper. Den wortel is als eenen ghebolden aiuyn, met vele veselinghskens. Dese troskens oft roode kriecken gheplucht sijnde, steldt men binnens huys als cieraet voor de schou, alwaer dat het langh in sijn wesen blijft.

Natuer en kracht.

DIt cruydt, ende noch meer den wortel, wordt seer veel in de Apoteken ghebesicht, maer worden naer de const eerst verbetert. GALENUS seght, dat dit cruydt naer de plaetse en climaet daer het wast, dien volghens stercker oft slapper is, doch dat GALENUS hadt in ons Nederlandt gheweest, ende den *Arum* aldaer beproeft hadde, het gene ick selfs ondervonden hebbe, hy sou vry den selven meerder als in den eersten graed verwermende ghesteldt hebben, soo dat ick naer mijn ghevoelen den selven in den derden graed soude stellen: alsoo ick in het iaer 1652. eerst beginnende de kennisse der cruyden te ondersoecken, van desen *Calfs voet* een stuck van een bladt gheknaut hebbende, niet alleen het grousaem bijten der brandende hitte ghevoelende was, maer den mont en tongh soo vol bleynen en puysten quam, dat het ongheloofbaer soude schijnen te sijn. Waer uyt ick dit cruydt by de natuer van de *Africanen bloem* stellen soude.

Behulp-middelen.

EEn ieder heeft sich wel te wachten van dit cruyt in sijn potagie te doen, want het gene soo onstelt alleen door knauwen en uytspou-

wen, wat en soude het dan binnen den lijve ghenut sijnde niet connen ontroeren? Mijne gheneeſ-middel was niet anders als olie van olijven, ende daer naer werm soete melck in den mondt ghehouden. Doch het *sal prunel* dat is sout van salpeter met water ghemenght, ende daer mede ghegorgelt, is seer goet voor de keel en den mondt.

Van de wilde oft Esels Concommers.

TOt noch toe heb ick van gheen ongheval vernomen, dan het can lichtelijck voorvallen, door dien dat dese vruchten niet weynigh in de hoven van Nederlandt te vinden sijn.

Jn ons Nederduytsch worden sy **Wilde Concommers** ghenaemt, ende oock **Esels Concommers** / in't Latijn *Cucumeres silvestres*, en *Cucumeres asinini*; in't Italiens *Cocomero salvatico*, in't Frans, *Concombre sauvage*; in't Griecksch, *Sicys agrios*, ende *Sicyonia*. Noch worden sy van den gemeynen man *Springh-concommerkens* ende *Cruydeken en roert my niet* genaemt, om dat de vruchten als sy rijp sijn, van selfs wegh springhen. Naem.

Belanghende haere ghedaente, is maer weynigh beschrijvens noodigh. Haer loof is niet soo seer langhs de aerde cruypende als onse tamme Concommers, soo dat haer loof een weynigh hoogher van de aerde staet. Haere bladeren sijn seer rouw, hayrigh, stekende ende wolligh, even als de bladers van Buglossa oft Bornagi: oock bleeckvervigh groen, dick en stijf van stoffe. De bloemkens sijn bleeck geil. De vruchten sijn selden grooter als een hinnen ey, wel langher, maer noyt soo dick, seer rou met puggelen en puysten, ende weynigh bruynder van groen als de bladeren. Binnen sijn sy vol sap en zaet, het welck eerst wit is, maer rijp sijnde, seer swert ende hert is, seer ghelijckende aen de appel-keirens. Haer binnen sap is vet en lijmerigh, als gomme. Volcomen rijp sijnde, springhen van selfs van haere stelen, somwijl twee passen wijdt, waer door sy in een iaer den heelen hof maer al te veel voorsien, ende voorts setten. Gedaente

Natuer en hinder.

DE bladeren ende vruchten sijn seer hinderlijck: besonderlijck het sap is in den derden graed heet en droogh.

Als dit sap in des menschen ooghen comt, can den selven blint maecken; het welck in den iare 1667. in mijnen hof bynaer gheschiet is; want

door het ſpelen van dertele jonckheyt, malcanderen toe-ſpruytende met het ſap ende zaet van deſe vruchten, jemandt inde ooghen comende, ſeer ellendigh was, ende met groot perijckel langhen tijt geweeſt is: maer ick hebbe op den ſelven ſtondt met lauw regen water, ende daer naer met een weynigh wijn de ſelve ooghen ghewaſſchen, het welck ick gheloove (niet ghéſchiet en hadde) miſchien blint ſoude geworden hebben.

Behulp.

SOo wanneer jemandt van deſe vruchten binnen den lijve hadde ghenomen, ſal de ſelve ghenees-middelen ghebruycken als by het *Swert Nieſcruydt* te leſen is.

Ghebruyck van de Eſels concommers, ende van het Elaterium.

NIet teghenſtaende dat het ſap der ghenoemde vruchten ſoo hinderlijck is, evenwel wordt van het ſelve een groot medicament ghemaeckt, het welck *Elaterium* ghenaemt is, voor vele qualen ſeer goedt en gheneeſbaer: hoewel dat my wel bekent is, dat het ſelve *Elaterium* by ſommighe Apotekers niet wel en behoorelijck ghemaeckt wordt, alswanneer ſy de heele vruchten nemen, ende de ſelve ſtampen, waer naer ſy het ſap uytperſſen, welck dun en waterachtigh ſap (op het vier uytgedampt ſijnde) voor het goet en onvervalſt oprecht *Elaterium* vercoopen, waer door de Doctoren ſich dickmael bedroghen vinden. Want dit *Elaterium* magh niet anders als uyt het vet, gemachtigh ſap, waer mede de rijpe vruchten vervult ſijn, ghemaeckt worden. Ende om te proeven welck dat het beſte is, ſoo ſalmen het ſelve aen de vlamme van een keerſe houden, ende het gene dat beſte branden ſal, is een teecken dat het van de vette ſtoffe ghemaeckt ende oprecht is.

Dit *Elaterium* is niet gheraden van den onwetenden te ghebruycken, maer door een wel ervaren ordoneerder ende goeden medecijn, alſoo het ſelve ſeer perijckeleus is, beſonderlijck alſmen teghen de kenniſſe van het ghewicht ſoude ſondighen.

VVitten VVilden Wijngaert oft Bryonia alba.

TErwijlen dat dit cruydt aen een ieder bekent is, ende dat alle canten en hegghen met het ſelve beloopen ende beſet ſijn, dunckt my onnoodigh

noodigh van sijne ghedaente hier iet te beschrijven, dan dat het selve van alle de voorgaende cruyden het alderminste schadelijck is, evenwel soo en soude ick niet geiren een handt vol in mijne sop oft moescruyt wenschen, ende noch veel minder in eenigh back cruydt, het gene nochtans door de eerste leerlinghen (hier voormael noch gheseydt) der boeren kinderen lichtelijck can gheschieden.

Dit cruyt is heet en droogh in den tweeden graed. Den wortel is in de Apoteeck veel in het ghebruyck.

Een ander wilden VVijngaert, ghenaemt Tamus.

ALsoo den *Witten wilden Wijngaert* seker hauwkens heeft, waer mede hy sich vast kleeft ende aenvat, soo heeft den *Tamus*, oft *Tanus* geen vast hauwende crollekens, dan hy is houtachtigh van rancken, het gene sich over al omdraeyt, ende vast houdende omslingert: de bladeren sijn oock veel cleynder, ende blinckende, seer verschillende van de voorgaende.

Desen is in het beginsel vanden derden graed heet en droogh: welcken wortel vol lijmerigh sap is, het welck aen de vingers clevende als lijm is: is oock voor vele qualen in het ghebruyck.

Vanden swarten Brionia.

DEsen is den *Witten Brionia* seer ghelijck, behoudelijck dat de bladeren een weynigh bruynder groen sijn; oock dat de besien eerst groen sijnde, niet root, maer swart worden. Oock soo is den wortel van buyten bruynder van schors, ende van binnen geil, als palmen hout: ende den witten is wit. Oock soo is den swarten niet soo krachtigh, maer minder als den witten wilden wijngaert.

Den wortel van desen swarten wilden wijngaert is seer nut om de blauwe gheslaghen, ghevallen, oft ghestooten ooghen te ghenesen.

Sommighe sijn van ghevoelen, dat desen wortel den rechten *Radix china* is, maer sijn seer in haer meyningh bedroghen, ende soodanighe seynde ick tot de beschrijvinghe der cruyden vanden vermaerden DOCTOOR CAROLUS CLUSIUS, den welcken den wortel *China* in twee verscheyde soorten seer claer aenwijst: alwaer den *Swarten Brionia* met gheen van beyde eenigh ghelijcken is heeft.

HET XVIII. CAPITTEL.

Van twee vremde Indiaensche vruchten, als oock van het soete melck.

Ananas.

Ioan. van Linschoten eerste Deel pag. 2.

IN de beschrijvinghe van Oostindien in het eerste Deel door IAN VAN NECK in't jaer 1600. den achtentwintighsten Iulij, wort geseyt, datter in Oostindien seker vruchten sijn, die sy aldaer *Ananas* noemen, hebbende de ghedaente van eenen grooten pijn-appel, sijnde seer goet en soet van smaeck: als dese rijp ende volwasschen sijn, worden sonder eenighe sorghe veel ghegeten, maer niet rijp sijnde, sijn de selve schadelijck, jae doodelijck vergif.

Noch is my van een seer treffelijck ende wijt befaemde Doctoor in de medecijnen voor de waerheyt verclaert, dat dese *Ananas* wortelen een wonderlijcke behulp ende gheneeſ-middel is teghen het graveel ende steen sieckte.

Vande Aguacolla.

In't 3. boeck van Peru.

ARNOLDUS MONTANUS inde beschrijvinghe van America verhaelt, datter ontrent Peru seker cruyt oft plante is, de welcke seker noten voorts brenght, die sy van selfs ter aerden laet vallen: ende soo wanneer dese vruchten oft noten rouw ghegeten worden, een haeste doot veroorsaecken; maer ghekoockt oft ghesoden sijnde, gheven de selve goet voeytsel aen den mensch, sonder de minste vreese oft ongeval.

Op hoedanighe maniere dat het soete melck schadelijck, jae doodelijck sijn can.

Aeti. serm. 4. cap. 75. Diosc. lib. 6. cap. 31. Gasp. Brau. consult 6. G. 2.

HEt betuyghen der oude ende jonghe Medecijnen, als te weten AETIUS, DIOSCORIDES, CASPER BRAVO, ende menighte andere, segghen: *Lac coagulatum, vel in grumos coactum* dat is, ghestolde oft geklonterde soete melck, is doodelijck fenijn. Hoe wel dat dit seer duyster ende vremt gheseydt is.

MARCUS

MARCUS VIRGILIUS heeft ons dit duyster segghen verclaert, als hy seydt: De soete melck is uyt haer eyghen selven gheen fenijn, want sy dient den mensch tot een *Antidotum*, dat is behulp ende gheneeſ-middel tot veelderley fenijn, Maer den selven VIRGILIUS seght: Soete melck ghegeten oft gedroncken, ende daer op soodanigen dranck oft spijse genut, waer door de melck in de maghe vanden mensch schift, klontert, stoldt, oft scheydt tot eenighe matten, oft dicke caes-achtighe stoffe, wordt als dan aenden mensch fenijn en doodelijck: welck naer beschreven exempel de onvervalschste waerheyt aenwijst. *Marc. Virg. in Disc. lib. 6. cap. 31.*

My is seer wel bekent seker meurouwe binnen deser stadt Antwerpen, de welcke in het jaer 1671. inden wermen somer tijdt veel rouw soete melck had ghegeten, waer naer sy in den hof veel ael-besien begost te snoepen: door welcke rouwe soete vochtigheyt dese stollinghe oft scheedinghe haer overcomen is, met soodanighe benautheydt tot stervens noodt: dogh is door hulpe van een seer wijs ervaren Doctoor, met de middel van braken, vele klonten en brocken, als versijnden kaes, quyt wordende, voor een deel ontlast, ende voorder door medecijnen ghenesen.

'T is seker en ghewis dat teghen veel fenijn
Het braken noodigh is door goede medecijn.

Nochtans salmen met wijsen raet en goede kennisse in soodanighe onghevallen sijn ghesontheydt ende leven soecken: want ghelijck jeder quaet ende sieckte sijne eyghen behulp middelen heeft; soo isser oock menigh fenijn, het gheene sijne seker manier van regeringhe versoeckt, ende besondere gheneeſ-middelen eyghen behoeft. Als ons by exempel GALENUS betuyght, dat sommighe fenijnen alleenelijck maer aen eenigh deel oft lidt des lichaems schadelijck sijn, door een besonder ende merckelijck verschil maeckende eyghen schap, ende oock verscheydentheyt oft ghemeynschap; de welcke vande ghesteltenis van het stof daer sy van ghemaeckt sijn, voorts is comende. Het welck hy betoont met de spaensche vlieghen ende den *Zee-haes*: want de spaensche vlieghen, anders ghenoemt *Cantarides*, soo wanneer sy in't lichaem inghenomen sijn, laeten sy alle de andere deelen, daer sy voor by ende door gaen, heel onbeschadicht ende vry; want sy sijn alleen de blase hinderlijck, die sy ophalen ende seer quetsen. Den *Zee-haes* is de longer oft loose alleen meest schadelijck, hoe wel hy andere saechte ende onstercke deelen voor by gaet eer hy tot de longer comen can, sonder de selve te hinderen. *Gale. lib. 1.*

Dus is mijn segghen, soo wanner den onbekenden gheneeſ-meester (de

de spaensche vlieghen tot de blase ghecomen sijnde) den siecken door brakende middelen soude willen ghenesen, soude sich seer bedrooghen vinden. Waerom dat het seer noodigh is (in soodanigh ongheval, als men van eenigh fenijn, het sy cruyt oft andersins ghehindert oft besmet is) seer ervaren raet der Doctoren te betrachten, ende niet al te lichtverdigh een jeders raedt ghebruycken sal.

Noodighe bemerckinghe.

HEt is seker, dat oock de voorverhaelde ende beschreven quaede cruyden jeder in't besonder goede ghenees-baere eyghendommen besitten; maer de reden dat ick haer goet ende behulp achter haere beschrijvinghe niet ghestelt en hebbe, is om dieswil, dat sy vanden onwetenden niet altijt seker wel souden in het ghebruyck ghesteldt worden; soo dat sy somwijl de selve tot goet ghebruyckende, met quaet effect ende misval souden te voorschijn comen: want om perijckeleuse remedien te ghebruycken, is meerder kennis van noode als tot de niet alterende, ende niet dangereuse: want het is wel te bemercken, dat den seer gheleerden ende ervaren Heere MICHAEL BOUDEWYNS (Medecijn deser stadt Antwerpen &c.) seght in sijnen boeck, ghenaemt *Ventilabrum medico Theologicum*, dat het aen de medecijnen niet gheorlooft en is, (oft het soude seer lichtvaerdigh ghedaen sijn) soodanighe dangereuse ghenees-middelen te ghebruycken, als te weten *Opium*, *Camphort*, *Mandragora*, *Nacht schaey*, *Swart heul-zaet*, *Bilsen cruyt*, ende dierghelijcke, de welcke uyt haer eyghen natuer alleen hinderlijck sijn aen de zenuen om de naturelijcke wermte te niet te doen, veroorsaeckende slapende sieckte, lammigheyt, gheraeckheyt, treckinghe der zenuen, ende meer andere doodelijcke qualen: waer uyt wel te besluyten is, dat soodanighe hinderlijcke cruyden oft zaden niet als met goede kennisse ende andere behulp menghelingh (waer door des selfs quaet vermindert oft verbetert wort) door ervaren medecijnen te ghebruycken sijn. soo datmen besluyten mach, dat het ghene niet gheraden is aenden bekenden, veel minder, jae gans niet gheorloft is aenden onwetenden. Daerom sal een jeder altijdt den besten ghegrondeerden kender in alle onghevallen trachten te becomen, ende des selfs raet volghen: ende sich selven door lichtvaerdigh oordeel sonder kennisse niet in perijckel stellen.

Mich Baudewyns par. 1. Quæst. 31. pag. 203.

HET

Het XIX. Capittel.

Hoe dat de alderbeste cruyden en vruchten door padden ende ander quaet ghedierte doodelijck ende vergiftigh konnen worden: waerom datmen alle cruyden en vruchten schoon sal wasschen.

TOt groote gherustheyt ende voorsekeringh van des menschen leven, soo salmen alle cruyden en vruchten(eer men de selve tot behoef oft noodtruft sal ghebruycken) eerst schoon wasschen, aenghesien de padden, adders, artissen, slanghen, ende andere fenijnighe ghedierte, oock de alderbeste cruyden,ende aenghename vruchten,door haer verghif souden konnen geinfecteert ende doodelijck ghemaeckt hebben: waer door de selve goede cruyden en vruchten souden blaem behaelen van quaet, schadelijck ende doodelijck te sijn, dat sy nochtans uyt haer eyghen natuer niet en sijn: want voor eersten,by exempel, het alghemeyn cruydt, ghenaemt *Salie* oft *Savie*, sonder opspraeck,sorghe oft teghen segghen voor een seer goet, ghesont, jae mediciael cruyt is bekent ende wordt ghebruyckt: even wel is het geschiet, dat het selve, ende meer andere, door de padden doodelijck en verghiftight gevonden is: tot welcken eynde dat hier eenighe exempelen ten toon staen.

Ick bevinde inde wercken van Ambrosius Pare, de welck opper chirurgijn is gheweest van vier Coninghen van Vranckrijck, die is segghende: Al ist saecke, dat de padden gheen tanden en hebben, niet teghenstaende en laeten sy even wel niet met haer scherpe berbers te vergiften de ghene die sy comen te bijten: boven dien soo schieten sy haer fenijn door haer urine oft pisse, oock door haer seever, oft door haer uytspouwen op de cruyden, daer sy over cruypen, ende besonderlijck over de aerdtbesien, die sy seer geiren eten. Onghéval gheschiet door de Savie. *Amb. paré. aen sijn* 21. *boeck. cap.* 31.

Pare vertelt, datter ontrent *Thoulouse* twee coop-lieden waeren, de welcke voor de maeltijt inden hof eenige Savie-bladeren gheplucht hadden, die sijn sonder wasschen in hunnen wijn leyden. Dit gheschiet zijnde, ende eer haer noen-mael voleyndt was, soo verloren sy beyde haer ghesicht, ghevoelende eerst een draeyinghe des hoofs,soo dat haer docht dat het huys het onderste opwaerts wierde ghekeert: daeren boven wierden overvallen met een swijmenisse, hebbende een swarte tongh, swarte

lippen, sprekende seer binnen monts: haer ghesicht was schrickelijck: het kout sweet brack haer uyt: sy wierden seer brakende, ende oock seer swillende, ende kort daer naer sijn alle beyde ghestorven. Den weert vanden huyse wierde ghevanghen, ende beticht dat hy dese persoonen door vergift om ghebrecht hadde, hoe wel onnosel sijnde, segghende, naer langh ondersoeck, dat hy vande selve spijsen hadde ghegeten van dese coop-lieden, behalven dat hy in sijnen wijn gheene savie gheleyt hadde. Het welck bemerckt sijnde, ende door medecijnen neirstich ondersocht, is door ordre vande Rechters de plaets inden selven hof, daer de savie groyden, wel ondersocht: waer onder dat sy eenen heelen padden nest hebben ghevonden, die haer in een hol waeren onthoudende: ende tot naerder ondersoeck ghecomen sijnde, is bevonden dat dese savie door de de padden verghiftigh was, waer door den weert met sijn huysghesin wierde ontslaghen ende onschuldight.

Guilielmus Rondeletius verhaelt in sijne Historie der visschen, dat hy een vrouwe ghesien heeft, die ghestorven is om dat sy eenigh cruydt ghegeten hadde, daer op een padde gheaesemt en ghepist hadde.

Noch is den ghemeynen reghel, datmen geen krakebesien plucken sal, voor al eer dat de sonne een oft twee uren opghestaen is, waer door men seght dat het fenijn door die soete locht afgenomen is: aenghesien de selve besien in de bosschen wasschen, alwaer veel adders, padden ende artissen, onder het loof verschuylende, haer vergif veel uyt schieten: waer uyt menigh ongheval ontstaen is.

Behulp tot het fenijn der padden.

Het sap van het cruydt *Betoni*, oft van *Weeghbree*, oft het sap van *Byvoet* ingegeven, is seer goet. Plinius seght dat het herte ende milte vande padden haer eyghen fenijn wederstaet.

Het XX. Capittel.

Oft de voghels, en andere beesten, de welcke fenijnighe cruyden, oft andere fenijnighe beesten eten, sonder perijckel souden moghen ghegeten worden.

Achter sommighe quaede cruyden heb ick aenghewesen hoe dat verscheyde beesten en voghels, als geyten, herten, reyghers, spreeu-

wen, ende meer andere, quaede fenijnighe ende (voor den mensch)doo- delijcke cruyden eten, waer van dat sommighe volghels oock vet wor- den. Ende AMBROSIUS PARE seght, dat de eynden, oeyvaers, rey- ghers, callecoensche haenen, en andere, eten seer veel padden, adders, slanghen, aspijcken, het ghene oock een ander soort van slanghkens is, schorpioenen, coppespinnen, ende meer ander fenijni- ghe ghedierte. Welcke fenijn eters ick niet geiren soude eten: hoe wel dat ons alles niet bekent en is wat dat andere voghels, als patrijsen, duy- ven, fesanten, berch-hanen, ende dierghelijcke voghels eten, de welcke nochtans gheen reden geven van vrees oft achterdocht, te meer alsoo ons tot noch toe geen ongeval der selver can aenghewesen worden. *Amb. par. aen het 21. boeck, cap. 4.*

Nu is de vraghe, oft de doodelijcke cruyt etende beesten sonder hin- vanden mensch souden moghen ghegeten worden. Waer op dat MAT- THIOLUS seydt, dat al de nieuwe schrijvers, die vande fenijnen gheschre- ven hebben, van meyningh sijn, dat men door het eten van alsulcken ghevoghelte gheen hinder crijghen en can: maer datse in teghendeel on- se lichamen niet minder en voeden als eenigh ander ghedierte, het gene by geen fenijnigh gediert en leeft. Volgens welcke reden en gevoelen waerschijnelijck ende claer is, dat dusdanigh fenijn verteert, ende inde substantie des ghediert, dat de fenijnighe beesten oft cruyden eet, ver- andert wort: ende is van ghevoelen, dat daer uyt niet en volght, dat het vleesch, dat uyt alsulcken fenijnigh voeytsel voorts comt, ende van- den mensch ghenoten wordt, de selve even wel gheen hinder by en brenght. *Matthi. lib. 6. cap. 35. &c. 39.*

DIOSCORIDES ende GALENUS stemmen te samen hier over een groot exempel, segghende, dat de melck (het welck niet anders is als bloet dat twee-mael ghekockt is) uyt de beesten ghetrocken sijnde, die da- ghelijcks inde *Schammonie*, nies cruyt, oft spriegh-cruyt weyden ende eten, worderlijck seer is purgerende, als men daer van comt te drincken. *Dios. lib. 2. cap. 75. Galen. lib. 3. de alim. facult.*

Dit comt seer wel over een met ons hedens daeghs ondervindin- ghe, alswanneer datmen de Geyten, Eselinnen, oft oock koyen, wiens melck besonderlijck tot hulp der weecke, teere ende siecke men- schen bewaert ende ghebruyckt wordt, dese met besondere goede cruy- den (naer den regel der Doctoren) ghevoeydt worden, op dat het selve melck dies te behulpsamer voor den siecken wesen soude.

Noch soo sietmen, als de Doctoren eenigh suyghende kint purgerèn willen, soo geven sy laxerende dingen aen de voester in, om alsoo haer soch ende melck purgerende te maecken.

Hier van sijn menighvuldighe vremde redenen te gheven, soo wan-

Ioan. Bap. Helmont in sijnen dage-raet. 11. pael pag. 125.

neer men PARACELSUS wilt ghelooven, ende beneffens hem het segghen van HELMONT, waer van den eenen seght, dat oock den *Tartarum* in het mist van de beesten, volghens de cruyden die sy ghegheten hebben, te vinden is. Doch met sulcken wijdt ghehaelde onsekerheydt sal ick den Leser niet vermoeyen: want soodanige reden souden by duysende menschen als Grieckisch te verstaen sijn.

Evenwel soo is mijn ghevoelen, beneffens meer andere, dat men van soodanighe beesten oft fenijn etende vogels niet sal eten, ten waer eenen langhen tijdt daer naer, als wanneer sy het fenijn verteirt hebben, ende door de naturelijcke wermte der voornoemde ghedierte in een ander qualiteyt verandert waer.

Hier is te bemercken, hoe den ouden PRINS VAN SALEMAER tot Napels door ordonnantie der Doctoren menichte jaeren weynigh anders ghegeten heeft als kieckens en capoenen, de welcke met ghekapt vipers vleesch ghevoyt wierden, het selve hem soo grooten cracht en voytsel gevende, datmen dit heeft toegeschreven de reden van sijnen hooghen ouderdom. Hoe wel dat te weten is, datmen de vipers haer fenijn can af iaeghen; oft, als sommighe segghen, levendigh afgheeffelen, als wanneer sy voor palinck ghegeten worden, het welck een seer krachtigh eten is: alsoo my van sommighe persoonen verhaelt is, aen de welcke de selve binnen Roomen (onwetende) voor palinck te eten gegeven waeren ende des snachts tot soodanigh onmatigh sweeten quaemen, al oft sy de krachtighste sweet dranck der wereldt ingenomen hadden, het welck haer even wel in het minste niet ghehindert heeft, &c.

Om dan niet verder buyten mijne materie te schrijven, soo ist behoorlijck dat ick staecke, hopende dat den goet willighen reden-rijcken mensch met dese mijne beschrijvinghe sich sal bevredighen, ende de noytvoldane sullen even wel voor soo veel als die werck nu beschreven is, gelieven in danck aen te nemen, tot dat ick meerder weten sal.

EYNDE.

TAFEL
VAN HET EERSTE DEEL

Hier worden aenghewesen de goede eetbare ende de twijfelachtighe Campernoelien, het schoon maecken en koken der selver : haer ghebruyck, kracht ende natuer, &c.

Het eerste Cijfer wijst ons het bladt oft pagi : het tweede cijfer beteeckent de hoe veelste soort van Fungi, welck ghetal op den cant vvort vervolghens aenghevvesen.

A

ABeele Fungi. Haer beschrijvinge. folio 50.56. 19.28
Abeele Fungi. Haer schoon-maecken en oplegghen. 141
Agaricus Fungi niet bitter, maer goet om te eten. 113. 90
Albanooysen hoet. 111. 88
Ammonitæ. Oorspronck van dien naem. 5
Andijvi Fungi is twijfelachtigh. 124. 6
Antwerpsche duym-maet waer mede alle dese fungi bedeelt ende gemeten sijn, staet op de eerste plaet. 28
Aranie Fungi is twijfelachtigh. 119. 1

B

BAcken der Fungi inde panne. 148
Beggijnen hoet den kleynen. 30. 4
Bereyden der goede Fungi 135
Beschrijvinghe der goede eet-baere Campernoelien. 26
Bie korf. 93. 69
Bisette. 111 88
Bitter Fungi oft heete Fungi. 81. ---52
Bleeck geile Fungi. 63. 32
Bleeck geile Fungi, onder wit. 89. ---61
Bleecke marmore Fungi. 82. 56
Boleti. Haer verclaringhe, met het groot dolen ende verschil der oude schrijvers 35
Boleti verscheyde soorten daer voor aenghewesen. 29. 54. 55. 65. 81. 84. 130.
Boleti de oprechte. 38.
Boleti oorspronck van dien naem. 39.

Boom-fungi om te lichten, is twijfelachtigh. 126. 131. 17
Boom hasen-oor, twijfelachtigh. 130. 15
Bonte Fungi. 69. 38
Bosch Campernoelien. 44
Braden der Fungi: op twee manieren. 147. 148
Broot-brij maecken van Fungi. 56
Bruyn witte broot Fungi. 53. 22
Buke Fungi. 48

C

Cabrit Fungi. 63. 32
Caes Fungi van Campenhout. 100. 79
Campernoelie: oorspronck van dien naem. 4
Carmosijne Fungi. 71. 41
Casket Fungi. 91. 64
Castaniachtighe Boleti, wijfelachtigh. 130. 16
Castani Fungi met den ingheslaghen randt 104. 81
Claudius den Keyser door Fungi omghebracht. 38
Claver bladt ghevlamt. 108. 86
Cnop-fungi. 91. 65
Columbette. 111. 88
Comcommer Fungi. 116. 97
Coninck der groote Fungi. 79.-49
Corael tack. 96. 75
Crawagie ghenesen. 109

D

Dat de eene soort van Fungi beter van natuer is als de andere. 157
Dat de Fungi meer als eenen dagh groyen ende goet sijn om te eten. 17
Denne Fungi twee soorten. 73. 43
Dick steel. 40. 8
Doovigheydt ghenesen. 109
Drooghen der Fungi van verscheyde soorten. 137
Drooghe Fungi hoe langh die goet blijven. 138
Druck fout inde wercken van IOAN. BAUHINUS. 75
Dun steel. 39. 7
Duyvelsch broot: oorspronck van dien naem. 3

E

Essen-boom Fungi. 107. 85
Essen boom: sijn kracht, ende natuer. 109
Eycke caerde Fungi. 80. 51
Eycke Fungi. 52. 22
Eyer Fungi. 64. 33
Eyer koecken onghesont. 159
Eyers sijn van natuer niet galachtigh. 162

F

Fernesche Fungi. 55
Flerecijn ghenesen door Fungi. 165

Fricadellen maecken van fungi. 150
Fungi beschreven sonder de figuren. 111
Fungus beteeckent spijse der Goden. 3
Fungi alle ende gheheel in water doen veranderen. 165
Fungi Columbetres genaemt. 115. ---94
Fungi dertigh pondt swaer. 113. ---90
Fungi ghegeten over twee duysent jaer. 25
Fungi goet voor de galsuchte, ende niet gal-achtigh. 161. 162
Fungi goet voor 't flerecijn. 165
Fungi goet voor de ossen en ander beesten. 124
Fungi herdt om verteiren. 159
Fungi honder pondt swaer. 116. 97
Fungi, de eene soort beter van natuer als de andere. 33
Fungi in oude tijden sijn by de Apotekers te coop gheweest. 72
Fungi sijn licht om verteiren. 158
Fungi in steenen verandert. 39
Fungi met schubben oft schelpen, als sommighe vis. 114
Fungi rouw ghegeten als meloenen. 115
Fungi rouw aende siecken ghegeven. 158
Fungi soo groot dat een alleen eenen heelen waghen vervult. 114
Fungi souten is over-hondert jaer in't ghebruyck. 142
Fungi sijn over twee duysent jaer in't ghebruyckt gheweest. 25
Fungi sijn smaeckelijck uyt haer eyghen selven. 151
Fungi en Tubera comen voorts door blixem en donder. 9. 132
Fungi in triomph ghedragen. 115
Fungi tot vonck-hout bereyden. 102.
Fungi veel te samen. 99. 103
Fungi willen niet verplant wesen. 8. 55

G

GEile hasen oor. 60. 31
Geil sucht ghenesen. 110
Geyten baert. 96. 97. 98. 75. 77. 78.
Geyten Fungi. 63. 32
Geyten voet. 187. 58
Ghebolde Fungi, oft ghebolde witte en bruyne. 70. 40
Ghebruyck der ghemeyne Eycke-fungi. 58
Ghedrooghde Fungi hoe langh sy goet blijven. 138
Ghecroonde Fungi. 77. 46
Ghekronckelde Fungi is een twijlachtighe. 124. 6
Ghekronckelde bosch Campernoelie. 60. 31

Gelt borſeken is twijfelachtigh. 121. 4
Ghemarmerde Fungi.77. 46
Ghemeyne Campernoelien. 44. 52. 12. 22.
Ghenopte corael tack.96. 75
Ghenopte Fungi. 71. 41
Gherimpelde bultachtighe Fungi. 93. 70
Ghespickelde Fungi. 69. 38
Ghesoute Fungi hoe langh ſy goet blijven. 143
Ghesoute Fungi can men oock aladobi maecken. 144
Ggetackte Fungi.96. 75
Ghevlamt claverbladt. 108. 87
Ghevlamde zee-ſchelp. 108. 86
Grijſe Fungi. 84. 55
Goede eet-bare fungi. 26
Goede fungi op meſt hoopen gewaſſchen. 61
Goede plaetſen om fungi te plucken. 18
Goede teeckenen der fungi. 133
Goude fungi. 60. 31
Goutachtige Lariken fungi. 113. 90
Graveel ghenesen. 110
Groene Fungi.67.
Groene cruyt koecken niet ghesont. 159
Groene inghetrocken navel fungi. 68. 37
Groote bruyn rooye fungi.52.--22
Groote geile fungi. 64. 33
Grooten geyten baert.98. 78
Groote gevlamde leli fungi.107. 85
Groote groene fungi. 67. 36
Groote melck fungi. 42
Groote roode peperachtighe buke fungi. 83. 54
Groote ſlacken fungi. 63. 32
Groote ſaffraen fungi. 59. 30
Grooten vlacken hoet.74. 45
Groote witte ſonder melck. 88. 60
Groote witachtighe met bruyne vlecken.82. 53

H

Haeskens fungi, een twijfelachtighe. 124. 6
Half fungi. 84. 55
Handt fungi. 115. 95
Handt-ſchoen fungi oft handt fungi. 96. 75
Haſen mondt. 47. 16
Haſen oor. 59. 29
Hemel fungi. 91. 64
Hemelſch manna, Fungi alſoo genaemt. 62
Heeren fungi. 64. 33
Herdis fungi. 71. 41
Het een gheſlacht van goede fungi is beter van natuer als de andere. 33
Hoe langh de fungi in het ſout goet blijven. 143

Hoe

Hoe veel Fungi datmen magh eten. 153
Hoedanigh gheslacht van ghewas dat de Fungi sijn. 7
Honigh raet. 92. 67
Hooft caes. 94. 74
Hooghe spits opgaende fungi .90. ..63

I

IN Italien ende elders eten sy de blauwe, platte, oft sachte Fungi, oock die ghesteken sijn, sonder eenighe vreese. 137
S. Ioris fungi. 31. 6
Iouffrouwen fungi. 67. 36
Iouffers waeyer. 70. 39
Italiaenschen mostaert. 151
Iudas oor. 60. 31

K

KEn-teeckenen van goede oft quaede fungi. 133
Kennis van het quaet der ghemeyne fungi. 54. 56. 134
Kersen en kriecken haer natuer en ghebruyck. 123
Keyserlijcke fungi. 64 82. 33. 52
Kleynen geyten-baert. 97. 77
Kleyn grauw ghebolde fungi. 56 25
Kleyn grijse fungi. 66. 34
Kleyn ronde witte fungi is twijfelachtigh. 128. 12
Kleyn slacke fungi. 57. 26
Knop fungi. 91. 65
Koken der fungi op verscheyde manieren. 145
Kracht en behulp vande fungi. 124
Krieckeboom fungi is een twijfelachtighe. 122. 5

L

LIcht-hout. 132
Loock: sijn natuer cracht en quaedt. 156.
Loot-verwighe ghescheurde fungi. 87. 58

M

MAniere om de fungi te doen voorts-comen. 14.
Maskerade potagie van fungi. 149.
Masker fuugi. 90. 63
Maete der fungi van de oude schrijvers afghemeten en beschreven. 6.
Meil van fungi ghemaeckt om mede te koken. 55.
Melckachtige Wey-fungi. 112. 89
Melck-druypende navel fungi. 116. 96
Melck-fungi sijn beter van natuer als andere. 84.
Meloenen: haer natuer, ende oorspronck van dien naem. 160.
Menschen die de eerste fungi hebben ghegheten. 24.

Mergh der aerden. 62.
Mergh der fungi wat het is. 23.
Moer besie fungi. 92. 66
Mom-aensicht. 90. 63
Monster der fungi, door de welcke met een vrucht alleen een heele familie can versadight worden. 113 92
Mostaert van Italien om fungi mede te eten. 151

N

NAtuer en kracht der goede 156. 161
Natuer en kracht der wey fungi. 33.
Navel fungi van verscheyde soorten. 103. 80

O

OLme fungi. 103. 80
Onbekenden boom buyten Mechelen. 76.
Opleggen der fungi op verscheyde manieren in het sout, asijn en olie. 139. 143. 144
Oranie fungi met den langhen steel is een twijfelachtighe. 118. 1.
Oorachtighe witte okernoten fungi. 113. 91
Oorsaecke van het bederven der ghesoute fungi. 141.
Oorsaecke ende waer uyt de eene soort soo vremt van ghedaente voorts comt als de andere. 13
Oorspronck vanden naem fiungus. 3
Oorspronck van het voorts comen der fungi. 9

P

PAlinck: sijn natuer en ongehesontheydt. 159
Palmen houte fungi. 66. 35
Panne-koecken van fungi maecken. 150
Parasol. 49. 18
Peperachtighe fungi. 81. 52
Plaetsen alwaer noyt fungi te plucken noch bekent sijn. 22.
Plaetsen waer altijt fungi groyen. 22.
Platten spanen hoet. 111. 88
Platte tweelinck fungi. 79. 50
Plucken der fungi. 133.
Plues, waer mede sommighe fungi bewasschen sijn, wat ende hoedanigh dat het is. 23.
Poolsche muts. 46. 15
Populier boom. 75.
Populier fungi. 103. 80
Potaerde navel fungi. 89. 61
Potagie maecken van Campernoelien. 150.
Pruym fungi. 90. 63
Purpere bedauwde buyck fungi. 73. 42.

Qua-

Q

Quaede plaetsen alwaer geene fungi mogen gepluckt worden. 18.

Quaede ken-teeckenen der Campernoelien. 133.

R

Regel en maete in het ghebruyck ende eten der goede Campernoelien. 153

Reessel fungi. 103 80
Ronden honigh-graet. 92. 66
Ronde moerbesie. 92. 67
Ronde tafel. 78. 47
Roode bonte fungi. 71. 41
Roode ghehayrde fungi. 74. 44
Roode ghepeperde fungi. 82. 54
Roode gheploeyde fungi. 48. 17
Roode groote wolle navel fungi. 74. 44
Roode pradelli. 112. 89
Roode wolle fungi. 71. 74 41. 44
Rosse fungi. 66. 35
Rosse fungi sonder steel 105. 82
Rouwe fungi. 90. 62
Rouwe persen doodelijck. 21.
Ruyighe eycke fungi. 85. 57

S

Saffraen fungi. 59. 30
Saffraen, sijn cracht en hinder. 155.
Salm: sijn natuer en onghesontheydt. 159
Scherptackighe Corael fungi. 97 --- 76
Schiet-pijl. 53. 23
Schoone fungi. 64. 33
Schoonmaecken der goede Campernoelien. 135. 136. 137.
Schijn-quaede fungi. 85. 57
Selder oft selri, sijn natuer. 163.
Slecken stamper. 45. 13
Slibberachtige bruyne fungi. 79 --- 50
Son beschutsel. 49. 18
Souten der fungi. 139.
Spheerachtighe vergulde fungi. 94. 72
Spits opgaende fungi. 91. 63
Stekende fungi. 90. 62
Steenen de gene in vier daghen op alle tijden des jaers goede fungi voortsbrenghen 15. 16.
Stoven der fungi. 147.
Swammen. 131.
Swerte fungi. 89. 61
Swerte herdts fungi. 71. 41
Swerten honigh-graet. 94. 71
Swesers van de fungi maecken. 148.

T

Taerten van fungi maecken. 149.
Tweelingh fungi. 79. 50
Twee vremde ghestoofde schotels. 148.

Twijfelachtighe fungi van verscheyde soorten, de welcke noch voor goet aenghewesen, noch voor quaede verworpen worden. 118.
Twijfelachtighe fungi van CLUSIUS sonder naem. 126. 8

V

VElle tronie. 90. 63
Verbode plaetsen al-waer men geene fungi plucken sal. 18.
Verclaringhen van alle de vremde namen der fungi. 3. 4. 5.
Verckens fungi. 80. 51
Versche fungi op den tijt van een ure bequaem maecken in alodobi. 145.
Verstopte lever-sieckte ghenesen. 110.
Verwe trecken uyt cruyden en bloemen. 120.
Vierighe fungi is een twijfelachtighe. 131. 17
Vierighe tonge fungi. 106. 84
Vingher fungi. 96. 116. 75. 95
Vlammighe fungi 105.
Vlammige Malchus-oor. 105. 82
Voghels nesten gekoockt als fungi. 151.
Vonck-houts ghebruyck in Turckijen. 132.
Vonck-hout maecken van fungi. 102. 126
Voytsel der goede fungi, hoedanigh het is. 156.
Vremde naemen der fungi van verscheyde natien. 1.
Vyt-ghespreyden joffers waeyer. 70. 39
Vyt-ghespreyden ghevlamden waeyer. 106. 83

W

WAerom de quaede fungi onder de quaede boomen voorts comen. 13
Waeyer der Iouffers. 70 39
Water-sucht ghenesen. 109
Welrieckende witte coninghlijcke fungi. 79. 49
Wey-campernoelien half wasch gheplukt sijnde, worden grooter buyten de aerde. 33
Wey-campernoelien. 28
Weycken der ghesoute en ghedrooghde fungi. 138 142
Witte eghel fungi is een twijfelachtighe. 127. 9
Witte fungi. 53. 23
Witte fungi met den groenen blauwen ghemenghden steel. 53 --- 23
Witte ghecamde oft getande fungi is een twijfelachtighe. 128. --- 11
Witte hasen oor is een twijfelachtighe. 119. 2
Witte lichtende fungi is een twijfelach-

felachtighe. 129. 14
Witte Parasol. 49. 18
Witte navel-fungi. 103. 80

Z

Zaet der fnngi. 14. 15
Zeeme-leire-fungi. 60. 31
Zieden der fungi op verscheyde manieren. 145.

TAFEL
VAN HET TWEEDE DEEL.

Dese vervolght op de selve maniere als de voorgaende, behoudelijck dat dese de quaede doodelijcke Fungi is behelsende, alwaer oock eenighe weynighe goede onder te vinden sijn.

A

AFricaen fungi, de geile schadelijcke. 207. 52
Agaricus is een fungi. 246. 117
Agaricus: sijn kennisse, tijt van te vergaderen, natuer en gebruyck. 247. 248. 249
Aldergrootste blader fungi van Etten. 233. 97
Andijvi fungi van LOBEL qualijck beschreven. 244.
Aschverwige breede ronde quade fungi. 195. 34
Aschverwige getande fungi. 197. ---35
Aschverwighe onghelijcke fungi met witte randen. 201. 42
Aschverwigh tweelingh. 297. 36

B

BAlachtighe cleyne Wolfs-vest 274. 137
Bedrieghelijcke fungi. 219. 71
Bedrieghelijcke Boleti. 180. 14
Berke-fungi, de witte schadelijcke, ghevlechte. 177. 8
Beschrijvinghe der quaede fungi. 167.
Beslijckte oft besmoddderde fungi. 227. 88
Bessem-fungi. 218. 70
Blauwe fungi. 227. 86
Bleecke geile bundel fungi. 237. ---104
Bloem-tuyl, oft Boké. 269. 130
Bloet roode blader-fungi. 232. ---96
Bloet stulpen. 197. 272.
Bloeyende Wolfs-vest. 274. 137

Bokeleerwijse fungi. 226.
Boleti: de quaede, met haer onderscheydt vande goede. 179.
Boom-fungi van verscheyde soorten. 239
Brabantschen sonnen-hoet. 203 - 47
Bruyn bundel fungi. 236. 101
Bruyn grauwe buyl fungi. 223. --77
Bruyne moeder fungi. 212. 60
Bruyn roode besmodderde Fungi. 177 7
Bruyn roode bundel-fungi. 237. --103
Bundel-fungi. 231. 235
Bundel sots cappen. 239. 108

C

CArmosijne cleyne zee-schelp. 242. 112
Cassiné. 203. 47
Cleyn doodelijcke ghebolde fungi. 192. 30
Cleyn purpere quaede fungi. 217. --68
Coppel fungi veel te samen groyende. 231. 235
Coraels wijse ghetraelide fungi. 283. 144
Corten quaeden dick-steel. 191. --29

D

DOel-schijf oft doel-wit. 173. --3
Doodelijcke verckens fungi. 195. --34
Doodelijcken vlieghen honigh. 214. 63
Dorne fungi veel te samen. 233. --237. 98. 103
Druck fout van JOAN. BAUHINUS. 217.
Dunnen meulen-steen. 225. 83
Duyvels broot. 181. 184
Duyvels dreck. 193. 32
Duyvelsch eyeren. 276.
Duyven fungi. 205. 49

E

EYerachtighe fungi. 286. 149
Eyerachtighe solfer-fungi. 224. 80

F

FEnijnigen drinck kroes. 229. --90
Fermilioene vlieghen fungi. 215. --64
Flerecijn fungi. 282
Flerecijn ghenesen. 250. 263. 279. 282
Fraes fungi. 259. 124
Fungi bynaer wit, onder steeckende als eenen eghel. 285. 146
Fungi goet voor de beesten, maer quaet voor de menschen. 210
Fungi in triomph aen de afgoden opgheoffert. 276
Fungi voorts ghecomen uyt een coverture eender boeck met

seer

ſeer vrêmde ghedaente, die geſien ſijn door een vergroot buyſe. 288
Fungi voorts ghecomen uyt eenen ſlanghen neſt. 190
Fungi voorts ghecomen uyt rot hout, ſchimmel en meſt-hoopen. 224
Fungi voorts ghecomen door het uytghiten van fungi water. 234
Fungi die daghelijcks uyt het menſchen lichaem op verſcheyde manieren voorts comen. 297

G

GEile blader fungi. 231. 94
Geile ſchadelijcke fungi. 286. ---147. 148
Geyte fungi. 180. 13
Ghecalcineerden herdts horen. 255. 121
Ghecloven aſchgrauwe knop fungi. 195. 33
Ghecrolde ſpaender fungi. 259. ---124
Gheneeſ-middelen voor de quaede fungi. 294
Gheſayde fungi. 234. 99
Gheſchilderde fungi. 240. 109
Ghicht inde voeten geneſen. 279
Goede fungi ſonder ſteel van COLUMNA. 252
Goude knop-fungi. 233. 98
Gout geile houte eyer-fungi. 244. ---116
Groen geile quaede fungi. 182. 17
Groote bundel fungi. 238. 106
Groote ghebolde wey fungi met root plues. 172. 2
Groote geile blader fungi. 232. ---95
Groote vuyle buylachtighe fungi. 243. 114
Grijſe bundel-fungi. 235. 100

H

HAghedis fungi. 204. 48
Half platte Wolfs-veſt. 274 ---136
Haſe-noot-fungi. 177. 7
Hayrighe fungi. 218. 69
Holle padde muts. 180. 15
Houdts fungi. 241. 111
Hondts-roede. 280. 141
Honde beten gheneſen. 197
Hooghduytſche phallus. 281. 143
Hooft puyſten gheneſen. 197
Houte blader fungi. 260. 126
Houte clock-fungi. 258. 123
Houte ghekrolde fungi. 260. 125
Hijpodrin. 262.

I

INdiaens cottoen fungiken. 284 ---145
Iudas oor. 256. 122

K

KNop-fungi met den ghedraeyden ſteel. 213. 62
Koye fungi. 210. 57

Koolen-

Koolen roode en witte: haer goet en quaet. 291
Kriecken-boom fungi. 240

L

LAnghen hollen dun-steel. 203. --46
Loriken fungi. 245
Loriken boom, syn deught en profijt. 248
Loriken hout can niet verbrandt worden. 249
Lijf-coleur met geil gemenghde bundel fungi. 236. 102

M

MAn-cop oft heul-bol Fungi. 228. 89
Manna uyt den loriken boom. 249
Mist Fungi. 225. 83
Monster der Fungi. 275
Muscus blader-Fungi. 232. 96
Muscus coleure Fungi veel te samen. 234. 99
Muscus leire Fungi. 202. 44

N

NAghel Fungi. 288. 153
Natuere der quaede Fungi. 290. 292

O

OMghekeerde puystachtighe quaede Fungi. 211. 58
Ongheval gheschiet door quaede Fungi. 207. 286. 300. 301. 302
Ongers eyeren. 276
Opgheblasen oft opgheswollen veranderlijcke Fungi. 191. 28
Oorsaecke waerom de quaede Fungi doodelijck sijn. 290

P

PAdden buyck. 182. 197.--37
Padden-broodt. 186. 188. 22. 23. 25
Padden cop. 181. 16
Padden Fungi. 173. 174. 183. 198 --3. 5. 18. 37.
Padden hoet. 184. 19
Padden rugh. 198. 38
Padden steen. 222. 76
Padden stoel. 175. 6
Parasol, de cleyne schadelijck. 174. --5
Phallus. 276.
Potaerde besmodderde fungi. 187. --24
Pot-Fungi. 287. 151
Pruym boom navel fungi veel te samen. 244. 115
Purper ghevlechte Fungi met swart plues. 212. 60
Purper tweelingh. 216. 67
Puym steen en is gheenen spongisteen. 266

Q

QUaede cotten-fungi. 226.-84
Quaede Eycke-fungi. 208. --53
Quaede Eycke-fungi met vuyl geil plues. 209. 55

Quaede

Quaede fungi ghenesen haer eyghen quaet. 296
Quaede fungi seer ghelijckende aen de gemeyne goede eetbaere. 180.
Quaede teeckenen die in den mensch sich vertoonen naer het eten der quaede fungi. 293
Quaede plaetsen oock quaede teeckenen van fungi. 170
Quaede fungi comen alleen den naem van fungi toe. 168.
Quaede fungi comen meestendeel op eenen nacht te voorschijn. 169.
Quaede haesen-oor met den langhen dunnen steel. 287. 152
Quaede keien ghenesen. 256
Quaede Wey-fungi. 171.

R

Rispe fungi. 227. 87
Rondas oft schilt-fungi. 226. --85
Ronde Campernoelien. 270--132
Ronde sulpher fungi. 223. 79
Ronde witte fungi. 286. 150
Roode fungi. 213
Roode navel-fungi. 216. 66
Roode ruyghe gemarmerde fungi. 219. 71
Rosse Callot. 218. 69
Rosse gescheurde stinckende fungi. 211. 59
Rosse vlieghen-fungi met den dicken steel. 215. 65

S

Saffraen fungi. 222. 74.
Schadelijcke bruyne Eycke Wey-fungi. 199. 40
Schadelijcke ghetackte fungi. 255. --121.
Scharlaken Iudas-oor. 241. 111
Schijn goede gemeyne fungi. 180.
Schijn sonder sijn. 182. 17
Serpente fungi. 203. 47
Silvere getackte fungi. 255. 121
Slanghen fungi. 175. 189. 6. 27
Slanghskens voorts ghecomen uyt de fungi. 176.
Solferachtighe cleyne Wey-fungi. 221. 73
Sotten fungi. 202. 45.
Spinne-coppen voorts-ghecomen uyt de fungi. 176.
Spinne-coppen sijn oock vruchten van d'aerde. 176.
Spongi-achtighe geile Wols-vest. 270. 133
Spongi-steen. 267.
Spongien die het water behouden, sijn oock fungi. 264. 265. 267. 268.
Sproeten in het aensicht ghenesen. 197
Stomp-fungi. 200. 41
Stroo-geile bundel-fungi. 238.-107
Swarte doel-schijf. 199. 39
Swarte Eycke fungi. 208. 54

Swarte knop-fungi. 188. 26
Swerte vette fungi. 193. 31

T

TErmentijn-boom. 249
Tooveraers-Eyeren. 276.
Tuymeleir. 180. 13
Tweelingh-fungi cleyn bruyn rosch. 205 50
Tweelingh. 180. 13

V

VAlſchen Agaricus. 251.--118
Vel-achtighe cleyne goude fungi. 242. 113
Verckens fungi met de dolinghe der ouderlinghen. 196.
Verghiftigh duyvels broot. 230. ---92
Vergif voor de vlieghen. 212. 214 280. 284
Verplanten der fungi. 233.
Verweyckte fungi. 231. 93
Vetkens fungi. 261. 127
Vette fungi. 192. 30
Vingher-hoet-fungi. 230 92
Violette gemarmerde cleyne ſchadelijcke. 221. 72
Vleeſch-fungi uyt eens menſchen hooft ghewaſſchen. 299.
Vliegen-fungi. 201. 212. 43. 61
Vlieghen voortsghecomen uyt fungi. 176.
Vlier-boom fungi oft vlier-oor. 256. 122
Vlier-hout oft vlier-boom: ſijn kracht en behulp. 257.
Vonck-hout. 245. 261. 262
Vorſen-fungi. 185. 20. 21
Vorſen-ſtoel. 172. 203 2. 46
Vremde gheſlacht van fungi. 269
Vrouwen ſoch vermeerderen. 249 250.
Vruchtbaere tichel coleure fungi. 210. 56
Vuyle fungi. 227. 88

W

WAterſucht gheneſen. 257
Wilde fungi. 199. 39
Wilde herdts-fungi. 255. 221
Wilde kerſe-boom fungi. 241. ---110.
Willighe-fungi. 251. 252. ---118. 119.
Willighe fungi bruyn ſoetachtigh met den platten dunnen ſteel. 254. 120
Willighe Zee-ſchelp. 252. 119.
Witte cleyne ſchadelijcke leire-fungi. 229. 91
Wit doodts-hooft. 269. 131
Witte bedrieghelijcke met den ingheſlaghen boort. 273. 4
Witte fenijnighe lijm-fungi. 206. --51
Witte fungi. 255. 121
Witte ſchadelijcke ghewerſelde wey-fungi. 172. 1
Wit vonck-hout. 251.
Witte taeye cleyne fungi. 178 9

Witté sotten fungi. 202. 45
Witte willighe fungi met den reuck vanden Irias wortel, 251
Wolfs-vest. 270.
Worm-fungi. 175. 192. 6

Z

Zaet-ghevende-fungi. 280. --142
Zee-fungi. 276

TAFEL

VAN HET DERDE DEEL.

Van de Aerd-buylen ende fenijnighe cruyden.

A

Aconitum van verscheyde soorten. 347. 348. 380.
Aerd-besien connen door padden en andere vergiftight worden. 394
Aerd-buylen. 305. 308
Aerd-buylen groeyende aen de wortelen van boomen. 318.
Aerd-buylen doen groeyen en voortscomen. 312
Aerd-buylen sijn schadelijck. 311.
Aerd-eeckelen. 330.
Aerd-noten. 312. 330.
Aerd-peiren. 326.
Africaen-bloemen sijn fenijnigh. 381.
Aguacolla is een vrucht uyt Indien. 390
Aldergrootste Esula. 366
Alss-ranck. 357
Ananas is een Indiaensche vrucht. 390.
Artisiocken onder d'aerde. 322.

B

Battatas een wortel van west-Indien. 328.
Behulp teghen het fenijn der padden. 394.
Beschrijvinghe der quaede cruyden. 333
Beten en steken van spinne-coppen en dierghelijcke beesten ghenesen. 317.
Bloet-ganck ghenesen. 319.
Bloet stulpen. 318.
Bloet van Hercules. 376.
Bilsen-cruyt geil. 344.
Bilsen-cruyt swert. 342
Bilsen-cruyt wit. 343.
Bilsen-zaet is fenijn voor menschen

ſchen en beeſten. 346.
Boeren peper. 383
Boomachtigh vier-cruyt. 372.
Boomkens-cruydt. 363.
Broot maecken van Aerd-buylen en ander wortelen. 314. 328.

C

CAlfs-voet. 385.
Caſtanie-buyl. 320.
S.Chriſtoffels-cruydt. 380.
Cleyn Eſula. 367
Cleyn ſon-bloem knobbelen. 322.
Cleyn wratten-cruyt. 363.
Cruydeken en roert my niet 387.
Curcas wortel uyt Indien. 313

D

DAt het ſeer noodigh is dat in de ſteden eenen ghemeynen cruyt-hof behoort te weſen. 337
Dollen oft Erd-muyſen vergeven 383.
Doodelijcke Raket. 347
Dul-bellen. 342
Dul-beſien oft dul-cruyt. 351
Dulle-kervel. 335.
Dul-maeckende nacht-ſchaey. 351
Duyvels melck. 363.

E

EErdt-muyſen vergheven. 383
Eetbaere wortelen oft Aerd-buylen ſoo dick als een mans dye. 313
Elaterium, wat het is, ende hoe het oprecht behoort ghemaeckt te worden. 388.
Eſels concommeren. 387.
Eycke-appelen groeyen aen de Eycke-bladeren. 321
Eycke-buylen. 320.

F

FLerecijn gheneſen. 320. 346
Fluvveele bloemen, haer quaet en fenijn. 381
Folim, eenen wortel uyt China, ſeer gheneeſbaer. 314.

G

GHeblutſte oft gheſlaghen leden gheneſen. 353
Gheneeſ-middelen voor de quaede petercelie. 340
Ghevlamde ſots-cappen. 348
Ghewende boonen. 351.
Goede Aerd-buylen hoedanigh gheſlacht ſy ſijn. 306
Goede cruyden en vruchten worden vergiftight, door padden en andere beeſten. 393.
Graveel gheneſen. 390.
Groot Brabantſch Wolfs-melck. 359.
Groot vier-cruyt. 372.
Groot wratten-cruyt. 362.

H

HErders pijpen. 335.
Herdts ſpongien oft herdts-

ſwammen. 315.
Heylich kerſt-cruyt. 370.
Hofnachtſchaey. 354.
Honden dreck vergiftight. 377.
Honds-beſien. 354.
Hooft-ſweir oft pijne des hoofts gheneſen. 356.

I

IAerelijcken nieſ-wortel wijfken. 373.
Indiaenſche Aerd-buylen. 312.
Inhame wortel van Indien. 330.
Itelpou wortel van Indien. 312.

K

KAncker gheneſen. 356.
Krop-cruydt. 371.

L

LAureola. 384.
Levenſch ſchade. 351.
Loof-dragende Aerd-buylen. 322.
Loſſe tanden vaſt maken. 353.
Luys-cruyt. 372.
Luyſen doen ſterven. 346. 378.

M

MAnoli wortel uyt Braſilien. 314
Meil-wortel van Malediva. 313.
Melck-cruydt. 358.
Miſ-bruyck in de Apoteeck voor het zaet van wijn-ruydt het zaet van wilde petercelie. 338.
Mezeri-boom. 383.
Moninckx-cappen. 347
Muyſen met ſterten. 330

N

NAcht-ſchaey. 351. 354. 357
Natuer en ghebruyck der goede Aerd-buylen. 310
Natuer en ghebruyck van de Artiſiocken onder d'aerde. 325.
Nieſ-wortel van verſcheyde ſoorten. 370. 372

O

OEſters zijn buylen van de Zee. 311
Oleander boom, ſijn quaet en hinder. 382
Omghekeerde boonen. 351
Ongheval door Africaen-bloemen 381
Ongheval door Bilſen-cruyt. 345
Ongheval door dul-beſien. 353
Ongeval door Moninckx-cappen. 347
Ongheval door ſoete melck. 391.
Ongheval door vergiftighe ſavie. 393
Ongeval door wilde concommers. 387.
Ongheval door wilde petercelie. 338
Oorſaecke van den naem Aerd-buyl. 307.
Oſſen gheneſen van de longher-ſieckte. 374.

P

PApas wortel. 326.
Papen-cappen. 347.
Peerden sieckten ghenesen. 374.
Peper-boom. 383.
Pijp-cruydt. 335.

Q

QUaede Aerdt-buylen. 315.
Quaet cruyt voor goedt geplu ckt van de Apotekers. 365.

R

RAsende menschen ghenesen. 377.
Ratten en muysen vergheven. 377
Rispen groeyende uyt de bladers van de Nachtschaey. 357.
Ronde Esula. 363.
Ronde herdts Boleti. 316.
Rooden loop ghenesen. 319.
Roode nachtschaey. 357.
Roer-cruydt. 362.
Roosachtighen lauwer-boom. 382.

S

SChapen sieckten genesen. 374.
Scherlinck. 335.
Schijt-cruyt. 358.
Siclus een Indiaensche wortel. 314
Soeten Cypres. 332.
Soete melck can den mensch ter doodt brenghen. 390.
SOCRATES is door wilde petercelie omghebracht. 339.
Sots-cappen. 347.
Spaensche vlieghen hoedanigh fenijn. 391
Springh-cruydt. 361.
Spurgie. 362.
Swert bastaert nies-cruyt. 371.
Swerte galsucht ghenesen. 325.
Swert nies-cruydt met witte bloemen. 370.
Swerten wilden wijngaert. 389.

T

TAmme nachtschaey. 354.
Tamus een soort van wilde wijngaert. 389.
Tandt-pijn ghenesen. 346.
Taratouffoli. 326.
Tigers-melck. 314.
Trasi. 332.
Tunis-bloem. 381.

V

VAen-cruydt. 370.
Valsch nies-cruydt. 371.
Verbrantheydt ghenesen. 353.
Vergif voor de menschen ende goedt voedtsel voor de beesten. 375.
Verckens dreck vergiftigh worden 377.
Vier-cruydt. 370.
Visschen doen sterven. 317.
Vlieghen en mugghen vergheven. 378.
Vliegen in de Eycke-appelen wat het bediet. 321.

Vloyen

Vloyen-cruydt. 368.
Voghels met de hant vangen. 378.
Voghels en ander beeſten, als Callecoeten, eynden &c. de welcke padden en ſlanghen eten, oft ſoodanighe eynden, Callecoeten, en dierghelijcke, van den menſch ghegeten niet hinderlijck en ſijn. 395.
Voſſchen dooden oft vergheven. 375.
Voſſchen-druyven. 354.
Vremden nieſ-wortel. 373.
Vrouwen ſoch vermeerderen. 317
Vytwendige teeckenen als jemant wilde petercelie gegeten heeft. 339.

W

WAſſchen der cruyden hoe noodigh dat het is. 393.
Wilde concommers. 387.
VVilden palm. 363.
VVilde petercelie. 335.
VVilt vier gheneſen. 356.
VVinter in de handen gheneſen. 346.
VVitten nieſ-wortel. 375.
VVitten wilden nieſ-wortel. 379.
VVitten wilden wijngaert. 388.
VVolfs-melck. 358. 360.
VVolven ter doodt brengen. 375.
VVormkens in de Eycke-appelen wat het beteeckent. 321.
VVortelachtighe Eycke-druyven. 318.
VVrangh-cruydt. 371.

Z

ZEe-haes. 391.
Ze e latauwe. 359.

DRUCK-FOUTEN.

PAgina 29. den 25. Regel ſtaet CASPER, Leeſt CASTOOR.

Pag. 40. Regel 30. is den naem *Dick-ſteel* vergeten. Ende in den cant het woordt Ghedaente.

Pag. 48. Regel 27. is in den cant vergeten het ghetal 17. met de letters F G.

Pag. 93. Regel 4. moet in den cant voor Naem, Gedaente ſtaen, ende Regel 8. moet Naem, gheleſen worden.

Pag. 212. Regel 29. *Macultacus*. Leeſt, *Maculatus*.

Pag. 223. Regel 3. *Padden-ſteel*. Leeſt, padden-ſteen.

Pag. 246. Regel 31. onder den *Larix*. Leeſt, aen den *Larix*.

Pag. 285. Regel 6. figure met D. Leeſt, figure met P

Pag. 310. Regel 5. uytgraven. Leeſt, uytghegraven.

Pag. 338. Regel 6. deſe dwalinghe in. Leeſt, deſe dwalinghe is.

Pag. 341. Regel 15. ander volghs. Leeſt, ander vogels.

Pag. 350. den leſten Regel. *Lupas bezoir*. Leeſt, *Lapis bezoar*.

Pag. 359. Regel 13. *Vallris*. Leeſt, Vallaris.

Pag. 383. Regel 9. ſins. Leeſt, gheenſins.

Aenwijſinghe der printen voor den boeck-binder. De Titel plaet comt voor den Titel van den boeck. Het conterfeytſel comt achter den Titel.

Ieder print is met ſijnen Nomber gheteeckent, welcke Nombers op den cant van de Pagina ieder op ſijn plaets aengheteeckent ſijn.

Nomber. 1. pagina. 28.
Nomb. 2. pag. 44.
Nomb. 3. pag. 52.
Nomb. 4. pag. 59.
Nomb. 5. pag. 66.
Nomb. 6. pag. 70.
Nomb. 7. pag. 76.
Nomb. 8. pag. 80.
Nomb. 9. pag. 87.
Nomb. 10. pag. 92.
Nomb. 11. pag. 96.
Nomb. 12. pag 99.
Nomb. 13. pag. 105.
Nomb. 14. pag. 107.
Nomb. 15. pag. 118.
Nomb. 16. pag. 172.
Nomb. 17. pag. 179.
Nomb. 18. pag. 187.
Nomb. 19. pag. 193.
Nomb. 20. pag. 201.
Nomb. 21. pag. 208.
Nomb. 22. pag. 214.
Nomb. 23. pag. 219.
Nomb. 24. pag. 225.
Nomb. 25. pag. 235.
Nomb. 26. pag. 240.
Nomb. 27. pag. 244.
Nomb. 28. pag. 269.
Nomb. 29. pag. 273.
Nomb. 30. pag. 277.
Nomb. 31. pag. 289.
Nomb. 32. pag. 308.
Nomb. 33. pag. 322.
Nomb. 34. pag. 336.
Nomb. 35. pag. 354.
Nomb. 36. pag. 370.